ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
SECȚIA DE ȘTIINȚE ISTORICE ȘI INSTITUTUL DE ISTORIE DIN BUCUREȘTI

studii

REVISTĂ DE ISTORIE

DIN SUMAR

ANUL XV — 1962

4

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
SECȚIA DE ȘTIINȚE ISTORICE ȘI INSTITUTUL DE ISTORIE DIN BUCUREȘTI

studii
REVISTĂ DE ISTORIE

4
ANUL XV
1962

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

„STUDII" – REVISTĂ DE ISTORIE
APARE DE 6 ORI PE AN

Redacția: București, B-dul Aviatorilor nr. 1
Telefon 18.25.86

SUMAR

VICTORIA DEFINITIVĂ A SOCIALISMULUI ÎN R. P. R.

ÎNCHEIEREA COLECTIVIZĂRII — VICTORIE A ÎNTREGULUI POPOR

În primăvara anului acesta, poporul romîn a sărbătorit un măreț eveniment istoric din viața sa: încheierea colectivizării agriculturii cu aproape patru ani înainte de termenul stabilit de Congresul al III-lea al partidului, victoria definitivă, la orașe și sate, a socialismului în Republica Populară Romînă. „Această victorie — arată tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej — ridică pe o treaptă mai înaltă alianța muncitorească-țărănească și unitatea moral-politică a întregului popor. Cele două clase sociale prietene, clasa muncitoare, conducătoare a tuturor oamenilor muncii, și clasa țărănimii colectiviste, împreună cu intelectualitatea, merg umăr la umăr înainte, sub conducerea încercată a partidului, spre desăvîrșirea construirii societății socialiste și trecerea treptată la construirea comunismului" [1].

Plenara C.C. al P.M.R. din 23—25 aprilie 1962 și sesiunea extraordinară a Marii Adunări Naționale — apreciind încheierea colectivizării agriculturii ca o mare victorie a partidului și a întregului popor, ca o expresie strălucită a încrederii și hotărîrii cu care țărănimea urmează calea arătată de partid — au făcut bilanțul uriașei activități desfășurate de oamenii muncii, sub conducerea partidului, pe tărîmul transformării revoluționare, socialiste a satului nostru, au dezbătut problemele privind sporirea continuă a producției agricole, reorganizarea conducerii agriculturii potrivit exigențelor noii etape de dezvoltare, asigurarea cadrelor de specialiști, ridicarea agriculturii pe o treaptă superioară.

Terminarea colectivizării agriculturii demonstrează încă o dată prestigiul și autoritatea partidului nostru, conducător politic, inspirator și organizator al maselor în lupta pentru socialism, confirmă din nou justețea liniei politice a partidului caracterizate prin ofensiva neîntreruptă a socialismului — fidelitatea sa nestrămutată față de marxism-leninism, priceperea de a lega organic, indisolubil, teoria de practică, de a pătrunde

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Raport cu privire la încheierea colectivizării și reorganizarea conducerii agriculturii prezentat la sesiunea extraordinară a Marii Adunări Naționale, 27 aprilie 1962*, Ed. politică, 1962, p. 5.

în adîncimea vieții sociale bazat pe analiza precisă, științifică a posibilităților obiective, concrete din țara noastră.

★

Sarcina transformării socialiste a agriculturii — cea mai complicată și cea mai grea sarcină a revoluției socialiste după cucerirea puterii de stat de către proletariat — a fost pusă, pentru prima dată, de întemeietorii marxismului. Marx și Engels au arătat că orînduirea capitalistă, prin natura, prin însăși esența sa, nu poate scăpa țărănimea de sărăcie, mizerie, înapoiere culturală, ci dimpotrivă, țăranii sînt jefuiți sistematic, sînt supuși în mod permanent celei mai crunte exploatări. „Numai prăbușirea capitalului — scria Marx — poate duce la ridicarea țăranului, numai un guvern anticapitalist, proletar, poate pune capăt mizeriei lui economice, degradării lui sociale"[1]. Clasicii marxismului considerau că singurul drum de salvare a țărănimii este drumul marii proprietăți obștești capabilă să folosească cele mai noi cuceriri ale științei, și nu drumul micii proprietăți private. „Prin natura ei — arăta K. Marx — proprietatea parcelară exclude: dezvoltarea forțelor productive sociale ale muncii, formele sociale ale muncii, concentrarea socială a capitalurilor, creșterea vitelor pe scară mare, aplicarea progresivă a științei" [2]. De asemenea, în legătură cu proprietatea particulară în general, K. Marx, aruncînd o privire peste ani, în viitor, sublinia că „din punctul de vedere al unei formații economice superioare a societății, proprietatea privată a unor indivizi izolați asupra globului pămîntesc va apare tot atît de absurdă ca și proprietatea privată a unui om asupra altui om" [3]. Pentru ca mica gospodărie țărănească să fie salvată de chinurile muncii silnice și de exploatarea capitalistă, „pentru ca munca colectivă să poată înlocui în agricultură munca pe micile parcele, formă a însușirii private, este nevoie — arată Marx —de două lucruri: necesitatea economică a acestei transformări și condițiile materiale pentru înfăptuirea ei" [4].

În lucrarea sa *Problema țărănească în Franța și Germania*, F. Engels a pus în mod practic problema metodelor de trecere a țăranului de la mica gospodărie la marea gospodărie obștească, socialistă, subliniind, pentru prima oară, importanța proprietății cooperatiste: „. . . atunci cînd vom deține puterea de stat, nu ne vom gîndi să expropriem pe micii țărani prin violență (indiferent cum, cu sau fără despăgubire), așa cum sîntem nevoiți să procedăm cu moșierii. Sarcina noastră față de micul țăran este, în primul rînd, să transformăm gospodăria sa privată și proprietatea sa particulară într-una cooperatistă, nu prin violență, ci prin puterea exemplului și acordîndu-i sprijinul societății pentru acest scop. Și în această privință avem, desigur, destule mijloace pentru a arăta micului țăran perspectiva unor avantaje pe care ar trebui să le înțeleagă chiar de

---

[1] K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 7, Ed. politică, 1960, p. 87.
[2] K. Marx, *Capitalul*, vol. III, partea a II-a, E.S.P.L.P., 1955, p. 760.
[3] *Ibidem*, p. 732.
[4] K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 27, Moscova, 1935, p. 684 (ed. rusă).

pe acum"[1]. În această lucrare, F. Engels insistă în mod deosebit asupra unui principiu important de care trebuie să se țină seama în momentul cînd se pune problema transformării gospodăriei țărănești, în perioada trecerii de la proprietatea privată la cea obștească : principiul intrării de bună voie în asociații, în cooperație. „Noi sîntem în mod hotărît de partea micului țăran — precizează Engels ; vom face tot ce se poate pentru a-i face soarta mai suportabilă, pentru a-i ușura trecerea la asociere, în caz că el se va hotărî la aceasta ; iar dacă nu va fi încă în stare să ia această hotărîre, vom căuta să-i dăm cît mai mult timp să se gîndească pe peticul său de pămînt. Vom proceda astfel nu numai pentru că socotim pe micul țăran, care-și muncește singur pămîntul, ca făcînd parte virtual din rîndurile noastre, dar și dintr-un interes direct de partid. Cu cît va fi mai mare numărul țăranilor pe care îi vom feri de o proletarizare efectivă, pe care îi putem cîștiga de partea noastră încă țărani fiind, cu atît mai ușor și mai repede va fi săvîrșită transformarea socială"[2].

Marx și Engels au trasat doar în linii mari, generale, calea ce trebuie urmată pentru rezolvarea revoluționară, definitivă a problemei agrare. Indicațiile lor privind transformarea socialistă a agriculturii au fost dezvoltate în mod creator de către V. I. Lenin, întemeietorul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și al primului stat socialist din istorie. Sprijinindu-se pe aceste indicații în scrierile sale și în cuvîntările ținute încă înainte de Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, Lenin a fundamentat din punct de vedere teoretic căile de trecere la transformarea socialistă a satului : crearea bazei tehnice-materiale, liberul consimțămînt, puterea exemplului, convingerea. El a precizat necesitatea transformării socialiste a agriculturii imediat după victoria clasei muncitoare. „Noi — scria el în aprilie 1917 — nu putem ascunde nici țăranilor și cu atît mai mult proletarilor și semiproletarilor de la sate faptul că mica gospodărie, în condițiile menținerii economiei de mărfuri și capitalismului, *nu este în stare* să scape omenirea de mizeria maselor, — că trebuie *să ne gîndim* la trecerea la marea gospodărie obștească și *să începem imediat* această trecere, învățînd masele *și învățînd de la mase*, în practică, care sînt măsurile potrivite pentru această trecere"[3]. Iar într-un articol publicat în luna mai, același an, arăta din nou că „gospodărirea pe parcele separate, chiar dacă există « muncă liberă pe un pămînt liber », nu constituie o ieșire din criza îngrozitoare, din ruina generală, nu constituie salvarea... Este un lucru greu, însă trebuie să trecem la cultivarea în comun a pămîntului în mari gospodării model"[4].

După victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, V. I. Lenin a acordat o mare atenție problemei transformării socialiste a agriculturii. El a subliniat greutățile rezolvării unei asemenea sarcini, a arătat că este imposibil ca o agricultură bazată pe gospodării individuale să devină dintr-odată, într-un timp scurt, o agricultură mecanizată, socialistă și

[1] K. Marx, F. Engels, *Opere alese în două volume*, vol. II, ed. a II-a, E.S.P.L.P. 1955, p. 473.
[2] *Ibidem*, p. 475.
[3] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 24, Ed. politică, 1959, p. 152.
[4] *Ibidem*, p. 503.

să ia forma de mare producție, pe scara întregului stat, în condițiile căruia produsele muncii să fie folosite pe bază de egalitate și echitate de către întregul popor muncitor, munca fiind obligatorie deopotrivă pentru toți [1]. Lenin a precizat cu claritate condițiile necesare trecerii de la mica gospodărie producătoare de mărfuri, individuală, izolată, la marea gospodărie obștească, a atras în mod special atenția asupra creării bazei tehnice-materiale și asupra pregătirii țărănimii, asupra convingerii prin fapte, nu numai prin vorbe, ca ea să treacă la cultivarea în comun a pămîntului. Această trecere nu poate fi decît încetinită și îngreuiată de măsuri legislative și administrative pripite și imprudente; ea poate fi grăbită numai printr-o astfel de ajutorare a țăranilor care să le dea acestora putința de a îmbunătăți într-o măsură uriașă întreaga tehnică agricolă, de a o transforma din temelii [2].

În lupta pentru transformarea socialistă a agriculturii o deosebită însemnătate are celebrul articol al lui Lenin *Despre cooperație*, în care el dezvoltă planul cooperatist de atragere a țărănimii la opera de construire a socialismului. V. I. Lenin a arătat că în orînduirea sovietică, unde exista stăpînirea de către stat a tuturor mijloacelor principale de producție, unde puterea de stat se afla în mîinile proletariatului, unde alianța dintre proletariat și țărănime și conducerea acesteia de către proletariat erau asigurate, o însemnătate excepțională avea cooperația — întreprindere socialistă — „în primul rînd din punct de vedere principial (deținerea mijloacelor de producție de către stat), în al doilea rînd din punctul de vedere al trecerii spre noua orînduire pe o cale cît mai *simplă*, mai *ușoară* și mai *accesibilă* pentru țăran" [3].

Dezvoltarea agriculturii — ne învață Lenin — trebuie să meargă pe calea atragerii țărănimii în construcția socialistă prin cooperație, care, cuprinzînd la început numai domeniul comerțului, desfacerii, apoi și domeniul producției, cointeresează pe țăran din punct de vedere material, îmbină cu succes interesele economice personale ale acestuia cu interesele obștești, de stat, asigură clasei muncitoare conducerea și antrenarea majorității covîrșitoare a țărănimii la construirea socialismului. Fără cooperație — cea mai bună formă a activității de masă și a inițiativei țărănimii — construcția formelor socialiste în economie este de neconceput.

Învățătura lui V. I. Lenin despre cooperație ca singura formă posibilă de trecere a țărănimii pe calea socialistă constituie o dezvoltare creatoare a marxismului în noile condiții. V. I. Lenin a trasat perspectiva clară a construirii socialismului la sate, a victoriei Puterii sovietice în soluționarea uneia dintre cele mai importante și mai complicate probleme, în înfăptuirea sarcinii celei mai anevoioase după cucerirea puterii de către proletariat [4].

★

---

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 28, Ed. politică, 1959, p. 161—162.
[2] *Ibidem*, vol. 29, Ed. politică, 1959, p. 24, 196; *idem, Opere*, vol. 30, E.S.P.L.P., 1956, p. 96—97.
[3] V. I. Lenin, *Despre cooperație*, în *Opere*, vol. 33, E.S.P.L.P., 1957 p. 462.
[4] *Istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, Ed. politică, 1960, p. 381.

Însușindu-și principiile vii, atotbiruitoare, ale clasicilor marxism-leninismului, aplicînd creator la condițiile țării noastre planul cooperatist al lui Lenin, învățînd din bogata experiență a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice în construcția socialistă la sate, partidul nostru a pregătit și a condus întreaga luptă pentru înfăptuirea obiectivului său strategic : victoria deplină a socialismului.

La istorica plenară din 3—5 martie 1949 a Comitetului Central al P.M.R. a fost trasată linia care a stat la temelia întregii munci desfășurate de atunci și pînă astăzi, timp de 13 ani, în transformarea socialistă a agriculturii. În raportul la plenară — document de o mare însemnătate politică, model de analiză științifică a situației din agricultură, a relațiilor de clasă în satul romînesc, a măsurilor și perspectivelor privind rezolvarea definitivă a problemei agrare în țara noastră, model de generalizare teoretică — tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej a prezentat programul concret pentru victoria socialismului la sate. „Trecerea la agricultura socialistă, la organizarea gospodăriilor colective — se arată în raport — presupune.... o industrie dezvoltată, în stare să pună la dispoziția agriculturii tractoarele și mașinile de care are nevoie, existența unor cadre de agronomi capabili să conducă agricultura după cele mai perfecționate metode științifice, o muncă sistematică de lămurire și de convingere a masei țărănimii sărace și mijlocașe despre folosul gospodăriei colective" [1]. Tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej atrăgea încă o dată atenția, în mod insistent, că trebuie să se țină seama de condițiile concrete din țara noastră, de posibilitățile reale, că dezvoltarea gospodăriilor agricole colective, extinderea numărului lor nu va putea și nu va trebui să aibă loc decît pe măsura creșterii industriei socialiste capabile să înzestreze agricultura socialistă cu mașini agricole perfecționate, formării cadrelor de agronomi, creșterii conștiinței maselor largi ale țărănimii muncitoare [2].

Pîrghiile economice prin care statul de democrație populară și-a exercitat acțiunea sa de dezvoltare a întregii economii pe calea socialismului, deci și a transformării socialiste a agriculturii, au fost : industria socialistă (în primul rînd industria grea), instituțiile de credit, gospodăriile agricole de stat, stațiunile de mașini și tractoare, cooperativele, comerțul de stat, transporturile. Pîrghia principală pentru îndrumarea agriculturii pe calea socialismului a fost industria grea, temelia socialismului [3]. „Marea industrie mecanizată și folosirea ei în agricultură — arată V. I. Lenin — constituie singura bază economică a socialismului" [4]. Meritul partidului nostru este că a îndeplinit cu fermitate și consecvență această indicație leninistă, acordînd prioritate industriei grele, cu pivotul

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Sarcinile Partidului Muncitoresc Romîn în lupta pentru întărirea alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare și pentru transformarea socialistă a agriculturii.* Raport la ședința plenară a C.C. al P.M.R. din 3—5 martie 1949, în *Articole și cuvîntări*, ed. IV, E.S.P.L.P., 1955, p. 211 ; vezi și *Rezoluții și hotărîri ale Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Romîn, 1948—1950*, E.P.L.P., 1952, p. 102—103.

[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. IV, E.S.P.L.P., 1955, p. 217.

[3] *Ibidem*, p. 190.

[4] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 33, E.S.P.L.P., 1957, p. 27.

ei industria constructoare de mașini. Înzestrarea agriculturii noastre cu tractoare și mașini agricole perfecționate a fost posibilă datorită faptului că regimul democrat-popular a dat o mare atenție industriei grele și în primul rînd industriei constructoare de mașini creată în anii puterii populare, ceea ce constituie o mare victorie și mîndrie a poporului romîn [1]. Fabricile și uzinele au asigurat an de an cerințele mereu sporite ale agriculturii socialiste în continuă dezvoltare. Agricultura dispune astăzi de 54 000 tractoare fizice, 50 000 semănători mecanice, 25 000 combine pentru păioase și alte mașini agricole. Stațiunile de mașini și tractoare — adevărate focare ale socialismului la sate, cel mai însemnat mijloc de a introduce tehnica avansată în agricultură, cea mai bună școală care a educat pe țăranul sărac și mijlocaș convingîndu-l să se hotărască a-și munci pămîntul în comun — s-au dovedit a fi cu adevărat organizatori în gospodăriile colective, ajutîndu-le în executarea lucrărilor la timp și în bune condiții agrotehnice, în organizarea și planificarea producției.

Înzestrarea agriculturii cu tractoare și mașini agricole moderne, lucrările executate de S.M.T. pe suprafețe întinse, peste haturi, la un nivel agrotehnic superior, sporind simțitor recolta la hectar, au influențat puternic țărănimea muncitoare pentru a trece mai întîi la diferite forme de tovărășii de muncă, apoi la gospodăria colectivă [2].

O caracteristică importantă a politicii partidului nostru în lupta pentru transformarea socialistă a satului a fost atenția deosebită acordată întovărășirilor agricole. Încă la plenara Comitetului Central din 3 5 martie 1949 s-a scos în evidență însemnătatea asocierilor, a diferitelor forme simple de cooperație pentru educarea maselor țărănești în spiritul muncii în comun.

Arătînd că pentru a atrage în cooperative mase tot mai largi de țărani săraci și mijlocași, cooperativele trebuie să îmbrățișeze toate ramurile de activitate rurală, cooperația trebuie să organizeze pe țăran nu numai în calitate de consumator, dar și ca producător [3], tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej sublinia în raportul la ședința plenară a C.C. al P.M.R. din 3—5 martie 1949 : „Importanța principală a cooperației în condițiile actuale stă în faptul că ea *îmbină interesele particulare ale milioanelor de țărani săraci și mijlocași cu interesele generale ale clasei muncitoare* de a construi socialismul, creînd premisele pentru ca țărănimea muncitoare să facă mai lesne pașii pe drumul socialismului" [4]. Formă simplă, intermediară de cooperare socialistă în producția agricolă, întovărășirea a fost chemată de partid să joace un rol important în înfăptuirea acelui îndelungat șir de treceri treptate spre marea agricultură mecanizată, a cărei necesitate a arătat-o V. I. Lenin [5].

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Cuvîntare rostită la Consfătuirea fruntașilor în agricultură. 1 martie 1955.* Vezi *Articole și cuvîntări*, ed. IV, E.S.P.L.P., 1955, p. 768.

[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. IV, E.S.P.L.P., 1955, p. 223, 229, 631, 638.

[3] *Ibidem*, p. 222.

[4] *Ibidem*, p. 224.

[5] Gh. Gheorghiu-Dej, *Traducerea în viață a mărețelor învățături leniniste cu privire la alianța dintre clasa muncitoare și țărănime*, în *Articole și cuvîntări*, ed. IV, E.S.P.L.P., 1955, p. 810.

În Hotărîrea C.C. al P.M.R. asupra muncii pe tărîmul construirii gospodăriilor agricole colective şi al întovărăşirilor agricole, din 18 septembrie 1951, partidul a atras atenţia asupra uneia din principalele lipsuri în perioada aceea: diversele forme de asociere în muncă ale ţărănimii muncitoare n-au constituit o preocupare permanentă, de jos şi pînă sus, nefiind elaborate nici formele de organizare şi principiile de funcţionare ale întovărăşirilor agricole; din această cauză au apărut forme rudimentare de asociere, vremelnice, neînchegate, care se desfăceau după fiecare campanie, păstrau haturile, nu permiteau folosirea raţională şi cu randament a tractoarelor S.M.T. pe suprafeţe întinse; deosebindu-se fundamental de adevăratele întovărăşiri pentru cultivarea laolaltă a pămîntului, aceste întovărăşiri, „deşi au dat avantaje reale ţăranilor muncitori, nu le-au putut arăta în măsură îndestulătoare roadele asocierii în muncă şi ale folosirii în comun a tractoarelor şi maşinilor agricole şi nu şi-au putut juca pe deplin rolul de a educa ţărănimea muncitoare în spiritul muncii în colectiv" [1].

Prin aceeaşi hotărîre Comitetul Central a trasat sarcina ca, paralel cu întărirea organizatorică şi economică a gospodăriilor colective existente şi cu organizarea noilor gospodării, „să se acorde o atenţie deosebită organizării ţărănimii muncitoare în întovărăşiri agricole, alcătuite după exemplul întovărăşirilor agricole cunoscute în U.R.S.S. sub denumirea de t.o.z., întovărăşiri care nu se desfac după fiecare campanie agricolă ci se dezvoltă treptat spre gospădăria agricolă colectivă" [2]. De asemenea, Comitetul Central a stabilit principiile care au stat la baza elaborării statutului-model al întovărăşirilor pentru lucrarea în comun a pămîntului, statut care a fost discutat şi aprobat de întovărăşirile existente şi de cele care s-au înfiinţat după aceea [3].

Împotriva politicii partidului, bazată pe analiza profundă a condiţiilor concrete, a posibilităţilor reale din ţara noastră, s-a ridicat grupul antipartinic, fracţionist Pauker-Luca, ce s-a opus cu înverşunare întovărăşirilor agricole, sub pretextul că înfiinţarea acestora ar fi constituit o abatere de la marxism-leninism. Ascunzîndu-şi poziţia antipartinică cu fraze demagogice, pseudorevoluţionare, grupul fracţionist pretindea că în construirea socialismului la sate trebuie să se folosească numai forma superioară, gospodăria colectivă. Pentru a influenţa şi intimida cadrele de partid, Ana Pauker afirma că dacă vor fi organizate întovărăşiri, ţăranii vor fugi din gospodării colective şi vor intra în întovărăşiri; Ana Pauker a reuşit să amîne un timp înfiinţarea întovărăşirilor agricole. După ce a fost luată hotărîrea de către Biroul Politic al Comitetului Central de a se organiza întovărăşirile şi a se elabora statutul-model al acestora, timp de un an de zile Ana Pauker a sabotat elaborarea şi apoi publicarea

---

[1] *Rezoluţii şi hotărîri ale Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Romîn*, vol. II, 1951—1953, E.P.L.P., 1954, p. 81, 82.
[2] *Ibidem*, p. 97.
[3] *Ibidem*, p. 98—100.

statutului-model al întovărășirilor agricole [1]. În același timp, grupul antipartinic Pauker-Luca a mers pe linia desconsiderării liberului consimțămînt al țăranilor muncitori la colectivizare, a încălcat principiul cointeresării materiale a țărănimii în sporirea producției agricole și transformarea socialistă a agriculturii, a întreprins împotriva țărănimii acțiuni provocatoare, dușmănoase, condamnate de partid: arestări în masă, procese publice, înscenări infame [2]. Aceste acțiuni criminale au frînat construcția socialistă la sate și au lovit în alianța muncitorească-țărănească. „Este meritul conducerii partidului și în primul rînd al tovarășului Gheorghe-Gheorghiu-Dej că a demascat și înlăturat grupul antipartinic. Măsurile luate de partid pentru lichidarea urmărilor politicii criminale a acestui grup au dus la creșterea încrederii țărănimii în partid, la întărirea alianței muncitorești-țărănești, la dezvoltarea și consolidarea agriculturii socialiste" [3].

Începînd din 1952, chiar în primul an după înlăturarea grupului antipartinic, fracționist, întovărășirile agricole au cuprins 84 000 familii, cu 188 000 hectare suprafață arabilă. An de an s-a intensificat ritmul transformării socialiste a agriculturii, întovărășirile crescînd mult mai repede decît gospodăriile colective. În 1959, întovărășirile cuprindeau o suprafață arabilă de 2 988 000 hectare și 1 767 000 familii (ceea ce însemna de peste două ori mai multe familii decît în gospodăriile colective). În acest an a început mișcarea de trecere în masă a țăranilor spre forma superioară a cooperației agricole — imensa majoritate educați în școala întovărășirilor; în gospodăriile colective au intrat mai multe familii decît au intrat în cei zece ani de la începutul colectivizării [4]. Transformarea întovărășirilor în gospodării colective s-a intensificat după plenara C.C. al P.M.R. din 30 iunie—1 iulie 1961 și mai ales după Consfătuirea pe țară a colectiviștilor din decembrie 1961 — ale cărei lucrări au avut un imens ecou în rîndurile întregii țărănimi — culminînd cu terminarea deplină a colectivizării agriculturii. Întovărășirea agricolă și-a demonstrat astfel puterea de convingere și de educare în spiritul muncii colective a țăranilor muncitori. Viața a confirmat deci aprecierile făcute de partid și indicațiile date de tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej privind importanța și rolul întovărășirii pentru a convinge în practică pe țăranul muncitor de superioritatea marii gospodării colective, mecanizate.

În lupta pentru victoria socialismului la sate o deosebită însemnătate a avut aplicarea cu fermitate și consecvență a principiului leninist al cointeresării materiale. Socialismul — ne învață Lenin — se construiește

---

[1] Vezi dezbaterile plenarei C.C. al P.M.R. din 30 noiembrie — 5 decembrie 1961; intervenții ale participanților în legătură cu *Darea de seamă a delegației P.M.R. la cel de-al XXII-lea Congres al P.C.U.S., prezentată de tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej* („Scînteia" XXXI, nr. 5382 din 18 decembrie 1961).

[2] *Ibidem.*

[3] „Lupta de clasă", organ teoretic și politic al C.C. al P.M.R., seria a V-a, an. XLII, nr. 5 din mai 1962, p. 6.

[4] Gh. Gheorghiu-Dej, *Raport cu privire la încheierea colectivizării și reorganizarea conducerii agriculturii prezentat la sesiunea extraordinară a Marii Adunări Naționale, 27 aprilie 1962,* Ed. politică, 1962, p. 13.

nu nemijlocit pe bază de entuziasm, ci cu ajutorul entuziasmului, pe bază de interes personal, pe bază de cointeresare personală [1].

În aplicarea principiului cointeresării materiale o imensă însemnătate a avut desființarea sistemului de cote obligatorii, hotărîtă de plenara Comitetului Central al P.M.R. din decembrie 1956, şi înlocuirea lui prin sistemul de contractări şi achiziţii.

Încă din 1953, Comitetul Central al partidului a pus problema schimbului de mărfuri între oraş şi sat pe baze economice care să lărgească iniţiativa producătorilor agricoli, să-i cointereseze materialiceşte la mărirea producţiei agricole şi a producţiei de cereale-marfă. Plenara lărgită a C.C. din august 1953 a luat o serie de măsuri care reprezentau o trecere treptată de la sistemul cotelor la sistemul de contractare şi achiziţii. Este semnificativ că în formarea fondului central de stat, începînd din anul 1954, a avut loc o scădere continuă a participării cotelor obligatorii şi o creştere a participării achiziţiilor şi contractărilor [2].

În vederea stimulării producţiei agricole şi îmbunătăţirii aprovizionării oamenilor muncii cu produse agro-alimentare, plenara C.C. al P.M.R. din 27, 28 şi 29 decembrie 1956 a hotărît adoptarea sistemului de constituire a fondului centralizat de grîu, porumb, secară, floarea soarelui, cartofi, lapte pe calea achiziţiilor şi contractărilor, desfiinţîndu-se cotele obligatorii la produsele de mai sus.

Înlocuirea sistemului de cote a adus mari modificări în relaţiile de schimb dintre oraş şi sat; s-a eliminat partea obligatorie din aceste relaţii, partea cu caracter de impozit, astfel că între industrie şi agricultură, între clasa muncitoare şi ţărănime s-au stabilit relaţii de schimb, de comerţ. Aşezarea legăturilor între industrie şi agricultură pe baze comerciale a lărgit cointeresarea materială a gospodăriilor ţărăneşti în creşterea producţiei agricole şi a cerealelor-marfă, a mărit iniţiativa în producţie a ţărănimii.

Sistemul de contractare s-a dovedit a fi o pîrghie puternică pentru stimularea interesului material al ţărănimii, mai ales al gospodăriilor colective şi întovărăşirilor în ridicarea producţiei agricole şi a contribuit la dezvoltarea schimbului de mărfuri dintre oraş şi sat, la întărirea alianţei muncitoreşti-ţărăneşti [3]; mijloc important de întărire a conducerii planificate în agricultură, el a contribuit, în acelaşi timp, la asocierea pentru producţie a gospodăriilor ţărăneşti.

Transformarea revoluţionară, socialistă a agriculturii a constituit un proces greu, complex, care a cuprins nu numai domeniul producţiei materiale, dar a impus şi ridicarea nivelului conştiinţei ţăranilor, ca ei să se elibereze de ataşamentul de sclav faţă de petecul de pămînt, să se elibereze de rămăşiţele trecutului, de obiceiurile şi deprinderile moştenite de la vechea orînduire bazată pe exploatare, şi, în acelaşi timp, să devină oameni noi, demni de societatea socialistă, să ia ei înşişi parte la creaţia istorică, conştientă a noii orînduiri.

---

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 33, E.S.P.L.P., 1957, p. 39 40.

[2] Vezi *Raportul tovarăşului Gheorghe Gheorghiu-Dej la plenara C.C. al P.M.R. din 27, 28 şi 29 decembrie 1956* („Scînteia" XXVI, nr. 3791 din 30 decembrie 1956).

[3] Gh. Gheorghiu-Dej, *Expunere făcută la şedinţa plenară a C.C. al P.M.R. din 26—28 noiembrie 1958*, în *Articole şi cuvîntări, 1955—1959*, Ed. politică, 1959, p. 527

În munca politică pe care partidul a desfășurat-o la sate, cel mai bun mijloc pentru a sădi în conștiința țăranilor convingerea fermă asupra superiorității gospodăriei colective, singura în stare să-i salveze de sărăcie și mizerie, de înapoiere culturală, a fost puterea exemplului. Trecerea de la orînduirea veche, capitalistă, la orînduirea nouă, socialistă, de la gospodăria individuală la gospodăria colectivă presupune schimbări adînci, revoluționare în conștiința micilor producători de la țară. „După ce oamenii au trăit cum au apucat din bătrîni — arată tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej — , după ce au mers un timp îndelungat pe calea veche, capitalistă, care, deși a însemnat pentru ei o viață de mizerie, de lipsuri și de sărăcie pe micile lor petice de pămînt, era totuși o cale bătătorită, deodată li se arată o cale nouă, calea gospodăriei agricole colective. Un asemenea pas în viață nu este ușor de făcut.

Iată pentru ce trebuie desfășurată o muncă de lămurire răbdătoare, de ce trebuie să studiezi condițiile concrete din satul dat, relațiile de clasă, manevrele chiaburilor, să combați și să lămurești cu răbdare toate nedumeririle și să înlături influențele dușmane, să folosești exemple și argumente convingătoare"[1].

O trăsătură fundamentală a muncii politice la sate constă în faptul că partidul nostru a concentrat permanent eforturile principale în direcția întăririi organizatorice și economice a gospodăriilor colective, astfel ca ele, prin exemplul viu al rezultatelor obținute în producție și în ridicarea nivelului de trai al colectiviștilor, să devină un mijloc puternic de convingere a maselor țărănești. Tocmai de aceea politica partidului nostru de transformare socialistă treptată a agriculturii a fost o politică bazată pe principiul marxist-leninist privind stricta respectare a liberului consimțămînt al țărănimii muncitoare. În numeroase cazuri, partidul a prevenit asupra primejdiei pe care o reprezintă manifestările de nerăbdare și tendințele de pripire la alcătuirea gospodăriilor colective. „Orice grabă în această privință — a arătat tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej — nu poate decît să pricinuiască prejudicii ireparabile"[2].

Indicațiile permanente ale partidului au fost ca la temelia gospodăriilor colective să stea principiul liberului consimțămînt al țăranilor muncitori — rezultat al muncii politice neîntrerupte a organizațiilor de partid și de masă. În mod consecvent a fost combătută atitudinea acelor organe locale de partid care, în goana lor după „cifre mari", au folosit în munca de alcătuire a gospodăriilor colective metode de constrîngere străine partidului nostru, cum a fost amenințarea cu mărirea impozitelor și a cotelor de colectare, cu concedierea din serviciu a membrilor de familie, silirea — prin măsuri birocratice administrative — să se accepte schimbul de pămînt cu prilejul acțiunii de comasare. De asemenea, au fost combătute „întrecerile" pentru obținerea de rezultate spectaculoase dar lipsite de trăinicie, acele metode prin care țăranilor li se făceau promisiuni demagogice — că vor fi complet scutiți de impozite și cote de colectare, li se

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Cuvîntare rostită la Congresul fruntașilor din gospodăriile agricole colective. 23 mai 1953*, în *Articole și cuvîntări*, ed. IV, E.S.P.L.P., 1955, p. 633.
[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. IV, E.S.P.L.P., 1955, p. 211.

vor deschide cooperative separate, vor primi servicii bine plătite și altele[1]. Partidul a curmat asemenea fapte și metode, samavolnicii și abuzuri grosolane, care veneau în totală contradicție cu linia, hotărîrile și scopurile partidului. Prin circulara din 30 ianuarie 1951, C.C. a atras atenția că „orice încălcare a principiului liberului consimțămînt, orice presiune economică sau administrativă față de țăranii muncitori pentru a-i determina să intre în gospodăria colectivă va fi sancționată cu severitate, pînă la excluderea din partid și trimiterea în judecată a celor vinovați" [2].

Numai convingerea adîncă a țărănimii, în urma muncii de lămurire răbdătoare și continuă, despre marile avantaje ale gospodăriei colective putea servi drept bază pentru crearea unor gospodării colective cu adevărat trainice. Orice încercare de a înlocui munca politică, făcută cu răbdare, convingătoare, orice încercare de a înlocui studierea atentă a condițiilor și posibilităților concrete pentru fiecare caz în parte prin decretarea birocratică și metode de constrîngere ar fi îndepărtat pe țăranii muncitori de gospodăria colectivă în loc să-i apropie de ea, ar fi însemnat un ajutor concret dat dușmanilor socialismului, ar fi dus la subminarea bazei regimului de democrație populară — alianța dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare [3].

Transformarea socialistă a agriculturii, operă îndelungată, prefacere adînc revoluționară, s-a desfășurat în condițiile luptei de clasă. Politica de clasă — trasată la plenara Comitetului Central al P.M.R. din 3—5 martie 1949, care a stabilit ca principiu fundamental întărirea continuă a alianței clasei muncitoare cu țărănimea săracă și mijlocașă, îngrădirea economică a chiaburimii și lichidarea treptată a posibilităților ei de exploatare — a dus la crearea și dezvoltarea sectorului socialist din agricultură.

Ca urmare a realizărilor obținute în construcția socialistă la sate și a ritmului de creștere a sectorului socialist agricol, care devenise preponderent, lichidarea rămășițelor de lucrare a pămîntului „în parte", în arendă și a oricăror alte forme ale exploatării omului de către om în agricultură a devenit o necesitate obiectivă [4]. Pentru lichidarea rămășițelor relațiilor de exploatare a omului de către om în agricultură, în vederea ridicării continue a nivelului de trai material și cultural al țărănimii muncitoare și al dezvoltării construcției socialiste, Prezidiul Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romîne a decretat — în martie 1959 — interzicerea dării în parte, precum și orice alt fel de exploatare a muncii străine de către producătorii agricoli. Iar pentru ca să se asigure cultivarea suprafeței de pămînt ce nu va mai fi dat în parte sau arendă și nici lucrat prin exploatarea muncii străine s-a hotărît ca terenurile agricole

---

[1] *Rezoluții și hotărîri ale Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Romîn*, vol. II, 1951—1953, E.P.L.P., 1954, p. 71, 72. Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. cit., p. 400, 401, 402.

[2] *Rezoluții și hotărîri* ..., vol. II, ed. cit., p. 72.

[3] Gh. Gheorghiu-Dej. *Articole și cuvîntări*, ed. cit., p. 399.

[4] Vezi: Prezidiul Marii Adunări Naționale, *Decret pentru lichidarea rămășițelor oricăror forme de exploatare a omului de către om în agricultură, în scopul ridicării continue a nivelului de trai material și cultural al țărănimii muncitoare și al dezvoltării construcției socialiste* („Scînteia" an. XXVIII, nr. 4485 din 29 martie 1959).

care depășeau puterea de muncă a chiaburilor să treacă în folosința gospodăriilor colective sau a altor organizații agricole socialiste.

În felul acesta s-a pus capăt pentru totdeauna exploatării omului de către om, înfăptuindu-se năzuința de veacuri a oamenilor muncii din țara noastră. „Modul în care a fost rezolvată problema lichidării chiaburimii ca clasă evidențiază spiritul creator în care partidul aplică legile generale ale construirii socialismului, ținînd seama de particularitățile și condițiile concrete ale țării noastre”[1].

Factorul cel mai important, forța hotărîtoare în lupta pentru transformarea socialistă a agriculturii l-a constituit rolul conducător și organizator al partidului. Partidul Muncitoresc Romîn a fost în frunte și a condus întregul proces de pregătire și desfășurare a transformării revoluționare a satelor ; a mobilizat voința și energia clasei muncitoare în vederea realizării ritmului necesar de industrializare în legătură cu măsurile pentru ridicarea economică a maselor de țărani muncitori și crearea marii agriculturi socialiste ; a trezit la viață și a organizat forțele creatoare ale țărănimii, atîta vreme încătușate, pentru ca aceasta să se ridice pînă la înțelegerea transformării revoluționare și să participe conștient și activ la construirea formelor socialiste în economie, la făurirea vieții noi, libere, fericite ; a asigurat ca statul democrat-popular să fie cu adevărat instrumentul principal pentru construirea deplină a orînduirii socialiste. Munca politică și organizatorică entuziastă, desfășurată cu perseverență și competență sporită de organele și organizațiile de partid, de întregul activ de partid pentru lămurirea și convingerea țărănimii, pentru dezvoltarea și consolidarea sectorului socialist, a luat caracterul uneia din cele mai largi acțiuni politice și organizatorice de masă ale partidului[2]. Milioanele de țărani muncitori au răspuns la chemarea și îndemnul partidului, l-au urmat cu dragoste și încredere, cu convingerea nestrămutată că linia sa politică exprimă interesele lor vitale. „Partidul Muncitoresc Romîn — sublinia tovarășul Nikita Sergheevici Hrușciov la mitingul oamenilor muncii din Capitală, cu prilejul recentei vizite de prietenie făcută în R. P. Romînă de către delegația de partid și guvernamentală a Uniunii Sovietice — a rezolvat cu pricepere problema transformării socialiste a agriculturii. El a reușit să obțină ca în cursul acestui proces producția vegetală și animală să nu scadă, ci să crească. Aceasta constituie un mare succes al comuniștilor romîni, o frumoasă contribuție a lor la tezaurul nostru comun al teoriei și practicii construcției socialiste”[3].

Înfăptuirea obiectivului strategic al partidului, victoria deplină a socialismului la orașe și sate, deschide o nouă etapă în mersul, mereu înainte, al Republicii noastre Populare. Raportul prezentat de tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej la sesiunea extraordinară a Marii Adunări Națio-

---

[1] „Lupta de clasă”, organ teoretic și politic al C.C. al P.M.R., seria a V-a, an. XLII, nr. 5 din mai 1962, p. 9.

[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *Raport cu privire la încheierea colectivizării și reorganizarea conducerii agriculturii prezentat la sesiunea extraordinară a Marii Adunări Naționale, 27 aprilie*

[3] *Cuvîntarea tovarășului N. S. Hrușciov la mitingul oamenilor muncii din capitală* în ziua de 24 iunie 1962, vezi „Scînteia“, XXXI, nr. 5570, din 25 iunie 1962, p. 3.

nale cuprinde un program amplu şi concret de întărire şi dezvoltare continuă a agriculturii socialiste, constituie un îndreptar al întregii activităţi viitoare în acest domeniu. Urmînd indicaţiile din raport, s-au luat măsuri privind concentrarea tuturor forţelor pentru creşterea continuă a producţiei vegetale şi animale, pentru consolidarea economică şi organizatorică a gospodăriilor colective, ca fiecare din ele — dezvoltîndu-se potrivit unui plan de perspectivă, pe o durată de mai mulţi ani, fundamentat multilateral, pe baza studierii tuturor factorilor care acţionează asupra producţiei — să devină o unitate puternică, înfloritoare.

Încheierea construcţiei socialiste la sate a făcut necesară reorganizarea conducerii agriculturii potrivit etapei actuale de dezvoltare; datorită acestei necesităţi, s-a adoptat o nouă concepţie organizatorică în stare să asigure agriculturii o conducere ştiinţifică, unitară şi competentă, să creeze condiţii pentru participarea la conducerea agriculturii a cadrelor celor mai pregătite care lucrează nemijlocit în producţie şi care să facă faţă cu succes noilor sarcini de mare răspundere. În acest scop s-a înfiinţat Consiliul Superior al Agriculturii, ca organ al Consiliului de Miniştri, şi consiliile agricole regionale şi raionale, ca organe ale sfaturilor populare. Pentru asigurarea gospodăriilor colective cu cadre de specialişti, C.C. al P.M.R. şi Consiliul de Miniştri au hotărît redistribuirea cadrelor cu studii superioare agricole, astfel că majoritatea covîrşitoare a inginerilor agronomi, zootehnişti, medici veterinari au fost repartizaţi în unităţile agricole de producţie. În acelaşi timp s-au hotărît măsuri privind îmbunătăţirea organizării şi conţinutului învăţămîntului agricol de toate gradele, organizarea învăţămîntului agrozootehnic pentru masele largi de ţărani colectivişti.

Ţinînd seama că în urma încheierii depline a procesului de colectivizare rolul şi sarcinile organizaţiilor de partid nu scad, ci, dimpotrivă, cresc, plenara Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Romîn din 23—25 aprilie 1962 a adoptat o importantă hotărîre cu privire la întărirea continuă a rîndurilor partidului. În cadrul măsurilor stabilite, deosebită importanţă au acelea privind întărirea organizaţiilor de partid de la sate. Acordîndu-se şi de acum înainte atenţia centrală muncitorilor din industrie, care vor continua să aibe în compoziţia partidului ponderea cea mai însemnată în comparaţie cu celelalte categorii de oameni ai muncii, plenara a stabilit măsuri pentru primirea în partid a unui număr mai mare de ţărani care participă activ la viaţa politică şi obştească, muncesc cu devotament şi răspundere pentru înfăptuirea politicii partidului, precum şi a unui număr mai mare de specialişti din agricultură profesori şi învăţători din mediul sătesc. În urma modificării unor prevederi ale statutului, hotărîte de plenară, colectiviştii, învăţătorii şi profesorii de la sate, inginerii agronomi, zootehnicienii şi alţi specialişti din agricultură, care s-au dovedit luptători activi pentru aplicarea în viaţă a hotărîrilor partidului, s-au evidenţiat în munca pentru transformarea socialistă a agriculturii, pot fi primiţi, în mod excepţional, direct în rîndurile membrilor de partid, considerîndu-li-se drept stagiu de candidat perioada cînd au participat efectiv la această muncă.

Aceste măsuri corespund creşterii influenţei, prestigiului şi autorităţii partidului la sate, sarcinilor mărețe, pline de răspundere, ce revin organizaţiilor de partid pentru a consolida şi dezvolta victoriile obţinute.

★

În lumina marii transformări, adînci, revoluţionare, petrecute în ţara noastră — încheierea colectivizării, victoria relațiilor de producţie socialiste în întreaga economie naţională — apar cu deosebită claritate şi sarcinile oamenilor de ştiinţă din domeniul istoriei, în primul rînd ale cercetătorilor ştiinţifici care lucrează în sectorul istoriei contemporane. Ei sînt chemaţi să abordeze problemele complexe ale procesului de transformare socialistă a agriculturii în ţara noastră, cu trăsăturile sale specifice, să analizeze temeinic, aprofundat, întreaga evoluţie a relaţiilor de clasă în satul romînesc, mai ales în perioada de după 23 August 1944, a cărei tratare prezintă lacune serioase, să scoată în evidenţă rolul istoric al partidului în conducerea şi organizarea luptei pentru eliberarea definitivă a ţărănimii, pentru construirea deplină a socialismului; ei sînt chemaţi ca, pe baza unei documentări exhaustive, să elaboreze şi să publice lucrări speciale privind rezolvarea, sub conducerea partidului, a problemei ţărăneşti, scrise într-o formă accesibilă maselor, dar, în acelaşi timp, de o înaltă ţinută ştiinţifică. Studiind în mod aprofundat nu numai legile trecerii de la capitalism la socialism, ci şi legile trecerii de la socialism la comunism, oamenii de ştiinţă din domeniul istoriei contemporane au datoria să urmeze neabătut indicaţiile tovarăşului Gheorghe Gheorghiu-Dej, să acorde toată atenţia şi în problemele agrare cercetărilor cu caracter teoretic „care lărgesc bazele dezvoltării de perspectivă a cercetării ştiinţifice" [1]. În felul acesta vor contribui, prin operele lor, la întărirea ideologiei socialiste, la educarea comunistă a oamenilor muncii, la dezvoltarea istoriei ca ştiinţă militantă încadrată activ în frontul de luptă al poporului pentru desăvîrşirea construcţiei socialiste şi trecerea treptată la comunism.

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Raport la cel de al III-lea Congres al Partidului Muncitoresc Romîn*, Ed. politică, 1960, p. 107.

DIN LUPTA P.M.R. PENTRU CREAREA ŞI DEZVOLTAREA BAZEI TEHNICE MATERIALE A AGRICULTURII

DE

GR. VÎLCEANU

Poporul nostru, sub conducerea încercată a Partidului Muncitoresc Romîn, a obţinut o victorie de însemnătate istorică pe drumul spre desăvîrşirea construirii socialismului — încheierea colectivizării agriculturii, una din cele mai grele şi mai complexe sarcini a construcţiei socialiste. Terminarea colectivizării agriculturii în ţara noastră cu aproape patru ani înainte de termenul stabilit de cel de-al III-lea Congres al P.M.R., rezultat al politicii creatoare a P.M.R., confirmă justeţea tezelor generalvalabile ale învăţăturii marxist-leniniste şi totodată constituie o contribuţie adusă de partidul nostru la îmbogăţirea tezaurului teoretic şi practic al marii comunităţi a ţărilor socialiste şi a mişcării comuniste şi muncitoreşti internaţionale.

În Republica Populară Romînă socialismul a învins definitiv la oraşe şi sate. Prin încheierea colectivizării, relaţiile de producţie socialiste au cuprins întreaga economie naţională. Această victorie, întruchipare a celor mai înalte năzuinţe ale maselor muncitoare, a idealurilor pentru care au luptat şi s-au jertfit cei mai buni fii ai poporului nostru, umple de bucurie şi mîndrie inimile tuturor oamenilor muncii, care, sub conducerea înţeleaptă a partidului, au construit noua orînduire.

În noua etapă de dezvoltare a societăţii noastre, colectivizarea completă creează condiţiile cele mai favorabile pentru realizarea sarcinilor trasate de Congresul al III-lea al P.M.R. pentru dezvoltarea continuă a agriculturii. Totodată, terminarea colectivizării ridică probleme noi a căror rezolvare va contribui la avîntul forţelor de producţie la sate, creşterea producţiei agricole, continua îmbunătăţire a nivelului de trai al oamenilor muncii, înzestrarea economiei socialiste.

În raportul prezentat la sesiunea extraordinară a Marii Adunări Naţionale tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej a subliniat că reorganizarea

socialistă a agriculturii a avut loc în condițiile avîntului întregii economii naționale, a creșterii nivelului de trai material și cultural al oamenilor muncii. „Profundele transformări revoluționare care au avut loc la sate — arată tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — s-au înfăptuit în condițiile dezvoltării întregii economii naționale, pe o linie mereu ascendentă, echilibrată, toate ramurile crescînd armonios, în ritm susținut" [1].

★

Una din condițiile principale care au asigurat, după cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare și naționalizarea mijloacelor de producție la orașe, transformarea socialistă a agriculturii a constituit-o crearea și dezvoltarea bazei tehnice materiale a agriculturii. „Trecerea la agricultura socialistă, la organizarea gospodăriilor colective — se arată în raportul la plenara C.C. al P.M.R. din 3—5 martie 1949 — presupune... o industrie dezvoltată, în stare să pună la dispoziția agriculturii tractoarele și mașinile de care are nevoie, existența unor cadre de agronomi capabili să conducă agricultura după cele mai perfecționate metode științifice, o muncă sistematică de lămurire și de convingere a masei țărănimii sărace și mijlocașe despre folosul gospodăriilor colective" [2].

La reorganizarea socialistă a agriculturii și crearea bazei tehnice materiale a acesteia, Partidul Muncitoresc Romîn a pornit de la o analiză multilaterală a situației concrete în care se găsea agricultura țării noastre în acea perioadă, a rolului ei în economia națională.

În anii regimului burghezo-moșieresc agricultura Romîniei se caracteriza printr-o stare de extremă înapoiere și fărîmițare. Cele aproape 3 100 000 de gospodării posedau o suprafață fărîmițată în peste 20 000 000 parcele. Recensămîntul din 1930 a găsit 700 000 de familii țărănești fără nici un petec de pămînt; alte 600 000 de familii nu aveau în medie decît un pogon. În același timp însă, un număr de 12 200 moșieri stăpîneau o suprafață arabilă mai mare decît stăpîneau 2 460 000 de familii țărănești laolaltă [3].

În afară de aceasta, gospodăriile țărănești foloseau mijloace tehnice extrem de rudimentare, fiind lipsite de mijloacele necesare efectuării lucrărilor agricole. În ceea ce privește situația înzestrării cu mașini și unelte agricole, Romînia se găsea printre ultimele țări din Europa. În trecut țara noastră nu dispunea de o industrie constructoare de mașini agricole, capabilă să înzestreze cît de cît agricultura cu baza tehnică necesară. Despre o producție internă de tractoare și mașini agricole nici nu putea fi vorba. Toată producția de mașini agricole era concentrată în cîteva secții ale unor întreprinderi neprofilate, și ea se limita la producerea de unelte și mașini agricole simple destinate tracțiunii animale sau acționate manual.

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Raport cu privire la încheierea colectivizării și reorganizarea conducerii agriculturii, prezentat la sesiunea extraordinară a Marii Adunări Naționale, 27 aprilie 1962*, Ed. politică, 1962, p. 7.

[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. IV, 1955, E.S.P.L.P., București, p. 211.

[3] Vezi Gh. Gheorghiu-Dej, *Raport cu privire la încheierea colectivizării și reorganizarea conducerii agriculturii, prezentat la sesiunea extraordinară a Marii Adunări Naționale, 27 aprilie 1962*, Ed. politică, 1962, p. 15.

Numărul de tractoare importate existent în agricultura Romîniei în anul 1938 era de numai 4049 bucăți, și acestea erau concentrate în mîna moșierilor și chiaburilor.

Ca urmare, în anul 1938 reveneau pe un tractor fizic 3700 ha teren agricol și 2500 ha teren arabil. În această perioadă nu existau în agricultura Romîniei combine și nici alte mașini și instalații moderne. Bazei tehnice materiale a agriculturii Romîniei în această perioadă îi era caracteristică folosirea animalelor de muncă pentru efectuarea lucrărilor agricole și adeseori folosirea animalelor de producție (vaca) pentru tracțiune. Majoritatea țăranilor muncitori însă nu dispuneau nici de animalele de muncă necesare. Această situație este recunoscută și de statistica burgheză din acea perioadă. Astfel, după statistica făcută de Ministerul Agriculturii în 1935 reiese că aproape 37% din gospodăriile țărănești nu aveau nici o vită de muncă, iar o treime nu aveau nici o vacă. Datele publicate în anuarul statistic al Romîniei pentru anul 1939—1940 arată că în această perioadă peste jumătate din gospodăriile cu pînă la 3 ha pămînt și 30% din cele cu 3—5 ha nu aveau nici un animal de muncă. De asemenea, 63% din gospodăriile țăranilor mijlocași aveau numai 1—2 animale de muncă, iar 28% erau lipsite complet de mijloace de tracțiune.

Majoritatea gospodăriilor erau lipsite de asemenea și de cel mai elementar inventar agricol mort. Monografia făcută de Institutul de științe sociale în 1938 a găsit un plug la 3 gospodării, o grapă la 4 gospodării cu suprafețe de 1—3 ha. În anul 1941, din totalul gospodăriilor țărănești numai 53% aveau care sau căruțe, 48% aveau pluguri, 33% aveau grape, 3% aveau semănători și abia 2% secerători. O imagine sugestivă a stării de înapoiere tehnică a agriculturii Romîniei o constituie faptul că în anul 1940 valoarea fondurilor de bază și a cheltuielilor materiale la un hectar suprafață cultivată pe întreaga agricultură reprezenta abia 25% din prețul unui plug. De asemenea, după un calcul din acea vreme, valoarea inventarului mort raportată la un hectar arabil era în Romînia burghezo-moșierească de 15 ori mai mică decît în Germania.

Rămînerea în urmă a agriculturii romînești în ceea ce privește dotarea cu utilaj se evidențiază și mai mult dacă o comparăm cu țările care erau într-o situație economică asemănătoare cu a țării noastre. Romînia se situa sub nivelul de înzestrare al Bulgariei și Poloniei, țări în care valoarea inventarului era de două și respectiv de trei ori mai mare decît la noi [1].

Despre folosirea îngrășămintelor chimice în agricultură în această perioadă nici nu putea fi vorba, iar îngrășămintele naturale se foloseau într-o măsură foarte scăzută.

Înzestrarea tehnică materială a agriculturii s-a înrăutățit și mai mult în anii celui de-al doilea război mondial, datorită rechiziționării masive a animalelor de tracțiune și distrugerilor suferite în inventar și construcții agricole, mai ales în zonele în care s-au desfășurat operațiuni militare.

---

[1] Vezi P. Nenițescu, *Proprietatea parcelară și naționalizarea agricolă*, Cluj, 1931, p. 30.

Cauzele principale ale înapoierii tehnice a agriculturii Romîniei burghezo-moşiereşti erau determinate de existenţa relaţiilor de exploatare capitaliste împletite cu puternice rămăşiţe feudale.

Milioane de ţărani, care nu-şi puteau asigura pe mica proprietate de pămînt existenţa lor şi a familiei lor, erau îndatoraţi pînă în gît la bancheri şi cămătari din cauza ratelor pe care trebuiau să le plătească pentru aşa-zisa împroprietărire, a împrumuturilor făcute pentru cumpărarea de vite sau unelte agricole etc.

Toate acestea au făcut ca, în timpul regimului burghezo-moşieresc, Romînia să fie una din ţările cu cel mai scăzut nivel de trai din Europa. Ca urmare, în ceea ce priveşte condiţiile de alimentaţie, era caracteristică nu numai o raţie medie scăzută de calorii, cît mai ales structura total defectuoasă a acestei raţii datorită participării în proporţie exagerată în hrana populaţiei a produselor de origine vegetală şi în special a porumbului. Consumurile medii anuale pe cap de locuitor la carne, lapte, zahăr erau printre cele mai scăzute din Europa. Existau sate în ţară unde consumul de zahăr se reducea la 1,5 pînă la 2 kg anual de familie. După cum arată unele anchete făcute înainte de război în mediul rural, pentru a se satisface nevoile fiziologice în anumite regiuni ale ţării se ajungea la un consum de mămăligă de 3 kg pe zi de persoană. Din această cauză pelagra şi tuberculoza, boli ale mizeriei sociale şi subalimentaţiei, făceau ravagii la sate. La toate acestea se adăuga lipsa aproape cu desăvîrşire a asistenţei medicale ; 20% din copiii pînă la un an mureau cu zile din cauza bolilor sociale şi a lipsei de hrană [1].

Condiţiile de locuit nu erau nici ele mai bune decît cele alimentare şi sanitare. O anchetă făcută la sate stabilea existenţa a peste 40 000 de bordeie, peste 660 000 case cu o singură cameră în care locuia întreaga familie, peste 600 000 case fără ferestre mobile, circa 1 milion locuinţe fără latrină [2].

Aceasta era pe scurt situaţia agriculturii Romîniei şi a ţărănimii muncitoare în anii regimului burghezo-moşieresc. „Revoluţia socialistă, — —arată tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej — înfăptuită de clasa muncitoare în alianţă cu ţărănimea, sub conducerea partidului nostru, a pus capăt pentru totdeauna, ca unui vis urît, acestei stări de lucruri, schimbînd radical viaţa maselor ţărăneşti" [3].

În cei 13 ani care au trecut de la plenara C.C. al P.M.R. din 3—5 martie 1949, viaţa a adus în fiecare an noi mărturii care au confirmat clarviziunea politicii elaborată de Partidul Muncitoresc Romîn în construirea socialismului la sate. Industrializarea socialistă a ţării şi în special dezvoltarea unei industrii grele, puternice, bazată pe folosirea raţională a bogăţiilor naturale ale ţării şi dezvoltată pe linia nevoilor interne şi a posibilităţilor izvorîte din legăturile comerciale trainice cu vecinii, a constituit obiectivul principal în politica partidului nostru de dezvoltare economică a ţării încă de la Conferinţa Naţională din 1945.

---

[1] Vezi „Revista de higienă socială", an. X, nr. 1—6, ianuarie — iunie/1940.

[2] Vezi „Sociologia romînească", nr. 4—6/1939.

[3] Gh. Gheorghiu-Dej, *Raport ... prezentat la sesiunea extraordinară a Marii Adunări Naţionale*, Ed. politică, Bucureşti, 1962, p. 16.

Subliniind importanța deosebită pentru dezvoltarea agriculturii a industrializării socialiste a țării și în special a dezvoltării industriei grele, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, în *Raportul politic al C.C. al P.C.R. la Conferința Națională din 1945*, arată că: „...numai prin dezvoltarea industriei grele se va da posibilitatea ca sectorul atît de important al economiei noastre — agricultura — să fie înzestrat cu toate acele mașini, unelte, produse și instalații de prelucrare care să ridice atît productivitatea cît și rentabilitatea; iar aceasta este singura cale de a consolida reforma agrară înfăptuită și singura cale de a ridica nivelul de viață al plugărimii"[1].

După Conferința Națională din 1945 au fost luate de către partid o serie de măsuri pentru punerea bazelor și dezvoltarea industriei constructoare de mașini agricole romînești, prima dintre acestea fiind profilarea întreprinderilor „I.A.R." din Brașov pentru producția de tractoare. Acestor începuturi partidul nostru le-a adăugat realizări hotărîtoare în dezvoltarea industriei constructoare de mașini agricole, care au dus la dezvoltarea și consolidarea bazei tehnice materiale a agriculturii de azi.

Conducîndu-se în întreaga sa activitate după teza leninistă, potrivit căreia „Marea industrie mecanizată și folosirea ei în agricultură constituie singura bază economică a socialismului, singura bază pentru a duce cu succes lupta în vederea izbăvirii omenirii de sub jugul capitalului"[2], precum și după teza... „Baza materială a socialismului — poate fi numai marea industrie mecanizată, care este capabilă să reorganizeze și agricultura"[3] și ținînd seama de condițiile politice și economice din țara noastră, Partidul Muncitoresc Romîn a reușit, într-o perioadă relativ scurtă, să transforme Romînia dintr-o țară agricolă înapoiată, într-o țară industrială avansată, cu o agricultură în plină dezvoltare.

Producția de tractoare romînești a început încă în anul 1946, an în care fabrica de avioane „I.A.R." din Brașov a început să fie transformată în uzină de tractoare. După naționalizare, în 1948, uzina a fost complet modernizată. În anii următori producția de tractoare romînești s-a perfecționat continuu, fabricîndu-se în anii regimului democrat-popular mai multe tipuri de tractoare adaptate nevoilor mecanizării complexe a lucrărilor agricole.

Creșterea an de an a capacității de producție a uzinelor și folosirea rațională a acesteia, au dus la creșterea producției de tractoare de la 3469 bucăți în anul 1950, la 20 000 în anul 1961. Anul acesta, la 1 Mai, presa a anunțat că pe poarta uzinei de tractoare din Brașov a ieșit cel de-al 100 000-lea tractor, purtînd marca „fabricat în R.P.R.".

O dezvoltare importantă a cunoscut în anii regimului democrat popular și industria constructoare de mașini și utilaje agricole. Astfel în anul 1950 două uzine erau specializate în producția de utilaj agricol. În anii următori s-a concentrat producția batozelor de cereale la uzinele

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. IV, București, 1955, E.S.P.L.P., p. 64.
[2] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 33, E.S.P.L.P., 1957, p. 31.
[3] *Ibidem*, vol. 32, 1956, p. 465.

„Vasile Roaită" — București, producția secerătorilor-legători, a combinelor etc. la uzinele „Semănătoarea" — București, a grapelor și alt inventar agricol la uzina „7 Noiembrie" — Craiova etc.

În prezent, în majoritate, uzinele care produc mașini agricole sînt profilate și specializate, iar numărul tipurilor de mașini și unelte agricole fabricate în țară a sporit an de an în funcție de necesitățile de mecanizare în continuă creștere ale producției agricole, industria producînd în prezent peste 50 de tipuri de diferite mașini agricole.

Atenția deosebită acordată de partid dezvoltării industriei construc toare de mașini agricole s-a concretizat în creșterea an de an a numărului de tractoare și mașini agricole fabricate în țară, precum și în îmbunătățirea calitativă a acestora.

Iată, spre exemplu, care este producția de tractoare și mașini agricole în anii regimului de democrație populară.

Tabelul nr. 1

Producția de tractoare și a principalelor mașini agricole în perioada 1950 1961[1]

Specificație	1950	1955	1959	1960	1961
Tractoare	3.469	3.500	11.000	17.102	20.000
Combine de cereale păioase	50	—	3.400	5.500	6.129
Semănători de cereale	450	1.428	6.870	14.322	15.216
Pluguri de tractor	5.030	4.005	9.396	15.692	14.959

În toată perioada 1950—1961 producția de tractoare a fost de 89 617 bucăți, cea de combine de cereale păioase de 22 492 bucăți, producția de semănători de 52 277 bucăți, pluguri de tractor 76 670 bucăți etc.

Creșterea producției de tractoare și mașini agricole obținută an de an a creat premisele pentru înzestrarea tehnică a agriculturii, condiție hotărîtoare pentru reorganizarea socialistă a acesteia. „Înzestrarea agriculturii noastre cu tractoare și mașini agricole perfecționate — arată tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej în cuvîntarea rostită la Consfătuirea fruntașilor în agricultură din 1 martie 1955 — a fost posibilă datorită faptului că regimul democrat-popular a acordat o mare atenție industriei grele și în primul rînd industriei constructoare de mașini creată în anii puterii populare, ceea ce constituie o mare victorie a poporului romîn"[2].

Numai în anul 1961 agricultura țării noastre a fost dotată cu 12 098 tractoare și 6 000 combine pentru păioase. Aceasta a făcut ca parcul de

[1] *Breviarul statistic al R.P.R., 1962*, p. 89.
[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. IV, E.S.P.L.P., 1955, p. 768.

tractoare şi maşini agricole existente în agricultura R.P.R. să crească an de an, aşa cum reiese din următorul tabel:

Tabelul nr. 2

Parcul de tractoare şi maşini agricole principale din agricultură[1] (la sfîrşitul anului)

Specificaţie	1938	1950	1955	1959	1960	1961
Tractoare — fizice	4.049	13.713	23.033	36.529	44.194	51.952
— conv. 15 HP	4.858	16.642	30.488	51.709	65.290	77.259
Pluguri de tractor	...	13.642	25.613	38.000	46.130	56.220
Semănători mecanice	...	6.350	12.454	22.453	33.948	48.000
Secerători-legători	...	5.300	6.618	6.961	5.804	3.624
Combine pt. păioase	...	118	1.535	12.385	17.577	23.427
Batoze pt. păioase	15.161	14.251	15.467	13.412	12.660	10.400

După cum se vede, forţa de tracţiune mecanică din agricultura R.P.R. a crescut în anul 1961 de peste 12 ori faţă de 1938 şi de aproape 4 ori faţă de 1950. De asemenea, comparativ cu anul 1950, în anul 1961 în agricultură existau de aproape 200 ori mai multe combine pentru cereale păioase şi de peste 7 ori mai multe semănători mecanice. Singurele maşini agricole care înregistrează o tendinţă de scădere, începînd din anul 1959, sînt secerătorile-legători şi batozele pentru păioase, şi aceasta ca urmare a creşterii considerabile a combinelor, maşini mult mai economice şi de înaltă productivitate.

Grija deosebită a P.M.R. pentru crearea bazei tehnice a agriculturii R.P.R. se concretizează nu numai în creşterea dotării acesteia cu tractoare şi maşini agricole, ci, ca urmare a acestei dotări, şi în reducerea suprafeţelor ce revin pe o maşină şi pe un tractor agricol — indice care caracterizează cel mai bine înzestrarea tehnică a agriculturii. Astfel, faţă de anul 1950, cînd la un tractor convenţional reveneau 563,5 ha teren arabil, în 1961 revin 127,6 ha, iar suprafaţa de cereale păioase ce revine pe o combină a scăzut de la 34 408 ha la 142,6 ha în anul 1961. Semnificaţia reducerii continue a numărului de hectare ce revin la un tractor şi maşină agricolă constă în creşterea gradului de mecanizare a lucrărilor, şi ca urmare, a producţiei, problemă asupra căreia vom reveni ulterior.

În lupta pentru înzestrarea tehnică a agriculturii, partidul nostru a urmărit permanent şi a ţinut seama ca această înzestrare să aibă la bază progresul tehnic modern, crearea unor tipuri de tractoare şi maşini agricole de înaltă productivitate.

[1] *Breviarul statistic al R.P.R., 1962*, p. 114.

Progresul tehnic realizat de industria noastră constructoare de mașini agricole a avut drept urmare nu numai perfecționarea tractoarelor, ci și crearea unor tipuri de mașini de înaltă productivitate.

Paralel cu crearea bazei tehnice pentru agricultură, P.M.R. s-a preocupat în permanență de găsirea celor mai adecvate forme organizatorice pentru punerea acestei baze tehnice la dispoziția țărănimii muncitoare. Trebuie reliefat rolul important pe care l-a acordat partidul acestei probleme încă de la Conferința Națională din 1945, prin luarea măsurilor de organizare a centrelor de închiriat mașini agricole. Astfel, prezentînd în fața conferinței sarcinile partidului pentru reconstrucția țării, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej arată că pentru sectorul agricol... „A doua sarcină importantă este organizarea centrelor de închiriere de mașini agricole care să fie îndrumate și controlate de stat printr-un organ central. Această măsură este realizabilă în cadrul unui plan care să țină seama de inventarul agricol existent și de completarea lui prin comenzi date industriei noastre naționale și prin import din străinătate" [1].

Organizarea și funcționarea centrelor de închiriat mașini agricole au urmărit să asigure țărănimii folosirea în condiții avantajoase a tractoarelor și mașinilor agricole deținute de stat în acea perioadă, ceea ce a jucat un rol important în refacerea agriculturii și întărirea economică a țărănimii muncitoare.

În vederea organizării și utilizării cît mai raționale a bazei tehnice-materiale a agriculturii și a transformării socialiste a satului din patria noastră se impunea găsirea unei forme corespunzătoare pentru deservirea gospodăriilor agricole asociate; această formă a constituit-o stațiunea de mașini și tractoare. La 7 octombrie 1948, printr-un decret al Prezidiului Marii Adunări Naționale, s-au organizat primele 76 de stațiuni de mașini agricole și tractoare.

Subliniind importanța deosebită a S.M.T.-urilor pentru consolidarea alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare, pentru ducerea luptei împotriva chiaburilor și a tuturor elementelor capitaliste de la țară, ca și în politica de convingere și atragere a țărănimii muncitoare în munca de construire a socialismului, la plenara C.C. al P.M.R. din 3—5 martie 1949, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej a arătat că: „S.M.T. sînt cel mai important mijloc de a introduce tehnica avansată în agricultura noastră înapoiată" ...„au marele rol de a convinge în practică pe țăranul sărac și mijlocaș de superioritatea muncii cu mijloace mecanizate"... „au rolul de a stimula organizarea țărănimii muncitoare în tot felul de asociații de muncă sau cooperative de producție agricolă" [2].

„Întărirea și folosirea S.M.T. ale statului — arată mai departe tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — dezvoltă și consolidează baza tehnică necesară trecerii la transformarea socialistă a agriculturii, care înseamnă agricultură mecanizată, cu înaltă productivitate a muncii" [3].

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *op. cit.*, p. 76.
[2] *Ibidem*, p. 229.
[3] *Ibidem*, p. 230.

Ţinînd seama de rolul deosebit pe care trebuia să-l aibă S.M.T.-urile atît în ceea ce priveşte convingerea ţărănimii muncitoare pentru trecerea ei, pe baza liberului consimţămînt, la marea agricultură socialistă, cît şi pentru creşterea producţiei agricole, ca urmare a mecanizării proceselor de producţie, partidul şi guvernul au acordat şi acordă o atenţie deosebită dezvoltării şi consolidării acestora.

Astfel, numărul S.M.T.-urilor a crescut din anul 1948 pînă la finele anului 1961 de peste 3 ori (244 faţă de 81), iar numărul tractoarelor fizice şi convenţionale a crescut în aceeaşi perioadă de 12,2 ori şi respectiv de peste 16 ori. A crescut în mod considerabil şi parcul de maşini agricole cu care au fost dotate S.M.T.-urile, şi anume de 6,4 ori la pluguri de tractor, de 36,8 ori la semănători mecanice, de 5,3 ori la secerători-legători mecanice, de 733 ori la combine pentru păioase în anul 1961 faţă de 1950.

După datele *Breviarului statistic al R.P.R., 1962*, la finele anului 1961 staţiunile de maşini şi tractoare erau dotate cu 33 619 tractoare fizice, 39 344 pluguri de tractor, 36 388 semănători mecanice, 3 299 secerători-legători mecanice, 12 471 combine pentru cereale păioase, precum şi cu un număr important de alte maşini moderne. Rolul important pe care l-au avut şi îl au S.M.T.-urile în transformarea socialistă a agriculturii, precum şi necesităţile de creştere a volumului şi sortimentului lucrărilor executate mecanizat în unităţile socialiste agricole au făcut ca cea mai mare proporţie din tractoarele şi maşinile agricole cu care a fost dotată agricultura să fie repartizate acestora. Astfel, în anul 1961, S.M.T.-urile deţineau 64,7% din totalul tractoarelor fizice, faţă de 42,5% în 1950, 69,9% din numărul plugurilor de tractor faţă de 45,2% în 1950, 75,8% din numărul total al semănătorilor mecanice, 91% din totalul secerătorilor-legători şi 53,4% din numărul combinelor pentru păioase, faţă de 15,5%, 11,7% şi respectiv 14,4% în 1950.

Prin înfiinţarea şi dezvoltarea S.M.T.-urilor s-au pus bazele creşterii sistematice a gradului de înzestrare tehnică a agriculturii ţării noastre, activităţii tot mai productive a ţărănimii noastre muncitoare şi deprinderii acesteia de a munci în comun.

Trebuie arătat faptul că activitatea partidului pentru organizarea şi dezvoltarea S.M.T.-urilor s-a îmbinat cu preocuparea în vederea justei amplasări şi dimensionări a acestora. Astfel, de la începutul activităţii lor şi pînă în prezent, amplasarea S.M.T.-urilor s-a făcut în conformitate cu linia indicată de partid cu prioritate în acele zone în care condiţiile de sol, relief, specializare a producţiei permiteau introducerea mai rapidă a mecanizării. Ca urmare a acestui fapt, în cele 5 regiuni cerealiere principale ale ţării (Bucureşti, Dobrogea, Oltenia, Galaţi, Banat), care deţin 40% din totalul terenului arabil din întreaga ţară, erau amplasate în 1959 mai mult de jumătate din S.M.T.-urile existente, cuprinzînd 66,8% din numărul de tractoare al S.M.T.

În strînsă legătură cu creşterea gradului de cooperativizare şi colectivizare a agriculturii a cunoscut o creştere continuă şi mărimea medie a S.M.T.-urilor. Analiza grupării staţiunilor de maşini şi tractoare după numărul de tractoare fizice în ultimii ani ne arată o creştere importantă

a ponderii S.M.T.-urilor care au în dotare peste 120 tractoare fizice, şi anume de la 11,1% în 1959 la 28,8% în 1960 şi 55,7% în anul 1961.

Urmarea firească a creşterii dotării S.M.T.-urilor cu tractoare şi maşini agricole, a eforturilor depuse de mecanizatori pentru folosirea întregii capacităţi de producţie a parcului de maşini agricole a fost creşterea volumului de lucrări executate, îmbunătăţirea structurii acestora şi creşterea volumului de lucrări pe tractor convenţional. Iată spre exemplu cum au evoluat aceşti indicatori în perioada 1950—1961.

Tabelul nr. 3

Principalii indicatori ai activităţii S.M.T. [1]

Specificaţie	1950	1955	1959	1960	1961
Total lucrări executate (mii ha a.n.) din care :	2.112,7	4.115,8	9.649,3	14.180,7	20.721,8
— arat (mii ha)	1.307,9	1.827,5	3.431,2	4.726,0	5.964,2
— semănat (mii ha)	105,6	550,7	1.558,3	2.358,2	3.498,4
cultivat (mii ha)	8,7	151,5	398,4	455,5	376,1
— prăşit (mii ha)	—	55,0	486,1	852,3	1.176,1
— recoltat cu combina	0,7	85,8	336,0	440,3	871,7
— ha a.n./tractor conv.	224 [2]	233	360	442	475

Creşterea volumului total de lucrări este, aşadar, de aproape 10 ori mai mare în anul 1961 faţă de 1950, în timp ce creşterea numărului de tractoare fizice este în aceeaşi perioadă de aproximativ 6 ori mai mare. Creşterea mai rapidă a volumului de lucrări executate de S.M.T. pe ogoarele unităţilor socialiste este o urmare firească a creşterii ponderii sectorului socialist al agriculturii noastre, ceea ce a dus la îmbunătăţirea condiţiilor pentru desfăşurarea activităţii de producţie a S.M.T., precum şi a perfecţionării parcului de maşini şi tractoare şi a folosirii din ce în ce mai mult a întregii capacităţi de producţie a acestora.

Sporirea şi modernizarea parcului de tractoare constituie numai o condiţie care face posibilă creşterea productivităţii muncii tractoriştilor; realizarea efectivă a acestei creşteri este însă determinată de folosirea mai bună a mijloacelor de producţie. Tocmai de aceea asupra acestei probleme au atras atenţia în nenumărate rînduri documentele de partid şi de stat. „Problema principală care stă astăzi în faţa S.M.T.-urilor — subliniază tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej la Consfătuirea de la Constanţa — este folosirea la maximum a capacităţii tractoarelor şi maşinilor agricole de care dispun pentru a face faţă nevoilor crescînde de muncă mecanizată ale sectorului socialist cooperatist în plină dezvoltare" [3].

Mărturie a faptului că mecanizatorii din S.M.T. şi-au îndreptat eforturile în această direcţie stau şi cifrele din tabelul nr. 3, care ne arată că

[1] *Breviarul statistic al R.P.R., 1962*, p. 117.
[2] Data respectivă reprezintă realizările anului 1951.
[3] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări, 1955—1959*, Ed. politică, 1959, p. 406.

volumul de lucrări realizate pe un tractor convențional a crescut în perioada 1950—1961 de peste 2 ori.

Creșterea suprafețelor deținute de unitățile socialiste, dezvoltarea multilaterală a acestora au necesitat și sporirea sortimentului lucrărilor executate de S.M.T. pe terenurile lor. De unde la începutul activității lor S.M.T.-urile executau aproape exclusiv lucrări de arături și lucrări de treierat (în 1950 proporția arăturilor reprezenta aproape 60% din volumul total de lucrări executate de S.M.T.), în ultimii ani S.M.T.-urile execută pe ogoarele gospodăriilor colective peste 40 de lucrări diferite. A crescut considerabil în această perioadă proporția lucrărilor de semănat, de întreținerea culturilor, de cultivație, a recoltatului cerealelor cu combina etc.

O importanță crescîndă pentru mecanizarea lucrărilor agricole, ca urmare a dezvoltării bazei tehnice materiale a agriculturii, începe să aibă folosirea energiei electrice în agricultură ca o expresie a introducerii tehnicii avansate. Referindu-se la importanța electrificării proceselor de producție din agricultură, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, în raportul asupra planului de electrificare a țării, arată că : „În agricultură, electrificarea dă putința introducerii pe scară întinsă a muncii mecanizate, ceea ce mărește considerabil producția la ha, ridică viața economică și culturală a satelor noastre, smulgîndu-le din întunericul în care le-a ținut regimul burghezo-moșieresc" [1].

Terminarea cu un an mai devreme a planului de electrificare de 10 ani a țării, ca și succesele importante realizate ulterior în această direcție au determinat o creștere a numărului de sate electrificate și anume la 3 357 în anul 1960 față de numai 320 în anul 1938, precum și a consumului de energie electrică în agricultură — de peste 20 de ori mai mare în 1960 față de anul 1938.

Promovarea cu consecvență a politicii de industrializare socialistă a țării de către partidul și statul nostru democrat-popular a dus la crearea și dezvoltarea bazei tehnice materiale necesară reorganizării socialiste a agriculturii. Aceasta a permis lichidarea moștenirii grele pe care burghezia ne-a lăsat-o în domeniul înzestrării agriculturii cu mijloace tehnice, moștenire la care s-au adăugat consecințele nefaste ale războiului, precum și ale secetei din 1945—1946.

Crearea și dezvoltarea bazei tehnice materiale ilustrează convingător rolul hotărîtor al statului în transformarea socialistă a agriculturii. „Hotărîtor pentru rezultatele obținute în construcția socialistă în agricultură, și în primul rînd în dezvoltarea sectorului colectivist — arată tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej la cel de al III-lea Congres al P.M.R. a fost puternicul sprijin acordat țărănimii de statul democrat popular prin mijloacele mecanizate ale stațiunilor de mașini și tractoare, cadre de ingineri și tehnicieni agricoli, prin credite, materiale de construcții, semințe selecționate, material săditor pomiviticol, animale de rasă și altele" [2].

Astfel, în ultimii 12 ani statul a îndreptat spre agricultură investiții în valoare de peste 23 miliarde lei, din care cea mai mare parte pentru

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. a IV-a, E.S.P.L.P., Buc., 1955, p. 326.
[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări, 1959 1961*, Ed. politică, Buc., 1961, p. 134.

mașini și utilaje. Investițiile efectuate de stat în această ramură au creat condițiile fără de care progresul tehnic, organizatoric și economic al agriculturii și ridicarea bunei stări a țărănimii ar fi fost cu neputință.

De asemenea pentru întărirea bazei tehnice materiale a gospodăriilor agricole colective, statul le-a acordat credite pentru investiții, pe termen lung, în condiții avantajoase care numai în ultimii 3 ani s-au ridicat la peste 1 726 milioane lei. În anul 1960, spre exemplu, gospodăriile colective au primit credite în valoare de 483 milioane lei, revenind în medie pe o gospodărie aproape 115 000 lei, iar în anul 1961 gospodăriilor colective li s-au mai repartizat încă 800 milioane lei, din care 520 milioane pentru sporirea efectivelor de animale și 155 milioane lei în scopul construirii de grajduri.

În procesul creării și dezvoltării bazei tehnice materiale a agriculturii o importanță crescîndă a acordat partidul nostru dezvoltării industriei chimice, care pune la dispoziția agriculturii cantități tot mai mari de îngrășăminte necesare fertilizării solului.

Cel de-al doilea Congres al P.M.R. s-a ocupat în mod deosebit de dezvoltarea industriei chimice. Marile combinate, dotate cu tehnica cea mai modernă, care s-au înălțat și se înalță în prezent în diferitele regiuni din țara noastră, permit fabricarea în condiții optime a unei mari varietăți de produse chimice necesare tuturor ramurilor industriale, agriculturii etc. În anul 1961, producția industriei chimice destinate nevoilor agriculturii a crescut, comparativ cu anul 1948, de peste 470 ori la îngrășăminte chimice, de 234 ori la antidăunători. De asemenea, pentru sectorul zootehnic industria chimică livrează 72 sortimente de produse destinate combaterii bolilor parazitare și a celor contagioase, diferiți stimulatori de creștere și produse pentru îmbogățirea furajelor în vitamine și proteine [1]. Ca urmare a măsurilor luate de către partid pentru dezvoltarea industriei chimice, producția anuală de îngrășăminte chimice fosfatice și azotoase a crescut de la 649 tone în 1950 la peste 71 000 tone în 1960.

Dezvoltarea bazei tehnice materiale a agriculturii și lupta partidului nostru pentru sporirea fertilității solului și extinderea suprafețelor arabile se concretizează și în măsurile luate pentru executarea lucrărilor de ameliorări agricole, care au căpătat o importanță deosebită în anii regimului de democrație populară. Astfel, datele statistice ne arată că suprafața amenajată pentru irigat în anul 1960 era de aproape 200 000 ha pe total agricultură, față de numai 15 400 ha în anul 1938. De asemenea, pentru combaterea inundațiilor și desecarea terenurilor a fost amenajată o suprafață de peste 370 000 ha în perioada 1951—1960, iar pe o suprafață de 1 100 000 ha au fost efectuate lucrări de prevenire și combatere a eroziunii solului [2].

O preocupare centrală a partidului și statului democrat-popular a constituit-o și o constituie asigurarea agriculturii cu cadrele necesare de specialiști. Prin grija permanentă a partidului și guvernului, în ultimii

---

[1] Vezi „Lupta de clasă", nr. 6, 1962, p. 75.

[2] *Dezvoltarea agriculturii R.P.R., Direcția centrală de statistică*, 1961.

15 ani au fost pregătite pentru agricultură peste 14 000 cadre cu studii superioare, 25 000 de cadre tehnice medii şi peste 100 000 mecanizatori şi alţi muncitori calificaţi prin şcoli profesionale şi cursuri de calificare. De asemenea, în prezent, în şcolile agricole şi în institutele agronomice învaţă circa 50 000 de elevi şi studenţi[1].

*

Ca urmare a dezvoltării bazei tehnice materiale a agriculturii, a ajutorului acordat de către stat, a înzestrării acesteia cu cadrele necesare, precum şi ca urmare a muncii politice desfăşurate de către organele de partid şi de stat şi a aplicării consecvente a principiului leninist al cointeresării materiale, în cei 13 ani care s-au scurs de la istorica plenară a C.C. al P.M.R. din 3—5 martie 1949, a fost terminată reorganizarea socialistă a agriculturii.

Transformarea socialistă a agriculturii a reprezentat totodată o condiţie principală pentru dezvoltarea şi utilizarea pe scară largă a mijloacelor tehnice moderne. Ca urmare a muncii politico-organizatorice desfăşurate de către organele de partid şi de stat, pe baza respectării cu stricteţe a principiului liberului consimţămînt al ţărănimii muncitoare, numărul unităţilor cooperatiste şi al suprafeţelor de teren deţinute de acestea, ce au revenit în medie pe S.M.T. şi pe un tractor convenţional, au cunoscut o creştere continuă: de la 0,5 respectiv 128 ha în 1949 la 8,2 şi respectiv 3 915 ha în 1952, la 63,6 şi respectiv 23 196 în 1959. Suprafaţa arabilă cooperativizată ce a revenit în medie pe un tractor convenţional a crescut în aceeaşi perioadă de la 2,8 ha la 198 ha. Sfîrşitul anului 1961 marchează o creştere a suprafeţei arabile cooperativizate pe un S.M.T., şi anume la 28 034 ha şi o reducere a numărului de unităţi cooperatiste pe o staţiune la 53,6 şi a suprafeţei arabile cooperativizate pe un tractor convenţional la 135,7 ha, ca unire a intensificării procesului de colectivizare a agriculturii şi de unire a unităţilor cooperatiste, precum şi ca urmare a creşterii masive a dotării S.M.T.-urilor cu tractoare.

În transformarea socialistă a agriculturii un rol însemnat organizatoric l-au avut S.M.T.-urile. Ele au contribuit la crearea întovărăşirilor şi gospodăriilor colective şi la obţinerea de către acestea a unor recolte mari. Multe S.M.T.-uri s-au arătat a fi cu adevărat organizatori ai producţiei în gospodăriile colective şi întovărăşiri, achitîndu-se cu cinste de sarcinile încredinţate lor de către partid şi guvern. „Principala sarcină a S.M.T.-urilor — arată tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej în *Raportul de activitate al C.C. al P.M.R. la Congresul al II-lea al partidului* — este de a acorda un ajutor puternic şi nemijlocit întovărăşirilor agricole şi gospodăriilor colective în sporirea recoltelor prin introducerea asolamentelor raţionale şi a cuceririlor ştiinţei şi tehnicii înaintate, de a veni în ajutorul ţăranilor muncitori individuali pentru a obţine producţii mai mari şi pentru a-i îndruma spre unirea lor în diferite forme de cooperare socialistă

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Raport ... prezentat la sesiunea extraordinară a Marii Adunări Naţionale, 27 aprilie 1962*, Ed. politică, 1962. p. 49.

în producție, cale sigură spre ridicarea nivelului de trai și de cultură al maselor țărănești"[1].

*

Crearea și dezvoltarea bazei tehnice-materiale a agriculturii a avut și are un rol hotărîtor în creșterea producției și consolidarea economico-organizatorică a gospodăriilor agricole colective, contribuind pe această linie la convingerea țărănimii de avantajele agriculturii socialiste.

Creșterea an de an a înzestrării tehnice a agriculturii s-a reflectat în primul rînd în creșterea gradului de mecanizare al lucrărilor agricole în unitățile socialiste și aplicarea pe scară tot mai largă a regulilor agro-zootehnice.

Astfel, gradul de mecanizare a principalelor lucrări executate mecanizat în gospodăriile agricole de stat a crescut în anul 1961 la 99% la arat față de 70,7% în anul 1950, la 96,3% față de 58,4% la semănat, la 98,5% față de 73% la lucrat cu cultivatorul, la 96,8% față de 59,8% la recoltat cereale păioase etc.

O creștere importantă a gradului de mecanizare al lucrărilor agricole s-a înregistrat și în cadrul gospodăriilor agricole colective. În anul 1961, din volumul total al lucrărilor de arături și semănat cereale păioase, 90% erau mecanizate, iar din cele de recoltat 70% față de numai 47%; 40% și respectiv 6% cît erau mecanizate din total în anul 1950. A crescut în ultimii ani și gradul de mecanizare al lucrărilor la culturile prășitoare, semănatul porumbului ajungînd astfel la 76% în anul 1961.

Ca urmare a creșterii dotării unităților agricole socialiste cu mașinile și agregatele necesare, se extinde continuu și procesul de mecanizare a lucrărilor în ramura creșterii animalelor, mai ales în ceea ce privește pregătirea furajelor, aprovizionarea cu apă, transporturi etc. În această direcție un rol deosebit revine S.M.T.-urilor. Un mare număr de stațiuni de mașini și tractoare au dat un sprijin prețios gospodăriilor colective din raza lor de activitate în introducerea mecanizării muncii, în întreținerea și furajarea animalelor, atît în ceea ce privește executarea mecanizată a lucrărilor de producere a furajelor, cît și pentru transportul și prepararea acestora. Exemplul S.M.T. Cogealac din regiunea Dobrogea, al S.M.T. Cioara Doicești din regiunea Galați și altor S.M.T. din țara noastră, care au ajutat gospodăriile colective la instalarea de mori cu ciocănele, de pompe de apă, precum și în executarea altor diferite lucrări de mecanizare a muncii în zootehnie sînt concludente.

Preocuparea pentru introducerea mecanizării unor procese mai grele de muncă în sectorul zootehnic, în special în ceea ce privește prepararea furajelor, se reflectă și în sporirea numărului de mașini și instalații necesare acestor operații, aparținînd gospodăriilor colective. Astfel, în perioada 1959–1961 numărul tocătorilor de nutreț a crescut de aproape 1,5 ori, al uruitorilor de 1,8 ori, al morilor cu ciocane de 2,3 ori etc. Ca urmare suprafața fînețelor, naturale și cultivate, recoltate mecanizat în gospodăriile agricole a crescut de 3,7 ori.

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări, 1955–1959*, Ed. politică, 1959, p. 115.

De asemenea, în perioada 1956—1960, în sectorul zootehnic din gospodăriile de stat a sporit numărul agregatelor de muls de la 17 la 111, al incubatoarelor de la 361 la 587 etc.

Mecanizarea lucrărilor agricole, aplicarea regulilor agrotehnice înaintate, precum şi alte măsuri luate de către unităţile socialiste au determinat o creştere importantă a producţiei medii la hectar ca şi a producţiei totale pe întreaga agricultură. Creşterea producţiei agricole, concomitent cu extinderea sectorului socialist, a caracterizat de altfel transformările social-economice ce au avut loc în viaţa satelor noastre. „Una din trăsăturile cele mai importante ale procesului construcţiei socialiste la sate — sublinia tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej — o constituie creşterea continuă în întreaga această perioadă a producţiei agricole vegetale şi animale"[1].

Astfel pe întreaga agricultură, faţă de media anilor 1934—1938, producţia medie de cereale în perioada anilor 1951—1955 a crescut cu 216 600 tone, în perioada anilor 1956—1960 cu peste 1 170 000 de tone, iar în 1961 cu 2 600 000 de tone. În anul 1961 producţia totală de floarea soarelui a fost de 10 ori mai mare decît media anilor 1934—1938, producţia de sfeclă de zahăr de 7,5 ori mai mare, de cartofi de peste două ori mai mare. A sporit de asemenea considerabil şi efectivul de animale şi producţia acestora. Faţă de anul 1938 la începutul anului 1962 numărul de bovine a fost cu 29% mai mare, numărul de porcine cu 69%, de ovine şi caprine cu 23%, de păsări cu peste 63% mai mare etc. Corespunzător, producţia animală realizată în anul 1961 a fost cu 43% mai mare la carne, cu 59,5% mai mare la lapte, cu 52% la lînă, faţă de anul 1938.

Creşterea considerabilă a producţiei totale vegetale şi animale a avut loc în special pe baza creşterii producţiei medii la hectar. Astfel, la grîu şi porumb, faţă de media anilor 1934—1938, producţia medie în perioada 1951—1955 a crescut cu 10,6% şi respectiv cu 24%, în perioada 1956—1960 cu 9,7% şi respectiv cu 33,6%, iar în anul 1961 aceasta a fost mai mare decît media anilor 1934—1938 cu 310 kg la hectarul de grîu şi cu 630 kg la hectarul de porumb.

Creşterea producţiei medii la hectar şi a producţiei totale a spulberat născocirile calomnioase ale apologeţilor capitalismului care propovăduiau aşa zisa inevitabilitate a scăderii producţiei agricole în perioada construcţiei socialiste la sate.

★

Încheierea procesului de colectivizare a agriculturii deschide poporului nostru perspective luminoase în lupta sa pentru desăvîrşirea construcţiei socialiste şi trecerea treptată la construirea comunismului. Ea oferă posibilităţi nelimitate pentru o puternică dezvoltare a forţelor de producţie, pentru realizarea sarcinilor mărețe puse în faţa agriculturii de către Directivele Congresului al III-lea al P.M.R.

Faptul că Directivele Congresului al III-lea al P.M.R. prevăd concentrarea şi pe viitor a principalelor eforturi în direcţia industrializării

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Raport ... prezentat la sesiunea extraordinară a Marii Adunări Naţionale, 27 aprilie 1962,* Ed. politică, 1962, p. 18.

socialiste, reprezintă totodată o garanție pentru lărgirea în continuare a bazei tehnice-materiale a agriculturii socialiste, o chezășie a faptului că industria noastră socialistă va pune la îndemîna agriculturii mijloacele necesare îndeplinirii sarcinilor ce revin acesteia.

Astfel, pînă la sfîrșitul perioadei 1968—1970, stațiunile de mașini și tractoare și gospodăriile agricole de stat vor dispune de un număr de circa 150 000 tractoare fizice, peste 73 000 de semănători, peste 45 000 de combine pentru recoltatul cerealelor păioase, peste 18 000 de combine pentru porumb precum și de alte mașini agricole.

Ca urmare, în 1965 vor reveni în agricultura R.P.R. 100 ha teren arabil la un tractor fizic, iar în 1968—1970 circa 70 ha față de 270 ha în 1959 și de 2 493 ha în 1938.

Înzestrarea agriculturii cu un număr mare de tractoare și mașini agricole perfecționate va da posibilitatea ca termenul de executare a lucrărilor de însămînțare să se scurteze la 8—10 zile și al celor de recoltat la 7—8 zile și să se realizeze sarcina trasată prin Directivele Congresului al III-lea al P.M.R. ca pînă în anul 1965 lucrările la cultura grîului să fie mecanizate în proporție de 80—90%, iar la cultura porumbului în proporție de 90% la arat și semănat, 40% la prașilă și 35% la recoltat.

De asemenea în ceea ce privește procesul de chimizare a agriculturii este semnificativ faptul că în 1965 agricultura va folosi în afara celor 40 milioane tone îngrășăminte naturale, peste 2 milioane tone îngrășăminte minerale, iar în jurul anului 1975 agricultura va primi 5—6 milioane tone îngrășăminte minerale, care, calculate în substanță activă, vor reveni la 150—200 kg la hectarul arabil.

Concomitent cu ritmul rapid al mecanizării și chimizării agriculturii se vor executa și importante lucrări de îmbunătățiri funciare, astfel încît la sfîrșitul planului de șase ani să se ajungă la o suprafață de circa 1 000 000 hectare indiguite și desecate și cel puțin 800 000 hectare irigate.

O importanță deosebită va acorda partidul nostru în perioada următoare asigurării cadrelor necesare dezvoltării și conducerii agriculturii socialiste. Astfel, pentru a asigura o exploatare rațională și economicoasă a parcului de mașini și tractoare și a efectua lucrări de înaltă calitate, agricultura noastră va dispune în anul 1970 de peste 150 000 de mecanici agricoli, față de 53 000 cîți are în prezent, de circa 4 000 de maiștri mecanici, față de 1 500, și 3 000—3 500 de ingineri mecanici, față de 1 300 existenți. În acest scop se va lărgi sistemul de școli profesionale cu durata de 3 ani de pe lîngă S.M.T. etc.

În aceeași perioadă, pentru îndrumarea și conducerea calificată a tuturor ramurilor agriculturii se vor pregăti 9 400 de cadre cu studii agricole superioare pe lîngă cele 14 100 existente. În felul acesta vor exista 23 500 specialiști, ceea ce va permite încadrarea fiecărei gospodării agricole de stat în medie cu 7 cadre, iar fiecare gospodărie colectivă cu 3 cadre cu studii superioare agricole.

Dezvoltarea bazei tehnice-materiale a agriculturii, asigurarea acesteia cu cadrele necesare și în general realizarea măsurilor preconizate de sesiunea extraordinară a Marii Adunări Naționale din aprilie 1962 vor crea condițiile creșterii considerabile a producției agricole. Astfel, în anul

1965, în condiții climaterice normale, se va ajunge la o producție medie la hectar de 1 800 kg la grîu, 2 500—2 800 kg porumb, cel puțin 1 500 kg la floarea soarelui, 25 000 kg la sfecla de zahăr, peste 15 000 kg la cartofi. Ca urmare, spre sfîrșitul perioadei 1960—1975 Republica Populară Romînă va ajunge la o producție anuală de 20—22 milioane tone cereale și leguminoase boabe, din care 5—6 milioane tone grîu-secară și 10—12 milioane tone porumb.

Creșteri importante vor fi realizate și în ceea ce privește efectivele de animale și producția acestora. În anul 1965 efectivele de animale calculate în unități vită mare se vor mări la 7 985 000 față de 6 987 000 cîte existau la începutul anului 1962, iar producția animală va depăși nivelul antebelic de 2,2—2,3 ori la carne, de 2,7 ori la lapte și de aproximativ 3,5 ori la ouă etc., toate acestea aducînd o contribuție substanțială la îmbunătățirea în continuare a alimentației populației și la creșterea nivelului ei de trai.

Condițiile create dezvoltării producției agricole de colectivizarea completă a agriculturii și realizarea sarcinilor pe care planul de dezvoltare a economiei naționale pe anii 1960—1965 și programul economic de perspectivă le pun în fața acesteia vor contribui ca în următorii 10—15 ani patria noastră să devină o țară industrială dezvoltată, cu o agricultură multilaterală și de înaltă productivitate; bogățiile ei puse în valoare de oamenii muncii vor permite trecerea treptată la epoca socialismului victorios și construcției comunismului.

О БОРЬБЕ РУМЫНСКОЙ РАБОЧЕЙ ПАРТИИ ЗА СОЗДАНИЕ И РАЗВИТИЕ МАТЕРИАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ БАЗЫ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

РЕЗЮМЕ

Автор, используя прежде всего партийные документы и статистические данные из различных работ, опубликованных в Румынии, рассматривает ряд важных моментов борьбы РРП за создание и развитие материально-технической базы сельского хозяйства, являющейся основным условием социалистического преобразования сельского хозяйства.

Дав краткое описание технической отсталости сельского хозяйства Румынии в годы буржуазно-помещичьей власти, автор подчеркивает важность политики социалистической индустриализации страны, проводимой Румынской рабочей партией, и ее решающую роль в создании и развитии материально-технической базы сельского хозяйства. В работе приводятся многочисленные данные в связи с ростом парка тракторов и сельскохозяйственных машин, изготовленных румынской машиностроительной промышленностью, и эволюция оснащения сельского хозяйства тракторами и сельскохозяйственными машинами. Автор подчеркивает также деятельность партии в области организации машинно-тракторных станций, благодаря ко-

торым техническая база предоставлена в распоряжение трудящегося крестьянства, а также внимание, уделяемое партией развитию химической промышленности, которая обеспечивает сельское хозяйство химическими удобрениями.

В заключение автор говорит о перспективах развития материально-технической базы в условиях окончательной победы социализма в РНР.

ASPECTS DE LA LUTTE DU PARTI OUVRIER ROUMAIN POUR LA CRÉATION ET LE DÉVELOPPEMENT DE LA BASE TECHNIQUE ET MATÉRIELLE DE L'AGRICULTURE

RÉSUMÉ

Recourant en premier lieu à des documents du parti et à des données statistiques parues dans différentes publications de notre pays, l'auteur présente une série d'aspects importants touchant la lutte du Parti Ouvier Roumain en vue de la création et du développement de la base tehnique et matérielle de l'agriculture, condition essentielle de la transformation socialiste de l'agriculture.

Après avoir indiqué sommairement l'état d'arrièrement technique de l'agriculture roumaine sous le régime bourgeois-agrarien, l'auteur met en relief la politique d'industrialisation socialiste du pays pratiquée par le P.O.R. et son rôle décisif pour la création et le développement de la base technique et matérielle de l'agriculture. L'article donne de nombreuses précisions touchant l'accroissement du parc de tracteurs et de machines agricoles produits par l'industrie de constructions mécaniques et la dotation progressive de l'agriculture en tracteurs et machines agricoles. L'auteur souligne en outre la préoccupation constante du parti pour l'organisation des S.M.T. (Stations de machines et de tracteurs), par l'intermédiaire desquelles la base technique est mise à la disposition de la paysannerie laborieuse, ainsi que pour le développement de l'industrie chimique qui assure à l'agriculture les engrais chimiques nécessaires.

L'auteur conclut par un exposé des perspectives qu'offre le développement de la base technique et matérielle de l'agriculture dans les conditions instaurées par la victoire définitive du socialisme en R.P.R.

S T U D I I

DIN ISTORIA ORGANIZAŢIILOR PROFESIONALE ALE CLASEI MUNCITOARE DIN ROMÎNIA ÎN ANII 1910—1914

DE

N. COPOIU

Organizarea profesională a muncitorilor din România a început pe la mijlocul secolului trecut. Ea a cunoscut un drum lung şi anevoios, pornind de la casele de prevedere şi economii ale lucrătorilor [1] şi asociaţiile de ajutor reciproc [2], urmînd apoi primele asociaţii profesionale muncitoreşti, create în deceniul al optelea, pentru a ajunge, în perioada de existenţă a P.S.D.M.R., la acele zeci de asociaţii şi societăţi profesionale cu statute care făceau, în general, posibilă afilierea lor la Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din Romînia. După o statistică publicată recent, numai în vechea Romînie fiinţau în ultimul deceniu al secolului trecut 244 organizaţii profesionale [3].

Această cifră, destul de ridicată, dacă ţinem seama de gradul de dezvoltare nu prea înaintat al clasei muncitoare din Romînia la data aceea, precum şi faptul că organizaţiile respective recunoşteau partidul ca „un for conducător central" [4], nu trebuie însă să ne facă să uităm că ele reprezentau totuşi o forţă politică de clasă relativ nu prea mare.

În istoriografia noastră recentă s-a discutat dacă organizaţiile profesionale de la sfîrşitul secolului trecut nu erau similare cu sindicatele create cu începere din anul 1905. Evident, între unele şi altele, asemănările sînt foarte mari pentrucă toate erau *organizaţii muncitoreşti*, bazate pe recunoaşterea principiului luptei de clasă. Dar în ce priveşte principiile lor organizatorice şi activitatea lor propriu-zisă, exprimată în luptele greviste şi alte acţiuni de clasă, deosebirile sînt suficient de vizibile pentru

---

[1] De exemplu, „Casa de economie şi prevedere a lucrătorilor tipografi" din 1858.

[2] De exemplu, „Asociaţia generală a lucrătorilor din Romînia" din 1872.

[3] I. Iacoş şi V. Petrişor, *Organizaţiile profesionale muncitoreşti din Romînia în perioada 1893—1899*, în „Analele Institutului de Istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.", nr. 6, 1960, p. 43.

[4] *Ibidem*, p. 44.

a ne permite să considerăm că sindicatele muncitorești create după 1905 au marcat o etapă nouă, superioară în procesul organizării clasei muncitoare din Romînia. Denumirea de sindicate a unor asociații profesionale din ultimul deceniu al secolului trecut nu constituie un motiv temeinic pentru a le asimila cu sindicatele create după 1905.

Dacă avem în vedere nu numai litera statutului sindicatelor create și dezvoltate în perioada 1905—1916, ci și activitatea lor în ansamblu, putem ajunge la concluzia că ele se caracterizau prin următoarele trăsături :

I. *Recunoașterea și aplicarea principiului luptei de clasă.* Această trăsătură era proprie și organizațiilor de la sfîrșitul secolului trecut, dar după cum se știe, ele fiind conduse de elementele burghezo-liberale, luptele muncitorilor, chiar și numai pe tărîm economic, au fost serios frînate. Cu totul altfel s-a prezentat situația după anul 1905. Sindicatele (relativ puține la număr), aflate de data aceasta sub directa conducere a cercurilor socialiste care aveau în frunte pe I. C. Frimu, Al. Constantinescu, Ștefan Gheorghiu și alți muncitori înaintați, nu numai că au recunoscut principiul de clasă, dar au educat și au mobilizat pe muncitori la o necruțătoare luptă de clasă. Luptele greviste care au avut loc în Romînia în anii 1906, 1907, 1910, 1912, 1913 au fost conduse de sindicate — de Comisia Generală Sindicală — și sprijinite de cercurile socialiste (după 1910, de Partidul Social-Democrat). Elementele oportuniste din conducerea mișcării muncitorești, care recomandau ca numai greviștii *organizați* în sindicat să primească ajutor material, nu au reușit decît în mică măsură să frîneze luptele muncitorilor, deoarece, *practic*, greviștii, indiferent că erau sau nu încă organizați au primit sprijinul, dacă nu material, cel puțin moral (întruniri de solidarizare, campanii de presă, ș.a.) al organizațiilor clasei muncitoare.

II. Sindicatele muncitorești create după 1905 au ajuns în scurt timp la o organizare centralizată. Comisia Generală Sindicală, care a luat ființă în 1906, a avut un rol foarte important în procesul de organizare profesională a muncitorilor, prin propaganda, sprijinul și conducerea directă a sindicatelor din diferite orașe și ramuri de producție. Organizațiile din secolul trecut, afiliindu-se partidului, dădeau naștere unei situații confuze, deoarece ele duceau lupta pe linia apărării intereselor profesionale, iar partidul, dominat de elementele burghezo-liberale, își concentrase activitatea în domeniul electoral. Din această cauză nici organizațiile profesionale nu au sprijinit prea mult partidul și nici partidul nu s-a preocupat în măsură suficientă de propășirea organizațiilor profesionale, ceea ce a dus, de fapt, la izolarea acestora din urmă. Încercarea de constituire a unei uniuni a breslelor din București în 1896, pe lîngă faptul că urmărea o centralizare limitată la Capitala țării, a avut o durată și o activitate sporadică. Centralizarea organizatorică a sindicatelor înființate după anul 1905 a dat o putere de acțiune clasei muncitoare incomparabil mai mare decît în perioada anterioară.

III. Afirmîndu-și internaționalismul proletar și sprijinindu-se pe prestigiul unei organizații centrale, sindicatele din Romînia s-au putut

afilia la Internaționalele sindicale formate pe ramuri de activitate. Aceste afilieri nu erau formale. De multe ori, în cazuri de grevă, muncitorii din Romînia acționau prin intermediul Internaționalei respective pentru a împiedica, de pildă, aducerea de muncitori străini de către patronii romîni, pentru primirea și acordarea ajutoarelor de rezistență etc. Este de la sine înțeles că aceste acțiuni aveau un caracter reciproc, muncitorii din Romînia devenind astfel un detașament sigur al proletariatului internațional în lupta împotriva exploatării.

IV. Sindicatele organizate după 1905, sub influența directă a cercurilor socialiste „Romînia muncitoare" și a gazetei cu același nume, au făcut o propagandă intensă ideilor socialiste. Ele erau organizații *profesionale*, dar avînd cu cercurile socialiste legături directe, ideile socialiste s-au putut integra, din primul moment, în activitatea lor propagandistică. Sindicatele din Romînia, în ciuda nivelului politic și ideologic relativ scăzut al muncitorilor, s-au considerat chiar de la început instrumente ale luptei de eliberare socială a proletariatului. Vorbind despre particularitățile sindicatelor din țările balcanice și din Romînia, G. Dimitrov scria că „acestea au apărut în focul luptei de clasă a proletariatului împotriva burgheziei" și că "de la primii lor pași, sindicatele au avut posibilitatea să folosească experiența îndelungată a proletariatului european și să evite o mulțime de greșeli și rătăciri..."[1].

În Romînia, influența reciprocă dintre cercurile socialiste și sindicate — cercurile conducînd sindicatele din punct de vedere politic, iar sindicatele oferind cercurilor o bază de masă în activitatea lor de propagandă — a făcut ca sindicatele să joace, după cum arată tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej „...un rol important în reconstituirea, în 1910, a Partidului Social-Democrat din Romînia"[2].

V. Conflictele de clasă după 1905 au luat asemenea proporții și au căpătat o asemenea importanță în viața statului burghezo-moșieresc, încît s-a impus necesitatea ca muncitorii să aibe reprezentanții și organizațiile lor proprii, *recunoscute* de stat. Sindicatele care s-au creat în focul luptei împotriva *corporațiilor* — organizații patronale înființate de guvern în 1902 — au formulat permanent revendicarea de a fi recunoscute ca singurele organizații ale muncitorilor. Satisfacerea acestei revendicări nu a fost obținută pe cale oficială pînă în 1916, dar în practică, în urma luptelor muncitorilor organizați, sindicatele s-au impus într-o asemenea măsură, încît guvernele burghezo-moșierești au fost nevoite de multe ori să ducă tratative cu reprezentanții lor și implicit să le recunoască. În ciuda eforturilor depuse de guvernanți, totuși corporațiile au pierdut, odată cu înființarea sindicatelor, caracterul muncitoresc, membrii lor rămînînd patronii și micii patroni meseriași. Prin specificul muncii lor, izolați în mici ateliere, meseriașii s-au apropiat mai puțin de lupta clasei muncitoare și din această cauză corporațiile, deși au decăzut foarte mult, au continuat

---

[1] „Mejdunarodnoe rabocee dvijenie", Moscova, 5—6, 1921, p. 41.
[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări, august 1959—mai 1961*, Editura politică, București, 1961, p. 426.

să se mențină și să fie obiectul preocupării cercurilor conducătoare. Dar ele nu reprezentau pe muncitori și, după cum era și firesc, în momentele intensificării luptei de clasă, guvernanții duceau tratative nu cu corporațiile, ci cu sindicatele.

Aceste trăsături ale sindicatelor, formate și dezvoltate în perioada 1905—1916, arătau limpede gradul de dezvoltare la care ajunsese lupta de clasă din Romînia în ajunul primului război mondial și importanța pe care o aveau sindicatele în viața socială a țării.

Toate aceste trăsături au însoțit procesul viu și în continuă dezvoltare a sindicatelor în întreaga perioadă 1905—1916, marcînd o etapă distinctă în istoria organizațiilor profesionale din țara noastră.

În cadrul acestei etape destul de întinse se pot fixa anumite subdiviziuni, evident, cu caracter aproximativ. Anii avîntului muncitoresc din 1905—1907 s-au caracterizat, de pildă, printr-o acțiune spontană și entuziastă de organizare a sindicatelor, cu deosebire în ramurile micii producții meșteșugărești (cizmarii, tîmplarii, croitorii etc.). Explicația priorității apariției sindicatelor în aceste ramuri constă în caracterul acut pe care îl căpătase lupta muncitorilor împotriva corporațiilor. Or, baza acestora o constituiau, după cum indica și numele legii din 1902, lucrătorii meseriași. Sindicatele din acești ani erau, în general, mai puțin consolidate din punct de vedere organizatoric, iar în unele cazuri au rămas chiar în afara Comisiei Generale Sindicale [1].

Între 1907—1910 s-au desprins cîteva sindicate puternice care nu numai că au rezistat persecuțiilor guvernamentale după marea răscoală țărănească, dar au înregistrat și progrese serioase din punct de vedere numeric. Între acestea s-a evidențiat, în primul rînd, sindicatul ceferiștilor, sindicatul care a alarmat cel mai mult organele de stat burghezo-moșierești (ceea ce va duce de altfel la grăbirea votării legii din 1909 împotriva organizării de sindicate muncitorești în întreprinderile statului). În ansamblu însă, anii aceștia s-au caracterizat printr-o acțiune susținută de întărire a organizațiilor sindicale existente. Fără îndoială că și în această perioadă au apărut organizații noi, dar într-un ritm mai lent.

După 1910 a avut loc în rîndurile clasei muncitorești din Romînia un dublu proces de organizare : muncitorii erau chemați să se înscrie și în sindicate și în Partidul Social-Democrat din Romînia. Din această cauză la congresele muncitorești, în presă și la întrunirile muncitorilor s-a născut o întreagă discuție cu privire la rolul sindicatelor și al partidului în lupta pentru eliberarea proletariatului. P.S.D.R. nefiind un partid de tip nou, leninist, conceput ca o *avangardă* a clasei muncitoare, la înscrierea în partid li se cereau muncitorilor îndeplinirea acelorași condiții ca și la înscri-

---

[1] Este semnificativ faptul că, după unele cercetări recente, numărul sindicatelor înființate în 1906 era de 73, în timp ce datele Comisiei Generale Sindicale indicau 51 sindicate afiliate la acea dată (I. Iacoș, V. Petrișor, *Crearea și activitatea sindicatelor din Romînia în anii 1905—1906*, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R." nr. 1, 1962, p. 90).

erea în sindicat. Ba mai mult, Partidul Social-Democrat din România se considera pentru ceferiști un înlocuitor al sindicatului interzis. În aceste condiții sindicatele au continuat să aibă un rol foarte important în viața clasei muncitoare. Ele s-au întărit din punct de vedere organizatoric, s-au creat Uniuni destul de puternice, s-a dezvoltat presa profesională muncitorească. Pe primul plan au apărut atunci sindicatele metalurgiștilor și ale muncitorilor din porturi, indiciu concludent al creșterii conștiinței de clasă a proletariatului industrial din România.

În sfîrșit, trebuie menționat că în perioada neutralității României (1914—1916) sindicatele, în ciuda inevitabilelor dificultăți de ordin organizatoric, generate de războiul mondial, au reprezentat unul dintre elementele cele mai dinamice și mobilizatoare ale muncitorilor în lupta împotriva participării României la războiul imperialist.

În cadrul articolului de față ne propunem să desprindem datele principale cu privire la organizarea profesională a clasei muncitoare din România veche între anii 1910—1914, perioadă asupra căreia istoricii și-au concentrat mai puțin atenția pînă acum.

*

Crearea Partidului Social-Democrat din România la începutul anului 1910 trebuia să ducă la înviorarea procesului de organizare a clasei muncitoare din România. Congresul sindical, ținut odată cu congresul partidului, a dezbătut problema atragerii unui număr de muncitori din ce în ce mai mare în sindicate. Tot la acest congres s-a insistat asupra unor forme noi de organizare a muncitorilor, prevăzute în statut, dar care încă nu se creaseră, cum erau uniunile de breaslă. S-a pus de asemenea problema organizării tineretului și a femeilor.

Pentru începutul anului 1910 lipsesc date precise în această privință, din cauza distrugerii arhivelor sindicatelor de către poliție, în urma așa-zisului atentat la viața primului ministru. Datele anterioare arătau o cifră de muncitori organizați în jurul a 8 000.

Cauza principală care a făcut ca această cifră să crească foarte puțin o constituia, fără îndoială, legea împotriva sindicatelor votată la 17 decembrie 1909. O parte însemnată a clasei muncitoare — ceferiștii — care făcuse pași serioși pe calea organizării, a fost astfel scoasă, în 1909, din rîndurile sindicatelor. Toate încercările de a atrage pe muncitorii ceferiști la o participare activă în luptele muncitorești s-au izbit de legea „scelerată”, care da dreptul administrației să concedieze pe oricine ar fi fost învinuit de propagandă socialistă în rîndurile ceferiștilor.

La aceste persecuții guvernamentale directe s-au adăogat încercările Partidului liberal de a submina din interior sindicatele muncitorești, prin înființarea unor sindicate naționaliste, pe deoparte, iar pe de altă parte prin trimiterea agenților lui în mișcarea muncitorească. Cu toate că încercarea Partidului liberal de a lovi sindicatele muncitorești pe această cale, după cum vom vedea, a dat greș în anii următori, ea rămîne totuși una dintre cauzele lîncezirii procesului de organizare profesională a muncitorilor. Dar în pofida acestor greutăți, provocate de partidele burgheze, sindicatele muncitorești din România au rămas, în această perioadă,

ceea ce Marx denumea „centre organizatoare ale clasei muncitoare..."[1].

Deşi, din punct de vedere numeric, ele nu au crescut prea mult, totuşi în aceşti ani au apărut noi sindicate, iar cele existente s-au mărit şi întărit. Astfel, de la 1 februarie 1910 pînă la 18 iunie 1912 s-au organizat sindicate şi în unele oraşe în care nu existaseră pînă atunci : Bacău, Piatra Neamţ, Tr. Măgurele, Piteşti, Craiova, Călăraşi, Focşani şi Constanţa [2].

Comparînd unele cifre generale se poate ajunge la concluzia că anii 1910—1911 au fost ani de oarecare declin al procesului de organizare a clasei muncitoare şi că un reviriment puternic al acestui proces s-a produs în anul 1912, în special în a doua jumătate. Cifrele în această privinţă sînt grăitoare : la 18 iunie 1912 erau 6775 de muncitori organizaţi în sindicate, iar la sfîrşitul aceluiaşi an se atinsese numărul de 9708 [3].

Explicaţia acestui avînt o putem pune în seama a doi factori : lupta împotriva legii breslelor votată în primăvara anului 1912 şi pericolul antrenării Romîniei în războiul balcanic. Este semnificativ felul cum se reflecta în viaţa unui sindicat avîntul organizatoric din anul 1912 : în sindicatul tăbăcarilor erau înscrişi în luna aprilie numai 66 de membri, în luna mai a crescut cu 114, în iunie cu peste 78, în iulie cu 163, în august cu 68 etc., astfel că numărul total a crescut pînă la 805 [4]. Tot din viaţa unui sindicat se poate vedea, prin prisma cifrelor — de data aceasta reprezentînd sumele încasate din cotizaţii —, creşterea şi descreşterea periodică a organizaţiilor sindicale : în 1915, cînd s-au împlinit 10 ani de la înfiinţarea primului sindicat în Romînia, sindicatul tîmplarilor, s-au publicat cotele încasate de acest sindicat în anii 1909—1913. Acestea erau : 1909—2 145,50 lei ; 1910 — 2 070,66 lei ; 1911 — 1 929,20 lei ; 1912 — 2 077,60 lei ; 1913 — 1 922,10 lei [5].

În anul 1913, participarea Romîniei la cel de al doilea război balcanic a dus la o slăbire temporară a organizaţiilor muncitoreşti, astfel că numărul total al muncitorilor organizaţi în sindicate a scăzut la 5189 [6].

Această fluctuaţie destul de mare avea însă şi o altă explicaţie. Unii muncitori, din cauza nivelului scăzut al conştiinţei lor de clasă, nu activau cu consecvenţă în sindicat. Sindicatele apăreau în general în focul luptelor greviste, adică atunci cînd muncitorul avea nevoie nu numai de sprijin moral, ci şi, în special, de ajutorul material care venea din partea sindicatelor. După terminarea grevei, unii muncitori, cu o conştiinţă de clasă slab dezvoltată, părăseau sindicatele. În perioada aceasta în unele oraşe sindicate întregi apăreau şi dispăreau. În presa muncitorească se puteau întîlni de multe ori informaţii despre „reînfiinţarea" unor sindicate.

---

[1] Marx şi Engels, *Despre sindicate*, Bucureşti, 1947, p. 154.

[2] Vezi darea de seamă morală şi materială a C.G.S. în „Romînia muncitoare", 8 iulie 1912.

[3] „Romînia muncitoare", 8 iulie 1912.

[4] „Tribuna lucrătorului în piele", nr. 2, 8 oct. 1912.

[5] „Lupta zilnică", 17 martie 1915.

[6] *Dezbaterile celui de al V-lea congres al sindicatelor unite ţinut la Ploieşti în 5—7 ianuarie 1914*, p. 25.

La această stare de lucruri a contribuit, fără îndoială, însăşi conducerea C.G.S., care propovăduia neutralitatea politică a sindicatelor şi recomanda secretarilor care se deplasau pe teren să se abţină de la propaganda politică. La congresul sindical din 1914 unul dintre secretarii Comisiei Generale Sindicale a fost aspru criticat pentru că „a deviat de la activitatea pentru care era plătit şi a făcut activitate politică" [1].

În anul 1911, izbucnind mai puţine greve decît în anii precedenţi, s-au înfiinţat şi mai puţine sindicate. La sfîrşitul anului 1911 „Romînia muncitoare", făcînd bilanţul activităţii pe linie organizatorică, scria: „am avut în 1911 mici victorii, am împrăştiat în pături noi ideile noastre, dar mişcarea noastră, organizaţiile noastre sînt încă slabe, sindicatele au rămas în aceeaşi stare ca şi în anul trecut..." [2].

În această perioadă de stagnare a sindicatelor a apărut manifestul C.G.S. către organizaţiile sindicale din toată ţara [3]. Acest manifest făcea o analiză serioasă a situaţiei sindicatelor, arătînd că „mişcarea sindicală de la noi trece printr-o criză care trebuie să atragă atenţiunea noastră...". Manifestul sublinia contradicţia dintre prestigiul mare pe care îl dobîndise mişcarea muncitorească în ultimii ani şi numărul mic al muncitorilor organizaţi şi al fondurilor de care dispuneau organizaţiile sindicale.

Principala cauză a acestei stări de lucruri consta în politica perseverentă a guvernanţilor romîni de a menţine corporaţiile lor, care chiar aşa dezorganizate cum erau în ultimii ani, sustrăgeau o parte dintre muncitori. De exemplu, în 1912 şi chiar mai tîrziu, muncitorii tipografi din Bucureşti, în număr de peste 3 000, nu erau organizaţi într-un sindicat, ci într-o societate profesională „Gutenberg", deşi mulţi tipografi simpatizau cu lupta dusă de clasa muncitoare organizată în sindicate [4].

Manifestul C.G.S., menţionat mai sus, arăta în mod just că „grevele dese şi nepregătite care au început să izbucnească în toată ţara dovedesc ce avînt de luptă clocoteşte în inimile lucrătorilor. Numai noi să fim demni de menirea noastră". Cu toate acestea C.G.S. se menţinea pe poziţia de a nu sprijini grevele „nepregătite", adică ale muncitorilor neorganizaţi, ceea ce implicit îndepărta pe muncitori de sindicate.

În ce priveşte proporţia de muncitori organizaţi, numai 2% din numărul total al lucrătorilor din Bucureşti, ocupaţi în industrie, comerţ şi transport făceau parte din sindicate. Dintre oraşele mai mari singur

---

[1] *Dezbaterile celui de al V-lea congres al sindicatelor unite ţinut la Ploieşti în 5—7 ianuarie 1914*, p. 21.

[2] „Romînia muncitoare", 1 ianuarie 1912.

[3] Vezi: „Romînia muncitoare", 11 martie 1912.

[4] „Tribuna tipografilor", „organ bilunar pentru ridicarea economică şi culturală a lucrătorilor de arte grafice din Romînia", scria în 1914 aceste rînduri sugestive: „Cînd ne gîndim la epoca aceea în care se făceau manifestaţii pe dealul Mitropoliei de către unii din meseriaşi şi muncitori spre a cere legea meseriilor ni se umple sufletul de amărăciune de modul cum am fost induşi în eroare de toate partidele politice de la 1902 pînă acum, cu această lege. Au trecut doi ani aproape de la punerea în aplicare a acestei legi (e vorba de legea Neniţescu din 1912 — n.n.) şi corporaţiile şi breslele nu şi-au făcut statutele lor. Ceea ce denotă că meseriaşii nu privesc cu ochi buni această instituţie, care şi-a *trăit de mult* traiul" („Tribuna tipografilor", nr. 1, 1 februarie 1914).

portul Brăila a cunoscut un avînt muncitoresc continuu, chiar cînd în restul țării declinul era vizibil.

Prin statutul sindicatelor, adoptat încă din 1908, se prevedea crearea unor ,,Uniuni" sindicale pe ramuri de producție. Greutățile prin care a trecut mișcarea muncitorească au împiedicat constituirea imediată a acestor uniuni. Către sfîrșitul anului 1913 erau patru uniuni. În București, Uniunea fier și metal, Lemn și mobilă și a Lucrătorilor în piele, iar la Brăila Uniunea lucrătorilor de transport pe apă și uscat din România. Uniunile își editau gazetele lor de breaslă. Astfel au apărut cu o periodicitate diferită în anii 1912—1914 gazetele ,,Tribuna transporturilor", ,,Lemn și mobilă", ,,Fer și metal" și ,,Lucrătorul în piele". Uniunile țineau periodic congrese sau conferințe la care dezbăteau probleme profesionale. În unele uniuni însă muncitorii înaintați acordau importanță și luptei politice și propagau această luptă. Astfel, de pildă, la congresul Uniunii lucrătorilor din transport care a avut loc la Brăila în 1912, s-a adoptat o moțiune ,,pentru partid". Prin aceasta ,,lucrătorii din porturi întruniți în congres la Brăila fac apel la singurul partid din țară care apără drepturile muncitorilor, la P.S.D., să le dea sprijinul necesar în lupta ce vor da pentru apărarea intereselor lor de clasă și de breaslă" [1].

Uniunile aveau consfătuiri între ele ori de cîte ori apăreau probleme importante, de ordin general. Astfel, la 15 decembrie 1913, în urma convocării Uniunii fier și metal, s-a organizat o consfătuire cu Uniunea lemn și mobilă și Uniunea lucrătorilor în piele. Scopul acestei consfătuiri era stabilirea unei serii de propuneri comune pentru apropiatul congres al sindicatelor.

Uniunile au jucat un rol pozitiv în procesul de organizare a muncitorilor, chiar dacă ele nu au avut întotdeauna o activitate susținută. Uniunile din România erau afiliate Uniunilor internaționale corespunzătoare.

După 1910 în mișcarea muncitorească din țara noastră s-a afirmat din ce în ce mai puternic sindicatul metalurgiștilor. În primii ani după înființare, sindicatul a progresat încet din cauza prigonirilor [2]. O înviorare s-a produs în 1909 cînd muncitorii de la Arsenalul din București, sub influența ceferiștilor și a celor de la șantierul naval din Tr. Severin, au început să se organizeze și ei, dar votarea legii ,,scelerate" a pus din nou capăt existenței sindicatului muncitorilor de la Arsenal. În anii 1910—1911 sindicatul metalurgiștilor din Ploiești, ca și cele din regiunile petrolifere, erau mai puternice decît cel din București.

Conform statutului sindicatelor, care recomanda crearea de Uniuni sindicale pe ramuri de producție, în 1910 s-a ales provizoriu în Capitală primul comitet al Uniunii fier și metal care ținea legătura cu organizațiile din Ploiești, Cîmpina și Galați.

Sindicatele metalurgiștilor — afiliate de la 1 ianuarie 1911 Uniunii internaționale de breaslă a metalurgiștilor, cu sediul la Stuttgart [3] —

---

[1] ,,România muncitoare", 13 decembrie 1912.
[2] ,,Fer și metal", 1 ianuarie 1913.
[3] *Idem*, sept. 1912.

au luat însă un adevărat avînt în anii 1912—1914, cînd lucrătorii metalurgiști din Romînia au dat bătălii de clasă importante. Pe plan organizatoric, sindicatul metalurgiștilor din București, în conducerea căruia activa și viitorul luptător comunist Pandele Becheanu [1], devenise cel mai puternic[2], în iunie 1912, numărînd 2100 de membri [3].

Comitetele centrale ale Comisiei Generale a Sindicatelor și Partidului Social-Democrat, întrunite în seara zilei de 5 mai 1912, au hotărît ținerea Congresului P.S.D. și al Sindicatelor în zilele de 29, 30 iunie și 1 iulie 1912 în București [4].

În doi ani și jumătate, între congresul din 1910 și congresul din 1912, nu s-a organizat decît o „consfătuire" cu reprezentanții muncitorilor din provincie și din capitală. Această consfătuire organizată de C.G.S. și P.S.D. a avut loc în luna august 1911. Problemele mari, care au constituit obiectul discuțiilor, au fost în legătură cu expulzații și cu atitudinea față de noua lege a breslelor care urma să fie adusă în parlament în toamna următoare.

La consfătuire s-au arătat însă slăbiciunile generale ale mișcării sindicale, subliniindu-se că „situația întregei mișcări socialiste și sindicale... nu este de loc îmbucurătoare" [5]. Dar nu s-a luat nici o măsură concretă. Consfătuirea a avut un caracter larg, participînd 88 de delegați din provincie și 162 din capitală. Dar pentru că ea avea mai mult un caracter informativ, importanța ei a rămas destul de redusă.

În primăvara anului 1912, parlamentul a votat legea breslelor și a asigurărilor. Această măsură legislativă a determinat o agitație în rîndurile clasei muncitoare. Pericolul de a se înlocui vechile corporații cu altele noi, crește în urma legii meseriilor din 1902, ceea ce a dat naștere unor frămîntări puternice în rîndul clasei muncitoare. Creșterea mișcării greviste din primăvara acestui an se explică prin dîrzenia pe care o puneau muncitorii, pe de o parte pentru împiedicarea traducerii în viață a legii breslelor, iar pe de altă parte, pentru înlăturarea unor lacune din legea asigurărilor, lege care era de fapt o cucerire a clasei muncitoare. O grevă puternică a izbucnit la Ploiești, a cărei revendicare era amînarea intrării in vigoare a legii breslelor pînă la congresul socialist (legea intrase în vigoare de la 1 aprilie 1912).

Această cerere a muncitorilor arăta încrederea pe care o aveau ei în Comisia Generală Sindicală de la care așteptau un mare ajutor. Convocarea congresului era de fapt o urmare a acestor manifestări ale muncitorilor. Cînd muncitorii vorbeau despre convocarea „congresului socialist", ei aveau în vedere nu numai congresul P.S.D.R., ci și congresul sindicatelor. Aceasta se datora faptului că problema principală care se anunța a fi pe ordinea de zi era legea breslelor. De aci rezulta dificultatea de a

---

[1] „Fer și metal", 1 noiembrie 1912.

[2] Vezi articolul lui Iosif Nădejde, *După congresul social-democrat*, în „Adevărul", 3 iulie 1912.

[3] „Romînia muncitoare", 8 iulie 1912.

[4] Congresul fusese stabilit inițial pentru data de 6, 7, 8 ianuarie 1912 („Romînia muncitoare", 3 noiembrie 1911), dar din cauza legii breslelor care tocmai fusese adusă în parlament, ținerea congresului a fost amînată.

[5] „Romînia muncitoare", 4 septembrie 1911.

se convoca congrese separate. Congresul din vara anului 1912 a purtat de aceea același caracter mixt, al partidului și al sindicatelor.

Ordinea de zi a congresului era alcătuită din următoarele puncte: 1. Darea de seamă morală și materială a partidului; 2. Darea de seamă morală și materială a C.G.S.; 3. Presa, editura, reorganizarea; 4. Tactica mișcării; 5. Legea breslelor; 6. Votul universal.

Preponderența pe care o aveau organizațiile sindicale față de cele ale partidului se vede și din numărul de delegați care reprezentau cluburile (secțiunile) partidului și sindicatele. La congres participau 64 de delegați din partea sindicatelor și 16 delegați din partea cluburilor. La aceștia se adăugau membrii Comitetului executiv al partidului și membrii C.G.S. În total au luat parte 93 de delegați cu drept de vot și 35 fără drept de vot. Explicația numărului atît de mare al delegaților fără drept de vot constă în faptul că la congres au venit reprezentanții tuturor sindicatelor. Ori, unele sindicate refuzau să se afilieze la Comisiunea Generală Sindicală, cum era de pildă cazul sindicatului funcționarilor comerciali [1]. Totodată, delegații sindicatelor care nu erau la zi cu cotizația au fost primiți la congres fără drept de vot.

Numărul total al muncitorilor organizați reprezentați la congres era de 6 775, dintre care 4 370 din București, 820 din Brăila, 493 din Ploiești etc.

Dacă ținem seama că în 1910 numărul muncitorilor organizați scăzuse de la 8 500 cîți erau în 1909, la 3 983 și că în primăvara anului 1912 s-a înregistrat o creștere a numărului muncitorilor organizați (6 775) și a luptelor muncitorești, putem trage concluzia că cel de-al doilea congres al P.S.D. și al IV-lea congres sindical s-au desfășurat în condițiile unui avînt al mișcării muncitorești.

Pe linie sindicală, congresul avea o sarcină urgentă: aceea de a stabili tactica mișcării față de legea breslelor din 1912. În perioada anterioară congresului, muncitorii ceruseră cu insistență ca legea să nu intre în vigoare decît după ce va avea loc congresul socialist, aceasta deoarece o parte a legii breslelor, care se referea la asigurarea muncitorilor, cu unele rezerve, era acceptabilă în principiu. Spiritul reacționar din această lege era exprimat de prevederea cu privire la organizarea noilor asociații profesionale în locul vechilor corporații discreditate.

Raportul în problema legii breslelor arăta că legea breslelor propriu-zisă trebuia respinsă pentru că, fără a aduce vreun folos, impunea muncitorilor obligația de a face parte din asociațiuni bazate pe principiul armoniei de clasă, avînd deci ca scop împiedicarea creșterii simțului de clasă și a combativității proletare.

Totuși, rezoluția adoptată împotriva legii breslelor era pătrunsă de oportunism. Faptul că exista o parte pozitivă integrată în lege — principiul asigurărilor — a făcut ca congresul să nu respingă această lege în ansamblu, ci „...să se supună deocamdată ei, spunînd însă guvernului că această atitudine e numai un armistițiu pînă la toamnă, cînd vor trebui

[1] „România muncitoare", 8 iulie 1912. Delegații sindicatului funcționarilor comerciali au avut o atitudine de-a dreptul ostilă la congres, făcînd agitație împotriva partidului și pentru deplina neutralitate a sindicatelor.

făcute modificările preconizate în congres, şi anume : desfiinţarea breslelor, mărirea quantumului de pensii, micşorarea limitei de vîrstă"[1].

După congresul socialist, din vara anului 1912, s-a ţinut şi prima conferinţă a lucrătorilor metalurgişti, la care s-au stabilit unele măsuri cu caracter organizatoric şi s-a hotărît editarea unui ziar de breaslă. La conferinţa metalurgiştilor a participat ca invitat Gh. Dimitrov, care luînd cuvîntul după închiderea dezbaterilor, „...a urat progrese sindicatelor lucrătorilor metalurgişti şi şi-a exprimat dorinţa că la congresul socialist ce se va ţine la 15 august la Sofia, va participa şi un delegat al muncitorilor romîni". [2]

Ca şi în cazul altor uniuni, editarea unui ziar de breaslă a exercitat o puternică influenţă asupra procesului de organizare a muncitorilor metalurgişti, în mobilizarea lor la lupta împotriva exploatării capitaliste. Gazeta „Fer şi metal", organul Uniunii lucrătorilor în fier şi metal din Romînia, care a apărut lunar de la 1 septembrie 1912 pînă în aprilie 1914, a constituit o importantă tribună a clasei muncitoare din Romînia, în paginile căreia s-au reflectat luptele metalurgiştilor, procesul de organizare în plină desfăşurare, precum şi viaţa muncitorilor din fabrici, întrucît gazeta a publicat zeci de anchete despre condiţiile grele în care munceau metalurgiştii în diferite fabrici şi ateliere. Într-un articol intitulat *Războiul vieţii*, P.[andele] B.[echeanu] explica în felul următor rostul organizării muncitorilor în sindicate : „... Pentru că lucrătorul la noi e exploatat de toţi şi neajutat de nimeni, pentru că are în faţa oglinda vie a suferinţelor noastre, iată care e calea pe care trebuie s-o urmăm pentru ca toate aceste rele să dispară : să ne unim în sindicate... *Muncitori din toată lumea, uniţi-vă, a zis Marx...*" [3]

Gazeta „Fer şi metal", deşi se caracteriza printr-o poziţie înaintată în abordarea multor probleme, nu vedea limpede, din cauza influenţei ideologiei predominant oportuniste a conducerii Partidului Social-Democrat, raportul dintre partid şi sindicat, punînd semnul de egalitate între organizaţiile profesionale ale clasei muncitoare şi detaşamentul său de avangardă [4]. „După cum muncitorul, scria gazeta, are două braţe pe care le vinde pentru a cîştiga pîinea zilnică şi pentru a îmbogăţi pe alţii, tot astfel sindicalismul şi partidul socialist sînt două braţe de care face uz proletariatul în sforţările lui..." [5].

În 1913, în urma participării Romîniei la cel de-al doilea război balcanic, numărul membrilor Uniunii fier şi metal a scăzut la 942 [6]. Nu dispunem de alte date cu privire la cuprinderea organizatorică, pînă în 1916, a acestui important detaşament al clasei muncitoare, dar şcoala de luptă din anii premergători războiului a oţelit pe metalurgişti şi ei,

[1] „Viitorul", 3 iulie 1912.
[2] „Romînia muncitoare", 12 iulie 1912.
[3] „Fer şi metal", 1 februarie 1913.
[4] De altfel, există informaţia că redacţia gazetei primea sau cel puţin cunoştea o publicaţie menşevică, deoarece în redactarea unui buletin informativ asupra mişcării greviste din Rusia, era indicată ca sursă gazeta menşevicilor „Naşa Zaria". („Fer şi metal", 1 nov. 1912).
[5] „Fer şi metal", 1 oct. 1912.
[6] *Raport către al V-lea congres al organizaţiilor sindicale ce se va ţine la Ploieşti, în 5—7 ianuarie 1914*, Bucureşti, 1914, p. 5.

deşi nu prea numeroşi, au constituit în perioada avîntului revoluţionar din 1917—1921, alături de ceferişti, batalioanele de şoc ale clasei muncitoare.

O puternică uniune, atît din punct de vedere numeric, cît şi al acţiunilor întreprinse a fost şi Uniunea transporturilor al cărei secretar, pînă în 1914, a fost Ştefan Gheorghiu. În 1914, această uniune număra 5.000 de membri. Dintre aceştia 3 000 erau de la sindicatul muncitorilor din port şi 500 muncitori de la docuri. Restul pînă la 5 000 aparţineau oraşelor Galaţi, Sulina şi Constanţa [1].

Organul de presă al Uniunii era „Tribuna transporturilor", care a apărut la Brăila între anii 1913—1915 (în martie 1915 a apărut un număr special consacrat comemorării lui Ştefan Gheorghiu). Gazeta era redactată la început de Ştefan Gheorghiu care a publicat o serie de materiale cu privire la situaţia muncitorilor din porturi [2]. Gazeta a oglindit pe larg luptele greviste ale muncitorilor din porturi, în special grevele din primăvara anului 1913. După moartea lui Ştefan Gheorghiu, conducerea gazetei ca şi a Uniunii de altfel a fost preluată de Const. Mănescu. Printre cei care au condus luptele muncitorimii din Brăila a fost Ştefan Grigoriu, iar în Galaţi (pînă în iulie 1910, cînd a murit) tînărul avocat socialist Mişu Ionescu, un luptător energic pentru cauza celor exploataţi.

Uniunea lucrătorilor în piele (cizmarii, tăbăcarii ş.a.) s-a constituit abia în iulie 1912. Deşi dezvoltată (ca volum al producţiei), industria pielăriei din Romînia nu era concentrată, din care cauză lucrătorii erau dispersaţi în mici ateliere. Aşa se explică faptul că deşi cizmarii au fost printre primii muncitori care s-au organizat în sindicat, organizaţiile lor nu s-au impus în mişcarea muncitorească, deoarece nu erau trainice. Cizmarii şi-au creat sindicate în aproape toate oraşele ţării, dar durata existenţei lor, din motive diferite, era redusă. Cu prilejul împlinirii a doi ani de la întemeierea primului sindicat al cizmarilor din Romînia, gazeta festivă „Cizmarul" consemna tocmai fluctuaţia în existenţa unor sindicate [3]. Şi după 1910 situaţia a rămas asemănătoare; mai bine organizaţi în 1912, după cum s-a arătat, erau tăbăcarii.

Uniunea lemn şi mobilă, prima uniune care luase fiinţă (în octombrie 1908 [4]), grupa, în genere, pe tîmplari. Nici această uniune, prin specificul organizării producţiei în ateliere mici, nu a putut să ajungă la rezultate deosebite, conştiinţa de clasă a lucrătorului din micile ateliere rămînînd încă în urmă faţă de cea a muncitorilor din marile întreprinderi şi fabrici. Un exemplu în această privinţă va fi edificator: sindicatul tîmplarilor din Ploieşti în 1912 număra 142 membri, dar dintre aceştia numai 50 erau cu cotizaţia la zi, 50 întîrziau s-o plătească, iar 42 s-au

---

[1] M. Gh. Bujor, *Amintiri*, „Arhiva centrală a Institutului de istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R." p. 250. (în continuare se va cita A.C.I.I.P.).

[2] În decembrie 1913, în timp ce se afla în sanatoriu, Ştefan Gheorghiu scria lui C. Mănescu că a început să lucreze la un studiu „referitor la greve", drept răspuns unui articol calomnios apărut în „Buletinul Camerei de comerţ", din Galaţi (A.C.I.I.P., dosar 448, vol. II, fila 1).

[3] „Cizmarul", număr unic, 30 iulie 1907.

[4] „Romînia muncitoare", 2 noiembrie 1908

retras[1]. Sindicatul croitorilor din București, creat la 16 martie 1906, avea după 10 ani de existență 870 de membri, dintre care 47 lucrătoare [2].

Cele mai complete cifre privind situația organizatorică a sindicatelor și uniunilor din România au fost publicate în 1914, cu prilejul congresului al V-lea sindical, cînd s-a tipărit raportul Comisiei Generale. Trebuie precizat însă că și aceste cifre pe care le reproducem mai jos nu corespund întru totul realității, pentru că numărul muncitorilor organizați era mai mare, dar cei care n-aveau cotizațiile la zi nu au fost socotiți [3].

Organizațiile afiliate	1912		1913	
	nr. organizațiilor	nr. membrilor	nr. organizațiilor	nr. membrilor
Brutari	1	69	1	47
Călcători	1	120	1	60
Croitori	2	109	2	98
Celuloza	1	278	—	—
Funcț. comerciali	1	28	1	34
Indus. textilă	3	86	3	48
Legători	1	48	1	47
Org. mixte	12	2 109	17	912
Pălărieri	1	206	1	30
Sticlari	—	—	1	30
Tipografi	1	56	1	20
Uniunea fer și metal	5	2 050	4	942
Uniunea lemn și mobilă	5	507	6	390
Uniunea lucrăt. în piele	6	891	3	290
Uniunea transporturilor	3	3 151	4	2 241
Total	43	9 708	46	5 189

De altfel, în același raport se menționa că se eliberaseră 14.000 carnete de membri [4], deci un număr aproape dublu față de numărul membrilor de organizație recunoscuți de Comisia Generală Sindicală.

Dar cifrele care ar permite urmărirea creșterii organizatorice a sindicatelor nu se cunosc decît într-o măsură foarte mică și ele se referă mai mult la ultima parte a perioadei dinaintea războiului, cînd aparatul organizatoric al Comisiei Generale Sindicale a primit date statistice mai complete de la comisiile locale. Important era însă faptul că sindicatele, prin existența și politica lor muncitorească de clasă, au subminat corporațiile, atrăgînd permanent pe lucrători în marele eșalon al clasei muncitoare. Rînd pe rînd, începînd cu tîmplarii în 1905 și sfîrșind cu chelnerii în 1915, organizațiile profesionale ale muncitorilor au adoptat principiul luptei de clasă și au aderat la Comisia Generală Sindicală. Chiar o organizație ca Uniunea sobarilor din România, cu 400—500 de muncitori [5],

[1] „Lemn și mobilă", 1 octombrie 1912.

[2] „Gazeta festivă a sindicatului lucrătorilor și lucrătoarelor din București", București, 16 aprilie 1916.

[3] *Raport către al V-lea congres al organizațiilor sindicalele ce se va ține la Ploiești, în 5—7 ianuarie 1914 p. 5.*

[4] *Ibidem*, p. 1.

[5] „Gazeta sobarilor" nr. 2, 14 februarie 1913.

care nu era afiliată Comisiei Generale Sindicale, recunoştea în organul ei de presă, în 1913, că „experienţa din ultimii ani ne-a învăţat că modul nostru de organizare nu este din cele mai bune, că tactica noastră nu este complet aceea care corespunde intereselor noastre, că, mai ales, izolarea noastră de restul muncitorimii din ţara romînească şi izolaţi de fraţii noştri de muncă, sobarii din celelalte ţări, este dăunătoare chiar intereselor noastre" [1]. Este interesant de menţionat că această stare de spirit a lucrătorilor sobari a făcut ca ziua de 1 Mai 1913 să fie sărbătorită de aceştia chiar în zi de lucru, la 10 dimineaţa, Uniunea sobarilor fiind astfel „singura organizaţie din ţară care sărbătoreşte 1 Mai în ziua cînd cade, odată cu muncitorimea din toată lumea" [2].

O evoluţie interesantă au avut după 1909 organizaţiile lucrătorilor din alimentaţia publică. Gazeta „Uniunea", care apărea într-un tiraj de 1000 exemplare, demasca exploatarea nemiloasă de către patronii localurilor de alimentaţie publică a lucrătorilor chelneri şi descria viaţa plină de greutăţi şi lipsuri a acestora. Organizaţia şi gazeta ei sprijineau grevele chelnerilor. La al treilea congres al chelnerilor din Romînia, în raportul de activitate prezentat de Marian Cristescu [3], se arăta că în ultimul an avuseseră loc 15 greve (şi toate terminate cu succes) şi că Uniunea tipărise peste 10 000 de manifeste [4]. La această dată, în 1909, existau filiale ale Uniunii în Ploieşti, Buzău, Brăila şi Bacău. Legăturile Uniunii chelnerilor cu Comisia Generală Sindicală se întăreau tot mai mult, ca urmare a străduinţelor depuse de elementele înaintate din rîndurile chelnerilor şi a acţiunii de lămurire dusă de „Romînia muncitoare" şi de conducătorii C.G.S. La congresul Uniunii chelnerilor din 1909 s-a hotărît afilierea la Comisia Generală Sindicală, iar Marian Cristescu, secretarul Uniunii, a fost ales, la congresul de reconstituire a P.S.D., membru supleant al C.G.S. După reconstituirea Partidului Social-Democrat, „Uniunea" sfătuia pe membrii săi, „cei luminaţi deja", să se înscrie în „noul partid, iar de aci, în listele electorale" [5]. Gazeta „Uniunea", alături de „Romînia muncitoare", a dus o puternică agitaţie pentru obţinerea repaosului duminical complet. După cum se ştie, parlamentul burghezo-moşieresc a votat, într-adevăr, sub presiunea luptei clasei muncitoare, legea repaosului duminical complet la 30 martie 1910. „Legea aceasta a repaosului, scria « Uniunea », nu a fost dată de guvernanţi din proprie iniţiativă . . . ea le-a fost impusă de muncitorime" [6]. „Uniunea" a continuat să apară pînă în ianuarie 1913, susţinînd principiile de clasă ale organizaţiei şi militînd pentru afilierea la C.G.S.

---

[1] „Gazeta sobarilor", nr. 2, 14 februarie 1913.

[2] *Idem*, nr. 4, 9 iunie 1913.

[3] Figura luminoasă a lui Marian Cristescu nu a fost pînă acum dezvăluită în lucrările privitoare la istoria mişcării muncitoreşti. Născut la Spineni-Olt, din părinţi ţărani, M. Cristescu a desfăşurat o activitate neobosită printre muncitorii breslei lui, în scopul ridicării conştiinţei lor de clasă. El a fost secretarul Uniunii chelnerilor şi principalul redactor al gazetei „Uniunea". A murit la 24 martie 1911, cînd era membru supleant al C.G.S.

[4] „Uniunea" nr. 10, 10 ianuarie 1910.

[5] *Idem*, 15 februarie 1910.

[6] *Idem*, 25 aprilie 1910.

La cel de-al IV-lea congres al Uniunii chelnerilor (13—15 octombrie 1911) s-a hotărît crearea unei Federaţii pentru a se da posibilitatea să facă parte din organizaţie şi altor societăţi profesionale din aceeaşi ramură de activitate. Lărgirea organizaţiei nu a dus la întărirea ei, deoarece aşa zisele societăţi „filantropice" (de ajutor mutual) nu recunoşteau principiul luptei de clasă. De aceea ani de zile în gazeta „Federaţia", care a început să apară în noiembrie 1912 [1], s-a dus o luptă deschisă pentru menţinerea caracterului de clasă al organizaţiei chelnerilor şi pentru afilierea la C.G.S., afiliere la care noua federaţie renunţase.

Cuprinderea organizatorică a Federaţiei era următoarea, în ianuarie 1913: Bucureşti (820 membri), Tr. Severin (38 m.), Craiova (32 m.), Caracal (20 m.), Giurgiu (34 m.), Ploieşti (38 m.), Constanţa (28 m.), Galaţi (32 m.), Brăila (80 m.), Focşani (28 m.), Iaşi (40 m.) [2].

Timp de trei ani de zile Federaţia s-a considerat „independentă" de clasa muncitoare organizată, cu toate că gazeta „Federaţia" lupta pentru îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă ale muncitorilor şi împotriva exploatării. O acţiune sistematică de lămurire a muncitorilor chelneri, în sensul că lupta lor împotriva patronilor nu va fi încununată de succes cît timp nu vor avea în spatele lor zidul puternic de sprijin reprezentat de clasa muncitoare în totalitatea ei, au dus-o Gh. Gh. Niculescu-Mizil, unul dintre conducătorii Federaţiei şi redactorul responsabil al gazetei, precum şi alte elemente înaintate din rîndurile acestei categorii de muncitori. „Experienţa ne-a învăţat — scria unul dintre aceştia în «Federaţia» — că singură breasla noastră nu va progresa, ci din contră va merge spre regres. Căci revendicări economice nu se pot cîştiga şi menţine fără să avem în spatele nostru armatele muncitoreşti organizate" [3].

Al treilea congres al Federaţiei (şi al 8-lea de breaslă) ţinut la Ploieşti în zilele de 5—7 februarie 1915 a hotărît, în sfîrşit, afilierea la Comisia Generală Sindicală. „Congresul, în maturitatea lui, — comenta această hotărîre Gh. Gh. Niculescu-Mizil —, a stabilit că sîntem o breaslă de muncitori, că locul nostru este alături de întreaga mişcare muncitoare..." [4] În felul acesta anii 1915—1916, ultimii ani de dezvoltare „paşnică" a mişcării muncitoreşti din Romînia pînă la Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie, au găsit şi pe muncitorii chelneri încadraţi activ în frontul unit de luptă al clasei muncitoare.

Este cunoscut faptul că Internaţionala a II-a a acordat o mare importanţă problemei cooperaţiei. La congresul de la Copenhaga din 1910 s-a discutat pe larg problema cooperaţiei. V. I. Lenin a prezentat Congresului Internaţionalei socialiste un proiect de rezoluţie al social-

[1] Gazeta „Federaţia", în ciuda inconsecvenţelor ei, a fost o publicaţie muncitorească din această perioadă demnă de toată atenţia. Ea a avut o lungă durată şi, mai ales în anii 1915—1916, a secondat de aproape „Lupta zilnică" prin poziţia ei justă în multe probleme de ordin social-politic şi chiar literar-artistic. Din noiembrie 1912 pînă la 1 aprilie 1914 a apărut lunar, de la 1 aprilie 1914 — 1 aprilie 1915 bilunar, iar de la această dată pînă la încetarea apariţiei, în 1916, săptămînal.

[2] „Federaţia", organ oficial al lucrătorilor chelneri şi asimilaţii lor din Romînia, nr. 9—10 martie 1913.

[3] *Ibidem*, nr. 8—9, 1 februarie 1915.

[4] *Ibidem*, 1 februarie 1915.

democrației ruse, care însă a fost respins[1]. Esența proiectului prezentat de Lenin consta în aceea că mișcarea cooperatistă nu poate să aibă în capitalism un caracter socialist[2].

Congresul Internaționalei a II-a a adoptat o rezoluție centristă în această problemă, în care se spunea, printre altele, că : „Congresul cheamă pe toți socialiștii și pe toți membrii de sindicat să participe activ la mișcarea cooperatistă...”[3].

Elementele oportuniste din P.S.D.R. au căutat pe această linie la început să încurajeze mișcarea cooperatistă, stimulînd înființarea cîtorva cooperative de consum. La Iași, în urma unei greve a lucrătorilor brutari în noiembrie-decembrie 1911, s-a înființat o „Societate anonimă cooperativă de brutărie și franzelărie” denumită „Munca”. Capitalul acestei societăți era de 10 000 lei în acțiuni de 25 lei. Cooperativa a dat rezultate mediocre, dar ea s-a bucurat de simpatia opiniei publice. Astfel, printre membrii fondatori ai acestei societăți cooperative figurau prof. univ. Paul Bujor și marele pictor romîn Octav Băncilă. Congresul din 1912 a adoptat o rezoluție prin care interzicea înființarea de noi cooperative, socotind că răpesc în mod inutil „din forțele de valoare ale mișcării”[4].

În Romînia au existat în această vreme și patru cooperative muncitorești de producție la București, Tr. Severin și Iași.

Cu toate aceste încercări de a se constitui cooperative și în Romînia, nu se poate vorbi în mod serios despre o mișcare cooperatistă în țara noastră în această perioadă.

O moțiune specială a congresului din 1910 a P.S.D. prevedea organizarea tineretului. Prima organizație a tineretului muncitor din vechea Romînie datează de la 3 februarie 1908, cînd în cadrul unei adunări a peste 120 de tineri[5] s-au pus bazele „Cercului ucenicilor”. Printre fondatorii cercului se număra și tînărul tipograf Ștefan D. Păunescu, poet talentat, care a murit însă de timpuriu la vîrsta de 18 ani, răpus de tuberculoză.

Începînd din anul 1909, „Cercul ucenicilor” a primit denumirea de „Cercul tineretului muncitor”[6].

La 1 aprilie 1910 a apărut gazeta „Foaia tînărului”. Aceasta a apărut lunar cu o oarecare neregularitate pînă la începutul războiului mondial. Ea și-a întrerupt apariția în timpul celui de al doilea război balcanic și în iarna anilor 1913—1914.

---

[1] *Huitième Congrès Socialiste International, tenu à Copenhague (28 août au 3 septembre 1910)*, Gand, 1911, p. 116—117.

[2] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 16, E.S.P.L.P., București, 1957, p. 259—260.

[3] *Huitième Congrès Socialiste International* ..., p. 83.

[4] „Romînia muncitoare”, 8 iulie 1912.

[5] Institutul de Istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., *Contribuții la istoria organizației marxist-leniniste de tineret din Romînia*, vol. I, de Gh. Moț, V. V. Ștefănescu, C. Mocanu, Buc., 1959, p. 42; vezi și „Foaia tînărului”, nr. 10, februarie 1911.

[6] *Ibidem*, p. 46.

În articolul program publicat în primul număr se vorbea despre importanța învățăturii pentru tineretul muncitor și invita pe tineri la ședințele cercului. Cu toată existența acestui periodic, munca de organizare în rîndurile tineretului muncitor, a progresat destul de încet. Comitetul „Cercului tineretul muncitor" a început să se reorganizeze abia în iunie 1910 [1].

Totuși, tineretul din Romînia a fost reprezentat la consfătuirea tineretului de la Copenhaga din vara anului 1910. Cu acest prilej aflăm numărul de tineri organizați din Romînia : 150. Din acest punct de vedere, la consfătuire, Romînia ocupa penultimul loc, ultima fiind Australia [2]. În anii următori numărul tinerilor muncitori organizați a crescut ; există informații care atestă înființarea de cercuri în : București, Ploiești, Brăila, Tr. Severin, Galați, Tulcea, Piatra Neamț, Iași și Bîrlad. Din aceste nouă cercuri care erau în ființă în 1913, au ajuns pînă la sfîrșitul aceluiași an numai patru : cercurile din București, Brăila, Tr. Severin și Piatra Neamț [3]. După cum se vede, organizațiile de tineret au reprodus și ele, în mic, fluctuațiile numerice pe care le-a cunoscut mișcarea sindicală.

De altfel organizațiile de tineret erau strîns legate de Comisia Generală Sindicală și de comitetul executiv al partidului. Prin rezoluția congresului P.S.D. din 1912 s-a hotărît ca cercurile „Tineretul muncitor" să fie conduse de un comitet central compus din trei membri. Comisia Generală și comitetul executiv al P.S.D. trimeteau un delegat în acest comitet central. În 1912, delegatul comitetului executiv a fost tînărul Teodor Iordăchescu. În organizația de tineret din capitală activa și Ion Pas [4]. Sindicatele erau obligate să contribuie cu o anumită cotă la Casa cercurilor de tineret.

Activitatea cercurilor de tineret se ducea în primul rînd pe plan instructiv-educativ. Ele sprijineau de asemenea unele greve ale ucenicilor, cum a fost greva ucenicilor din Ploiești de la 25 iunie 1910. Avînd un organ de presă, tineretul muncitor își putea exprima revendicările sale. Astfel, cu prilejul întrunirii sindicale care a avut loc la 14 martie 1913, Comitetul central a lansat un manifest special cu revendicările tineretului muncitoresc : 1. o lege specială pentru munca copiilor în fabrici, ateliere și mine ; 2. școli industriale și comerciale pentru tineri ; 3. repaus săptămînal de 36 de ore ; 4. opt ore de muncă și interzicerea muncii copiilor sub 14 ani [5].

Iată și un raport sumar al activității unui cerc de tineret (din Ploiești) : „De la 1 dec. 1911 pînă la 15 martie 1912 s-au ținut 15 ședințe publice și una extraordinară. S-au ținut 43 de cuvîntări și 15 bucăți citite. O grevă cu 44 membri — reușită. Totalul membrilor înscriși 44" [6].

---

[1] „Foaia tînărului", nr. 1, mai 1914.
[2] *Ibidem*, nr. 7, 1910.
[3] *Ibidem*, mai 1914.
[4] „Romînia muncitoare", 23 februarie 1912.
[5] „Foaia tînărului", martie 1913.
[6] „Romînia muncitoare", 25 martie 1913.

Comitetul central din Bucureşti a organizat o „şcoală populară" care funcţiona regulat, cu 5—15 elevi, săptămînal.

Este interesant de arătat că „Foaia tînărului" apărea într-un tiraj foarte mare (4 000 ex.), dacă îl raportăm la numărul tinerilor organizaţi, şi se distribuia aproape gratuit. Comitetul central a tipărit în aceşti ani manifeste, dintre care s-au răspîndit 9 000 [1].

Tineretul organizat din România a căutat să intre în legături cu „Uniunea tineretului muncitoresc din Bulgaria". Într-o scrisoare adresată primului congres al acestei Uniuni se „exprima dorinţa ca legăturile dintre organizaţiile muncitoreşti din cele două ţări să devină continuie". Dar din cauza slăbiciunii organizaţiei de tineret din România, manifestarea acesteia pe plan internaţional a rămas în faza declaraţiilor.

Tot în aceşti ani îşi au începuturile primele organizaţii muncitoreşti de femei din România. La 14 august 1912, în urma apelului făcut de Comitetul clubului social-democrat din Bucureşti, a avut loc în prezenţa „unui foarte mare număr de tovarăşe" [2] consfătuirea pentru formarea primului cerc feminin. După ce au vorbit Ecaterina Arbore şi Ana Comănescu, s-a ales un comitet activ format din cinci membre şi unul de şapte delegate pe ateliere şi fabrici. S-a hotărît ca şedinţele să se ţină la 15 zile. La aceste întruniri se făcea propagandă în scopul organizării femeilor în sindicate şi pentru recunoaşterea egalităţii lor cu bărbatul [3].

Şi în provincie a existat preocuparea de a se atrage femeile în organizaţii. În oraşul Brăila, unde era o puternică mişcare muncitorească, un poliţai raporta în anul 1910 : „Astăzi 6 mai 1910... un număr de 50 de femei, lăptărese, s-au întrunit la sediul sindicatului muncitorilor din port..." [4] Totuşi, aceste consfătuiri şi organizaţii ale femeilor nu aveau continuitate, ele fiind abia în perioada de început. Dintre femei un rol important l-a jucat în activitatea Partidului Social Democrat în aceşti ani dr. Ecaterina Arbore.

Procesul de organizare a clasei muncitoare din România după refacerea Partidului Social Democrat a fost stînjenit de unele încercări ale Partidului Liberal de a forma sindicate naţionaliste.

Încă din decembrie 1909 cînd se vota legea Orleanu împotriva sindicatelor, în expunerea de motive se spunea că se urmărea să se dea sindicatelor o „îndrumare sănătoasă" [5]. Ce înţelegeau oare prin această „îndrumare sănătoasă", legiuitorii Partidului Liberal? Iată ce spune în această privinţă un liberal, I. Nădejde, în memoriile sale despre V. Gh. Morţun : „În 1912, împreună cu dl. I. I. C. Brătianu, V. Gh. Morţun a stăruit să lucrez pentru aducerea muncitorilor industriei în Partidul Liberal pe baza programului de reforme privitoare la chestia muncitorească. În această lucrare am avut tot sprijinul foştilor socialişti care au dat banii

---

[1] Toate aceste date sînt luate din *Raportul C.C. al T.M. către P.S.D., sindicate şi cercurile T.M.* publicat în „Foaia tînărului", 1 mai 1914.

[2] „România muncitoare", 19 august 1912.

[3] „România muncitoare", 5 decembrie 1913.

[4] A.C.I.I.P., Prefectura judeţului Brăila, Raportul de zi al oraşului, vol. IV, 1910, f. 333.

[5] *Dezbaterile Adunării deputaţilor, 1908—1909*, p. 210.

trebuitori..."[1] Într-adevăr, în luna martie 1912, fostul „socialist" I. Nădejde, devenit un stîlp al burgheziei liberale, a invitat la el acasă mai mulți muncitori tipografi pentru a-i îndemna să constituie sindicate care să fie un fel de aripă stîngă a Partidului Liberal[2]. Liberalii vroiau astfel să atragă pe muncitori în rîndurile Partidului Liberal cu ajutorul așa-ziselor reforme muncitorești și a banilor de la „generoși". Liberalii au mai avut în această direcție și sprijinul naționaliștilor lui Iorga care erau adversari înverșunați ai socialiștilor, din cauza caracterului internaționalist al mișcării acestora.

Orașele în care s-au manifestat încercările liberalilor de a opune organizațiilor muncitorești sindicatele lor naționaliste au fost București, Brăila și Galați.

În Brăila, organizarea unor puternice sindicate muncitorești a înspăimîntat pe exploatatori. Ei au folosit pe supraveghetori, „vătafii", cu ajutorul cărora au constituit o asociație denumită „Sindicatul galben național". Acest sindicat era susținut de partizanii lui Iorga și el s-a menținut pînă către sfîrșitul anului 1913[3]. Ziarul naționalist „Chemarea", care apărea la Brăila, făcea o propagandă favorabilă acestui sindicat[4]. Sindicatele galbene erau susținute și de Ministerul Industriei și Comerțului. Astfel, în luna martie 1910, cînd s-au pus bazele unui asemenea sindicat la Brăila, după ce se arăta că muncitorii organizați în sindicate aduceau „daune comercianților", se spunea că s-a intervenit la Ministerul Industriei și Comerțului pentru susținerea acestei organizații[5].

Între sindicatul galben din Brăila, care număra cîteva zeci de membri și sindicatul muncitorilor, care număra cîteva mii, au avut loc conflicte. Primii, fiind agenții căpităniei portului, se bucurau de sprijinul nelimitat al acesteia în lupta împotriva muncitorilor. Dar cu tot acest sprijin, sindicatul galben a rămas o creatură fără forță. El contribuia numai la îndîrjirea muncitorilor în lupta lor împotriva exploatării. La un miting din Brăila, Ștefan Gheorghiu spunea: „Ori și cîte orgii s-ar abate pe capul acestei mișcări... nu vor face decît să o oțelească și mai mult și dacă stăpînitorii vor urma pe calea pe care au început, departe de a o doborî, o vor transforma în ceea ce în Rusia autocratismul a făcut din mișcarea de acolo"[6].

Dacă în Brăila metoda de creare a sindicatelor galbene consta în atragerea muncitorilor în organizații distincte, în București a existat și un „conducător teoretic" al acestui soi de sindicate. Acesta era I. Neagu. În anii 1910–1911 el a scos la București un ziar „Ginta latină", care după cîteva numere s-a transformat în „Poporul muncitor". Acesta din urmă purta subtitlul de „Organul sindicatelor naționale și al Ligei pentru ocrotirea muncitorului".

---

[1] I. Nădejde, *V. Gh. Morțun*, Buc., 1925, p. 10.
[2] „Romînia muncitoare", 25 martie 1912.
[3] Victor Mihăescu, *Istoria mișcării muncitorești din Brăila*, 1930, p. 23–24.
[4] „Chemarea", 12 ianuarie 1914.
[5] A.C.I.I.P., Prefectura jud. Brăila, Raportul de zi al orașului, vol. III, 1910, f. 475.
[6] „Romînia muncitoare", 22 decembrie 1913.

Chiar în primul număr al ziarului s-a publicat „statutul tip" al sindicatului. Articolul 2 din acest statut interzicea ori ce fel de discuţiune politică în adunările sindicale [1]. Neagu a vroit, dar nu a avut succes, să-l atragă de partea sa pe Ştefan Gheorghiu, publicîndu-i fotografia însoţită de un articol elogios [2]. Îndeletnicirea principală a acestui ziar era calomnierea mişcării socialiste din România şi a conducătorilor ei.

„Mişcarea" lui Neagu a încercat să intre în legătură cu organul anarhist care apărea de mai mulţi ani în România „Revista ideii", de sub conducerea lui Panait Muşoiu, dar această încercare nu a îmbunătăţit cu nimic situaţia sindicatelor galbene, deoarece „Revista ideii" nu avea nici o răspîndire în rîndurile muncitorilor.

Această încercare de diversiune nu a avut niciun succes, cu toată reclama care i s-a făcut. Cei 160.000 lei [3], pe care comitetul executiv al Partidului Liberal îi pusese la dispoziţie pentru formarea de sindicate galbene, nu au dat rezultatele aşteptate, deşi încercări de constituire a unor asemenea sindicate s-au mai făcut şi în anii următori.

★

Congresul socialist din 1912 a hotărît ca pe viitor congresul sindical să se ţină separat de congresul partidului. Această hotărîre a fost tradusă în viaţă la începutul anului 1914, cînd a avut loc pentru prima oară în istoria mişcării muncitoreşti din România un congres sindical separat. Congresul din 5—7 ianuarie 1914, care şi-a desfăşurat lucrările în oraşul Ploieşti, a fost socotit al cincilea, ţinîndu-se seama şi de congresele anterioare la care se discutaseră probleme sindicale [4].

Nu este lipsit de interes dacă vom pune alături aceste cinci congrese şi conferinţe comparînd numărul delegaţilor, al localităţilor reprezentate, al sindicatelor, ca şi numărul muncitorilor reprezentaţi.

Anul	Numărul delegaţilor	Nr. localităţilor	Numărul sindicatelor	Numărul muncitorilor
1906	75	8	28	4 466
1907	72	9	47	8 170
1910	57	10	31	3 983*
1912	86	11	33	6 775
1914	79	21	59	9 708

Din acest tabel reiese în primul rînd faptul incontestabil că, în ciuda unor mari greutăţi — cum au fost legea scelerată şi războaiele

[1] „Poporul muncitor", 8 mai 1911.
[2] M. Gh. Bujor, *Amintiri*, p. 209.
[3] „România muncitoare", 12 iulie 1912.
[4] În realitate acesta ar fi trebuit să fie socotit al şaselea congres (după cele din 1906, 1907, 1908, 1910, 1912). Probabil că organizatorii lui au socotit în afara preocupărilor sindicale conferinţa Uniunii socialiste din 1908, deşi la aceasta s-a adoptat statutul sindicatelor.
* Această cifră o indică Gh. Dimitrov care a participat la congresul din 1912 (vezi: Gh. Dimitrov, *Săcinenia*, vol. II, Sofia, 1952, p. 221).

balcanice —, numărul organizațiilor sindicale și al muncitorilor organizați s-a dublat în 8 ani. A doua concluzie care se desprinde este aceea că anii 1910—1911 s-au caracterizat printr-o relativă stagnare a mișcării muncitorești, cu toate că în 1910 se refăcuse Partidul Social Democrat.

Ordinea de zi definitivă a congresului a fost următoarea : 1. Raportul moral și material al C.G.S. ; 2. Tactica ; 3. Presa ; 4. Casele de boală ; 5. Legea asigurărilor ; 6. Alegerea Comisiei Generale Sindicale și a secretariatului general al sindicatelor.

Înainte de deschiderea congresului s-a ținut o conferință a uniunilor. Uniunile, care reuneau cea mai mare parte din muncitorii organizați, au făcut mai multe propuneri viitorului congres. Printre propunerile mai importante erau : 1. Comisia Generală Sindicală să se ocupe mai îndeaproape de sindicatele din provincie, căutînd să facă lunar control ; 2. C.G. să stăruie în formarea de sindicate de breaslă, nu mixte ; 3. să se țină din trei în trei luni conferințe pe uniuni ; 4. să se stabilească legături mai strînse cu uniunile din străinătate. De asemenea, s-a hotărît ca după congres să aibă loc o conferință a tuturor uniunilor [1].

Congresul sindical a fost deschis de secretarul C.G.S., D. Pop, iar ca președinte a fost ales I. C. Frimu.

Înainte de a intra în ordinea de zi propriu-zisă, după validarea mandatelor, congresul a trimis mai multe telegrame : Uniunii Sindicale Internaționale, lui C. Dobrogeanu-Gherea, și lui Ștefan Gheorghiu care se găsea internat la sanatoriu. Cum congresul avea loc la puțină vreme după anexarea Dobrogei de Sud, chiar de la început s-a adoptat o moțiune „pentru muncitorii din Cadrilater", prin care congresul exprima „...sentimentele sale de solidaritate frățească tovarășilor muncitori din Cadrilater, pe care un război criminal i-a adus sub stăpînirea oligarhiei romîne...". Tot la început, congresul și-a exprimat, printr-o moțiune, simpatia sa față de salariații statului cărora li se luase dreptul de organizare sindicală prin legea din 1909.

În afara delegaților care reprezentau organizațiile sindicale, la congres au luat parte trei membri ai Comitetului executiv al Partidului Social-Democrat, precum și delegați din partea ziarului „Romînia muncitoare", ai cercului de Editură socialistă, ai cercului feminin și ai C.C. al cercurilor „Tineretului muncitor".

Întrucît raportul moral și material al Comisiei Generale fusese publicat înaintea congresului [2], s-a trecut direct la discutarea lui.

O serie de delegați au criticat raportul pentru lipsurile sale, cum a făcut de pildă C. Mănescu, care a atras atenția asupra faptului că raportul nu a vorbit în măsură suficientă despre marea grevă a petroliștilor de la Bana-Moreni, din martie 1913.

Dar criticile cele mai numeroase au fost adresate Comisiei Generale Sindicale. Unele dintre aceste critici erau întemeiate ca, de exemplu, cea adresată Comisiei Generale că nu a activat cum ar fi trebuit în regiu-

[1] „Romînia muncitoare", 22 septembrie 1913.
[2] Acesta este primul raport amănunțit pe care l-a publicat C.G.S.

nile petrolifere, dar altele exprimau tendințe neutraliste nesănătoase (ca aceea prin care se imputa secretarului C.G.S. că a dus în cadrul sindicatelor și o activitate politică !)[1].

În cadrul celui de-al doilea punct de pe ordinea de zi, analizînd problema grevelor și a corelației dintre acestea și sindicate, secretarul C.G.S., D. Pop, a criticat faptul că propaganda făcută printre muncitori s-a concentrat numai asupra grevelor. Acest lucru a avut ca urmare părăsirea sindicatelor de către muncitori în cazul nereușitei unei greve sau a insuficienței ajutoarelor. El a propus ca grevele de simpatie să dureze o singură zi și, avînd în vedere posibilitățile reduse ale C.G.S. de a acorda ajutoare, muncitorii greviști neorganizați să fie lipsiți de ajutorul material din partea sindicatelor. Secretarul general a propus de asemenea ca să se recunoască neutralitatea organizațiilor sindicale, criticînd el însuși faptul că în sindicate s-a făcut și propagandă politică socialistă, vorbindu-se despre votul universal și de problema evreiască[2].

Acest punct de vedere în problema tacticii, pe care îl susținea chiar secretarul general, reliefa o anumită tendință din acești ani în mișcarea muncitorească din Romînia. Ea consta în faptul că muncitorii erau chemați spre organizațiile sindicale, fluturîndu-li-se steagul luptei de clasă, și al educației în acest sens, al internaționalismului proletar, dar și al neutralității sindicale. Propaganda întreținută în acest sens nu a putut să nu aibă urmări. Ea a dus la subestimarea de către muncitori a activității politice, chiar în cadrul sindicatelor și, implicit, la minimalizarea rolului P.S.D.

Neutralitatea sindicală se răspîndise foarte mult în ultimul timp. Ea tindea să transforme sindicatul în organizație exclusiv profesională, de tipul tredunionilor engleze. Gazeta „Tribuna transporturilor", care după îmbolnăvirea lui Ștefan Gheorghiu era condusă de C. Mănescu, scria : „Organizațiile sindicale, oricît s-ar spune că au la baza lor principiul luptei de clasă, nu se poate spune că ele nu trebuie să rămînă în activitatea lor pe terenul strict al neutralității și al luptei pur profesionale și economice"[3]. Aceleași idei erau susținute și de gazeta „Desrobirea" din Ploiești, la care colabora C. Mănescu[4].

În luna noiembrie 1913, gazeta „Romînia muncitoare" a publicat mai multe articole în care autorii lor susțineau neutralitatea sindicatului. *Sindicatul trebuie să fie neutru* se intitula unul dintre aceste articole[5].

Alături de neutraliști, atît înaintea congresului, cît și în timpul dezbaterilor acestuia, s-au manifestat așa-zișii „sindicaliști". Denumirea de „sindicalism" nu avea legătură cu sindicalismul revoluționar din Franța, ci era un produs al vieții sociale autohtone, ca rezultat al faptului că muncitorul romîn, lipsit de dreptul de vot, avea o participare redusă la viața politică parlamentară. De aceea sindicatul era considerat de

---

[1] *Dezbaterile celui de al V-lea congres al sindicatelor unite*..., p. 20.
[2] *Ibidem*, p. 41.
[3] „Tribuna transporturilor", 22 ianuarie 1914.
[4] „Dezrobirea", Ploiești, nr. 1, 2, 3 aprilie, mai 1913.
[5] „Romînia muncitoare", 14 noiembrie 1913.

acesta ca o organizaţie completă care îi apără toate interesele. Nefiind antrenat în luptele politice şi neavînd o conştiinţă de clasă destul de dezvoltată, muncitorului de rînd i se părea Partidul Social Democrat inutil. „Inima clasei muncitoare din România e cu totul dată sindicatului" [1], scria în 1913 unul dintre conducătorii socialişti, surprinzînd această stare de spirit la o parte dintre mucitori.

Deşi aceste tendinţe au fost predominante la congres, au existat şi delegaţi care s-au situat pe o poziţie înaintată, justă. Astfel, vorbind în cadrul discuţiilor pe marginea celui de-al doilea punct de pe ordinea de zi — tactica sindicală —, delegatul N. Damian spunea: „... Dacă mintea muncitorului nu se luminează de idealul îndepărtat socialist, atunci el nu poate să se lege de sindicat, care trebuie să fie socialist. Organizaţiile care nu au avut la bază ideea socialistă, au căzut... De aceea sînt împotriva neutralităţii, care vrea să ţină pe muncitori la principiul acela strîmt, care vrea să ţină pe muncitori în interese absolut materiale. Organizaţiile noastre trebuie făcute şi refăcute în spiritul marxist" [2].

Rezoluţia adoptată de către congres în problema tacticii nu era prea clară sau în orice caz nu lua atitudine hotărîtă împotriva „neutraliştilor". „Congresul confirmă tactica urmată pînă acuma — se spune în această rezoluţie — şi consfinţită prin statutele mişcării şi hotărîrile congreselor naţionale şi internaţionale, sindicale şi socialiste". După această frază echivocă se da o satisfacţie şi neutraliştilor: „Congresul recomandă sindicatelor ca în educaţia care se face muncitorimii să dea locul cuvenit doctrinei socialiste şi să accentueze pe de altă parte cît se poate mai mult activitatea lor pur sindicală pe terenul intereselor profesionale şi economice ale clasei muncitoare." În ultima parte a rezoluţiei, „congresul afirmă acţiunea autonomă a mişcării sindicale", cu excepţia sferei de acţiune în care sindicatele vor duce o luptă comună, împreună cu P.S.D. (pentru o legislaţie ocrotitoare a muncii, pentru libertăţile sindicale şi publice etc.).

Această rezoluţie nu a mulţumit pe toţi delegaţii. Astfel, unul dintre aceştia, care reprezenta organizaţiile din Galaţi, a declarat la sfîrşitul congresului: „ca luptă, ca idee vom fi socialişti, vom fi uniţi, dar ca tactică nu" [3].

Al treilea punct de pe ordinea de zi privea presa. Raportul a arătat că mişcarea sindicală era lipsită de un organ propriu, pagina „viaţa sindicală", din „România muncitoare", devenind insuficientă. El a propus editarea unui buletin al C.G.S. Pe marginea acestui punct s-au ivit divergenţe, „sindicaliştii" susţinînd o presă sindicală, în timp ce reprezentanţii aripii de stînga susţineau că muncitorii trebuie să se adape nu numai la publicaţii de breaslă, ci şi la reviste cu un conţinut teoretic socialist, cum era revista „Viitorul social".

Următorul punct de pe ordinea de zi era „Casele de ajutor". Această problemă se mai discutase şi la congresele anterioare, dar nu se luase nici o măsură. Cauza care făcea ca înfiinţarea caselor de ajutor să aibă adver-

---

[1] „România muncitoare", 13 iunie 1913.

[2] *Dezbaterile celui de-al V-lea congres al sindicatelor unite ...*, p. 44 45.

[3] *Ibidem*, p. 84.

sari, o constituia faptul că muncitorii erau deja obligați să cotizeze o dată pentru ajutor în caz de boală, prin legea breslelor. Majoritatea celor care au luat cuvîntul a susținut crearea caselor de ajutor pentru a mări în felul acesta interesul muncitorului față de sindicat. Punîndu-se la vot dacă trebuie să fie obligatorii sau facultative casele de ajutor de boală, majoritatea a hotărît obligativitatea acestor case. Totodată s-a constituit și o comisie care primea sarcina să redacteze statutul casei de ajutor. În această comisie intrau D. Marinescu, I. C. Frimu și alții.

Al cincilea punct de pe ordinea de zi se referea la legislația muncii. Înainte de congres „Romînia muncitoare" publicase rapoartele lui C. Popovici asupra legislației muncitorești și ale Ecaterinei Arbore asupra protecției femeilor și copiilor, care scoteau în evidență lipsa de grijă a statului burghezo-moșieresc față de muncitori.

În dezbaterile congresului s-a ridicat o problemă nouă, apărută ca urmare a dezvoltării Romîniei pe drumul capitalismului, problema lipsei de lucru. În raport se recomanda Comisiei Generale Sindicale să ia inițiativa unei anchete în privința numărului muncitorilor fără lucru. În rezoluția adoptată de congres în această problemă, la propunerea raportorului se indica să se insiste în propaganda socialiștilor asupra cauzelor care generau lipsa de lucru, cerîndu-se totodată comunelor să contribuie, prin intermediul sindicatelor, la înlăturarea urmărilor șomajului.

În ce privește atitudinea congresului sindical față de legea Nenițescu (ca și față de modificările aduse între timp acestei legi), ea nu se deosebea de cea adoptată de congresul socialist în 1912. „Congresul găsește — se spunea în rezoluție — că trebuie urmată tactica de pînă acuma, adică întruniri, manifestări energice și orice mijloace de luptă, însă cu mai multă energie și hotărîre". În continuare se aräta că trebuie să se lupte pentru ca în prevederile legii asigurărilor să fie cuprinși toți muncitorii [1]. În ultima ședință a congresului s-a ales comitetul de conducere, care avea în frunte pe D. Pop, secretar general, C. Popovici ș.a.

În afara rezoluțiilor amintite mai sus, congresul a mai adoptat rezoluții în următoarele probleme: 1. Drepturi și libertăți sindicale [2]; Recrutarea, propaganda și organizarea [3]; 3. În privința sărbătoririi zilei de 1 Mai, din nou se stăruia ca sărbătorirea să se facă în ziua de 1 Mai, chiar dacă e zi de lucru; 4. Propaganda printre țărani: „C.G.S.R. este însărcinată a cerceta mijloacele pentru organizarea sindicală a muncitorilor agricoli și să se supună rezultatul acestor cercetări organizațiilor și congresului".

Alte rezoluții priveau educația, mijloacele materiale, modificarea statutelor, munca femeilor și copiilor, presa, broșurile sindicale educative.

---

[1] *Dezbaterile celui de al V-lea congres al sindicatelor unite ...*, p. 89—90.

[2] Împotriva bătăilor. În rezoluție se înfiera atitudinea sălbatică a administrației față de muncitorii socialiști în Brăila, Focșani, Săveni, Botoșani, Bacău etc. și însărcina C.G.S. să tipărească o broșură cu descrierea acestor samavolnicii pe care să o trimită Ligii Drepturilor Omului la Paris; împotriva legilor excepționale: se cereau drepturi egale pentru toți locuitorii, inclusiv cei din Cadrilater etc.

[3] Se numește un al doilea propagandist — delegat; pentru organizațiile din provincie se hotărăște sprijinirea organizațiilor de tineret și se recomandă constituirea sindicatelor pe bresle.

Congresul a luat sfîrşit, după cum relata „Romînia muncitoare", într-un entuziasm general. Luînd cuvîntul la închiderea dezbaterilor, I. C. Frimu spunea : „Lucrările congresului au fost terminate. Dacă au început cu o serie de asperități, constat cu plăcere că ne despărțim într-o atmosferă de frăție şi unire care ne face să plecăm cu mai multă hotărîre în viitor" [1].

Congresul sindical ținut la începutul anului 1914 a reprezentat o largă afirmare a organizațiilor profesionale muncitoreşti în viața țării. În pofida încercărilor guvernelor burghezo-moşiereşti de a abate clasa muncitoare de la organizarea pe baza principiului luptei de clasă, proletariatul din țara noastră a reuşit să-şi creeze organizații sindicale destul de puternice înainte de primul război mondial. Acestea au compromis corporațiile şi breslele, care au rămas nişte centre patronale. În întreaga această perioadă sindicatele au reprezentat o şcoală de educație a proletariatului în spirit de clasă, şi din acest punct de vedere, rolul lor a fost cu totul remarcabil.

★

Izbucnirea primului război mondial imperialist şi intrarea Romîniei în aşa zisa neutralitate au provocat tulburări adînci în viața şi activitatea organizațiilor muncitoreşti. În anii 1914—1916 nu s-a mai ținut nici un congres sindical, iar cu prilejul unor consfătuiri a Uniunii fier şi metal se constata că după începerea războiului unele sindicate n-au mai putut activa pe linia organizațiilor respective, întîrziind plata cotizațiilor, reînnoirea carnetelor etc. Dar cu toată aparenta destrămare a organizațiilor înființate cu prețul multor greutăți în anii 1905—1914, clasa muncitoare din Romînia, angajată în lupta împotriva războiului imperialist, se pregătea de fapt, sub conducerea aripei de stînga din P.S.D. şi C.G.S., pentru marile bătălii de clasă care aveau să se dezlănțuie ca urmare a intrării Romîniei în război şi a victoriei Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. În acest proces de pregătire şi creştere, un rol important l-au jucat organizațiile profesionale ale clasei muncitoare create în anii 1905—1914.

ИЗ ИСТОРИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ РАБОЧЕГО КЛАССА РУМЫНИИ (1910—1914 гг.)

РЕЗЮМЕ

Автор приводит в настоящей работе ряд новых данных, относящихся к истории профессиональных организаций рабочего класса Румынии в 1910—1914 гг.

Документальную основу статьи составляют рабочая профессиональная печать («Romînia muncitoare», «Fer şi metal», «Tribuna Transporturilor» и др.), доклады и обсуждения, происходившие на съездах Социал-демократической партии и Генеральной профсоюзной комиссии в эти годы, а также и другие материалы. После 1910 г.

[1] *Dezbaterile celui de-al VI-lea congres al sindicatelor unite...*, p. 82.

в рабочем движении в Румынии имеет место процесс укрепления профессиональных организаций: самыми сильными профсоюзами зарекомендовали себя профсоюзы металлургов и портовых рабочих. Укрепление рабочих организаций находит свое отражение в постоянном росте числа их членов, в образовании Союзов, в развитии профессиональной печати («Lucrătorul în piele», «Gazeta Sobarilor», «Federaţia» и другие газеты отражали борьбу рабочих из соответствующих отраслей), в проведении конференции Союзов и съезда профсоюзов в январе 1914 г. В эти же годы получают некоторое развитие молодежные организации Румынии и основываются первые женские организации, развитие которых также описывается в статье.

Ряд общих замечаний, относящихся к истории профессиональных организаций рабочего класса этого периода, и в особенности к их характеру, дается во вводной части работы.

LES ORGANISATIONS PROFESSIONNELLES DE LA CLASSE OUVRIÈRE DE ROUMANIE AU COURS DES ANNÉES 1910—1914

RÉSUMÉ

L'auteur produit ici une série de données inédites touchant l'histoire des organisations professionnelles de la classe ouvrière de l'ancienne Roumanie, au cours de la période 1910—1914. Ses sources sont la presse ouvrière du temps — *Romînia muncitoare* (« La Roumanie ouvrière »), *Fer şi Metal* (« Fer et Métal »), *Tribuna Transporturilor* (« La Tribune des Transports »), etc. — les comptes rendus des débats et les rapports présentés aux congrès du Parti social-démocrate et de la Commission Générale Syndicale de Roumanie, ainsi que d'autres matériaux documentaires.

Après 1910, le mouvement ouvrier de Roumanie fut marqué par un processus de consolidation des organisations professionnelles, au nombre desquelles les syndicats des ouvriers métallurgistes et des dokers s'affirmèrent tout particulièrement. Cette consolidation des organisations de la classe ouvrière se manifesta notamment par le nombre croissant de leurs membres, la création d'unions par branches professionnelles, le développement de la presse ouvrière professionnelle (des publications telles que *Lucrătorul în piele* « le Travailleur du cuir » *Gazeta sobarilor* « la Gazette de poêliers », *Federaţia* « la Fédération » se faisaient l'écho de la lutte des travailleurs des branches respectives), par les conférences des unions professionnelles et le Congrès syndical de janvier 1914. Ces mêmes années connurent un certain développement des organisations de jeunesse de l'ancienne Roumanie et virent naître les premières organisations féminines, dont l'évolution est également décrite par l'auteur. Une série d'appréciations d'ordre général touchant l'histoire et le caractère des organisations professionnelles de la classe ouvrière de cette époque sont exposées dans la partie introductoire de l'article.

ACŢIUNI ŢĂRĂNEŞTI ÎN ROMÎNIA ÎN PERIOADA 1907—1917*

DE

M. IOSA

Istoriografia burgheză a ignorat complet frămîntările şi luptele ţărănimii din perioada 1907—1917. Socotind răscoala din 1907 drept un fapt „anormal", „destructiv", „haotic" în viaţa ţării, istoricii burghezi au trecut sub tăcere frămîntările şi acţiunile permanente ale maselor de ţărani împotriva asupririi moşiereşti, pentru pămînt, din perioada de după 1907.

De aci necesitatea pentru istoriografia noastră marxistă de a cerceta şi scoate de sub vălul tăcerii sub care au ascuns istoricii burghezi lupta permanentă a maselor ţărăneşti împotriva asupririi moşiereşti şi a arendaşilor. S-au scris pînă în prezent unele articole şi studii privind răscoala din 1907; s-a dat însă mai puţină atenţie frămîntărilor şi luptelor din perioada 1907—1917, asupra cărora ne propunem să aducem unele contribuţii prin materialul de faţă.

★

Răscoala ţăranilor din 1907 a însemnat una din cele mai puternice ridicări la luptă a maselor populare împotriva exploatării, pentru o viaţă mai bună, pentru libertate şi progres. Ea a zguduit temeliile orînduirii burghezo-moşiereşti. Clasele exploatatoare au înecat însă în sînge lupta maselor. „Lecţia istorică pe care răscoalele au evidenţiat-o — menţionează tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej — este aceea că ţărănimea nu poate învinge în lupta împotriva exploatării moşiereşti pentru pămînt, decît în alianţă şi sub conducerea proletariatului"[1].

Înspăimîntate de lupta revoluţionară a ţărănimii, clasele dominante şi-au dat seama că pentru menţinerea intactă în viitor a proprietăţii

---

* Studiul de faţă prezintă unele materiale documentare şi concluzii la care a ajuns autorul într-un capitol mai larg pe care l-a întocmit pentru lucrarea *Lupta maselor pentru pămînt între 1917—1921*, elaborată la Institutul de Istorie al Academiei R.P.R., lucrare în curs de pregătire pentru tipar.

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări, august 1959 — mai 1961*, Editura politică, 1961, p. 428.

moşiereşti, erau necesare unele măsuri noi. „După răscoală — arată tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej — clasele exploatatoare au adoptat o politică de creare la sate a unei baze sociale de sprijin prin întărirea burgheziei săteşti cu ajutorul Casei Rurale şi a altor instituţii special înfiinţate în acest scop"[1]. Casa Rurală, obştiile de arendare, precum şi alte măsuri adoptate în perioada anilor 1908—1912 au contribuit întrucîtva la întărirea burgheziei săteşti. Casa Rurală — constituită sub forma unei societăţi pe acţiuni, cu un capital de 10 milioane lei, din care jumătate aparţinea particularilor, iar jumătate statului — avea sarcina să cumpere moşiile proprietarilor scoase în vînzare, să le parceleze şi mai apoi să le vîndă în loturi de cîte 5 ha ţăranilor cumpărători de pămînt. Un ţăran putea cumpăra pînă la 5 loturi, adică în total 25 ha pămînt, dacă făcea dovada că posedă uneltele şi vitele necesare. Dar, Casa Rurală avea să îndreptăţească speranţele coaliţiei burghezo-moşiereşti numai într-o mică măsură. Prin intermediul ei n-au trecut în mîinile chiaburimii decît aproximativ 20 000 ha[2], ceea ce era mult prea puţin pentru a crea o pătură socială care să constituie un sprijin politic al regimului burghezo-moşieresc la sate.

Un alt mijloc folosit de clasele dominante pentru întărirea elementelor capitaliste la sate l-a constituit obştiile de arendare. Legea din 1909 acorda obştiilor de arendare, în fruntea cărora se aflau elemente ale chiaburimii[3], dreptul exclusiv de a lua în arendă proprietăţile statului, ale mănăstirilor etc. Numărul obştiilor de arendare a crescut între 1907—1913 de la 65 în 1907, cu o suprafaţă de 42 000 ha, la 495 în 1913, cu o suprafaţă de aproape 400 000 ha[4]. Acelaşi scop — întărirea burgheziei săteşti — s-a urmărit şi prin trecerea pămînturilor considerate „bunuri de mînă moartă" în proprietatea statului, care, la rîndul lui, trebuia să le vîndă, în loturi, ţăranilor cumpărători.

Aceste măsuri au accentuat întrucîtva procesul de diferenţiere a ţărănimii, de dezvoltare a capitalismului în agricultură. Ele n-au schimbat însă baza social-politică a regimului burghezo-moşieresc, aceasta rămînînd în esenţă aceeaşi. Rămăşiţele feudale au continuat să persiste, frînînd în continuare progresul forţelor de producţie în agricultură.

Principala piedică în calea progresului social o constituia moşierimea, în stăpînirea căreia se afla majoritatea pămîntului. Într-adevăr, un număr de 4 171 proprietari, cu peste 100 ha, reprezentînd numai 0,43%

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări*, Ed. IV, E.S.P.L.P., Bucureşti, 1956, p. 178.

[2] Prin Casa Rurală s-au vîndut ţăranilor înstăriţi, pînă la primul război mondial, 4 238 loturi cu o suprafaţă de 19 500 ha. (*Anuarul statistic al Romîniei pe 1915—1916*, Buc., 1919, p. 72). În afară de vînzări, Casa Rurală arenda an de an importante suprafeţe, care de asemenea erau luate de ţăranii chiaburi, ceea ce întărea poziţiile lor economice.

[3] „În capul obştiilor — recunoştea un economist burghez — se pun un agronom şi cîţiva mai răsăriţi dintre săteni, învăţătorul este nelipsit, şi ăştia speculează pe ţărani" (A. G. Galan, *Însemnătatea obştiilor de arendare în economia noastră agrară*, Bucureşti, 1941, p. 13).

[4] Mihail Şerban, *Problemele noastre social-agrare*, Bucureşti, 1914, p. 38. A. G. Galan, *op. cit.*, p. 18. Reprezentanţii burgheziei şi moşierimii vedeau în dezvoltarea obştiilor de arendare — după cum se exprima un autor burghez — „. . . calea cea mai sigură şi fără adînci revoluţii sociale la echilibrul . . . distribuirii proprietăţii funciare a ţării" (C. Filipescu, *Bilanţul economic al obştiilor de arendare*, Buc., 1909).

din totalul proprietarilor de pămînt, stăpîneau 57,41% din întreaga suprafață agro-silvică a țării, în timp ce 920 939 familii țărănești dețineau abia 34,18%[1]. Sărăcite și ruinate, masele țărănești trăiau într-o dependență semifeudală față de moșier, lucrînd pămîntul acestuia cu inventarul lor agricol, atît pentru pămînt de muncă, cît și pentru pășune. Așa după cum sublinia V. I. Lenin : „Baza exploatării — (în condițiile sistemului de muncă în dijmă —*M.I.*) — o constituie nu separarea muncitorului de pămînt ci legarea forțată a țăranului ruinat de pămînt, nu capitalul proprietarului, ci străvechiul plug de lemn al țăranului, nu progresul agriculturii, ci vechea și îndelungata rutină, nu «libera angajare», ci înrobirea față de cămătărie"[2]. Lipsite sau cu pămînt insuficient, masele de țărani trebuiau să muncească în dijmă, cu vitele și uneltele lor agricole, pămîntul moșierilor. Pe de altă parte, moșierii înșiși erau interesați să folosească munca țăranilor, inventarul lor agricol — în felul acesta moșierii fiind scutiți a mai face cheltuieli pentru procurarea inventarului[3], asigurîndu-și cultivarea pămînturilor lor cu ajutorul țăranilor[4].

Legea învoielilor agricole, votată la 23 decembrie 1907, nu a dus la îmbunătățirea situației maselor țărănești. Deși interzicea formal dijma la tarla și rușfeturile, admițînd numai arenda în bani și dijma în produse, legea „învoielilor" n-a schimbat aproape nimic în raporturile dintre țărani și proprietari, aceștia din urmă eludînd prevederile ei. Legea prevedea, totodată, ca moșierii să vîndă o optime din terenurile lor comunelor sau obștiilor pentru constituirea islazurilor. Unii moșieri au dat islaz comunelor, oferind terenuri nisipoase și pietroase în schimbul cărora au încasat însemnate sume. Alții însă au refuzat să dea islaz țăranilor.

Legiuirile agrare au sporit într-o oarecare măsură puterea economică a burgheziei sătești. Limitîndu-se însă numai la proprietățile statului, ale mănăstirilor etc. ele n-au fost suficiente pentru a întări acea bază la sate care să asigure liniștea și inviolabilitatea proprietății moșierești. Pe de altă parte, păstrînd neatinsă proprietatea moșierească, legiuirile agrare nu puteau să înlăture contradicțiile profunde de la sate. Clasele dominante nu puteau și nici nu erau interesate în rezolvarea problemei agrare, care se poate realiza numai pe cale revoluționară. Măsurile luate prin legiuirile agrare au adîncit și amplificat contradicțiile de la sate. Exploatarea capitalistă a satului, împletirea ei cu aceea generată de rămășițele feudale au accentuat contradicția dintre masele țărănimii și moșierime — principala contradicție la sate. Ura maselor de țărani împotriva asupririi moșierilor și arendașilor a crescut, la sate înregistrîndu-se permanent conflicte.

---

[1] Calcul făcut pe baza lucrării lui G. D. Creangă, *Proprietatea rurală în Romînia*, București, 1907, p. XLVI—XLVII.

[2] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 15, E.S.P.L.P., București, 1957, p. 148.

[3] *Statistica mașinilor și uneltelor agricole întrebuințate în 1905*, arată că marii proprietari nu dețineau decît 26 416 din totalul de 476 979 pluguri, adică ceva mai mult de 5%. Ei nu posedau decît 3,6°₀ din totalul carelor și căruțelor și numai 8% din totalul vitelor, în timp ce țăranii posedau 94% din numărul căruțelor și carelor și 92% din numărul vitelor (p. 16—18).

[4] A se vedea C. Georgescu, *Exproprierea*, în „Viața romînească", nr. 3, an. IX, 1914, p. 365.

Mişcarea muncitorească devine după 1907 un factor tot mai influent al vieţii sociale. Sub impulsul elementelor revoluţionare şi al creşterii conştiinţei de clasă a proletariatului se dezvoltă sindicatele, bazate pe principiul luptei de clasă. Antrenînd o parte din ce în ce mai mare a clasei muncitoare, mişcarea muncitorească a influenţat şi lupta maselor ţărăneşti. Programul Uniunii Socialiste din Romînia (transformată în 1910 în Partidul Social-Democrat) se pronunţa pentru sprijinirea luptei maselor ţărăneşti. Chemînd la viaţa politică „clasele orăşeneşti şi săteşti" partidul — se arată în expunerea de motive a programului — îşi propunea să lupte pentru „a ridica proletariatul şi masele săteşti cele mai de jos, spre a lua ele înşile în mîini destinele Romîniei..." [1]. Deşi nu vorbea direct despre alianţa dintre clasa muncitoare şi ţărănime, expunerea de motive arată că P.S.D. se considera ca pavăza cea mai sigură a ţărănimii, „...protectorul ei natural" [2]. Elementele revoluţionare au dus, în ciuda elementelor oportuniste din conducerea partidului, o activitate intensă de luminare şi de mobilizare a maselor la luptă. Datorită activităţii lor, în ziarul „Romînia muncitoare" apăreau tot mai multe ştiri referitoare la situaţia ţărănimii. Influenţa mişcării muncitoreşti la sate avea loc atît prin presă, cît şi direct prin elementele înaintate; mergînd la sate, acestea explicau maselor interesele comune care legau clasa muncitoare de ţărănime şi necesitatea luptei comune ce trebuiau s-o ducă pentru lichidarea marii proprietăţi moşiereşti (a resturilor feudale) care împiedicau şi lupta proletariatului.

În legătură cu propaganda desfăşurată la sate de elementele înaintate din mişcarea muncitorească, Ionel Brătianu arată într-o circulară din 21 februarie 1908, adresată prefecţilor, că „emisari ai Cercului Socialist «Romînia muncitoare» din Bucureşti şi ai organizaţiilor sindicaliste din provincie caută să distribuie la sate diferite broşuri în scopul propagandei" [3]. Autorităţile burghezo-moşiereşti căutau să împiedice contactul maselor ţărăneşti cu mişcarea muncitorească şi circulara susamintită conţinea dispoziţii în acest sens. Teama de eventualitatea izbucnirii unor noi răscoale şi de unirea lor cu acţiunile muncitoreşti plana ca o ameninţare asupra autorităţilor. Încă în timpul răscoalei din 1907, în paginile izolate găsite printre documentele arhivei lui D. A. Sturdza, şeful partidului şi guvernului liberal, se arată că: „Trebuie să evităm contactul dintre ţaranime şi proletarii de la oraşe" [4].

Cu toate greutăţile întîmpinate din partea poliţiei şi jandarmeriei, ziarul „Romînia muncitoare" pătrundea şi la sate, relatînd deseori aspecte ale situaţiei maselor ţărăneşti. În plus, an de an presa muncitorească comemora răscoala din 1907, cu care prilej elementele înaintate din mişcarea muncitorească demascau exploatarea cruntă a ţărănimii

---

[1] *Documente din mişcarea muncitorească 1872—1916*, culese şi adnotate de Mihail Roller, ed. a II-a, Editura C.G.M., 1947, p. 465.

[2] *Ibidem*, p. 465.

[3] Arh. St. Craiova, Fond. Prefectura Dolj, dos. 105/1908, f. 1.

[4] *Răscoala ţăranilor din 1907. Documente pentru istoria Romîniei*, publicate de M. Roller, Editura de Stat, vol. 3, p. 74.

de către moșieri și arendași, ca și abuzurile și schingiuirile de către autorități a acelor țărani care îndemnau masele țărănești la acțiuni de luptă.

După represiune, la sate au continuat răbufniri ale luptei maselor; deși înspăimîntate, acestea n-au încetat totuși să acționeze împotriva asupririi moșierilor și arendașilor. Conținutul obiectiv al luptei lor era de a pune mîna pe pămîntul moșieresc. Dar, pentru moment nu formulau încă această revendicare, acționînd doar pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă. Forma de luptă cea mai frecventă în această perioadă a constituit-o refuzul de muncă.

La numai cîteva zile de la răscoală, masele țărănești refuzau să muncească pămînturile moșierilor și arendașilor, temîndu-se că aceștia își vor însuși în întregime recoltele. Ion I. C. Brătianu, ministrul de interne, telegrafia prefecților „... Asigurați că nu este în intenția guvernului de a despăgubi din recoltele lor" [1]. În județele din Muntenia, Oltenia și în cîteva din Moldova (în județul Iași mai ales) [2], din cauza grelelor condiții de muncă impuse de moșieri și arendași, țăranii refuzau să secere și să strîngă recoltele [3]. În unele județe — ca de pildă în jud. Vlașca [4], se numărau cu zecile satele ai căror locuitori refuzau să secere și să strîngă recoltele. Inspectorul general al jandarmeriei rurale Dolj arăta într-un raport al său către prefect că „în multe localități spiritele sînt agitate, oamenii refuză a eși la munca cîmpului" [5]. La Calafat, datorită condițiilor grele impuse de proprietari, locuitorii „refuză a eși la munca cîmpului". Împotrivirea țăranilor de a munci în condițiile cerute de proprietari s-a manifestat puternic în tot cursul anului 1907.

Îndată după seceriș, lupta maselor de țărani a îmbrăcat forme noi care s-au concretizat prin ridicarea recoltei de pe loturile muncite de ei în dijmă. Fiind lipsiți de bani, neavînd alte mijloace de existență, neputînd să-și plătească arenzile, țăranii ridicau cu forța recolta fără a mai aștepta dijmuirea. Pentru a-i împiedica, moșierii și arendașii apelau la jandarmi, provocînd în acest fel o stare de puternică frămîntare și neliniște. Așa, de pildă, în jud. Dolj și Vîlcea, unde moșierii și arendașii i-au oprit pe țărani cu jandarmi, împiedicîndu-i să-și ridice partea lor de recoltă, aceștia erau în plină fierbere. „Noile agitații — scria ziarul «Opinia» — se prezintă mai periculoase ca cele de astă primăvară" [6], avînd în vedere tocmai ridicarea recoltei de către țărani înainte de a fi fost dijmuită de către proprietar.

---

[1] Arh. St. Craiova, Fond. Prefectura Dolj, dos. 14/1907, f. 52.

[2] Vezi J. Benditer, *Starea și lupta țărănimii din Moldova după martie 1907*, în *Studii și referate privind răscoalele țărănești din 1907*, Ed. Acad. R.P.R., București, 1957, p. 260; „Opinia" din 25 iulie 1907.

[3] „Timpul", Brăila, din 1 iulie 1907.

[4] După cum relata ziarul „Vocea Tutovei", Bîrlad, nr. 14 din 1 iulie 1907, „20 de comune din jud. Vlașca refuză a eși la secerat", ceea ce arată numărul mare al satelor ai căror locuitori erau nemulțumiți de „învoielile" impuse de proprietari.

[5] *Răscoala țăranilor din 1907. Documente și mărturii pentru istoria Romîniei*, publicate de Mihail Roller, Ed. de Stat, vol. 1, p. 691—692.

[6] „Opinia" din 1 iulie 1907.

O altă formă prin care s-a manifestat lupta țărănimii împotriva exploatatorilor ei a fost incendierea recoltei acestora. Astfel de acțiuni au avut loc mai ales în județul Dolj, la Urzicuța, Drănic, Panaghia etc. În comuna Urzicuța — jud. Dolj — după cum se arăta într-un raport al prefecturii — „țăranii au dat foc clăilor de grîu și fîn ale proprietarului Vîrvoreanu" [1].

În ura lor împotriva asupritorilor, țăranii au atentat și la viața proprietarilor. „Locuitorii din comuna Oteteliș, jud. Vîlcea — relatau unele ziare [2] — au împușcat pe arendaș", iar în alte două localități — după cum semnala ziarul „Agrarul", organul marilor proprietari — „țăranii au atentat la viața proprietarului" [3]. Aceste acțiuni caracterizează cît se poate de bine mînia, setea de răzbunare și hotărîrea țăranilor de a înlătura cu violență, în ciuda sîngeroasei reprimări din martie, pe asupritorii lor. Temîndu-se de o răbufnire puternică, aidoma celei din februarie-martie, mai ales că în multe locuri acțiunile țărănești erau reprimate cu forța armată, „Agrarul" cerea guvernului să facă noi promisiuni [4] pentru a menține ordinea. „Datoria guvernului — arăta el — este să dea un nou manifest către țară prin care să spună că se va ține de făgăduielile făcute și fără a fi silit de greve agrare sau de atentate la viața proprietarilor" [5].

Fierberea revoluționară continua să se manifeste cu putere la sate [6] și în legătură cu lipsa pășunilor. În partea de nord și de mijloc a Moldovei, unde lipsa de alimente era mai mare datorită și secetei din vara lui 1907, masele țărănești au întreprins acțiuni pentru a obține islazul promis încă în timpul desfășurării răscoalei din 1907. „În satul Francingi din jud. Vaslui — se arată într-o telegramă a primarului către prefect — locuitorii s-au răsculat împotriva arendașului Stener" [7] întrucît acesta vînduse 12 1/2 fălci iarbă locuitorilor din Drăgușeni. Fiind lipsiți cu desăvîrșire de pășune și voind să cumpere ei iarba, locuitorii s-au postat

---

[1] *Răscoala țăranilor din 1907. Documente ...*, vol. 1, p. 689.

[2] „Agrarul" din 20 iulie 1907; cf. „Vocea Tutovei", Bîrlad, din 20 iulie 1907.

[3] „Agrarul" din 25 iulie 1907.

[4] Prin manifestul din 12 martie 1907, guvernul liberal făcuse unele promisiuni prevăzînd:
a. Desființarea taxei de 5 lei prevăzută prin legea pentru asigurarea în contra lipsei de porumb, provenită din secetă, precum și a taxei pe decalitru de vin.
b. Venitul la proprietățile mici țărănești să fie calculat la impunere ca la cele mari.
c. Proprietățile statului sau ale așezămintelor publice să fie lucrate în regie sau arendate la țărani, să nu se mai dea la arendașii străini.
d. O lege pentru ușurarea învoielilor agricole între țărani și proprietari sau arendași.
e. O lege pentru înființarea Casei Rurale spre a înlesni țăranilor luarea în arendă sau cumpărarea de proprietăți.
f. Maximum de suprafață arendată să nu treacă de 4 000 ha de fiecare arendaș.
Manifestul se încheia cu cuvintele: „Guvernul își va da toate silințele pentru ca legile să fie aplicate cu sfințenie și pentru ca nedreptatea și apăsarea să fie înlăturate".

[5] „Agrarul", 20 iulie 1907.

[6] Prefectul județului Vlașca, I. T. Ghica, raporta la 15 iulie 1907 ministrului de interne că „trebuiește să fim cu ochii ațintiți asupră-le. În comunele Frăsihetu, Bobaița, Bîscoveni, Crevenicu, Rădulești, Buteasca de Jos, Udeni și Găujani — neomenia cîtorva proprietari și arendași ațîță mult spiritele". (*Răscoala țăranilor din 1907. Documente și mărturii pentru istoria Romîniei*, publicate de M. Roller, Ed. de Stat, vol. 1, p. 403).

[7] Arh. St. Buc., Min. Justiției, Dir. Judiciară, dos. 267/1907, f. 34.

în fața curții arendașului, amenințîndu-l. La fața locului a sosit un detașament de represiune care a împrăștiat pe locuitori. Autoritățile burghezo-moșierești erau îngrijorate de neliniștea și frămîntările de la sate. „Gîndul pentru o viitoare revoluție — raporta diviziei a 7-a un jandarm travestit civil, trimis prin satele județului Vaslui, — nu i-a părăsit, în caz cînd nici la toamnă nu li se va acorda îmbunătățirile promise" [1]. Peste tot fierberea maselor țărănești era tot mai mare.

Starea de spirit revoluționară de la sate, care a continuat după martie 1907, a provocat teamă marilor proprietari. Pentru evitarea unei eventuale răscoale de proporțiile celei din 1907, guvernul liberal a fost nevoit să disperseze armata în mai multe centre: Filiași, Piatra-Olt, Costești, Titu, Ciulnița, Buzău și Pașcani. Repartizarea armatei în principalele noduri de cale ferată era făcută în scopul de a asigura o deplasare rapidă a trupelor în cazul în care ar fi izbucnit răscoale și de a localiza și lichida în scurt timp asemenea acțiuni.

În toamna anului 1907, neliniștea și frămîntarea maselor — cauzate, pe de o parte, de faptul că unii proprietari pretindeau aceleași „învoieli" înrobitoare, iar pe de altă parte, deoarece alții, în așteptarea votării legii „învoielilor" agricole, refuzau să încheie „învoieli" — deveniseră tot mai apăsătoare pentru proprietari. În asemenea condiții masele țărănești încercau să-și facă singure dreptate, pătrunzînd cu forța pe moșii și luînd pămînt, în contul învoielilor, fără a aștepta pe proprietari. În Moldova, în comunele Cristești și Brănești [2] din județul Iași, cum și la Foltești și Măstăcani din județul Covurlui [3] țăranii au intrat cu forța pe moșii arînd părți din moșii fără a fi avut consimțămîntul proprietarilor.

Presa burghezo-moșierească semnala zilnic știri despre starea de efervescență de la sate. „Guvernul — scria «Evenimentul» — a primit știri foarte îngrijorătoare din Teleorman. În comuna Vîrtoapele s-a produs un început de răscoală, țăranii cerînd să li se împartă moșia" [4]. S-au trimis jandarmii care au înăbușit acțiunea țăranilor. În continuare ziarul relata că asemenea agitațiuni erau și în alte comune.

Aceasta era situația, pe întreg cuprinsul țării, în momentul cînd în Cameră și în Senat se discutau măsurile prin care coaliția burghezo-moșierească spera să-și asigure în viitor „liniștea și ordinea".

În cursul anului 1908, în legătură cu prevederile noii legi a „învoielilor" au avut loc ultimile răbufniri ale răscoalei din 1907. La sate circulau scrisori anonime, ca aceea adresată, din București, locuitorului Dumitru Chivăraru din comuna Ișalnița (Dolj) [5], circulau manifeste [6] care, demascînd manevrele burgheziei și moșierimii în legătură cu legea „învoielilor" din 23 decembrie 1907, chemau masele la luptă. „Legea

[1] *Răscoala țăranilor din 1907. Documente ...*, vol. 1, p. 325.

[2] Arh. St. Buc., Min. Justiției, Dir. Judiciară, dos. 177/1907.

[3] *Ibidem.*

[4] „Evenimentul" din 14 decembrie 1907.

[5] Arh. St. Buc., Min. Justiției, Dir. Judiciară, dos. 177 1908, f. 4.

[6] Asemenea manifeste s-au găsit în comunele Leu și Islaz județul Romanați (Vezi Arh. St. Craiova, Fond. Prefectura Dolj, dos. 14/1908, nepaginat), precum și în jud. Mehedinți (*Dezbaterile Senatului pe 1907/1908*, p. 587).

votată — se spunea în scrisoarea anonimă adresată locuitorului Dumitru Chivăraru [1] — este tot în binele ciocoilor (adică al proprietarilor — *M.I.*) ... cît pentru țărani e tot vai de ei" [2]. Scrisoarea se încheia cu îndemnul ca țăranii să ducă mai departe lupta pentru a căpăta pămînt.

O dată cu intrarea în vigoare a noii legi a „învoielilor", frămîntările și mișcările țărănești au cuprins întreaga țară. Inițial, țăranii refuzau să încheie contracte de muncă cu proprietarii în baza acestor învoieli, socotindu-le tot așa de apăsătoare ca și înainte de 1907. „Nu e bună legea nouă a învoielilor agricole" spuneau, de pildă, țăranii din comunele Luiza, Călugăra și Petriceana din jud. Bacău. Ei cereau pămînt în proprietate, amenințînd că de nu li se dă „vor vedea ei (țăranii — *M.I.*) ce vor face pînă la aprilie" [3], refuzînd a încheia contractele de muncă. În același sens raporta și inspectorul agricol de Ialomița, unde „locuitorii din comunele Jegălia, Socariciu și Bosești refuză în mod absolut a se angaja a munci la proprietari sau arendași indiferent de preț" [4]. Masele țărănești s-au convins repede de caracterul noilor „învoieli", opunîndu-se la încheierea lor. Mai apoi, lipsite de pămînt, ele au consimțit să încheie contracte; n-au încetat totuși lupta împotriva manevrelor moșierilor și arendașilor de a încălca prevederile legii, ridicîndu-se împotriva arenzilor mari și în genere împotriva diferitelor aspecte ale rămășițelor feudale.

„La 22 februarie 1908 — raporta primarul comunei Vișani prefectului jud. Covurlui — țăranii, nemulțumiți de modul cum se făceau învoielile cu ei, au început să se agite și în aceeași zi pe cînd Moritz Lincher și Radu Spînu, cel dintîi administrator al lui Fischer, arendașul moșiei Vișani, și cel de-al doilea procurator, se aflau în mijlocul unui grup de vreo 60 țărani și vorbeau în privința învoielilor, doi dintre țărani au trîntit într-un șanț pe administrator și pe procurator lovind și cu picioarele pe acest din urmă" [5]. Din constatările făcute, cauza incidentului dintre locuitori și împuterniciții arendașului Fischer provenea de acolo că aceștia nu mai respectau învoielile pe care le făcuseră cu locuitorii, încă în toamna anului 1907. „Locuitorii — se arăta în continuare — sînt adunați grupuri, grupuri și discută chestia învoielilor" [6].

De cele mai multe ori mișcările țărănești erau cauzate de încercarea proprietarilor de a arenda suprafețe de pămînt mici — în raport cu dijma și arenda percepută — care nu puteau asigura nici pe departe nevoile maselor țărănești. Ca mijloc de presiune împotriva țăranilor, moșierii limitau suprafețele de pămînt, ce trebuiau date în arendă țăranilor, în scopul de a le impune vechile învoieli de muncă cu dijmă la tarla și rușfeturi. În astfel de condiții masele de țărani căutau să-și facă singure dreptate. Ele pătrundeau cu forța pe moșii și arau porțiuni de pămînt

[1] Arh. St. Buc., Min. Justiției, Dir. Judiciară, dos. 177/1908, f. 4.

[2] În noaptea de 2—3 ian. 1908 locuitorul Dumitru Chivăraru, din com. Ișalnița-Dolj, bătînd într-un lighean, chemase pe țărani la primărie pentru a cere pămînt (Arh. St. Buc., Min. Justiției, Dir. Judiciară, dos. 177/1908, f. 4.).

[3] Arh. St. Buc., Fond. Consiliul Superior al agriculturii, dos. 118/1908.

[4] *Ibidem*, Min. Justiției, Dir. Judiciară, dos. 117/1908, f. 10.

[5] Arh. St. Buc., Min. Justiției, Dir. Judiciară, dos. 177/1908, f. 10.

[6] *Ibidem*.

mult mai mari decît vroiau să le dea în arendă moșierii. Din documentele găsite de noi rezultă că asemenea acțiuni au avut loc în comunele : Sîrbi (jud. Dorohoi) [1], Războieni și Valea Albă (jud. Neamț) [2], Bîrlești [3], Popești și Cristești (jud. Iași), Vutcani (jud. Fălciu), Produlești (jud. Dîmbovița), Negoești (jud. Dolj), Scoarța (jud. Gorj) etc. Pătrunzînd cu forța pe moșii, locuitorii însemnau cu mușuroaie porțiunile de pămînt pe care voiau să le ia în arendă. Așa, de pildă, după cum se arată într-o telegramă a prefectului de Fălciu adresată Ministerului de Interne „locuitorii din comuna Vutcani s-au dus, în ziua de 18 februarie, pe moșia Bărboși a principesei Moruzzi și au însemnat cu mușuroaie mai multe porțiuni de pămînt, iar azi 19 februarie au ieșit la arat pe ele mai mult de 100 de săteni" [4]. De asemenea, la Bîrlești, jud. Iași, unde proprietarii acestei moșii — frații Alexandru și Constantin Popovici — nu vroiau să arendeze decît 17—20 fălci, în timp ce sătenii cereau 50—60 fălci — locuitorii „s-au hotărît să ieie cu putere acele 50—60 fălci" [5], se înțelege în arendă. Peste capul moșierilor sfidînd autoritățile, țăranii încercau să-și facă singuri dreptate, împărțindu-și între ei suprafețele trebuincioase. În legătură cu aceste acțiuni ale țăranilor, procurorul județului Dolj atrăgea atenția inspectorului agricol din Calafat „să ia serioase măsuri pentru a menține liniștea și buna ordine în comună, făcînd ca drepturile proprietății să nu fie încălcate" [6].

Autoritățile administrative locale solicitau în grabă intervenția detașamentelor de represiune, care alungau pe țărani și arestau pe acei dați drept „capi de revoltă".

Temîndu-se de eventualitatea unor complicații[7], guvernul liberal a intensificat măsurile de supraveghere. El a adus o nouă modificare legii jandarmeriei, sporind efectivul jandarmilor de la 2 690 la 6 310, adică cu peste 134 %. Totodată, prin telegrame cifrate, ministrul de interne a ordonat prefecților să închidă cîrciumile cu începere de la ora 8 seara și să împrăștie grupurile mai mari de trei săteni[8]. În Moldova, unde mișcările erau mai puternice, guvernul a trimis noi forțe represive[9]. Din București s-au trimis regimentele de Roșiori și Călărași, iar din Bîrlad 3 escadroane (două din regimentul 2 Roșiori și unul din regimentul 3 Roșiori) cu destinația Adjud, Mărășești, Bacău și Iași[10]. Deși trupele se aflau în apropiere, masele

---

[1] „Evenimentul" din 28 februarie 1908.
[2] J. Benditer, *loc. cit.*, p. 264.
[3] Arh. St. Buc. Min. Justiției, Dir. Judiciară, dos. 177/1908, f. 12.
[4] Arh. St. Iași, Procuratura Fălciu, lucrări penale, dos. 97/1908.
[5] Arh. St. Buc., Min. Justiției, Dir. Judiciară, dos. 177/1908.
[6] Arh. St. Craiova, Fond Prefectura Dolj, dos. 14/1908, nepaginat.
[7] „Țăranii se agită din nou, mai ales în nordul Moldovei. Comisia agrară s-a arătat cu totul rău aleasă ... Timpul muncii a sosit și nici proprietarii și nici țăranii nu știu ce li se rezervă. De nu s-ar ivi noi încurcături" ... scria cu îngrijorare Sabina Cantacuzino într-o scrisoare din 21 martie/3 aprilie 1908 (B.A., R.P.R., Secția M-sse, corespondența Sabinei Cantacuzino).
[8] J. Benditer, *lucr. cit.*, p. 265.
[9] „Soldații din Craiova — se arăta într-o notă informativă a poliției din Craiova — scriau părinților că pleacă în Moldova unde este revoluție" (Arh. St. Craiova, Fond Prefectura Dolj, dos. 14/1908, nepaginat).
[10] „Evenimentul", 25 iulie 1908.

ţărăneşti continuau să întreprindă acţiuni împotriva moşierilor şi autorităţilor. Ţăranii din comuna Belceşti, jud. Iaşi, de pildă, în urma neînţelegerilor ce le-au avut cu arendaşul moşiei — se arată într-o telegramă — „s-au revoltat, devastînd primăria"[1]. Documentul nu arată în ce scop au făcut ţăranii aceasta; este de presupus că ei au devastat primăria urmărind să distrugă actele de „învoieli", care le erau defavorabile, întrucît, de multe ori, ţăranii erau puşi să semneze contractele în alb, care erau apoi completate de proprietari şi arendaşi în înţelegere cu primarii, stabilind condiţii împovărătoare pentru ţărani, de care aceştia n-aveau nici o cunoştinţă. Era de fapt una din multiplele forme de eludare a prevederilor legii „învoielilor", folosite de moşieri şi arendaşi în scopul de a impune ţăranilor condiţii înrobitoare de muncă.

După terminarea învoielilor, încheiate în primăvară sub presiunea jandarmilor şi a trupelor de represiune, în vară s-au ivit probleme noi. Ţăranii, nemulţumiţi cu învoiala de una din două, stabilită de comisiile agrare şi revendicînd învoiala una din trei refuzau să muncească, declarînd greve agrare. În judeţele: Dolj, Vlaşca, Teleorman, Ialomiţa, R. Sărat, scria ziarul „Romînia muncitoare" s-au semnalat greve agrare[2]. În aproape toate comunele de pe malul Dunării, începînd cu comuna Slobozia şi terminînd cu Bujorul (Vlaşca) erau greve[3]. În cătunul Petruşel, aparţinînd comunei Găujani, „locuitorii se aflau în grevă — după cum se arată într-un raport al inspectorului agricol de Vlaşca — de mai bine de 10 zile"[4]. Raportînd situaţia din comunele Pietroşani şi Bujorul, unde ţăranii declaraseră, de asemenea, grevă, procurorul judeţului Vlaşca arată că „200 de ţărani, avînd în fruntea lor 9 agitatori, reprezentînd clubul sătesc, au împiedicat pe locuitorii ce se învoiseră la pescuit pe moşie; ei i-au pus să şteargă şi să desfiinţeze semnătura şi învoiala ce făcuseră cu administratorul moşiei"[5]. Existenţa unui club, probabil socialist, în comună, este un indiciu că ţăranii din Petroşani şi Bujorul păşiseră pe calea organizării lor. Pe de altă parte, este de remarcat înrîurirea ce o aveau reprezentanţii acestui club asupra maselor de ţărani, de vreme ce aceştia au şters şi au desfiinţat contractul încheiat cu administraţia moşiei. Prin greve agrare masele ţărăneşti reuşeau să smulgă uneori moşierilor, întocmai ca şi muncitorii capitaliştilor, condiţii mai bune de muncă.

Este semnificativă în acest sens greva agrară a ţăranilor din comuna Seaca, jud. Teleorman. Locuitorii din Seaca se înţeleseseră cu arendaşul să-i care grîul, de pe cîmp, la maşina de treer cu preţul de 5 lei transportul. După cîteva zile de muncă cu acest preţ, arendaşul a comunicat ţăranilor că le dă numai 4 lei de transport, ceea ce ţăranilor nu le-a convenit şi au refuzat să mai care grîul. Arendaşul i-a ameninţat cu jandarmii şi cu angajarea ţăranilor din comuna vecină, Suraia. Învoindu-se cu preţul oferit

[1] „Evenimentul", 25 iulie 1908.
[2] „Romînia muncitoare", nr. 17 din 22—29 iunie 1908.
[3] Arh. St. Buc., Min. Justiţiei, Dir. Judiciară, dos. 177/1908, f. 49.
[4] *Ibidem*, f. 44.
[5] *Ibidem*, f. 65—66.

de arendaș, țăranii din Suraia s-au prezentat la muncă ; îndată ce au aflat însă că sătenii din Seaca erau în grevă, ei au părăsit pe arendaș, întorcîndu-se în satul lor. În asemenea împrejurări, amenințat că-i va rămîne grîul pe cîmp, arendașul a fost nevoit să apeleze din nou la locuitorii din Seaca, oferind prețul cu care se învoiseră[1].

Grevele agrare[2] erau o formă nouă a luptei de clasă care se răspîndea mai puternic la sate, ca urmare a creșterii influenței mișcării muncitorești, cuprinzînd noi județe. Grevele agrare ale muncitorilor agricoli se împleteau cu refuzul de muncă al țăranilor învoiți. Proprietarul moșiei Surdila-Greci, județul Brăila, se plîngea într-o telegramă adresată Consiliului Superior al Agriculturii că „locuitorii din comunele Surdila-Greci și Strîmba refuză a eși la seceră și grîul se strică pe cîmp"[3]. De asemenea, moșierul Drăgulescu din Calafat (Dolj) se plîngea și el, în august 1908, că locuitorii învoiți „refuză a eși la facerea ogoarelor, amenințînd și pe cei din comunele învecinate care vor să facă ogor"[4]. Asemenea acțiuni aveau loc și în alte comune din județul Dolj. Așa, de pildă, administrația moșiei Băilești a prințului Știrbei reclama — după cum se arăta într-o notă informativă a Direcției Generale a Poliției și Siguranței — că „țăranii ar fi agitați pentru că nu le-a împărțit pămînt de arătură de toamna și au refuzat să facă ogoare"[5].

Așadar, în anul 1908, în aproape toate regiunile țării au avut loc puternice frămîntări și mișcări ale maselor de țărani, caracterizate în primăvară prin intrarea cu forța pe pămîntul moșieresc, iar în vară și toamnă prin greve agrare și refuz de muncă. Pentru a determina masele țărănești să execute muncile, autoritățile burghezo-moșierești emiteau ordine peste ordine pentru arestarea așa-zișilor „instigatori", trimeteau jandarmii ca să le intimideze etc.

★

În perioada anilor 1909—1912 acțiunile și mișcările țărănești, deși — după cum reiese din documentele de care dispunem pînă în prezent — au fost mai puține decît în perioada precedentă, au avut totuși o intensitate mai mare. Ele s-au manifestat puternic în unele județe, de pildă în jud. Prahova și Ilfov, unde, datorită existenței unui număr mai mare de muncitori, se putea stabili un contact mai strîns între muncitori și masele de țărani.

---

[1] „Romînia muncitoare", nr. 23 din 3 august 1908.

[2] Sub titlul „Greve agrare" ziarul „Galații" din 18 iunie 1908 scria : „Ziarele sînt pline de unele amănunte cu privire la un fel de acțiune care rămăsese pînă acum necunoscută la noi în țară. Este vorba de grevele agrare ce se semnalează în mai multe puncte ale țării '.

[3] Arh. St. Buc., Consiliul Superior al Agriculturii, dos. 35/1908, f. 22.

[4] Arh. St. Craiova, Fond Prefectura Dolj, dos. 14 1908, nepaginat.

[5] *Ibidem.*

Înfricoşat de amploarea mişcărilor din 1908, şi pentru a supraveghea mai bine şi preveni în viitor agitaţii şi frămîntări mai mari, guvernul a votat în aprilie 1909 o lege pentru modificarea circumscripţiilor administrative a mai multor comune rurale şi plăşi[1], care prevedea înmulţirea numărului plăşilor şi a agenţilor statului burghezo-moşieresc. „Înmulţirea plăşilor şi agenţilor puterii executive — se arată în expunerea de motive— erau dictate de grija siguranţei generale şi menţinerea ordinei publice" [2]. În urma adoptării acestei legi administratorii de plăşi şi notarii puteau oricînd dispune de jandarmi şi de unităţi militare represive împotriva oricăror mişcări. Cu toate măsurile luate, autorităţile burghezo-moşiereşti n-au putut stăvili frămîntările şi mişcările ţărăneşti care au continuat în următorii trei ani (1909—1912).

O problemă importantă care frămînta masele de ţărani era aceea a islazurilor. Lipsiţi de păşune, ameninţaţi să le moară vitele — întrucît mulţi proprietari au refuzat să ofere comunelor islaz, aşa cum se prevedea în legea „învoielilor", — masele de ţărani se ridicau deseori la luptă pentru islaz. Conform unei dispoziţiuni a Ministerului Agriculturii, acolo unde nu se constituiseră islazuri ţăranii erau învoiţi pentru păşune în pădurile statului, însă numai pînă la 1 iunie. Cum după această dată urmau să rămînă fără păşune, ţăranii se agitau, cerînd administraţiilor ocoalelor silvice să-i păsuie în pădure pînă la ridicarea recoltelor, cînd vitele urmau să păşuneze pe mirişti. În unele părţi însă administraţiile ocoalelor silvice împiedicau pe ţărani cu ajutorul jandarmilor, să-şi pască vitele în pădure; de aci şi mişcării ale ţăranilor.

În jud. Neamţ, în comunele Felioara, Făglău, Pipirig şi Galu au avut loc asemenea acţiuni, ţăranii ameninţînd cu intrarea cu forţa în pădurile statului[3]. În comuna Galu, — după cum se arată într-o telegramă — „peste 200 de locuitori", adunaţi la primărie, au făcut „demonstraţie ostilă administraţiei statului ocolului silvic Galu"[4]. În acelaşi timp în jud. Dolj proprietarul comunei Geormanele se plîngea că locuitorii din comuna Bratovoieşti „au introdus în silnicie vitele lor în zăvoaiele proprietăţii sale" [5], iar locuitorii au bătut pînă la sînge pe paznici. Fapte asemănătoare au avut loc şi în alte comune din fostul judeţ Dolj [6].

O altă problemă care frămînta masele era aceea a condiţiilor de muncă. Întocmai ca şi în timpul răscoalei din 1907, masele de ţărani revendicau pămînt de muncă în condiţii mai avantajoase. În comunele Bădeni, Cepelniţa şi Fîntînele din jud. Botoşani, unde masele de ţărani

---

[1] C. Hamangiu, *Codul general al Romîniei*, vol. V, supl. II, p. 306 şi urm.

[2] D. Ionescu, Gh. Ţuţui, Gh. Matei, *Dezvoltarea constituţională a statului romîn*, Ed. ştiinţifică, Bucureşti, 1957, p. 201.

[3] „Adevărul", 10 mai 1909.

[4] Arh. St. Buc., Cons. Superior al Agriculturii, dos. 99/1909 f. 6.

[5] Arh. St. Craiova, Fond Prefectura Dolj, dos. 28/1909, pachet 5, nepaginat.

[6] *Ibidem*.

s-au ridicat, ca și în 1907, revendicînd condiții de învoială mai ușoare, guvernul liberal a trimis trupe pentru a-i intimida.

Un caracter deosebit de ascuțit l-a avut acțiunea țăranilor din comuna Cîineni, jud. Gorj, unde 150 locuitori din comună au intrat, în august 1909, cu forța pe moșia Sîmbotinul, ce aparținea Zoei Poenaru, distrugînd 150 pogoane porumb. Ei au bătut grav pe șeful postului de jandarmi care — după cum se arată în document — „împreună cu autoritățile comunale, abia au putut scăpa cu viață". Locuitorii, aflați de mai mult timp în conflict cu proprietara, pentru învoieli, au fost opriți din acțiunea lor numai după ce a fost adusă o companie de soldați din regimentul 18 Gorj și una de jandarmi[1].

Acțiuni și mișcări țărănești în legătură cu învoielile s-au semnalat și în unele comune din jud. Botoșani. În februarie 1910 inspectorul agricol de Botoșani raporta Consiliului Superior al Agriculturii că „între arendașul moșiei Tudora, Froim Fischer și țăranii de pe moșie sînt mari neînțelegeri" [2]. Întrucît moșia urma să fie cumpărată de Casa Rurală, țăranii „refuzau să încheie învoieli pentru munci, cerînd în schinb pămînt pentru hrană și pentru imaș cu 52 lei ha", ceea ce nu-i convenea arendașului. La intenția acestuia de a aduce locuitori, care să-i lucreze în dijmă, din satele Dolhești și Dolhasca, jud. Suceava, țăranii au declarat că „nu vor permite sub nici un cuvînt ca țăranii din altă parte să lucreze pe Tudora, fiind hotărîți să facă chiar moarte de om" [3]. Hotărîrea țăranilor și îndîrjirea lor a produs îngrijorare organelor locale din jud. Botoșani, cu atît mai mult cu cît frămîntări erau și în alte comune. Astfel, într-o notă informativă a brigăzii de siguranță din 1911 se spunea că „printre locuitorii comunei Flămînzi, de mai multă vreme se observă oarecare nemulțumire ... Cunoscînd spiritul de răzbunare al locuitorilor acestei comune și firea lor turbulentă, binevoiți a dispune ca postul de jandarmi al comunei Flămînzi să fie mărit cu încă 4 jandarmi" [4]. Autoritățile care cunoșteau bine acțiunile locuitorilor comunei Flămînzi din februarie 1907, se temeau de o eventuală răbufnire a spiritelor, solicitînd forțe represive, care să supravegheze mai bine pe țărani. Ele nu uitaseră că în februarie 1907 țăranii din Flămînzi, ca și din alte comune ale județului Botoșani, se răsculaseră revendicînd, ca și acum, pămînt în condiții de plată mai avantajoase; de aci și starea de „îngrijorare". Dar nu numai la Flămînzi, ci și în comuna Coroi din același județ țăranii erau agitați, cerînd să li se dea pămînt în condiții de învoieli mai ușoare. Tot pentru obținerea unor învoieli de muncă în condiții mai avantajoase s-au ridicat în 1910 la luptă și țăranii din alte județe. Astfel, după cum se arată într-un raport din 15 martie al administratorului plășii Negoești, din jud. Dolj, un număr de 30—40 locuitori din comuna Godeni, înarmați cu ciomege, au alungat de pe moșia Brădești a moșierului Săftoiu plugurile ce veniseră să are o porțiune de 15 ha teren pe care o revendicau

---

[1] Arh. St. Buc., Minist. Justiției, Dir. Judiciară, dos. 254/1909, f. 7.
[2] Arh. St. Buc., Consiliul Superior al Agriculturii, dos. 22/1910, f. 50.
[3] *Ibidem.*
[4] Arh. St. Botoșani, Pref. Botoșani, dos. 178/1911, f. 5.

ei. Locuitorii au bătut pe logofătul moşiei, luindu-i şi calul cu care venise acolo. Spre a se apăra de furia ţăranilor, el a fugit trăgînd 3 focuri de revolver, rănind cîţiva locuitori [1]. Ţăranii se împotriveau moşierilor şi autorităţilor locale [2], ameninţînd uneori cu răscoala. Compania de jandarmi din Craiova raporta că în comuna Seaca de Cîmp, jud. Dolj, „în noaptea de 21—22 apr. locuitori, care şi în 1907 au fost capi de răscoală, vorbeau despre revoltele din 1907 strigînd cu glas tare că în curînd va izbucni o nouă revoltă" [3]. În acelaşi timp, ministrul de interne arată prefectului de Dolj într-o telegramă că „sîntem informaţi că printre locuitorii din comuna Cetatea s-ar agita ideia unei răscoale în contra arendaşilor şi proprietarilor" [4].

Mişcări ţărăneşti pentru obţinerea unor învoieli mai avantajoase s-au semnalat în tot mai multe judeţe, manifestîndu-se mai puternic acolo unde influenţa mişcării muncitoreşti era mai activă, ca, de pildă, în jud. Prahova [5]. Existenţa numărului mare de sonde răspîndite pe întregul teritoriu al judeţului, şi deci a muncitorilor — mulţi dintre aceştia ei înşişi ţărani — influenţa asupra luptei maselor ţărăneşti. Ca şi în alte părţi ale ţării şi în jud. Prahova frămîntările şi mişcările erau generate tot de revolta maselor împotriva manevrelor moşierilor şi arendaşilor de a arenda puţin pămînt de muncă ţăranilor cu scopul de a-i face să accepte învoielile impuse. Astfel, în comunele Merii şi Drăgăneşti, ţăranii „erau foarte îndîrjiţi împotriva arendaşului", pentru că acesta nu voia să le dea pămînt suficient de muncă pentru cultura porumbului. După cum reiese dintr-o telegramă a prefectului de Prahova către Ministerul de Interne, „toate încercările făcute pentru a menţine ordinea au fost zadarnice" [6], solicitîndu-se în grabă o secţie de jandarmi.

Ca urmare a activităţii desfăşurate la sate de elementele înaintate din mişcarea muncitorească, mai ales în judeţul Prahova [7] mişcările ţărăneşti erau tot mai intense îmbrăcînd forma grevelor agrare ale muncitorilor agricoli şi a refuzului de muncă.

---

[1] Arh. St. Craiova, Fond. Pref. Dolj, dos. 30/1910, vol. I, pach. 7, nepaginat.

[2] În comuna Bechet, de pildă, locuitorii s-au răzvrătit împotriva autorităţilor administrative care refuzau să le dea locuri de cultură în vatra satului. „Înarmaţi cu furci şi topoare ei au voit să ia cu forţa aceste terenuri"; autorităţile au chemat în ajutor jandarmii care au operat numeroase arestări în rîndurile locuitorilor (Arh. St. Craiova, Fond. pref. Dolj, dos. 30/1911, vol. I, pachet 6, nepaginat).

[3] Arh. St. Craiova, Fond Prefectura Dolj, dos. 28/1909, pach. 5, nepaginat.

[4] *Ibidem.*

[5] Ziarul conservator „Voinţa Prahovei" din 1909 şi 1910 atrăgea atenţia asupra „pericolului acţiunilor socialiştilor la sate întrucît ţăranilor nu li se vorbeşte numai de vot obştesc, ci şi de alte idei nesănătoase, strecurînd anarhie în sufletul lor".

[6] „Lupta", Craiova, an. I, nr. 2 din 3 aprilie 1910.

[7] Creşterea influenţei mişcării muncitoreşti la sate rezultă cu destulă claritate din circularele adresate de Ministerul de Interne prefecturilor de judeţe. Astfel, dintr-o corespondenţă a administratorului plăşii Sîngeru, jud. Prahova, către primăria cu acelaşi nume aflăm: „Ministerul de Interne a făcut cunoscut prefecturii că are informaţii că sindicaliştii din Ploieşti au hotărît ca de sărbătorile Paştelui să se împartă în grupe de cîte 2—3 şi să meargă la sate spre a face propagandă printre ţărani". Administratorul cerea „să se ia măsuri folosindu-se toate mijloacele ce le stau la îndemînă pentru a împiedica acţiunea de propagare a ideilor socialiste la sate" (Arh. St. Ploieşti, Primăria comunei Sîngeru, dos. 15/1910, f. 14).

Grevele agrare aveau drept cauze nemulțumirile legate de neplata salariilor, de hrana proastă sau de samavolniciile proprietarilor și oamenilor lor.

În județul Prahova, de pildă, locuitorii din comunele Fulga, Sălcii și Conduratu au intrat în grevă, în iulie 1910, refuzînd să secere grîul moșierului și revendicînd salarii mai bune [1]. În județele Fălciu, Dolj, Ilfov etc., unde moșierii și arendașii impuseseră primăvara condiții de învoială apăsătoare pentru țărani, aceștia refuzau în vară să execute muncile cîmpului. În județul Fălciu, după cum reieșea dintr-o statistică din vara anului 1910 a inspectorului agricol, n-au răspuns muncilor mai bine de 150 țărani din comunele Covasna, Răducăneni, Stănilești și Jegălia [2]. De asemenea, locuitorii din comuna Bratovești, jud. Dolj — după cum se arată dintr-un document — nu voiau să iasă la munca cîmpului, „spiritele fiind foarte încordate" [3], pentru că inspectorul agricol anulase cu de la sine putere niște învoieli între ei și proprietar, probabil cu știrea acestuia. În comuna Frumușani-Custiureni, jud. Ilfov, țăranii n-au voit să iasă la muncă pe moșia proprietarului Damariciu, din pricină că proprietarul „nu mai voiește să respecte angajamentele încheiate conform tocmelilor agricole din 1907, ci vrea să revie la starea de mai înainte. Peste cele 8 pogoane ce a dat de muncă țăranilor, voiește a-i încărca cu încă 8 pogoane la tarla" [4]. Bineînțeles, țăranii au refuzat să execute muncile în asemenea condiții. Îndîrjirea lor împotriva proprietarului era cu atît mai mare, cu cît o delegație a lor, trimisă să discute cu proprietarul, nu fusese primită de acesta. În urma acestui refuz, țăranii au hotărît să trimită o delegație în Capitală, care să susțină la Minister interesele lor. În urma plîngerii la Ministerul de Interne și la Consiliul Superior al Agriculturii a venit o comisie de anchetă, dar aceasta a dat dreptate tot proprietarului, ceea ce a îndîrjit și mai mult pe țărani. Ei au refuzat în continuare să muncească pînă ce li se va fi rezolvat plîngerea [5].

În unele locuri au avut loc ciocniri între țărani și jandarmi; chemați de proprietari împotriva țăranilor care-și revendicau pămîntul de care fuseseră deposedați de moșieri, jandarmii maltratau pe țărani pentru a impune voința moșierilor, de unde și ciocnirile. O asemenea acțiune a avut loc în comuna Locusteni din jud. Dolj, unde țăranii erau în litigiu cu proprietarul de mai bine de 10 ani. În aprilie 1912, Ministerul Agriculturii a trimis la Locusteni un inginer pentru hotărnicia moșiei. Însoțit de un reprezentant al autorităților, „inginerul s-a prezentat la moșie, însă a fost întîmpinat de săteni, care l-au amenințat cu moartea" [6]. A doua zi inginerul a revenit însoțit de jandarmi, fiind întîmpinați de săteni în număr mult mai mare, în frunte aflîndu-se femeile și copiii. După un schimb de cuvinte „s-au iscat încăierări, mulți săteni fiind grav răniți". La cererea autorităților locale din Craiova, au plecat trupe represive,

---

[1] „Romînia muncitoare", nr. 33 din 1 iulie 1910.
[2] Arh. St. Buc. Cons. Sup. al Agriculturii, dos. 50/1910, f. 4—13.
[3] „Lupta", Craiova, 4 iulie 1910.
[4] „Romînia muncitoare", 1 martie 1912.
[5] *Ibidem.*
[6] „Opinia", Iași, nr. 1569 din 17 aprilie 1912.

care să „liniștească” spiritele[1]. Aceasta arată că, de multe ori, autoritățile locale și jandarmii din comune erau neputincioși în fața fermității țăranilor, a hotărîrii lor de a-și apăra drepturile, autoritățile trebuind să facă apel la ajutoare pentru reprimarea lor.

Uneori s-au semnalat acțiuni și frămîntări ale țăranilor și în legătură cu faptul că, fiind deposedați de terenurile lor, pentru construirea unor linii ferate, nu erau mulțumiți cu despăgubirile bănești sau terenurile primite în schimb. Astfel de acțiuni ale țăranilor au avut loc în comunele Ploieștiori, jud. Prahova și Bicaz, jud. Bacău.

Manifestări ale maselor de țărani aveau loc nu numai pentru obținerea pămîntului de muncă în condiții de învoială mai ușoară, dar, uneori, și pentru a obține pămînt în proprietate. Asemenea manifestări aveau loc mai ales în rîndurile veteranilor războiului de la 1877. Fiind lipsiți de pămînt, veteranii hotărîseră să meargă în Capitală pentru a-și sprijini cererea de a li se da pămînt în proprietate.

Îndată ce guvernul a fost informat de o asemenea acțiune, a trimis circulare tuturor prefecților dîndu-le dispoziții „să facă de urgență serioase și discrete cercetări asupra stării spiritelor printre veteranii din circumscripții, împiedicîndu-i pe cît posibil de a merge în capitală” [2]. O acțiune asemănătoare s-a manifestat doi ani mai tîrziu, de data aceasta în jud. Botoșani. Primăria comunei Coroi raporta la 15 martie 1910 prefectului că veteranii „au plecat, în cap cu învățătorul Ioan Dăscălescu, la Botoșani cu scopul de a cere să li se dea pămînt pe moșia Bucecea” [3]. Acțiunea lor a devenit „îngrijorătoare” pentru autorități deoarece „parte din ei s-au dus să îndemne și pe veteranii din comuna Vlădeni” [4]. Autoritățile burghezo-moșierești se temeau de atare acțiuni ale veteranilor, care ar fi putut să influențeze masele de țărani, ceea ce ar fi creat o stare de efervescență generală, căreia cu greu i-ar fi putut face față.

Deseori masele țărănești își manifestau nemulțumirea și împotriva unor măsuri ale autorităților care le împovărau situația [5], împotriva impozitelor etc. Într-o telegramă din septembrie 1909 se arăta că „țăranii din comuna Măgirești jud. Bacău s-au răsculat spre a nu mai plăti dările către stat” [6]. Lupta țăranilor împotriva poverii impozitelor s-a manifestat adeseori la sate, determinînd pe reprezentanții regimului burghezo-moșieresc să ia în discuție unele măsuri, așa cum de altfel a și procedat guvernul P.P. Carp în anii 1910—1912, care a propus scutirea de impozit funciar a tuturor proprietăților pînă la 6 ha.

---

[1] „Opinia”, nr. 1569 din 17 aprilie 1912.

[2] Arh. St. Ploiești, Primăria comunei Sîngeru, dos. 11/1908, f. 8.

[3] Arh. St. Botoșani, Prefectura Botoșani, dos. 178/1911, f. 95.

[4] *Ibidem*.

[5] În unele comune, țăranii s-au arătat ostili noului regulament de guarzi prin care se stipula ca plata acestora să se facă în viitor în bani, și nu în produse. Așa, de pildă, locuitorii din comuna Cetate, jud. Dolj, au primit cu ostilitate această măsură. După cum se arăta într-o telegramă, „un număr de 50 locuitori din această comună au manifestat în fața primăriei cerînd ca plata să se facă în produse și nu în bani” (Arh. St. Craiova, Fond Prefectura Dolj, dos. 28/1909, pachet 5, nepaginat).

[6] Arh. St. Buc., Min. Justiției, Dir. judiciară, dos. 5/1909, f. 133.

O importantă acțiune a maselor de țărani împotriva autorităților a avut loc în ianuarie 1912 în comuna Rîmniceni, jud. R. Sărat[1]. Autoritățile tîrîseră în judecată mai mulți țărani, întrucît, în toamna anului 1911, ei culeseseră porumbul cu o zi mai înainte de data fixată. În ziua judecății, sute de țărani au format un adevărat cortegiu, pe o distanță de 3 km, de la Rîmniceni la Măicănești, reședința judecătoriei. „La un moment dat — se arată în document — ulița tîrgușorului Măicănești se vede baricadată, iar localul judecătoriei inundat de împricinați" [2]. Pentru a zădărnici încercarea autorităților de a-i condamna, țăranii au venit în număr mare ocupînd întregul drum pe care se afla judecătoria. Temîndu-se de acțiunea lor, organele judecătorești s-au văzut nevoite să pună capăt procesului. Frămîntările și mișcările țărănești erau generate și de nesfîrșitele abuzuri de tot felul la care se dedau organele administrative locale și polițienești[3], primarii, notarii și mai ales jandarmii.

Deși în aparență mărunte, toate aceste acțiuni arătau ura maselor împotriva moșierilor și arendașilor, ca și împotriva autorităților burghezo-moșierești.

★

Anul 1913 marchează un pas important în lupta maselor de țărani împotriva moșierilor și arendașilor, ca și împotriva autorităților burghezo-moșierești. Condițiile de învoială tot mai grele, participarea la cel de-al doilea război balcanic, rechizițiile și samavolniciile autorităților au dus la intensificarea acțiunilor țărănești, ele cuprinzînd în a doua jumătate a anului aproape întreaga țară.

Un anumit rol în antrenarea maselor țărănești la luptă l-a avut și creșterea influenței mișcării muncitorești la sate. Datorită activității desfășurată de elementele înaintate din mișcarea muncitorească la sate, aveau loc întruniri la care participau tot mai mulți țărani. Asemenea întruniri au avut loc în comunele : Mînăstirea Cașin, jud. Bacău, Piatra-Neamț, jud. Neamț, Ploieștișori, jud. Prahova etc. La întrunirea din Ploieștișori au participat peste 100 de țărani [4], iar la cea din Piatra-Neamț, după cum relata ziarul „România muncitoare" [5], un număr mult mai mare. Participarea țăranilor la întrunirile muncitorilor, mișcările lor inițiate în scopul ușurării învoielilor, întocmai ca luptele muncitorilor pentru condiții de muncă mai bune, arătau posibilitatea unirii acțiunilor maselor țărănești cu cele ale proletariatului în lupta împotriva aceluiași dușman — puterea burghezo-moșierească.

În prima jumătate a anului, mișcările și acțiunile țărănești aveau ca obiectiv îmbunătățirea condițiilor lor de muncă. Încă la începutul anului, în comuna Lunca din jud. Botoșani, situată pe moșia prințului Sturdza, de unde cu șase ani în urmă fusese dat semnalul răscoalei din primăvara

---

[1] Arh. St. Buc., Fond M.A.I., dos. 255/1912, f. 5.
[2] *Ibidem.*
[3] *Ibidem,* dos. 234/1912, f. 16 ; *Ibidem,* dos. 249/1912, f. 38.
[4] „Romînia muncitoare", 5 mai 1913.
[5] *Ibidem,* 24 februarie 1913.

anului 1907, ţăranii erau în plină agitaţie[1]. Constituiţi în obşte ei vroiau să arendeze moşia Flămînzi, în felul acesta urmărind să-şi asigure suprafeţe mai mari de pămînt pentru muncă, şi totodată, nemaiexistînd intermediari, să obţină condiţii de muncă mai avantajoase. Take Ionescu, în calitatea sa de ministru de interne, îşi exprima îngrijorarea în legătură cu această acţiune, întrucît, fusese pus, pe uşa unei cîrciumi, de către învăţătorul satului Ion Scurtu, un manifest „incendiar" cum îl numea el, care chema masele de ţărani la luptă pentru a impune cu forţa arendarea moşiei Flămînzi[2].

În comună aveau loc întruniri şi circulau manifeste care îndemnau masele la răscoală. Îngrijorate de situaţia de la Flămînzi, autorităţile administrative locale au sporit forţele represive. În acelaşi timp manifestări împotriva arendaşului aveau loc şi în comuna Budeşti — Precista din jud. Neamţ. Ţăranii din Budeşti—Precista au dezarmat pe arendaş şi contabil silindu-i să le plătească drepturile ce li se cuveneau de pe urma muncilor efectuate[3].

Frămîntări ale ţăranilor în scopul obţinerii unor condiţii de învoieli mai uşoare s-au manifestat şi în judeţul Dolj. În telegrama adresată Ministerului de Interne, judecătorul ocolului Bîrca relata că „peste 100 locuitori reclamă vociferînd contra proprietarului Mirică că prin contracte deghizate a introdus munca la tarla"[4]. Această formă de exploatare — munca la tarla — n-a dispărut după 1907, menţinîndu-se sub diverse forme. Ţăranii din Bîrca s-au ridicat hotărît la luptă împotriva acestei forme. A fost nevoie — după cum se arată în telegrama judecătorului — de intervenţia trupelor din Craiova pentru a potoli acţiunea ţăranilor pe care judecătorul o califica drept „afacere gravă". Totodată, în comunele Cerăt, Catane, Seaca de Cîmp, Verbiţa, Bîrza, Valea Stanciului etc.[5] — după cum se arată într-un raport al prefectului către Ministerul de Interne — locuitorii erau revoltaţi împotriva condiţiilor grele de muncă impuse de proprietari, precum şi împotriva purtării abuzive a organelor administrative. Alteori, masele de ţărani îşi manifestau nemulţumirea împotriva uneltelor moşierilor, a administratorilor lor, răfuindu-se cu aceştia. Aşa, de pildă, în comuna Scăeşti, jud. Dolj[6], nemulţumiţi de manevra administratorului de a da în arendă terenuri neproductive, ţăranii l-au bătut pe administrator, fiind opriţi din acţiunea lor numai de intervenţia jandarmilor. Prin acţiunea lor fermă, ţăranii au dejucat manevrele administratorului, obligîndu-l să le dea terenurile pe care ei le revendicau. De asemenea, în jud. Ilfov, la Stoeneşti—Floreşti[7], ţăranii erau puternic agitaţi împotriva proprietarului Mareş, care le impusese condiţii grele de muncă. Organele de poliţie aruncau vina „instigaţiilor" asupra săteanului Ioniţă Radu Catrina, care şi în 1905 ar fi făcut agitaţie printre locu-

---

[1] *Dezbaterile Adunării Deputaţilor, pe 1912—1913*, p. 580.
[2] „Adevărul", 4 martie 1913.
[3] „Romînia muncitoare", 13 ianuarie 1913.
[4] Arh. St. Craiova, Fond. Prefectura Dolj, dos. 37/1913, pachet 4, nepag
[5] *Ibidem*, dos. 37/1913, pachet 4, nepaginat.
[6] „Universul", nr. 71 din 14 martie 1913.
[7] Arh. St. Buc., Fond. Prefectura Ilfov, dos. 48/1913, f. 8.

itori cu ocazia distribuirii porumbului în urma secetei din 1904, în gara Ciocănești [1]. Documentul nu ne dă nici un indiciu asupra cauzelor agitației locuitorului respectiv printre săteni. Este probabil că, în urma secetei din 1904, luîndu-se măsura de a se distribui porumb, locuitorul respectiv s-a opus mașinațiunilor autorităților de a acorda cantități mai mari unor locuitori, lăsînd pe alții fără ajutorul la care aveau dreptul.

Concomitent cu lupta pentru condiții mai bune de învoială, masele de țărani desfășurau acțiuni împotriva proprietarilor, care urmăreau să-i deposedeze de terenurile lor. Astfel, locuitorii din satul Țînțăreni, comuna Ploeștiori, jud. Prahova — aflați în conflict cu moșierul Samueli, pentru că acesta pusese stăpînire pe vreo 50 pogoane prundiș — au încercat să ocupe cu forța pămîntul pe care-l revendicau. Jandarmii, aduși de arendaș, au tras în mulțime rănind cîțiva locuitori [2]. Cîteva zile mai tîrziu — după cum semnala ziarul „Romînia muncitoare" — locuitorii din Ploieștiori au ținut o întrunire de protest împotriva proprietarului Samueli ; la această întrunire au participat peste 100 locuitori [3].

Mișcările țărănești ce se desfășurau la sate, succesiunea lor, concomitent cu puternicele mișcări greviste de la orașe [4], posibilitatea unirii lor în lupta comună dusă împotriva regimului burghezo-moșieresc au produs teamă și îngrijorare cercurilor conducătoare.

În scopul de a abate atenția maselor de la lupta pentru îmbunătățirea situației lor și pentru a-și realiza scopurile expansioniste, cercurile conducătoare burghezo-moșierești au împins țara în conflictul din Balcani. Masele de țărani mobilizați și trimiși să lupte în Bulgaria n-au încetat totuși să lupte pentru îmbunătățirea situației lor. Încă înainte de a pleca pe front, pe peronul unei gări, cîțiva țărani își afirmau hotărîrea de a dobîndi pămînt. „Mergem noi acum la război, dar cînd vom veni înapoi nu dăm armele dacă nu ni se dă pămînt" [5]. Masele de țărani sperau să folosească armele, cu care trebuiau să lupte pe front, pentru a-și face dreptate. Autoritățile burghezo-moșierești, și în primul rînd guvernul conservator, temîndu-se de starea de spirit a țăranilor mobilizați și pentru a preveni o acțiune a lor, au luat măsura dezarmării ostașilor încă înainte ca aceștia, la întoarcere, să fi trecut Dunărea [6].

Situația tot mai grea din țară, rechizițiile și consecințele războiului lipsurile de tot felul, arbitrariul autorităților locale și cunoașterea realităților din Bulgaria, unde datorită lipsei marii proprietăți, țăranii o duceau relativ

---

[1] Arh. St. Buc., Fond. Prefectura Ilfov, dos. 48 1913, f. 8.

[2] *Ibidem*.

[3] „Romînia muncitoare", din 15 mai 1913.

[4] Numai în cursul anului 1913 au avut loc peste 45 de acțiuni greviste. Printre marile greve, la care au participat mii de muncitori, semnalăm greva muncitorilor metalurgiști de la Vulcan (București), greva petroliștilor de la Moreni, greva muncitorilor din portul Brăila, greva ceferiștilor, a factorilor poștali etc. (vezi *Lecții în ajutorul celor care studiază istoria P.M.R.*, Editura politică, București, 1960, p. 116).

[5] Deputatul burghez C. Dobrescu, care a înregistrat conversația de mai sus, a atras atunci atenția lui Take Ionescu, ministru de interne, cerîndu-i să ia măsuri pentru dezarmarea ostașilor înainte de a trece Dunărea în țară (vezi *Dezbaterile Senatului pe 1916 1918*, ședința din 17 mai 1917, p. 236).

[6] *Ibidem*.

mai bine [1], au dus la creşterea frămîntărilor şi mişcărilor ţărăneşti. Peste tot, de la un capăt la altul al ţării, la îndemnul ostaşilor demobilizaţi, masele de ţărani se ridicau împotriva dărilor şi a prestaţiilor. Ei refuzau să plătească impozitele pe motivul că comandanţii diferitelor unităţi, în care au fost înrolaţi, „le-au promis că vor fi scutiţi de aceste taxe" [2]. Referindu-se la situaţia demobilizaţilor din judeţul Botoşani, prefectul relata într-o corespondenţă a sa că „se observă oarecare mişcare printre locuitorii demobilizaţi şi care acum voiesc să fie scutiţi de prestaţii şi alte dări" [3].

În multe părţi ale ţării au avut loc agitaţii şi ciocniri cu autorităţile. La Bătăţeşti, jud. Neamţ, de pildă, locuitorii, indignaţi că erau urmăriţi pentru dări, au asediat primăria cu scopul de a se răfui cu autorităţile, acestea scăpînd „numai în urma întăririi primăriei cu jandarmi" [4].

Furia ţăranilor împotriva exploatatorilor şi a abuzurilor de tot felul săvîrşite de autorităţile comunale şi de jandarmi în timpul campaniei din Bulgaria, s-a manifestat puternic ; ei refuzau să mai răspundă ordinelor autorităţilor. „Mai în toate comunele din plasa Fierbinţi — relata prefectul jud. Ilfov — locuitorii care s-au întors de la mobilizare nu mai vor să execute prestaţia în natură şi nici să o plătească în bani". Refuzul ţăranilor de a se supune ordinelor autorităţilor administrative trebuie pus oarecum şi în legătură cu răspîndirea presei muncitoreşti la sate. În comunele din jurul oraşelor Bucureşti şi Ploieşti, unde propaganda socialiştilor se făcea simţită atît prin intermediul elementelor înaintate din mişcarea muncitorească, dar mai ales prin ziarul „România muncitoare", masele ţărăneşti desfăşurau curajoase acţiuni şi împotriva autorităţilor. Deseori autorităţile administrative aruncau vina acţiunilor ţărăneşti pe seama ziarului central al mişcării muncitoreşti. Într-un raport al său către prefect, primarul comunei Chiajna, din jud. Ilfov, arată că „«România muncitoare» începe a avea influenţă serioasă asupra spiritelor locale" [5].

O puternică agitaţie au desfăşurat, în august 1913, ţăranii comunelor din jurul oraşelor Ploieşti, care s-au ridicat la luptă, revendicînd despăgubiri pentru terenurile lor ce le fuseseră expropriate în vederea construirii liniei ferate Ploieşti—Vălenii de Munte—Mîneciu [6].

În unele părţi, masele de ţărani s-au ridicat mai ales împotriva jandarmilor, deoarece, pe timpul războiului din Balcani, aceştia au comis numeroase abuzuri împotriva familiilor rămase fără sprijin. Astfel, notarul comunei Pesceana, din jud. Vîlcea, într-o telegramă adresată prefectului de Vîlcea arăta că „peste 200 locuitori, înarmaţi cu puşti, revolvere şi

[1] Într-un articol intitulat *Note din expediţia în Bulgaria*, publicat în revista „Democraţia" nr. 10—11 din 1 septembrie 1913, p. 421, Vintilă Brătianu scria : „Soldaţii şi deci ţăranii noştri ... văd în Bulgaria ... un sătean într-o stare economică şi socială în general mai bună ca la noi ... Nu văd pe ţăran muncind pentru proprietar sau arendaş, ci exclusiv în folosul lui singur". Aceasta exprima oarecum îngrijorarea lui în legătură cu influenţa pe care o avea asupra ţăranilor noştri viaţa relativ mai bună pe care o duceau ţăranii din Bulgaria.

[2] Arh. St. Buc., Prefectura Ilfov, dos. 31/1913, f. 263.

[3] *Ibidem*, dos. 48/1913, f. 19.

[4] „România muncitoare", 19 septembrie 1913, p. 3.

[5] Arh. St. Buc., Prefectura Ilfov, dos. 48/1913, f. 21.

[6] „Opinia", Iaşi, 28 august 1913, p. 3.

topoare, s-au năpustit asupra jandarmilor din acea comună, dezarmîndu-i și punîndu-i pe fugă"[1]. Temîndu-se de starea de spirit revoluționară a locuitorilor, care amenințau că „trebuie să facă revoluție contra hoților de jandarmi", notarul cerea de urgență intervenția armatei. Mișcarea țăranilor împotriva jandarmilor era deci o consecință a nelimitatelor abuzuri ale acestora la sate, pe timpul celui de-al doilea război balcanic.

În alte părți, de pildă în Oltenia, țăranii au întreprins acțiuni energice pătrunzînd cu forța pe pămîntul moșieresc cu scopul de a obține pămînt în proprietate. Într-un articol intitulat *Răsmerițe la sate*, gazeta „Făclia"[2] scria: „Sînt 6 sate din Oltenia care s-au răzvrătit... Într-unul sătenii nu mai țin seama de învoieli..., în altul au tras cu plugul pe la ușa bogatului (adică au pătruns cu forța pe moșie — *M. I.*), nevoind să mai țină seama nici de lege, nici de amenințări" etc. Era relatarea stării de efervescență ce se manifesta la sate, unde masele de țărani erau hotărîte să-și facă dreptate, ocupînd cu forța pămîntul moșierilor. Cuprinși de teamă, unii proprietari se refugiaseră în Capitală[3], pentru a solicita concursul autorităților superioare.

Mișcările țărănești scoteau în evidență, cu claritate, conținutul democratic al revendicărilor țărănești pentru pămînt și condiții mai bune de muncă. Într-o notă informativă a Direcției Poliției și Siguranței Generale către prefecți se arăta: „ni s-a semnalat că în unele județe printre rezerviștii demobilizați și întorși la vatra lor se fac instigații pentru a cere pămînturi și a cere despăgubiri... Prin unele locuri rezerviștii au cerut să nu mai fie dări, ca plata pămînturilor arendate de la proprietari și arendași să o facă pe jumătate și chiar s-au semnalat unele manifestațiuni"[4]. Mișcările țărănești deveniseră cu atît mai de temut pentru clasele dominante cu cît mișcarea muncitorească se întărise în măsură însemnată față de anul 1907, influențînd lupta maselor pentru pămînt. Temîndu-se de intensificarea frămîntărilor de la sate, de perspectiva unirii acțiunilor țărănești cu mișcarea muncitorească în continuă dezvoltare, cercurile conducătoare burghezo-moșierești au început să facă anumite promisiuni în legătură cu o reformă agrară parțială.

Partidul liberal a promis, prin șeful său I. I. C. Brătianu, în septembrie 1913, o expropriere parțială și o reformă electorală, care să înființeze colegiul unic. Exprimînd teama claselor dominante de mișcarea muncitorească, Vintilă Brătianu arăta într-o broșură[5], cu titlu și conținut semnificativ: *Crize de stat 1900—1907—1913* că „uitarea învățămintelor ce ar fi trebuit să tragem din revolta de la sate din 1907 se agravează prin faptul că în viitor trebuie să ținem seama și de masele muncitoare de la orașe, mai lesne de aprins și de revoltat. Grevele, mișcarea sindicalistă, sînt probe evidente ale acestei mișcări"[6]. Teama exprimată de Vintilă Brătianu plana ca o amenințare asupra cercurilor guvernante; „revolta

[1] „Adevărul", 5 septembrie 1913.
[2] „Făclia", nr. 28 din 30 octombrie 1913.
[3] *Ibidem.*
[4] Arh. St. Craiova, fond. Prefectura Dolj, dos. 40/1913, pachet 6, nepaginat.
[5] V. Brătianu, *Crize de stat 1900—1907—1913*, Buc., 1913.
[6] *Ibidem*, p. 28.

neorganizată din 1907 — arată el mai departe — poate găsi o organizare la orașe și deci să ia în viitor nu un caracter de revoltă, ci de revoluție. O criză economică, o scădere a salariilor și o lipsă de muncă pot fi scînteia care să aprindă o atmosferă încărcată" [1]. Clasele dominante se temeau deci de eventualitatea unor mișcări unite ale muncitorilor și țăranilor care ar fi pus sub semnul întrebării existența regimului burghezo-moșieresc. De aci și necesitatea unor proiecte de reformă, propuse de liberali.

Proiectele de reformă enunțate de liberali prevedeau o expropriere parțială de aproximativ 800 000 ha care să contribuie la întărirea burgheziei sătești, precum și o reformă electorală, prin care se înființa colegiul unic. Prin aceste promisiuni liberalii urmăreau să amăgească masele; de altfel aceste promisiuni au fost amînate și tergiversate vreme de aproape trei ani, fiind puse din nou pe ordinea de zi numai sub presiunea luptei revoluționare a maselor. Problema agrară putea fi rezolvată de către masele țărănești numai în alianță și sub conducerea proletariatului, clasa cea mai revoluționară a societății. Lipsite de îndrumarea și conducerea unui partid de tip nou, de alianța cu proletariatul, acțiunile maselor țărănești aveau un caracter spontan, neputînd deci rezolva problemele arzătoare la ordinea zilei, și în primul rînd problema agrară, pentru care luptau.

★

Izbucnirea primului război imperialist a ascuțit și mai mult contradicțiile sociale din Romînia. La sate s-au ivit în această perioadă probleme noi: concentrările continue, rechizițiile, foametea și lipsuri de tot felul care au înrăutățit și mai mult situația maselor de țărani. În noile condiții, acțiunile maselor s-au îndreptat nu numai împotriva exploatării din partea moșierilor și arendașilor, dar și împotriva concentrărilor, a corvezilor și rechizițiilor de tot felul. Lipsite de cele necesare existenței lor, masele de țărani înfometate desfășurau acțiuni de luptă atacînd carele, căruțele și trenurile încărcate cu cereale ce treceau pe Valea Prahovei [2]. Astfel, în apropiere de gara Palanca, țăranii, profitînd de faptul că un tren cu cereale, ce trecea spre Austro-Ungaria [3], avea de urcat în pantă, au pus lemne pe linie, încercînd să oprească trenul spre a pune mîna pe cereale. S-a dat alarmă, gara Palanca fiind în apropiere; autoritățile sosite au fugărit pe țărani.

Acțiunile maselor de țărani au îmbrăcat în perioada 1914—1916 cele mai variate aspecte; de la refuzul de a răspunde ordinelor autorităților pentru muncile agricole, pentru prestații și corvezi, pînă la atacarea proprietarilor și a autorităților.

[1] V. Brătianu, *Crize de stat 1900—1907 1913*, Buc., 1913, p. 21.

[2] În Valea Prahovei, teama de acțiunile țărănești a impus autorităților burghezo-moșierești înființarea a noi posturi de jandarmi și detașamente pentru paza regiunii petrolifere din județele Prahova și Buzau. *Dezbaterile Adunării Deputaților pe 1911 1916.*

[3] „Lupta", 11 septembrie 1914.

O formă dintre cele mai răspîndite a luptei țăranilor în această perioadă a constituit-o refuzul de muncă pe moșiile proprietarilor. „Cu toate măsurile luate — raporta primarul comunei Boroaia, jud. Baia — țăranii nu vor să iasă la prașila porumbului pe moșia Babulești deși nu sînt mobilizați"[1]. De asemenea, locuitorii din comunele: Buhăești[2] și Borăști[3] jud. Vaslui, din comunele Turbați, Merii-Petchi, Dascălu, Creața și Afumați, jud. Ilfov, precum și dintr-o serie de sate din județul Dolj[4] refuzau să mai muncească pămînturile moșierilor și ale arendașilor așa cum se învoiseră. Moșierul Negroponte se plîngea în iunie 1916 că locuitorii refuză să iasă la munca cîmpului. Un alt moșier se plîngea „că din 267 muncitori angajați la seceră au răspuns numai 40" [5]. Împotrivirea țăranilor de a munci pămînturile moșierilor și ale arendașilor era la ordinea zilei. Pe de altă parte, țăranii intrau cu vitele pe semănăturile proprietarilor, pătrundeau în păduri și tăiau arbori. Astfel, moșierul Șuțu se plîngea că țăranii din comuna Putreda, jud. R. Sărat „au pătruns cu forța în pădure, tăind arbori" [6]. La sate era o stare de permanentă frămîntare și neliniște. „Din cauza concentrărilor continue și a lipsei de porumb... țărani din Bohna — relata ziarul «Romînia muncitoare» — sînt într-o situație grea și e teamă de o răscoală" [7]. Masele de țărani se împotriveau autorităților refuzînd să execute muncile agricole și corvezile, băteau pe primari și jandarmi, dezarmîndu-i [8].

În multe părți ale țării, locuitorii refuzau să execute prestația. În comunele Ploieștiori, Bucov și Pleașa din jud. Prahova locuitorii au refuzat să execute prestația [9]. Zeci de mii de zile de prestații au rămas neefectuate. Astfel, în jud. Suceava, dintr-un total de 27 055 zile[10] s-au prestat numai 13 761, adică aproximativ 50%.

Frămîntări și agitații puternice aveau loc și în rîndurile țăranilor mobilizați, ale soldaților. Nemaiputînd suporta viața grea din cazărmi, țăranii concentrați dezertau[11], alteori ei trimeteau scrisori anonime amenințătoare la adresa comandanților regimentelor lor. Din regimentul 80 rezervă de la Dadilov — scria ziarul „Lupta" — au dezertat 200 de rezerviști [12].

---

[1] Arh. St. Fălticeni, Prefectura Baia (Suceava), dos. 12/1915.

[2] Arh. St. Buc., Fond. M.A.I., dos. 73/1915, f. 18; *ibidem*, Cons. Sup. al Agriculturii, dos. 17/1915. f. 4.

[3] Arh. St. Buc., Prefectura Ilfov, dos. 34/1916, f. 43, 91; *ibidem*, dos. 6/1916, f. 64, 201.

[4] „Lupta", 6 decembrie 1915.

[5] Arh. St. Buc., Prefectura Ilfov, dos. 34/1916, f. 91.

[6] Arh. St. R. Sărat, Fond. Tribunal Cabinetul de miniștri, dos. 78/1923, f. 8.

[7] Cf. „Lupta", 19 februarie 1915.

[8] Asemenea acțiuni au avut loc la Comarnic, jud. Prahova, Bilicești jud. Putna și în alte părți (vezi „Adevărul" și „Lupta" din 5 și 8 iulie 1916).

[9] „Lupta", nr. 100 din 2 mai 1915.

[10] Arh. St. Fălticeni. Prefectura Baia (Suceava) dos. 3/1914, f. 34, 39, 40, 43, 47, 66, 67.

[11] „Soldații din regimentele 7 Prahova, 5 Vlașca și 20 Teleorman, scria ziarul «Lupta», au început să plece în corpore acasă".

[12] „Lupta", nr. 112 din 19 septembrie 1914.

Starea de efervescență, nemulțurmirile și frămîntările s-au accentuat și mai mult o dată cu intrarea Romîniei în război.

★

La 15 august 1916 guvernul burghezo-moșieresc a tîrît Romînia în războiul imperialist. Participarea Romîniei la război, ocupația dușmană și consecințele ei au accelerat pauperizarea maselor, ascuțind contradicțiile orînduirii capitaliste. Dezorganizarea și ruina economică provocată de război, criza agrară, muncile forțate, foametea și lipsurile au adîncit contradicția dintre masele țărănești și moșierime pe de o parte, dintre țărănime și burghezie pe de altă parte. A crescut, mai mult ca oricînd, ura maselor împotriva stăpînirii burghezo-moșierești. Masele țărănești s-au ridicat la luptă împotriva încercărilor claselor guvernante de a arunca toate greutățile războiului asupra lor. În timpul războiului s-au extins și mai mult formele exploatării semifeudale. Ridicîndu-se împotriva acestor forme ale exploatării, masele țărănești luptau implicit împotriva războiului imperialist.

Acțiunile țăranilor au devenit, în această perioadă, deosebit de puternice. Încă din octombrie 1916, îndată după retragerea armatei romîne în Moldova, nemaiexistînd suficiente forțe represive, care să apere conacele și bunurile proprietarilor, masele de țărani au atacat moșiile, devastînd conacele cu scopul de a-i face pe moșieri să renunțe a se mai întoarce la proprietățile lor. Asemenea acțiuni au avut loc în toate județele din Oltenia și Muntenia. Un consilier al județului Dolj, relatînd cîteva din acțiunile țăranilor de pe moșia Filiași, arăta „...la conacul lui Iancu Isvoreanu (proprietarul moșiei Filiași — *M.I.*)... găsim toate mașinile de semănat și secerat scoase în curte și deteriorate, ușile remizelor la perete, iar magaziile deșertate de grîul care s-a aflat înăuntru, circa 400 kile mari, de Filișani, de Țînțăreni, de Picueni și Bîlteni (locuitori ai satelor cu același nume — *M.I.*). Casa administrației jefuită, fără mobilă, condicele rupte și hîrtiile aruncate și risipite... Acest spectacol, ce mi s-a înfățișat ochilor, mi-a reamintit o clipă de vedenia din martie 1907" [1]. Pasajul citat aci oglindește întocmai situația creată în urma retragerii trupelor în Moldova, masele țărănești ridicîndu-se împotriva asupritorilor lor de veacuri. Proprietarul comunei Negoiul, jud. Dolj, se plîngea și el autorităților germane că „țăranii i-au devastat casele, i-au distrus mobilele și, mai ales, registrele moșiei" [2]; el cerea concursul autorităților de ocupație pentru a-și recăpăta bunurile. Într-o serie de comune ale județelor Ilfov, Vlașca [3], Ialomița [4], locuitorii au devastat conacele proprietarilor.

În unele părți locuitorii au atacat și devastat primăriile, pentru a distruge arhivele cu „învoielile" agricole înrobitoare. Din documentele găsite de noi, asemenea acțiuni au avut loc mai ales în județul Dîmbovița.

---

[1] Arh. St. Craiova, Fond. Prefectura Dolj, dos. 2/1917, vol. I, pachet 3, nepag.

[2] *Ibidem*, dos. 1/1917, vol. I, pachet 3.

[3] Arh. Sf. Popular Giurgiu, Prefectura Ilfov, dos. 227/1917, nepag.

[4] Arh. St. Călărași, plasa Lehliu, dos. 1/1918, pachet 11, vol., I nepag. Arh. Bibliotecii Centrale de Stat. Coresp. Lupu Kostaki, dos. 11, p. 1—4; Grigore Antipa, *L'occupation de la Roumanie et ses conséquences économiques et sociales*, p. 52.

„Numai în plasa Bilciurești din județul Dîmbovița — relata un inspector administrativ — din 14 comune cercetate (Frasinul, Cătunu, Mărcești, Finta, Băleni, Dobra, Gheboaia, Bilciurești etc.) în 12 au fost devastate localurile de primărie și distrusă arhiva [1].

În Moldova, unde se afla refugiată și o bună parte a populației din Muntenia și Oltenia, în condițiile de viață extrem de grele, ale foametei, a bolilor ce secerau zeci de mii de vieți, a muncilor forțate pe moșiile boierești, și sub influența revoluției burghezo-democratice din Rusia, din februarie 1917, masele țărănești s-au ridicat la luptă. Revoluția din februarie 1917 din Rusia a rezolvat acolo unele probleme asemănătoare celor care se puneau atunci în țara noastră, exercitînd astfel o puternică influență asupra muncitorilor și țăranilor. Știrile despre desfășurarea evenimentelor revoluționare din Rusia au avut un însemnat ecou pe teritoriul Moldovei, mai ales, răspîndindu-se cu rapiditate în rîndurile ostașilor și țăranilor îmbrăcați în haine militare, antrenînd masele la luptă împotriva abuzurilor autorităților. Nemulțumirea, ura și revolta maselor din Moldova împotriva claselor dominante se manifestau în cele mai variate forme, de la refuzul de a munci pămînturile moșierilor pînă la atacarea jandarmilor.

Acțiunile țăranilor împotriva jandarmilor și autorităților au luat amploare în primăvara anului 1917. Țăranii refuzau să lucreze pămînturile moșierilor, refuzau să se supună obligațiilor pentru prestarea corvezilor și rechizițiilor [2]. Șeful postului de jandarmi din comuna Migla jud. Roman raporta prefectului că soția unui mobilizat fiind trimisă la muncă, „a refuzat cu desăvîrșire sub pretext că nu e datoare să are moșiile boierești" [3]. Răspunsuri asemănătoare primeau autoritățile și jandarmii din numeroase comune ale județului Roman, Hîrlău, Iași, Botoșani, țăranii refuzînd să muncească. Pe de altă parte, masele țărănești se opuneau jandarmilor veniți să-i scoată la munci, îi dezarmau și-i loveau. Așa au procedat țăranii din comuna Cotu-Vameș, jud. Roman, care au bătut și dezarmat pe jandarmi [4], sau cei din satele Doamna și Ruginoasa, care s-au împotrivit jandarmilor cu topoare și apă clocotită [5]. Ura și revolta maselor din Moldova împotriva claselor dominante a cuprins cele mai largi pături ale oamenilor muncii, înspăimîntînd clasele dominante.

Influența revoluției din februarie 1917 s-a resimțit puternic și în teritoriul ocupat, unde organizațiile socialiste revoluționare contribuiau la ridicarea maselor la luptă pentru pămînt, pîine și pace. În condițiile grele, create de prezența trupelor centrale de ocupație, masele țărănești au întreprins curajoase acțiuni. Lupta țărănimii împotriva moșierilor era îndreptată în același timp și împotriva ocupanților, pe de o parte pentru că aceștia își

---

[1] Arh. St. Tîrgoviște, Prefectura Dîmbovița, dos. 51/1917, f. 4, 6, 9, 16, 19, 20, 27, 30, 33.

[2] Mulți locuitori din comuna Armășoaia jud. Iași au fost dați în judecata Tribunalului Militar Iași întrucît refuzaseră să lucreze la tranșee (Arh. St. Iași, Fond. Tribunalul Militar, dos. 841/1917, f. 3).

[3] Arh. St. Iași, Tribunalul Militar, dos. 5316/1917, f. 1.

[4] *Ibidem*, dos. 665/1917, f. 7.

[5] V. Livcanu, *1918. Din istoricul luptelor revoluționare din Romînia*, Ed. politică, București, 1960, p. 134.

însuşeau produsele cerealiere, pe de altă parte pentru că ei sprijineau pe moşieri. O formă de luptă a maselor în teritoriul ocupat a constituit-o refuzul ţăranilor de a încheia contracte de muncă cu proprietarii şi arendaşii. Primarul comunei Radovanu din jud. Ilfov relata că „locuitorii au refuzat să semneze contractele de seceriş“ [1]. În unele părţi autorităţile aservite ocupanţilor forţau locuitorii să încheie contracte agricole; în alte părţi, fiindcă produsele cerealiere erau însuşite de ocupanţi, ţăranii nu-şi mai cultivau nici propriile lor ogoare. „Inspectînd plăşile Pantelimon, Săruleşti, Băneasa şi Fierbinţi — relata un inspector agricol — am văzut întinderi mari de porumburi nesăpate, chiar pămînturi ţărăneşti nelucrate şi în schimb populaţia validă şi capabilă de muncă stînd prin sate fără nici o ocupaţie" [2]. În ura lor împotriva cotropitorilor germani, care le luau toate produsele, masele ţărăneşti — reduse la neagră mizerie — refuzau să lucreze chiar propriile ogoare, îngreunînd în acest fel aprovizionarea ocupanţilor. Deseori, pentru a suplini lipsa braţelor şi refuzul de muncă, mai ales pe pămînturile moşiereşti, autorităţile de ocupaţie aduceau, pe lîngă prizonieri, de cele mai multe ori, ţărani din părţile muntoase, dar şi aceştia refuzau să muncească, datorită condiţiilor inumane de muncă, a hranei proaste şi insuficiente, părăsind lucrul [3]. Multe documente arată că ţăranii aduşi la munci din alte judeţe, în genere din judeţele de munte, fugeau. „Ţăranii cu boi aduşi din alte judeţe spre a munci pe moşia F. Corlătescu în comuna Dobreni-Cîmpurel — se arăta într-un raport — au fugit de la muncă" [4]. Pentru refuzul de a munci pămînturile marilor proprietari, autorităţile de ocupaţie au aplicat o serie de măsuri represive, printre care cele mai răspîndite erau amenzile. Numai în cele 7 plăşi ale fostului judeţ Ilfov (Domneşti, Budeşti, Pantelimon, Fierbinţi, Săruleşti, Olteniţa etc.) au fost amendaţi cu sume variind între 10 şi 200 lei în vara anului 1917, pentru neexecutarea muncilor agricole, un număr de peste 1500 de ţărani [5], ceea ce însă n-a avut nici un rezultat.

Uneori ţăranii ocupau moşiile, incendiind ariile de treier şi atacau conacele. Atacarea conacelor moşierilor, deşi spontană şi neorganizată, era o expresie a ascuţirii contradicţiilor de clasă la sate între masele ţărăneşti oprimate şi moşierime. Lupta maselor împotriva moşierilor se împletea cu lupta împotriva ocupanţilor. Pentru a se apăra de furia maselor, moşierii şi arendaşii solicitau deseori sprijinul autorităţilor de ocupaţie, iar Comandamentul german, care era interesat în asigurarea „liniştei", acorda sprijinul cerut trimiţînd soldaţi pentru a urmări şi pedepsi pe cei care devastau şi atacau conacele [6].

Lupta ţărănimii s-a manifestat puternic nu numai împotriva propriilor ei exploatatori — moşierii şi arendaşii —, dar şi împotriva ocupanţilor. În condiţii extrem de grele, în condiţii de război, cînd pentru orice acţiune puteau fi împuşcaţi, ţăranii au dat dovadă de patriotism

[1] Arh. St. Buc., Pref. Ilfov, dos. 163/1917, f. 10; *ibidem*, dos. 10/1917, vol. 5, f. 324.
[2] *Ibidem*, dos. 24/1917, p. 176.
[3] *Ibidem*, dos. 11/1917, f. 83, 85, 314; dos. 9/1917, f. 216, 251, 286, 295.
[4] *Ibidem*, dos. 12/1917, f. 39; dos. 34/1917, f. 176.
[5] *Ibidem*, dos. 123/1917, f. 5–63.
[6] *Ibidem*.

și curaj ridicîndu-se împotriva rechizițiilor și a arbitrariului de tot felul, impuse de ocupanți. Așa de pildă, la Cîmpina, țăranii „au masacrat soldați germani; nemții au tras cu mitralierele" [1]. La țară erau foarte frecvente actele de răzbunare ale țărănimii împotriva jandarmilor și soldaților germani. „Mulți soldați și jandarmi — relata un martor ocular — au fost omorîți!" [2]. În „Gazeta Bucureștiului" — organul trupelor germane de ocupație — apăreau adeseori știri cu privire la acordarea de premii pentru prinderea țăranilor care atacau sentinelele sau jandarmii [3]. În comuna Ciolănești de Deal (Teleorman) țăranii au maltratat o patrulă germană [4] pentru care guvernatorul german a impus comunei o amendă de 700 lei [5]. Autoritățile de ocupație aplicau deseori amenzi și pentru neexecutarea muncilor, refuzul de a răspunde ordinelor comandaturilor, a distrugerii liniilor telefonice etc. Astfel, au fost aplicate amenzi între 10—125 lei comunelor: Lerești și Valea Mare jud. Muscel, Scheiu jud. Dîmbovița [6], Băilești jud. Dolj, Dorobanțul jud. Teleorman, Afumați jud. Ilfov. „Ori de cîte ori le vine la îndemînă — nota un politician [7] — țăranii atacă pe soldații germani și-i ucid". Organizați în cete, sătenii atacau trupele de ocupație pricinuindu-le numeroase pierderi. În pădurile din jud. Mehedinți cîțiva soldați romîni în fruntea cărora se afla un sublocotenent de rezervă (învățător), ajutați de țărani cu alimente, au hărțuit cîteva luni de zile trupele de ocupație [8]. Temîndu-se de o răscoală generală a populației de la sate și pentru ca aceasta să nu se unească cumva cu trupele din pădure și cu ostatecii internați la mănăstirea Tismana, comandatura etapei Tg.-Jiu a interzis ostaticilor de a se mai deplasa liberi pe o rază de 3 km în jurul orașului. Totodată autoritățile de ocupație au pus agenți care să afle și să divulge locul celor ce acționau din pădure, cum și al celor care-i ajutau. Cu ajutorul unor trădători au fost prinși un număr de 10 țărani din comunele Gropești, Drăgotești și Balboși din jud. Mehedinți care au dat ajutor celor din pădure, iar mai apoi au fost executați [9].

În unele locuri țăranii au atacat și incendiat clădirile în care își aveau sediile comandaturile de etape. Astfel, țăranii au incendiat Școala de Silvicultură din comuna Brănești, unde era instalată comandatura etapei nr. 275 [10].

---

[1] Biblioteca Centrală de Stat, Filiala Bălcescu, Arh. Saint Georges, pachet CCCLXX/9, Corespondența Lupu Kostaki.

[2] C. Bacalbașa, *Capitala sub ocupația dușmanului*, Brăila, 1921, p. 217.

[3] *Ibidem.*

[4] V. Drăghiceanu, *707 zile sub cultura pumnului german*, București, 1920, p. 152.

[5] Un caz tipic îl constituie amendarea comunei Bertea cu suma de 10 000 lei pentru faptul că locuitorii au participat în mod activ la acțiunea împotriva cotropitorilor germani, au adăpostit în comună agitatori și prizonieri de război evadați (C. Pherekyde, *Colecțiunea ordonanțelor pentru populația Romîniei în cuprinsul administrației militare ...*, nr. 206 din august 1917).

[6] Arh. St. Tîrgoviște, Pref. Dîmbovița, Corespondență pe 1917, neinv. 1917/f. 213.

[7] C. Bacalbașa, *op. cit.*, p. 164—165.

[8] M. Bolocan, *Cei 10 martiri executați la T. Severin*, Timișoara, p. 15.

[9] *Ibidem.*

[10] Arh. St. Buc., Prefectura Ilfov, dos. 33/1917, f. 11, 14, 19. Autoritățile de ocupație au impus comunelor Brănești și Piteasca — Pasărea, descoperirea vinovaților; în caz contrar erau amenințate că „li se va aplica amenzi grele repartizate pe cap de locuitor".

În condiții grele, masele de țărani au desfășurat acțiuni dîrze. Lupta socială îndreptată împotriva asupririi moșierești s-a împletit cu lupta împotriva cotropitorilor, masele de țărani dovedindu-și în acest fel patriotismul lor.

★

Acțiunile maselor țărănești și influența revoluției ruse din februarie 1917 au înspăimîntat clasele dominante. Teama lor era cu atît mai mare cu cît aparatul de represiune se dovedea incapabil să mai acționeze în voie. Nemaiputînd să se bizuie exclusiv pe reprimarea violentă, cercurile guvernante — care urmăreau să-și mențină puterea politică, să înlăture spectrul unei revoluții — au luat măsuri pentru izolarea proletariatului de țărănime. Imediat după victoria revoluției ruse din februarie 1917, regele Ferdinand a dat pe front la 10 martie 1917 un manifest prin care promitea țăranilor pămînt și vot. Două luni mai tîrziu, corpurile legiuitoare, temîndu-se de creșterea frămîntărilor, de izbucnirea revoluției, care ar fi dus la rezolvarea radicală, de către masele populare înseși, a problemei agrare, au modificat Constituția, înscriind cele două reforme : agrară și electorală. Numai sub presiunea luptelor muncitorești și a frămîntărilor maselor țărănești și a exemplului revoluției ruse din februarie cercurile guvernante au promis pămînt și vot. La aceasta a contribuit totodată și faptul că în întreaga perioadă ce a urmat după 1907, masele de țărani au fost într-o continuă frămîntare, acțiunile lor pentru obținerea de condiții de învoieli mai ușoare, pentru un trai mai bun, marcînd de la o etapă la alta o anumită creștere.

În ansamblul lor, acțiunile desfășurate de masele de țărani după 1907 au fost permanente ; privite prin această prismă, ca și prin perspectiva unirii lor cu mișcarea muncitorească, în plină dezvoltare după reconstituirea Partidului Social-Democrat în 1910, mișcările și frămîntările țărănești de după 1907 au constituit o amenințare continuă pentru regimul burghezo-moșieresc.

Acțiunile maselor largi de țărani împotriva asupririi moșierilor și arendașilor, ca și împotriva autorităților s-au desfășurat în condițiile dezvoltării mișcării muncitorești, a creșterii greutății ei specifice în ansamblul vieții social-politice a țării. Mișcarea muncitorească după 1907 s-a afirmat ca un factor care influența lupta maselor pentru pămînt. Ea nu a reușit însă, datorită elementelor oportuniste din conducerea P.S.D., să stabilească legături trainice și nemijlocite cu masele țărănimii, ceea ce a adus prejudicii luptei muncitorilor și țăranilor. Lipsind conducătorul și organizatorul luptei lor — partidul de tip nou, leninist — acțiunile țărănimii s-au desfășurat și în această perioadă răzleț și spontan. Obiectiv, masele țărănești voiau să intre în stăpînirea pămîntului, dar acțiunile lor se încheiau, de cele mai multe ori, cu obținerea unor condiții de învoieli mai ușoare și în genere cu îmbunătățirea acestora.

În anii care au urmat, problema pămîntului s-a pus cu deosebită ascuțime, clasele dominante fiind obligate să treacă la efectuarea reformei agrare din 1921, care, menținînd proprietatea moșierească, nu a rezolvat totuși problema agrară. Acest lucru s-a înfăptuit abia în anii regimului democrat-popular, cînd, sub conducerea partidului comunist, în focul luptei

pentru reforma agrară, s-a închegat alianța dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare. A fost asigurată astfel condiția de bază care a dus la încheierea colectivizării agriculturii, la victoria definitivă a socialismului în țara noastră.

КРЕСТЬЯНСКОЕ ДВИЖЕНИЕ В РУМЫНИИ В ПЕРИОД 1907—1917 гг.

РЕЗЮМЕ

Восстание 1907 года было одним из самых мощных выступлений народных масс против помещичьего гнета, за свободу и социальный прогресс.

Напуганные революционной борьбой крестьянства, господствующие классы принимают новые меры для защиты помещичьей собственности. Был издан ряд законов (Casa Rurală, Obștiile de arendare и др.), чтобы путем укрепления сельской буржуазии, которая защищала бы помещичью собственность, создать на селе опорную социальную базу.

Аграрное законодательство усилило в какой-то мере капиталистические элементы на селе. Но, сохраняя незатронутой помещичью собственность, это законодательство не устранило противоречий в сельском хозяйстве; после 1907 года они еще более обостряются и находят свое выражение в постоянных столкновениях между крестьянами, с одной стороны, и помещиками и арендаторами — с другой.

Вскоре после восстания, в конце 1907 г. и весной 1908 г., в селах имеют место последние вспышки восстания 1907 г. Запуганные кровавой расправой крестьянские массы все же продолжают бороться против гнета помещиков и арендаторов.

В период 1909—1912 гг. выступления крестьянских масс продолжаются; с особой силой они проявляются в уездах Ботошань, Прахова, Ильфов и Долж. Основной целью борьбы крестьян был захват помещичьих земель. Однако выступления их заканчивались большей частью лишь тем, что они добивались более выгодных арендных условий.

Крестьянское движение поднимается на более высокую ступень накануне и во время империалистической войны. Пользуясь уходом армии из Молдовы, крестьянские массы нападают на поместья и разоряют примарии, уничтожая архивы с закабаляющими «договорами». Такие выступления имели место почти во всех уездах Олтении и Мунтении.

В Молдове, из-за чрезвычайно тяжелых жизненных условий, из-за голода и болезней и под влиянием февральской революции в России в 1917 г. крестьяне развернули упорную борьбу. Они выступили против реквизиции, отказывались обрабатывать помещичью землю, а иногда разоружали и жандармов, прибывших, чтобы согнать их на работу.

Смелые действия были предприняты крестьянскими массами и на территории, оккупированной немецкими войсками. В этих особых условиях, вызванных наличием оккупационных войск, крестьяне поднимались на борьбу как против угнетателей-помещиков, так и против оккупантов, поддерживающих помещиков, доказав тем самым свой патриотизм.

Под давлением выступлений народных масс и февральской революции в России в 1917 г. господствующие классы пообещали провести новую аграрную реформу.

Крестьянские выступления после 1907 г. происходили в условиях развития рабочего движения, которое оказало влияние на борьбу масс за землю. Поскольку у крестьян не было руководителя и организатора — ленинской партии нового типа — крестьянские выступления в этот период были стихийными и разрозненными.

В последующие годы вопрос о земле встал с особой остротой, так что господствующие классы были вынуждены провести в 1921 г. аграрную реформу. Однако она сохранила помещичью собственность на землю и не разрешила аграрной проблемы. Это было осуществлено лишь в годы народно-демократической власти, когда под руководством Коммунистической партии в огне борьбы за аграрную реформу в 1945 г. возник союз рабочего класса с трудящимся крестьянством.

ACTIONS DE LA PAYSANNERIE ROUMAINE AU COURS DE LA PÉRIODE 1907—1917

RÉSUMÉ

La révolte de 1907 a été l'un des plus vigoureux soulèvements des masses populaires contre l'oppression des grands propriétaires terriens, pour la liberté et le progrès social.

Épouvantées par la lutte révolutionnaire de la paysannerie, les classes dirigeantes adoptèrent de nouvelles mesures pour la défense de la grande propriété terrienne, élaborant à cet effet une série de lois telles que celles de la « Caisse rurale », des « Communautés d'affermage », d'autres encore, dans le dessein de renforcer la bourgeoisie rurale et de constituer ainsi une base sociale propre à défendre les intérêts de la grande propriété foncière.

Les lois agraires de l'époque contribuèrent à consolider dans une certaine mesure le capitalisme villageois, mais, conservant intacte la grande propriété terrienne, elles laissaient subsister les contradictions qui agitaient le monde rural. Celles-ci s'accentuèrent encore après la révolte de 1907, sous forme d'incessants conflits entre paysans d'une part et grands propriétaires et fermiers de domaines d'autre part.

Au lendemain du soulèvement, dans le courant de l'année 1907 et au printemps de l'année suivante, les campagnes étaient encore sous l'effet de la révolte de 1907. Bien que terrifiées par la répression sanglante qu'elles avaient soufferte, les masses paysannes continuèrent à lutter contre l'oppression des grands propriétaires terriens et de leurs fermiers.

L'action des masses paysannes se poursuivit au cours des années 1909—1912 et prit une forme particulièrement vigoureuse dans les départements de Botoşani, de Prahova, Ilfov et Dolj. L'objet de leur lutte était de prendre possession des terres des grands propriétaires, mais elle n'aboutissait le plus souvent qu'à obtenir des baux moins désavantageux.

Les mouvements et les actions paysannes atteignirent un niveau plus élevé à la veille et au cours de la guerre impérialiste. Mettant à profit la retraite de l'armée roumaine en Moldavie, les masses paysannes attaquèrent les résidences des grands propriétaires et les mairies et détruisirent les archives qui contenaient les baux asservissants. Des actions de cette sorte se produisirent dans presque tous les départements d'Olténie et de Valachie.

En Moldavie, sous l'influence des conditions d'existence extrêmement précaires, de la disette et des épidémies, ainsi que sous l'impulsions de la révolution russe de février 1917, les

masses paysannes se montrèrent particulièrement acharnées. Elles s'opposaient aux réquisitions, refusaient de travailler les terres des grands propriétaires, allant même jusqu'à désarmer les gendarmes chargés de réquisitionner les paysans pour différentes corvées.

La lutte des masses paysannes ne fut pas moins courageuse dans les régions occupées par les troupes allemandes. Dans les conditions spécifiques créées par la présence des forces d'occupation, les paysans se dressèrent à la fois contre les grands propriétaires oppresseurs et contre les occupants qui leur prêtaient leur appui, et prouvèrent ainsi leur patriotisme.

Sous la pressions des masses populaires et de la révolution russe de février 1917, les classes dirigeantes se virent contraintes de promettre une nouvelle réforme agraire.

Dans l'ensemble, les actions paysannes se déroulèrent, après 1907, dans les conditions créées par l'essor du mouvement ouvrier qui exerça son influence sur la lutte des masses rurales pour la terre. Mais faute d'une direction et d'une organisation adéquate celle du parti de type nouveau, léniniste — les actions de la paysannerie furent une fois de plus sporadiques et spontanées.

Au cours des années suivantes le problème de la terre prit une acuité exceptionnelle, et les classes dirigeantes se virent obligées de procéder à la réforme agraire de 1921, laquelle, en conservant la grande propriété terrienne, ne solutionna pas le problème agraire. Ce problème ne fut résolu que sous le régime de démocratie populaire, lorsque sous la direction du parti communiste et dans le feu de la lutte pour la réforme agraire de 1945 se scella l'alliance entre la classe ouvrière et la paysannerie laborieuse.

PRODUCȚIA MEȘTEȘUGĂREASCĂ DIN MOLDOVA ȘI ȚARA ROMÎNEASCĂ ÎN SEC. X—XVII (PROBLEME DE BAZĂ ÎN LUMINA CERCETĂRILOR RECENTE) *

DE

ȘT. OLTEANU

Ignorarea cercetării principalelor ramuri ale economiei medievale (agricultura, meșteșugurile și comerțul) din Moldova și Țara Romînească de către vechea noastră istoriografie, ca și predilecția acesteia pentru studierea faptelor politice este un lucru cunoscut. Puținele studii existente, mai ales în domeniul comerțului și agriculturii, sînt departe de a răspunde problemelor fundamentale pe care le ridică cercetarea acestor importante sectoare ale economiei noastre medievale. Nu vom stărui aici asupra tuturor acestor lucrări apărute pînă la instaurarea în țara noastră a regimului de democrație populară; ne vom opri, în mod cu totul general însă, numai asupra acelora, extrem de puține de altfel, care au drept scop studiul producției meșteșugărești din Moldova și Țara Romînească de-a lungul veacurilor [1]. În această ordine de idei, ținem să subliniem că toate aceste lucrări, pe lîngă unele merite incontestabile, prezintă o serie de neajunsuri care deformează imaginea reală a dezvoltării producției meșteșugărești din Moldova și Țara Romînească. Așa, de pildă, istoria meșteșugurilor începe, în lucrările amintite, în cel mai fericit caz din sec. al XVII-lea (studiul perioadei anterioare formează doar un capitol introductiv). Majoritatea acestor lucrări preamăresc comerțul ca factor determinant în dezvoltarea economică; meșteșugurile ocupă un loc cu totul secundar, importul înlocuind producția locală. Studiul structurii relațiilor social-economice din sfera producției meșteșugărești și evoluția acestei structuri sînt în întregime neglijate. Autorii

---

* Articolul de față a fost alcătuit pe baza concluziilor la care am ajuns în lucrarea noastră aflată în ms., intitulată *Meșteșugurile din Moldova și Țara Romînească* (*sec. X—XVII*).

[1] Este vorba de lucrările: *Negoțul și meșteșugurile în trecutul romînesc* și *Istoria industriilor la romîni* editate de N. Iorga în 1905 și respectiv 1927; *Blănăria în trecutul țărilor romînești* de Sig. Prager, Buc., 1905; *Economia breslelor în Moldova* de Eug. Pavlescu, Buc., 1939 etc.

lucrărilor confundă între ele diferitele tipuri de organizare economică, omițînd complet condiționarea lor reciprocă. Amintim, în sfîrșit, în ciuda existenței unor dovezi incontestabile ignorarea studierii luptei de clasă a meșteșugarilor, a frămîntărilor sociale mergînd pînă la răzvrătire împotriva celor ce îi asupreau. Așadar, o serie de lipsuri, unele provenind dintr-o insuficientă documentare, altele, și cele mai importante, din folosirea unei metode de cercetare necorespunzătoare, idealistă, care au contribuit la prezentarea într-o lumină cu totul falsă a diferitelor probleme, de ordin social mai cu seamă, din cadrul meșteșugurilor medievale.

Soluționarea cu adevărat științifică a principalelor probleme din domeniul istoriei producției meșteșugărești a devenit posibilă odată cu folosirea în cercetarea istorică în anii regimului nostru a dialecticii materialiste, singura metodă științifică de cercetare. Interpretarea faptelor istorice de pe poziția materialismului dialectic și istoric constituie singura cale științifică de scoatere la iveală a adevărului istoric privind dezvoltarea societății de pe teritoriul patriei noastre. Totodată, în anii puterii populare s-au pus bazele arheologiei medievale neglijată complet pînă acum. Inițierea unor șantiere arheologice în principalele centre medievale din țară, precum și strîngerea laolaltă și publicarea izvoarelor medievale au constituit măsuri absolut indispensabile pentru studiul economiei medievale din țările romîne. Rezultatele obținute pînă în prezent în domeniul cercetării producției meșteșugărești [1] ne oferă posibilitatea să prezentăm în lucrarea de față cele mai importante aspecte din cadrul acestui sector al economiei din Moldova și Țara Romînească de-a lungul secolelor X—XVII. Vom încerca să analizăm aci evoluția tehnologiei meșteșugurilor și procesul de specializare a acestor meșteșuguri, precum și unele aspecte din cadrul relațiilor social-economice, ca: formele producției (la comandă, pentru piață), separarea dintre producție și circulație, formele capitalului comercial în cadrul producției meșteșugărești, diferențierea socială din sînul meșteșugarilor, obligațiile lor feudale și lupta de clasă în decursul veacurilor menționate.

I

Una dintre cele mai importante chestiuni din istoria meșteșugurilor asupra căreia vechea noastră istoriografie n-a stăruit cîtuși de puțin, fie din lipsă de informație, fie dintr-o greșită apreciere a însemnătății ei, este problema tehnologiei meșteșugurilor medievale și, strîns legată de ea, problema diferențierii și specializării produse în cadrul meșteșugului de bază în decursul veacurilor pe teritoriul Moldovei și Țării Romînești ca rezultat al diviziunii sociale a muncii. Necesitatea studierii procesului tehnologiei abia dacă mai trebuie subliniată. Karl Marx arăta că tehnologia dezvăluie atitudinea activă a omului față de natură, procesul nemijlocit de producție. Cercetînd tehnologia ne putem da seama de progresele tehnice în diferite perioade istorice, de evoluția uneltelor de producție din cadrul

[1] Amintim, de pildă, pe lîngă o serie de articole publicate, tema intitulată *Producția de mărfuri în evul mediu în Moldova și Tara Romînească* la care lucrează un colectiv de cercetători de la Inst. de istorie al Acad. R.P.R. sub conducerea prof. univ. M. Berza.

celor trei unități economice (oraș, domeniul feudal, sat), cel mai revoluționar component al modului de producție.

Procesul de diferențiere și specializare din cadrul ramurilor meșteșugărești de bază ne arată raportul dintre preocupările casnice și meșteșugul propriu-zis în cadrul celor trei unități amintite, creșterea numărului diferitelor ramuri de sine stătătoare prin depășirea nivelului preocupărilor casnice și tendința de transformare în ramuri speciale, a diferitelor operații de pregătire a produsului pentru consum. Procesul de specializare ne indică totodată nivelul de dezvoltare a producției meșteșugărești cu formele ei : producția la comandă și producția pentru piață în diferitele perioade istorice atît la orașe, cît și pe domeniile feudale și la sate.

Trecînd la examinarea tehnologiei și a specializărilor petrecute în cadrul producției meșteșugărești din Moldova și Țara Romînească în decursul sec. X—XVII, considerăm necesar să menționăm că dezvoltarea producției meșteșugărești a cunoscut, *în general*, un curs ascendent. Aceasta nu exclude însă unele perioade de accelerare sau de încetinire a ritmului de dezvoltare din cauza unor factori care au influențat starea forțelor de producție în cadrul societății de pe teritoriul patriei noastre. Pentru urmărirea cît mai ușoară a celor prezentate nu vom stărui aci asupra tuturor aspectelor tehnicii meșteșugărești ; considerăm necesar să menționăm doar principalele realizări în diferite perioade istorice cuprinse în limitele secolelor X—XVII.

★

În perioada feudalismului timpuriu (sec. X—XIV) procesul de separare dintre meșteșug și agricultură pe teritoriul Moldovei și Țării Romînești se afla într-un stadiu puțin avansat. Meșteșugurile, în general, nu depășiseră decît într-o mică măsură nivelul preocupărilor casnice, iar așezările de tip urban de-abia începuseră să ia ființă [1]. Predominînd economia naturală, fiecare gospodărie producea în cea mai mare parte pentru satisfacerea nevoilor proprii. Această stare de lucruri de la începutul evului mediu a fost descrisă de V. I. Lenin în următoarele rînduri : *„În condițiile economiei naturale societatea era compusă dintr-o mulțime de unități economice de același fel (familii țărănești patriarhale, comunități sătești primitive, domenii feudale) fiecare unitate de acest fel avînd o activitate economică care cuprindea toate felurile de muncă, începînd cu extracția diferitelor feluri de materii prime și terminînd cu pregătirea lor definitivă pentru consum"* [2]. Acest mod de a confecționa majoritatea produselor de

---

[1] Lipsa de informații documentare bogate pentru sec. X—XIV exclude deocamdată posibilitatea delimitării anumitor faze de dezvoltare a meșteșugurilor în această vreme, precum și posibilitatea studierii lor în cadrul celor trei unități economice (oraș, sat, domeniu).

[2] V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 3, Ed. politică, București, 1961, p. 21—22.

care are nevoie în propria-i gospodărie ca subsidiar al preocupărilor agrare este caracteristic meşteşugului casnic [1].

Creşterea continuă a producţiei şi odată cu aceasta a productivităţii muncii, ca urmare a dezvoltării forţelor de producţie, a dat naştere unei activităţi atît de variate încît ea nu mai putea fi efectuată de unul şi acelaşi individ. Nevoia de produse meşteşugăreşti în cantitate tot mai mare a făcut ca anumiţi indivizi din colectivitate să se specializeze în confecţionarea unor anumite produse. A apărut astfel meşteşugarul specializat [2] care deservea cu produsele meşteşugului său pe membrii colectivităţii din care făcea parte. Această desprindere a meşteşugului prin depăşirea nivelului preocupărilor casnice n-a fost, se înţelege, din punct de vedere al îndeletnicirilor agrare, o separare completă; individul respectiv îmbina cele două preocupări, agricultura şi meşteşugul, formă tipică pentru regimul economic medieval, perioada de maximă activitate meşteşugărească fiind mai cu seamă perioada din ajunul începerii muncilor agricole. În această vreme, tehnica folosită era, în general, rudimentară, iar procesul de specializare din cadrul meşteşugului de bază foarte limitat. Unul şi acelaşi meşteşugar îmbina munca de preparare a materiei prime cu cea pentru prelucrarea ei: fierarul în acelaşi timp era şi miner şi topitor, cizmarul era şi tăbăcar şi pielar etc. Cercetările arheologice efectuate pe teritoriul Moldovei şi Ţării Romîneşti au creat posibilitatea cunoaşterii, parţiale deocamdată, a tehnologiei meşteşugurilor de-a lungul sec. X-XIV în măsura în care ea s-a putut oglindi în săpăturile întreprinse.

O principală constatare pe această linie o constituie faptul că în raport cu perioada de pînă în sec. al X-lea, sfîrşitul mileniului I şi începutul mileniului următor (e. n.) constituie, din punct de vedere al tehnologiei unor meşteşuguri, un moment de vădit progres. Descoperirile arheologice dintr-o serie de localităţi ca Dridu, Bucov, Mărculeşti, Buftea, Ciurelu, Garvăn-Dinogeţia, Capidava, Păcuiul lui Soare, Bîrlad, Hlincea etc. [3], datînd din secolele X-XIV atestă o intensă prelucrare a metalelor, mai cu seamă a fierului, începînd aproximativ din sec. al X-lea. Atît extracţia, cît şi prelucrarea metalelor constituiau preocupări ale aceluiaşi individ sau aceluiaşi grup de indivizi. Unele aspecte tehnice ale procesului metalurgic se cunosc datorită cercetărilor arheologice. Reducerea minereului de fier, de pildă, se făcea în cuptoare mai evoluate decît în perioada anterioară, construite de obicei la suprafaţa solului, ca cel descoperit la Hlincea [4], procesul de reducere fiind activizat printr-un curent de aer

---

[1] *Meşteşugul casnic* înseamnă prelucrarea materiilor prime în cadrul aceleiaşi gospodării care le produce; el constituie un accesoriu necesar al gospodăriei naturale formînd împreună cu agricultura un tot şi presupune unul sau mai multe procese de muncă de un nivel tehnic scăzut efectuate de fiecare gospodar.

[2] *Meşteşugul specializat* în adevăratul înţeles al cuvîntului presupune efectuarea de către anumiţi indivizi din sînul colectivităţii a anumitor operaţiuni tehnice la un nivel mai avansat în vederea confecţionării de produse necesare nu numai membrilor unei familii, ci şi celorlalţi membri ai comunităţii.

[3] Rezultatele cercetărilor efectuate în localităţile enumerate au fost publicate în culegerile *Studii şi cercetări de istorie veche*, *Materiale şi cercetări arheologice*, precum şi în unele monografii arheologice.

[4] SCIV, nr. 3–4, an. VI (1955), p. 694–695.

introdus condiționat. Totuși, după cum au arătat analizele metalografice efectuate asupra unor bucăți de zgură rezultate din operația de reducere a minereului de fier, aceste mijloace erau puțin economice. Procentul de fier de circa 50% antrenat în zgură indică un randament destul de scăzut al acestor cuptoare.

Prelucrarea propriu-zisă a metalului este dovedită de descoperirea, în localitățile menționate mai sus, a mai multor ateliere de fierărie, ca, de pildă, cele de la Bucov și Garvăn-Dinogeția [1], a uneltelor de prelucrat, a obiectelor finite sau în curs de prelucrare, a deșeurilor. Diversitatea obiectelor confecționate în cadrul aceluiași atelier și uneltele de lucru corespunzătoare prelucrării acestora dovedesc că meșteșugarii înmănunchiau o serie de preocupări ca : minerit, fierărit, giuvaergerie, care cu timpul vor deveni meșteșuguri de sine stătătoare.

Progrese tehnice deosebite în raport cu situația din epoca anterioară se constată și în domeniul olăriei. Începînd din sec. al X-lea, se constată, arheologic, o generalizare a folosirii roții olarului pe teritoriul Moldovei și Țării Romînești, folosire atestată de raportul cantitativ dintre ceramica lucrată la roată și cea lucrată cu mîna din cadrul așezărilor cercetate. Descoperirea la Garvăn-Dinogeția și pe teritoriul orașului București a unor cuptoare de ars ceramică din secolele X-XIII [2], de tipul celor cu o singură cameră, ne edifică asupra mijloacelor tehnice de ardere a ceramicii. O realizare importantă în raport cu epoca precedentă o constituie acum prepararea și aplicarea smalțului pe ceramică în unele așezări cu caracter orășenesc ca Garvăn-Dinogeția și Capidava [3].

În domeniul țesătoriei, cercetările arheologice întreprinse la Garvăn-Dinogeția corectează cunoștințele noastre de pînă acum în ceea ce privește data folosirii războiului de țesut de tip orizontal în această parte a țării. Descoperiri recente arată ca dată a cunoașterii și folosirii de către țesătorii de la Garvăn-Dinogeția a războiului de tip orizontal sec. X-XII, moment în care, în occident acest tip de război constituia încă o noutate [4]. Folosirea mai timpurie pe teritoriul Dobrogei a acestui tip de război de țesut se explică prin influența culturală pe care a exercitat-o Bizanțul asupra regiunilor care făceau parte în acea vreme din imperiu.

O deosebită importanță pentru dezvoltarea ulterioară a procesului tehnologic o prezintă documentarea folosirii pe teritoriul Țării Romînești a energiei hidraulice în industria morăritului mai întîi, apoi, la sfîrșitul feudalismului timpuriu, folosirea ei pe o parte a teritoriului țării și în procesul de extracție a fierului din minereu, fapt documentat la începutul

---

[1] I. Barnea, *Meșteșugurile din așezarea feudală de la Garvăn (sec. X—XII)* în SCIV, nr. 1—2, an. VI (1955).

[2] SCIV, nr. 1—2, an. VI (1955) p. 108; *ibidem*, nr. 3—4, p. 713 și urm.; S. Morinț și Gh. Cantacuzino, *Săpăturile arheologice din sectorul Mihai Vodă*, în *Studii și referate privind istoria Romîniei*, Buc., 1954, P. I, p. 337, fig. 7 și p. 338 fig. 8; cf. P. Diaconu, *Observații asupra ceramicii din sec. XII—XIII de pe teritoriul orașului București*, în SCIV, nr. 2, an. IX (1958), p. 452 și urm.

[3] SCIV, nr. 1—2, an. VI (1955), p. 108—109; *ibidem*, nr. 3—4, an. IV (1953), p. 641; Gr. Florescu, *Capidava*, vol. I, p. 207.

[4] Gh. Bichir, *Contribuții la cunoașterea țesutului în așezarea de la Garvan (sec. X—XII)*, în SCIV, nr. 2, an. IX (1958), p. 430—441.

sec. al XIV-lea în aşezarea de la Păcuiul lui Soare de pe malul Dunării, după mai bine de un secol de la aplicarea ei pentru prima oară în metalurgia europeană [1].

★

Întemeierea statelor feudale romîneşti de sine stătătoare Ţara Romînească şi Moldova la mijlocul sec. al XIV-lea a consolidat raporturile feudale din cadrul societăţii romîneşti asigurîndu-le o bază solidă de dezvoltare, a contribuit la definirea cu o mai mare claritate a tuturor instituţiilor feudalismului dezvoltat. Datorită înmulţirii materialelor de informare şi în special datorită existenţei actelor interne emise de cancelaria domnească, aspectele asupra cărora ne-am propus să stăruim sînt mai bine cunoscute decît în perioada precedentă. Din această cauză prezentarea problemelor de ordin tehnologic şi a procesului de specializare din cadrul meşteşugurilor va ţine seamă de deosebirile existente în cadrul celor trei unităţi social-economice (oraş, domeniu feudal, sat). Aşa, de pildă, în perioada de pînă la mijlocul sec. al XV-lea, procesul de specializare a meşteşugurilor înregistrează o continuă creştere. Din documente aflăm de existenţa în această vreme a unui număr de circa 40 de categorii de meşteşuguri, dintre care 20 de categorii sînt menţionate la oraşe, 11 la sate, iar restul pe domeniul feudal (unele dintre ele fiind comune celor trei unităţi economice).

Din punctul de vedere tehnic se constată documentar utilizarea energiei hidraulice în metalurgie şi în alte părţi decît în cea în care a fost documentată în epoca precedentă (în Ţara Romînească la sfîrşitul sec. al XIV-lea, iar în Moldova în prima jumătate a sec. următor) [2]. În aceste condiţii de dezvoltare se produce şi separarea în spaţiu a metalurgiei extractivo-reducătoare de cea prelucrătoare, lucru care presupune şi o diferenţiere regională : anumiţi indivizi din regiunile unde existau minereuri au început să se ocupe mai ales cu extracţia şi reducerea minereurilor, iar cei în regiunea cărora nu existau astfel de materie primă, mai ales cu prelucrarea metalelor. Meşterii din domeniul prelucrării metalelor cunoşteau şi aplicau pe scară largă tratamentul termic al metalelor (sudarea). Turnarea metalelor era aplicată cu precădere în cazul aramei şi al plumbului. Cunoşteau de asemenea unele metode de elaborare a oţelului (călirea). Se pare că forţa hidraulică era aplicată şi la acţionarea torcătoriilor de lînă [3]. Meşteşugarii de artă (zlătarii, argintarii) cunoşteau şi practicau operaţiuni tehnice ca filigranarea şi presarea metalelor preţioase sau semipreţioase, iar cei din domeniul construcţiilor foloseau mari cuptoare de ars piatra de var, ca cele descoperite la Suceava sau Vaslui [4], cu o suprafaţă de 62 m² şi un volum de 130 m³.

★

[1] O. Johannsen, *Geschichte des Eisens*, Düsseldorf, 1935, p. 28; cf. B. Zientara, *Ze studiow nad historia techniki polskiego hutnictwa zelaznego do XVII wieku*, în „Przeglad historyczny", Varşovia, 1952, nr. 2, tom. XLIII, p. 206.

[2] *Doc. privi. ist. Rom.*, veac. XIII, XIV şi XV, B., p. 45; *ibidem*, veac XIV, XV, A. 3, vol. I, p. 228.

[3] *Ibidem*, veac. XIV, A. vol. I, p. 228, 229, 321.

[4] *Materiale şi cercetări arheologice*, IV, p. 246–247; V, p. 599; SCIV, nr. 3–4, an. VI (1955), p. 763.

A doua jumătate a sec. al XV-lea (în special ultima lui treime) și începutul secolului următor reprezintă pentru Moldova și Țara Romînească, ca de altfel pentru toată Europa[1], un moment de bruscă dezvoltare a forțelor de producție în legătură cu progresul general care are loc în această vreme. În domeniul meșteșugurilor această dezvoltare se manifestă prin creșterea vizibilă a nivelului tehnic al diferitelor operațiuni din cadrul producției meșteșugărești, printr-o largă specializare și diferențiere petrecută în cadrul meșteșugului de bază, mergînd pînă la dublarea la orașe a numărului ramurilor meșteșugărești de sine stătătoare în raport cu situația din epoca precedentă (38 față de 20).

Pe domeniul feudal și la sate, din cauza caracterului de frînă pe care l-au avut relațiile de producție existente, procesul de specializare este în perioada indicată slab reprezentat în comparație cu situația de la orașe. Abia dacă sînt menționate cîteva noi categorii care se specializează în această vreme (în total existau pe domenii 11 categorii, iar la sate 13). Tehnologia meșteșugurilor orășenești, mai cu seamă, înregistrează acum progrese deosebit de interesante. După cum au arătat analizele de laborator efectuate asupra unor materiale descoperite în săpături, unii dintre meșterii noștri cunosc și practică o nouă metodă de elaborare a oțelului : tratamentul termochimic de cementare[2]. Pentru prima oară apare acum menționat în documente strungul primitiv de lucrat lemnul. Forța apei este utilizată și la punerea în funcțiune a fierăstraielor. În domeniul construcțiilor ia naștere un sistem de boltire specific moldovenesc, iar în prelucrarea metalelor prețioase se practică pe o scară tot mai mare operațiuni de un înalt nivel tehnic : filigranare, cizelare, presare etc., similare celor cunoscute de meșterii țărilor vecine.

*

În perioada dominației otomane (pînă la începutul sec. al XVII-lea), se constată în raport cu situația din epoca anterioară o încetinire a ritmului de specializare în cadrul meșteșugurilor orășenești în cele mai multe ramuri (se constată doar 6 categorii noi). În schimb, pe domenii și la sate se înregistrează o creștere a ramurilor meșteșugărești de sine stătătoare (4 categorii noi la sate, 10 pe domeniile feudale). Situația constatată la orașe este în directă legătură cu instaurarea de fapt a dominației otomane asupra țărilor romîne la mijlocul sec. al XVI-lea. Acest lucru care a avut urmări cu deosebire asupra orașelor, a dus la o decădere a vieții orășenești în a doua jumătate a sec. al XVI-lea. La sate și mai ales pe domeniile feudale, unde în raport cu orașul procesul de separare a meșteșugului de agricultură era neînsemnat, urmările instaurării dominației otomane, în domeniul producției meșteșugărești, nu s-au resimțit în măsura în care ele s-au resimțit la orașe. Așa se explică creșterea procesului de specializare în ritmul constatat al meșteșugurilor de pe domeniu și de la sate.

Începînd însă din a doua treime a sec. al XVII-lea, se observă o accelerare a ritmului de dezvoltare a meșteșugurilor atît sub aspectul

[1] Fr. Engels, *Decăderea feudalismului și ridicarea burgheziei*, ed. P.C.R., 1945, p. 15–16.

[2] Tratare termochimică a oțelului moale sau aliat introducîndu-se prin difuziune carbon în stratul superficial pentru a obține un strat dur cu mai mare rezistență la uzură.

specializării în adîncime, cît şi sub aspectul desprinderii în această vreme, din meşteşugul casnic, a numeroase preocupări care devin meşteşuguri de sine stătătoare. Această situaţie a fost posibilă în urma crizei politice a Imperiului otoman care a avut ca urmare o relativă independenţă a Moldovei şi Ţării Romîneşti în raport cu situaţia din a doua jumătate a sec. al XVI-lea, sarcinile materiale faţă de Poartă fiind sensibil uşurate. În pragul sec. al XVIII-lea exista în Moldova şi Ţara Romînească următoarea situaţie: la oraşe numărul total al meşteşugurilor depăşea cifra de 80 (o creştere de aproape 100% faţă de situaţia din epoca precedentă); la sate numărul lor se ridica la 55, iar pe domeniu la 45. De menţionat că pe cînd la oraşe şi la sate procesul de creştere a numărului meşteşugurilor este continuu, pe domeniile feudale se observă tendinţa de încetinire spre sfîrşitul sec. al XVII-lea a procesului de specializare din cadrul ramurilor meşteşugăreşti de bază, ca urmare a folosirii pe o scară din ce în ce mai mare a produselor meşteşugăreşti de la oraşe, calitativ superioare. Din punctul de vedere al tehnologiei menţionăm documentarea în această vreme în unele aşezări a operaţiei de trefilare a metalelor cu ajutorul trefilatorului primitiv [1]. Progrese însemnate se constată şi în tehnica extracţiei şi reducerii minereurilor de fier şi aramă. Cuptoarele-furnale erau, în cazul celor de la Baia de Aramă şi Baia de Fier, de dimensiuni mari, reducerea efectuîndu-se la nivelul tehnic al metalurgiei europene [2]. Alături de acestea, datorită intervenţiei domniei în organizarea exploatării metalelor, continuau să fie folosite şi cuptoarele de dimensiuni mici de tradiţie feudal-timpurie ca cel descoperit la Tîrgşor, utilizate mai ales de faurii satelor; ele reprezentau forma populară de exploatare a metalelor avînd o productivitate foarte scăzută. Menţionăm, în sfîrşit, în cadrul meşteşugurilor de artă, larga aplicare a operaţiilor de poleire sau aurire a unor obiecte de metal, încrustarea metalelor preţioase cu diferite pietre scumpe, tehnica emailului etc.

Încheind prezentarea principalelor realizări tehnologice din cadrul meşteşugurilor de pe teritoriul Moldovei şi Ţării Romîneşti în secolele X—XVII, se desprinde ideia potrivit căreia meşteşugarii noştri au avut totdeauna o atitudine activă faţă de mijloacele şi uneltele lor de producţie pe care au căutat să le perfecţioneze necontenit; ei au avut totodată o atitudine activă şi faţă de inovaţiile tehnicii europene pe care au căutat să le adopte şi în ţara lor de baştină, fie ca urmare a influenţei politice şi culturale din ţările vecine asupra unor părţi din teritoriul patriei noastre (influenţa bizantină asupra Dobrogei), fie prin relaţii directe între meşteşugarii noştri şi cei din ţările vecine (Polonia, Ungaria etc.).

---

[1] Prezenţa instrumentului de trefilat metalele s-a constatat pe baza observaţiilor făcute pe materialele descoperite la Suceava.

[2] A se vedea descrierea procesului de extracţie a aramei de la Baia de Aramă făcută de Paul de Alep în *Călătoriile patriarhului Macarie de Antiohia în ţările romîne*, p. 182—184; pt. comparaţie vezi: G. Agricola, *De re metallica*, p. 341; B. Neuman, *Die ältesten Verfahren der Erzeugung* ..., Berlin, 1954, p. 25 (fig. 13), 26; T. A. Richard, *L'Homme et les metaux*, Paris, 1938, p. 233; B. Ribakov, *Ремесло древней Руси*, Moscova, 1948, cap. III, p. 207, 208.

II

Unele rezultate au fost obţinute şi pe linia cercetării unor probleme din cadrul relaţiilor social-economice [1] deosebit de importante ca : problema *formelor de producţie* (la comandă, pentru piaţă), a *separării producţiei de circulaţie*, a *formelor capitalului comercial* în cadrul producţiei meşteşugăreşti, a *diferenţierii sociale* din sînul meşteşugarilor, a *obligaţiilor lor şi a formelor luptei de clasă* în decursul veacurilor X—XVII.

În remarcabila lucrare *Dezvoltarea capitalismului în Rusia*, V. I. Lenin a sintetizat întreaga structură a relaţiilor social-economice din cadrul meşteşugurilor din Rusia, formulînd principalele stadii de dezvoltare a producţiei meşteşugăreşti, general valabile, începînd cu cele mai simple şi mai primitive forme de industrie întîlnite în diferite epoci istorice. În acest fel lucrarea lui Lenin constituie un preţios îndreptar pentru cercetarea relaţiilor social-economice din cadrul meşteşugurilor şi pe teritoriul patriei noastre.

★

După cum arată Lenin, prima formă a producţiei meşteşugăreşti care se rupe de agriculură este „*producerea de articole la comanda consumatorului* (s.n. — *Şt. O*). Materialul poate să aparţină în acest caz consumatorului care a făcut comanda sau meşteşugarului, iar plata pentru munca acestuia se face fie în bani, fie în natură (adăpostirea, întreţinerea, retribuirea lui cu o parte din produse, de pildă cu făină)" [2]. Producţia la comandă este caracteristică perioadei de început a feudalismului. Pe teritoriul Moldovei şi Ţării Romîneşti se producea la comandă pentru satisfacerea nevoilor membrilor comunităţii în vremea amintită, atît în atelierele descoperite în oraşele-cetăţi de la Garvăn-Dinogeţia, Capidava, Păcuiul lui Soare, cît şi în cele existente în celelalte aşezări orăşeneşti din sec. al XIII-lea (Baia, Siret, Cîmpulung, Argeş etc.). Din păcate, datele documentare de care dispunem pînă în prezent nu ne permit să stabilim numărul ramurilor de producţie de la oraşe care produceau articole atît la comandă, cît şi pentru piaţă în decursul veacurilor X—XIV şi mai ales raportul dintre cele două forme de producţie în cadrul fiecărei ramuri meşteşugăreşti. Ceea ce se poate însă afirma fără nici o îndoială este faptul că producţia la comandă avea, în general, o largă sferă de manifestare.

Pentru perioada feudalismului dezvoltat (sec. XIV—XVII), datorită creşterii posibilităţilor de documentare, problema care se pune este aceea de a stabili locul pe care-l ocupă producţia la comandă în cadrul diferitelor ramuri meşteşugăreşti. Cercetarea în această privinţă a documentelor ne duce la următoarea constatare : cu cît ne apropiem mai mult de sec. al XVII-lea, cu atît producţia la comandă îşi micşorează sfera de acţiune în avantajul producţiei pentru piaţă, încît la sfîrşitul sec. al XVII-lea în cele mai multe ramuri nivelul ei este foarte scăzut. Există, evident, unele meşteşuguri în care producţia la comandă îşi menţine şi în sec. al XVII-lea preponderenţa, mai cu seamă în acele ramuri care foloseau ma-

[1] Problema fundamentală a relaţiilor social-economice, anume problema proprietăţii asupra mijloacelor de producţie meşteşugăreşti va fi analizată cu alt prilej.

[2] V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 3, Bucureşti, 1961, p. 322—323.

terie primă scumpă sau greu de procurat, de pildă, în cadrul prelucrării metalelor preţioase, a armurăritului, în cadrul meşteşugurilor de la curtea domnească etc. Documentele ne oferă destule exemple în această privinţă. În a doua jumătate a sec. al XV-lea de pildă, meşterii armurieri Ştefan şi Mihai silitrarul lucrau pentru necesităţile de la curtea lui Ştefan cel Mare [1]; la Suceava s-a descoperit atelierul unui meşter năsturar de la sfîrşitul sec. al XV-lea şi începutul secolului următor în care se confecţionau la comandă nasturi metalici în cea mai mare parte [2]. Se cunosc apoi meşterii de la curtea lui Petru Cercel la sfîrşitul sec. al XVI-lea [3]. În secolul următor ştirile sînt mult mai numeroase. Condica vistieriei şi anatefterul lui Constantin Brîncoveanu menţionează în repetate rînduri cheltuielile făcute de domnie cu prilejul unor comenzi de produse meşteşugăreşti executate de diferiţi meşteşugari, în special de cei din Bucureşti, Tîrgovişte, Cîmpulung. Aceşti meşteri erau retribuiţi în bani şi produse [4] dar la comandă se lucra şi pentru alte persoane. Şindrilarii din Baia, de pildă, primeau o comandă de 135000 bucăţi şindrilă pentru acoperirea mănăstirii sf. Ioan din Iaşi, iar altădată se comanda unui şindrilar din acelaşi oraş 90 000 bucăţi şindrilă pentru acoperirea mănăstirii Trei Ierarhi [5]. La comandă lucra şi Bolea zlătar din Suceava care primea la 30 ianuarie 1615 o comandă de la călugării mănăstirii Suceviţa pentru executarea unor ripide [6]. În multe cazuri însă, producţia la comandă din cadrul meşteşugurilor orăşeneşti din sec. al XVII-lea completa, aşa cum vom vedea mai jos, cealaltă formă a producţiei: producţia pentru piaţă.

Pe domeniile feudale şi la sate producţia la comandă a predominat în tot cursul perioadei pe care o studiem. În special în vremea cînd piaţa şi circulaţia de mărfuri erau slab dezvoltate, producţia meşteşugărească de la curţile boiereşti, mănăstiri şi sate era destinată aproape exclusiv satisfacerii cerinţelor gospodăriilor din comunitatea respectivă. La comanda consătenilor lor lucrau atît fierarul de la Dridu (sec. al X-lea), cît şi cel de la Bucov (sec. al X-lea), Hlincea (sec. al XIII–XIV-lea), olarul de la Vădastra (sec. al XIV-lea). De-abia începînd din sec. al XV-lea cînd se dezvoltă pe o scară mai mare producţia de mărfuri la oraşe, şi mai cu seamă în sec. al XVII-lea, domeniile feudale şi chiar şi satele aduc pe piaţa oraşelor spre vînzare produse meşteşugăreşti executate de meşterii proprii. Pe baza celor indicate mai sus se poate afirma că producţia la comandă constituia în sec. al X–XVII-lea *forma generală* de producţie pe teritoriul Moldovei şi Ţării Romîneşti.

[1] N. Iorga, *Studii şi documente*, XXIII, p. 309.

[2] Mircea D. Matei şi Şt. Olteanu, *Noi date cu privire la dezvoltarea meşteşugurilor în Suceava feudală*, în SCIV, nr. 1, an. XII (1961), p. 121–130.

[3] Ştefan Pascu, *Petre Cercel şi Ţara Romînească la sfîrşitul sec. al XVI-lea*, Sibiu, 1944, p. 174.

[4] De pildă, spoitorii primeau 15 ughi (N. Iorga, *Studii şi documente*, V, p. 362), vătaful de butari 5 coţi de postav, dogarii şi zidarii cîte 16 coţi, cusătoresele cîte 16 coţi (în afară de alte produse şi bani, *ibidem*, p. 361), cojocarii şi cizmarii domneşti, chivărarii din Cîmpulung care primiseră o comandă de 1000 chivere necesare slujitorilor de la curtea domnească primeau bani şi produse (*Condica vistieriei de venituri şi cheltuieli de la leatul 7202–7212 (1694–1704)*, în „Revista Ist. a Arhivelor Romîniei", Bucureşti, 1873, p. 363 etc.

[5] N. Iorga, *Studii şi documente*, VI, p. 214.

[6] *Doc. priv. ist. Rom.*, veac. XVII, A. vol. III, p. 189–190.

Cea de-a doua formă a producției meșteșugărești o constituie *producția pentru piață* a cărei temelie, așa cum au arătat clasicii marxismleninismului, o formează diviziunea socială a muncii, specializarea care separă una de alta diferitele genuri de confecționare a produselor, creînd un număr din ce în ce mai mare de ramuri industriale; odată apărută, diviziunea socială a muncii duce inevitabil la o producție de marfă [1]. Elementul transformator în procesul de apariție a producției de mărfuri îl constituie piața care este la rîndul ei un însoțitor inevitabil al diviziunii sociale a muncii. Așa cum arată Lenin într-una din lucrările sale, „noțiunea de «piață» nu poate fi nicidecum separată de noțiunea de diviziune socială a muncii . . . «Piața» apare acolo unde și în măsura în care apare diviziunea socială a muncii și producția de mărfuri. Mărimea pieții este indisolubil legată de gradul de specializare a muncii sociale" [2]. Acestea sînt, în mare, indicațiile date de Lenin, de o covîrșitoare importanță pentru studierea procesului de apariție și dezvoltare a producției pentru piață. Elementul esențial îl constituie, prin urmare, diviziunea socială a muncii, specializarea muncii sociale. În prima parte a studiului nostru am stăruit tocmai asupra acestui hotărîtor element fixîndu-i, în măsura în care a reieșit din izvoarele utilizate, momentul de manifestare pe teritoriul Moldovei și Țării Romînești și evoluția acestui proces de specializare a meșteșugurilor de-a lungul veacurilor. Dacă din punct de vedere logic existența producției pentru piață, ca urmare a documentării pe teritoriul celor două țări romîne a procesului de specializare din cadrul producției meșteșugărești, este o certitudine, ilustrarea ei cu material documentar este, în etapa actuală, greu de făcut mai cu seamă pentru perioada de început a feudalismului. Și mai grea ne apare încercarea de a defini cele două forme de producție, de a stabili un raport între ele, dată fiind coexistența lor în cadrul aceleiași ramuri meșteșugărești. Situația se schimbă însă cu cît ne apropiem de sec. al XVII-lea; datorită înmulțirii izvoarelor documentare, se pot desprinde o serie de indicii [3] care să ne sugereze locul pe care-l ocupă producția pentru piață în cadrul general al dezvoltării producției meșteșugărești.

Pentru epoca feudal-timpurie documentele care atestă existența producției pentru piață pe teritoriul Moldovei și Țării Romînești sînt variate. O deosebită semnificație o prezintă în această privință materialul arheologic. Abundența și caracterele tehnice ale ceramicii descoperită în așezările cercetate, dovedesc proveniența lor pe calea schimbului din centre regionale mai mult sau mai puțin depărtate de așezarea respectivă. Un alt indiciu îl constituie descoperirea în așezările cu caracter orășenesc (Garvăn, Păcuiul lui Soare [4]), a formelor de turnat obiecte din diferite metale, lucru care presupune o producție pentru piață. Tezaurele monetare din sec. al X—XIII-lea descoperite în săpături atestă și ele existența for-

---

[1] V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 1, Ed. politică, București, 1960, p. 89.

[2] *Ibidem*, p. 94—95.

[3] Asupra lor vom reveni mai jos.

[4] Ca material comparativ pentru stări de lucruri asemănătoare din aceeași vreme, vezi G. B. Fedorov, Rezultatele și problemele principale ale cercetărilor arheologice din sud-vestul U.R.S.S. referitoare la primul mileniu al e.n., în SCIV, nr. 2, an. X (1959), p. 393.

mei de producţie asupra căreia stăruim, căci apariţia banilor sub formă de monede creează veriga necesară apariţiei circulaţiei de mărfuri interne. O altă sursă o formează mărturiile contemporane ale unor călători străini care menţionează situaţia economică „înfloritoare", a oraşelor-cetăţi de la Dunărea inferioară: Vicina, Cetatea Albă etc. Aşa, de pildă, geograful arab Edrisi menţiona pe la 1154 o prosperitate economică în aceste părţi demnă de luat în seamă. Vorbind despre oraşele dunărene cu referiri în special la Dristra (Silistra) Vicina şi Cetatea Albă Edrisi arată că are străzi largi, clădiri înalte, prăvălii multe şi izvoare de venituri îmbelşugate [1]. Existenţa acestor străzi, uliţe cu caracter comercial, precum şi a atelierelor ale căror urme s-au observat în săpăturile de la Garvăn, Capidava etc., constituie dovada existenţei unei pieţi permanente în cadrul acestor aşezări unde se aduceau spre vînzare produse variate.

În sec. al XIV—XVII-lea desfacerea produselor meşteşugăreşti pe piaţa oraşelor este în continuă creştere. Numărul ramurilor meşteşugăreşti care încep să producă pentru piaţă sporeşte pe măsura creşterii procesului de specializare a muncii sociale. Totodată creşte şi cuantumul produselor destinate vînzării în cadrul fiecărui meşteşug, mai cu seamă în ultima parte a sec. al XV-lea şi în ultimele două treimi ale sec. al XVII-lea. Din cauza unei slabe diferenţieri între procesul de producţie şi cel de circulaţie, meşteşugarul era în acelaşi timp într-o bună măsură şi negustorul propriilor sale produse. Este de amintit cazul lui Petru croitor din Vaslui care între 1450 şi 1500 se întovărăşise cu Anton arcarul din Braşov în vederea unei activităţi economice ce definea cu destulă limpezime în persoana celor doi meşteşugari şi funcţia de purtători ai relaţiilor de schimb [2]. Activitatea comercială peste graniţă a unor meşteşugari este atestată şi de alte acte. Între 1460 şi 1511 sînt menţionaţi meşteri din oraşele Moldovei în relaţiile comerciale cu Lembergul (Ion pielarul [3], Iacob şi Ştefan blănari din Suceava [4], Cristofor cizmar din Cotnari [5] etc., iar către 1530 se aduceau din oraşele moldoveneşti, pentru a fi vîndute la Braşov, printre altele, pături, căciuli, covoare, brîie, chimire [6].

Valorificarea produselor meşteşugăreşti pe piaţa internă alături de celelalte produse ale economiei Moldovei şi Ţării Romîneşti este ilustrată de numeroase fapte. În pieţele, sau „bazarele" cum sînt denumite în documente [7], şi pe uliţele oraşelor, în special pe cele din centrul tîrgu-

---

[1] *Geographie d'Edrisi*, II, Paris, 1836, p. 380—386, la N. Iorga, *Istoria romînilor*, Buc., 1937, vol. III, p. 70, 72; cf. B. Nedkov, *България и съседните и земи прprodu XII век...*, Sofia, 1960, p. 79 şi urm.

[2] I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, II, p. 453—454; asociaţii ale meşteşugarilor pentru desfacerea produselor pe piaţă se întîlnesc şi în alte ţări, în Rusia de pildă (B. Ribakov, *op. cit.*, cap. IX, p. 713—728).

[3] N. Iorga, *Studii şi documente*, XXIII, p. 302.

[4] *Ibidem*, p. 310.

[5] N. Iorga, *Relaţiile comerciale ale ţărilor noastre cu Lembergul*, Buc., 1900, P.I., p. 31.

[6] D. Ciurea, *Noi contribuţii la istoricul oraşului Baia*, în „Studii şi cercetări ştiinţifice", Iaşi, nr. 3—4, 1955, p. 37.

[7] Bazarul din Bucureşti menţionat la 1563 (*Doc. priv. ist. Rom.*, veac. XVI, B. vol. III, p. 177), bazarul din Buzău pomenit la 1575 (*ibidem*, vol. IV, p. 192; V, p. 149); apoi pieţele şi tîrgurile din Tîrgovişte, Iaşi, Suceava etc.

rilor, se aflau casele, prăvăliile, pivniţele şi dughenele în care meşteşugarii îşi desfăceau marfa [1]. Trifan Korobeinikov, care a călătorit în Moldova către sfîrşitul sec. al XVI-lea, amintea de existenţa în Iaşi a multor prăvălii, „iar în prăvălii tot felul de mărfuri şi tîrguieli" [2]. Şi Sivori remarca existenţa în Bucureşti şi Tîrgovişte a multor „prăvălii bine aprovizionate cu tot felul de mărfuri" [3].

În sec. al XVII-lea, cantitatea de produse aduse spre vînzare pe piaţa oraşelor creşte considerabil. Această creştere poate fi apreciată după relaţiile date de numeroşi călători cu privire la activitatea schimburilor economice [4], după înmulţirea la oraşe a locurilor permanente de desfacere a mărfurilor. La Iaşi, de pildă, existau în cursul sec. al XVII-lea, 7 asemenea locuri, unele dintre ele purtînd denumirea produselor de bază care se vindeau, ca „tîrgul unde se vînd ciubotele"[5], uliţa Ciubotărească[6], Ciubotăria [7], Cizmăria [8], tîrgul Făinii [9]; Şelari [10], Zlătari [11], Mărgelărie [12] etc. în Bucureşti, unde se aflau atelierele şi prăvăliile organizate pe rînduri comerciale, fiecare rînd aparţinînd meşteşugarilor din aceeaşi ramură [13]. Desfacerea propriilor lor produse în aceste dughene sau prăvălii se reflectă în clauza cuprinsă în statutul breslei blănarilor şi cojocarilor din Suceava reînnoit la 1 ianuarie 1673 care prevedea ca „starostele breslei să ia cîte 2 orţi pe an de dugheană de blănari, cojocari..." [14]. În statutul cojocarilor din Iaşi se specifica, printre altele, ca meşterii cojocari „să aibă la uliţă 5—6 dughene în care să vîndă cojoacile" [15]. Activitate de desfacere a produselor lor se constată şi în cazul săpunarilor din Bucureşti[16], a măcelarilor[17],

---

[1] În prima jumătate a sec. al XV-lea se afla pe uliţa ce duce la Cetate din Suceava o casă a unei armence în care se ducea o activitate de comercializare a unor produse, definită de datul camenei (*Doc. priv. ist. Rom.*, veac. XIV, XV, A. vol. I, p. 227, 245). În săpăturile arheologice de la Suceava, Tîrgşor şi alte părţi au fost descoperite numeroase construcţii din sec. XIV, XV, XVI şi XVII cu un vădit caracter comercial.

[2] Gh. Bezviconi, *Călători ruşi în Moldova şi Muntenia*, Buc., 1947, p. 36.

[3] Şt. Pascu, *op. cit.*, p. 169, 174—175.

[4] Relaţia lui Paul Strasburg, trad. efect. după text. publicat de Timotei Cipariu în „Arhiva pentru filologie şi istorie", Blaj, 1867, p. 12—16; relaţia lui Cornelio Magni, trad. efect. la Inst. de ist. al Acad. R.P.R., Buc., etc.

[5] Inst. de ist. al Acad. R.P.R., Bucureşti, copia actului din 8 decembrie 1664; Şt. Olteanu, *Meşteşugurile din Moldova în sec. XVII*, în *Studii şi materiale de istorie medie*, vol. III, p. 191.

[6] Bibl. Acad. R.P.R. LX/112 copie rom.

[7] „Ioan Neculce" Bulet. Muz. Municipal din Iaşi, VI (1927), p. 124.

[8] Arh. St. Buc., m-rea Galata, XIV/18 orig. rom.

[9] Bibl. Acad. R.P.R., LXXIX/3, orig. rom.

[10] Arh. St. Buc. Cond. brîncovenească, nr. 705, f. 114—115, copie rom.

[11] Arh. St. Buc., m-rea Sf. Ioan, Buc., XII/7, orig. rom.

[12] Arh. St. Buc., Cond. brîncovenească, nr. 705, f. 38, copie rom.

[13] Pentru rîndurile din Bucureşti a se vedea Şt. Olteanu, *Meşteşugurile din Buc. în sec. XVI—XVII*, în „Studii" an. XII (1959) nr. 5, p. 102.

[14] E. Pavlescu, *Economia breslelor în Moldova*, Bucureşti, 1939, p. 61.

[15] Th.Codrescu, *Uricariul*, IV, p. 141. La Sibiu, cizmarii din oraş obţin la 1466 dreptul de a-şi construi dugheană în Piaţa Mică a oraşului ca să poată vinde în fiecare marţi şi în zilele de tîrg încălţămintea confecţionată în atelierele lor (Şt. Pascu, *Meşteşugurile din Transilvania pînă în sec. XVI*, Buc., 1954, p. 129).

[16] N. Iorga, *Studii şi documente*, V, p. 340.

[17] *Ibidem*, p. 345—346.

a căldărarilor [1], a mătăsarilor [2], a tabacilor [3] etc. etc. Era firesc, prin urmare, ca prăvăliile, casele, dughenele, pivniţele, magaziile să constituie obiectul central al marii majorităţi a actelor orăşeneşti de vînzare-cumpărare. Se constată o adevărată „goană" a meşteşugarilor din cele mai variate domenii de activitate pentru cumpărarea sau închirierea fie a pivniţelor, a dughenelor, a magaziilor, fie a locurilor pe care urmau să construiască astfel de obiective economice. Existau cazuri cînd unii dintre meşteşugari deţineau cîte 7—10 prăvălii. Evident, nu toate acestea serveau desfacerii produselor proprii, ci unele dintre ele erau, la rîndul lor, închiriate altor meşteşugari sau negustori.

Toate aceste lucruri constituie, după părerea noastră, suficiente temeiuri pentru a conchide că în sec. al XVII-lea producţia pentru piaţă se manifesta la oraşe aproape în toate ramurile meşteşugăreşti, iar cuantumul ei în cadrul fiecărei ramuri *precumpănea*, în raport cu producţia la comandă, în cazul celor mai multe meşteşuguri.

La curţile boiereşti şi la mănăstiri producţia meşteşugărească destinată vînzării se reflectă mai intens în documentele de care dispunem pînă în prezent, începînd din sec. al XV-lea. La 7 august 1451 Vladislav voievod scutea de vamă produsele mănăstirii Cozia, printre care fier şi postav, realizate pe domeniu şi comercializate pe piaţa oraşelor de către oamenii mănăstirii [4]. O scutire de vamă asemănătoare atît pentru produsele domeniale vîndute, cît şi pentru cele cumpărate de pe piaţa tîrgurilor, era dată la 29 aprilie 1441 lui Stanciul Moenescu, stăpînitor de ocine, ţigani, instalaţii „industriale" (mori, dîrste, vîrtoape) etc. [5] Semnificative sînt şi alte două documente, unul din 23 februarie 1453 şi altul din 18 martie 1466; în ambele cazuri produsele meşteşugăreşti realizate în cadrul domeniului mănăstirii lui Iaţco şi al mitropoliei din Roman, ca oale, fier, postav, pînză, plute, vase de lemn, sare erau scutite de vamă la vînzarea lor „prin tîrguri şi prin sate" de către meşteşugarii respectivi [6].

Pe măsura creşterii pieţei interne, mai cu seamă în sec. al XVII-lea, gospodăria feudală devine din ce în ce mai legată de piaţă, atît pentru procurarea unor produse orăşeneşti, cît şi pentru desfacerea propriilor ei produse (obiecte confecţionate de meşterii de la curtea feudalului şi produsele meşteşugăreşti percepute sub formă de dijmă). Diferiţi boieri şi mai ales diferite mănăstiri au stimulat dezvoltarea unor meşteşuguri în vederea producţiei pentru piaţă. Unii dintre ei întreţineau în diverse oraşe ateliere meşteşugăreşti (dogărie, bărbierie), [7] instalaţii „industriale" (berării [8], velniţe [9]), precum şi numeroase măcelării [10].

---

[1] N. Iorga, *Studii şi documente*, V, p. 357.
[2] *Ibidem*, p. 347.
[3] *Ibidem*, p. 360.
[4] *Doc. priv. ist. Rom.*, veac. XIII, XIV, XV, B. vol. I, p. 122.
[5] *Ibidem*, p. 109; N. Iorga, *Studii şi documente*, XII, p. 277.
[6] *Doc. priv. ist. Rom.*, veac. XIV, XV, A. vol. I,p. 260, 342—343.
[7] Arh. St. Buc., m-rea Galata, XIV/40 orig. rom.
[8] Arh. St. Buc., Anaforale nr. 148, f. 34 v-35, rez. rom.
[9] Arh. St. Buc., Cond. Trei Ierarhi ms. 578, f. 75 copie rom.
[10] Arh. St. Buc., Cond. mitrop. Mold. ms. 527, f. 67 v.

Desfacerea produselor domeniale pe piața orașului este de altfel atestată pentru această vreme și de un act din 27 iulie 1630 prin care Leon Tomșa întărea mănăstirii Nucet dreptul de a nu plăti vamă la Tîrgoviște, „ori ce va vinde sfînta mănăstire în bazar" [1]. Desfacerea produselor se mai confirmă și prin numărul mare de prăvălii, pivnițe etc. pe care le dețineau boierii sau mănăstirile în diferite orașe. Încă din sec. al XVI-lea, mănăstirea Radu Vodă deținea 13 prăvălii în București pe ulița Mare [2], mănăstirea Dealul Mare avea în Iași, între 1662 și 1669, circa 20 dughene pe ulița Sîrbească [3], mănăstirea Cotroceni, la 1681 avea 14 prăvălii în București [4], Constantin mare postelnic cumpăra la 1645 pivniță în București cu loc de 3 prăvălii [5] etc. Desigur că nu toate prăvăliile erau folosite pentru desfacerea propriilor lor produse, ci, așa cum am arătat mai sus, multe din ele erau închiriate meșteșugarilor, negustorilor etc. Ca urmare a veniturilor realizate de pe urma produselor meșteșugărești crește în această vreme și importanța meșteșugarilor domeniali. Pentru a beneficia cît mai mult de pe urma practicării meșteșugului lor, mănăstirile în special, obțin de la domnie scutiri substanțiale pentru meșteșugarii lor fără de care, după cum se arată într-un act din 1634, acestea „nu poate să fie <existe>" [6], arătînd astfel venitul important realizat de pe urma lor.

Cu toate acestea însă, producția pentru piață în cadrul domeniilor feudale era mereu îngrădită fie din cauza dezvoltării crescînde a orașelor, fie din cauza stării de dependență a meșteșugarilor.

La sate, din cauza puternicii legături cu agricultura, mai cu seamă în feudalismul timpuriu, s-au menținut forme înapoiate ale producției meșteșugărești. Interesele meșteșugarilor sătești nu depășeau cadrul micului lor district. După cum arată Lenin, din cauza proporțiilor neînsemnate ale pieței locale ei nu vin în contact cu producătorii de mărfuri din alte regiuni [7].

În epoca feudalismului dezvoltat, mai ales în sec. al XVII-lea, în urma adîncirii procesului de specializare a meșteșugurilor sătești, producția pentru piață capătă contururi precise. Cel mai mult antrenați în relațiile de piață erau meșterii satelor din apropierea centrelor orășenești, pe piața cărora aduceau spre vînzare produsele lor sau cumpărau cele trebuincioase meșteșugului lor. În catastihul unei dughene din Iași de la 1679 sînt menționați numeroși săteni fie pentru cumpărăturile făcute, materie primă mai ales, fie pentru unele mărfuri cu care ei aprovizionau dugheana [8]. Cu toate acestea, privit în general, satul medieval rămînea din punct de vedere economic, așa cum arată Lenin, o rețea

---

[1] Arh. St. Buc., m-rea Nucet, XX/14 orig. slav.

[2] *Doc. priv. ist. Rom.*, veac. XVI, B. vol. V, p. 320; *ibidem*, veac. XVII, vol. IV, p. 239—241; Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă, XXXIV/17 orig. rom.

[3] Arh. St. Buc., m-rea Galata, XIV/32, orig. rom.

[4] Arh. St. Buc., Cond. m-rii Cotroceni, nr. 693.

[5] Bibl. Acad. R.P.R., XLIII/71, orig. rom.

[6] *Ibidem*, LXI/49, orig. rom.

[7] V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 3, București, 1961, p. 373—374.

[8] C. Turcu, *Catastihul de datorii al unei dughene din Iași la 1679*, în „Studii și cercetări științifice", Iași, 1955, nr. 3—4.

de mici pieţe locale ce lega minuscule grupuri de mici producători dispersaţi atît prin modul de a-şi duce gospodăria, cît şi printr-o mulţime de bariere medievale.

Raportîndu-ne la situaţia generală de pe teritoriul Moldovei şi Ţării Romîneşti se poate afirma că producţia meşteşugărească pentru piaţă, deşi avea la oraşe o largă sferă de manifestare, totuşi, dat fiind faptul că la sate şi pe domeniile feudale precumpănea producţia la comandă, *ea nu constituia forma generală de producţie.*

★

Cercetarea procesului de desfacere a produselor meşteşugăreşti pe piaţa internă din Moldova şi Ţara Romînească pînă în sec. al XVIII-lea ne-a obligat de multe ori să ne referim la unul din aspectele desfacerii şi anume la modul de organizare a acestei desfaceri. Aşa cum s-a desprins din rîndurile de mai sus, mai ales în epoca mai îndepărtată, meşteşugarii îşi vindeau ei înşişi produsele lor direct consumatorilor. Aşa se explică de ce mulţi meşteşugari sînt numiţi în acte chiar şi mai tîrziu şi negustori (Tudor abagiul negustorul [1], Vasile cupeţ abagiul [2], Mihai cupeţ postăvar [3], Drosea blănar cupeţ etc. [4]). Precum se ştie nediferenţierea dintre procesul de producţie şi cel de circulaţie era cauzată de dezvoltarea relativ slabă a producţiei, de îngustimea pieţei, de desfacerea fărîmiţată şi limitată a produselor. Totodată se constată în documente, destul de frecvent în cele din sec. al XVII-lea, existenţa unor persoane care activează numai în domeniul desfacerii şi pe care actele îi numesc negustori sau cupeţi (termen slav). Prezenţa lor indică o separare între producţie şi circulaţie. Rămîne să vedem în cele ce urmează în ce vreme se poate sesiza pe teritoriul Moldovei şi Ţării Romîneşti apariţia acestui proces.

Factorul hotărîtor în apariţia acestui fenomen îl constituie lărgirea pieţii ca urmare a unui vizibil progres intern. În aceste condiţii desfacerea produselor, fărîmiţată pînă atunci este necesar să se desfăşoare în proporţii corespunzătoare. Or acest lucru trebuia asigurat de persoane special angajate care să se interpună între producător şi consumator, eliberînd astfel pe meşteşugar de obligaţiile ce-i reveneau în legătură cu desfacerea produselor sale. Aşa cum arată Lenin, caracterul dezavantajos al desfacerii izolate de către meşteşugari (timp pierdut, lipsă de relaţii largi etc.) determină separarea comerţului într-o funcţie specială, îndeplinită de o singură persoană care strînge produsele confecţionate de mai mulţi meşteşugari în vederea vinderii lor pe piaţă [5].

Pe teritoriul celor două ţări romîne prezenţa mijlocitorilor sau a negustorilor este documentată în sec. al XIV-lea, originile acestui proces fiind însă mult mai timpurii. Fără a interveni sistematic în schimburile interne, negustorii erau aceia care asigurau traficul comercial cu ţările

---

[1] Muz. de istorie a oraş. Buc., nr. 933, orig. slav.
[2] Arh. St. Buc., Mitrop. Buc., XLIX/7, orig. rom.
[3] *Ibidem*, XVII/43, orig. rom.
[4] Arh. St. Buc., m-rea Sf. Sava-Iaşi, XXXV/57; Cond. Barnovschi ms. 645, f. 19.
[5] V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 3, Buc., Ed. politică, p. 353.

vecine (Polonia, Ungaria etc.) organizînd „etapa" romînească a tranzitului internațional. Din păcate ne lipsesc informații mai bogate care să ilustreze desfacerea produselor de către acești agenți ai schimbului din epoca mai veche. Știri mai concludente încep să apară de-abia în sec. al XIV-lea. La 1335 era menționat la Lemberg un negustor moldovean pe nume Alexandru din Baia[1]. La 1382 i se sechestrau la Cracovia, lui Ioan Zimmerman, negustor din Siret, 100 piei de vită [2]. În 1404 este documentată existența la Liov a unei case și a unui depozit ale negustorilor moldoveni.

Una dintre cele mai semnificative informații care atestă prezența pe piața locală a negustorimii băștinașe specializate în sfera circulației mărfurilor este cea referitoare la negustorii dintr-un tîrg din Țara Romînească care, pe timpul lui Vlad Țepeș, își făcuseră din negoț o profesiune cumpărînd mărfuri pentru a le vinde [3].

După această dată știrile devin tot mai numeroase. Actele din sec. al XVII-lea, mai cu seamă, ni-i prezintă pe negustori ca o categorie socială bine închegată, organizată; ei preluaseră în mîinile lor o mare parte a desfacerii, jucînd un rol din ce în ce mai însemnat în viața economică și socială.

La sate și pe domeniile feudale sfera de activitate a intermediarului a fost limitată de predominarea meșteșugului la comandă [4]. Prezența lui s-a făcut simțită mai ales la sate pentru efectuarea operațiunilor comerciale de aprovizionare a meșteșugarilor cu materii prime și de desfacere a produselor acestora, încît, așa cum arată Lenin, „nu putem concepe satul precapitalist fără mici negustori și scupșcici care sînt «stăpînii» piețelor locale" [5].

*

O altă chestiune asupra căreia ne-am propus să stăruim în prezentul studiu este cea a formelor capitalului comercial în cadrul producției meșteșugărești.

Precum se știe unul din atributele necesare micilor pieți locale îl constituie formele primitive ale unor mijloace bănești disponibile în mîinile diferitelor persoane (mijloace bănești care nu sînt necesare consumului individual), utilizate în diferite operațiuni comerciale și care constituie punctul de plecare al capitalului comercial. Așa cum am avut prilejul să constatăm mai sus, economia Moldovei și Țării Romînești oferea condiții prielnice manifestării unor variate forme ale capitalului comercial

---

[1] E. Vîrtosu, *Din sigilografia Moldovei și a Țării Romînești*, în *Doc. priv. ist. Rom., Introducere*, vol. II, p. 473.

[2] S. Reli, *Orașul Siret*, p. 83.

[3] C. Karadja, *Incunabulele despre cruzimile lui Vlad Țepeș*, p. 10, cf. V. Costăchel, P. Panaitescu, A. Cazacu, *Viața feudală în Țara Romînească și Moldova (sec. XIV—XVII)*, Ed. Științifică, Buc., 1957, p. 443.

[4] Primele mențiuni documentare datează din secolul al XVII-lea, (*Doc. priv. ist. Rom.*, veac. XVII, B. vol. II, p. 357; *ibidem*, vol. III, p. 523). Adăugăm că în tot cursul sec. al XVII-lea nu sînt decît puține mențiuni despre acești negustori sătești.

[5] V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 3, p. 356.

şi cămătăresc. Aceste forme, care vizează deocamdată cadrul producţiei meşteşugăreşti, se conturează mai limpede în unele documente din sec. al XVII-lea, este adevărat, puţine la număr dar suficiente pentru a sublinia prezenţa şi, într-o oarecare măsură, intensitatea unora dintre acestea.

Cea mai simplă şi cea mai frecvent întîlnită formă este *cumpărarea produselor de către negustori de la micii producători de mărfuri* în scopul vinderii lor consumatorilor. Caracteristic este cazul dughenei negustorului din Iaşi de la 1679, care achiziţiona, evident prin cumpărare, produsele meşteşugăreşti ale blănarilor, curelarilor, dogarilor etc. Mai pot fi citate cazuri din domeniul extracţiei metalelor. Pătru băieşul, care participa în a doua jumătate a sec. al XVII-lea la exploatarea aramei de la Baia de Aramă, vindea la 1670 lui Păun neguţătorul 250 ocale aramă pentru 125 taleri [1]; Ioachim spătar, care de asemenea participa la exploatarea aramei, vindea şi el, cu doi ani mai tîrziu, 400 ocale aramă lui Vasilie neguţător [2]. Mai frecvente sînt cazurile din domeniul prelucrării pieilor şi a ţesăturilor, cînd diverşi negustori cumpără produsele meşteşugăreşti de la diferiţi meşteri, în special orăşeni, pentru a le vinde clienţilor, mai cu seamă curţii domneşti [3].

Cea de-a doua formă este *îmbinarea capitalului comercial cu cămătăria*: strîmtorat, meşteşugarul împrumută bani de la negustor plătindu-şi datoria prin marfă; această formă este şi ea relativ des întîlnită în actele din sec. al XVII-lea. Un caz se petrece către sfîrşitul sec. al XVII-lea : meşterii şindrilari din Gureni împrumută de la Stoica, pentru o nevoie, 50 ughi; neavînd să-i înapoieze banii la termenul fixat, ei se achită de datorie lucrîndu-i lui Stoica 50 000 şindrile [4]. Iată şi alte exemple care ilustrează în fond acelaşi aspect : la 14 octombrie 1664, cîţiva meşteri din domeniul construcţiilor din Cerbureni împrumută de la „jupănul" Marin din Argeş (denumirea de „jupăn" se acorda în special negustorilor) o sumă de bani contra dobîndă. Aceasta fiind mare şi neputînd-o plăti, ei se tocmesc să-i construiască un gard „streşenit" pe proprietatea lui Marin din Argeş[5]. Sînt cazuri (la începutul sec. al XVIII-lea) cînd meşteşugarul ajuns la impas împrumută bani, pe care neputîndu-i întoarce la termen, este nevoit să plătească datoria cu uneltele sale meşteşugăreşti [6].

A treia formă, *plata produselor în mărfuri*, aşa cum arată Lenin, este proprie nu numai micului meşteşug, ci în genere unor stadii nedezvoltate ale economiei de mărfuri şi ale capitalismului [7]. Această formă a capitalului comercial se manifestă mai cu seamă la sate, acolo unde legătura cu centrele orăşeneşti este foarte slabă, lucru care înlesneşte intervenţia reprezentantului capitalului comercial.

---

[1] Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă, XXXIX/33 orig. rom. ; *ibidem*, XXXIX/34, orig. rom. (2 ianuarie 1671).
[2] Arh. St. Buc., Ep. Argeş, XLV/8, orig. rom.
[3] Pentru aceasta vezi paragraful anterior.
[4] Arh. St. Buc., Cond. m-rii Cozia, ms. 712, f. 411, copie rom
[5] Arh. St. Buc., Ep. Argeş, II/46, orig. rom.
[6] N. Iorga, *Istoria industriilor la romîni*, p. 195.
[7] V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 3, p. 358—359.

A patra formă, *plata de către negustor tocmai cu mărfurile de care are nevoie meșteșugarul pentru meșteșugul său* (materie primă) este atestată de documentele Moldovei și Țării Romînești sub aspectul vînzării de materie primă meșteșugarului, constituind o operațiune de sine stătătoare similară cu operația cumpărării produselor (prima formă). Ne referim la cazurile de negustori intermediari asupra cărora am stăruit în paragraful anterior, care aduceau mari cantități de materie primă (piei, postav etc.) cu scopul de a le distribui meșteșugarilor.

Pe lîngă aceste forme principale ale capitalului comercial, în producția meșteșugărească medievală de pe teritoriul Moldovei și Țării Romînești se observă, în cazuri izolate, și unele tendințe spre forme oarecum deosebite, avînd însă același caracter. În anii 1621 — 1622, de pildă, Stan negustorul din Tîrgoviște dă lui Dumitru țiganul, meșteșugar din domeniul prelucrării metalelor, 20 ocale de fier (deci materie primă din care Dumitru va face ciocane), o pereche de foale necesare meșteșugului său, 600 bani și un cal. Pentru toate acestea Dumitru țiganul împreună cu femeia sa se vînd rumîni lui Stan negustorul [1]. În acest fel Stan și-a asigurat venitul pe care-l aducea un atelier de prelucrare a metalelor.

Din exemplele citate pînă aci reiese cu destulă limpezime tendința reprezentanților capitalului comercial și cămătăresc de a folosi acest capital în scopul îmbogățirii lor, de a profita de lipsa materială a unora dintre micii producători, mergînd pînă la a-i subordona într-o formă sau alta. Dependența unor meșteșugari de posesorii de bani capătă în mod inevitabil, așa cum am văzut mai sus, forma unor relații de aservire.

III

Ne vom opri în continuare asupra unor aspecte de ordin social, de un interes deosebit pentru înțelegerea rolului jucat de elementele meșteșugărești în dezvoltarea societății de pe teritoriul Moldovei și Țării Romînești. *Diferențierea socială în rîndul meșteșugarilor*, *obligațiile lor feudale și formele luptei de clasă* constituie principalele probleme asupra cărora vom stărui în cele ce urmează.

La orașe, meșteșugarii alcătuiau una din categoriile sociale de bază. În majoritatea lor ei erau grupați pe profesii, pe diferite uliți sau mahalale care purtau de obicei denumirea meșteșugului practicat de gruparea respectivă. Cele mai vechi indicații în această privință ni le oferă arheologia. În diferite localități (Garvăn—Dinogeția, Capidava, Suceava etc.) au fost descoperite complexe de meșteșugari în anumite părți ale așezării, cum sînt cele descoperite la Suceava mai cu seamă. Pe baza mărturiilor documentare se pot stabili, pentru unele orașe, atît numărul grupărilor meșteșugărești, cît și numărul aproximativ al meșteșugarilor de pe ulițele pe care ei le populau. S-a constatat, de pildă, că pe unele dintre ulițele Iașului din sec. al XVII-lea numărul meșteșugarilor era destul de însemnat în raport cu cel al celorlalte categorii sociale existente. Numărul lor este în continuă creștere prin așezarea în orașele mai dezvoltate a meșteșuga-

---

[1] Arh. St. Buc., m-rea Sf. Sava-Iași, XXVIII/5, orig. rom.

rilor de la sate şi de la curţile feudale în momentul în care ei deveneau liberi şi chiar al unora dintre cei din oraşele mai puţin dezvoltate. La 3 iunie 1644 Matei Basarab scria lui Diicu mare agă să cerceteze pricina cu Opriş Ologu ţigan fierar, „ că au fost nimerit de la ţară în casa unui dorobanţ în Tîrgovişte" şi neavînd să plătească dările i se confiscă „ciocanele şi tot ce a avut" [1]. Către 1645 un alt meşteşugar, Ghinea cojocarul din Stănceşti, se stabilea în Bucureşti [2], iar cojocarii Ursul şi Nicolae din Podgorii şi Ştefan blănarul din Putna se stabileau la Suceava [3]. Semnificativă este şi stabilirea în Iaşi a lui Vasile Fuglea croitorul de la curtea lui Enache postelnic [4].

Întreaga masă a meşteşugarilor de la oraşe şi chiar şi a acelora de la sate nu se prezenta ca o masă omogenă din punctul de vedere al situaţiei materiale. Din cauza condiţiilor de producţie deosebite, în rîndul meşteşugarilor se produseseră însemnate diferenţieri de avere care se reflectă în documentele vremii. Unii dintre ei, puţini ca număr de altminteri, sînt posesori a numeroase proprietăţi : prăvălii, case, pivniţe, livezi, vii şi uneori şi teren arabil pe care le exploatează (e vorba de livezi, vii şi teren arabil) fie prin munca membrilor de familie (şi chiar a meşteşugarului în perioada de mai mică solicitare din partea clienţilor) fie prin mîna de lucru plătită folosită în special la lucratul viilor [5]. Numărul mare de prăvălii pivniţe etc., uneori ajungînd pînă la 7-8 (la începutul sec. al XVII-lea Antonie şelar deţinea 7 prăvălii în Bucureşti [6]), precum şi fondurile băneşti de care dispuneau folosindu-le de multe ori în scopuri cămătăreşti [7], reflectă în chipul cel mai limpede cu putinţă posibilităţile materiale însemnate ale unor meşteşugari orăşeni. Şi la sate se constată o astfel de diferenţiere socială. Unii meşteşugari sînt proprietarii unor suprafeţe arabile care-i situează printre bogătaşii satului; cu timpul ei devin mari proprietari aservind prin metodele obişnuite ale vremii pe locuitorii satului din mijlocul căruia se ridicaseră [8]. Totodată se observă că cele mai importante funcţiuni atît din conducerea oraşului cît şi din cadrul aparatului central pe care le deţin în general meşteşugarii sînt ocupate de elemente meşteşugăreşti înstărite ; aceasta ca urmare tocmai a mijloacelor lor materiale însemnate pe care le acumulaseră.

Marea majoritate a meşteşugarilor însă erau oameni de condiţie materială modestă, de multe ori izvorul principal al veniturilor lor constituindu-l practicarea meşteşugului. Foarte mulţi dintre ei, mai cu seamă dintre cei de la oraşe, n-aveau decît casa de locuit care constituia în acelaşi timp şi atelierul. În cel mai fericit caz această casă-atelier le aparţinea

---

[1] Arh. St. Buc., Cond. m-rii Snagov, nr. 458, f. 88—88 v., copie rom.

[2] Arh. St. Buc., m-rea Stavropoleos, XXIII/4, orig. slav ; v. şi seria de acte în care-i pomenit Ghinea cojocarul.

[3] E. Pavlescu, *Economia breslelor în Moldova*, p. 503—513.

[4] Bibl. Acad. R.P.R., XXXVII/95, orig. rom.

[5] Amintim totodată că aceste forme de exploatare a viilor, livezilor etc., constituie în acelaşi timp şi unele indicii în privinţa gradului de separare a meşteşugului de agricultură.

[6] *Doc. priv. ist. Rom.*, veac. XVII B, vol. I, p. 379.

[7] Muz. de istorie a oraş. Buc., nr. 13730, orig. rom ; Arh. St. Suceava, ms. 1234, f. 258, copie rom.

[8] Vezi Bibl. Acad. R.P.R., XLIV/108 b, c ; XLV/9 ; XLV/2 ; XLIV/108 ; XLIV/75.

în întregime; de cele mai multe ori însă, locul, casa și atelierul sau prăvălia erau închiriate plătind chirie lunar[1]. Procesul de aservire se manifestă și în rîndul lor cu destulă intensitate. Pentru a face față dărilor, ei își vînd ocinele, în cazul în care le aveau, își pierd uneltele necesare practicării meșteșugului ca în cazul citat mai sus, ori se împrumută la reprezentanții capitalului cămătăresc sau la alte elemente avute acceptînd condiții care mergeau pînă la pierderea libertății. La 18 mai 1649 Dumitru meșterul din Tătarul, neavînd cu ce să-și plătească birurile, se învoiește cu un boier pentru a i le plăti acesta, cu condiția ca dacă în timp de 5 luni nu-i va înapoia banii să-i fie rumîn[2]. Fuga meșteșugarilor în astfel de situații, care în sec. al XVII-lea devine din ce în ce mai frecventă, constituie la rîndul ei un fel de „rezolvare" a grelelor sarcini ce stăteau în fața acestei categorii sociale nevoiașe[3]. Despre ce fel de sarcini materiale este vorba, vom vedea în paragraful următor.

*

Dificultatea studierii obligațiilor feudale ale meșteșugarilor este cu atît mai mare cu cît din vremurile anterioare sec. al XIV-lea nu ne-a rămas nici măcar un singur document care să definească natura acestor obligații. De-abia în sec. al XV-XVI-lea și mai cu seamă în sec. al XVII-lea documentele care s-au păstrat scot în evidență o serie de sarcini feudale pe care meșteșugarii erau datori să le îndeplinească.

Meșteșugarii de la orașe aveau față de domnie o mulțime de obligații definite cu termenii generici de „dării" și „slujbe" și care constau, mai ales, în bani. După cum reiese din mai multe acte de scutire acordate meșterilor poslușnici ai unor mănăstiri aceste obligații erau în Moldova: dajdea, zloții, leii, talerii, galbenii, orții, datul seului, al cerii, datul pieilor, caii de olac, banii mezelgiului, banii năpăștilor, camăna, la care se adăugau nenumărate „angarii".

În Țara Romînească, obligațiile meșterilor orășeni sînt cuprinse în cartea lumînărarilor din 1698. Aceste obligații erau: birul slujitoresc, birul mărunt de țară, datul mierii, datul cerii, găleata de fîn, caii de oaste, birul lefegiilor și al oștii, seama a doua și a treia, merticul, conacul la care se adăugau podvoadele și „mîncăturile" [4]. Breslele (este vorbă de cele din Moldova) aveau în plus unele obligații de ordin militar; ele trebuiau să dea un număr de oameni pentru oaste. La 1665, bresla butnarilor din mahalaua tîrgului Piatra vindea o delniță pentru ca „să facem oameni de oaste" [5].

În afară de acestea, meșteșugarii mai plăteau o serie de dări, aveau o serie de obligații profesionale legate de meșteșugul pe care-l practicau. Săpunarii plăteau „1 taler și jumătate de nume...." [6]; căldă-

[1] Arh. St. Buc., Mitrop. Buc. CCV/1, orig. rom.; CCV/4 orig. rom.; Arh. St. Buc. m-rea Radu Vodă XLII/65; Arh. St. Buc., m-rea Sf. Ioan din Buc., XII/7; Arh. St. Buc., m-rea Galata XIV/14, orig. rom.; Arh. St. Buc., m-rea Sf. Sava-Iași XIV/1, orig. rom.

[2] N. Iorga, *Studii și documente*, VI, p. 469.

[3] Asupra acestui fenomen vom reveni mai jos.

[4] N. Iorga, *Studii și documente*, vol. V, p. 345—346.

[5] Arh. St. Buc., m-rea Bisericani, XII/27, orig. rom.

[6] N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 340.

rarii care vindeau marfa căldărărească plăteau o taxă de 1 taler şi jumătate de sacsana şi 2 ughi de car [1]; cizmarii plăteau ciohodăritul 1 taler pe an [2]; cojocarii şi mătăsarii plăteau cotăritul [3]; măcelarii din Bucureşti şi Tîrgovişte erau obligaţi să vîndă seul numai lumînărarilor domneşti[4]; pivniţele, prăvăliile erau şi ele supuse unor taxe : 3 taleri pentru cele mari, 2 taleri şi jumătate pentru cele mici şi magazii.

Unele categorii de meşteşugari beneficiau de anumite scutiri parţiale sau totale de dări. Aşa, de pildă, în sec. al XVII-lea cojocarii şi mătăsarii dădeau cotăritul pe jumătate. De scutiri totale sau aproape totale se bucurau meşterii care lucrau pentru curtea domnească. Astfel, vătaful de căldărari din Bucureşti era scutit de taxa căldărăritului, cu condiţia de a fi în toată vremea la curtea domnească pentru a drege vasele stricate. Lumînărarii care lucrau la lumînăria domnească, precum şi alte categorii de meşteri care lucrau pentru curtea domnească din Bucureşti sau Tîrgovişte (meşterii din satul Luciani de pildă) erau scutiţi complet de dări „că ce sînt meşteri domneşti de lucrează tot ce trebuieşte la scaunul domniei mele" [5].

Meşteşugarii de pe domeniu, atît cei de la curtea stăpînului feudal cît şi cei răspîndiţi prin sate, aveau o situaţie servilă asemănătoare celorlalte categorii de oameni de pe domeniu. Meşterii rumîni sau vecini, răspîndiţi prin diverse sate din cadrul domeniului, erau obligaţi să dea stăpînului lor şi domniei, după necesităţi, anumite produse meşteşugăreşti finite sau semiprelucrate. Locuitorii satelor Jerovul şi Nicoreştii ale mănăstirii sf. Nicolae din Iaşi dădeau mănăstirii şindrila pentru acoperiş. Alte sate dădeau piei, cărbuni etc. La 1633, Matei Basarab scutea pe un rumîn de la Poenari al mănăstirii Vieroş de a mai da către domnie „şindrilă şi suliţe" [6]; Constantin Brîncoveanu poruncea şi el la 1693 lui Neacşu vătaf să nu asuprească pe rumînii din Flămînzeşti ai mănăstirii Argeş, luîndule şindrilă [7]. Scutirea era cerută de feudal pentru a beneficia cît mai mult de produsele supuşilor săi. Că produsele şi munca meşterilor domeniali erau folosite de stăpîni după necesităţi se constată dintr-o poruncă domnească din 1671, care prevedea ca rumînii meşteri ai mănăstirii Plumbuita să vină să învelească nişte chilii ale mănăstirii [8].

Meşteşugarii de la curtea stăpînului feudal aveau faţă de stăpînul lor şi faţă de domnie o serie de obligaţii în raport cu nevoile imediate în special ale domeniului pe care locuiau. Posluşnicii din Sineşti (Prahova) ai mănăstirii Mislea erau scutiţi la 15 martie 1628 de toate dările şi slujbele, fiind „ dărvari şi posluşnici ai sfintei mănăstiri de în silişte, ce lăcuiesc lîngă mănăstire... numai să fie dărvari de posluşanie şi de slujbă sfintei

---

[1] N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 357.
[2] *Ibidem*, p. 344.
[3] *Ibidem*, p. 347.
[4] *Ibidem*, p. 345–346.
[5] *Doc. priv. ist. Rom.*, veac. XVII B., vol. IV, p. 537; Arh. St. Buc., Mitrop. Ţării Rom., XXXVII/5 orig. rom.
[6] Arh. St. Buc., Cond. m-rii Vieroşi, ms. 479, f. 169, copie rom.
[7] T. Codrescu, *Uricariu*, IX, p. 153.
[8] Arh. St. Buc., m-rea Plumbuita, XVI/16, orig. rom.; Acad. R.P.R. XX/1697.

mănăstiri"[1]. Scutirea este apoi confirmată în repetate rînduri[2]. Într-o situație asemănătoare erau și poslușnicii din Dobrisești (Ilfov) ai mănăstirii Snagov, „poslușnici și lemnarii sfintei mănăstiri pentru muncă"[3], cei ai episcopiei Buzăului în număr de 20 „care sînt pre lîngă sfînta mănăstire"[4], cei ai episcopiilor de Huși și Roman etc. Sînt și alte cazuri de astfel de meșteri scutiți de dări și slujbe. La începutul sec. al XVII-lea, poslușnicii m-rii Snagov erau scutiți de dări și slujbe cu condiția „să acopere toate casele și chiliile și să lucreze ce va trebui sfintei mănăstiri" (Snagov)[5]; Matei Basarab scutea în două rînduri de orice dări și slujbe pe 2 meșteri, Liga și Ventilă din Hurezi, pentru a fi de pază la fîntîna de la Arnota[6]; Grigore Ghica scutea și el de dări și slujbe la 1672 pe 2 meșteri de lemn, Drăghici și Radu, ai mănăstirii din Tîrgșor[7]; la 1689, Constantin Brîncoveanu ierta 12 oameni din satul Brebu al mănăstirii Brebu de toate dăjdiile, „ca să poată fi de treaba varului să facă cît va trebui pentru diresul acestei sfinte mănăstiri"[8] etc.

Meșterii din rîndul țiganilor robi erau obligați să lucreze tot timpul la curtea boierului sau la mănăstire.

Meșteșugarii satelor aveau față de domnie aceleași obligații ca și țăranii. În cazul unor sate specializate într-un meșteșug de largă utilitate, domnia cerea după necesități anumite produse meșteșugărești. Ca și în agricultură, și în meșteșug exista obiceiul de a da dijmă din produse, cînd se foloseau resursele naturale de materie primă de pe proprietatea diferiților feudali. La 8 aprilie 1653, Matei Basarab împuternicea m-rea Argeș să ia de la dogarii din Albești și din alte sate „care va fi tăindu lemne de lucru de pre moșiile mănăstirii de la satul Corbii de Piatră și Nucșoara, să le ia tot din 10 lemne un lemn"[9]; la 1698, dogarii din Cîmpulung se tocmeau cu egumenul m-rii Argeș să taie brazi din pădurea mănăstirii să facă șindrilă, dînd mănăstirii dijmă 18000 șindrile pe an[10].

Mulțimea și greutatea obligațiilor meșteșugarilor, atît ale celor de pe domenii cît și ale celor de la sate și de la orașe, față de stăpînii lor și față de domnie au creat în sînul acestora o stare permanentă de frămîntare manifestată în chipuri diferite: de la opoziția față de strîngerea dărilor pînă la forma superioară a luptei de clasă, răscoala. Ca forme inferioare ale acestei lupte împotriva asupririi, cităm mai întîi opoziția față de numeroasele dări pe care trebuia să le suporte meșteșugarii. La 31 ianuarie 1630, Leon Tomșa întărea mănăstirii Cozia dreptul de a lua daj-

---

[1] Arh. St. Buc., Cond. m-rii Mislea, nr. 465, f. 51 v-52, copie rom.

[2] Arh. St. Buc., m-rea Mislea, IV/4, orig. rom. (1630); *ibidem*, nr. 465, f. 58 v. (1632); *ibidem*, f. 59 (1633); *ibidem*, ms. 466, f. 68 v-69 (1649); *ibidem*, ms. 465, f. 52 v-53 v. (1654); *ibidem*, ms. 465 f. 55 v-56 (1672).

[3] Arh. St. Buc., m-rea Snagov, IV/6, orig. slav.

[4] Bibl. Acad. R.P.R., CXXIV/169, orig. rom.

[5] Bibl. Acad. R.P.R., XX/169, orig. rom.

[6] Arh. St. Buc., m-rea Arnota, XVIII/5; *ibidem*, XVIII/6.

[7] Bibl. Acad. R.P.R., CCCLXXVII/1, orig. rom.

[8] Bibl. Acad. R.P.R., CCCLXIX/21, orig. rom.

[9] Arh. St. Buc., Ep. Argeș, LXIX/12, orig. rom.; *ibidem*, CII/1, orig. rom.

[10] Arh. St. Buc., Ep. Argeș, LXIX/30, orig. rom.

dia de la ţiganii rudari ai mănăstirii „pentru că au venit părintele egumen Ioanichie înaintea domniei mele de au jeluit şi au spus cum nu vor să asculte ţiganii rudari ai sfintei mănăstiri să-şi plătească dăjdiile cum au fost legea"[1]. Tot ca urmare a nesupunerii ţiganilor Mihai Radu împurtenicea la 12 ianuarie 1659 pe egumenul Coziei să strîngă dajda de la ţiganii rudari ai mănăstirii care nu voiau să o mai plătească[2].

Fuga meşteşugarilor din cauza neputinţei de a plăti birurile reprezintă o formă mai avansată a luptei de clasă. Reforma fiscală a lui Matei Basarab a înăsprit exploatarea[3]. Cei ce suportau tot greul, printre care şi meşteşugarii, răspund acestei măsuri prin fugă. La 19 iulie 1645, ca urmare a introducerii noului sistem fiscal al talerului, căzînd „morile la talere", meşterul morar care ţinea moara de pe apa Buzăului a m-rii Minidicului a fugit, iar moara, rămînînd pustie, s-a distrus[4]. La 3 iulie 1652, printre rumînii din Negraşi fugiţi „de curînd" se menţiona şi Danciul meşter[5], iar la 1641 un rotar şi un cimpoiaş fugeau de pe moşia lui Arsenie Dobreniche[6]. Iane zidar, rumîn al lui Matei Filipescu, fugise în 1712 la Săcele[7]. Tot în Transilvania fugise şi Ion staroste din Ploieşti: „viind multe dăjdii şi orînduieli şi el neputînd sta înaintea acestor dajdii şi neavînd cu ce le plăti au trecut în Ţara Ungurească"[8]. Din aceiaşi cauză fugise şi un cofar din Galaţi : la 19 ianuarie 1683, tîrgoveţii din oraş vînd locul şi dugheana lui Mihail cofariul, care neplătindu-şi „dajdia birului şi banii seului şi banii mezelgiului şi banii năpăştiilor", fugise[9].

O încercare de răzvrătire a ocnarilor simbriaşi de la Baia de Aramă este semnalată la 4 martie 1674. La data amintită ei hotărăsc să vîndă mina deoarece arendaşul ei, plecat din localitate, nu le plătise simbria. Hotărîrea este pusă în practică, ei acţionînd ca proprietari; mina este vîndută lui Ioachim spătar fratele concesionarului deoarece, aşa cum mărturiseşte Ioachim, „n-am vrut să o vînză altora". Ioachim plăteşte lucrătorilor simbria ce li se cuvenea, iar mina o dă lui Iacşa căpitan pentru o datorie[10].

Forma superioară a luptei de clasă, răscoala, a antrenat şi elemente meşteşugăreşti, în special pe meşteşugarii oraşelor. Aşa, de pildă, răscoala slujitorilor din 1655 a antrenat şi elemente meşteşugăreşti. Ecoul acestei stări de lucruri se face simţit în actele ulterioare răscoalei. La 10 aprilie 1657 Gavril vătaf de tabaci din Bucureşti este făcut

---

[1] Arh. St. Buc., Cond. m-rii Cozia, nr. 712, f. 411, orig. rom.
[2] *Ibidem*, f. 411—411 v.
[3] D. Mioc, *Reforma fiscală din vremea domniei lui Matei Basarab*, în „Studii", XII, (1959), nr. 2.
[4] Arh. St. Buc. Mitrop. Ţ. Rom. XXX/10, orig. rom.
[5] Muz. de istorie a oraş. Buc. ms. nr. 27420, orig. rom.
[6] Bibl. Acad. R.P.R., CXXXIX/87.
[7] N. Iorga, *Studii şi documente*, X, p. 142.
[8] Muz. de arheologie, ist. Buc. nr. 40 445 orig. rom.
[9] N. Iorga, *op. cit.*, vol. I—II, p. 83.
[10] Arh. St. Buc., Ep. Argeş, XLV/11, orig. rom.

răspunzător împreună cu alții de jefuirea la 1655 a logofătului Preda din Bucșani de către vecinul lor Andronic dărăban, lucru care presupune participarea și a lui Gavril la jefuirea lui Preda; pentru a-l despăgubi pe Preda, Gavril este nevoit să vîndă lui Mihalcea comis partea sa de moșie din Nencești [1].

Am văzut că mulți meșteri din Tîrgoviște, București, Buzău etc. dețineau anumite funcțiuni în aparatul slujitoresc. Ei au participat la marea răscoală a slujitorilor de la jumătatea sec. al XVII-lea. Printre călărașii buzoieni care în 1655 cereau iertare domnului pentru participarea la răscoală [2], figurează mai mulți călărași cu numele de Stan. Este posibil ca unul dintre aceștia să fi fost Stan poturarul iuzbașa menționat la Buzău într-un document din ajunul răscoalei [3]; de asemenea Ignat călăraș tabac și Lazăr dărăban tabac, care apar într-un act din 21 aprilie 1641 [4], sînt menționați și în lista amintită din 1655.

★

Din cele expuse mai sus se desprind următoarele încheieri:

Locuitorii de pe teritoriul Moldovei și Țării Romînești au cunoscut și practicat încă din momentul cristalizării relațiilor feudale unele meșteșuguri de bază înlăuntrul cărora s-au produs, o dată cu dezvoltarea societății, numeroase specializări atît la orașe cît și pe domeniile feudale și la sate. Procesul de specializare din cadrul meșteșugului de bază a fost în decursul sec. al X—XVII-lea uneori mai intens (de pildă în a doua jumătate a sec. al XV-lea și în a doua treime a sec. al XVII-lea); alteori a fost încetinit de acțiunea unor factori de natură externă (instaurarea dominației otomane în a doua jumătate a sec. al XVI-lea). Importantele realizări tehnologice din cadrul meșteșugurilor dovedesc că meșterii noștri au avut întotdeauna o atitudine activă față de mijloacele și uneltele lor de producție pe care au căutat să le perfecționeze necontenit; ei au avut totodată o atitudine activă și față de inovațiile tehnice europene pe care au căutat să le adopte și în țara lor de baștină.

Față de statul feudal și față de stăpînii lor (în cazul celor aserviți) meșteșugarii aveau numeroase și grele obligații. Împotriva exploatării la care erau supuși, ei au luat atitudine printr-o serie de manifestări de intensitate diferită. Opoziția față de strîngerea dărilor, fuga, răzvrătirea, răscoala, reprezintă verigi ale întregului lanț de frămîntări sociale din sînul meșteșugărimii împotriva exploatării feudale.

---

[1] Muz. de istorie al oraș. Buc., Inv. nr. 28327.
[2] N. Iorga, *op. cit.*, IV, p. 37—39.
[3] Arh. St. Buc., Ep. Buzău, L/18 orig. rom.
[4] Bibl. Centrală de Stat, fil. N. Bălcescu, CXII/4 orig. rom.

РЕМЕСЛЕННОЕ ПРОИЗВОДСТВО В МОЛДОВЕ И ВАЛАХИИ В X—XVII ВВ. (ОСНОВНЫЕ ПРОБЛЕМЫ В СВЕТЕ НЕДАВНО ПРОВЕДЕННЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ)

РЕЗЮМЕ

Исследование ремесленного производства в Молдове и Валахии в X—XVII вв. дало возможность познакомиться с некоторыми из основных аспектов его развития в указанный период: технологическим процессом и некоторыми вопросами, связанными с общественно-экономическими отношениями.

В том, что касается ремесленной технологии и тесно связанного с этим разделения и специализации производства, явившихся результатом общественного разделения труда в основной отрасли ремесла, необходимо отметить ряд технических достижений, равных по своему уровню достижениям , встречающимся у соседних народов.

Необходимо отметить, что наибольший технический прогресс наблюдается у городских ремесленников, где, впрочем, и процесс специализации основного ремесла является более выраженным, чем в феодальных поместьях и селах.

Некоторые результаты были достигнуты и в других особенно важных областях, как например в отношении форм производства, отделения производства от обращения, обязанностей ремесленников, классовой борьбы.

На территории Молдовы и Валахии в течение всего изучаемого периода сосуществовали две формы ремесленного производства — на заказ и для рынка. В эпоху раннего феодализма производство по заказу было общей формой производства, производство же для рынка было очень ограниченным; эта форма имела место лишь в поселениях городского типа по правому берегу Нижнего Дуная.

В эпоху развитого феодализма, и особенно в XVII в., производство для рынка приобретает в городах широкое распространение почти во всех отраслях. Но поскольку в селах и поместьях, где преобладает ремесленное производство на заказ, сфера его продолжает оставаться ограниченной, оно даже в это время не является общей формой производства.

Расширение рамок сбыта продукции, предназначенной для продажи, а следовательно, расширение рынка явилось решающим фактором в процессе отделения производства от обращения. Если в начале средних веков производитель был и продавцом своих собственных изделий, в XIV в. и особенно в конце этого века и начале XV в. в документах упоминаются торговцы, основным занятием которых была скупка изделий у производителей и продажа их потребителям. В следующие века число торговцев значительно растет. Они составляют теперь прочную, организованную социальную категорию, взявшую в свои руки большую часть сбыта и игравшую все более значительную роль в экономической и общественной жизни.

Другой важной по своему значению проблемой является вопрос об обязанностях ремесленников и тесно связанный с ним вопрос о формах классовой борьбы в среде этих мелких производителей.

Обычные обязательства перед государем, перед помещиками, свойственные и другим социальным категориям, к которым добавлялись обязательства, налагаемые

вследствие выполнения ремесла и несправедливых цеховых порядков, узаконивавших неравноправие членов цеха, вызывали среди ремесленников постоянные волнения, которые в ходе истории принимали различные формы.

Отказ от уплаты налогов и выполнения обязательств, побеги, местные выступления, участие в восстаниях представляют различные этапы борьбы ремесленной бедноты против угнетения.

LA PRODUCTION ARTISANALE EN MOLDAVIE ET EN VALACHIE DU Xe AU XVIIe SIÈCLE (PROBLÈMES DE BASE À LA LUMIÈRE DES RECHERCHS RÉCENTES)

RÉSUMÉ

L'étude de la production artisanale en Moldavie et en Valachie du Xe au XVIIe siècle révèle quelques aspects essentiels du développement de cette production au cours de la période considérée, notamment le processus technologique et certains problèmes touchant les relations sociales et économiques.

En ce qui concerne la technologie des métiers et, en étroite corrélation avec celle-ci, la différenciation et la spécialisation dans le cadre de la branche artisanale de base engendrées par la division sociale du travail, il y a lieu de mentionner un certain nombre de réalisations techniques que l'on retrouve chez les peuples voisins. Les progrès techniques les plus significatifs se font jour chez les artisans des villes, où le processus de spécialisation dans le cadre du métier de base est beaucoup plus marqué que sur les domaines féodaux et dans les campagnes.

Les recherches de l'auteur ont également abouti à d'intéressants résultats dans d'autres problèmes particulièrement importants, tels que les formes de production, la séparation opérée entre la production proprement dite et la circulation des marchandises, les obligations des artisans, la lutte de classe.

Les deux formes de la production artisanale — sur commande et pour le marché — ont coexisté, en Moldavie et en Valachie pendant toute la période étudiée par l'auteur. Aux premiers temps de la féodalité le travail sur commande était la forme générale de l'activité artisanale, alors que la production destinée au marché était des plus restreintes et n'existait guère que dans les agglomérations urbaines de la rive droite du Bas-Danube.

A l'époque de la féodalité avancée et notamment au XVIIe siècle, la production destinée au marché trouve un vaste terrain d'activité dans les villes et s'étend graduellement à la quasi-totalité des métiers. Mais comme les débouchés demeurent limités dans les campagnes et sur les domaines seigneuriaux où prédomine le travail sur commande, la production à destination du marché n'est pas encore, à cette époque, la principale forme de production. L'extension des marchés susceptibles d'absorber la production artisanale a été le facteur décisif du processus de séparation entre la production proprement dite et la circulation des marchandises. Alors qu'au début du moyen âge l'artisan vendait lui-même ses produits, les documents de la fin du XIVe et du début du XVe siècle commencent à faire mention de commerçants faisant métier d'acheter leurs marchandises aux producteurs pour les revendre aux consommateurs. Le nombre de ces commerçants s'accroît considérablement aux siècles suivants. Ils forment maintenant une catégorie sociale distincte et organisée qui assume une grande

partie de l'écoulement de la production et jouera désormais un rôle de plus en plus considérable dans la vie économique et sociale.

Un autre problème d'une importance exceptionnelle est celui des obligations des artisans et, en étroite corrélation avec celles-ci, celui des formes de la lutte de classe chez ces petits producteurs. Leurs obligations envers l'État et les maîtres féodaux, analogues à celles des autres catégories sociales, et, en plus, les obligations propres à l'exercice de leur métier, auxquelles venaient s'ajouter les iniquités du régime corporatif qui consacrait l'inégalité de droits entre les membres de la corporation, créèrent parmi les artisans un état permanent d'effervescence qui revêtit le long des siècles des formes diverses. Le refus de payer impôts et taxes ou de remplir leurs obligations, la fuite, les émeutes locales, la participation aux révoltes, sont les principales formes de la lutte des artisans de condition modeste, contre l'oppression.

NOUĂ DOCUMENTE SLAVE INEDITE (1569—1636)

DE

CONSTANTIN N. VELICHI

Documentele ce se publică mai jos, cu excepţia celui de la nr. 3, care se află în posesia noastră, fac parte din colecţia tov. Dan Grigorescu din Cîmpulung Muscel. Ele n-au fost cunoscute pînă acum nici măcar prin intermediul unor surete şi nu au apărut nici în „Corpus-ul" publicat de Institutul de Istorie al Academiei R.P.R. (*Documente privind istoria Romîniei*).

Toate cele nouă documente provin din cancelaria Ţării Romîneşti fiind emise după cum urmează : nr. 1 şi 2 de Alexandru Mircea (1568—1577), nr. 3 şi 4 de Mihnea Turcitul (1577—1583), nr. 5 de Radu Şerban (1608—1611), nr. 6 şi 8 de Radu Mihnea (1611—1616), nr. 7 de Gavril Moghilă (1618—1620) şi nr. 9 de Matei Basarab (1633—1654), cel mai vechi datînd din anul 1569 şi cel mai nou din anul 1636. Toate actele sînt originale, două din ele purtînd chiar semnătura emitenţilor (Gavriil Moghilă şi Matei Basarab).

În afară de documentul nr. 3, a cărui dată nu se poate citi în întregime, vizibilă fiind doar cifra care indică anul (7090), celelalte documente nu prezintă nici o dificultate şi nu ridică nici o problemă în această privinţă.

Precizarea datei documentului nr. 3 — adică a cifrelor ce indicau ziua şi luna — s-a făcut după componenţa divanului în perioada respectivă şi anume după Ivaşco vornic şi după Danciul mare postelnic.

În divanul în care este menţionat ultimul, apare pînă la 9 august 1581 ca mare vornic numai Mitrea [1], primul document în care Ivaşco apare ca mare vornic (în intervalul 1581—1582) fiind cel din 6 septembrie 1581 [2]. Pe de altă parte, în acelaşi interval de timp, ultimul document în care este menţionat Danciul ca mare postelnic este cel din 25 mai 1582 [3].

[1] Biblioteca Acad. R.P.R., LXXVI/8; copie slavă din 1846.
[2] Arh. St. Buc. S.I. nr. 1085.
[3] *Idem*, nr. 1196.

De la 4 iunie, acest boier trece în funcția de mare stolnic în locul lui Harvat [1], iar de la 6 iunie ca mare postelnic apare Mîinea [2]. Deci putem considera deocamdată că acest document a putut fi emis, în mod cert, în perioada 6 septembrie 1581—25 mai 1582. În cazul cînd se vor găsi și alte documente cu date sigure cuprinse între 10 august 1581—5 septembrie 1581 și 26 mai 1582—3 iunie 1582, perioada în care a fost emis documentul s-ar putea extinde puțin, limitele ei maxime fiind 10 august 1581—3 iunie 1582.

Cuprinsul acestor documente este următorul:

Nr. 1 — *1569 ianuarie 21, București.* Alexandru voievod (Mircea) întărește lui Vlaicul mare vătaf partea de ocină a Ancăi din satul Tămășești, cumpărată de acesta cu 600 de aspri și un bou.

Nr. 2 — *1574 mai 13, București.* Alexandru voievod (Mircea) întărește lui Vlaicul și fiilor săi ocina lui Badea din satul Tămășești cumpărată de la acesta cu 750 aspri și un ogor din același sat cumpărat de la Luca cel bătrîn cu 100 de aspri.

Nr. 3 — *1581 septembrie 6—1582 — mai 25, București.* Mihnea voievod (Turcitul) întărește lui Radul logofăt mai multe ogoare și părți de ocină și țigani la Corneșani și la Rățoi, cumpărate de la Manea, Badea și alții. Partea de ocină a lui Galeș o ținea Radul logofăt, deoarece plătise birul acestuia timp de șase ani.

Nr. 4 — *1583 mai 22, București.* Mihnea voievod (Turcitul) întărește lui Bran și fratelui său Pătru ocinele, via și livezile cumpărate și schimbate de ei în satul Ursești.

Nr. 5 — *1605 aprilie 28, Tîrgoviște.* Radul voievod (Șerban) întărește lui Fătul și Neagoe, fiii lui Voico din Corbușori, numeroase părți de ocină din satul Nucșoara, cumpărate de la oamenii din sat cu 69 020 aspri.

Nr. 6 — *1614 iulie 28, Tîrgoviște.* Radu voievod (Mihnea) întărește lui Neacșul pîrcălab de Cîmpulung și jupaniței lui, Dragomira, mai multe părți de ocină și vecini din satul Mățăul de Jos cumpărați de la Paraschiva postelnic din Boleasca și de la alții cu 8500 aspri.

Nr. 7 — *1619 iulie 28, Tîrgoviște.* Gavriil Moghilă voievod întărește lui Dumitru mare portar ocină la Nucșoara: șase vecini cu toate delnițele lor, cumpărați de la Fătul din Corbușori cu 20 000 de aspri.

Nr. 8 — *1623 aprilie 23, Tîrgoviște.* Radu voievod (Mihnea) întărește lui Dumitru al doilea vornic o parte din satul Nucșoara cu șapte vecini, cumpărați de la Fătul din Corșori și de la fiii lui cu 20 000 de aspri.

Nr. 9 — *1636 noembrie 25, București.* Matei Basarab voievod întărește lui Bunea logofăt părți de ocină din satul Nucșoara, cu vecini, cumpărate de la Neagoe din Corșori și de la fiii acestuia cu 44 000 bani gata.

Deși cele nouă documente sînt comune ca speță juridică, fiind doar simple confirmări de sate și țigani, ele sînt importante atît pentru istoricul satelor Nucșoara, Tămășești, Corneșani, Rățoi, Ursești, Mățăul de Jos, Corșori, Corbi, Rătivoiești, Cotești, Mogoșești, Purcariul, Boleasca și Băleni, cît și pentru unele aspecte lingvistice și paleografice.

---

[1] Arh. St. Buc., S.I. nr. 1197.
[2] *Idem*, nr. 1198.

Astfel, satul Mățăul de Jos, care nu apare în sec. al XVI-lea, este menționat pentru prima dată în sec. al XVII-lea în documentul nr. 6 (1614). De asemenea, satele Cornești și Rățoi apar pentru prima dată acum în sec. al XVI-lea în documentul nr. 3 (1581—1582), nefiind cunoscute documentar pînă azi. Corneșanii — sub forma Cornișani — sînt menționați abia la 1620, iulie 12, într-un document de la Gavriil Moghilă [1].

Satul Tămășești din raionul Pitești este menționat în sec. al XVI-lea pentru prima dată în documentul nr. 1 (21 ianuarie 1569). Este adevărat că un ogor în (ocina) Tămășești apare încă din 24 aprilie 1559, dar ca sat propriu-zis nu-l găsim menționat în documentele din sec. al XVI-lea publicate în „Corpus". Acest sat apare rar și în sec. al XVII-lea, spre deosebire de alte sate cu același nume, dar situate în alte regiuni ale țării. De aceea, documentele nr. 1 și 2 referitoare la satul Tămășești din raionul Pitești, care atestă existența lui în sec. al XVI-lea, ca sat, sînt importante. Și satul Ursești din documentul nr. 4 (1583 mai 22) apare destul de rar. Menționat pentru prima oară în sec. al XV-lea [2] el apare în sec. al XVI-lea pentru prima oară în documentul menționat mai sus (nr. 4) și apoi în același an, cîteva luni mai tîrziu, în noiembrie. [3]

Satul Nucșoara din raionul Curtea de Argeș, menționat rar în sec. al XVI-lea [4], apare pentru prima oară în sec. al XVII-lea în documentul publicat aci sub nr. 5 (1605 aprilie 28), după care dată îl găsim mai des amintit [5].

Satul Corbușori, denumit apoi Corșori, cum se numește și astăzi (raionul Curtea de Argeș) menționat în documentele nr. 5, 7, 8 și 9, apare pentru prima dată într-un document dat de Alexandru vodă Mircea la 28 mai (1575—1577) [6]. În sec. al XVII-lea, Voico din Corbușori, ai cărui fii Fătul și Neagoe sînt menționați în documentele noastre, apare la 13 iunie 1604 într-un document de la Radu Șerban. [7] Aceiași fii ai lui Voico din Corșori, menționați în documentele nr. 5 și 6 (1605 și 1614) apar apoi abia într-un document romînesc din 20 septembrie 1619. [8] Celelalte sate, menționate incidental în documentele ce publicăm, sînt cunoscute, fiind întîlnite mai des în documentele din sec. al XVII-lea.

În ceea ce privește aspectul lor lingvistic și paleografic, considerăm demne de semnalat următoarele:

1. În cunoscuta formulă :... „și din cîmp și din apă și din pădure..." etc. marea majoritate a documentelor slave au formele : ѿ шⷨѹ и ѿ коⷣ etc. Dacă termenul ѿ коⷣ apare destul de des și sub forma ѿ коⷣⷶ sau ѿ коⷣѹ.

---

[1] *Documente privind istoria Romîniei*, veacul XVII, B, Ț. Rom., vol. III, p. 581.
[2] *Doc. priv. ist. Rom.*, veacul XIII, XIV, XV, p. 217.
[3] Arh. St. Buc., S.I. nr. 1214.
[4] *Doc. priv. Ist. Rom.*, veacul XVI, II, p. 377.
[5] *Doc. priv. Ist. Rom.*, veacul XVII, I, p. 176, 178, 372, III, 656—7.
[6] *Doc. priv. Ist. Rom.*, veacul XVI, IV, p. 176—7
[7] *Doc. priv. Ist. Rom.*, veacul XVII, I, p. 128 129.
[8] *Ibidem*. III, p. 423.

termenul ѿ шꙋ^{м} apare rar sub forma lui întregită ѿ шꙋма sau şi mai rar ѿ шꙋмꙋ. Din acest punct de vedere documentul nr. 2 aduce o formă extrem de rar întîlnită şi anume ѿ шꙋм^{ꙋ}, adică avînd litera м coborîtă în rînd şi vocala ꙋ aruncată deasupra. De asemenea, şi documentul nr. 5 pe lîngă forma ѿ шꙋ^{м} aduce şi forma ѿ шꙋ^{ми} obişnuitul м de deasupra fiind continuat cu vocala и.

Documentul nr. 9, de la Matei Basarab, conţine aceiaşi termeni „savanţi" ce se mai întîlnesc în unele documente de cancelarie ale aceluiaşi, scrise sub influenţa lui Udrişte Năsturel, dintre care notăm : земли Оуг^{г}р^{о}р-влахозаплан^{н}ескїѧ în loc de obişnuitul земли Ѹг^{г}р^{о}ровлахїинкои; Гли^{г}горїе ве^{л} книгочїи în loc de ве^{л} логофет; Преда великїи Мечоноцꙋ în loc de спатар; Кꙋчина великїи виночр^{п}ецꙋ, în loc de пехарник.

În acelaşi document apare ca ispravnic Papa mare logofăt, deşi în aceşti ani respectiva dregătorie este ocupată de Gligorie. Desigur, pisarul a uitat să pună înaintea cuvîntului вел, obişnuitul бив (fost).

Interesantă este denumirea satului Corşori, menţionat în documentul nr. 8 şi care vine de la aceea de Corbuşori. Într-adevăr, în documentul nr. 5, adică în 1605, găsim menţionaţi pe Fătul şi Neagoe din Ко^{р}бꙋшори. De asemenea, în anul 1619 (doc. nr. 7) satul se numea tot Ко^{р}бꙋшо^{р}^{и}. În schimb în 1623 (doc. nr. 8), ca şi în 1636 (doc. nr. 9), găsim pe aceiaşi Fătul şi Neagoe din Ко^{р}шори (Кошори). Se confirmă deci nu numai provenienţa denumirii, ci se stabileşte documentar şi data la care forma Corbuşori (care se va fi pronunţat Corbşori) a făcut loc formei Corşori.

În ceea ce priveşte metoda de transcriere a textului slav, ea a fost în general cea urmată de colectivul care a pregătit pentru publicare documentele din „Corpus". S-au coborît în rînd literele aruncate deasupra, întregindu-se cuvintele scrise incomplet. S-au pus între paranteze ascuţite literele sau cuvintele care s-au presupus a fi existat în acele locuri din text care se prezintă azi şterse sau rupte, întregindu-se astfel, pe cît posibil, documentul deteriorat. Acolo unde nu s-a putut face completarea s-a lăsat un spaţiu gol proporţional cu lacuna existentă în original. La întregirea cuvintelor nu s-au adăugat jusurile finale atunci cînd ele nu existau în text, deoarece aceste semne grafice nu au nici o valoare fonetică, ca şi spiritele existente în unele documente. Textul slav a fost despărţit în cuvinte şi paragrafe, punîndu-se virgule, puncte sau majuscule acolo unde era necesar.

Documentele, precedate de un scurt rezumat, le publicăm in extenso, dîndu-se datele necesare asupra stării lor actuale — dimensiuni, note tergale, pecete etc. — , textul slav fiind urmat de traducerea romînească.

Nr. 1

1569 ianuarie 21 Bucureşti.

Alexandru voievod (Mircea) întăreşte lui Vlaicul mare vătaf partea de ocină a Ancăi din satul Tămăşeşti, cumpărată de la aceasta şi de la tatăl ei Dragos cu 600 de aspri şi un bou.

† Милостїю божїю Іѡ Алеѯандрꙋ воевода внꙋкꙋ М⟨ихне⟩[1] воевода, сынь прѣдобраго и великаго Мирчев воевод. Даватъ господство ми сие по⟨веле⟩[2] ние господства ми слꙋгꙋ господства ми жꙋпанꙋ Влаикꙋл ѡт Тъмьшещи велики ватаХ ⟨и със сынови си елици⟩[1] емꙋ богъ приплꙋстит, ꙗкоже да мꙋ ест ѡчинꙋ ꙋ Тъмьшещи, дел Анкъв дъщера Драгосов ѡт Тъмьшещи, дел еи сва варе еликꙋ се Хтет избра⟨ти . . . . ѡт полю⟩[2] и ѡт шꙋмꙋ и ѡт водꙋ и ѡт сꙋХ и ѡт бродове ѡт ⟨воденици⟩[2] и ѡт периволи и ѡт над въса ѡчина дел Драгосов сва, понеже сие више речена ѡчина била ⟨ест⟩[2] Драгосов и дъщерꙋ си Анкъв стара и права ѡчина и дѣдина.

А по том га ⟨покꙋ⟩[1]пи Влаикꙋл велики ватаХ ѡт Анка и ѡт синови Анкък на име Стан и Стана и ѡт бащꙋ си Драгосо⟨в⟩[1] и ѡт сыни Ѹонков ѡт Стан и ѡт Стана и ѡт Радꙋл и ѡт Нѣга за Х҃ аспри готови и за един волов.

Сего радї и господство ми дадоХ слꙋгꙋ господства ми жꙋпанꙋ Влаикꙋлов велики ватаХ, ꙗкоже да мꙋ ест сие више речена ѡчина в ѡчи⟨нꙋ и въ ѡХа⟩[3]бꙋ емꙋ и сыновом емꙋ и внꙋком и прѣвнꙋчетом емꙋ въ вѣки и ни ѡт когоже непотькновено по реч господства ми.

И свѣдѣтели: жꙋпан Добромир велики ⟨бан Кралевски⟩[3] и жꙋпан Драгомир велики дворникꙋ и жꙋпан Радꙋл велики логофеть и Бадѣ вистиꙗр и Стан спатар и Ивашко столникꙋ и Гонцѣ пеХарникꙋ и В⟨ладꙋл⟩[3] комис и Стоика велики постелникꙋ. Исправникꙋ Радꙋл велики лѡгофеть и аз Блькꙋл стар ѡт Дрьмьнещи еже начиртаХ въ настолни град Бꙋкꙋрещом мѣсеца генарие к҃а дьни ѡт Адама до селѣ въ лѣт ҂з҃о҃з.

† Іѡ Алеѯандрꙋ воевѡда милостїю божїю господинь.

Orig. slav pergament 35/17,5 cm cu pecetea timbrată distrusă. Documentul este foarte şters citindu-se cu greutate mai ales la îndoituri unde este pătat şi rupt.

Pe verso o notiţă de la începutul sec. al XIX-lea: „Cartea lui Alixandru vodă Vlaicului ot Tămăşeşti, marele vătaf".

---

[1] Text şters în original.
[2] Text rupt şi şters în original.
[3] Text rupt în original.

Traducere

† Din mila lui Dumnezeu Io Alexandru voievod, nepotul lui Mihnea voievod, fiul preabunului şi marelui Mircea voievod. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele slugii domniei mele, jupanului Vlaicul din Tămăşeşti mare vătaf, şi cu fiii săi cîţi Dumnezeu îi va lăsa, ca să-i fie ocină la Tămăşeşti, partea Ancăi, fiica lui Dragos din Tămăşeşti, partea ei toată ori cît se va alege din cîmp şi din pădure şi din apă şi din uscat şi din vaduri de mori şi din grădini şi de peste ocina (din) partea lui Dragos toată, pentru că această ocină mai sus spusă a fost a lui Dragos şi a fiicei lui Anca, veche şi dreaptă ocină şi dedină.

Iar după aceea a cumpărat-o Vlaicul mare vătaf de la Anca şi de la fiii Ancăi, anume Stan şi Stana, şi de la tatăl ei Dragos şi de la fiii lui Voico, de la Stan şi de la Stana şi de la Radul şi de la Neaga pentru 600 aspri gata şi pentru un bou.

De aceea şi domnia mea am dat slugii domniei mele, jupanului Vlaicul mare vătaf, ca să-i fie această ocină mai sus spusă de ocină şi de ohabă lui şi fiilor lui şi nepoţilor şi strănepoţilor lui, în veci şi de nimeni neclintit după porunca domniei mele.

Şi martori: jupan Dragomir mare ban al Craiovei şi jupan Dragomir mare vornic şi jupan Radul mare logofăt şi Badea vistier şi Stan spătar şi Ivaşco stolnic şi Gonţea paharnic şi Vladul comis şi Stoica mare postelnic. Ispravnic Radul mare logofăt. Şi eu Vîlcul cel bătrîn din Dărmăneşti care am scris în cetatea de scaun Bucureşti, luna ianuarie 21 zile, de la Adam pînă acum în anul 7077 <1569>.

† Io Alexandru voievod, din mila lui Dumnezeu, domn.

Nr. 2

1574 mai 13, Bucureşti.

Alexandru voievod (Mircea) întăreşte lui Vlaicul şi fiilor săi ocina lui Badea din satul Tămăşeşti, cumpărată de la acesta cu 750 de aspri şi un ogor din acelaşi sat, cumpărat de la Luca cel bătrîn cu 100 de aspri.

† Милостїю божїю Iѿ Алеѯандрѹ воєвода и господинъ въсои земли Оуггрровлахиское, сынъ великаго и прѣдобраго Мирча воевода сынъ Михнєв воєводѹ. Дават господство ми сїю повелѣнїю господства ми слѹг господства ми Влаикѹлов със синови си єлицє им богъ даст, ꙗкоже да мѹ єст ѡчинѹ ѹ Тъмъшещи дел Бадєв синъ Микѹлов сва варє єлика сеХтит избрати ѡт село и ѡт полю и ѡт шѹмѹ и ѡт в(о)[1]дѹ и ѡт по въсоХ Хотаром и със место на виноград, занєже ѡ (єст)[1] покѹпил ѡт Бадѣ за ѱ҃н аспри готови. И продалѡ єст ѡни ѡт нихнѹ добром волю и със ѹ(знан)[1]нє въсѣм мегиꙗшим ѡт гор и ѡт здол. А по том паки по(к)[1]ѹпи слѹг господства ми єжє ест вишє писан Влаикѹл єдинъ нив ѹ долни полю ѡт старога Лѹка за р҃ аспри готови али да сє знаєт за дълго ѡт сел дори до̇ краищє Ръсточєв ѡт къ рѣк. И продал ю єст Лѹка старога за свои добром волю и със ѹзнаниє въсѣм мегиꙗшим.

Сєго радї дадоХ и господства ми слѹг господства ми єжє єст вишє писан Влаикѹлов, ꙗкожє да мѹ єст сїю вишє именита ѡчинѹ въ ѡчинѹ и въ ѡхабѹ

[1] Loc rupt în orig.

нм и синовим и внуком и прѣвнучетом им и ни wт когождо непотъкновеном по ризмо господства ми.

Сеже свѣдѣтели поставлѣем господства ми: жѹпан Драгомир велики дворник и жѹпан Ивашко велики логофет и Стан спатар и Бадѣ столник и Дѹмитрѹ (вистїар)[1] и Митрѣ комис и Гонцѣ пеХарник и жѹпан Стоика велики постелник. Исправник Ивашко велики лwгофет. ИсписаХ аз Брътил граматик въ настолград Бѹкѹрещ мѣсеца маи ГІ дьни текѹщем лѣтом ${}_{\times}$ЗПВ.

† Іw Алеξандрѹ воеводa милостїю божїю господинь.

Orig. slav, pergament 32,5/21 cm, rupt la îndoituri. Pecetea timbrată, distrusă.

Traducere

† Din mila lui Dumnezeu, Io Alexandru voievod şi domn a toată ţara Ungrovlahiei, fiul marelui şi prea bunului Mircea voievod, fiul lui Mihnea voievod. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele slugii domniei mele, lui Vlaicul cu fiii săi cîţi îi va da Dumnezeu ca să le fie ocină la Tămăşeşti, partea lui Badea, fiul lui Micul, toată ori cît se va alege din sat şi din cîmp şi din pădure şi din apă şi de peste tot hotarul şi cu loc de vie, deoarece a cumpărat-o de la Badea pentru 750 aspri gata. Şi a vîndut-o el de bună voia lui şi cu ştirea tuturor megiaşilor din sus şi din jos. Iar după aceea iarăşi a cumpărat sluga domniei mele Vlaicul, care este mai sus scris, un ogor în cîmpul de jos de la Luca cel bătrîn pentru 100 de aspri gata, însă să se ştie, din lungul satului pînă la marginea Răstoacei dinspre apă. Şi i-a vîndut Luca cel bătrîn de bună voia sa cu ştire tuturor megiaşilor.

De aceea am dat şi domnia mea slugii domniei mele mai sus scrise, lui Vlaicu, ca să-i fie această ocină mai sus numită de ocină şi de ohabă lor şi fiilor şi nepoţilor şi strănepoţilor lor şi de nimeni neclintită după porunca domniei mele.

Iată martori punem domnia mea: jupan Dragomir mare vornic şi jupan Ivaşco mare logofăt şi Stan spătar şi Badea stolnic şi Dumitru vistier şi Mitrea comis şi Gonţea paharnic şi jupan Stoica mare postelnic. Ispravnic Ivaşco mare logofăt.

Am scris eu Brătilă gramatic în cetatea de scaun Bucureşti, luna mai 13 zile, ani curgători 7082 <1574>.

† Io Alexandru voievod, din mila lui Dumnezeu, domn.

Nr. 3

1581 (după 9 august) — 1582 (înainte de 9 septembrie), Bucureşti

Mihnea voievod (Turcitul) întăreşte lui Radul logofăt mai multe părţi de ocină, ogoare şi ţigani la Corneşani şi la Răţoi, cumpărate de la Manea, Badea şi alţii. Partea de ocină a lui Galeş o stăpînea Radul logofăt deoarece plătise birul acestuia timp de 6 ani.

† Милостїю божїю Іѡ МиХнѣ воевода и господинъ в⟨ъсои зем⟩[1]ле Ѹггровлахиское сынѹ великаго и прѣдобраго Алеξандрѹ воевода. Дават господства ми сїю ⟨повелѣ⟩ нїе господства ми Радѹлwв лwгофет със сыновим

[1] Text şters în original.

елицем богъ даст, ꙗкоже да мѹ ест wчинѹ ѹ Корнешани и ѡт Ръцои ⟨али дел....⟩[1] сънъ Потръкан половинѹ ѡт полю, ѡт гора и ѡт шѹм и ѡт вода и ѡт по⟨....⟩[1] ѡт посвѹде, занѣже ю ест покѹпил Радѹл лѡгофет того wчинѹ више рѣХ ѡт над Стоика и ѡт Нѣгоꙗ за ${}_{\times}$вф ⟨аспри готови. И⟩[1] пак да мѹ ест Радѹлѡв логофет дел Галешов за wчинѹ въсаХ варе елика се Хтит и⟨зб⟩[1]рати ѡт полю и ѡт вода и ѡт гора и ѡт по въсѣХ местове ѡт по рар⟨....⟩[7] понѣже того wчинѹ више рѣХ ест поклонила сам⟨....⟩[1] емѹ Радѹлѡв лѡгофет за своим добром волю а·теХ wчинѹ Галешов wна ест⟨....⟩[1]ан.

Таже Радѹл лѡгофет wн ест платил того wчинѹ више рѣХ за бир ѕ лѣт, занеже Галеш не могот да иХ платит ⟨....⟩[10]емѹ за бир, занеже ест wн сиромаХ тъчїю със тѣлѡ, анѹ ест поклонил Радѹлѡв лѡгофет да иХ платит како можит и да иХ више реченѹ.

И пак покѹпи Радѹл ⟨логофет един⟩[1] нив ѹ Корнешани ѹ горнѹ лѹнкъ ѡт над Манѣ брат Банеи за а кон.

И пак покѹпи Радѹл лѡгофет а ациган на име Нисторъ ѡт на сънѣ Келикък на име Бадѣ и Къзан ѡт ба⟨...⟩[1] за ⟨..⟩ аспри.

И пак да ест Радѹлѡв лѡгофет а ациган на име Дѹмитрѹ ѡт над ЗаХарїꙗ ѡт Пѹркарю, занѣже ю ест дал Радѹл лѡгофет дрѹг ациган на име Ленъдат, ЗаХарнев радї того ациган. А послеХ а⟨...ци⟩[1]ганѹл на име Хинка ест покѹпил Радѹл лѡгофет над ЗаХарїꙗ за ф аспри готови. И пак покѹпи Радѹл лѡгофет а ациган на име Ръдич ѡт на Хамза сънѹ Бенгък за един кон д⟨обръ....⟩[1].

И продадоше ѹвемзи людїе више реченѹ за своим добром волѣ и със ѹ⟨знанїе въ⟩[2]сем мегиꙗшом ѡт wкръст месток и ѡт пред господства ми.

Сего радї дадоХ и господство ми ⟨Радѹлов логофет, ꙗкоже да мѹ ест wчин⟩[2]ѹ wХабѹ емѹ и синовим и вникѹм и прѣ⟨внѹчетом и ни ѡт когоже непо⟩[1]колѣбимо по реч господства ми.

⟨Сеже и сведе⟩[2]телѣи поставлѣем господство ми: жѹпан ⟨Ївашко вел дворник и жѹп⟩[2]ан Їван вел лѡгофет и Костандин вел вистїꙗр и Дѹмитрѹ спатар и Радѹл ко⟨мис и Х⟩[2]арват вел столник и Гонцѣ вл пеХарник и жѹпан Данчюл вел постелник. Исправник Ївашко вел дворник.

НаписаХ Нан лѡгофет пи⟨.......⟩[3] дьни въ столградѹ ѹ Бѹкѹреци ѡт Адама до нѣнѣ писание текѹщим ⟨лѣтом⟩ въ лѣт ${}_{\times}$зч

† Їѡ МиХнѣ воеводa милостїю божїю господинь

Orig. slav, pergament 34/28 cm, şters şi rupt la îndoituri. Pecete timbrată, parţial distrusă.

Pe verso o notiţă din sec. al XIX-lea : moşia Corneşani şi Răţoi.

Traducere

† Din mila lui Dumnezeu, Io Mihnea voievod şi domn a toată ţara Ungrovlahiei, fiul marelui şi preabunului Alexandru voievod. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele lui Radul logofăt cu fiii (săi) cîţi îi va da Dumnezeu ca să-i fie ocină la Corneşani şi de la Răţoi

[1] Text şters în original.
[2] Text şters şi rupt în original.
[3] Text şters în original.

însă partea lui .... fiul lui Potrăcan, jumătate, din cîmp, din munte şi din pădure şi din apă şi de peste tot hotarul, de pretutindeni pentru că a cumpărat Radul logofăt această ocină mai sus spusă de la Stoica şi de la Neagoe pentru 2500 aspri gata.

Şi iarăşi să-i fie lui Radul logofăt parte de ocină a lui Galeş, toată, ori cît se va alege din cîmp şi din apă şi din munte şi de peste toate locurile ...... deoarece această ocină mai sus spusă a închinat-o el însuşi de bună voia lui Radul logofăt, iar această ocină a lui Galeş ea a fost ..... Astfel Radul logofăt el a plătit această ocină mai sus spusă şase ani pentru bir, deoarece Galeş n-a putut să-i plătească lui pentru bir, pentru că este om sărac, numai cu trupul, ci a închinat lui Radul logofăt să-i plătească ce poate şi să-i ţină această ocină mai sus spusă.

Şi iarăşi a cumpărat Radul logofăt un ogor la Corneşani, în lunca de sus, de la Manea fratele lui Banea, pentu un cal. Şi iarăşi a cumpărat Radul logofăt un ţigan anume Nistor de la fiii Velicăi anume Badea şi Căzan de la Ba... pentru ... aspri. Şi iarăşi să-i fie lui Radul logofăt un ţigan anume Dumitru de la Zaharia din Purcariu, pentru că i-a dat Radul logofăt lui Zaharia, pentru acest ţigan, un alt ţigan anume Lepădat, iar pe urmă ... ţiganul anume Hinca l-a cumăpărat Radul logofăt de la Zaharia pentru 500 de aspri gata. Şi iarăşi a cumpărat Radul logofăt un ţigan anume Rădici, de la Hamza fiul lui Benga, pentru un cal bun...

Şi au vîndut aceşti oameni mai sus spuşi de bună voia lor şi cu ştirea tuturor megiaşilor din jurul locului şi dinaintea domniei mele.

De aceea am dat şi domnia mea lui Radul logofăt ca să-i fie ocină şi de ohabă lui şi fiilor şi nepoţilor şi strenăpoţilor şi de nimeni neclintit după spusa domniei mele.

Iată şi martori punem domnia mea: jupan Ivaşco mare vornic şi jupan Ivan mare logofăt şi Constandin mare vistier şi Dumitru spătar şi Radul comis şi Harvat mare stolnic şi Gonţea mare paharnic şi jupan Danciul mare postelnic. Ispravnic Ivaşco mare vornic.

A scris Nan logofăt ...... zile în cetatea de scaun Bucureşti, de la Adam pînă la această scriere ani curgători, în anul 7090 <1581—1582>.

† Io Mihnea voievod, din mila lui Dumnezeu, domn.

Nr. 4

1583 mai 22, Bucureşti.

Mihnea voievod (Turcitul) întăreşte lui Bran şi fratelui său Pătru ocinele, via şi livezile cumpărate şi schimbate între ei în satul Urseşti.

† Милостїю божїю Iѡ Михнѣ воевод и господинь въсои земль Ѹггрровлахїеское сьн, великаго и прѣдобраго Ĝлеѯандрѹ воеводѹ. Дават господство ми сїю повелѣнїе господства ми Бранов сьс сьнови елицем богъ даст, ꙗкоже да мѹ ест ѡчинѹ ѹ Ѹрсещїи дел емѹ за покѹпенїе въсах ѡт по вьсом хотаром и дел братѹ си Пътров за покѹпенїе въсах каре елика се хтет избрати, понеже ю ест покѹпил Бран ѡт брат его Пътрѹ дел его за ѡчинь ѡт покѹпенїе вьсах за ã вол и за г͠ї ѡвци, а Пътрѹ де сьдрьжит ѡчинѹ емѹ за дѣдинѹ понеже сїце се сѹт ѹтакмитї Пьтрѹ скс ⟨братом си⟩[1] Бран ѡт пред господства ми.

И пак (по)кѹпи Пътрѹ ã виногрод и д͠ ѡвощїю ѡт Ѡанчѣ ѡт сел за р͠ѯ аспри и ã пчел. И пак промени Бран сьс П⟨ьтрѹ......⟩[1]сьс знанїе вьсем мегїашом и ѡт гор и ѡт дол и ѡт пред господства ми.

[1] Originalul pătat, nu se poate citi.

Сєго ради дадох и господство ми Бранов и брат єго Пътров, ꙗкожє да им сѹт ѡчинъ вьѡ ⟨Хабѹ им и сьновим и внѹком и прѣвнѹч⟩[1]итом и нє ѡт когожє нєпотькновєнѹ по ризмо господства ми.

Сєжє свєдѣтєлїє поставлѣєм господства ми: жѹпан Ивашко вєлики дворник и жѹпан Льѹдат (вєлики логофєт и Дѹмитрѹ вєл спатар и Костандин вєл вистїꙗр и Данчюл столник и Радѹл комис и Гонцѣ пєхарник и жѹпан Мьнѣ вєлики постєлник. И⟨справник Лъ⟩[2]ѹдат вєлики логофєт. Исписах аз Прєда граматик ѹ град ѹ Бѹкѹрєщи вь мѣсєца Маю кв дьни ѡт Адама до сєго писанїю тєкѹщим лѣтом въ лѣт ҂зчѧ.

† Іѡ Мїхнѣ воєвода милостїю божїю господинь.

Orig. slav pergament 30/21 cm, pătat la marginile laterale și rupt la îndoituri. Pecetea de ceară roșie aplicată, căzută.

Traducere

† Din mila lui Dumnezeu, Io Mihnea voievod și domn a toată țara Ungrovlahiei, fiul marelui și preabunului Alexandru voievod. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele lui Bran cu fiii săi, cîți îi va da Dumnezeu, ca să-i fie ocină la Urseşti partea lui de cumpărătură, toată, de peste tot hotarul și partea fratelui său Pătru, de cumpărătură, toată, ori cît se va alege, pentru că a cumpărat-o Bran de la fratele său Pătru partea lui de ocină, de cmpărătură, toată, pentru un bou și pentru 13 oi, iar Pătru să-și țină ocina lui de moștenire, pentru că așa s-a înțeles Pătru cu fratele său Bran dinaintea domniei mele.

Și iarăși a cumpărat Pătru o vie și 4 livezi de la Oancea din sat pentru 160 de aspri și pentru un stup. Și iarăși a făcut schimb Bran cu Pătru ..... cu știrea tuturor megiașilor și din sus și din jos și dinaintea domniei mele.

De aceea am dat și domnia mea lui Bran și fratelui său Pătru ca să le fie ocină de ohabă lor și fiilor și nepoților și strănepoților și de nimeni neclintit după porunca domniei mele.

Iată martori punem domnia mea : jupan Ivașco mare vornic și jupan Lăudat mare logofăt și Dumitru mare spătar și Costandin mare vistier și Danciul stolnic și Radul comis și Gonțea paharnic și jupan Minea mare postelnic. Ispravnic Lăudat mare logofăt.

Am scris eu Preda gramatic în cetatea București, în luna mai 22 zile, de la Adam pînă la această scriere, ani curgători în anul 7091 <1583>.

† Io Mihnea voievod, din mila lui Dumnezeu, domn.

Nr. 5

1605 aprilie 28, Tîrgoviște.

Radu voievod (Șerban) întărește lui Fătul și lui Neagoe, fiii lui Voico din Corbușori peste 40 de părți de ocină din satul Nucșoara, cumpărate de la oamenii din sat cu 69020 aspri

† Милостїєю божїєю Іѡ Радул воєвода и господинъ въсои земли Ѹггровлахїискоє внѹк покоинаго Іѡ Бъсърав воєвода.

Дават господство ми сїє повєлєнїє господства ми слѹзєм господства ми Фътѹлов и Нѣгоє сьни Воиков ѡт Корбѹшори и със синови си єлици им

[1] Originalul pătat, nu se poate citi.
[2] Text rupt în original.

богъ даст, ꙗкоже да им єст ѡчинꙋ ꙋ Нꙋкшоарѫ дєл Коинѣгов въсаⷯ варє єлика сє ⷯтєт изьрати ѡт полю и ѡт шꙋми и ѡт вода и ѡт планин и ѡт посвꙋдн понєжє сꙋт кꙋпили вишє рєчєни слꙋзи господства ми ѡт над Хъдѫр и Станов......[1] и Нѣгѫв за ҂г҃ аспри. И пак кꙋпи слꙋзи господства ми вишє рєчєни ѡт на....[1] дєл ємꙋ въсаⷯ за ҂в҃ аспри и дєл Р...ло[1] въсаⷯ за ҂в҃ аспри и дєл Станов въсаⷯ за ҂вт҃ аспри и дєл Станчюл въсаⷯ за ҂в҃ аспри и дєл Станчюл въсаⷯ за ҂в҃ аспри и дєл Никоарѫв и сьнꙋ єго ....[1] въсаⷯ за ҂г҃ аспри. И паки дєл Мирка и Добротъ въсаⷯ ѡт полю и от шꙋми и ѡт вода и ѡт планин за ҂вѡ҃ аспри. И пак кꙋпи ѡт над Лꙋка дєл ємꙋ въсаⷯ ѡт полю и ѡт шꙋми и ѡт вода и ѡт планин за ҂в҃ аспри. И пак ѡт ....[1] дєл ємꙋ въсаⷯ ѡт полю и ѡт шꙋми и ѡт вода и ѡт планин за ҂аⷯ҃ аспри. И пак кꙋпи ѡт Строє и ѡт брат єго Станчюл дєл ємꙋ въсаⷯ ѡт полю и ѡт шꙋми и ѡт вода и ѡт планин за ҂г҃ аспри. И пак кꙋпи слꙋзи господства ми вишє рєчєни ѡт над Щєфꙋл дєл ємꙋ въсаⷯ ѡт полю и ѡт шꙋми и ѡт вода и ѡт планин за ҂вт҃ аспри. И ѡт Кородѣ дєл ємꙋ въсаⷯ ѡт полю и ѡт шꙋми и ѡт вода и ѡт планин за ҂аѿ҃ аспри. И пак кꙋпи ѡт над сьни Шипєв на имє Радꙋл ши Банчє и Коинѣг дєл им въсаⷯ за ҂гц҃ аспри. И дєл .....[1] въсаⷯ ѡт полю и ѡт шꙋми и ѡт вода и ѡт планин за ҂аѵ҃ аспри и дєл Коиков въсаⷯ за ҂аф҃ аспри. И пак дєл Нєдѣкюѡв въсаⷯ за ҂аѵ҃ аспри. И пак дєл Радулов[1] въсаⷯ и дєл жєнєм єго Коика въсаⷯ[1] за ҂в҃ аспри, и дєл Блодꙋлов въсаⷯ за ҂аф҃ и дєл ....[1] и анєпсєꙋ єго Стънил[1] въсаⷯ за ҂вс҃ аспри. И пак кꙋпи дєл Ѡпрєв въсаⷯ за х҃ аспри. И пак покꙋпи ѡт над Барбꙋл дєл ємꙋ въсаⷯ ѡт полю и ѡт шꙋми и ѡт планин за ҂ар҃ аспри. И пак покꙋпи слꙋзи господства ми вишє рѣⷯ дєл Ѡпрєв въсаⷯ за ѱ҃ аспри. И пак покꙋпи слꙋзи господства ми ѡт на ....[1] и сєстром си....[1] сьни Нѣгоєв дєл ємꙋ въсаⷯ ѡт полю и ѡт шꙋми и ѡт вода и ѡт планин за ц҃ аспри. И пак покꙋпи ѡт над Кладꙋл[1] и ѡт брат єго Юга[1] дєл им въсаⷯ за ѱ҃ аспри. И пак ѡт над сьни Миⷯнєв Битан и сєстром си Станка дєл им въсаⷯ за ѡ҃ аспри. И пак ѡт над сьни Барбꙋлов....[1] и Стан дєл им въсаⷯ ѡт полю и ѡт шꙋми и ѡт вода и ѡт планин за ҂а҃ аспри. И пак кꙋпи ѡт над сьни Нѣгоєв Стан и Радꙋл дєл им въсаⷯ ѡт полю и ѡт шꙋми и ѡт вода и ѡт планин за ҂ан҃ азпри. И пак кꙋпи ѡт над Радꙋл и Стан дєл ємꙋ въсаⷯ за ѡ҃ аспри. И пак кꙋпи ѡт над сьни Манєв Радꙋл и Драгомир ѡт полю и ѡт шꙋми и ѡт вода и ѡт планин за ҂ат҃ аспри. И пак ѡт Ꙋдрѣ и ѡт анєпсєѡм си Нѣгоєви ....[1] дєл им за ҂вт҃ аспри. Н пак ѡт нид Мирка дєл ємꙋ въсаꙋ за х҃ аспри. И пак ѡт на Іаню дєл ємꙋ въсаⷯ и със въсаⷯ покꙋпєнїє ємꙋ и със градїна и със ливєзилє и със въс что єст кꙋпил ѡт сєло Нꙋкшоар за аф҃. И пак кꙋпи ѡт над Бадѣ дєл ємꙋ въсаⷯ за аⷯп҃ аспри. И пак ѡт над Йлкꙋл дєл ємꙋ за ҂атн҃. И пак кꙋпи ѡт над Стан дєл ємꙋ въсаⷯ за ц҃ аспри. И пак ѡт над Ѡпрѣ дєл ємꙋ въсаⷯ за ѱ҃ аспри. И пак кꙋпи ѡт над Строє дєл ємꙋ въсаⷯ за ҂а҃ аспри. И пак кꙋпи ѡт Манѣ дєл ємꙋ въсаⷯ за ҂а҃ аспри и ѡт на жєна єго Мома дєл єи въсаⷯ за ҂ѱ҃ аспри. И пак ѡт Щєфꙋл дєл ємꙋ въсаⷯ и със дѣлница Крьстєв въсаⷯ и със дѣлница Бꙋдєв за ҂к҃ аспри. И пак к·пи ѡт над ....[1] дєл ємꙋ въсаⷯ за ҂ас҃ аспри. И пак ѡт над Шрбан дєл ємꙋ

[1] Loc ras în original.

въсаХ за а҃р аспри. И пак ѡт Могъш дел е(го) въсаХ за с҃п аспри. И пак ѡт над Стоика дел ємѹ въсаХ за ѱ҃ аспри. И пак покѹпи ѡт над Тоурбалин и бра(т) его Марин дел им въсѣХ за ҂а҃. И пак ѡт Албѹл дел ємѹ въсаХ за ф҃ аспри.

И продадоше сїе више речене делове им ѡт своим добро волю и със знанїе въсѣм мегїашом и из гор и из дол и ѡт пред господства ми.

Сего радї дадоХ и господство ми слѹзем господства ми више речени, ꙗкоже да мѹ ест въ ѡчинѹ и ѡХаб ємѹ и ни ѡт когоже непоколѣбимо по реч господства ми.

Сеже ѹбо и сведетелїе поставлеХ господство ми: жѹпан Радѹл ключар и и брат его жѹпан Преда великїи бан и жѹпан Черника великїи дворник и жѹпан Стоика великїи лѡгофет и жѹпан Ника вел вистїiар и жѹпан Мръзѣ вел спатар и жѹпан Бъркан вел столник и жѹпан Глигорїе вел комис и жѹпан Станчюл вел пеХарник и жѹпан Лека вел постелник. Исправник жѹпан Стоика великїи лѡгофет.

И аз Стан логофет исписаХ въ настолнїи градѹ Тръговище мѣсеца април к҃и дьни ѡт Адама текѹщаго лѣтом в лѣто ҂з҃ргї.

† Iѡ Радѹл воевода милостїю божїю господинь.

Orig. slav, pergament 78/40 cm, foarte puţin rupt la îndoituri. Litera M iniţial, monograma şi iniţialele din text cu chinovar. Pecetea timbrată bine păstrată.

Traducere

† Din mila lui Dumnezeu, Io Radul voievod şi domn a toată ţara Ungrovlahiei, nepotul răposatului Io Băsărab voievod. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele slugilor domniei mele, lui Fătul şi lui Neagoe, fiii lui Voico din Corbuşori şi cu fiii lor cîţi le va da Dumnezeu, ca să le fie ocină la Nucşoara, partea lui Voineag toată, ori cît se va alege din cîmp şi din pădure şi din apă şi din munte şi de pretutindeni pentru că au cumpărat aceste slugi ale domniei mele mai sus spuse de la Hadăr şi de la Stan ... şi de la Neaga pentru 3000 aspri.

Şi iarăşi au cumpărat slugile domniei mele mai sus spuse de la .... partea lui toată, pentru 2000 de aspri şi partea lui R .... toată pentru 2000 de aspri şi partea lui Stan toată pentru 2300 de aspri şi partea lui Stanciul toată pentru 2000 de aspri şi partea lui Nicoară şi a fiului său .... toată pentru 3000 aspri. Şi iarăşi partea lui Mirca şi a lui Dobrotă toată, din cîmp şi din pădure şi din apă şi din munte pentru 2800 de aspri. Şi iarăşi a cumpărat de la Luca partea lui toată din cîmp şi din pădure şi din apă şi din munte pentru 2000 de aspri. Şi iarăşi .... partea lui toată din cîmp şi din pădure şi din apă şi din munte pentru 1600 de aspri. Şi iarăşi a cumpărat de la Stroe şi de la fratele său Stanciu partea lui toată din cîmp şi din pădure şi din apă şi din munte pentru 3000 aspri. Şi iarăşi au cumpărat slugile domniei mele mai sus spuse de la Steful partea lui toată, din cîmp şi din pădure şi din apă şi din munte pentru 2300 aspri. Şi de la Corodea partea lui toată din cîmp şi din pădure şi din apă şi din munte pentru 1800 de aspri. Şi iarăşi au cumpărat de la fiii lui Şipa anume Radul şi Bancea şi Voineag partea lor toată pentru 3900 aspri. Şi partea lui ... toată din cîmp şi din pădure şi din apă şi din munte pentru 1400 de aspri şi partea lui Voico toată pentru 1500 de aspri. Şi iarăşi partea lui Nedei toată, pentru 1400 de aspri. Şi iarăşi partea lui Radul toată şi partea nevestei lui, Voica, toată, pentru 2000 de aspri şi partea lui Vladul toată pentru 1500 şi partea lui ... şi a nepotului său Stănilă, toată, pentru 2200 aspri. Şi iarăşi au cumpărat partea lui Oprea toată pentru 600 aspri. Şi iarăşi

au cumpărat de la Barbul partea lui toată din cîmp şi din pădure şi din munte pentru 1100 aspri. Şi iarăşi au cumpărat slugile domniei mele mai sus spuse, partea lui Oprea, toată, pentru 600 de aspri. Şi iarăşi au cumpărat slugile domniei mele de la ... şi de la sora sa ... fiii lui Neagoe, partea lui toată, din cîmp şi din pădure şi din apă şi din munte pentru 900 de aspri. Şi iarăşi au cumpărat de la Vladul şi de la fratele său Iuga partea lor toată, pentru 700 de aspri. Şi iarăşi de la fiii lui Mihnea, de la Vitan şi sora sa Stanca, partea lor toată pentru 800 de aspri. Şi iarăşi de la fiii lui Barbul... şi Stan, partea lor toată din cîmp şi din pădure şi din apă şi din munte pentru 1000 de aspri. Şi iarăşi au cumpărat de la fiii lui Neagoe, de la Stan şi Radul, partea lor toată, din cîmp şi din pădure şi din apă şi din munte pentru 1040 de aspri. Şi iarăşi au cumpărat de la Radul şi Stan partea lor toată pentru 800 de aspri. Şi iarăşi au cumpărat de la Radul şi Dragomir, fiii lui Manea (partea lor) din cîmp şi din pădure şi din apă şi din munte pentru 1300 aspri. Şi iarăşi de la Udrea şi de la nepoţii lui Neagoe şi ... partea lor pentru 2300 de aspri. Şi iarăşi de la Mirca, partea lui toată, pentru 600 aspri. Şi iarăşi de la Ianiu, partea lui toată şi cu toate cumpărăturile lui şi cu grădina şi cu livezile şi cu tot ce a cumpărat din satul Nucşoara, pentru 1500 (aspri). Şi iarăşi au cumpărat de la Badea partea lui toată pentru 1600 aspri. Şi iarăşi de la Albul, partea lui pentru 1350 (aspri). Şi iarăşi au cumpărat de la Stan partea lui toată pentru 900 aspri. Şi iarăşi de la Oprea partea lui toată pentru 700 aspri. Şi iarăşi au cumpărat de la Stroe partea lui toată, pentru 1000 aspri. Şi iarăşi au cumpărat de la Manea partea lui toată, pentru 1000 aspri şi de la soţia lui Moma, partea ei toată pentru 700 de aspri. Şi iarăşi de la Şteful partea lui toată şi cu delniţa lui Cîrstea, toată, şi cu delniţa lui Budea, pentru 2000 aspri. Şi iarăşi au cumpărat de la ... partea lui toată, pentru 1200 aspri. Şi iarăşi de la Şerban partea lui toată pentru 1100 aspri. Şi iarăşi de la Mogăş partea lui toată pentru 250 aspri. Şi iarăşi de la Stoica, partea lui toată, pentru 700 aspri. Şi iarăşi au cumpărat de la Turbalin şi de la fratele său Marin, partea lor toată pentru 1000 aspri. Şi iarăşi de la Albul, partea lui toată pentru 500 aspri.

Şi au vîndut aceste părţi ale lor mai sus spuse de bunăvoia lor şi cu ştirea tuturor megiaşilor şi din sus şi din jos şi dinaintea domniei mele.

De aceea am dat şi domnia mea slugilor domniei mele mai sus spuse, ca să le fie de ocină şi ohabă, lor şi de nimeni neclintit după zisa domniei mele.

Iată dar şi martori a pus domnia mea : jupan Radul clucer şi fratele lui, jupan Preda mare ban şi jupan Cernica mare vornic şi jupan Stoica mare logofăt şi jupan Nica mare vistier şi jupan Mîrzea mare spătar şi jupan Bărcan mare stolnic şi jupan Gligorie mare comis şi jupan Stanciul mare paharnic şi jupan Leca mare postelnic. Ispravnic jupan Stoica mare logofăt.

Şi eu Stan logofăt am scris în cetatea de scaun Tîrgovişte, în luna aprilie 28 zile şi de la Adam cursul anilor în anul 7113 <1605>.

† Io Radul voievod, din mila lui Dumnezeu, domn.

Nr. 6

1614 iulie 28, Tîrgovişte.

Radu voievod (Mihnea) întăreşte lui Neacşul părcălab de Cîmpulung şi jupaniţei lui, Dragomira, mai multe părţi de ocină şi vecini din satul Măţăul de Jos, cumpărate de la Paraschiva postelnic din Boleasca şi de la alţii cu 8500 aspri.

† Милостїю божїю Іѡ Радул воевода и господинъ въсои земли Ѹггровлаxїнское сынъ великаго и прѣдобраго покоинномѹ МиХнев воевода, анеѱеѹ стараго Алеѯандрѹ воевода. 〈Д〉[1]ават господство ми сїю повеленїе господства ми Нѣкшюлѡв пръкълабѹл ѡт Дългопол и жѹпаницев его Драгомирев и със синови им елицеже богъ даст, ѩкоже да мѹ ест ѡчинѹ ѹ дол Мъцъѹ, ѡбаче дел Винтилъв ѡт Сътѣни въсаХ ѡт полю 〈и ѡт вода и ѡт〉[1] посѹде варе елика се Хтет избрати ѡт по вьс Хотаром и със две вечнии на име Дѹмитрѹ[2] и Драгомир, понеже ест покѹпил Нѣкшѹл пръкълабѹл и жѹпаница его Драгомира сїю ѡчинѹ еже више пис ѡт 〈П〉[3]араскива постелник ѡт Болѣска, зет Винтилъв ѡт Сътѣни за х҃е аспри готови. 〈И〉[3] пак покѹпи Нѣкшюл пръкълабѹл и жѹпаница его Драгомира ѡчинѹ ѹ дол Мъцъѹ, ѡбаче в҃ дѣлнице и Конко със дѣлница и Р 〈. . . . . дѣли〉[1]ница Кирчюлов, понеже ю ест покѹпил ѡт над Барбѹл сынѹ МиХъилъв за х҃вф аспри готови. И пак покѹпил Нѣкшюл пръкълабѹл и жѹпаница его Драгомира ѡчинѹ ѹ дол Мъцъѹ 〈. . . . .〉[1] дѣлница Щефолев, понеже ест побѹпил ѡт над Микѹл〈. . . . . .〉[1]ом Барбѹлов за х҃д аспри готови при дьни Радѹла воевода Щербан. И продадаХ ѡни за ниХном добро волю и със ѹзнанїе въсам мегїѩ〈шом ѡт гор из дол и ѡт[4]〉 ѡкрьст местов.

И еще же сѹт били тогда на ѡстроенїѩ им мнози добри люди сведетели али по име ѡт Котещи Конко лѡгофет и Ѡпр〈ѣ. . .〉[1] и Петриман и ѡт Дългопол Лепъдат и мнози людї еже не сѹт пис зде.

Сего ради дадоХ и 〈господство ми Нѣкшюлѡв пръкълаб и жѹпа〉[1]ницев его Драгомирев, ѩкоже да мѹ ест им ѡчинѹ дѣдїно и въ ѡХабѹ сыновим и внѹком и прѣвнѹчетом и не ѡт никогоже непоколѣбимо по ризмо господства ми.

Сеже ѹбо и сведетелїи поставиХ господства ми: жѹпан Іанаки вел бан Кралевскїи и жѹпан Крьстѣ вел дворник и жѹпан Винтил вел логофет и жѹпан Дѣдюл вел вистїiар и жѹпан Лека вел спатар и жѹпан МиХалаки вел столник и жѹпан Братѹл вел комис и жѹпан Лѹпѹл вел пеХарник и жѹпан Брънад вел 〈по〉[5]стелник. И исправник Параскива вторїи лѡгофет. И аз Лепъдат написаХ въ настолграду Търговище, мѣсеца юни к҃в ню дьни и ѡт Адама до нинѣ теченаго лѣтом въ лѣт х҃зркв.

Іѡ Радѹл воевода милостїю божїю господинь.

Original, pergament 23/20 cm, cu pecetea timbrată păstrată. Rupt la îndoituri.

Traducere

† Din mila lui Dumnezeu, Io Radul voievod şi domn a toată ţara Ungrovlahiei, fiul marelui şi preabunului, răposatului Mihnea voievod, nepotul bătrînului Alexandru voievod. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele lui Neacşul pîrcălabul de la Cîmpulung şi jupaniţei lui Dragomira şi cu fiii lor cîţi le va dărui Dumnezeu, ca să le fie ocină la Măţăul de Jos, însă partea lui Vintilă din Săteni, toată, din cîmp şi din apă şi de pretutindeni, ori

[1] Text rupt în original.

[2] În textul original cuvintele: на име Дѹмитрѹ sînt încercuite.

[3] Lipsă în text.

[4] Text rupt şi şters în original.

cît se va alege de peste tot hotarul şi cu doi vecini anume Dumitru şi Dragomir, pentru că au cumpărat Neacşul pîrcălabul şi jupaniţa lui Dragomira această ocină mai sus scrisă de la Pa raschiva postelnic din Boleasca, ginerele lui Vintilă din Săteni, pentru 5000 de aspri gata.

Şi iarăşi au cumpărat Neacşul pîrcălabul şi jupaniţa lui Dragomira ocină la Măţăul de Jos, însă 2 delniţe şi Voico cu delniţa şi R .... cu delniţa lui Chirciu, pentru că i-au cum părat de la Barbul fiul lui Mihăilă pentru 2500 aspri gata. Şi iarăşi au cumpărat Neacşul pîr-călabul şi jupaniţa lui Dragomira ocină la Măţăul de Jos ...., delniţa Ştefoaiei, pentru că au cumpărat-o de la Micul ... lui Barbul pentru 1000 aspri gata, în zilele lui Radul voievod Şerban.

Şi au vîndut ei de bună voia lor şi cu ştirea tuturor megiaşilor din sus şi din jos şi din jurul locului. Şi au mai fost atunci la întocmirea lor mulţi oameni buni martori, însă anume din Coteşti, Voico logofăt şi Oprea şi Petriman şi din Cîmpulung, Lepădat şi mulţi oameni care nu sînt scrişi aici.

De aceea a dat şi domnia mea lui Neacşul pîrcălab şi jupaniţei lui Dragomira ca să le fie ocină, dedină şi de ohabă fiilor şi nepoţilor şi strănepoţilor şi de nimeni neclintit după porunca domniei mele.

Iată dar şi martori a pus domnia mea : jupan Ianachi mare ban al Craiovei şi jupan Cîrstea mare vornic şi jupan Ventilă mare logofăt şi jupan Dediul mare vistier şi jupan Leca mare spătar şi jupan Mihalache mare stolnic şi jupan Bratul mare comis şi jupan Lupul mare pahar nic şi jupan Bărnad mare postelnic. Şi ispravnic Paraschiva al doilea logofăt.

Şi am scris eu Lepădat, în cetatea de scaun Tîrgovişte, în luna iulie, ziua a 28-a şi de la Adam pînă acum cursul anilor, în anul 7122 <1614>.

† Io Radul voievod, din mila lui Dumnezeu, domn.

Nr. 7

1619, iulie 28, Tîrgovişte.

Gavriil Moghilă voievod întăreşte lui Dumitru mare portar ocină la Nucşoara : şase vecini cu delniţele lor, cumpăraţi de la Fătul din Corbuşori cu 20 000 de aspri.

† Милостїєю божїєю Iѡ Гаврїил Могила воєвода и господинъ въсоє земле Оугрровлахїиское сынъ великаго и покwинаго Iѡ Сємиwн Могила воєвода. Дават господство ми сїю повелѣнїє господства ми почтеному и правителю господства ми жупан Думитру вел портари и със сынови ему елицеже богъ даст, ıако же да (ест)[1] ем wчину у Нукшоwрж wт судство Мушчел wбаче wт дел Фътулwв wт Корбушори ѕ҃ вечини по име Wпрѣ и Ѧлбул и Удрѣ и Думитру Wгарул и Стан и Микул сынови Микъв и Шербан и Пенкул и със въсеми сынови ем и със въсеХ дѣлнице ем wт полю и wт вода и wт планину и wт седалище селов и wт през въс Хотаром, понеже сїе wчину и теХ вечини вишереХ, wни сут били Фътулов брат Нѣгоев купенїе wт на родїтелїе ему еще же нан прежде времѣ за wдавна. Ѧ потом кжда бил нинѣ у дынїе господства ми а Фътул и със въсеми сынови его, wни сами за своем доброму волю сътворили ест устроенїе със правителю господства ми више реХ жупан Думитру вел портар и развє ни една силостїе тере ест продал своеко вечини и със въсеХ дѣлнице ем више реХ за ҂к҃ аспри готови, али със узнанїе братом си Нѣгоев И дондеже нѣст въспитал правителю господзтва ми више реХ по

[1] Lipsă în act.

Нѣгоє брат Фътѹлов, до тогда нѣст кѹпил али със вокю Нѣгоєв кѹпил. И продадоХ Фътѹл и със сьноки єго теХ вєчини вишє реХ къда бил над главѹ єго многа неволю и дѹжновєнїє тєєрє єст възвигоХ въсаХ неволю єго єжє бил имал над главѹ ємѹ.

И прилѹчил сє єст там свєдєтєлїє на сїє ѹстроєнїє єм мнози болєри по имє Дѹмитрѹ втори вистїꙗр и Параскива втори лѡгофет и Станко постелник Рѹдѣнѹл и Фїєра втори ключар и Тѹдоран питар и Мѹшат втори постелник и Шонтелич втори армаш и Търъчѣнѹл логофет и Дѹмитрашко втори комис и Нѣгоє логофет и Нѣгѹл втори вомис и Кириꙗк столник и Пьтрѹ юзбаша ѡт Бълѣни и Іани и Скирлет втори портар и Коико лѡгофет ѡт Котещи и Бѹта логофет ѡт Цигънещи и Надѹїє лѡгофет єщєжє мнози болєри єжє нѣст пис здє.

Тєм радї дадоХ[и] и господство ми почтєномѹ и правитєлю господства ми жѹпан Дѹмитрѹ вєликїє портар ꙗкожє да (єст)[1] ємѹ ѡчинѹ и вєчини вишє реХ даєм за дѣдїнѹ ємѹ ѡХабѹ и сьнови ємѹ и внѹком и прѣвнѹчєдом и нє ѡт когожє нєпоколєбимо по ѡризмѹ господства ми.

Сєжє иХ свєдєтєлїи поставлѣєм иХ господство ми: жѹпан Іанаки вєликїє бан Кралєвски и жѹпан Ивашко вєл дворник и жѹпан Папа вєликїє лѡгофет и жѹпан Стоика вєликїє вистїꙗр и жѹпан МиХо вєл спатар и жѹпан МиХалаки вєликїє столник и жѹпан Глигорїє вєликїє комис и жѹпан Влад вєликїє пеХарник и жѹпан Нєкола вєликїє постелник. Исправник жѹпан Папа вєликїє лѡгофет.

И аз Нѣгоє лѡгофет написаХ ѹ граду рєкомїє Тръговищє мѣсєца юлїє ГИ дьни и ѡт Адама дажє до нинѣ сєго писанїє тєкъщаго лѣтом в лѣт ҂ЗРКЗ

† Іѡ Гаврїил воєвѡда милостїю божїю господинь

(ss) Іѡ Гаврїил Могила воєвѡда.

Original, pergament 67,5/28 cm, foarte bine păstrat. Cu pecetea timbrată distrusă. Semnătura domnului. Crucea şi M iniţial înflorate cu aur.

Pe verso o notiţă din a doua jumătate a sec. al XVII-lea: Cartea satului Nucşoarei.

Traducere

† Din mila lui Dumnezeu, Io Gavriil Moghilă voievod şi domn a toată ţara Ungrovlahiei, fiul marelui şi răposatului Io Semion Moghilă voievod. Dă domnia mea această poruncă a a domniei mele cinstitului dregătorului domniei mele jupan Dumitru mare portar şi cu fiii lui cîţi îi va da Dumnezeu, ca să le fie lor ocină la Nucşoara din judeţul Muşcel, însă din partea lui Fătul din Corbuşori, 6 vecini anume Oprea şi Albul şi Udrea şi Dumitru Ogarul şi Stan şi Micul fiii Micăi şi Şerban şi Peicul şi cu toţi fiii lor şi cu toate delniţele lor din cîmp şi din pădure şi din apă şi din munte şi din vatra satului şi de peste tot hotarul, pentru că această ocină şi aceşti vecini mai sus spuşi, ei au fost ai lui Fătul, fratele lui Neagoe, cumpărătură de la părinţii lor încă mai dinainte vreme, de demult. Iar apoi, cînd a fost acum în zilele domniei mele, Fătul şi cu toţi fiii lui, ei înşişi de bună voia lor au făcut întocmire cu dregătorul domniei mele mai sus spus, jupan Dumitru mare portar şi fără nici o silnicie şi-au vîndut vecinii lor şi cu toate delniţele lor mai sus spuse pentru 20 000 de aspri gata, însă cu ştirea fratelui său Neagoe. Şi pînă ce nu l-a întrebat dregătorul domniei mele mai sus spus pe Neagoe fratele lui Fătul, pînă atunci n-a cumpărat, însă cu voia lui Neagoe a cumpărat.

Şi au vîndut Fătul şi cu fiii lui aceşti vecini mai sus spuşi cînd a fost pe capul lor multă nevoie şi datorie de s-au ridicat toată nevoia pe care au avut-o asupra capului lor.

---

[1] Lipsă în text.

Şi s-au întîmplat la această întocmire de acolo martori mulţi boieri anume Dumitru al doilea vistier şi Paraschiva al doilea logofăt şi Staico postelnic Rudeanul şi Fiera al doilea clucer şi Tudoran pitar şi Muşat al doilea postelnic şi Şoptelici al doilea armaş şi Tarăceanul logofăt şi Dumitraşco al doilea comis şi Neagoe logofăt şi Neagul al doilea comis şi Chiriac stolnic şi Pătru iuzbaşa din Băleni şi Iani şi Schirlet al doilea portar şi Voico logofăt din Coteşti şi Buta logofăt din Ţigăneşti şi Idoxie logofăt şi încă mulţi boieri care nu sînt scrişi aici.

Pentru aceea a dat şi domnia mea cinstitului şi dregătorului domniei mele jupan Dumitru mare portar ca să-i fie lui ocina şi vecinii mai sus spuşi de dedină şi de ohabă lui şi fiilor lui şi nepoţilor şi strănepoţilor şi de nimeni neclintit după porunca domniei mele.

Iată şi martori le punem domnia mea: jupan Ianachi mare ban al Craiovei şi jupan Ivaşco mare vornic şi jupan Papa mare logofăt şi jupan Stoica mare vistier şi jupan Miho mare spătar şi jupan Mihalachi mare stolnic şi jupan Gligorie mare comis şi jupan Vlad mare paharnic şi jupan. Necola mare postelnic. Ispravnic jupan Papa mare logofăt.

Şi am scris eu Neagoe logofăt în cetatea numită Tîrgovişte, luna iulie 28 zile şi de la Adam pînă acum la această scriere cursul anilor, în anul 7127 <1619>.

† Io Gavriil voievod, din mila lui Dumnezeu, domn.

(SS) Io Gavriil Moghila voievod.

Nr. 8

1623 aprilie 23, Tîrgovişte.

Radu voievod (Mihnea) întăreşte lui Dumitru al doilea vornic o parte din satul Nucşoara cu şapte vecini, cumpărată de la Fătul din Corşori şi de la fiii lui cu 20 000 de aspri.

† Милостїею божїею Iѡ Радул воевода и господинь высои земли Ѹггровлахїискоє сынъ великаго и прѣдобраго покоинномꙋ Михнев воевода. Даватъ господство ми сїю повеленїе господство ми болѣринꙋ господство ми жꙋпан Дꙋмитрꙋ втори дворник и със синови си елицемꙋ богъ даровах, ıакоже да мꙋ ест ѡчинꙋ ꙋ Нꙋкшоаръ ѡбаче дел Фътꙋлови ѿ Коршори, въсах, ѿ полю и ѿ шꙋма и ѿ вода и ѿ планенꙋ и ѿ седалище селов ѿ посвꙋди, каре елика се хтит избрати и със ꙁ҃ вечинии по име: Ѡпрѣ със синови си и Ѹдрѣ със синови си и Вонко Ѡгарꙋл със синови си и Радꙋл Пенкꙋл със синови си и Стан синови Микъв и брат си Микꙋл със синови си и Шербан със синови емꙋ, понеже ест покꙋпил болѣрин господство ми жꙋпан Дꙋмитрꙋ дворник сїю очинъ и със вечинии више речени ѿ над Фътꙋл и ѿ синови его Нѣгое и Вонко ѿ Коршори за ҂к҃ аспри готови въ дьнїе Гаврїил воевод когда бист теченїе лѣтом ҂зрк҃з и видѣх господство ми и книга за покꙋпенїе. И продадах Фътꙋл със синови его, ѡни за добра волѣ, без ни една силост и със ꙋзнанїе въсам мегїашом ѿ гор из дол и със знанїа братом си Нѣгое. И били сꙋт мнози болѣри сведетелїи на име: Фїера вистиер и Дꙋмитрꙋ вистїер и Мꙋшат постелник и Нѣгое лѡгофет и Іане портар и Скрълет портар и Вонко логофът и Тꙋдоран питар и ѿ Корви: Врабїе и Нѣгꙋл комис и Станко постелник и Мога лѡгофет и ѿ Рътикоещи: Ѡпре лѡгофът и Павꙋл банꙋл. И пак покꙋпил Дꙋмитрꙋ дворникꙋл ѡчинь ꙋ Нꙋкшоаръ, али дел за ѡчинь Тꙋдоринꙋлов ...[1] ѿ полю и ѿ шꙋма и ѿ вода и ѿ посвꙋде каре

єлика се Хтит извратї ѡт по въсом Хотаром, понеже ѡ ест покѹпил болѣрин господства ми жѹпан Дѹмитрѹ дворник сїю дѣдїнѹ ѡт над Воинѣг ѡт Нѹкшоарь за ${}_{\times}\widetilde{ас}$ аспри готови. И продал ест ѡн за негов добро волю и били сѹт сведетелїи ѡт Нѹкшоаръ попа Радѹл и Ѡдрѣ.

Сего радї дадоХ и господство ми болѣринѹ господства ми Дѹмитрѹв дворник ѡт Могошещи, ѩкоже да ю ест ѡчинѹ дѣдїнѹ и въ ѡХаб синовом и внѹком и прѣвнѹчетом и не ѡт когождо непоколѣбимо по ризмо господство ми.

Сеже ѹбо и сведетелїи поставиХ господство ми: жѹпан Вентил вел дворник и жѹпан Папа вел логофет и жѹпан Хриза вел вистїер и жѹпан Некѹла вел спатар и жѹпан Вьртоломи вел столник и жѹпан Фѹртѹна комис и жѹпан... [1] вел пеХарник и жѹпан Трѹфанда вел постелник. И исправнии Папа великїи логофет. И написаХ аз Лепъдат логофет въ настол граду Тръговищe, мѣсеца април $\widetilde{кг}$ дьни и ѡт Ядама до сего писанїе текѹщагѡ лѣтом въ лѣт ${}_{\times}\overline{зрл}$.

† Іѡ Радѹл воевода милостїю божїю господинь.

Original slav, pergament 48,5/25 cm, foarte bine păstrat, cu pecete timbrată.

Traducere

† Din mila lui Dumnezeu, Io Radul voievod și domn a toată țara Ungrovlahiei, fiul marelui și preabunului, răposatului Mihnea voievod. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele boierului domniei mele jupan Dumitru al doilea vornic și cu fiii lui cîți i-a dăruit Dumnezeu, ca să-i fie ocină la Nucșoara, însă partea lui Fătul din Corșori, toată, din cîmp și din pădure, și din apă și din munte și din vatra satului, de pretutindeni, ori cît se va alege și cu șase vecini anume: Oprea cu fiii săi și Udrea cu fiii săi și Voico Ogarul cu fiii săi și Radul Peicul cu fiii săi și Stan fiii Micăi și fratele său Micul cu fiii săi și Șerban cu fiii lui, pentru că a cumpărat boierul domniei mele jupan Dumitru vornic această ocină și cu vecinii mai sus spuși de la Fătul și de la fiii lui, Neagoe și Voico din Corșori pentru 20 000 de aspri gata în zilele lui Gavriil voievod, cînd a fost cursul anilor 7127 și am văzut domnia mea și cartea de cumpărare. Și a vîndut Fătul cu fiii lui, de bună voia lor, fără nicio silnicie și cu știrea tuturor megieșilor din sus și din jos și cu știrea fratelui său Neagoe. Și au fost mulți boieri martori anume: Fiera vistier și Dumitru vistier și Mușat postelnic și Neagoe logofăt și Iane portar și Scărlet portar și Voico logofăt și Tudoran pitar și din Corbi: Vrabie și Neagul comis și Staico postelnic și Moga logofăt și din Rătivoiești Oprea logofăt și Albul ban.

Și iarăși a cumpărat Dumitru vornicul ocină la Nucșoara însă partea de ocină a lui Tudorinul ... din cîmp și din pădure și din apă și de pretutindeni ori cît se va alege de peste tot hotarul, pentru că a cumpărat boierul domniei mele jupan Dumitru vornic această dedină de la Voineag din Nucșoara pentru 1200 aspri gata. Și a vîndut el de bună voia lui și au fost martori popa Radul și Odrea din Nucșoara.

De aceea a dat și domnia mea boierului domniei mele Dumitru vornic din Mogoșești, ca să-i fie ocină, dedină și de ohabă fiilor și nepoților și strănepoților și de nimeni neclintit după porunca domniei mele.

Iată dar și martori am pus domnia mea: jupan Ventilă mare vornic și jupan Papa mare logofăt și jupan Hrizea mare vistier și jupan Necula mare spătar și jupan Vărtolomi mare stolnic și jupan Furtuna comis și jupan .... mare paharnic și jupan Trufanda mare postelnic. Și ispravnic Papa mare logofăt.

[1] Loc alb în text.

Şi am scris eu, Lepădat logofăt, în cetatea de scaun Tîrgovişte, luna aprilie 23 zile şi de la Adam pînă la această scriere curgerea anilor, în anul 7131 <1623>.

† Io Radul voievod, din mila lui Dumnezeu, domn.

Nr. 9

1636 noiembrie 25, Bucureşti.

Matei Basarab voievod întăreşte lui Bunea logofăt părţi din satul Nucşoara, cu vecini, cumpărate de la Neagoe din Corşori şi de la fiii acestuia cu 44 000 bani gata.

† Милостїею божїею Іѡ Матеи Басараба воеводі и господинъ въсои земли Оугрровлахозапланенскім. Дават господство ми сїе повелѣнїе господства ми болѧр господства ми Бунеє лѡгофет и съ сьны его елицы богъ даровает, ѩкоже да ест ему ѡчину у село Нукшоара у судство Мушчел и Падоурец ѡбачє дел Нѣгоев ѡт Коршори въса ѡт полю и ѡт шум и ѡт вода и ѡт планены и ѡт седалище селов и ѡт по въс Хотаром и съ въс Ходоком елико изберит сѧ и съ вечинїи имѣ им: Кръстѧ Єгенодє сьнъ Банчеву и съ сьни его и съ дѣлнице им и Станчул сьнъ Бъдънл съ сьни его и съ дѣлница его и Нѣгое и Врабїе и Мивл сьни Лукъеву съ сьни им и съ дѣлнице им и Туркул съ сьни его и съ дѣлница его и Михьилъ съ сьни его и съ дѣлница его и Дука брат Михьил съ сьни его и съ дѣлница его и Кукъ съ сьни его и съ дѣлница его и Добротъ и Іаню сьни Щефулов съ сьни им и съ дѣлнице им и Цуркул съ сьни его и съ дѣлница его и Турбалинт съ сьни его и съ дѣлница его и Доброт Мускъ съ сьни его и съ дѣлница его и два сьни Строеє имѧ ....[1] съ сьни им и съ дѣлнице им и пакы н҃ дѣлнице без вечинн, понеже ест покупил болѧр господства ми Бунѣ логофет сїа ѡчину предварнвше рѧх ѡт на Нѣгое ѡт Коршори въса дел его и ѡт на сьни его радї мд҃ пѣнѧѕи готови.

И продадоше ѡни ѡт своим добро волѧ без не една силост, съ оузнанїѧ вьсѧм мегїашом ѡт гор из дол и ѡт ѡкрьстъ мѧстом и ѡт пред господства ми.

И видѣх господство ми и записул Нѣгоев ѡт проданїе на руке Бунїи логофет и съ мнозы болѣри свѧдетелїи написани у запис. И възѧл ест Нѣгое вси пѧнези готови у рукни его.

Сего ради дадох болѧр господства ми Бунїи логофет, ѩкоже да ест ему сїа вишше реченна ѡчину ѡт Нукшоар и съ вечинїи и съ въс доходоком како ест вишше пис, дѣдину и въ ѡхабу сьновом и внуком и прѣвнучедом столтелна и въ близѧ мирѣ въ вѣкы и не ѡт когождо непоколѣбимому да не ест пре реченїа господства ми.

Се оуже и свѣдетелїи положих господство ми: жупан Хризѣ великїи бан Кралевскїи и жупан Ивашко вел дворник и жупан Гпигорїе вел книгочїи и жупана Думитру вел вистїар и жупан Преда великїи мечоносецу и жупан Неделко вел клучар и пана Василїе великїи столнику и пана Бузинка великїи комис и пана Кучина великїи виночрепецу и пана Костандин домустронтел великому.

[1] Loc alb în text.

И исправник Папа вел логофет. И аз Тѹдор спѹдеи мазаХ ѹ вес рекше Бѹкѹрещи да ино мѣсеца Ноемврi кє гω дьны лѣта господинѣ ҂аХлѕ Ѡдамлеже ҂зрме.

† Іω Матею воевωда милостїю божїю господинь
(ss) Іω Матею воевод.

Orig., pergament 44/23 cm, cu pecete timbrată bine păstrată. Crucea şi litera M iniţială înflorate în roşu şi albastru.

Traducere

† Din mila lui Dumnezei Io Matei Basarab voievod şi domn a toată ţara Ungrovlahici. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele boierului domniei mele Bunea logofăt şi cu fiii lui cîţi îi va dărui Dumnezeu, ca să-i fie lui ocină în satul Nucşoara în judeţul Muşcel şi Pădureţ însă partea lui Neagoe de la Corşori, toată, din cîmp şi din pădure şi din apă şi din munte şi din vatra satului şi de peste tot hotarul şi cu tot venitul cît se va alege şi cu vecinii anume; Cîrstea Eghenoaie, fiul lui Bancea şi cu fiii lui şi cu delniţa lor şi Stanciul, fiul lui Bădilă, cu fiii lui şi cu delniţa lui şi Neagoe şi Vrabie şi Micul fiii Lucăi cu fiii lor şi cu delniţele lor şi Turcul cu fiii lui şi cu delniţa lui şi Mihăilă cu fiii lui şi cu delniţa lui şi Duca fratele lui Mihăilă, cu fiii lui şi cu delniţa lui şi Cucă cu fiii lui şi cu delniţa lui şi Dobrotă şi Ianiu fiii lui Şteful cu fiii lor şi cu delniţele lor şi Giurcul cu fiii lui şi cu delniţa lui şi Turbalint cu fiii lui şi cu delniţa lui şi Dobroto Muscă cu fiii lui şi delniţa lui şi doi fii ai lui Stroe anume .... cu fiii lor şi cu delniţele lor şi iarăşi 8 delniţe fără vecini,. pentru că a cumpărat boierul domniei mele Bunea logofăt această ocină mai înainte spusă de la Neagoe din Corşori, toată partea lui şi de la fiii lui pentru 44 000 bani gata.

Şi au vîndut ei de bună voia lor, fără nici o silnicie, cu ştirea tuturor megieşilor din sus, din jos şi din jurul locului şi dinaintea domniei mele. Şi am văzut domnia mea şi zapisul de vînzare al lui Neagoe la mîna lui Bunea logofăt şi cu mulţi boieri martori scrişi în zapis. Şi a luat Neagoe toţi banii gata în mîinile lui.

De aceea am dat boierului domniei mele Bunnea logofăt ca să-i fie lui această mai sus spusă ocină de la Nucşoara şi cu vecinii şi cu tot venitul cum este mai sus scris, dedină şi de ohabă fiilor şi nepoţilor şi strănepoţilor, statornică şi acum şi în veci şi de nimeni neclintit după spusa domniei mele.

Iată dar şi martori am pus domnia mea: jupan Hrizea mare ban al Craiovei şi jupan Ivaşco mare vornic şi jupan Gligorie mare logofăt şi jupan Dumitru mare vistier şi jupan Preda mare spătar şi jupan Nedelco mare clucer şi pan Vasilie mare stolnic şi pan Buzinca mare comis şi pan Vucina mare paharnic şi pan Costandin mare postelnic. Şi ispravnic Papa mare logofăt.

Şi am scris eu Tudor spudei în satul numit Bucureşti, în luna noiembrie a 25 zi, anul domnului 1636, iar de la Adam 7145.

† Io Matei voievod, din mila lui Dumnezeu, domn.

(ss) Io Matei Voievod.

ДЕВЯТЬ НЕИЗВЕСТНЫХ СЛАВЯНСКИХ ДОКУМЕНТОВ (1569—1636)

РЕЗЮМЕ

Рассматриваемые документы — за исключением документа № 3, принадлежащего автору — являются собственностью Дана Григореску, проживающего в Кымпулунг-Мусчел. Эти документы до сих пор не были известны хотя бы даже в копиях. Все они подлинные и происходят из канцелярии Валахии. Самый ранний из них относится к 1569 году, а самый поздний — к 1636 году. Датировка их, за исключением документа № 3, не представляет никаких трудностей.

Эти документы имеют большое значение как в восстановлении истории некоторых деревень, расположенных в предгорных областях Валахии, так и с точки зрения лингвистики и палеографии. Следует добавить, что в них впервые упоминаются названия нескольких деревень.

NEUF DOCUMENTS SLAVES INÉDITS (1569 -1636)

RÉSUMÉ

Les documents — propriété privée —, que l'auter publie dans le présent article, sont tous originaux et proviennent de la chancellerie de Valachie. Inconnus jusqu'ici, fût-il par des copies, ces documents — à l'exception du numéro 3 — peuvent être aisement datés : le plus ancien remonte à 1569, le plus récent — à 1636.

Importants par les données relative à l'historie de certains villages du nord de la Valachie et par certains aspects linguistiques et paléographiques, ces documents mentionnent pour la première fois le nom de quelques villages.

MANIFESTĂRI ANTIFANARIOTE ÎN MOLDOVA LA SFÎRŞITUL SEC. AL XVIII-LEA

DE

AL. VIANU

De la început trebuie să arătăm că datele de care dispunem actualmente sînt, din păcate, mult prea sărace pentru a putea desprinde concluzii certe. Totuşi, credem că aducerea lor în circuitul ştiinţific va înlesni studierea mişcărilor antifeudale din Moldova de la sfîrşitul sec. al XVIII-lea.

Anii următori încheierii păcii de la Iaşi (1792) au fost deosebit de grei pentru Moldova şi Ţara Romînească; puternica epizootie din anii 1793—1794 a redus simţitor şeptelul de vite, baza gospodăriei ţărăneşti; ciuma adusă în Principate, încă spre sfîrşitul războiului, s-a înteţit în anii 1794—1795, iar seceta din anii 1794, 1796, 1798 a adîncit mizeria neagră în care se zbătea populaţia Moldovei. Luptele intestine din sudul Dunării au adus noi suferinţe Moldovei, deşi operaţiile militare se desfăşurau relativ departe de graniţele ei.

Poarta n-a aplicat în Principate reforma lui Selim al III-lea cu privire la aprovizionarea armatei şi a Capitalei imperiului. Selim al III-lea desfiinţase preţurile stabile, impuse, la grîne şi a ordonat organelor ce deţineau monopolul pîinii să cumpere cerealele la preţurile pieţii. El a împrumutat din vistieria sa personală suma de 12,5 milioane piaştri pentru achiziţionarea stocului de grîne necesar Constantinopolului. În Principate, în decursul anilor 1792—1802 s-a agravat, însă, sistemul de impozite în produse, satele fiind impuse să dea anumite cantităţi de grîne, fie sub forma de rechiziţii extraordinare, fără de nici o plată, fie la preţuri mult inferioare faţă de cele ale pieţii. Gospodăria ţărănească nu se putea eschiva de la aceste contribuţii în produse, statul obligînd pe cei care nu dădeau cantitatea impusă să o plătească la un preţ superior faţă de cel al pieţii. Astfel, caracterul unilateral al legăturii cu piaţa a gospodăriei ţărăneşti condamna masa principală a populaţiei la o stare de mizerie cronică. Pe de altă parte, gospodăria moşierească, bazată pe muncă de clacă, îşi mărea rentabilitatea numai prin agravarea exploatării ţărănimii.

Aceste fenomene au determinat agravarea contradicțiilor din sînul societății feudale romînești, intensificarea luptei maselor țărănești împotriva dublei exploatări, turco-fanariotă și a propriei clase stăpînitoare.

M. Suțu a stors din Moldova, după datele lui Timoni, agentul consular austriac, în 28 de luni de domnie aproximativ 20 000 de pungi. „Monopolul instituit asupra tuturor produselor alimentare, dările sale imense, stoarcerile slujbașilor săi și seceta din anul trecut — scrie Timoni — au ruinat aproape complet acest frumos principat, unde toate prețurile au crescut în mod exorbitant" [1]. Moldova era ruinată, țăranii se hrăneau doar cu ierburi, cetele de haiduci se înmulțiseră în toată țara. Aproape toți ispravnicii își părăsiseră slujbele „temîndu-se să nu fie atacați de locuitori" [2].

Vestea mazilirii lui M. Suțu a stîrnit în țară, îndeosebi în Iași, mari agitații; în tot orașul au fost împrăștiate manifeste în limbile romînă, greacă și turcă, în care se condamnau abuzurile domnului și ale acoliților lui [3].

Sosit în țară, Al. Callimachi se servi de aceleași mijloace ca și M. Suțu, cumnatul său, în jefuirea populației [4]. Consulul rus I. Severin arată că dările impuse de noul domn au provocat mari nemulțumiri. „Nu este om care să nu murmure.... și în fața curții domnești se adună zilnic

---

[1] N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, vol. I, Buc., 1901, p. 42, Consulul rus I. Severin arată că M. Suțu ar fi strîns 18 000 pungi (Arh. politică Externă a Rusiei, Fond Consulatul general al Rusiei din Iași, — în continuare: A.P.E.R.— dos. 160/1795, f. 125—127).

[2] A.P.E.R., același fond, dos. 160/1795, f. 97—101.

[3] *Ibidem*, f. 123—124. În materialele consulatului rus s-a păstrat un exemplar al unui astfel de manifest versificat, într-o traducere contemporană în limba franceză, după care dăm traducerea de mai jos:

„Este o rușine cu adevărat
La așa o bătrînețe
De-a minji fiece zi
Pentru a despuia pe cîte cineva;
Ca și suita voastră
Este o rușine cu adevărat
Ea a învățat de la tine
Și ea jefuiește pretutindeni,
Și cu ea și ginerii voștri
Și întreaga voastră curte;
Domnul Anastasachi netotul
Secătura și mincinosul
Ginerele onorat
Lupul turbat
. . . .
Ei au întrecut pe turcii hoți;
Vistierul Lascarache
Și paharnicul Vasilache
Și Roznovanu Nicolache
. . . .
Voi a-ți jefuit totul
În nenorocita Moldova:
Nedreptăți ce nu s-au mai auzit
Jaf prin teroare
Prostie prin forță
Veți fi tăiați ca porcii"

[4] N. Iorga, *op. cit.*, vol. I, p. 47.

locuitori sosiţi din toate laturile care ţipă şi cer dreptate... În 16 august au sosit vornicii aleşi din ţinuturile Iaşi, Soroca şi Orhei, aproximativ 100 de persoane... Ei au intrat în curtea domnească şi au început să ţipe sub ferestre ţinînd în mîini jalbe, cerînd să li se acorde îndurare şi să se reducă dările. Domnul, văzînd un număr atît de mare de oameni, a poruncit ca toţi arnăuţii, aflaţi la curte, să fie pregătiţi, dar vornicii au năvălit fără frică în spătărie... unde se afla însuşi domnul şi îngenunchiind l-au rugat să se milostivească de ei. Domnul i-a potolit cu mare greutate, făgăduind că le va ierta o parte din /dări/, dar şi ei să se străduiască să împlinească cele impuse" [1]. Făgăduielile au rămas doar vorbe. În toamnă, domnul a impus ţara la o contribuţie enormă de cereale. Vistiernicii Iordache Balş şi Paşcanu au fost numiţi „comisari de zaherele" şi au fost, totodată, desemnaţi boierii care urmau să plece în ţinuturi pentru a grăbi ridicarea cerealelor de la ţărani cu 8 piaştri chila de Brăila de grîu, în timp ce preţul curent era de 30—40 piaştri. Unii dintre ei, ca hatmanul C. Ghica, au refuzat să plece, nevroind „să tiranizeze aceşti oameni sărmani care şi acum aproape mor de foame" [1]. Stoarcerile cumplite au provocat rezistenţa îndîrjită a ţărănimii. Satele alungau ispravnicii şi slujitorii care veniseră să ridice grînele [3]; de pretutindeni boierii „numiţi a strînge cereale s-au prezentat domnului şi l-au rugat să-i elibereze de această periculoasă acţiune, dar el n-a vrut să le accepte demisia" [4]. Cei mai clarvăzători dintre boieri se temeau „că înainte de sfîrşitul lui martie va avea loc o mare foamete în ţară" [5]. Foametea şi-a arătat colţii încă din ianuarie, lovind îndeosebi ţinuturile Neamţ şi Suceava. În martie — începutul lui aprilie, satele au început să se împrăştie, în căutare de hrană, în timp ce ciuma se făcea din nou simţită [6].

La 18 iulie s-a găsit în curtea mitropoliei din Iaşi un memoriu, scris în limbile romînă şi greacă, adresat mitropolitului de către o organizaţie secretă, care declara că luptă pentru „drepturile poporului". Memoriul ni s-a păstrat într-o traducere contemporană în limba franceză, făcută probabil de către unul din slujbaşii consulatului rus. Autorii arată că s-au unit „prin jurămintele cele mai teribile" pentru a pune capăt stoarcerilor şi nedreptăţilor, „prin mijloacele pe care ni le va inspira Dumnezeu şi spre care ne vor conduce evenimentele pentru a nu ne pierde cu toţii viaţa". În continuare, ei demască sistemul de jaf ce se practica în întreaga ţară, arătînd printre altele că matrapazlîcurile cele mai întinse se făceau cu cereale : „s-a aşezat o dare foarte mare şi se face un comerţ intens cu grînele săracilor ; ele sînt luate fără a fi plătite şi după livrare se dă jumătate din preţ, banii fiind scoşi de pe umerii noştri săraci ; în afară de aceasta, la predarea grînelor în port se fură deschis, la măsurat" ; izvorul acestor

[1] A.P.E.R., acelaşi fond, dos. 160/1785, f. 172—173.

[2] *Ibidem*, f. 180—182. Timoni arată că Poarta a cerut 120 000 chile de Istambul de grîu (Hurmuzaki, *Documentele* ... XIX [1], f. 753).

[3] *Ibidem*, f. 180.

[4] *Ibidem*.

[5] *Ibidem*, f. 121—122.

[6] *Ibidem*, dos. 190/1796, f. 74—75; dos. 189/1796, f. 15—16. Cantitatea neînsemnată de cereale importată din Bucovina austriacă n-a rezolvat situaţia (Hurmuzaki, *Documente* ..., XIX, p. 764).

stări de lucruri rezida, după părerea autorilor, în cîrdășia dintre domn, înaltul cler și boierime; „Unirea care este între curte, eminența voastră și trei-patru boieri pentru interese particulare și profituri de mari sume de bani jefuite... Această unire detestabilă constituie cauza totalei uzurpări a patriei noastre nenorocite". În încheiere, autorii previn pe mitropolit că va da socoteală, dimpreună cu ceilalți boieri, dacă nu va găsi mijloacele de a curma situația [1].

Nu cunoaștem autorii acestui memoriu care se ridică împotriva jafurilor și stoarcerilor domniei. Nu am găsit nici un alt material care să arunce lumină asupra organizației lor și nu am putea afirma nici măcar că ea a existat realmente.

Avertismentul adresat mitropolitului n-a schimbat și nici nu putea schimba starea de lucruri. Rebeliunea lui Pazvanoglu și lupta intestină din sudul Dunării au constituit o mină de aur pentru căpeteniile oastei otomane, pentru rebeli, precum și pentru domnii Principatelor și cei din jurul lor. În Moldova, Al. Callimachi n-a recurs la perceperea văcăritului, cum a procedat C. Hangerli, dar a stors tot atît de mult, dacă nu chiar mai mult decît domnul muntean. Acest lucru îl arată pe larg reprezentanții țărănimii răzeșe moldovene într-o jalbă în limba romînă, datată 1 martie 1799, care a fost aruncată la casele mai tuturor marilor boieri din capitala țării [2]. O copie a acestei jalbe, însoțită de o cerere, datată 10 martie, a fost trimisă lui I. Severin, consulul general al Rusiei din Iași, și se publică acum pentru prima oară. Jalba este un avertisment, asemănător celui din iulie 1796: „Și să nu ziceți că nu v-am înștiințat, căci aceasta este a treia înștiințare și noi ieșim din tot păcatul". Adresîndu-se boierilor pămînteni din tradiționalul spirit de încredere naivă într-un „domn bun", reprezentanții țăranilor — „ noi orheeni și bacaoanii și alții... cei ce ne megieșim cu Țara Rumînească" — manifestă o capacitate remarcabilă de generalizare a situației țării și un ascuțit simț politic. Autorii jalbei arată că domnii și fanarioții vin și se duc, dar prelații și boierii pămînteni, cei „de un neam cu noi" — după cum se exprimă autorii — rămîn în țară și ei sînt datori să sprijine țărănimea arătînd Porții jafurile cumplite pe care le fac domnii și boierii fanarioți. Uciderea lui C. Hangerli era — după părerea lor — o dovadă precum că Poarta nu știa despre stoarcerile săvîrșite de domn și de dregătorii lor în Moldova; dacă ele ar fi fost cunoscute, sultanul „pe acest fel de jăcași îi înfrînează, că destulă pildă ne-au dat cu cei din Țara Romînească". În încheiere autorii avertizează pe boieri că de nu vor acționa vor avea de suferit „răsplătirea cuviincioasă... cu toate chipurile și felurile ci nebunia ne va povățui spre pilda și a altor urmași ai voștri".

În acele zile, Al. Callimachi a fost mazilit. Vestea a făcut ca valul nemulțumirilor să crească, amenințînd să se reverse într-o răscoală generală. „Nu se vorbește — arăta informatorul consulatului rus — decît despre răzbunarea care trebuie făptuită asupra persoanei domnului mazilit și asupra întregii sale familii în momentul plecării sale spre Constan-

[1] A.P.E.R., același fond, dos. 189/1796, f. 125—126.
[2] *Ibidem*, dos. 265/1799, f. 125—126.

tinopol". În Iaşi s-au împrăştiat manifeste „din care multe cheamă poporul să se răzbune şi să verse sîngele domnului mazilit", iar altele cuprindeau „plîngeri amare împotriva tuturor domnilor în general". Noapte de noapte erau jefuite prăvăliile, bisericile, casele boierilor, iar unii „au încercat să incendieze oraşul punînd materii inflamabile la mai multe clădiri" [1]. Aceeaşi stare de spirit era în întreaga ţară. Înmulţirea numărului cetelor de haiduci arată că masele populare trecuseră să-şi caute singure dreptatea. Lucrurile n-au ajuns pînă la răscoală din cauza „prudenţei neobosite a caimacamului care a ştiut să reţină poporul asigurîndu-l că toate stoarcerile făptuite de domnul mazilit vor fi restituite din socoteala veniturilor sale care i-au mai rămas asupra ţării" [2].

Evident, nu există nici o legătură între autorii memoriului din iulie 1796 şi cei ai jalbei din martie 1799. Existenţa acestor memorii, a manifestelor împrăştiate, a unor acţiuni organizate presupun, însă, înfiriparea unor societăţi secrete, a unor grupuri de persoane, care s-au însoţit în aceleaşi gînduri de protest şi de hotărîre în a curma starea de lucruri din acea vreme.

Plîngere a tot ticălosului pămînt şi a Ţării Moldovei

Noi toţi ticăloşii locuitori acestui pămînt al Moldovii, viind la ce de pe urmă dijnădăjduire şi sărăcie din pricina jăfuirilor ci ne-au făcut şi ne fac rînduiţii domni şi boieri greci ce vin cu ei, şi ne mai găsind alt liman şi altă mijlocire pentru ca să le vestim Inaltei noastre împărăţii ca uniia ce sîntem încredinţaţi că ştiinţă de această ce să lucrează aice în pămîntul nostru (adecă de dezbrăcările şi jăfuirile ce să fac) nu are şi fiindcă sîntem încredinţaţi că pre puternica împărăţie [a] Rosii pre toţi ciia ce năzuiesc la acoperămîntul său, pre toţi îi mîngîia cu fapta şi cu cuvîntul, şi că are dată poroncă pre slăvitului său ministru ce este rînduit la Înalta Poartă, pentru a împărăţiei sale trebi, ca pre toţi aceia ce chip altul n-or ave spre a face arătare la pre Inalta Poartă, şi vor năzui cătră pre slăvire sa, să-i asculte şi îndată să facă arătare şi să-şi vorovască pentru buna lor stare. Pentru aceia şi noi ca unei ce am sosit la ce mai proastă stare din pricina arătată mai sus, şi ca unei ce nu avem prin cine să arătăm la pre Inalta Poartă, necazurile noastre, şi sărăcie la care am agiuns, fiind opriţi de cursăle grecilor [3], năzuim la pre slăvitul său consulat şi ne rugăm cu fierbinţi lacrămi, ca după cum pentru alte noroade năcăjite şi jăfuite s-au făcut arătare la pre puternica noastră Poarţă şi s-au adus la bună rînduială, aşa şi pentru noi să să facă arătare cuviincioasă pentru ca să nu perim de istov. Şi această jalobă a noastră să să trimeată la pre slăvitul ministru al împărăţiei sale, pentru ca să o de[a] la locul cuviincios şi să vorovască ceia ce milostivire[a] îl va povăţui, căci şi jafurile, apucările şi chipurile cu care aceste să fac de către rînduiţii domni şi boierii greci, pre slăvitului consul sînt ştiuţi şi neascunsă (adecă birurile cele împatrate şi încincite, furtuşagurile şi zahareaoa pînei şi a untului, neplata pe aceste madele, banii poştilor), care toate aceste au eşit şi es din spatele noastre a ticăloşilor, şi din pricina aceasta am venit la ce desăvîrşit[ă] sărăciia şi lipsa, şi chip nu ne-au mai rămas, mai ales acum că şi cumplită această iarnă ne-au lipsit de toate vitele ce ne mai rămăsesi, pentru ca şi noi vrednicii deplin să aflăm adospitare şi mîngîiere şi să putem împlini poruncile pre Inaltei Porţii şi sprijini ticăloşiia noastră.

---

[1] A.P.E.R., acelaşi fond, dos. 260/1799, f. 36.
[2] *Ibidem*, f. 137.
[3] Aici ca şi în restul memoriului, autorii înţelegeau prin greci pe fanarioţi.

Aşa ne rugăm pre slăvitului consulat, să ne ajute şi să ne sprijinească prin acest agiutoriu ce-l cerim de la pre slăvire sa, şi să urmezi datorii creştineşti, căci prin cine să facem arătare la pre Înalta Poartă n-am putut, nici putem afla, decît pren pre[a] slăviriia şi pren mijlocire pre puternicei curţi al Rosiei cătră pre Înalta noastră Poartă, după strîmtul prieteşug ci este între amîndoao aceste puteri să aflăm şi noi ticăloşii, mîngîiere[a] căzută şi buna stare

la aceasta sîntem iscăliţi toţi de opştii lăcuitorii Ţării Moldovii. Iată şi copii di jaloba ci am dat boerilor. 1799, marté 10[1]

Prea sfinţite mitropolite şi dumneavoastră cinstiţi boeri, părinţi şi ocîrmuitori ai ticăloşiei noastre. Jalnica stare a noastră a lăcuitorilor pămîntului acestue al Moldovii şi cea desăvîrşit[ă] sărăcie la care am agiuns din pricina nemilostivirii cu care să arată asupra noastră rînduiţii domni, acum de la o vréme cu tot feliul de jacuri cu care ne-au jăcuit, atît domnii cît şi grecii lor ce au fost rînduiţi dregători, şi trecirea cu vederea a dumilor voastre a pămîntenilor, sau nebăgarea de samă cu care şi pînă acum vă arătaţi cătră necazul nostru, ticăloşilor şi vrednicilor de plînsu, ne îndeamnă ca prin scris şi acum a vă mai face ştire pentru ca să fiţi cu privighiere şi cu osîrdie spre a să pune la cale şi rînduială bună această vrednică de tînguire stare a noastră, ca nişte apărători şi părinţi de Dumnezeu orînduiţi noao săracilor, căci n-au fost destul jacurile, ci ne-au jăcuit domnii cu chipurile birului puindu-ne împătrit decît ni să lua în trecutele vrémi. Dar şi cu chipurile havalelilor, mai mult am fost jăcuiţi precum cu banii tocmirii cetăţilor ce ni să lua pe tot anul, cu banii menzilului, cu luarea untului, cu luarea zaharelii (hraniia noastră şi a copiilor), la a cărăia măsurătură la schelea Galaţului, oamenii lor le scotea lipsă la zece trii, cu forcirea fînului ce lua numit[ul] pentru grajdiul gospod şi pentru menziluri şi făcut pentru niguţitorie. Cu luarea banilor peste trebuinţă pentru oile ce s-au cerut la urdie şi cu luatul orzului i a ovăsului, iarăşi cu numele menzililor şi a grajdiului gospod, şi cu alte nenumărate şi neobicinuite dări piste poroncile împărăteşti, care nici pentru una dentru aceste, nici o plată n-au luat, ci acum la urmă ne-au rînduit să mergem la ocnă să primim sare spre plata acestora în vremea ernii aceştii cumplite în care nici cu vite n-am rămas. Acum am mai fost siliţi să cărăm din Gălaţi şi zahareao ci i-au prisosit din pricina jafului ci ne-au făcut, şi să o şi primim plătindu-i-o (adecă) chila de grîu cîte 22 lei, şi 7 chila de orzu, şi după aceste jăfuri toate. Apoi cine va putea povesti jacurile şi mîncările (că ne mănîncă ca într-o mîncare de pîine) ci pătimim atît de cătră dregătorii greci, cum şi despre alţii, cît s-au mai adaos şi acest obiceiu rău în ticăloasa ţara noastră, a să vinde mai la mezat dregătoriile, şi cei mai cumpliţi jălcaşi luîndu-le cu nemilostivire ne jăcuesc. Şi dacă unii din noi am jăluit, nici o dreptate n-am aflat precum noi orheenii, şi bacaoanii şi alţii, şi pe lîngă acestea toate, apoi şi cumplita iarna aceasta ne-au curăţit şi de bietile vite ci ne mai rămăsese după prada lor, şi am ajuns la acest fel de stare, încît numai Dumnezeu să facă milă cu noi mai am ajuns în starea jidovilor din vremea robiei lui Faraon din Egipet, nici de sufletile noastre putînd a ne griji, nici sărbătorile sfinte a le păzi, nici la sfintele biserici măcar în ziao duminicii a merge ca să ne rugăm mîntuitorului nostru Hristos, să ne mîngîiem cu darul său, că zeao şi noapte muncind, nu putem sătura lăcomia lor cea decît iadul mai nesăţioasă. Deci acestea fiind, singure preosfinţie ta şi dumneavoastră socotiţi la ce deznădăjduire ne poate aduce nevoe şi lipsa în care ne aflăm noi. Avînd zăbala creştinătăţii, nu voim să facem acel feliu de fapte pricinuitoare de turburare. Am răbdat pînă acum, tot sîngele ni s-au supt, am rumpt şi din carne, şi au ajunsu cuţitul la os. La locul cel sămţitoriul, puneţi-ne la cale că prea puternica şi milostiva împărăţie pe de-acest fel de jacaşi îi înfrînează, că destulă pildă ne-au

[1] Textul *reprodus cu litere cursive* e scris cu litere mari în original.

dat cu cei den Țara Rumînească și muncitoriul acela un văcărit au luat, iar aiceea la noi, pe fieşticare an mai mult decît un văcărit ni să ia cu chipurile arătate, căci cei ce ne megieșim cu Țara Rumînească cercetînd darea lor, aceasta a văcăritului, și făcîndu-se socoteală după starea noastră, ne vedem mult mai însărcinați. Fie-vă milă de noi, osîndiții, nu vă faceți una cu sugătorii sîngelui noastru, că ce chip aveți mai lesnitoriu decît în vremile vechi [?] Arătați milostivei noastre împărății toate faptele lor cele cu răpiri și cu apucări piste poronci urmate, faceți chipul cuviincios spre a ne aduce la bună stare și să nu să înrădăcineze răul și de acum înainte asemene și pentru mulțimea grecilor ce să aduc de domni aicea, carii cu tot chipul ne jăfuiesc și ne dezbracă, iarăși să se pue la cale, căci știut este că ei nu vin pentru altă cu domnii, decît spre a ne jăcui pe noi, și a-și umple pungile lor (fiindcă sîntem încredințați că prea milostiva noastră împărăție, acestea nu le știe, că de i-ar fi știute, ca o milostivă asupra sărăciei noastre nicidecum nu i-ar îngădui a le face), pentru ca să putem noi lupta și împlini poroncile împărătești și sprijini ticăloșiia noastră, fiindcă așa urma părinții și moșii voștri, iar nu căuta numai folosul lor, că dacă nu le veți pune la cale și la bună rînduială, hotărîrea noastră la care deznădăjduirea ne-o aduce, ne sălésțe a face asupra voastră răsplătirea cuviincioasă (măcar deși sînteți de un neam cu noi) cu toate chipurile și feliurile ci nebunia ne va povățui spre pilda și a altor urmași ai voștri. Și să nu ziceți că nu v-am înștiințat, căci aceasta este a treia înștiințare și noi eșim den tot păcatul. Și pen toate acele următoare întîmplări singuri veți fi dătători de samă înaintea strașnicului județi. Și să știți aceasta prea sfințite părinte și dumneavoastră boeri, că noi altă nu așteptăm, decît să vedem cerirea noastră aceasta pusă în lucrare. Iar dacă și acum nu să va pune și să va tréce cu vedérea ca și celelalte, atuncea îndată vom urma povățuirii la caré deznădăjduirea ne va aduce. Că alt chip nu ne-au mai rămas.

1799 mart 1.

АНТИФАНАРИОТСКОЕ ДВИЖЕНИЕ В МОЛДОВЕ В КОНЦЕ XVIII ВЕКА

РЕЗЮМЕ

Автор, используя некоторые неопубликованные материалы, находящиеся в Внешнеполитическом архиве России (фонд Главного консульства России в Яссах), отмечает наличие докладных записок, направленных против злоупотреблений и вымогательств, совершенных М. Суцу и Каллимаки в сговоре с боярскими и фанариотскими группировками.

Эти докладные записки, а также и воззвания, распространявшиеся в то время в столице Молдовы, наводят на мысль о существовании тайных обществ, составлявших эти воззвания, об организации выступлений группой людей, объединенных одним и тем же чувством протеста. Так, в одной докладной записке от июня 1796 г. говорилось о создании тайного общества, члены которого поставили своей целью изменение существующих порядков. Сжатое изложение обстановки в Молдове, данное автором, показывает, что существовали необходимые условия для образования тайных обществ. Докладная записка от 1 марта 1799 г., опубликованная в настоящее время впервые, подкрепляет предположение автора относительно существования тайных организаций.

MANIFESTATIONS ANTIPHANARIOTES EN MOLDAVIE À LA FIN DU XVIIIe SIÈCLE

RÉSUMÉ

Mettant à contribution un certain nombre de documents inédits conservés dans les Archives de la Politique Etrangère de la Russie (Fonds du Consulat général de Russie à Jassy), l'auteur signale l'existence de plusieurs mémoires protestant contre les abus et les exactions des princes régnants Soutzo et Callimaki opérant de connivence avec les factions des phanariotes et des boyards. Ces mémoires ainsi que les manifestes diffusés à cette époque dans la capitale de la Moldavie présupposent l'existence de sociétés secrètes qui les ont rédigés et celle d'une action organisée par un groupe de personnes associées à cet effet. L'un de ces mémoires, daté de juin 1796, parle d'ailleurs de la création d'une societé secrète dont les membres étaient résolus de mettre fin à l'état de choses du temps. L'exposé succinct que fait l'auteur de la situation qui régnait alors en Moldavie révèle que les circonstances étaient de nature à favoriser la création de sociétés secrètes, et le mémoire du 1er mars 1799, publié ici pour la première fois, confirme la supposition de l'auteur touchant l'existence d'organisations politiques clandestines.

DIN MEMORIILE ŞI CORESPONDENŢA LUI TRAIAN DODA

DE

TH. TRÎPCEA

Una din figurile cu rol de seamă în istoria Banatului este cea a generalului Traian Doda, din regimentul 13 romînesc de graniță de la Caransebeş. Viața şi activitatea sa sînt relativ cunoscute [1]. Se ştie că s-a născut la 1822, la Prilipăț, dintr-o familie de ţărani munteni. A făcut şcoala militară de regiment din Caransebeş, apoi a fost trimis să-şi completeze studiile la Academia militară din Wiener Neustadt. Anul 1848 l-a găsit avansat la gradul de căpitan; a urcat treptele ierarhiei militare ajungînd, foarte repede, la gradul de general.

Traian Doda a fost un fervent adept al ideii că Imperiul habsburgic serveşte interesele naţionalităţilor conlocuitoare din cuprinsul acestuia. Mai tîrziu însă s-a convins de contrariu, situîndu-se pe poziţia apărării intereselor naţionale ale poporului romîn asuprit. De asemenea, în calitate de comandant al pieţii din Veneţia şi general al Comandamentului austriac din Cracovia avea să se convingă şi de asuprirea italienilor, polonezilor, rutenilor de către Imperiul habsburgic.

Cîteva documente inedite, al căror obiect va fi expunerea ce urmează, vor reliefa şi mai bine activitatea sa.

Dosarul cu acte privind activitatea lui Traian Doda cuprinde cîteva dovezi despre faptele sale din cursul ocupației austriece în Ţara Romînească din timpul războiului Crimeii. Din ele reiese că Traian Doda a fost unul din principalii cartografi care au redactat hărţi topografice pentru Oltenia şi Muntenia. Însemnările sale zilnice, în legătură cu spezele de călătorie, ne dau o imagine despre itinerariul său de-a lungul şi de-a latul ţării, începînd din munții Părîngului şi pînă la vărsarea Ialomiței.

---

[1] Dr. A. Marchescu, *Grănicerii bănăţeni şi comunitatea de avere*, Caransebeş, 1920, p. 356—387; *Monografia oraşului Caransebeş*, Caransebeş, 1930, p. 269—275; Dr. C. Diaconovici, *Enciclopedia romînă*, vol. I, Sibiu, 1898, p. 194; Th. V. Păcăţian, *Cartea de aur*, vol. VII, Sibiu, 1913, p. 357 şi 396.

Traian Doda însemnă în hărţile pe care le redacta toate trecătorile Carpaţilor, precum şi potecile de munte bătute de ciobani, indicînd care sînt căile cele mai lesnicioase de acces dintre Transilvania şi Ţara Romînească. De asemenea, importante sînt şoselele Orşova-Craiova-Bucureşti şi Predeal-Bucureşti-Giurgiu, cu indicarea că aceasta din urmă este o arteră comercială vitală pentru comerţul dintre Transilvania şi Ţara Romînească. În hărţi figurează şi oraşele principale ale ţării.

Coronini, comandantul trupelor aflate în Ţara Romînească, a fost foarte mulţumit de felul cum a executat Traian Doda lucrările; el îşi exprimă, într-una din scrisori [1], mulţumirea sa şi dă dispoziţii să fie recompensat după merit, înainte de a pleca din Ţara Romînească spre Caransebeş, via Giurgiu-Orşova [2].

Calităţile de cartograf ale lui Traian Doda au fost apreciate şi de Institutul geografic din Viena, care l-a solicitat [3] şi apoi cooptat membru. Traian Doda avea misiunea să redacteze hărţi ale teritoriilor locuite de romîni. Alte hărţi din dosar, una înfăţişînd Rusia europeană şi alta Rusia şi o parte din Austria, ilustrează pe deplin calităţile sale de cartograf.

Dosarul mai cuprinde o piesă importantă [4] şi anume protocolul de la 1882, prin care mai mulţi fruntaşi romîni, în frunte cu Traian Doda (mai erau Filaret Musta, Ioan Bartolomeu, Iosif Seracin, G. Bunaciu, Const. Neagul etc.) cer înfiinţarea unui gimnaziu cu opt clase la Caransebeş, care să fie întreţinut din veniturile fondurilor fostului regiment de graniţă din această localitate. Scopul înfiinţării unei asemenea instituţii, se spune în cerere, este „cultural, umanitar şi economic"; nevoia ei este viu simţită, fiindcă nivelul cultural al populaţiei romîneşti e scăzut, iar lipsa cadrelor administrative, didactice şi preoţeşti a devenit acută; pe de altă parte părinţii nu-şi pot trimite copiii la învăţătură în oraşe mai depărtate din cauza costului vieţii foarte ridicat. Se mai adaugă apoi convingerea petiţionarilor despre rezultatele bune pe care le scontează, ţinîndu-se seama că şcoala militară, înfiinţată, din aceleaşi fonduri, la Caransebeş, a dat o serie de oameni luminaţi, „carii au corespuns întru toate cerinţele de atunci...". În cerere se mai prevăd cheltuielile de întreţinere a şcolii, numărul membrilor corpului didactic, administrativ şi de serviciu, precum şi alte chestiuni financiare privind fondul alocat pentru înfiinţarea şcolii.

Aceasta a fost prima cerere a fruntaşilor romîni bănăţeni; au urmat alte două, la 1883 şi 1885, care s-au soldat, ca şi cea precedentă, cu insucces, fiindcă guvernul reacţionar maghiar a refuzat înfiinţarea şcolii solicitate, sub pretextul că situaţia financiară a ţării nu permite cheltuieli noi. Cît de neîntemeiată era această explicaţie se poate vedea din faptul că romînii nu cereau fonduri speciale pentru această şcoală, ci doar aprobarea pentru înfiinţarea ei; în cererile următoare se specifică existenţa

---

[1] Arhivele de Stat Timişoara, dosarul T. Doda, general, Memoriile.
[2] *Ibidem*, nr. 4: „meine volle zufriedenheit".
[3] *Ibidem*, scrisoare din 7. V. 1856.
[4] *Ibidem*, scrisoarea nr. 10.

fondului necesar, care s-a realizat din contribuţia comunităţii de avere şi din colecta „cu tasul", făcută prin comunele romîneşti [1].

În sfîrşit, în dosar se mai găsesc acte privind procesul care s-a intentat lui Traian Doda [2]. Neputînd suporta să patroneze asuprirea naţională din Imperiul austro-ungar, Traian Doda s-a retras din viaţa militară, stabilindu-se la Caransebeş. Între 1874 şi 1887 a fost continuu ales de populaţia romînească a fostului judeţ Severin ca deputat în parlamentul de la Budapesta. Mandatul şi l-a exercitat pînă la data amintită, cînd a renunţat la el în semn de protest împotriva politicii de deznaţionalizare pe care au dus-o guvernele maghiare în Banat. Acest protest, arată documentele, a provocat nemulţumire în rîndul politicienilor burghezi maghiari, care i-au intentat un proces cu acuzaţia de uneltire împotriva ordinii de stat. Traian Doda a fost judecat şi condamnat la doi ani închisoare şi despăgubire în bani, dar pedeapsa n-a fost aplicată, fiind graţiat. Actul de „clemenţă" imperială era motivat ţinînd seama de serviciile aduse de Traian Doda în cursul carierei sale; de fapt însă, el ţinea seama de nemulţumirea profundă care domnea în rîndurile maselor romîneşti din întreg Banatul, care urmăreau cu atenţie încordată desfăşurarea şi rezultatul procesului.

Alte notiţe şi însemnări din dosarul lui Traian Doda se referă la revoluţia burgheză din Franţa de la 1789, mai ales la figurile ei proeminente ca St. Just, Robespierre şi Marat; dosarul mai cuprinde culegeri de maxime, care dezvăluie caracterul sincer şi luminos al aceluia care le-a colecţionat, precum şi tot felul de statistici privind populaţia Austro-Ungariei [3].

ИЗ ВОСПОМИНАНИЙ И ПЕРЕПИСКИ ТРАЯНА ДОДЫ

РЕЗЮМЕ

Автор излагает некоторые новые интересные данные, обнаруженные в Государственном архиве в Тимишоаре в деле, относящемся к деятельности Траяна Доды, видной личности в истории Баната. Из этих данных вытекает, что Дода был одним из основных картографов, которые редактировали топографические карты Олтении и Мунтении (где он находился во время австрийской оккупации в Крымскую войну). В дело входит также протокол 1882 г., в котором несколько передовых румын, во главе с Траяном Дода, обращались к властям с просьбой учредить в Карансебеше восьмилетнюю румынскую гимназию, которая содержалась бы на средства из фондов бывшего пограничного полка этой местности; однако, венгерское буржуазное правительство отказалось учредить школу. В деле находятся также документы о процессе, возбужденном против Траяна Доды, заметки и записки о французской буржуазной революции 1789 г., статистические данные относительно населения Австро-Венгрии.

[1] S. Evuţian, *Din cele trecute vremi*, în „Anuarul lic. Tr. Doda", Caransebeş, 1919 1920, p. 16.

[2] Dosarul T. Doda, nr. 11; cf. „Rumänische Revue", Reşiţa, 1888, an. IV, fasc. 2, p. 68—74, *idem*, fasc. 10, p. 541—588, *idem*, an. VI, fasc. I, p. 15—23.

[3] *Ibidem*, nr. 13.

LES MÉMOIRES ET LA CORRESPONDANCE DE TRAIAN DODA

RÉSUMÉ

L'auteur produit un certain nombre d'éléments nouveaux et intéressants puisés dans les Archives de l'Etat, à Timişoara, et contenus dans le dossier relatif à l'activité de Traian Doda, l'une des figures marquantes de l'histoire du Banat. Nous apprenons ainsi que Doda a été l'un des principaux cartographes qui dressèrent des cartes topographiques de l'Olténie et de la Valachie, où il avait séjourné pendant l'occupation autrichienne, au cours de la guerre de Crimée. Le dossier en question contient également le procès-verbal de 1882 par lequel plusieurs personnalités roumaines, Traian Doda en tête, demandaient la création d'un lycée roumain de 8 classes à Caransebeş, à l'entretien duquel devaient être affectés les revenus des fonds de l'ancien régiment de frontière de cette localité. Le gouvernement bourgeois hongrois refusa de créer le lycée réclamé. Le dossier contient en outre les pièces du procès intenté à Traian Doda, un certain nombre de notes relatives à la révolution française de 1789 et des statistiques de la population d'Autriche-Hongrie.

MORI ŞI PIVE PE VALEA JALEŞULUI (GORJ) ÎN SEC. AL XVII—XIX-LEA

DE

V. CĂRĂBIŞ

Obiectul cercetării noastre e legat de apariţia şi evoluţia morilor de apă cu ciutură şi a pivelor cu roată din satele Runcu, Sănăteşti, Arcani, Cîmpul-Fomii (Cîmpofeni), Stolojani şi Stroieşti din fostul judeţ Gorj, enumerate în ordinea aşezării geografice, începînd de la izvorul rîului Jaleş înspre sud. Am grupat numai aceste sate, pentru că ele prezintă o individualitate şi o unitate geografică şi economică. Mori se află şi în celelalte sate înşirate de-a lungul Jaleşului, pînă la unirea sa cu Bistriţa, dar pive nu se găsesc decît în satele mai sus-citate.

Morile erau legate de moşii, menţionîndu-se în toate actele de vînzare, moştenire, danie sau schimb. Din studiile publicate pînă acum, sînt indicaţii că moara constituia în vechile timpuri şi la noi, ca şi în apus, un privilegiu : erau mori domneşti la tîrguri şi mori boiereşti şi mînăstireşti pe moşiile privilegiate [1]. S-ar părea că şi în Ţara Romînească era ca în statele feudale din apusul Europei, de vreme ce Vlad Dracul dă unor boieri din Făgăraş privilegiul „să fie slobozi în apa lor a pescui şi a mai face şi alte mori" [2]. Aşadar, pentru construcţia morilor, după cum se vede, era necesar un privilegiu domnesc. Pentru morile domneşti, satele dimprejur erau obligate să le păzească şi să le repare cînd se stricau. La fel, la oraşe stăpîneau mori şi boierii şi negustorii.

Domnul impunea obligaţii, dar acorda şi scutiri de munci şi dajdii. Radu cel Mare scuteşte satele mănăstirilor Bahna, Vîrful Vladului şi Clecevăţ de toate slujbele şi dajdiile şi „...nici la muncile domniei mele să nu lucreze, nici la cetate, nici la mori, nici la jiduri" [3].

---

[1] P. P. Panaitescu, *Interpretări romîneşti*, Buc., 1947, p. 173 ; N. Iorga, *Istoria romînilor în chipuri şi icoane*, p. 265.

[2] P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, Buc., 1944, p. 87.

[3] *Documente privind istoria Romîniei, B. Ţara Romînească, veacul XIII, XIV şi XV*, Ed. Academiei R.P.R., 1953, p. 252.

În satele boiereşti, cum au fost Runcu şi Sănăteşti, morile au constituit un privilegiu, aparţinînd boierilor, dar în satele de moşneni Arcani, Cîmpul-Fomii, Stolojani şi Stroieşti, morile au aparţinut moşnenilor, de obicei, mai înstăriţi. Cînd familia se înmulţea, deveneau toţi părtaşi. Aceştia deseori s-au luptat cu boierii „venetici", care căutau să le acapareze pămîntul cu vadul de moară [1].

Se găsesc mori şi pive din vechime, al căror drept de stăpînire s-a transmis din tată în fiu. Ele sînt reconstruite în acelaşi loc sau alăturat — şi aceasta numai cînd vadul se abate de la matca sa. Instalaţia morilor şi pivelor depinde în primul rînd de factorii de producţie şi de calitatea şi statornicia vadului, ca factor geografic condiţional [2]. Pe măsură ce s-a înmulţit populaţia, a crescut şi numărul morilor şi pivelor, care uneori aduceau venituri apreciabile. Adeseori, proprietarul de moară devenea şi proprietar de piuă.

Rîul Jaleş cu izvoarele sale, cu un debit de apă mai mare şi mai constant decît al Bistriţei şi Tismanei, cu vaduri bune pentru mori şi pive, nu se poate să nu fi avut instalaţii pentru măcinat din timpuri străvechi. Datorită temperaturii sale constante el nu îngheaţă niciodată, permiţînd prin aceasta o utilizare permanentă şi rentabilă în timpul iernii. În special partea nordică a Jaleşului (Runcu şi Sănăteşti) trebuie să fi avut mai multe mori, deoarece din sec. al XIV-lea va deveni o localitate importantă prin Dăbăceşti aşezaţi aci şi prin constituirea judeţului Jaleş, a cărui reşedinţă va fi fost, probabil, tot aci pe Jaleş sau în apropiere. Numai dezvoltarea rapidă a aşezării de la Jiu a făcut ca reşedinţa dregătorilor să treacă de la Jaleş la „Tîrgul de la Jii" (Tg. Jiului) care avea să întreacă în dezvoltare pe toate celelalte localităţi, devenind cel mai important centru economic din judeţul Jiului de Sus (Gorj).

De asemenea, din timpuri străvechi, morile n-au lipsit nici de pe rîul Sohodol, afluent al Jaleşului, de-a lungul căruia, în cea mai mare parte, se află aşezat satul Stroieşti.

MORILE OGLINDITE ÎN DOCUMENTE

Prima menţiune documentară pe care o cunoaştem despre morile de pe rîul Jaleş, din zona de care ne ocupăm, este *din 24 ianuarie 1622*. Radu Mihnea voievod, în sus-numitul act, întăreşte lui Stoica şi altor oameni din Arcani ocine „...din cîmp şi din pădure şi din apă şi din dealul cu vii şi din vadurile de moară şi din vatra satului şi de peste tot, din hotar pînă în hotar" [3]. Din moment ce se menţionează vadurile de moară, este de presupus că erau şi mori instalate.

Menţiuni asupra morilor se găsesc în majoritatea actelor de vînzări de moşii şi diverse pricini. De obicei se vindea moşia cu vadul de moară

---

[1] Vezi „Anexe" la prezentul articol, doc. nr. 2, 3 şi 4.
[2] *Ibidem*, doc. nr. 11.
[3] *Documente privind istoria Romîniei, B. Ţara Romînească, veacul XVII*, vol. IV, Ed. Acad. R.P.R., 1954, p. 87.

sau piuă şi cu instalaţie cu tot, dacă era. Rareori se vindeau numai vadul cu moara sau piua. Printr-un act din 1649, iunie 29, Pîrvul cu Nicola şi Dragomir din Stroieşti vînd mai multe locuri de moşii, printre care şi un loc la ,,moara călugărului'', pe apa Sohodolului, cu 140 aspri [1]. Din acest act se poate deduce că Pîrvul şi cu ceilalţi vînzători moşneni din Stroieşti, fiind strîmtoraţi, au fost nevoiţi să-şi vîndă mai multe locuri altui moşnean înstărit, cum era armaşul Mircea. Acest fapt indică un proces de sărăcire a moşnenilor, proces care a dus, mai ales în a doua jumătate a sec. al XVII-lea, la accentuarea şerbiei.

O dată cu a doua jumătate a sec. al XVII-lea, în această zonă a Jaleşului încep să se ivească o serie de litigii şi pricini de judecată între diferiţi moşneni, care căutau să pună stăpînire pe mori sau vaduri de moară. Astfel, în 1659, septembrie 16, cinci megieşi judecători, judecînd o pricină pentru o moară dintre Berca şi Mircea din Stroieşti, proces care a ajuns şi la divanul Craiovei, au adeverit că Berca n-are nici un drept asupra acestei mori, deoarece locul e al lui Mircea [2]. Dragotă, ispravnicul Craiovei, pune pe patru megieşi din Arcani şi Stolojani să jure în 1660, decembrie 11, într-un proces pentru o moară dintre aceiaşi împricinaţi, Berca şi armaşul Mircea din Stroieşti, în care ,,au rămas Berca de lege'' [3]. Într-un alt proces dintre cei doi împricinaţi din Stroieşti, Berca pretinde că o moară construită de armaşul Mircea se află pe locul lui, iar Mircea, în jeluirea sa, prezentînd şi un zapis făcut de şase megieşi, dovedeşte, la rîndul său, că moara aceea e pe moşia sa. Astfel, în 1661, februarie 7, Preda, vel ban de la divanul Craiovei, eliberează carte lui Mircea, prin care-i acordă cîştig de cauză. ,,Deci noi am făcutu carte (a) noastră la mîna Mircii să-şi ţii moară'' [4].

Printr-un zapis din 1668, iulie 31, Lăpădat şi Dumitru împreună cu alţi săteni din Arcani, în urma procesului pierdut, judecat la Craiova, se obligă să repare într-o săptămînă o moară a armaşului Mircea din Stroieşti pe care i-au spart-o fiind beţi. În caz contrariu îl vor despăgubi de bună voie cu 4 ughi [5]. Spargerea acestei mori credem că trebuie privită mai curînd ca o acţiune de răzbunare a sătenilor pornită dintr-o ură adîncă contra acestui armaş hrăpăreţ. Altfel, n-ar fi pornit ei noaptea din Arcani tocmai în Stroieşti să spargă această moară din capriciul unei beţii, cînd acest lucru, dacă le era în fire, l-ar fi putut face în satul lor Arcani, unde existau mori.

În urma unui lung proces, Nica, ispravnicul Craiovei, tot în 1668, iulie 31, dă carte armaşului Mircea, lui Oprea şi Diicul din Stroieşti, ca să-şi ţină ,,cu bună pace'' o moară cu vad cu tot în apa Sohodolului, pentru că această moară au făcut-o ei pe moşia lor, după cum au dovedit cu acte de judecată mai vechi şi cu mărturia multor ,,oameni buni şi bătrîni'', iar fraţii Berca şi Dan cu vărul lor Novac, care reclamaseră că

[1] Biblioteca Acad. R.P.R., CLXXXV, 71, doc. orig. hîrtie.
[2] *Ibidem*, 63, doc. orig. hîrtie.
[3] *Ibidem*, 57, doc. orig. hîrtie.
[4] *Ibidem*, 61, doc. orig. hîrtie.
[5] *Ibidem*, 73, doc. orig. hîrtie.

această moară ar fi fost construită pe moşia lor, au pierdut procesul. „Mărturisindu atîţia oameni şi văzînd atîtea scrisuri la mîna Mirceai şi a Oprei i Diicul, i-am dat şi noi cartea noastră să aibă a-şi ţineavă o moară şi vadul cu bună pace, că au rămas Berca şi frate-său Dan i Novac de leage şi de judecată de naintea noastră" [1].

Păgubaşii nu s-au lăsat învinşi prin pierderea acestui proces, căci peste doi ani reclamă divanului Craiovei pentru un alt vad de moară, pretinzînd că le aparţine şi lor. Astfel, în 1670, martie 1, sînt luaţi şase megieşi ca să cerceteze şi să adevereze dacă la un vad de moară pe care l-a ţinut armaşul Mircea, au parte sau nu şi fraţii Berca. Se atrage atenţia megieşilor „să-i tocmească precum vor afla pre dreptate şi să le facă scrisoare la mîna lor pre crezămînt" [2]. Prin zapisul din acelaşi an, martie 6, cei şase megieşi au adeverit că fraţii Berca cu Dan şi Novac n-au nici un drept asupra acestui vad, fiind al lui Mircea cu părtaşii lui. „Deci noi am judecat, să-şi ţie Mircea vadul şi cu fraţii lui, să-şi facă mori, să-i fie moşie lor şi ficiorilor lor, pentru că Dan şi fraţii săi au rămas de lege şi judecată" [3].

Din actele prezentate pînă aci, se vede că armaşul Mircea mai avea o moară şi un vad simplu şi cu alţi părtaşi, la care aveau pretenţie şi fraţii Berca. Tot din documentele analizate reiese că armaşul Mircea avea vreo trei mori. Aşadar, cea mai mare parte a populaţiei din satul Stroieşti trebuia să macine la morile lui. Fiind mai bine întreţinute, erau probabil producătoare de venituri; altfel n-ar fi existat tendinţa de acaparare a moşiilor cu vaduri de moară, din partea atîtor localnici puternici sau proprietari feudali din alte părţi, după cum se va vedea mai departe. Din uiumul (vama-local) luat pentru măcinat, aceşti proprietari de mori aveau însemnate cîştiguri. Adeseori, ţăranii săraci care nu puteau să dea uium, trebuiau să presteze zile de muncă pe pămînturile proprietarilor de mori.

În a doua jumătate a sec. al XVII-lea mai mulţi moşneni din Arcani s-au vîndut ca rumîni, cu moşie cu tot, spătarului Ioachim. Neputîndu-se răscumpăra, acesta îi vinde neguţătorului grec Iane din Bucureşti care, la rîndul său, printr-un zapis din 1676, noiembrie 8, îi vinde căpitanului Iacşi „cu bani gata ughi 330". Pe moşiile lor specificate în zapis se află şi o moară cu două roate [4]. E o perioadă cînd, din cauza exploatării crunte şi a impozitelor mărite, se accelerează procesul de sărăcire a ţăranilor liberi, care îngroaşă tot mai mult numărul rumînilor. Micii proprietari, ţăranii, îşi pierd unul după altul pămînturile în favoarea boierilor, din cauza strîmtorării în care ajunseseră. Ţărănimea şerbită a fost apăsată din ce în ce mai greu.

În prima jumătate a sec. al XVIII-lea, Coica din Cîmpul-Fomii a cumpărat o crivină cu vad de moară de la Ionăş şi Preda Juvela din Arcani.

---

[1] Biblioteca Acad. R.P.R., CLXXXV, 62, orig. hîrtie (ştampila aplicată căzută — ceară verde).

[2] *Ibidem*, 65; orig. hîrtie, pecete rotundă, căzută.

[3] *Ibidem*, 66; doc. orig. hîrtie.

[4] Arh. Stat. Bucureşti, episcopia Argeş, XLV/13, doc. orig. hîrtie, pecete inelară, în tuş negru.

Printr-un zapis din 1726, aprilie 16, a vîndut-o la rîndul său, lui Nicola, fiul lui Deatco din Arcani, cu 8 taleri şi jumătate, care era „tot de un neam cu Ionăş şi Preda Juvela" [1]. S-a aplicat deci obiceiul moşnenesc de a nu se înstrăina părţi din trupul unei moşii.

În cele două sate de rumîni, Runcu şi Sănăteşti, morile aparţineau, evident, boierilor, elemente locale ale clasei dominante exploatatoare. Dar tendinţa lor de acaparare s-a extins şi în satele de moşneni învecinate. Astfel, în secolul al XVIII-lea şi în prima jumătate a sec. al XIX-lea, ne sînt cunoscute cîteva cazuri de acaparări vremelnice de moşii cu vaduri de moară în Arcani şi Cîmpul-Fomii.

Dintr-un memoriu adresat cezarei-administraţii din Craiova, de cîţiva săteni din Arcani, în numele întregului sat, reiese că o moşie cu vad de moară din Arcani a fost vîndută cu 130 taleri căpitanului Nicola Reanghea, probabil din Cîmpul-Fomii, după cum arată un document din 1722. Din cauza funcţiei şi a averii sale trecea drept „boier". După moartea sa, fiul său Stoica vinde această avere boierului Constantin Obedeanu cu 200 taleri. Prin această cumpărare Constantin Obedeanu le-a mai acaparat 130 stînjeni fără ştirea lor. Vrînd să-şi răscumpere tot pămîntul înstrăinat, arcanii arată de la început în memoriu că „noi, satul Arcani, nu pohtim (sic) pe dumnealui Constantin Comisarescu (comisarul Constantin Obedeanu) ca să ţie cu noi". „Văzînd atîta meşteşugire (din partea acestui boier) am muncit de am făcut bani să-i dăm dumnealui" [2].

Procesul dintre arcani şi Constantin Obedeanu continuă însă. Cezara-administraţie, după cum se arată într-un alt memoriu al arcanilor din 1732, a hotărît ca Constantin Obedeanu să primească banii arcanilor, dar acesta a refuzat, deşi ei au insistat timp de două săptămîni. Atunci arcanii, hotărîţi şi dîrzi în lupta lor dreaptă contra cotropitorilor de pămînt, au adresat cezarei-administraţii un alt memoriu, cerînd să se sfîrşească cu procesul căci „noi nu-l îngăduim — spun ei — să stăpînească moşia cu noi împreună." Arcanii voiau să-şi recapete moşia prin răscumpărare cu bani. Fiind mereu refuzaţi, au luat carte „de la tot satul", care era solidar cu ei în această acţiune [3]. La cererea categorică a arcanilor, cezara-administraţie, printr-un ordin din 1732, noiembrie 14, semnat cu caractere latine de Ad. Roland — noul secretar — îi scrie lui Constantin Obedeanu : „... de vreme ce lor li se mai cade a ţinea moşie şi moară în Arcani decît dumitale, nemaiavînd dumneata treabă într-acest hotar, iai dumneata banii şi să le slobozeşti moşiia şi vadul de moară, că lor se cade..." [4] După această dată nici un act nu mai vorbeşte de Constantin Obedeanu posesor de pămînt în Arcani.

Printr-o jalbă din 1820, adresată divanului din Craiova, fraţii diaconi Achim şi Gheorghe (Daviţoiu) din Stroieşti se plîng într-o pricină cu Nicola Popescu şi nepotul său Constantin din Cîmpul-Fomii pentru o moşie. Bucata aceasta de pămînt, din cauza vadului de moară, căuta s-o

[1] Vezi „Anexă", doc. nr. 1
[2] *Ibidem*, doc. nr. 2.
[3] *Ibidem*, doc. nr. 3.
[4] *Ibidem*, doc. nr. 4

stăpînească și biv vel logofătul Dumitrache Bibescu, deși locuia în București. Pînă la urmă, frații Achim și Gheorghe (Davițoiu), cîștigînd procesul, au intrat în posesia acestui pămînt [1] în vadul căruia, pe rîul Jaleș, la jumătatea satului Cîmpul-Fomii, au construit o moară, moștenită apoi de rudele lor din același sat. Această moară cu două pietre a durat pînă în 1956, cînd a fost demolată.

Actele acestea ne demonstrează pe plan local procesul de despoiere și deposedare a țăranilor de pămînturile cele mai bune, mai ales care aveau și vaduri de moară. Însă, prin rezistența dîrză a țăranilor de aci, nici un boier n-a putut să se stabilească în aceste sate. Ei n-au stăpînit decît vremelnic cîte o „curea"-două de pămînt, pe care l-au vîndut — pînă la urmă — tot foștilor țărani proprietari. Din boierii pe care i-am menționat pînă aci, nici unul n-a avut timp să-și fi construit măcar o moară.

Mențiuni asupra morilor se găsesc și în alte acte din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea și al XIX-lea. În hotărnicia satului Arcani din 20 iunie 1776, hotărîtă de 24 de boieri din porunca lui Alexandru Ipsilanti voevod, la cererea moșnenilor arcani s-au hotărnicit printre altele și pămînturile cu pometuri, livezi și mori [2]. Tot în acest act se vorbește, după cunoștința noastră, pentru prima dată de obiceiul *de a jura cu pămînt în poală.*

Dat fiind importanța morilor în viața economică, chiar vadurile simple erau specificate în hotărnicii. Astfel, frații Giurgiulescu și Dinu din Arcani au cumpărat șase stînjeni de pămînt cu vad de moară, aflat în Cîmpul Mic din apa Jeleșului pînă în Gomnușe, de la moșul preotului Ivdochie. Ei au vrut să-l vîndă mai tîrziu altor cumpărători. Ivdochie însă nu le-a îngăduit această vînzare, spre a nu se înstrăina averea, și anul 1816, decembrie 10, a răscumpărat-o, plătindu-le cîte trei taleri de stînjen [3].

Despre moară se află scris și într-un testament din 1829, septembrie 3, al lui Gheorghe Giurgiulescu din Arcani, despre care vom vorbi mai pe larg în partea despre pive, pentru că în acest act se vorbește și de piuă [4].

Gheorghe, ginerele lui Ion Savu din Arcani și cu o rudă a sa, vînd, printr-un zapis din 1833, februarie 3, partea lor de vad ce li se cuvenea, lui Ion, fiul popii Gheorghe din Stroiești, la crivina lor de lîngă Jaleș în Arcani. Au vîndut acest vad cu 70 de taleri „ca să fie slobod să facă moară.... și să avem a măcina și noi fără de vamă" [5]. Menționăm că vînzări numai de vaduri sînt foarte rare. Din acest act se poate bănui că vînzătorii vadului, dacă ar fi luat parte, alături de alți părtași, la construirea unei mori, obligațiile, în afară de cheltuielile suportate, pe care le-ar fi avut pentru întreținerea ei și impozitele depășeau venitul de pe urma vadului. Or, așa și-au asigurat măcinatul fără vamă și fără nici o obligație.

---

[1] Biblioteca Acad. R.P.R., CLXXXV, 93, doc. orig. hîrtie.
[2] Vezi „Anexe", doc. nr. 5.
[3] *Ibidem*, doc. nr. 8.
[4] *Ibidem*, doc. nr. 9, aflat în posesia noastră.
[5] *Ibidem*, doc. nr. 10.

În prima jumătate a sec. al XIX-lea, pe lîngă actele de vînzări de pămînt cu vaduri de moară, se întîlnesc şi acte de diverse pricini pentru mori şi pive. Astfel, din 1833, noiembrie 23, ne este cunoscută jalba lui Nicolae Duşe din Cîmpul-Fomii către judecătoria judeţului Gorj, împotriva rudelor sale Andrăşoii, pentru o moară şi pive [1]. În urma jalbei, judecîndu-se procesul, în 1835 Duşe primeşte carte de judecată în favoarea sa [2].

O altă pricină de asemenea natură între nişte săteni din Cîmpul-Fomii şi Stroieşti ne-o relatează o carte de judecată din 1836, ianuarie 29. În acest act se arată că moara veche e construită încă de pe la 1770 în Cîmpul-Fomii, de un popa Ilie şi Gheorghe Băloi [3].

PIVELE

Deşi nu avem documente — cel puţin pînă în prezent — care să vorbească despre vechimea pivelor, se poate totuşi deduce că ele ar avea o vechime milenară, fiind moştenire de la strămoşii noştri daci. Lucrul nu poate fi exclus, ştiut fiind că dacii se ocupau pe scară întinsă cu creşterea oilor şi purtau haine groase de dimie. Cioarecii şi hainele lor se aseamănă foarte bine cu portul de azi al ţăranilor noştri de la munte. În opinci purtau, desigur, tot obiele din aceeaşi dimie îngroşată în vreo instalaţie textilă de apă, dar nu se poate preciza în ce măsură era sau nu deosebită de piua de astăzi, care, de cînd se ştie, n-a cunoscut schimbări radicale în piesele şi tehnica ei [4].

Pe vremea stăpînirii romane în Dacia, exista în Transilvania, în munţii Apuseni, un fel de piuă asemănătoare cu şteampurile de azi, pentru zdrobitul minereului aurifer. Dacă dacii aveau astfel de piuă, care era folosită numai la minele de aur, nu se putea să nu fi avut şi pive pentru dimie, ştiut fiind că erau vestiţi păstori [5]. Portul lor din dimie groasă dovedeşte acest lucru. Rămîne totuşi, ca în viitor, pe bază de cercetări, să se stabilească geneza şi apariţia pivelor pe teritoriul patriei noastre.

Din documentele şi studiile cunoscute pînă acum, reiese că piua, ca şi moara, constituia în vechile timpuri un privilegiu : erau pive domneşti, boiereşti şi mînăstireşti.

Piua serveşte pentru îngroşatul şi îndesatul dimiei. Se găseşte numai de-a lungul apelor limpezi şi constante de munte şi cu debit suficient, avînd mai multă nevoie de apă decît moara.

---

[1] Vezi „Anexa", doc. nr. 11.

[2] *Ibidem*, doc. nr. 12.

[3] *Ibidem*, doc. nr. 13.

[4] Florea Bobu Florescu, *Interpretarea elementelor etnografice de pe monumentul de la Adam-Klisi* (Tropaeum Traiani) în „Studii şi cercetări de istoria artei", Acad. R.P.R. nr. 3 4 Buc., 1953, p. 29—31 ; vezi şi Cornel Irimie, *Pivele şi vîltorile din mărginimea Sibiului şi de pe valea Sebeşului*, Sibiu, 1956, p. 8.

[5] Iuliu Morariu, *Piuăritul în valea Someşului*, în „Bul. Soc. de Geografie", tom. IV, 1936, p. 120 şi urm. ; vezi *idem*, *Piuăle şi piuăritul în valea Zăgrii*, passim.

Apele mari, sau care vin mari în timpul ploilor, cum este Sohodolul, afluent al Jaleşului, nu sînt bune căci „îneacă" piua şi strică dimia prin mîlul şi nisipul ce-l aduc.

Pentru dezvoltarea piuăritului e necesară în primul rînd creşterea oilor, ca să aibă asigurată dimia — materia primă. Dar construcţia pivei e condiţionată atît de vad ca factor geografic condiţional cît şi de calitatea apei, care e legată de conţinutul anumitor săruri din compoziţia sa. Sînt ape de munte cu săruri care dăunează dimiei.

Piua e construită din bîrne de stejar sau ulm aşezată jumătate pe uscat, jumătate pe apă, unde se află aproape întreg mecanismul. Este acoperită cu şindrilă. Pe uscat se află oalele cu maiele (ciocanele), căldarea cu focul permanent sub ea şi locul de odihnă şi dormit al dimierului. Toate pivele sînt la fel ca mărime şi ca formă de construcţie.

Transformarea textilelor (îngroşarea şi îndesarea dimiei, cum e cazul la noi în ţară) fiind pe planul al doilea faţă de morărit, a încetinit răspîndirea pivelor în timp şi spaţiu. Ele sînt cu mult mai puţine decît morile. La unele popoare piua nici nu există în vocabularul lor. Nemţii au pentru piuă *Walkmühle* şi piuar *Walker* (*Walke* — moară de călcat piei, postavuri etc., *Walker* — călcător de piei, postavuri etc.). Francezii au *moulin à foulon* şi *foulon* cu aceleaşi înţelesuri. Ungurii, deşi vecini cu noi, n-au acest termen în lexicoanele lor. În regiunile cu piuă din Transilvania şi anume acolo unde locuiesc şi unguri, ei numesc piua *vànyoló*, termen împrumutat de la tăbăcării. Lipsa acestui termen în lexiconul lor corespunde situaţiei istorice, că la venirea lor în Transilvania numai băştinaşii romîni aveau această instalaţie pentru dimie [1].

După spusele bătrînilor, pînă la apariţia pivelor pe apa Jaleşului, locuitorii îngroşau şi îndesau dimia la apă cu lopata pe leasă. Se bătea dimia cu lopata pe leasa de nuiele, cu apă, în marginea rîului, 2—3 zile pînă se scamoşa. Alţii frecau dimia pe gratie de lemn — asemănătoare cu gratia de rufe — iarăşi 2—3 zile pînă se scamoşa. Şi astăzi se păstrează expresia : „parcă ai făcut dimiile pe gratie", cînd nu sînt bine făcute în piuă. Gratia şi leasa de nuiele se foloseau pentru dimia locală. Cînd s-au construit pivele, putînd lucra incomparabil mai mult, prin forţa hidraulică, înlăturînd atîtea braţe de muncă, oamenii au început să aducă dimie din judeţele vecine.

Bătrînii din Cîmpofeni spun că prima piuă de pe valea Jaleşului a fost construită în acest sat de unul Costache Neagu, fugit la Baia de Aramă din cauza birurilor grele. A stat acolo doi ani. Cînd s-a întors în satul său, spre sfîrşitul sec. al XVIII-lea, a construit piua de la Gura Apelor — din jos de vărsarea Sohodolului în Jaleş, după modelul celor de pe apa Motrului. Ruinele acestei pive, refăcută ori de cîte ori a fost nevoie, s-au păstrat pînă în anii primului război mondial.

După aceea pivele s-au înmulţit treptat şi în celelalte sate : Stolojani şi Arcani, mai ales că cele de pe Motru au decăzut din cauza apei nefavorabile, care le îneca cu mîl şi nisip. În Sănăteşti şi în Runc au apărut deabia la sfîrşitul sec. al XIX-lea.

---

[1] Iuliu Morariu, *op. cit.*, p. 120.

Prima menţiune documentară despre piuă e de-abia într-un document din *1790, septembrie 22*, unde ni se relatează o pricină între mai mulţi părtaşi. Constantin şi Staicu cu verii lor din Arcani se plîng isprăvnicatului de Gorj, că în moşia lor, hotărnicită încă de 14 ani, — e vorba de hotărnicia arcanilor din 1776— şi-au construit o piuă. Preotul Ioan, fiind din aceleaşi „moş" cu jeluitorii, şi-a făcut separat o piuă în alt vad. După cîtva timp, văzînd că piua jeluitorilor Constantin şi Staicu merge mai bine, a vrut să fie şi el părtaş cu ei pe piua lor, dar fără nici o „întoarcere de cheltuială".

După cum au cerut jeluitorii, isprăvnicatul i-a pus în vedere preotului Ioan să-şi construiască o altă piuă, pentru că în moşia lor mai erau încă două vaduri slobode.[1] Bănuim că într-adevăr acestea sînt primele, sau printre primele pive din Arcani, construite imediat după hotărnicia tuturor arcanilor din 1776. În Cîmpofeni hotărnicia a fost în 1778. Dacă ar fi fost construite mai înainte de această dată, nu se putea să nu fi fost menţionate în suszisa hotărnicie, atît de importantă, aşa cum sînt menţionate morile.

Deci, din lipsă de documente, pînă la proba contrarie, se poate conchide că pivele în Arcani au apărut în jurul anului 1780. Tot din acest act, cît şi din celelalte acte prezentate, se vede că în sec. al XVIII-lea şi al XIX-lea, preoţii satelor erau interesaţi în această industrie a morăritului şi piuăritului şi nu se dădeau în lături nici de la pricini de judecată.

La pricinile de judecată, cît şi la diferite litigii, al căror obiect îl constituiau fie morile, fie pivele, sau unele şi altele, se făcea apel adeseori la bătrînii satului respectiv, ba chiar şi la cei din satele vecine, pentru a cerceta la faţa locului şi a hotărî cu multă chibzuinţă. Chiar dacă împricinaţii nu se împăcau prin hotărîrile luate de bătrîni, totuşi hotărîrile lor aveau mare influenţă la instituţiile judecătoreşti.

Printr-o jalbă din 1820, adresată divanului Craiovei, fraţii diaconi Achim şi Gheorghe (Daviţoiu) din Strqieşti, de care am vorbit şi mai înainte, se plîng într-o pricină cu Nicola Popescu şi nepotul său Constantin din Cîmpul-Fomii pentru o moşie cu vad de moară, dar şi de piuă în apa Jaleşului. Ei pretind că această moşie a fost stăpînită de moşii şi socrii lor, pe care le-au dat-o lor de zestre şi care moşie a fost hotărnicită în 1778. La acest pămînt cu vad de moară avea pretenţia, după cum am mai arătat, şi biv vel logofătul Dimitrie Bibescu, din cauza căruia Achim şi Gheorghe (Daviţoiu) s-au dus la el în Bucureşti, unde au „cheltuit bani buni cu dobîndă mai mult de taleri 20"[2].

Procesul, pînă la urmă, se deduce că a fost cîştigat de jeluitori, pentru că moara şi piua lor au fost moştenite de rudele lor Daviţoii din Cîmpofeni. Din act reiese că moara, în locul cu pricina, a fost construită înainte de 1820, iar mai tîrziu s-a construit şi o piuă pe braţul principal al Jeleşului, vizavi de moară, căci pămîntul lor continuă şi peste Jaleş, spre apus. Această piuă a fost demolată în 1960.

---

[1] Vezi „Anexe" doc. nr. 7.
[2] Biblioteca Acad. R.P.R., CLXXXV, 93; doc. orig. hîrtie.

Gheorghe Giurgiulescu din Arcani, în 1829, septembrie 23, înainte de a pleca la oştire, ca să slujească „la orînduiala pandurilor" fiindu-i teamă de moarte, lasă testament soţiei sale să stăpînească peste toată averea mobilă şi imobilă. „Am lasat la mîna femeii mele această carte cum să stăpînească casa şi siliştea şi vadul de moară şi de piuă şi locurile de peste apă şi pe unde sînt livezi, şi via, şi pivniţa şi toată partea de moşie pe unde este" [1]. Siliştea continua peste Jaleş spre răsărit.

Nicolae Duşe din Cîmpul-Fomii, printr-o jalbă din 1833, noiembrie 23, către judecătoria jud. Gorj, se plînge împotriva rudelor sale Andrăşoii, pentru o moară şi pive, unde cu toţii erau părtaşi. De la o vreme, după ce prima moară şi piuă a lor fuseseră incendiate, Andrăşoii au construit o nouă moară şi două pive, neîngăduind ca Nicolae Duşe să mai fie părtaş cu ei, precum fusese tatăl său şi nici nu-i îngăduiau să-şi construiască şi el o moară sau piuă, deşi loc de vad era destul. Pentru aceea el cere judecătoriei să delege pe preoţii Lupu din Stolojani şi Ivdochie din Arcani, care, după ce vor cerceta la faţa locului, să-i aleagă şi lui partea sa de moşie şi să-l bage cu rudele sale părtaş la moară şi piuă şi să se împace. În caz că nu se pot înţelege pe această cale, rămîne ca judecătoria să hotărască[2].

Din analiza acestui act se desprinde tendinţa de acaparare şi cotropire a celor slabi de către puternici, pentru că Nicolae Duşe, rămînînd fără tată de mic, a crescut slugă pe la unii şi alţii — cum mărturiseşte el. De această împrejurare grea au căutat să profite rudele sale. Acest lucru se constată şi din raportul către judecătorie, din 1835, martie 9, făcut de Matei Cornescu şi de preotul Ivdochie, în urma cercetărilor la faţa locului. Din act reiese că Nicolae Duşe a făcut o nouă jalbă împreună cu un nepot al său. „Loc de pivă să facă nouă — scrie raportul — este fără vătămare, nici morilor nici pivelor pîrîţilor (Andrăşoii), *ci jeluitorii fiind sărmani şi pîrîţii mai cu putere nu voiesc a-i lăsa să facă şi ei pivă iar şi cu ei de frăţire.*" [3] Trimişii judecătoriei au încercat „în multe chipuri" să-i împace, dar din cauza pîrîţilor care s-au opus, nu s-a ajuns la un rezultat pozitiv. Cer şi ei ca, în urma raportului lor amănunţit, judecătoria să chibzuiască şi să hotărască „cele drepte".

Printr-o jalbă adresată tot judecătoriei jud. Gorj, preotul Gheorghe Daviţoiu, Gheorghe Bican, Ilie Popescu şi alţii se plîng contra lui Barbu şi Ilie (Coiculescu) din Cîmpul-Fomii, deşi erau toţi părtaşi pe piuă şi moară, că pîrîţii au făcut o piuă nouă. Din această cauză s-au înecat şi piua şi moara veche. Cer judecătoriei ca pîrîţii să-şi distrugă piua cea nouă şi să le plătească şi despăgubiri pentru moară şi piuă de la data înecării lor. Judecătoria, prin cartea de judecată din 1836, ianuarie 29, găseşte dreaptă jalba jeluitorilor şi hotărăşte: „De aceea după pravilă partea 2, capitolul 3, paragraful 16, litera 10 nu pot acum pîrîţii a ţinea pioa cea nouă măcar şi vad veichi de a fi avînd, de vreme ce cu facerea pivelor pricinuieşte înacătura pioi jeluitorilor fiind cu apropiere una cu alta şi găsim cu cale să-şi aridice pioa lor, lăsînd apa slobodă, a nu mai

---

[1] Vezi „Anexe", doc. nr. 9.
[2] *Ibidem*, doc. nr. 11.
[3] *Ibidem*, doc. nr. 12.

pricinui înecătura piei jeluitorilor." Şi tot după pravilă, judecătoria hotărăşte ca pîrîţii să plătească jeluitorilor despăgubiri şi pentru piuă şi pentru moară, de la data încetării funcţionării lor [1].

O pricină de despăgubiri şi cota-parte la piuă ne este cunoscută între Dumitru Ciobotea din Cîmpul-Fomii şi Cătuţ din Arcani. Printr-un act din 1838, octombrie 30, adresat suptocîrmuirii plăşii Jiului, se arată că aleşii satului Cîmpul-Fomii, în urma cercetării făcută la faţa locului, au hotărît ca pîrîtul Cătuţ să despăgubească pe jeluitorul Dumitru Ciobotea pentru repararea pivei făcută de el singur şi să ia ca stăpînire numai a patra parte, cît i se cuvine dreptul său de părtaş la această piuă [2]. Tot din cauza neînţelegerilor pentru cota-parte pe piuă, e o pricină din 1846, mai 28, între Constantin Berca şi Ion Arcanu din Arcani. După raportul aleşilor satului Arcani, suptocîrmuirea plaiului Vîlcan găseşte că cererea jeluitorului Ion Arcanu e „nedreaptă şi mincinoasă" şi hotărăşte ca pîrîtul Constantin Berca să-şi ţină şi de aci înainte „în bună pace" acea piuă [3].

În baza tuturor acestor pricini din cauza vadului de piuă sau de moară, căci de aci pleacă orice pretenţie asupra cota-părţii ce se cuvine fiecărui părtaş, se ascunde şi tendinţa, mai mult sau mai puţin expresă, de acaparare a unuia sau mai multora dintre aceştia, care, la un moment dat se simt mai puternici, folosindu-se întotdeauna de împrejurările defavorabile ale celorlalţi părtaşi, fiind în general strîmtoraţi.

Pe o piuă, ca şi la moară, puteau să fie, după cum ne arată actele, de la 1 la 4,5 sau chiar mai mulţi proprietari. Toţi care aveau pămînt în dreptul vadului, de unde începea apa să se mărească aveau dreptul la beneficii. Drepturile şi datoriile la cota-parte sînt proporţionale cu lăţimea terenului, pe care o are fiecare. Unul, de exemplu, se poate folosi de piuă o lună, altul o săptămînă şi chiar o zi, şi tot aşa prin rotaţie se schimbă fiecare. Cel care are pămîntul suficient de lat, care să cuprindă un vad, putîndu-şi face piua în dreptul averii sale, e singur stăpîn. Cazuri însă de acestea erau foarte rare. Pe măsură ce se înmulţea populaţia, în aceeaşi măsură se fărîmiţa şi proprietatea ţărănească, încît unii fii, nepoţi etc. ajungeau să stăpînească numai cîte o „curea" de pămînt, lată de un stînjen. La mori e aceeaşi situaţie.

Din cele arătate mai sus rezultă că în Valea Jaleşului, în sec. XVII—XIX, existau un număr însemnat de mori şi pive care satisfăceau atît interesele ţăranilor stabiliţi în acel loc cît şi ale celor din regiunea înconjurătoare. În satele moşneneşti morile aparţineau moşnenilor, care au dus o luptă îndîrjită împotriva unor boieri ce căutau să le acaparaze pămînturile cu vaduri de moară. Începînd din sec. al XVII-lea se constată în satele de pe valea Jaleşului un proces de sărăcire a moşnenilor, de cădere a lor în starea de rumînie, fapt care a dus în anumite perioade la o accentuare a luptei ţăranilor sărăciţi împotriva exploatatorilor.

[1] Vezi„ Anexe", doc. nr. 13.
[2] *Ibidem*, doc. nr. 14.
[3] *Ibidem*, doc. nr. 15.

ANEXE

1

1726, aprilie 16,

Zapisul de vînzare al lui Coica din Cîmpul-Fomii dat lui Nicola, fiul lui Deatco din Arcani, pentru o crivină cu vad de moară.

★

Adecă eu Coica ot Cîmpul-Fomii dat-am acest bun şi încredinţat zapisul al mieu la mîna Nicolii sin Deatco ot Arcani, precum să se ştiie că cumpărînd eu o crivină cu vad de moară de la Ionăş feciorul lui Constandin Juvela şi de la Preda sin Juvela ot Arcani, în bani şapte sute, eu m-am sculat ca să vînd acea crivină, la altă parte. S-au sculat Nicola al lui Deatco ce easte mai sus scris şi nu l-am îngăduit ca să o vîndă la altă parte, fiindcă să cădea că era tot de un neam cu Ionaş şi cu Preda Juvela. Şi nu l-am mai lăsat, ci mi-au dat el bani însă taleri 8 pol şi i-am dat crivina cu vadul ei de moară, care crivină easte din apa mare pînă în gîrlă, cum scrie şi în zapisul ce l-am cumpărat eu de la Ionăş şi de la Preda care i l-am dat şi acela la mîna lui tot ca să să încredinţează ca să fie lui moşie ohabnică şi feciorilor lui, nepoţilor strănepoţilor, cîţi Dumnezeu îi va dărui pînă în veac, fiindcă am răscumpărat-o cu bani gata, care i-am luat eu din mîna lui.

Şi cînd s-au făcut acest zapis, au fost mulţi oameni mărturii. Aprilie16, leat 7234 (1726).

+ Eu Coica ot Cîmpul-Fomii vînzător, eu Nica ot Arcani, martor, Giurgiulescu, eu Răduţi Giurgiulescu ot tam martor, eu popa Achim ot Cîmpul-Fomii martor.

Şi am scris eu popa Florea ot Arcani cu zia Coicăi şi martor.

Doc. orig. hîrtie, în posesia noastră.

2

Sec. XVIII — pînă în 1732

Locuitorii din Arcani se opun ca să fie la un loc cu Constantin Comisarescu (comisarul Const. Obedeanu).

★

Noi satul Arcani nu pohtim pe dumnealui Constantin Comisarescu ca să ţie cu noi, că noi ne-am vîndut tot ce am avut şi ne-am băgat capetele care cum am putut de am făcut toţi bani, ca fiind această moşie vîndută la Nila (sic) Reanghea drept taleri 130. Apoi dacă a murit Nicola Reanghea şi fiind dator dumnealui Constandin Obedeanului şi apucînd pe Stoica feciorul Reanghi pentru bani, deci el neavînd bani, au scos

această moşie vînzătoare, ci n-au vrut ca să o vînză iar într-aceşti bani taleri 130, ci au vîndut-o drept taleri 200, fără ştirea noastră, ci e-am fost dat un vad de moară înfundat, iar în urmă am mai înţeles că au mai luat pămînt stînjeni 130 fără ştirea noastră. Ci văzînd atîta meşteşugire, am muncit de-am făcut bani să-i dăm dumnealui.

Eu Savul, eu Drăghici, eu Dragomir, Ion Radu, iar Radul Dumitraşcu, eu Coica Lăpădătescu, eu Vlăduţul Lăpădătescu, eu Cornea Lăpădătescu, Pîrvul Giurgiulescu, Drăghici, eu Filip, eu Ion Stanciu, Vlad Ghiorghie.

Doc. orig. hîrtie, în posesia noastră.

3

1732 (fără lună şi zi)

Memorialul unor moşneni din Arcani către cezara crăiasca administraţie din Craiova în legătură cu o pricină dintre ei şi Constantin Obedeanu, pentru o moşie şi un vad de moară.

★

Prea cinstita cezara crăiască ardministraţie,

Cu plecat memorial jeluiesc măriei tale şi dumneavoastră ca să avem dreptate cu dumnealui Obedeanu pentru un vad de moară şi pentru cîţiva stînjeni de moşie din Arcani sud-Gorj, că am mai dat un memorial la prea cinstita administraţie şi răspunsul ne-au ieşit ca să-şi ia dumnealui banii şi noi după porunca prea cinstitei administraţiei i-am dat banii şi dumnealui nu va să-i ia bani şi am şezut două săptămîni şi-am tot dat banii şi nicidecum nu va să-i ia. Şi iar acum am venit de-i dăm banii şi nu va să-i ia, ci perim vreame de iarnă aici ca vai de noi, şi ne rugăm cu lacrimi ca să se milostivească prea cinstita administraţie ca să-i mai poruncească ca să ia banii, că neluînd banii noi nu-l îngăduim să stăpînească moşia cu noi împreună, că am adus carte de la tot satul cum că nu-l îngăduim, ci ne rugăm să avem dreptate să nu mai perim de nevoie aici vreme de iarnă. Şi cu toată plecăciunea rămînem ai măriei tale şi ai dumneavăastră plecaţi moştenii din Arcani sud-Gorj.

[1] Doc. orig. hîrtie, în posesia noastră.

4

1732, noiembrie 14

Scrisoarea lui Ad. Roland — secretarul cezarei administraţii către Constantin Obedeanu în pricina unei moşii şi vad de moară în Arcani.

★

Cinstit dumneata Constantine Obedeanu, măcar că s-au văzut şi memoriul al dumitale ce ai dat pentru acest vad de moară, dar de vreame

ce lor li se mai cade a ține moșie și moară în Arcani decît dumitale, nemaiavînd dumneata treabă într-acest hotar, iar iai dumneata banii și să le slobozești moșiia și vadul de moară, că lor se cade, iar de ai altceva a răspunde, să vii dumneata cu dînșii de față.

Din porunca prea cinstitei chezaro administrației Craiova, noiembrie 14, dni 1732.

Ad. Roland

Doc. orig. hîrtie, în posesia noastră.

5

1790 septembrie 22

Cartea ispravnicatului de Gorj către Dumitrache Sănătescu, Nicolae al Niculii și diaconul Ion Costescu, în pricina pentru o piuă dintre Constantin și preotul din Arcani.

★

Dumneata Dumitrache Sănătescule i Nicolae al Nicolii i moliftei tale diiacone Ioan Costescule. Aicea ni se jeluiră acești oameni anume Constandin i Staicul cu cetașii lor ot Arcani, precum că de patrusprezece ani avînd hotărnicia în hotarul lor de moșie Arcani și-ar fi luată curaua lor împreună cu a popii Ioan, tot pe de o parte, fiind cu toți dintr-un moș, pe care parte ar fi căzut și patru ruduri de pivă. Și acești jeluitori cu verii lor s-au apucat de au făcut o pio și chemînd și pe vărul lor popa Ioan să lucreze cu toții, n-au vrut, zicînd că va face deosebit într-alt vad și apucîndu-se numitul preot cu un unchi al său anume Ioan Albul de și-au făcut pivă și de atunci pînă acum au tot stăpînit cu pace unii de către alții, iar acum numitul preot văzînd pioa jeluitorilor că easte cu casă mare și cu bun lucru, s-ar fi sculînd ca să intre în pioa lor și el părtaș, fără de nici o întoarcere de cheltuială și numiții jeluitori zic că poftesc, că mai fiind încă doă vaduri slobode, să facă într-un vad de acelea numitul preot pio deopotrivă pivii lor și vor intra cu toții părtași înt-amîndouă pivele, ori să vor muta ei în piva ce va face preotul și preotul va rămînea singur stăpînitor în piva ce au făcut-o ei, care fiind trebuință de a se cerceta la fața locului, să vedeți sînt vaduri după cum arată jeluitorul sau nu. Iată că v-am orînduit să faceți cercetarea, unde fiind amîndoao părțile de față și fiind vadul după cum arată ei la vadul ce va fi mai bun, să faceți pe preot să înțeleagă ca să facă și molifta sa pioă deopotrivă și așa să fie stăpînitori cu toții într-amîndoao și de se vor odihni după alegerea ce veți face, bine, iar de nu se vor odihni, să dați adeverință cu iscălituri de cercetarea ce ați făcut și în ce chip ați găsit cu cale, cu care adeverință vor veni și înaintea noastră de li se va face cuviincioasa îndreptare cu carte de judecată. Aceasta.

1790 septembrie 22.

Constandin (loc rupt în original)

Doc. orig. hîrtie, în posesia noastră.

6

1816, decembrie 10

Zapisul de vînzare al lui Ion Giurgiulescu şi alţii, dat popii Ivdochie pentru un vad de moară din Arcani.

★

Adecă noi care mai jos ne vom iscăli, dat-am zapisul nostru la mîna părintelui Ivdochie, precum să să ştie că am vîndut noi un vad de moară cumpărat de la moşul sfinţiei sale şi sculîndu-ne noi ca să vindem partea noastră ce ni se vine de pămînt, cît şi cu vadul ce se cuprinde într-însul, sfiinţia sa nu ne-a îngăduit a vinde într-altă parte. Noi văzînd aşa am cerut la sfiinţia sa banii, fiindcă i se cădea şi ne-au dat banii pe stînjen cîte taleri 3. Eu Gheorghe sin Ion Giurgiulescu am dat 2 stînjeni cu taleri 6 şi eu Ion sin Deatco am dat doi stînjeni cu taleri 6 şi eu Dinu sin popa Matei am dat doi stînjeni cu taleri 6. şi i-am dat şi zapisele cele vechi. Şi aceşti stînjeni sînt în Cîmpul Mic din apă pînă în Gomnuşe, cu apa cu tot să stăpînească sfinţia sa în rupt şi copiii sfinţiei sale, nepoţii, strănepoţii cît Dumnezeu îi va dărui pînă în veac. Şi pentru credinţă ne-am iscălit mai jos ca să să crează.
1816, decembrie 10.

Eu Gheorghe sin Ion Giurgiulescu vînzători, eu Ion sin Deatco Giurgiulescu vînzători. Eu Dinu sin popa Matei vînzător. Şi am scris eu deaconu Dincă cu zisa vînzătorilor.

Doc. orig. hîrtie, în posesia noastră,

7

1833, februarie 3

Zapisul lui Gheorghe, ginerele lui Ion Savu din Arcani, pentru un vad de moară dat lui Ion, fiul popii Gheorghe din Stroieşti, cu taleri 70.

★

Adică noi care mai jos ne vom iscăli, încredinţăm cu acest zapis a nostru la mîna dumnealui Ion sin popa Gheorghe genere ot Stroieşti precum să să ştie că ne-am învoit între noi de i-am dat partea noastră de vad ce ni se vine la crivina ce o avem la Arcani, în capul moşii dumnealui, ca să fie slobod să facă moară. Şi ne-am dat acest vad cu taleri 70, adică lei şaptezeci şi să avem a măcina şi noi fără de vamă. Şi să aibă a stăpîni cu bună pace pînă în veac. Şi ne-am iscălit mai jos ca să să crează.
1833, februarie 3
Eu Gheorghe zăt Ion Savu, dempreună cu soţia mea Călina am dat acest zapis. Eu Stanca, soţia lui Gheorghe Savu am dat acest zapis. Eu Pîrvu spătaru martor.
Şi am scris eu Achim Chirtoc cu zisa numiţilor şi sînt martor. Eu sin popa Achim am scris şi sînt martor ot Stroieşti.

Doc. orig. hîrtie, în posesia noastră.

8

1833, noiembrie 23

Jalba lui Nicolae Dușe din Cîmpul-Fomii către judecătoria Gorj, împotriva rudelor sale Andrășoii, pentru o moară și pive.

★

Nicolae Oteteleșeanu-Procit

Grefier Vasile Mongiescu

Cinstitului dumnealui prezidentu judecătoriei județului Gorju

Fac prea plecata arătare dumitale că eu avînd moșie de moștenire în (... [1]) din Arcani ce se zice Andrișoiu și tatăl meu cît au trăit au avut într-aceasta cura de moșie împreună cu dînșii moara și pioă tot într-un vad și s-au întîmplat de s-au aprins și moara și pioa, au murit și tatăl meu. Eu am rămas mic nevîrstnic, am crescut slugă pe la unii alții, iar de la o vreme încoace acele neamuri și părtași ai mei pe moșie, deosebind vadul între acea curea, au făcut o moară și două pive și pă mine nu mă îngăduiesc a fi părtași cu ei, precum a fost și tatăl meu și nici nu pot să-mi fac nici moară nici pivă din pricină ca să nu să (... [1]) de ale lor.

Pentru care mă rog dumitale să fie cinstită poruncă către preotul popa Lupu ot Stolojani și către popa Ivdochin din Arcani, la care este și (... [1]) moșii să vie la fața locului și or să văd să-mi aleagă și mie ca celorlalți sau să mă bage cu ei părtaș în pio și în moară și să ne împace, iar neputîndu-ne împăca cu cercetarea și alegerea de la fața locului, în scris să fie sorocească a veni la cinstita judecătorie de unde cum duhul sfînt va lumina asupra dreptății mele.

Prea plecat Nicolae Dușe ot Cîmpul-Fomii

Prezidentul judecătoriei Jud. Gorju

Pîrîților dintr-această copie de jalbă li se scrie aici la judecătorie spre înfățișare cu jeluitorul. 1833, noiembrie 23.

Nicolae Oteteleșeanu, procit

Grefier, Nicolae Mongiescu.

Doc. orig. hîrtie, în posesia noastră.

9

1835, martie 9

Carte de judecată dată lui Nicolae Dușe pentru o pricină cu Andrășoii din Arcani pentru o moară și pive.

★

Cinstita judecătorie a acestui județ

După jalba ce au dat Nicola Dușe ot Cîmpul-Fomii către cinstita judecătorie cu nr. 2226 pentru moșneni Andrășoiu din hotarul Arcanilor

---

[1] Loc rupt în original.

ca avînd şi el moşie de moştenire cu dînşii într-acel hotar şi fiind scăpătat şi strămutat la satul Stolojani şi mai sus numiţii şi-a făcut moară şi pive în marginea moşiei cu iezături, în dosul căruia jelbi ni se porunceşte noo celor de faţă să facem cercetare cu desluşire.

Şi după cinstită poruncă la sorocul ce şi-au pus amîndooă prigonitoarele părţi, am mers în faţa locului faţă fiind pîrîţii cu jeluitorul. Aduse popa Gheorghe ot Stroieşti i Gheorghe Băcanu ot Cîmpul-Fomii i popa Dincă ot tam cu fraţii lui i Constandin Cătuţi ot Arcani i Radu Băcoi ot tam, moşnenii Andreşoiu şi mai întîi făcînd cercetare la moşia lor, ce o au de moştenire frăţească, am găsit acel hotar al lor deosebit printre doă hotare Arcani şi Cîmpul-Fomii, un tei ce se numeşte Coicoiesc împietrit deosebit şi-l stăpînesc ei toţi curăleşte, adică pă de la deal stînjeni treizeci şi trei cirte Nicola Duşe cu nepotul său Ion şi pă de la vale stăpînesc stînjeni şaizeci şi doi şi trei cirte mai sus pîrîţi părtaşi cu jeluitorul pînă în piva ce o au pîrîţii. Această am făcut-o noi din piatra lor despre Stroioni în jos alăturea cu Jaleşul. Despre apus am făcut cercare şi cel doilea şi am luat iarăşi cu trăsură despre răsărit de Jaleş alăturea pe marginea apei trecînd peste un crac de apă cu trăsura, adică o ceruză a morii pîrîţilor şi am dat stînjeni treizeci şi trei şi trei cirte jeluitorului cu nepotul său şi stînjeni şaizeci şi patru am dat pîrîţilor pînă în moara ce o au aici. Într-aceste două trăsuri le scurgea pricina jeluitorului ca pîrîţi, pentru că jeluitorii cu pîrîţii sînt un neam şi stăpînesc aceste hotare, latul peste tot stînjeni 169 peste tot. Dar pricina lor este numai în seama stînjenilor de mai sus ce arătăm şi cer şi jeluitorii drept analogie după stînjeni treizeci şi trei şi trei cirte, aşi face pivă nu singur, ci cu pîrîţii altă moară de la deal de piva pîrîţilor de frăţire cu ei, fiind tot un neam. Adecă această pivă s-au găsit loc să se facă de la deal de piva lor, pă matca apii ce umblă piva pîrîţilor pă această apă cînd este mare, ce împarte în dooă pe dooă braţe şi umblă şi piva şi moara, iar cînd este mică abate apa cînd la pivă, cînd la moară, ci moara întîiu au fost făcută pe un pîrîu şi n-au putut să umble şi pă moară au abătut apa din matca veche, de au umblat moara vara şi iarna. Piva unde s-au vorbit Gheorghe Băcan i un Gheorghe Băloi să facă pivă cu jeluitoru şi tăind lemne au lucrat cîtva şi pă urmă i-au luat şi lemnele şi le-au mutat la piva pîrîţilor. Loc de pivă să facă noă este fără vătămare, nici morilor nici pivelor pîrîţilor, şi jeluitorii fiind sărmani şi pîrîţii mai cu putere nu voiesc a-i lăsa să facă şi ei pivă iar şi cu ei de frăţire. Am stăruit în multe chipuri să-i împăcăm şi în mijloc n-au stăruit, nu de alta, ci ca să se folosească numai pîrîţii şi jeluitorii să rabde. Am făcut şi o hartă cum merge pricina în faţa locului, ca să se vază de cinstita judecătorie unde este loc de pivă noă, acum de a se face iarăşi de frăţire şi cînd va umbla piva de la vale, să umble şi această ce o vor face curgerea pricinei. Într-acest chip merge, iară cinstita judecătoria va chibzui cele drepte.

1835, martie 9

Matei Cornescu, Eu popa Ivdochie ot Arcani

Doc. orig hîrtie, în posesia noastră.

10

1836, ianuarie 29.

Cartea de judecată în pricina unei mori şi a unor pive, dată unor săteni din Cîmpul-Fomii şi Stroieşti.

★

Judecătoria jud. Gorju

Popa Gheorghe Daviţoiu, Gheorghe Bican, Ilie Popescu, Radu Coiculescu, Constandin nepotul său ot Stroieşti i ot Cîmpul-Fomii, după jalba ce au dat către prezedenţia acestii judecătorii la 11 ale trecutului ghenar, supt nr. 94, s-au înfăţişat la judecată înaintea noastră un Barbu sin Mariia şi Badea sin popa Ilie ot Cîmpul-Fomii, arătînd jeluitorii că sînt peste 55 de ani trecuţi, de cînd un popa Ilie împreună cu un Gheorghe Băloi şi cu un Steghe Matei, au făcut o moară şi de sînt 30 de ani trecuţi, au făcut şi o pioă frăţească într-alt iaz spre apus, pe care au şi stăpînit-o în bună pace, atît părinţii lor cît şi ei pînă acum, cînd pîrîtul Barbu s-au pus de au făcut o pioă nouă cu depărtare numai de zece stînjeni de cea veche, luînd şi doi părtaşi de ai lor din piva cea veche de minţi şi zătorind apa au înecat pioa lor cea veche şi stă pioa din pricina lor de la înecare şi pînă acum. Cerere făcînd-o se îndatora pîrîţii să-şi aridice pioa cea nouă fiindcă au înecat-o pă a lor, că nu se poate umbla. Dintră pîrîţi răspunsă Badea sin popa Ilie, că pioa cea veche fiind făcut în moşia lui de tată său Ilie împreună cu socrii şi părinţii jeluitorului de douăzeci şi cinci ani trecuţi şi nemaiputînd-o suferi în moşia lui, s-a învoit cu Barbu Coiculescu de au făcut pe cea nooă în moşia lui din jos de cea veche, cu depărtare cam şaptesprezece stînjeni, făcîndu-l şi pe el părtaş; în care pio nu să împotrăvesc a primi şi pă jeluitorii cu partea ce au în pioa cea veche.

Jeluitorii răspunseră împotrivă că nu să vor strămuta din pioa cea veche, cerînd a se îndatora pîrîţii să-şi aridice pioa cea nouă, ca să le fie apa slobodă să nu pricinuiască şi de aici înainte înecătura pioelor, adăogînd pe lîngă aceasta că pîrîţii cu aceea pio le-au luat apa şi de la moară, care o au tot de tovărăşiie pîrîtul Badea şi pă lîngă pioele stă şi moara de astă toamnă încoaci, cerînd a se îndatora pîrîţii să le plătească atît venitul pioei, cît şi venitul morii ce li se cuvine partea lor. Pîrîţii se împotriviră, zicînd că nici le-au luat apa de la moară, nici le-au stătut moara din pricina ce zice, şi le-au stătut din pricina că este stricată, sărind călcîiul de la butură. De aceea nici să cunosc datori a plăti venitul morii. Iar pentru pio, neputînd tăgădui că au stătut din pricina piilor, zisără că să mulţumesc a da în stăpînirea jeluitorilor pioa lor cea nouă şi să o stăpînească atîta vreme, cît să va dovedi că au stătut a lor din pricina facerii pioei celei noi şi jeluitorii nu primiră aceasta, ci împotrivă, cerură tot ca şi întîi, adecă să se strice pioa cea nouă, ca să nu le mai pricinuiască înecătură şi să-i despăgubească de paguba ce să va dovedi prin cercetare la faţa locului, că li s-au pricinuit cu facerea pioelor celii nouă. Deci de vreme ce însuşi pîrîţii mărturisiră în judecătoria că pioa jeluitorilor în care este deopotrivă părtaş cu dînşii şi Badea sin popa Ilie, unul din pîrîţi, este făcută din vechime, adecă de douăzeci şi cinci de ani trecuţi şi că de atunci

şi pînă acum şi-au avut şi stăpînirea în pace de către dînşii. De aceea după pravilă partea 2, capitolul 3, paragraf 16, litera 10, nu pot acum pîrîţii a ţine pioa cea nouă, măcar şi vad vechi de ar fi avînd, de vreme ce cu facerea pioelor pricinuieşte înecătură pioi jeluitorilor, fiind cu apropiere una de alta şi găsim cu cale să-şi aridice pioa lor, lăsînd apa slobodă, a nu mai pricinui înecătura piei jeluitorilor. Şi pentru că fără drept cuvînt şi fără ştire de judecată, au făcut această urmare, datori sînt să plătească jeluitorilor şi venitul pioei, ce se va dovedi prin cercetare la faţa locului, că ar fi putut loa din partea lor ce au într-acea pio, încă pă vremea ce au stătut din pricina facerii pioaii celei nouă. Iar către aceasta datori sînt să plătească jeluitorilor şi din venitul morii partea lor ce li se va cuveni, pă cîtă vreme au stătut, de să va dovedi prin cercetare la faţa locului, că au stătut din pricina pîrîţilor, iar nu din altă osebită pricină, iarăşi după pravilă, partea 5 cap. 9 paragraf 1 de la adaos, litera 88, iar cel nemulţumit pă această hotărîre să se facă apelaţie la cinstit divanul Craiovei, secsia civilă în sorocul legiuit de două luni, după primirea copiei de anafora. 1836, ghenarie, 29. Prezedentul Nicolae Oteteleşanu, sluger, Vasilie Mungescu, biv treti logofăt, procit grefier Vasile Mungescu.

Prezedentul judecătoriei jud. Gorj

Copie întocmai după cea adevărată care este în condica judecătorii 1836, Chenar 21

Prezident Nicolae Oteteleşanu, sluger, procit Vasile Mungescu

L.S.

Astăzi la cincisprezece ale lunii lui iulie, am primit copiia de anafora prin dumnealui suptcîrmuitorul plăşii. 1836, iulie 15. Popa Gheorghe Daviţoiu

Suptcîrmuirea plăşii Jiului.

Cel mai sus iscălit şi-au primit copia de anafora pentru care s-au adeverit. 1836, iulie 15

Indescifrabil

Doc. orig. hîrtie, în posesia noastră.

11

1838 octombrie 30

Cercetarea făcută de aleşii satului Cîmpul-Fomii în pricina dintre Dumitru Ciobotea şi Cătuţ din Arcani, pentru o piuă.

★

Cinstită suptocîrmuirea a plăşii Jiului.

Plecaţi aleşii satului Cîmpul-Fomii.

După jalba ce au dat Dumitru sin Constandin Ciobotea dintr-acest sat, în pricina unui vad de pivă ce are a-l împărţi cu cumnatul său Cătuţ ot Arcani, la care jalbă să sloboadă cinstită poruncă supt nr. 20 către noi, ca să cercetăm cu cumpătate împrejurarea cuprinsă şi să facem îndestulare judecătorului, iar fiind pricină de nemulţumire, cu raport să-i trimit

amîndouă părţile înaintea dumitale, la care cinstită poruncă următor fiind mergînd în faţa locului cu amîndouă părţile faţă, am intrat în cercetare. Arată jeluitorul că pîrîtul fiind dus la rînd, jeluitorul văzînd că piua este stricată şi pîrîtul fiind dus, au pus oameni cu bani au dres-o, puind de au făcut şi optzeci oca de mei. Întrebîndu-se şi pîrîtul ce răspunde, arată că el fiind dus în slujbă, au lucrat jeluitorul şi au şi mîncat-o, dar de îi va întoarce partea sa, [el] îi va întoarce cheltuiala. Jeluitorul se împotrivi zicînd că lui i se cuvine trei părţi cu a mătuşii-si Ilinca şi pîrîtului o parte şi pentru această cere a i se întoarce cheltuiala de la pîrît, ca unu ce n-au fost în lucrul pivei şi apoi să fie slobod pe partea sa. Pîrîtul fără a-i întoarce cheltuiala, s-au pus şi au intrat în piuă şi nu numai pe partea ce i se cuvine, ci şi pe partea mătuşii-să, ce au luat cu embatic şi cincisprezece ani. Şi noi de cercetarea ce am făcut, găsirăm cu cale că mai întîi trebuia să-i întoarcă cheltuiala jeluitorului şi apoi să intre în stăpînire pe partea sa, iar nu şi pă partea mătuşii-sa şi de aceea se îndatoră pîrîtul săi plătească cheltuiala lucrului şi venitul pă partea mătuşi-sa. Pîrîtul nefiind mulţumit a-i plăti nici într-un chip, de aceea se trimiseră la cinstita ocîrmuire şi cum va găsi cu cale, aşa va rămînea.
1838, octomvrie 30.
Nr. 126

Nicolae Popescu, Staicu Nicolescu, Staicu Bălan aleşi Ion Vărăşoiu scriitor.

Doc. orig. hîrtie, în posesia noastră.

12

1846, mai 28

Raportul aleşilor din Arcani pentru o pricină de piuă între Constandin Berca şi Ion Arcanu din acelaşi sat.

★

Cinstita suptocîrmuire a plaiului Vîlcan.

Plecat raport de la aleşii satului Arcani.

La cercetarea ce s-au făcut lui Constandin Berca, după jalba ce au dat-o un Ioan Arcanu, pentru numitul Constandin, pentru un zapis ce-l are dat de la tatăl lui Constandin la mîna lui Ion Arcanu, cu plecăciune am primit porunca cinstitei suptocîrmuiri şi întocmai am fost următori cinstitei porunci şi am adus amîndouă părţile la casa de adunare şi le-am făcut straşnică cercetare. Mai întîi am intrat în cercetarea lui Ion Arcanu jeluitorul cu ce temei de înscris caută parte în piva lui Constandin Berca. Arată un zapist făcut din leatul 1832 octomvrie 27, iscălit de doi oameni martori cu scriitorul, dat de tatăl lui Constandin. Berca dempreună şi cu Constandin fiul său, ca să facă ei amîndoi şi să stăpînească Radu Berca trei maie şi numitul Ioan un mai cît va ţine aceste lemne. Aşa după ce că au făcut-o, au stăpînit-o doi ani, iar după ce că au murit Radu Berca, s-au pus Constandin fiul său şi nu le-au mai îngăduit ca să stăpînească şi

de sînt acum 12 ani, să află păgubaş. Aşa noi numaidecît am întrebat şi pe Constandin Berca, cu ce cuvînt nu-l îngăduie în pivă sau să-i plătească cheltuiala lei 32 parale 20, adecă treizeci şi doi şi parale douăzeci munca acelei pive. El arată şi zisă că nu-i zapistul bun, ci mincinos, iar noi după cercetarea ce am făcut acelui zapist, s-au găsit cu adevărat bun, trăind şi scriitorul acelui zapist, precum şi martorul al acestui zapist. De aceea noi neputîndu-l împăca la faţa locului, se trimiseră amîndouă părţile cistitei suptocîrmuiri spre a li se cerceta această pricină. 1846, mai, 28, nr. 2282.

Ion Lăpădătescu, Vasile Cătuţi, Dumitraşcu Cornescu, aleşi

L.S.

Scriitori Sandu Pîrvuţoiu.

1846, mai 28. Înfăţişîndu-se la suptocîrmuire pîrîiaşii (sic) cu acest raport, din cea mai pătrunsă cercetare ce s-au făcut pricinii, cererea jeluitorului Ion Arcanu, s-au cunoscut nedreaptă şi mincinoasă, căci deşi au înfăţişat acel înscris din 1832, octomvrie 27, ca din partea tătîne pîrîtului, dar să înţelege a fi încă mincinoasă, fiindcă pîrîtul au tăgăduit că nu ştie de el şi nici chiar jeluitorul n-au avut stăpînire după dînsul de au trecut atîta vreme peste ani 13. Deaceia s-au dat hotărîre ca pîrîtul să-şi stăpînească şi de acum înainte în bună pace aceea pivă şi nici o parte măcar să dea jeluitorului.

Pentru dumnealui suptocîrmuitor

Indescifrabil

Doc. orig. hîrtie, în posesia noastră.

ВОДЯНЫЕ И СУКНОВАЛЬНЫЕ МЕЛЬНИЦЫ В ДОЛИНЕ ЖАЛЕША (УЕЗД ГОРЖ) В XVII—XIX ВВ.

РЕЗЮМЕ

Используя архивный материал, большей частью неопубликованный (некоторые документы являются собственностью автора), автор статьи приводит ряд новых данных и фактов о возникновении и развитии водяных и сукновальных мельниц в селах из долины Жалеша: Руншу, Сэнэтешть, Арканъ, Кымпул-Фомий, Столожань и Строешть (уезд Горж, Олтения) в XVII—XIX вв. Автор показывает, что мельницы были закреплены за поместьями, упоминаясь во всех документах о продаже, наследовании, дарении и обмене. В Румынии, как и на Западе, мельница являлась в старые времена привилегией: мельницы были у господаря, а также у помещиков и монастырей, владевших привилегированными поместьями.

В селах крестьян «мошненов», не являвшихся крепостными, мельницы принадлежали наиболее зажиточным крестьянам. Крестьянам часто приходилось бороться против помещиков, которые стремились захватить их землю с местом для мельницы.

В XVIII в. и в первой половине XIX в. известны несколько случаев купли или захвата поместий с мельничным бродом со стороны помещиков, не принадлежавших к селам «мошненов».

В отношении сукновальных мельниц автор подчеркивает, что документальные данные свидетельствуют о наличии различных процессов и споров, начинавшихся как правило из-за мельничного места.

Водяные мельницы развивались постепенно с древних времен, сукновальные же мельницы только во второй половине XIX века и в первом десятилетии XX в. получили сильное развитие, так что долина Жалеша стала самым известным центром во всей Отлении.

LES MOULINS À FARINE ET À FOULON DE LA VALLÉE DU JALEȘ (GORJ) AUX XVIIe — XIXe SIÈCLES

RÉSUMÉ

Utilisant des documents pour la plupart inédits (dont certains sont la propriété de l'auteur), le présent article apporte tout une série de précisions touchant l'apparition des moulins à eau à farine et à foulon — des villages de Runcu, Sănătești, Arcani, Cîmpul-Fomii, Stolojani et Stroiești, de l'ancien département de Gorj (Olténie), aux XVIIe — XIXe siècles. Ces moulins appartenaient aux domaines des boïards et figurent dans tous les actes de vente, de succession, de donation et d'échange des terres respectives. Dans les pays roumains comme en Occident, la meunerie était autrefois un privilège féodal : il y avait des moulins princiers, seigneuriaux et, sur les domaines privilégiés de l'Eglise, les moulins dits conventuels. Dans les villages de *moşneni* (paysans libres, petits propriétaires terriens) les moulins appartenaient aux *moşneni* jouissant d'une certaine aisance. Ceux-ci avaient souvent à lutter contre les boïards qui tentaient d'accaparer les terres qui donnaient accès au moulin. Parfois c'étaient des boïards étrangers au village qui achetaient ou occupaient abusivement les propriétés des *moşneni* pourvues d'un moulin. De tels cas sont signalés notamment au XVIIIe siècle et dans la première moitié du XIXe.

Pour ce qui est des moulins à foulon, les documents font fréquemment mention de litiges et de procès entre villageois, ayant généralement pour origine l'accès au moulin.

Alors que le développement des moulins à farine remonte fort loin dans le passé, celui des moulins à foulon ne date que de la seconde moitié du XIXe siècle et du début du nôtre, où ils prirent un tel essor que la vallée du Jaleș devint sous ce rapport le centre le plus réputé de toute l'Olténie.

LUPTA ORĂŞENILOR DIN CÎMPULUNG-MUSCEL ÎMPOTRIVA ASUPRIRII FEUDALE ÎN SEC. AL XVII—XVIII-LEA

DE

C. ŞERBAN

În comparaţie cu celelalte oraşe ale Ţării Romîneşti din evul mediu, Cîmpulungul-Muscel s-a dezvoltat în condiţii istorice deosebite. În sec. al XIV-lea a fost capitala ţării, în sec. al XV—XVI-lea un important punct de vamă sau schelă la hotarul cu Transilvania, iar în secolele următoare un centru meşteşugăresc şi comercial pe principalul drum comercial care lega Ţara Romînească cu oraşul Braşov.

Cîmpulungenii practicau în evul mediu meşteşuguri diferite. Pe apa Tîrgului funcţionau cîteva zeci de mori, pive şi dîrste [1], scaunele de carne se aflau în partea de sud a oraşului în apropierea tăbăcăriilor şi săpunăriilor, un mare număr de cizmari, olari, lemnari, fierari, ţesători etc. posedau ateliere cu prăvălii pe Uliţa cea Mare, care trecea prin faţa bisericii Bărăţia, uliţă care constituia principala stradă comercială.

Pe piaţa permanentă a oraşului se vindeau mărfuri alimentare, de îmbrăcăminte, de încălţăminte, de uz casnic etc., iar în tîrgul săptămînal şi în bîlciul anual de la sf. Ilie (20 iulie), care se ţinea timp de 12 zile, în apropiere de mănăstirea Cîmpulung şi fostul Cloaşter, se desfăceau cu bucata şi cu ridicata mărfuri ca : lînă, pături, postavuri, bumbac, scumpie, cherestea, păpuşi de sfoară, ştreanguri de cînepă, dar şi vite, cai, cereale, peşte, vinuri etc. Aceste mărfuri proveneau de la meşteşugarii localnici, de la meşteşugarii şi ţăranii din satele dimprejur şi de la marii negustori străini de oraş din ţară sau de peste hotare. În însemnările sale de la începutul sec. al XVIII-lea, Del Chiaro subliniază importanţa economică a bîlciului anual din Cîmpulung [2].

În acelaşi timp meşteşugarii şi negustorii din Cîmpulung îşi desfăceau mărfurile lor la bîlciurile şi tîrgurile săptămînale din ţară şi în

---

[1] Arh. St. Buc., ms. 377, f. 308 v, 317.

[2] Del Chiaro, *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia* . . ., Bucarest, 1914, p. 29 30.

oraşele din sudul Transilvaniei, mai ales la Braşov, în special: vinuri, piei crude şi tăbăcite, lînă, cherestea, ceară etc.

Toate acestea dovedesc că în Cîmpulung-Muscel, ca în multe oraşe ale Ţării Romîneşti, economia de schimb era în plină dezvoltare, că oraşul constituia în sine un puternic centru de producţie de mărfuri şi de schimb care aproviziona nu numai piaţa locală, dar şi o parte a pieţii interne a Ţării Romîneşti şi a unei părţi din piaţa Transilvaniei.

O importantă îndeletnicire a orăşenilor era cărăuşia. În acest scop ei posedau mijloace de transport şi animale de tracţiune deosebit de numeroase pentru transportul mărfurilor negustorilor străini de oraş. Din această cauză cîmpulungenii transformaseră puţinele locuri de cultură agricolă pe care le aveau în păşuni pentru hrana vitelor. Astfel, moşia oraşului cuprindea multe locuri pentru fîneţe şi izlaz. Pe lîngă aceasta, pe moşia oraşului mai existau — spre deosebire de alte oraşe ale Ţării Romîneşti — şi un număr de 7 munţi unde cîmpulungenii ţineau căşerii şi stîne, iar în sec. al XVIII-lea şi fierăstrae. Într-un document din 1630 sînt menţionate cele şapte masive păduroase care astăzi păstrează în mare parte aceleaşi denumiri [1].

Cîmpulungenii se bucurau mai ales din sec. al XVI-lea de o seamă de privilegii întărite prin hrisoave de diferiţi domni. Aceste privilegii se refereau la : a) dreptul de stăpînire deplină asupra moşiei şi vetrei oraşului; b) dreptul de judecată exercitat de organele alese ale orăşenilor, reprezentaţi prin judeţ şi pîrgari; c) dreptul de monopol al vînzării vinului în limitele hotarului oraşului; d) dreptul de protimisis în practicarea cărăuşiei pe tot timpul anului [2].

În schimb, orăşenii erau obligaţi să răspundă faţă de domnie la o serie de dări la care erau supuşi contribuabilii întregii ţări (de ex. : dijma din oi, porci, stupi, cereale, vin, fîn, tăiatul pădurilor, podvoade, biruri etc.) [3]. Cîmpulungenii mai plăteau părpărul şi vinăriciul pentru viile pe care le aveau atît pe moşia oraşului, cît şi pe moşiile altor stăpîni de pămînt [4].

Într-o lucrare de mai mari proporţii consacrată istoriei oraşelor din Ţara Romînească şi Moldova în sec. al XVIII-lea şi la începutul sec. al XIX-lea, am arătat că lupta orăşenilor împotriva asupririi feudale cunoaşte în general, după cauzele şi obiectivele urmărite, două forme: a) lupta împotriva sarcinilor fiscale; b) lupta pentru eliberarea moşiei şi vetrei oraşelor de sub stăpînirea reprezentanţilor clasei stăpînitoare [5]. Studiind însă arhiva oraşului Cîmpulung-Muscel, singura păstrată de

[1] Biblioteca Acad. R.P.R., suluri 6, doc. 4. ; I. Răuţescu, *Cîmpulung-Muscel. Monografie istorică*, Cîmpulung, 1943, p. 13.

[2] Biblioteca Acad. R.P.R., suluri 6.

[3] P. P. Panaitescu, V. Costăchel şi A. Cazacu, *Viaţa feudală în Ţara Romînească şi Moldova (sec. XIV—XVII)*, Buc., 1957, p. 436—7.

[4] Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă, XVIII; m-rea Nucet, XVII, XX, XXII şi mss. 256, 457.

[5] O parte din această lucrare s-a publicat; vezi, *Aspecte din lupta orăşenilor din Ţara Romînească şi Moldova împotriva asupririi feudale în sec. XVIII şi la începutul sec. XIX* în „Studii", nr. 6, 1960 şi nr. 3, 1961.

altfel sub numele de „Pînza oraşului" [1], am ajuns la concluzia că lupta orăşenilor împotriva asupririi feudale a avut aici pe de o parte o durată mai mare, începînd din sec. al XVII-lea, iar pe de alta a căpătat forme caracteristice, drept urmare a condiţiilor istorice specifice de dezvoltare.

Din lectura documentelor aflate pe „Pînza oraşului" apare foarte limpede cum şi cînd au luptat cîmpulungenii împotriva asupririi feudale: 1) împotriva egumenilor m-rii Cîmpulung pentru menţinerea scutirilor şi privilegiilor oraşului; 2) împotriva puterii centrale pentru reducerea birului, a corvezilor şi a dijmelor; 3) împotriva abuzurilor egumenilor mănăstirilor Radu Vodă din Bucureşti şi Nucet (Dîmboviţa), în perceperea vinăriciului şi a altor taxe de la viile ce le aveau pe moşiile acestor mănăstiri.

Aşadar, la Cîmpulung-Muscel nu se întîlneşte forma de luptă dusă de orăşeni pentru eliberarea moşiei şi vetrei oraşului. Aceasta îşi are explicaţia în faptul că moşia şi vatra oraşului nu erau aşezate pe loc domnesc, ci pe ocină moşnenească. Prin urmare, puterea centrală nu avea posibilitatea să facă danie dintr-o proprietate care nu-i aparţinea. Pe de altă parte, cîmpulungenii beneficiau din vechime de dreptul de protimisis în vînzarea oricăror bunuri imobile de pe moşia şi vatra oraşului: case, locuri de casă, vad de moară, vii, delniţe. În cazul decesului unui orăşan datornic faţă de o persoană străină de oraş, datoria celui decedat era achitată cu banii rezultaţi din vînzarea bunurilor acestuia numai între orăşeni. În numeroase acte ale oraşului dreptul de protimisis în vînzările imobiliare era menţionat prin cuvintele: „Ci orăşanii să fie volnici să facă ce le va fi voia lor cu aceste moşii" [2]. Din cele 39 documente cuprinse în „Pînza oraşului", aproape 1/3 din ele se referă la problema stăpînirii depline asupra moşiei şi vetrei oraşului [3].

În sec. al XVIII-lea, cînd acest drept al orăşenilor este pe punctul de a fi încălcat, se specifică menţinerea acestui privilegiu într-un act din 1734, în felul următor: „...după cum iaste obiceiul oraşului Cîmpulung ca să nu aibă voe, au din boiari, au din neguţători, au veri care din oameni

---

[1] Biblioteca Acad. R.P.R., suluri 6. „Pînza oraşului" Cîmpulung este un document unic în felul lui, atît ca formă, cît şi ca conţinut. El are o lungime de 7,10 m şi o lăţime de 0,44 m şi cuprinde un număr de 39 documente înşirate unul după altul, începînd din anul 1559 şi sfîrşind cu anul 1747. Numai ultimul document şi preambulul „pînzei oraşului" sînt originale, celelalte fiind copii din sec. al XVIII-lea. Toate documentele se referă la privilegiile şi scutirile orăşenilor din Cîmpulung-Muscel. Pentru faptul că acest document, neobişnuit de lung, a fost lipit pe o fîşie de pînză, ca să reziste mai mult timp, cîmpulungenii l-au numit „Pînza oraşului". Documentul a fost publicat parţial în 1845 de N. Bălcescu şi A. T. Laurian în „Magazin istoric pentru Dacia", vol. V, p. 331—359 şi studiat pentru prima dată de către C. D. Aricescu în *Istoria Cîmpulungului, Prima rezidenţă a Romîniei*, vol. I, Buc., 1855, p. 175—178. Acte şi referiri la acest document vezi în N. Iorga, *Studii şi documente*, Buc., vol. I—II, 1901, p. 293; „Revista istorică", 1915, p. 20—24; D. Băjan, *Vechile aşezăminte ale Cîmpulungului. Documente de la Arhivele Statului*, I (1586—1840), Cîmpulung (f.a.) p. 29, 30, 62—64. D. Băjan-Rucăr, *Pînza oraşului Cîmpulung* în „Piatra Craiului", 1929, nr. 11—12, p. 2—5; I. Răuţescu, *Cîmpulung-Muscel* ..., p. 361—365 care dă şi facsimile. Din 1931 „Pînza oraşului" Cîmpulung se află depusă la Biblioteca Academiei R.P.R. din Bucureşti, secţia mss, suluri 6, de Maria I. Glogoveanu. Ea e conservată într-un tub de metal cu diametrul de 8,5 cm şi cu o lungime de 66 cm.

[2] Biblioteca Acad. R.P.R., suluri 6, doc. 6.

[3] Biblioteca Acad. R.P.R., suluri 6.

streini dintr-altă parte a cumpăra case sau moşie aici în Cîmpulung, fără de cît numai iar din orăşani..."[1].

Cîmpulungenii au respins totdeauna încercările nu numai ale persoanelor particulare de a poseda proprietăţi pe moşia oraşului, dar şi ale unora din membrii obştei cărora urmăreau să le limiteze drepturile cînd constatau la aceştia tendinţe de subordonare economică a obştei. Relativ la aceasta se cunoaşte un proces din 1744 între orăşeni şi preoţii de la biserica Bărăţia, pentru o moară de pe apa Tîrgului, pe care o cumpăraseră aceştia din urmă cu aproape 30 de ani mai înainte. La proces, orăşenii au arătat că posedau un privilegiu potrivit căruia străinii erau împiedicaţi să se aşeze în oraş prin cumpărare de proprietăţi. Ei au declarat că „de ar fi avut voe streinii să între cumpărători în Cîmpulung, ar fi venit mulţi, cu sume mari de bani şi, fiind ei supuşi dajdilor Vistierii, pînă acum s-ar fi cuprinsu acel oraş de streini"...[2]. Invocînd acest drept, orăşenii au cîştigat procesul. Numai în anul următor cînd domnia a acordat preoţilor bisericii Bărăţia un vad de moară pe apa Tîrgului — mai jos decît al orăşenilor—, cele două părţi în litigiu s-au împăcat[3]. O încercare de a anula această danie în 1749 s-a lovit de hotărîrea domnească din 1745[4]. Acesta era singurul caz de înstrăinare din moşia oraşului în baza unei danii domneşti, care însă nu a afectat întru nimic condiţia juridică a masei orăşenilor, pentru că preoţii bisericii Bărăţia s-au obligat să păstreze vadul de moară pentru nevoile gospodăriei lor.

Cu toate acestea pe moşia oraşului s-au stabilit oameni străini în sec. al XVII—XVIII-lea, dar în condiţii cu totul deosebite. Astfel, un document din 1633 arată că în primele decenii ale sec. al XVII-lea, din cauza asupririi fiscale şi a stăpînilor de moşii, un mare număr de ţărani au fugit din sate şi s-au stabilit pe moşia oraşului cu *consimţămîntul* orăşenilor, care i-au cuprins la plata birului ca făcînd parte din obşte[5]. Matei Basarab a întărit prin hrisov condiţia juridică a acestor ţărani ca orăşeni, însă numai pentru aceia stabiliţi în oraş pînă în 1627.

În prima jumătate a sec. al XVIII-lea se cunoaşte un singur caz de cumpărare a unor proprietăţi urbane de către o persoană străină de oraş. Ne referim la vornicul Preda Drugănescu care în 1734 a cumpărat case de piatră cu pivniţă, cu grajd şi cu curte în valoare de 300 de taleri. Actul este confirmat de Iorga judeţul, de Constantin biv judeţ şi popa Ianache protopopul care reprezentau la acea dată autorităţile alese ale oraşului[6]. Un alt caz se petrece în 1785, cînd un număr mare de ţărani din Transilvania, fugiţi în urma represiunilor sîngeroase dezlănţuite împotriva răsculaţilor conduşi de Horea, Cloşca şi Crişan, s-au aşezat tot cu *permisiunea* cîmpulungenilor pe vatra oraşului, în mahalaua Vişoi şi pe moşia oraşului în satele Voineşti şi Valea Mare[7]. Aceste puţine cazuri

---

[1] I. Răuţescu, *op. cit.*, p. 31.
[2] N. Iorga, *op. cit.*, vol. I—II, p. 302.
[3] *Ibidem*, p. 304.
[4] *Ibidem*, p. 305.
[5] Biblioteca Acad. R.P.R., suluri 6, doc. 5; I. Răuţescu, *op. cit.*, p. 363.
[6] I. Răuţescu, *op. cit.*, p. 31.
[7] *Ibidem*, p. 34, 370.

sînt în acelaşi timp şi exemple cu privire la creşterea populaţiei unor oraşe din Ţara Romînească în sec. al XVII—XVIII-lea.

1. Lupta orăşenilor din Cîmpulung împotriva egumenilor m-rii Cîmpulung care făceau parte din rîndurile obştei a avut ca obiectiv privilegiile şi scutirile oraşului acordate de domnie cînd orăşenilor, cînd călugărilor acestei mănăstiri. Printre principalele privilegii la care ţineau orăşenii erau dreptul de judecată al orăşenilor şi dreptul de vamă din veniturile oraşului.

Dreptul de judecată al orăşenilor constituia o prerogativă exercitată în toate oraşele Ţării Romîneşti de către judeţ în prezenţa pîrgarilor oraşului. În a doua jumătate a sec. al XVII-lea, la a doua domnie a lui Grigore Ghica, printr-o hotărîre domnească pîrcălabul oraşului, boierul Oancea Lerescu, a fost numit judecător la Cîmpulung (1672), să-i judece pe toţi orăşenii numai în zilele zborului (bîlciului) sfîntului Ilie — deci pe timp limitat — şi să-i globească pentru vina lor [1]. O poruncă din 1673 stabilea şi o taxă de 1 ban la 10 bani, ce urmau s-o plătească orăşenii acestui pîrcălab [2].

Dreptul de vamă constituia un important venit al oraşului Cîmpulung la care erau supuşi deopotrivă atît orăşenii, cît şi ţăranii, negustorii, boierii, slujitorii, preoţii, călugării, care treceau sau descărcau marfă în tîrgul permanent, în cel săptămînal sau în cel anual de la zborul sf. Ilie (20 iulie). Dreptul de vamă aparţinea din principiu domniei [3] care-l încasa din sec. al XVII-lea prin pîrcălabul de oraş [4]. De obicei, domnia acorda unele scutiri de la plata vămii sau o parte din venitul vămii locuitorilor oraşului. Alteori ea acorda parţial sau total venitul vămii unor persoane sau instituţii străine de oraş, cum ar fi, de ex., mănăstirile şi boierii.

Cîmpulungenii au reuşit în sec. al XVII—XVIII-lea să obţină unele scutiri de la plata vămii şi au dus o luptă continuă atît pentru menţinerea lor, cît şi pentru lărgirea lor. Astfel încă din timpul celei de-a treia domnii a lui Radu Mihnea (1611—1616) cîmpulungenii au obţinut — invocînd acte mai vechi — un hrisov de scutire de vama pîrcălabilor de oraş (1615) pentru orice fel de marfă vindeau sau cumpărau... „să nu dea nimic vamă cum au fost obiceiul lor"[5]. Aşa cum a fost dat actul nu se preciza dacă este vorba de un privilegiu care se aplica în orice împrejurare sau numai în anumite perioade. Abia în 1636 domnia a acordat cîmpulungenilor scutire de vamă numai la zborul sf. Ilie pentru vînzarea sau cumpărarea de cai, boi, oi, pături, peşte ş.a.[6].

---

[1] C. D. Aricescu, *op. cit.*, vol. I, p. 181—182.

[2] Arh. St. Buc., m-rea Cîmpulung, LX—54, ; Biblioteca Acad. R.P.R., MCDXLIII 31 ; D. Băjan, *op. cit.*, p. 62—63.

[3] P. P. Panaitescu, V. Costăchel, A. Cazacu, *op. cit.*, p. 434.

[4] C. Şerban, *Sistemul vamal al Ţării Romîneşti în sec. XVIII*, în *Studii şi articole de istorie*, vol. III, Buc., 1961, p. 130.

[5] Biblioteca Acad. R.P.R., suluri 6, doc. 3; „Magazin istoric pentru Dacia", vol. V, p. 331—333 ; I. Răuţescu, *op. cit.*, p. 361—362.

[6] Biblioteca Acad. R.P.R., suluri 6, doc. 6 ; „Magazin istoric pentru Dacia", vol. V,p. 336—339 ; I. Răuţescu, *op. cit.*, p. 363—365. În 1646 o nouă întărire, vezi Biblioteca Acad. R.P.R., suluri 6, doc. 9, 10; din nou în 1659 întărire, *idem*, doc. 12; în 1660, *idem*, doc. 13; în 1672 o nouă întărire, *idem*, doc. 18 ; vezi şi Arh. St. Buc., m-rea Cîmpulung LXI—27 ; I. Răuţescu, *op. cit.*, p. 367.

Din timpul celei de-a doua domnii a lui Grigore Ghica (1672—1673) au început procesele dintre m-rea Cîmpulung şi orăşeni pentru unele taxe din vama oraşului, drept care era revendicat de egumenul mănăstirii. El a pornit de la faptul că, în aprilie 1672, egumenul m-rii Cîmpulung a înaintat o jalbă la domnie arătînd că judeţul oraşului, anume Andrei, împreună cu pîrgarii se amestecă şi iau vama din vînzarea peştelui, venit care din vremea lui Matei Basarab ar fi aparţinut mănăstirii [1]. Fără a mai proceda la efectuarea unor cercetări, domnia a poruncit judeţului oraşului — la 12 aprilie 1672 — să nu se mai amestece în atribuţiile oamenilor m-rii pentru că în caz contrar va fi aspru pedepsit; „căci apoi vei petrece de la domnia mea certare şi scîrbă" încheia actul domnesc [2]. O altă poruncă din 8 iulie 1674 de la Gheorghe Duca hotăra ca judeţul oraşului, acelaşi Andrei, să aibă grijă ca pe viitor orăşenii să dea mănăstirii Cîmpulung cămănăritul (o vadră de butea de vin), vama de peşte (cinci ocale de car) şi limbile de vacă tăiate sîmbăta la scaunele de carne, pe motiv că aceste privilegii ar fi fost acordate mănăstirii tot de către Matei Basarab [3]. La toate acestea s-a adăugat porunca domnească din 14 ianuarie 1675 prin care acelaşi domnitor întărea mănăstirii Cîmpulung venitul cămănăritului oraşului care trebuia să fie plătit de către orăşeni [4].

Beneficiind de strîngerea taxelor vamale şi a unor dijme în zilele zborului sf. Ilie, egumenul mănăstirii exercita în acelaşi timp şi dreptul de judecată asupra acelora găsiţi în vină de neplata acestor taxe, drept contestat de obştea orăşenilor din Cîmpulung. Aceasta a provocat deschiderea unui mare proces la divan susţinut de orăşeni împotriva egumenului mănăstirii Cîmpulung.

După ce au fost prezentate vechile hrisoave ale oraşului, care se păstrau pe vremea aceea la biserica Bărăţia [5], Gheorghe Duca împreună cu marii boieri au acordat cîştig de cauză orăşenilor. Astfel, prin hrisovul domnesc din 17 ianuarie 1675 se hotăra ca orăşenii să fie scutiţi de orice fel de vamă de peşte, de cămănărit şi de a preda limbile de vacă tăiate sîmbăta la scaunele de carne pe de o parte, iar pe de alta ca egumenul mănăstirii Cîmpulung să nu se mai amestece în dreptul de judecată al orăşenilor: „... iar peştile şi limbile şi carnea care au fost luînd-o pîrcălabii şi călugării de la mănăstire, am socotit domnia mea, ca fiind ei călugări, nu să cuvine ca să ia aceastea, ci le-am pus domnia mea jos, ca să aibă orăşanii pace să nu mai dea, şi nici judeţul să n-aibă voe a lua aceastea, ci să fie ertaţi de toate, căci au şi ei multe cheltuieli şi multe nevoi, şi cu judecata oraşanilor încă să n-aibă călugării, şi pîrcălabii treabă a să amesteca, ci să judece judeţul lor cu pârgarii, şi cu bătrînii oraşului precum scrie mai sus, şi pre aceasta i-am aşezat domnia mea, ca să nu mai fie nici o gîlceavă întru dînşii..." [6].

---

[1] Biblioteca Acad. R.P.R., MCDXLIII—3; întărit în 1661, *idem*, MCDXLIII—7.
[2] Arh. St. Buc., m-rea Cîmpulung, LXII—50.
[3] *Idem*, LXII—57; Biblioteca Acad. R.P.R., MCDXLIII—33.
[4] *Ibidem*, LXII—58.
[5] N. Iorga, *op. cit.*, vol. I—II, p. 292—293.
[6] Biblioteca Acad. R.P.R., suluri 6, doc. 22.

Această hotărîre a divanului a avut o însemnătate atît de mare în viața orășenilor încît aceștia au ridicat, în 1675, un monument de piatră în formă de cruce pe care l-au așezat în piața orașului, cunoscut sub numele de „Crucea jurămîntului" [1]. Asemenea monumente din piatră care să confirme privilegiile domnești acordate orășenilor sînt foarte rare în Țara Romînească. Cele cunoscute pînă acum provin tot din sec. al XVII-lea, unul aflîndu-se la Tîrgoviște, iar celălalt lîngă Pitești [2].

Crucea jurămîntului de la Cîmpulung care se păstrează și astăzi zidită în peretele fostei clădiri a Magistratului, este înaltă de peste 2 m și poartă pe ea o inscripție referitoare la privilegiul de judecată și de vamă al cîmpulungenilor. Această inscripție este următoarea : „...iar călugării sau pîrcălabii, sau măcar alții, să nu aibă a să amesteca ca să strice judecata, și obiceiul lor ce au fost de la alți bătrîni domni, ci toate legile și judecățile lor să fie stătătoare..." [3]. Relativ la plata taxelor vamale și a altor dijme se menționează în această inscripție „mila orașului (Cîmpulung), cum să fie iertat de vama de pîine, să nu dea vamă domnească așijderea și orășanii să nu dea vamă, ori de ce vor vinde... și nici județul să nu aibă voe a lua vamă de la orășani, di ce vor vinde....".

În piața orașului Cîmpulung a fost ridicat la sfîrșitul sec. al XVIII-lea, un al doilea exemplar — existent și astăzi — al acestei cruci pe care se reproduce cu foarte mici modificări textul privilegiului domnesc acordat în 1674. Ca să se deosebească de primul exemplar localnicii au numit-o „Crucea pîrgarilor". Ele fac parte din puținele documente epigrafice referitoare la istoria orașelor feudale din Țara Romînească.

După cîțiva ani, în vremea domniei lui Șerban Cantacuzino, egumenul mănăstirii Cîmpulung a uzurpat privilegiul orășenilor referitor la drepturi de vamă și de judecată. Procesul redeschis de către orășeni în 1681 s-a judecat la divan, în prezența marilor boieri și a domnului. Sprijinind interesele mănăstirii, domnia a dat parțial cîștig de cauză egumenului și anume impunînd pe orășeni să plătească din nou mănăstirii Cîmpulung taxa cămănăritului și vama din carele cu pește aduse spre vînzare [4]. În schimb a hotărît ca orășenii să fie „în pace" de rîndul judecăților [5]. După cîțiva ani însă domnia a acordat din nou pîrcălabilor de Cîmpulung dreptul de a-i judeca pe toți locuitorii orașului „au oroșean, au țăran, au popă, au slujitor, au birnic, au cine ar fi" [6], în caz că nu plăteau vama datorată la zborul sf. Ilie. În timpul lui C. Brîncoveanu (1689) orășenii au pierdut din nou venitul anual, fiind acordat iar mănăstirii [7].

Taxele vamale și anume vama carelor cu pește (cinci ocale de fiecare car), cămănăritul (o vadră de fiecare bute cu vin) au fost plătite de orășeni

---

[1] D. Băjan, *Monumentele Cîmpulungului, Crucea jurămîntului*, Cîmpulung, 1929, p. 9—15.

[2] P. P. Panaitescu ..., *Viața feudală* ..., p. 431—432.

[3] Biblioteca Acad. R.P.R., suluri 6, doc. 21 ; C. D. Aricescu, *op. cit.*, vol. I, p. 185—186, D. Băjan, *Monumentele Cîmpulungului, Crucea jurămîntului*, p. 9—11 ; I. Răuțescu, *op. cit.*, p. 353—355.

[4] Biblioteca Acad. R.P.R., suluri 6, doc. 23 ; vezi și o întărire a aceluiași domn în 1688, Arh. St. Buc., m-rea Cîmpulung, LX—68.

[5] Biblioteca Acad. R.P.R., suluri 6, doc. 23; MCDXLIII—13.

[6] Arh. St. Buc., m-rea Cîmpulung, LX—68 ; D. Băjan, *Vechile așezăminte* ..., p. 63—64.

[7] Arh. St. Buc., m-rea Cîmpulung, LXII—80 ; MCDXLIII—34.

călugărilor mănăstirii Cîmpulung în tot cursul sec. al XVIII-lea cu o mică deosebire şi anume începînd din 1708 vama carelor cu peşte se plătea nu numai în natură, ci şi în bani (cîte 9 bani de fiecare car) [1]. La începutul sec. al XVIII-lea cîmpulungenii au reuşit, pe baza unei jalbe, să obţină de la domnie o scutire de taxele vamale pentru „bucatele" (adică cerealele) ce urmau să le vîndă, în tîrg pe tot timpul anului, cu condiţia ca cei privilegiaţi să aibe o stabilitate în oraş de cel puţin 10 ani [2]. Această clauză era o dovadă că domnia exercita un control riguros în ceea ce priveşte veniturile ei provenite de la oraşul Cîmpulung. În cursul sec. al XVIII-lea clauza menţionată mai sus va fi anulată socotindu-se ca privilegiaţi toţi orăşenii, indiferent de timpul pe care-l aveau de cînd se stabiliseră în oraş. Aceasta s-a întîmplat în vremea domniei lui Ioan Mavrocordat, cînd cu cîţiva ani mai înainte se produsese o mare fluctuaţie în rîndul orăşenilor, din cauza războiului austro-turc(1716—1718). În hrisovul acestuia din 14 noiembrie 1718 se preciza că vama de la Cîmpulung urma să se plătească „de tot omul şi toate bucatele ce se vor vinde în oraş afară den orăşeni şi den marii boieri" [3].

În a doua jumătate a sec. al XVIII-lea cîmpulungenii încep să practice o formă mai avansată în lupta pentru dreptul de vamă şi anume trec la *împotrivirea* de a plăti asemenea taxe mănăstirii Cîmpulung. Astfel în timpul războiului ruso-turc din 1768—1774, egumenul mănăstirii Cîmpulung a înaintat o jalbă la divan arătînd că orăşenii nu mai vor să plătească vama de la tîrg, nici cămănăritul şi nici vama de peşte, potrivit vechilor privilegii pe care le avea mănăstirea [4]. Prin hotărîrile divanului din 1771 şi 1773, orăşenii au fost din nou obligaţi să dea vamă de peşte, cămănăritul şi vama la zborul sf. Ilie, fapt confirmat şi de Alexandru Ipsilanti în 1775 [5].

O încercare similară au făcut orăşenii aproape după un deceniu. De data aceasta nu numai că s-au opus la plata oricăror taxe vamale, dar au alungat pe omul mănăstirii trimis în acest scop. Jalba egumenului din Cîmpulung din 22 iulie 1784, demonstrează prin conţinutul ei, formele diferite pe care le lua lupta antifeudală a orăşenilor din Cîmpulung. „Că pe omul mănăstirii nu-l îngădueşte judeţul (să strîngă vama), ci încă îl şi bate, cum nici orăşenii nu vor să plătească cămănărit deplin, ci cît vor ei, şi marfa străinilor (adică a negustorilor străini) o amestecă cu marfa lor, ca să nu poată lua mănăstirea, mila ce are" [6].

Un succes deplin, dar vremelnic, l-au avut orăşenii din Cîmpulung, în legătură cu vama oraşului, în vremea domniei lui N. Mavrogheni (1786—1790). Din actele cercetate pînă acum relative la istoria altor oraşe ale Ţării Romîneşti în sec. al XVIII-lea se observă în politica internă a acestui domn un sprijin consecvent dat orăşenilor în lupta lor împo-

---

[1] Arh. St. Buc., m-rea Cîmpulung, LXI—65; I. Răuţescu, *op. cit.*, p. 182—183.
[2] *Ibidem.*
[3] Arh. St. Buc., m-rea Cîmpulung, LXI—74; şi în restul secolului apare acest privilegiu al orăşenilor referitor la taxele vamale.
[4] *Idem*, m-rea Cîmpulung, LX—146.
[5] *Idem*, m-rea Cîmpulung, LXI—30; LXII—151; vezi şi alte întăriri domneşti ulterioare: V. A. Urechia, *Istoria romînilor*, vol. I, Buc., 1891, p. 109; Arh. St. Buc., ms. 3, f. 249—251; m-rea Cîmpulung, LXI—137, 139.
[6] Arh. St. Buc., m-rea Cîmpulung, LXII—160.

triva asupririi feudale [1]. Într-adevăr, jalba cîmpulungenilor relativ la vama orașului este rezolvată favorabil, în sensul că domnia dă în 1787 un hrisov în baza căruia orășenii sînt scutiți de orice fel de taxă vamală [2]. După războiul austro-turc din 1787—1792 orășenii din Cîmpulung sînt din nou siliți de domnie să plătească unele taxe vamale egumenului mănăstirii Cîmpulung. La jalba acestuia din 11 martie 1791 [3], Mihai Șuțu impune pe orășeni la 29 martie același an [4] la plata unor asemenea taxe; situația se continuă pînă la sfîrșitul secolului [5].

În cursul sec. al XVIII-lea dreptul de judecată al cîmpulungenilor a fost restabilit mai ales după desființarea pîrcălabilor de oraș și înlocuirea lor cu ispravnicii de județ. Din acest moment dreptul de judecată aparține în mod exclusiv orășenilor. Într-un hrisov din 1775 se arată că judecata orășenilor se face *numai* de către județ de plîngeri, fără a se mai amesteca și ispravnicul [6]. După un an însă a fost numit în Cîmpulung ca reprezentant al domniei, un epistat, în persoana unui boier. Una din prerogativele sale era judecarea în mod permanent numai a boierilor căftăniți, a negustorilor străini și a companiștilor stabiliți în oraș [7].

Astfel, timp de două veacuri (secolele XVII—XVIII) cîmpulungenii s-au judecat cu mănăstirea Cîmpulung pentru privilegiile și scutirile orașului, reușind ca la începutul secolului al XIX-lea să plătească numai cămănăritul, vama carelor cu pește și vama zborului sf. Ilie, iar dreptul de judecată să-l exercite județul ajutat de pîrgari asupra celei mai mari părți din orășeni cu excepția boierilor căftăniți, a negustorilor străini și a companiștilor.

2. Ca și populația celorlalte orașe ale Țării Romînești, Cîmpulungenii au dus o luptă continuă împotriva puterii centrale în legătură cu plata birului, cu îndeplinirea corvezilor și a numeroaselor dijme din produsele ce rezultau de pe moșia lor.

Pe la jumătatea sec. al XVI-lea orășenii reușiseră să obțină în a treia domnie a lui Mircea Ciobanul (1558—1559) o scutire pentru carele cu lemne și cu fîn pe care le dăduseră pînă atunci în fiecare an la Crăciun [8], iar la începutul sec. XVI au fost scutiți de a mai da găleata de cereale și de a mai presta orice fel de slujbă domnească [9].

Cea mai importantă obligație fiscală față de domnie era însă birul — plătit la vistierie — a cărei valoare se stabilea de către domnie. Plata birului se făcea prin cislă — pe cap de familie — organizată și controlată de județul și pîrgarii orașului.

În prima jumătate a sec. al XVII-lea nu avem știri relative la valoarea birului plătit de cîmpulungeni. De altfel în această perioadă știrile docu-

---

[1] C. Șerban, *Aspecte din lupta* ..., în „Studii" nr. 3, 1961, p. 628, 632, 635.
[2] V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. III, p. 28—30; Arh. St. Buc., ms. 15, f. 40.
[3] Arh. St. Buc., m-rea Cîmpulung, LXII—168.
[4] *Idem*, LXI—144.
[5] *Idem*, LXI—151, LXII—170.
[6] Arh. St. Buc., ms. 3, f. 249—251; V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 109.
[7] C. D. Aricescu, *op. cit.*, vol. II, p. 19; I. Răuțescu, *op. cit.*, p. 152—153.
[8] Biblioteca Acad. R.P.R., suluri 6, doc. 2.
[9] *Idem*, doc. 3; vezi și întăriri mai tîrziu în 1636, *idem*, doc. 6; în 1646, *idem*, doc. 9, 10; în 1659, *idem*, doc. 12; în 1660, *idem*, doc. 13.

mentare referitoare la birul plătit şi de alte oraşe sînt foarte sărace, iar uneori inexistente. Reforma fiscală a lui Matei Basarab [1] a stabilit valoarea birului prin ruptoare şi cu orăşenii despre care aflăm date concrete abia în timpul domniei lui Grigore Ghica. În 1662, domnia a eliberat un hrisov prin care se arăta că orăşenii din Cîmpulung urmau să plătească „Cu ruptul" 1100 ughi, în două rînduri : la 23 aprilie (sf. Gheorghe) 550 ughi şi la 26 octombrie (sf. Dumitru) 550 ughi, potrivit unui vechi hrisov. Totodată se adăuga menţiunea referitoare şi la unele scutiri : de taler, de miere, de ceară, de găleată de fîn, de seu, de podvoade, de mertice, de cai de olac, de toate slujbele şi mîncăturile care sînt peste an. Valoarea birului şi scutirile de slujbele domneşti şi alte impuneri erau motivate de hrisov, că oraşul nu ar avea loc de arătură fiind aşezat la loc de munte [2]. În vremea domniei lui Radu Leon (1664—1669) orăşenii au făcut o nouă „tocmeală" cu puterea centrală referitoare la plata birului, reuşind chiar să-l reducă cu 40 ughi. În felul acesta valoarea birului se ridica la 1060 ughi plătibili tot în două rînduri pentru că „este oraşul de munte şi fiind hrana lor cu multă nevoie, fără loc de arătură" [3].

În timpul domniei lui Şerban Cantacuzino (1678—1688) orăşenii ca şi celelalte categorii de contribuabili au avut mult de suferit de pe urma politicii fiscale a puterii centrale. Valoarea birului a crescut, au apărut noi dări, corvezile deveneau din ce în ce mai numeroase, dijmele din cereale, fîn, ceară, miere, unt nu se mai terminau. Nemaiputînd suporta greutatea acestor obligaţii fiscale („de multul greu ce au asupra lor" [4]), cîmpulungenii au înaintat jalbă la domnie cerînd reducerea valorii birului şi acordarea de noi scutiri. Altfel ei ameninţau că vor părăsi oraşul, „vor să se risipească şi să fugă" [5] orăşenii. Numai în asemenea condiţii, (1688) judeţul oraşului, Manole, a obţinut un nou hrisov domnesc care fixa valoarea birului, stabilit prin tocmeală cu domnia. Faţă de cel plătit pe vremea lui Radu Leon, acum birul era ceva mai mare şi anume de 1266 1/2 ughi şi 33 parale, plătibil însă în patru rînduri, în loc de două ca pînă atunci. Totodată, pentru că orăşenii se arătaseră în mare sărăcie „este (oraşul) îngreunat de multe dări, a rămas la multă lipsă şi sărăcie", domnia le-a acordat şi o serie de scutiri ca : birul mărunt de ţară, de taler, de miere, de ceară, de găleată de fîn, zahareale, dare de oaste, sursaturi, rumptările şi sataralele ce sînt peste silişti, birul lefilor, birul oştilor, birul cailor, rînduiala vacilor şi a oilor, birul untului, al meiului, sama a doua şi a treia [6].

Politica fiscală a lui C. Brîncoveanu [7] a lovit şi mai rău pe contribuabilii Ţării Romîneşti. Cît priveşte pe cîmpulungeni, birul lor stabilit prin ruptoare a crescut aproape de trei ori, cît era pe timpul lui Şerban

[1] D. Mioc, *Reforma fiscală din vremea domniei lui Matei Basarab*, în „Studii" nr. 2, 1959, p. 53—85.
[2] Biblioteca Acad. R.P.R., suluri 6, doc. 14.
[3] *Idem*, doc. 16; I. Răuţescu, *op. cit.*, p. 367.
[4] Biblioteca Acad. R.P.R., suluri 6, doc. 24.
[5] C. D. Aricescu, *op. cit.*, vol. I, p. 119.
[6] Biblioteca Acad. R.P.R., suluri 6, doc. 24.
[7] H. Chircă, *Veniturile vistieriei lui Constantin Brîncoveanu după condica vistieriei*, în *Studii şi materiale de istorie medie*, vol. I, 1956, p. 213—232; *Cronicarii munteni*, E.P.L., Buc., 1961, vol. II, p. 112.

Cantacuzino — deşi scutirile acordate de domnie erau aceleaşi. Astfel, valoarea birului în această vreme se ridică la 3 750 ughi. Singurul avantaj pe care-l aveau orăşenii era plata birului în 5 rînduri de cîte 750 ughi şi anum : la 26 octombrie (sf. Dumitru), la 23 aprilie(sf. Gheorghe), la sama cea mare, la haraci, la adaosul haraciului [1]. Cu toate ameninţările făcute că vor sparge oraşul, domnia nu s-a înduplecat să le scadă birul şi numai le-a acordat treptat unele noi scutiri, ca de ex. în 1695 scutirea de plata ierbăritului pentru vitele pe care le cumpărau pentru a le tăia [2], iar în 1698 scutirea de plata fumăritului pentru prăvăliile şi mai ales cîrciumile pe care le aveau în oraş [3]. Începînd din 1710 ei au obţinut de la domnie monopolul încărcării şi descărcării mărfurilor negustorilor străini [4].

Cu toate acestea, obligaţiile faţă de domnie pe care le aveau orăşenii deveniseră atît de grele încît aceştia s-au hotărît să spargă oraşul şi să fugă în alte părţi. Într-un act din 1717 se relatează acţiunea cîmpulungenilor care au fugit din oraş risipindu-se în alte părţi şi producînd în felul acesta mari pagube vistieriei prin neplata birului. „Spărgîndu-se acest oraş (Cîmpulung) şi fugind şi făcîndu-se Visterii pagubă pentru dajdea ce da ei" [5]. Fuga cîmpulungenilor din oraş trebuie să fi fost o stare generală atît la oraşe, cît şi la sate în vremea lui C. Brîncoveanu. Numărul locuitorilor oraşului Cîmpulung a scăzut şi mai mult în timpul războiului austro-turc (1716—1718), fapt care a adus noi dificultăţi vistieriei. Pentru acest motiv pe timpul lui Ioan Mavrocordat domnia a fost nevoită să reducă valoarea birului plătit de cîmpulungeni aproape la jumătate, din ce fusese mai înainte, rămînînd adică numai 2000 ughi. El urma să fie plătit în patru rînduri a cîte 500 ughi de fiecare dată [6].

După ocuparea Olteniei de Imperiul austriac, veniturile Ţării Romîneşti s-au redus considerabil, deşi domnia căuta să scoată de la locuitori cam tot atîta cît lua şi mai înainte, pentru că haraciul ţării nu se redusese în raport cu populaţia ţării [7]. De aceea sarcinile fiscale pe care le suportaseră pînă atunci şi locuitorii din Oltenia urmau acum să fie plătite numai de locuitorii Ţării Romîneşti de la răsărit de Olt. Cu toate că în vremea lui N. Mavrocordat haraciul ţării a scăzut pe o scurtă perioadă [8], totuşi pe timpul lui Constantin Mavrocordat, sarcinile fiscale ale oraşului Cîmpulung au crescut din nou. În 1733 birul fixat prin ruptoare cu domnia se dublase în comparaţie cu situaţia din 1717, el avînd o valoare de 4 250 ughi plătibil în şapte rînduri, în sume neegale care variau între 856 de ughi şi 420 ughi [9].]

La jalba orăşenilor din acelaşi an prin care arătau greutăţile ce le aveau la plata birului, puterea centrală a acordat acestora numai scutirea

[1] Biblioteca Acad. R.P.R., suluri 6, doc. 25 ; data de 1688 este contrazisă de alţi cercetători care o fixează la 1704.

[2] Biblioteca Acad. R.P.R., suluri 6, doc. 28.

[3] *Idem*, doc. 29.

[4] *Idem*, doc. 30.

[5] *Idem*, doc. 26.

[6] *Ibidem*.

[7] M. Berza, *Haraciul Moldovei şi Ţării Romîneşti în sec. XV—XIX* în *Studii şi materiale de istorie medie*, vol. II, Buc., 1957, p. 42.

[8] *Cronicarii munteni*, E. P. L., Buc., 1961, vol. I, p. 533—534.

[9] Biblioteca Acad. R.P.R., suluri 6, doc. 36.

de goştinărit [1]. Noului domn Mihai Racoviţă (1741—1744) orăşenii i-au înaintat alte jalbe obţinînd de la acesta confirmarea scutirii de fumărit [2] de care se mai bucuraseră pe timpul lui C. Brîncoveanu. Tot în 1742 cîmpulungenii au obţinut scutirea de cotărit şi de cămănărit [3].

În a doua domnie a lui Mihai Racoviţă orăşenii au cerut prin jalbă confirmarea scutirilor vechi şi noi, pe care domnia le-a acordat. Astfel, în 1743 un hrisov stabilea scutirea acestora de: ierbărit, ciohodărit, goştinărit (1 000 de rîmători) şi cotărit. Oieritul şi dijmăritul urmau să le plătească numai un ban de fiecare bucată. Totodată orăşenii obţineau confirmarea monopolului încărcării şi descărcării mărfurilor negustorilor străini şi al comerţului cu bucata pentru orice fel de mărfuri [4]. Dacă ne gîndim că ei mai aveau de la alţi domni şi monopolul vînzării vinului şi al rachiului, ne putem da seama de veniturile pe care le realizau şi din care trebuiau să plătească un bir atît de ridicat.

O încununare a luptei lor perseverente pentru obţinerea unui număr cît mai mare de scutiri şi privilegii s-a produs în 1747 cînd au obţinut de la Constantin Mavrocordat confirmarea tuturor copiilor actelor oraşului strînse pînă atunci, care au alcătuit aşa-zisa „Pînză a oraşului" [5].

La sfîrşitul sec. al XVIII-lea birul plătit de orăşeni a scăzut, mai ales în perioada războaielor ruso-turce desfăşurate pe teritoriul Ţării Romîneşti, în timpul cărora mulţi locuitori au părăsit oraşul stabilindu-se în alte părţi. Or, se ştie că birul se plătea numai de locuitorii a căror stabilitate era permanentă. Astfel, în ultimul deceniu al sec. al XVIII-lea birul cîmpulungenilor se ridică numai la 1287 de lei [6], o valoare foarte apropiată de aceea pe care o avusese birul cu 100 de ani mai înainte.

3. Aceeaşi dîrzenie şi perseverenţă au manifestat cîmpulungenii şi în lupta împotriva egumenilor mănăstirilor Radu Vodă şi Nucet, pentru viile lor de lîngă Piteşti. De multă vreme orăşenii cultivau podgorii întinse în această regiune pe dealurile Topoloveni, Ciocăneşti şi Văleni, iar vinurile obţinute le vindeau fie la cramele de la vie, fie în dughenele şi prăvăliile din oraş unde se bucurau de dreptul de monopol [7]. Pentru aceasta ei plăteau la vistierie ca dijmă vinăriciul domnesc — pentru producerea vinurilor — , precum şi o dare în bani — părpărul — pentru că vindeau aceste vinuri [8].

În prima jumătate a sec. al XVII-lea însă mănăstirea Radu Vodă a luat în posesie, prin danie, o parte din podgoriile din dealul Vălenilor [9] iar mănăstirea Nucet, din secolul al XVI-lea, din cele de pe dealul Topolovenilor [10]. Potrivit unui document de la începutul secolului al XVIII-lea [11]

---

[1] Biblioteca Acad. R.P.R., suluri 6, doc. 37.
[2] *Idem*, doc. 38.
[3] *Idem*, doc. 39.
[4] *Idem*, doc. 27.
[5] *Idem*, doc. 39.
[6] C. D. Aricescu, *op. cit.*, vol. I, p. 120.
[7] Biblioteca Acad. R.P.R., suluri 6, doc. 9—10.
[8] P. P. Panaitescu ... *Viaţa feudală* ..., p. 366—367.
[9] Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă, XVIII—2, 3, 4.
[10] Arh. St. Buc., m-rea Nucet, XX—11; I. Răuţescu, *Topolovenii, monografie istorică*, Buc., 1939, p. 17—19.
[11] Arh. St. Buc., ms. 256, f. 183—184; ms. 705 d. 475 v. m-rea Radu Vodă V—13.

se pare că aceste danii făcute de domnie veneau în sprijinul orăşenilor întrucît obligaţiile lor la plata vinăriciului erau acum mai uşoare ca înainte. Astfel, ei plăteau egumenilor mănăstirilor respective, vinăriciul boieresc sau mănăstiresc (o vadră din 20) în loc de vinăriciul domnesc (o vadră din 10). Hrisovul din 1636 menţiona că orăşenii din Cîmpulung urmau să dea pentru viile de lîngă Piteşti 12 bani de bute, părpărul şi vinăriciul domnesc dacă viile se aflau pe moşie domnească şi vinăriciul boieresc dacă se aflau pe alte moşii [1]. Un alt avantaj pe care îl aveau orăşenii în această nouă situaţie se referă la cîştigurile în bani pe care le realizau cu transportul vinului mănăstirilor de la vie pînă la pivniţele de depozitare.

Urmărind să cîştige mai mult de pe spinarea orăşenilor, egumenii mănăstirii Radu Vodă au început să săvîrşească unele abuzuri. Astfel ei pretindeau şi încasau vinăriciul în bani, iar nu în natură şi sileau pe orăşeni să transporte vinurile mănăstirii la pivniţele acesteia din Bucureşti, fără plată, cu buţile şi carele cîmpulungenilor. În timpul domniei lui Matei Basarab orăşenii au hotărît să curme aceste abuzuri şi s-au opus de a mai plăti vinăriciul şi părpărul. Refuzul lor a continuat chiar şi după ce marele spătar Diicul şi marele vornic Dragomir le-au trimis cîte o carte în care li se poruncea să revină asupra hotărîrii lor [2].

Procesul cîmpulungenilor cu mănăstirea Radu Vodă pentru plata vinăriciului s-a judecat în 1647 şi Matei Basarab a recunoscut că jalba orăşenilor este dreaptă. În baza unui nou hrisov din 29 septembrie 1647, s-a hotărît ca orăşenii să dea numai vinăriciul boieresc şi cel domnesc în natură, iar vinurile mănăstirii să fie transportate pe cheltuiala şi cu mijloacele puse la dispoziţie de egumen [3]. Hotărîrea domnească a fost întărită ulterior printr-un zapis dat de către orăşeni egumenului mănăstirii Radu Vodă [4].

Pe vremea domniei lui Grigore Ghica (1660—1664) se deschide un nou proces între cîmpulungeni şi egumenul mănăstirii: Radu Vodă care reuşise să încheie, la 18 octombrie 1661, cu o parte din orăşeni un aşezămînt potrivit căruia aceştia se obligau să plătească vinăriciul în bani, 30 de bani de vadră, şi un plocon de 7 ocale de orz [5]. Mulţi dintre orăşeni au refuzat să recunoască acest aşezămînt şi drept urmare au încetat de a mai plăti vinăriciul. Cercetările începute de şetrarul Ghioca [6] au continuat pînă în 1664 cînd s-a judecat procesul la divan, în urma căruia au fost restabilite drepturile cîmpulungenilor în sensul că ei urmau să plătească numai părpărul şi vinăriciul în natură [7].

Prin aceleaşi procedee, egumenul mănăstirii Nucet reuşise în 1669 să transforme plata vinăriciului din natură în bani. Ca şi egumenul mănăstirii Radu Vodă acesta încheiase tot cu o parte din orăşeni un aşezămînt

[1] Biblioteca Acad. R.P.R., suluri 6, doc. 8; Arh. St. Buc., m-rea Nucet III—5, XX—11.
[2] Biblioteca Acad. R.P.R., suluri 6, doc. 11; C. D. Aricescu, *op. cit.*, vol. I, p. 121.
[3] *Ibidem.*
[4] Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă, XVIII—19, 20.
[5] Arh. St. Buc., ms. 256, f. 588.
[6] Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă, XVIII—27.
[7] Biblioteca Acad. R.P.R., suluri 6, doc. 15.

asemănător potrivit căruia vinăriciul se plătea cîte 30 de bani de vadră la care se adăuga o taxă de 29 de bani de nume pentru caii şi carele ce urmau să transporte vinul mănăstirii de la podgorie la pivniţă [1].

În timpul războiului dintre turci şi austrieci de la sfîrşitul sec. al XVII -lea din cadrul Ligii sfinte, cîmpulungenii au avut mult de suferit prin devastarea viilor şi a cramelor lor de lîngă Piteşti. Lipsiţi de veniturile de la aceste podgorii, ei au refuzat să mai plătească vinăriciul. O carte de vinărici de la Constantin Brîncoveanu din 27 iulie 1690 menţionează că oştile austriece luaseră buţile cu vin ale orăşenilor, „ne-au prădat şi ne-au băut vinul". La ancheta ordonată de domnie, drept urmare la jalba egumenului mănăstirii Nucet, care pretindea plata vinăriciului pentru cantitatea de vin existentă înainte ca aceasta să fie jefuită [2], aceştia au motivat atitudinea lor astfel: „socotim că, cum răbdăm noi de vinuri să rabde şi mănăstirea de vinăriciu" [3]. Deşi orăşenii aveau dreptate, ei au fost obligaţi de domnie să plătească vinăriciul, însă în anumite condiţii [4]. Astfel, plata se făcea în bani şi în două rînduri: pînă la 6 ianuarie cîte 20 de bani de bute, iar pînă la 20 iulie cîte 10 bani de bute. În caz contrar ei urmau să plătească totul în natură, în aceeaşi toamnă. Cît priveşte transportul vinului de la vie la locurile de depozitare ale mănăstirii urmau să se facă pe socoteala lor [5].

La începutul sec. al XVIII—lea abuzurile oamenilor egumenului mănăstirii Nucet s-au înteţit în aşa fel încît cîmpulungenii trebuiau să plătească pe lîngă vinăriciul boieresc în natură, un plocon de 12 bani pe cramă, o „oală" cu vin toamna, cîte „trei struguri" şi un ban de la toate cramele; iar cînd se scria vinăriciul, se plătea de fiecare nume cîte o „tigvă" de vin [6]. La jalba de protest înaintată de orăşeni în 1709 domnia a restabilit vechile obligaţii ale orăşenilor în sensul că aceştia urmau să plătească numai vinăriciul boieresc şi domnesc şi un plocon de 16 bani [7].

La sfîrşitul domniei lui Constantin Brîncoveanu cîmpulungenii au avut de suferit de pe urma egumenului mănăstirii Nucet datorită faptului că acesta a căutat să extindă monopolul vînzării vinului şi pe podgoriile pe care orăşenii le aveau lîngă Piteşti. Astfel, sub pretext că la cramă nu se pot vinde vinurile mănăstirii, domnia a interzis începînd din 1713 ca orăşenii să mai vîndă vinurile la cramele lor de la vie [8]. Aceeaşi măsură a fost aplicată şi orăşenilor care aveau vii pe moşia mănăstirii Radu Vodă. La procesul deschis de cîmpulungeni pentru dreptul de vînzare al vinului la cramă, argumentul puternic invocat de egumenul mănăstirii Radu Vodă a fost existenţa unor documente mai vechi pe baza cărora domnii anteriori acordaseră

---

[1] Arh. St. Buc., m-rea Nucet, XX—26.
[2] *Ibidem*, XII—36.
[3] *Ibidem*, XX—77.
[4] *Ibidem*.
[5] *Ibidem*, XX—37.
[6] *Ibidem*, XX—48; I. Răuţescu, *Topolovenii* ..., p. 25—26.
[7] *Ibidem*.
[8] Arh. St. Buc., m-rea Nucet, XX—50.

acest monopol mănăstirii. Aceste documente afirma egumenul, erau depuse la Sfîntul Munte. Crezut numai pe cuvînt, egumenul a cîștigat procesul și orășenii au fost obligați să-și vîndă vinurile lor numai pe piața orașului Cîmpulung [1]. Cîțiva ani mai tîrziu însă, în 1715, procesul a fost redeschis tot de către orășeni, pe timpul domniei lui Ștefan Cantacuzino. În cursul cercetărilor s-a dovedit că mărturia egumenului mănăstirii Radu Vodă depusă în 1713 fusese falsă, că mănăstirea nu poseda nici un fel de document în sensul celor mărturisite de el. Astfel, divanul a restabilit dreptul de vînzare al vinului cîmpulungenilor la cramă [2]. În cursul secolului al XVIII-lea asemenea procese dintre orășeni și mănăstirile Radu Vodă și Nucet pentru vînzarea vinului lor la cramă s-au repetat. În 1734—1735 pe timpul domniei lui Grigore al II-lea Ghica, cîmpulungenii din nou au pierdut procesul pentru acest privilegiu [3]. Abia la sfîrșitul sec. al XVIII-lea se hotărăște în mod definitiv în ce măsură puteau orășenii să se bucure de dreptul de a vinde vinul la cramă. Astfel, în 1792 un hrisov domnesc hotărăște ca vînzarea vinului la cramă să se facă de către orășenii din Cîmpulung numai pe o anumită perioadă de timp, adică între 15 septembrie și 30 octombrie și între 15 martie și 15 mai [4]. În felul acesta domnia a căutat să împace ambele părți care se judecau de atîta vreme pentru un asemenea privilegiu.

În cursul secolului al XVIII-lea se constată o tendință vădită din partea egumenilor mănăstirilor Radu Vodă și Nucet de a obliga pe cîmpulungeni să plătească vinăriciul în bani, la care orășenii s-au opus. Aceasta a determinat pe unii orășeni ca Popa Ioan, Necula și Fiera să refuze a mai plăti vinăriciul pe motiv că în trecut ar fi fost iertați de domnie [5]. De multe ori orășenii înaintau jalba la domnie declarînd că nu pot plăti vinăriciul în bani, „că iaste peste putință și cu păs să dăm bani" [6]. Procesul lor s-a judecat în 1724 cînd domnia a hotărît ca pe viitor vinăriciul să fie plătit *numai* în natură: „să dați vinăriciul în vin... iar nu bani, cum este obiceiul în toată țara". Cît privește restanțele de plată a vinăriciului, ele puteau să fie plătite nu numai în natură, dar și în bani [7]. În a doua jumătate a sec. al XVIII-lea tendința plății vinăriciului în bani devine tot mai frecventă, fapt care se prelungește și la începutul secolului al XIX-lea. O poruncă a divanului Țării Romînești din 5 iulie 1790, hotăra plata vinăriciului pentru mănăstirea Nucet, cu 2 bani vadra și părpărul [8].

O altă formă a abuzurilor practicate de egumenul mănăstirii Radu Vodă în perceperea vinăriciului de la cîmpulungeni era măsurarea vinului cu unități de capacitate false. Deși din vremea lui Constantin Brîncoveanu fusese înființată vadra de aramă domnească de 10 ocale, totuși

---

[1] Biblioteca Acad. R.P.R., suluri 6, doc. 31, vezi și doc. 32.
[2] *Ibidem*; I. Răuțescu, *Cîmpulung Muscel* ..., p. 26.
[3] Arh. St. Buc., m-rea Nucet, XVII—32, XX—72.
[4] Arh. St. Buc., ms. 256, f. 583.
[5] Arh. St. Buc., m-rea Nucet, XX—58.
[6] Biblioteca Acad. R.P.R., suluri 6, doc. 33.
[7] Arh. St. Buc., m-rea Nucet, XXX—61; Biblioteca Acad. R.P.R., suluri 6, doc. 33; vezi și o întărire din 1733, *idem*, doc. 34.
[8] Arh. St. Buc., m-rea Nucet, XX 102, 112; I. Răuțescu, *Topolovenii*..., p. 28.

oamenii mănăstirii, măsurau vinurile cu o vadră mai mare, înşelîndu-i în acest fel pe orăşeni. Pe timpul domniei lui Constantin Mavrocordat, în 1732, s-a judecat un alt proces al orăşenilor cu egumenul mănăstirii Radu Vodă, de data asta referitor la măsurarea vinului. Judecata a hotărît ca pe viitor „să nu ieie vinăriciul cu vadra mare făcută de călugări, ci cu vadra de aramă domnească de 10 ocale"[1].

Abuzurile repetate ale egumenilor mănăstirilor Nucet şi Radu Vodă au determinat redeschiderea procesului referitor la măsurarea vinului în 1743. Hrisovul lui Mihai Racoviţă dat în favoarea cîmpulungenilor stabilea valoarea vinăriciului, a părpărului, scutirile de dijma putinilor cu struguri şi a livezilor de la vie, precum şi normele pentru măsurarea vinului cu vadra dreaptă de 10 ocale şi numai de către orăşeni[2].

★

Din cele de mai sus rezultă că lupta orăşenilor din Cîmpulung-Muscel împotriva asupririi feudale în sec. al XVII—XVIII-lea care s-a continuat la începutul sec. al XIX-lea a avut ca obiectiv în primul rînd menţinerea privilegiilor şi scutirilor de care se bucurau ca locuitori liberi stabiliţi pe moşie moşnenească. În acest fel ei au apărat veacuri de-a rîndul stăpînirea deplină a moşiei şi vetrei oraşului. Din acest punct de vedere Cîmpulung-Muscel este singurul oraş din Ţara Romînească care îşi menţine moşia şi vatra în stăpînire obştească. În acelaşi timp, cîmpulungenii au reuşit să exercite prin judeţul şi pîrgarii lor dreptul de judecată — restrîns parţial la sfîrşitul sec. al XVII-lea, să obţină scutiri de vamă pentru produsele lor, să obţină monopolul vînzării vinului în oraş al monopolului comerţului cu amănuntul şi monopolul scaunelor de carne.

De asemenea, lupta lor împotriva obligaţiilor fiscale, a corvezilor şi a dijmelor faţă de domnie a cunoscut succese importante prin reducerea valorii birului, dar mai ales prin acordarea unui număr foarte mare de scutiri. Din acest punct de vedere, variaţia curbei valorii birului plătit de orăşeni, în cursul celor două secole este foarte semnificativă. În fine, orăşenii cîmpulungeni au reuşit în cea mai largă măsură să stăvilească abuzurile egumenilor mănăstirilor Radu Vodă din Bucureşti şi Nucet (Dîmboviţa) în perceperea vinăriciului de la viile din dealurile de lîngă Piteşti.

În cursul celor două secole studiate — sec. XVII—XVIII — formele luptei de clasă dusă de orăşeni împotriva asupririi feudale sînt variate. *Nesupunerea* manifestată la plata taxelor vamale, la plata vinăriciului şi a părpărului, la judecarea lor de către alte instanţe străine de oraş este urmată de *fuga* în masă, cînd sarcinile fiscale îi copleşesc. Această fugă duce deseori la spargerea oraşului. Cele mai numeroase sînt însă *procesele* judecate de divan, pentru menţinerea privilegiilor şi scutirilor încălcate de reprezentanţii clasei stăpînitoare.

Spre deosebire de alte oraşe ale Ţării Romîneşti, la Cîmpulung — aşezat pe moşie moşnenească — lupta orăşenilor împotriva asupririi

[1] Biblioteca Acad. R.P.R., suluri 6, doc. 35.
[2] *Idem*, doc. 27.

feudale are un aspect deosebit. Pentru privilegiile şi scutirile oraşului, marea masă a orăşenilor, reprezentaţi prin judeţ şi pîrgari, duce lupta împotriva unor vechi membrii ai obştei — biserica Bărăţia, dar mai ales mănăstirea Cîmpulung, care cu sprijinul domniei încearcă să subordoneze interesele întregei obştii. Orăşenii constituiţi în mare parte din negustori şi meşteşugari, purtători ai unor noi relaţii de producţie duc lupta împotriva feudalilor care caută fie să menţină cu orice preţ vechile relaţii de producţie, fie să subordoneze noile relaţii de producţie, intereselor lor de clasă.

Toate acestea duc la concluzia că lupta orăşenilor din Cîmpulung împotriva asupririi feudale în sec. XVII—XVIII se integrează în procesul istoric de destrămare a feudalismului şi de formare a relaţiilor capitaliste pe teritoriul Ţării Romîneşti.

БОРЬБА ГОРОЖАН ИЗ КЫМПУЛУНГ-МУСЧЕЛ ПРОТИВ ФЕОДАЛЬНОГО ГНЕТА В XVII—XVIII ВВ.

РЕЗЮМЕ

Изучая историю города Кымпулунг-Мусчел в период разложения феодализма и формирования капиталистических отношений, на основе документов из «Городского плана» и других фондов, автор отмечает основные аспекты борьбы горожан против феодального угнетения в XVII XVIII вв. Горожане из Кымпулунг-Мусчел выдвигали требования, отличавшиеся от требований горожан из других городов Валахии, так как Кымпулунг-Мусчел находился на помещичьей, а не на господарской земле. Эти требования таковы: а) право на возбуждение судебных процессов и право взимания пошлины с доходов города; б) уплата подати, оброка и выполнение обязательств перед господарем; в) уплата налога на вино и за право его хранения. Формы антифеодальной борьбы, которую вели жители Кымпулунга, различны: а) неподчинение; б) уход из города; в) возбуждение процессов в диване.

В течение XVII XVIII веков горожане из Кымпулунг-Мусчел добились важных успехов, которые способствовали разложению старых феодальных отношений и укреплению новых капиталистических производственных отношений в городе Кымпулунг-Мусчел.

LA LUTTE DES CITADINS DE CÎMPULUNG-MUSCEL CONTRE L'OPPRESSION FÉODALE AUX XVIIe — XVIIIe SIÈCLES

RÉSUMÉ

Étudiant à l'aide des documents de la *Pînza oraşului* (« Plan de la ville ») et d'autres fonds l'histoire de la ville de Cîmpulung-Muscel à l'époque du désagrègement de la féodalité et de l'instauration des relations de production capitalistes, l'auteur évoque les principaux

aspects de la lutte des citadins de Cîmpulung contre l'oppression féodale. Cette lutte poursuit ici des buts différents de ceux des citadins des autres villes de Valachie, du fait que Cîmpulung-Muscel était bâti sur une terre libre, propriété de *moşneni* (paysans libres), et non point du prince. Ces objectifs étaient : a) le droit de justice et le cens perçu sur les revenus de la ville ; b) le paiement des impôts et de la dîme et les prestations de services envers l'État ; c) le payement des droits de vientrage et de l'impôt sur les fûts à vin et les cuves à raisins.

La lutte antifeodale revêt à Cîmpulung des formes variées, qui sont : a) l'insoumission ; b) la fuite ; c) les procès intentés devant le Divan.

Au cours des deux siècles étudiés par l'auteur, les citadins de Cîmpulung-Muscel remportèrent de notables succès qui contribuèrent à désagréger les anciennes relations féodales et à consolider dans leur ville les nouvelles relations de production capitalistes.

S T U D I I   D O C U M E N T A R E

APOLOGIA WEHRMACHT-ULUI ÎN ISTORIOGRAFIA BURGHEZĂ OCCIDENTALĂ

(Însemnări pe marginea unor lucrări publicate în ultimii ani)

Se poate constata că în istoriografia burgheză din ultimul deceniu, curentul profund retrograd de renunțare la orice legitate istorică s-a adîncit în mod deosebit, luînd forme din ce în ce mai generale [1].

Fără îndoială, concretizarea cea mai elocventă a acestei stări de fapt este ilustrată prin valul masiv de lucrări dominate de subiectivism, de iraționalism. Pentru Gerhard Ritter, de pildă, „istoria mondială este o luptă perpetuă între bine și rău, între dumnezeu și diavol" [2] Incontestabil, scopul unor atari afirmații tinde, în fond, să dovedească că desfășurarea evenimentelor istorice nu ar avea un caracter legic, ci unul accidental.

De ce au apărut în istoriografia vest-germană și în istoriografia burgheză, în genere, asemenea lucrări? Pentru că, așa cum arată și A. I. Danilov [3], ele încearcă să demonstreze viabilitatea și stabilitatea orînduirii sociale și de stat capitaliste. Pentru că istoricii din Republica Federală Germană și cei din alte state capitaliste au pornit, ca și Gerhard Ritter, să pună ei înșiși mîna „în aluat pentru a modela imaginea istorică a timpului" [4] și a nu îngădui astfel „ca legenda să ia forme cristalizate" [5], precise. Care este imaginea istorică ce trebuie modelată? Ce legendă este aceea căreia nu i se poate îngădui cristalizarea? „Legenda" care trebuie spulberată se referă la semnificația victoriei obținute împotriva fascismului. „Legenda" care trebuie spulberată este faptul de necontestat că această victorie este rezultatul luptei eroice a popoarelor în frunte cu poporul sovietic. „Legenda" care trebuie spulberată este adevărul istoric obiectiv privind victoria sistemului socialist, a ideologiei socialiste. În dorința de a atinge un atare țel, istoricii burghezi au scris sute și sute de lucrări, „modelînd imaginea

---

[1] I. S. Kon, *Filozofia burgheză a istoriei în impas*, în „Probleme de istorie", nr. 3, 1961, trad. din lb. rusă, Institutul de Studii Romîno-Sovietic, p. 13, 14, 15, 16, 18. Autorul prezintă curente ca: prezenteismul, idiografismul, intuiționismul, misticismul religios etc. În genere, istoricii burghezi nu recunosc caracterul progresiv al procesului istoric.

A. I. Danilov, *Probleme teoretice și metodologice ale științei istorice oglindite în istoriografia burgheză din R.F.G.*, în „An. rom.-sov"., Seria istorie, nr. 2, 1960, p. 140, 141, 142, 143.

[2] Gerhard Ritter, *Echec au dictateur. Histoire de la resistance allemande.* Tr. de l'allemand par Jean R. Weiland, *Carl Goerdeler und die deutsche Widerstandsbewegung*, Plon, Paris, 1956, p. 293.

[3] A. I. Danilov, *art. cit.*, p. 122.

[4] Ritter, *op. cit.*, p. 13.

[5] *Ibidem.*

istorică" după concepţiile lor de clasă, falsificînd adevărul istoric, călcînd cu dispreţ cele mai elementare reguli ştiinţifice.

Falsificarea istoriei celui de-al doilea război mondial de către istoriografia burgheză constituie de aceea scopul numeroaselor tomuri care şi-au făcut în mod zgomotos apariţia, mai ales în ultimii zece ani. Una dintre problemele majore ale acestor lucrări este, de bună seamă, tendinţa de a demonstra că înfrîngerea Wehrmacht-ului în războiul criminal antisovietic s-ar fi datorat doar unor circumstanţe nefavorabile, circumstanţe care nu ar fi atins întru nimic capacitatea de luptă a armatei naziste.

Istoriografia marxistă a dat o replică nimicitoare acestor falsificări ale istoriei celui de-al doilea război mondial, demascînd atît interesele de clasă care au determinat apariţia unor atari lucrări, cît şi neadevărurile, deformările şi calomniile caracteristice conţinutului lor.

Specialiştii militari sovietici ca A. I. Eremenko [1], mareşal al U.R.S.S., coloneii I. Zaiţev [2], I. Aghibalov, N. Sergheev [3], P. Jilin [4] maiorul V. Daşicev [5], colonelul G. Deborin [6] şi mulţi alţii încă au demonstrat prin relevarea unor fapte de arme concrete, de necontestat, cauzele reale ale înfrîngerii Wehrmacht-ului, ca şi adevărata desfăşurare a luptelor de pe frontul sovietic. De asemenea, istoriografia sovietică, prin lucrări de mari proporţii, ca şi prin studii critice de specialitate [7], demască în mod necruţător interesele de clasă imperialiste ce stau la baza tuturor falsificărilor istoriei celui de-al doilea război mondial.

Cea mai frecventă tendinţă de falsificare se referă, în mod incontestabil, la Wehrmacht. Înfrîngerea armatei naziste este învăluită cu grijă, fie în frazele obscure ale prezenteiştilor, fie prin descrierea deosebit de minuţioasă a faptelor izolate, de către zeloşii adepţi ai ideografismului, fie prin frazele confuze ale intuiţioniştilor care invocă în mod „inspirat" deosebita lor capacitate de a retrăi trecutul [8]. În orice caz, formule care de care mai meşteşugite sînt utilizate de scribii marilor monopoluri pentru a reabilita Wehrmacht-ul, pentru a face apologia armatei care după ce a fost zdrobită a capitulat fără condiţiuni în mai 1945.

I

Al doilea război mondial nu se sfîrşise încă şi au şi început să apară lucrări istorice burgheze care arătau tendinţele evidente ale lumii capitaliste de a îngloba Germania într-un

---

[1] A. I. Eremenko, *Împotriva falsificării istoriei celui de al doilea război mondial*, trad. din lb. rusă. Ed. politică, Buc., 1959.

[2] Colonel I. Zaiţev, *Revanşarzii vest-germani propovăduiesc militarismul şi războiul*, în volumul *Împotriva falsificatorilor celui de-al doilea război mondial*, trad. din lb. rusă, Ed. militară, Buc. 1960.

[3] Colonel I. Aghibalov, Colonel N. Sergheev, *Victorii pierdute*, în vol. citat la nota 2.

[4] Colonel P. Jilin, *Împotriva denaturării rolului U.R.S.S. în cel de-al doilea război mondial*, în volumul citat la nota 2.

[5] Maior V. Daşicev, *Despre rolul militariştilor germani în pregătirea celui de-al doilea război mondial*, în volumul citat la nota 2.

[6] Colonel G. Deborin, *Scopurile şi orientarea falsificării celui de-al doilea război mondial*, în vol. citat la nota 2. Vezi şi *Rezultatele reale şi aparente ale celui de-al doilea război mondial*, Institutul de Studii Romîno-Sovietic, Buc., 1960.

[7] D. E. Melnikov, *Cauzele înfrîngerii militare a Germaniei fasciste şi falsificatorii istoriei din Germania occidentală*, Biblioteca Analele romîno-sovietice, Buc., 1960; S. Z. Golikov, *Despre unii falsificatori burghezi ai istoriei celui de-al doilea război mondial*, în vol. la nota 2.; V. M. Hvostov şi A. M. Nekrici, *Cum a izbucnit cel de-al doilea război mondial*, Ed. ştiinţifică, Buc., 1960; I. F. Ivaşin, *Contribuţii la Istoria politicii externe a U.R.S.S. (1917—1960)*, Ed. politică, Buc., 1960; V. T. Fomin, *Împotriva încercărilor de a reabilita pe diplomaţii Germaniei fasciste*, în *Probleme de istorie*. 5/1958. Institutul de Studii Romîno-Sovietic; G. A. Deborin, *Al doilea război mondial*, Ed. politică, Buc., 1960.

[8] Prezenteismul, idiografismul, intuiţionismul etc. sînt curente reacţionare ale filozofiei burgheze a istoriei.

front unic imperialist, împotriva Uniunii Sovietice. În martie 1945, o lucrare publicată la Geneva recomanda o uniune europeană în care Germania trebuia să fie „parte integrantă" [1] urmînd să se stabilească un echilibru statornic între Franța și Germania [2]. După reinstaurarea puterii marilor monopoluri imperialiste prin crearea Republicii Federale Germane, istoricii vest-germani [3] au susținut și continuă să susțină ideea unei federații vest europene care ar fi destinată să salveze pozițiile burgheziei. Lucrările de acest fel tind să ascundă faptul că în R.F.G. s-a creat un focar de război prin reînvierea militarismului agresiv, revanșard.

După concepția acestor apologeți ai imperialismului, intrată într-o atare federație Republica Federală Germană trebuie însă să reprezinte un element de seamă al frontului agresiv. De aceea marile monopoluri nu duc numai o politică de evidentă înarmare, ci urmăresc și restabilirea creditului moral ce trebuie acordat instituțiilor și oamenilor politici de la Bonn. Pe primul plan a apărut, de aceea, necesitatea de a restabili prestigiul armatei hitleriste care a fost nevoită, după cum se știe, să capituleze fără condiții. Armata înfrîntă trebuie prezentată într o lumină cu totul nouă, atribuindu-i-se în același timp „merite" de un înalt nivel etic. S-a ajuns, de pildă, să se afirme că singura „rezistență" împotriva nazismului ar fi fost Wehrmacht-ul, că singurul „patriotism" eficient, activ s-ar fi păstrat sub forma unor considerabile „valori" morale tot în Wehrmacht. Un noian de lucrări istorice de memorii ale diverșilor generali sau diplomați naziști, pline de asemenea „înalte idealuri", și-a făcut apariția rapid.

Indignarea împotriva unor atari publicații a cuprins, cum era și firesc, masele largi ale opiniei publice mondiale. Chiar și unii istorici burghezi au fost nevoiți să ia o anumită poziție critică față de o încălcare atît de flagrantă a adevărului istoric. În 1959, D. C. Watt, de pildă, arăta: „Atmosfera actuală a războiului rece și a mișcării spre o anumită unitate europeană tinde să influențeze judecata noastră retrospectivă privind scopurile rezistenței germane și să provoace în noi simpatie pentru aceste scopuri, simpatie fără nici o legătură cu realitatea timpului în care ele au fost concepute și apărate" [4]. Dacă Watt recunoaște sub o formă atenuată că se falsifică în mod conștient adevărul istoric, Henri Michel, istoric burghez antifascist, arată însă deschis: „Rezistența servește drept alibi noii Germanii ieșite din ruinele anului 1945; mai mult chiar, cînd s-a început reînarmarea Republicii Federale, conjunctura politică și militară a impus o reabilitare măcar parțială a marelui stat major al Wehrmacht-ului" [5].

★

Una dintre cunoscutele justificări utilizate în favoarea Wehrmacht-ului este aceea potrivit căreia Hitler, și numai el, poartă vina declanșării războiului. Gerhard Ritter, de pildă încălcînd în mod flagrant adevărul istoric, declară: „Astfel, soarta Germaniei și a lumii depindea în mod total și unic de voința unui singur om" [6]. Americanul Shirer, însușindu-și părerea generalului Halder, consideră și el că generalii nu au fost decît „niște simpli factori poștali, care transmiteau ordinele lui Hitler, ordine bazate pe strania lui concepție despre strategie" [7].

---

[1] Paul A. Ladame, *Le destin du Reich*, Perret-Gentil, Geneve, 1945, p, 238.

[2] *Ibidem.*

[3] Teze reacționare de acest fel găsim de exemplu la: Friedrich Meinecke, *Die deutsche Katastrophe. Betrachtungen und Erinnerungen*, Wiesbaden, 1946, p. 173. O comunitate internațională de cultură a „occidentului creștin", în cadrul căruia se va ajunge la renașterea statală a Germaniei. Vezi aceeași teză și în Gerhard Ritter, *Geschichte als Bildungsmacht*, Stuttgart, 1946.

[4] D. C. Watt, *London School of Economics and Political Science. Les Alliés et la résistance allemande*, în „Revue historique de la deuxième guerre mondiale", 36/1959, p. 65. Watt se referă cu precizie la „rezistența" armatei, a grupului condus de Carl Goerdeler.

[5] Henri Michel, *La résistance allemande dans la résistance européenne*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale", 36/1959, p. 89.

[6] Ritter, *op. cit.*, p. 119.

[7] William L. Shirer, *The rise and fall of the third Reich. A history of nazi Germany.* Secker and Warburg, London, 1960. Kibbin and Son, U.S.A., 1960, p. 867.

Generalii, bineînţeles, caută şi ei la rîndul lor să demonstreze că numai Hitler e vinovat de izbucnirea celui de-al II-lea război mondial. Cu lux de amănunte se opreşte generalul Guderian asupra „concepţiei" lui Hitler, „concepţie" care l-a determinat să treacă la acţiunea de declanşare a războiului. „Hitler era convins", arată Guderian, că, atunci „cînd Fortuna, zeiţa norocului, trece fulgerător pe lîngă tine în auritul ei car de triumf, atunci a sosit clipa să te avînţi şi să apuci de capăt bagheta magică. Dacă pierzi acest prilej, zeiţa va dispărea pentru totdeauna" [1]. Şi astfel, explică Guderian : „Hitler a pornit înainte mînîndu-şi într-un ritm vertiginos colaboratorii, ca şi întregul său popor, pe calea aleasă de el" [2]. Ce mai puteau să facă „bieţii" generali, dacă Hitler poseda magica baghetă a zeiţei Fortuna?

În sfîrşit, diplomaţii au susţinut şi ei aceeaşi teză, situîndu-se pe poziţia că războiul s-a declanşat din cauza nebuniei lui Hitler. Ulrich von Hassel schimbă doar puţin leitmotivul, afirmînd la 31 aug. 1939 : „Mă întreb dacă, într-adevăr, din cauza a doi nebuni (Hitler şi Ribbentrop) trebuie să ne prăbuşim în prăpastie" [3]. Toate aceste declaraţii sînt însă doar justificări menite să ascundă adevărul. Bizuindu-se pe cunoaşterea ştiinţifică materialist-dialectică a fenomenului istoric, Otto Winzer a arătat legătura profundă de clasă, existentă între Hitler şi Wehrmacht. „Victoriile uşoare, ca şi catastrofalele prăbuşiri ale lui Hitler — subliniază Winzer — sînt de fapt victoriile uşoare ca şi catastrofalele prăbuşiri ale generalilor germani" [4]. Analizînd nenumăratele memorii ale acestor generali, D. E. Melnikov, se situează pe aceeaşi poziţie afirmînd că : „Hitler şi generalii săi sînt strîns legaţi între ei, tot aşa cum sînt strîns legaţi fascismul german şi militarismul german" [5]. De altfel, faptele sînt atît de evidente, încît pînă şi istorici burghezi făţiş anticomunişti sînt nevoiţi să recunoască că, încă din anii 1933—1934, partidul nazist şi armata colaborau [6] şi că, în anii 1938—1939, Wehrmacht-ul a devenit „un instrument de distrugere şi tulburare" [7], într-un stat unde „teroarea a fost transformată în legalitate" [8]. În sfîrşit, conchide acelaşi istoric, nazismul a utilizat armata pentru „a provoca frica, continua nelinişte şi laşitatea" [9]. Wehrmacht-ul, aşa cum arată Konradt Heiden, a servit cu prisosinţă nazismul susţinînd politica celui de-al III-lea Reich prin generali, care au participat direct la conducerea statului. Nimeni nu credea, afirmă în continuare Heiden, că generalul von Blomberg ar fi fost doar „un ministru de război apolitic" [10]. Chiar în nenumărate lucrări burgheze mai recente, cu tendinţe vădite de a justifica Wehrmacht-ul şi îndeosebi pe generali, se pot surprinde revelatoare afirmaţii. Wheeler Bennet mărturiseşte, de pildă, că „armata a încheiat un pact cu partidul nazist pentru a-şi putea conserva privilegiile şi preponderenţa" [11]. Shirer relatează cu lux de amă-

---

[1] General Heinz Guderian, *Panzer Leader Foreword by captain B. H. Liddel Hart*, New York, E. V. Dutton et Co. inc. 1952., p. 437.

[2] *Ibidem.*

[3] Ulrich von Hassel, *Vom anderen Deutschland*, Humbold Verlag, Wien 1948, p. 66—67. Însemnarea din 31 aug. 1939.

[4] Otto Winzer, *Zwölf Jahre Kampf gegen Faschismus und Krieg*, Dietz Verlag, Berlin, 1955, p. 235.

[5] D. E. Melnikov, *Cauzele înfrîngerii militare a Germaniei fasciste şi falsificatorii istoriei din Germania occidentală*, în *Probleme privind istoria celui de al doilea război mondial*, Bibl. Analelor Romîno-Sovietice, Buc., 1960, p. 159.

[6] Edmond Vermeil, *L'Allemagne*, Gallimard, Paris, 1940, p. 274.

[7] *Ibidem*, p. 275.

[8] *Ibidem.*

[9] *Ibidem*, p. 277.

[10] Konrad Heiden, *Geburt des Dritten Reiches*, Europa Verlag, Zürich, 1934, p. 164.

[11] John W. Wheeler Bennet, *Le drame de l'armée allemande*. Trad. de l'anglais. The Nemesis of Power, Gallimard. Paris, 1955, p. 568.

nunte împrejurările instaurării lui Hitler ca președinte al Reichului și rolul hotărîtor pe care l-a avut Wehrmacht-ul în această acțiune [1].

Participînd în mod activ la politica nazistă, generalii poartă în mod nemijlocit aceeași vină ca și Hitler. Esența de clasă, caracterul imperialist al politicii fasciste au fost apreciate la al VII-lea Congres al Internaționalei Comuniste, din august 1935, ca „politica de îmbogățire a burgheziei monopoliste prin cea mai îngrozitoare spoliațiune" [2]. Însușindu-și cîștiguri importante prin exploatarea propriului popor, militariștii germani făcînd parte din clasele dominante au activat din plin pentru extinderea acestei politici spoliatoare și asupra altor popoare. *Războiul prădalnic a devenit problema majoră a statului fascist.* Generalii, ca cei mai de seamă reprezentanți ai militarismului german, au depus eforturi deosebite în vederea declanșării acestui război, menit să le mărească în mod rapid veniturile. Istoriografia sovietică a relevat adesea rolul odios al generalilor în pregătirea și declanșarea celui de-al doilea război mondial. V. Dașicev, de pildă, arată : „Faptele demonstrează că generalii din conducerea armatei arzînd de nerăbdare să capete mai repede un instrument de agresiune pus la punct, cereau guvernului hitlerist să nu încetinească, ci să accelereze ritmul construcției forțelor armate" [3]. Determinată de cea mai clară poziție de clasă imperialistă, voința lor de a declanșa războiul s-a manifestat în mod concret prin elaborarea planurilor de cotropire, prin participarea activă la diverse consfătuiri în vederea punerii la punct a acestor planuri. La 5 nov. 1937, mărturisește istoricul vest-german Ritter, Hitler „făcuse cunoscut conducătorilor Wehrmacht ului hotărîrea lui de a ataca" [4]. În însemnările sale privind aceeași perioadă, diplomatul Putlitz arată deschis : „In Bendlerstrasse, Hitler și generalii săi au căzut de acord că timpul jafului sosise pentru Germania" [5]. Shirer adaugă un detaliu nou, mărturisind, de pildă (așa cum reiese din minuta Consfătuirii de la 5 nov. 1937, redactată de Hossbach, adjutantul lui Hitler), că „generalii nu au fost zguduiți atît de mult de imoralitatea propunerilor conducătorului lor, cît de rațiunea practică, că Germania nu era pregătită pentru un mare război" [6].

Toate planurile de cotropire și de exterminare au fost deci discutate în mod amplu. Nenumăratele justificări potrivit cărora generalii nu ar fi cunoscut problemele, că ar fi fost simpli executanți legați de îndatoririle lor profesionale cît și de disciplina militară, nu au cea mai mică bază de susținere. O cît de sumară trecere în revistă a evenimentelor mai de seamă din ajunul și din timpul războiului scoate în evidență, cu prisosință, rolul de o copleșitoare importanță jucat de generali. Dacă aruncăm doar o privire fugară asupra acțiunii de cotropire a Cehoslovaciei, acest fapt iese la iveală în mod pregnant. Tocmai din cauza aceasta, justificările referitoare la perioada septembrie-octombrie 1938 sînt deosebit de numeroase. Au apărut, de pildă, teze potrivit cărora demiterea generalilor Blomberg și Fritsch ar fi fost rezultatul „opoziției" lor contra acțiunii agresive îndreptată împotriva Cehoslovaciei. Ritter, Shirer, Bennet și alții consacră capitole speciale „crizei Blomberg-Fritsch", considerînd această „criză" drept o piesă capitală în cadrul procesului de justificare a generalilor. În realitate, „criza" Blomberg-Fritsch a fost doar o manevră politică, menită să servească drept diversiune, pentru a sustrage atenția opiniei publice de la adevăratele planuri agresive ce se

---

[1] Shirer, *op. cit.*, p. 214—215, relatează întîlnirea lui Hitler cu generalii pe crucișătorul Deutschland (la 11 april 1934). De asemenea, vorbește și despre o întîlnire a generalilor între ei la Bad Manheim (16 mai 1934) unde s-a căzut de acord pentru susținerea lui Hitler.

[2] *VIIe Congrès de l'Internationale Communiste*, Ed. en langues etrangères. Moscou, 1939, p. 129. Raportul lui Gh. Dimitrov, *L'offensive du fascisme et les tâches de l'Internationale Communiste.*

[3] Maior V. Dașicev, *op. cit.*, p. 116, *ed. cit.*

[4] Ritter, *op. cit.*, p. 85.

[5] Wolfgang Gans Edler Herr zu Putlitz, *Unterwegs nach Deutschland*, Verlag der Nation, Berlin, 1957, p. 211.

[6] Shirer, *op. cit.*, p. 308.

inițiau. Chiar în martie 1938 Fritsch, care fusese „demis", și-a exprimat profunda sa încredere în măsurile luate de Hitler, scriind în acest sens baronesei Margot von Schutzbar: „Este cu adevărat straniu că atîția oameni privesc viitorul cu teamă crescîndă în ciuda succeselor evidente ale Führer-ului din ultimii ani. În ceea ce mă privește, imediat după război am ajuns la concluzia că este necesar să obținem victoria în trei bătălii, dacă Germania vrea să devină din nou puternică. Bătălia împotriva clasei muncitoare, Hitler a cîștigat-o" [1]. În consecință, generalii puteau și trebuiau să dea în continuare credit lui Hitler, care cîștigase, după Fritsch, bătălia cea mai grea. E de prisos să mai relevăm cît de iluzoriu era „succesul" obținut pe plan intern împotriva partidului comunist grație celor mai crunte măsuri opresive. Ceea ce însă reiese cu prisosință din scrisoarea lui Fritsch este poziția de clasă, care arată strînsa legătură a nazismului cu militarismul prusac. De altfel dovada cea mai revelatoare este însuși conținutul „cazului verde", planul de cotropire a Cehoslovaciei, plan analizat de generalul Rudenko, procurorul general sovietic, la procesul de la Nürnberg [2] al marilor criminali de război. Tendințele acestui plan, cunoscute astăzi pe deplin, relevă cu precizie faptul, invocat recent și de Zdeneck Fierlinger, că „scopul final al naziștilor era completa germanizare a pămînturilor cehe și lichidarea cehilor ca națiune" [3]. Deci la 30 mai 1938, generalii și Hitler au discutat măsuri de punere în aplicare a acestui plan. Nu poate fi vorba de o simplă înștiințare, pe care Hitler ar fi făcut-o comandanților Wehrmacht-ului, așa cum afirmă Ritter [4]. De asemenea, nu poate fi vorba doar de o „lipsă de curaj" [5] a generalilor cum pretinde Shirer [6]. „Lipsa de curaj" a generalilor nu este în fond altceva decît hotărîrea lor de a milita pentru crearea acelui Grossdeutschland, care ducînd al III-lea Reich spre hegemonia mondială, era menit să aducă fabuloase beneficii claselor dominante din Germania. Nenumărați au fost de pildă, ofițerii sau diplomații care arată în însemnările lor atitudinea de simpatie și de aprobare pe care corpul ofițeresc o manifesta față de Hitler în octombrie 1938, după cotropirea Cehoslovaciei. Putlitz, care își făcea serviciul la un regiment din Berlin, declară că ofițerii îl admirau pe Hitler deoarece cîștigase „o bătălie fără să sacrifice un singur om" [7], ei fiind de aceea gata „să-l urmeze la bine și la rău" [8].

În 1939, generalii au lucrat plini de zel la planul de cotropire a Poloniei [9], plan pe care doreau să-l pună imediat în aplicare. Sir Neville Henderson [10], ministrul Marii Britanii la Berlin, mărturisește deschis: „Cred că ei (generalii) au fost aceia care i-au pus în vedere

---

[1] Shirer, *op. cit.*, p. 355. Reproduce din *Nazi Conspiracy and Aggression. Part of the Nürnberg Documents*, vol. IV, p. 583.

[2] *Procès des grands criminels de guerre devant le tribunal international de Nürnberg*, vol. VII, p. 161—162. În preambulul acestui plan există indicații de acest fel: „*a* pretext militar adecuat; *b* justificare politică satisfăcătoare; *c* pe cît posibil, atac neașteptat, care să ia prin surprindere adversarul". Evident că planurile pentru luarea adversarului prin surprindere au fost elaborate de marele stat major al Wehrmacht-ului.

[3] Zdeneck Fierlinger, *Ceea ce nu se poate uita*, în „Timpuri Noi", 13 martie 1961, p. 7.

[4] Ritter, *op. cit.*, p. 98.

[5] Shirer, *op. cit.*, p. 369. Vorbește despre o întrunire a generalilor din 4 august 1938, unde generalul Beck ar fi încercat să-i convingă să nu intre într-un război pentru care Germania nu e încă pregătită. Deci e vorba de „lipsă de pregătire", nu de poziția împotriva agresiunii.

[6] *Ibidem.*

[7] Putlitz, *op. cit.*, p. 229.

[8] *Ibidem*, p. 230.

[9] Shirer, *op. cit.*, p. 496. Arată că Brauchitsch, la 15 iunie 1939, elaborase în detaliu planul de invazie în Polonia. Shirer vrea să demonstreze că „succesul" în Polonia se datorează modului cum a fost conceput planul. Deci o notă apologetică privind capacitatea tactică-strategică a generalilor.

[10] Sir Neville Henderson, *Deux ans avec Hitler*, Flammarion, Paris, 1940. Cartea conține elogii deosebite pentru Hitler.

lui Hitler că orice nouă amînare ar putea fi fatală. Toamna, anotimp nefavorabil în Polonia, ar putea să răstoarne toate calculele lor în vederea zdrobirii acestei țări. Armata i a reproșat chiar lui Hitler că nu a folosit săptămîna între 25 august și 1 septembrie" [1].

Forme similare de manifestare a agresivității generalilor găsim nu numai în faptul că au elaborat planurile de invazie în Franța [2], dar și în justificările prin care motivau „necesitatea" unor atari acțiuni. În decembrie 1939, generalul Halder, de pildă, declara : „Trebuie să i se acorde lui Hitler această ultimă șansă, pentru a scoate poporul german din robia ilotică a capitalismului englez" [3]. Deci, în dorința de a acapara în întregime beneficiile rezultate din exploatarea popoarelor, marile monopoluri naziste căutau să înlăture cu totul marile monopoluri britanice. Poziția de clasă imperialistă a lui Halder, ca și a tuturor generalilor, este evidentă. Lupta pentru hegemonia lumii între cele două blocuri capitaliste iata țelul războiului. Aceasta era deci înfățișarea reală a conducătorilor Wehrmacht ului și a Wehrmacht-ului în genere. În fața istoriei, în fața popoarelor, militarismul german poartă aceeași vină ca și Hitler, ca și partidul nazist, aceea de a fi declanșat măcelul mondial în vederea satisfacerii intereselor imperialiste de clasă.

Deci între Hitler și generalii săi, între partidul nazist și militarismul german reacționar a existat cea mai strînsă colaborare. Împreună au urzit planurile distrugătoare fasciste, utilizate în războiul agresiv ce au purtat împotriva popoarelor.

★

Tema majoră a abundentei literaturi apologetice în legătură cu reabilitarea Wehrmacht ului este scoasă în evidență de arhicunoscuta formulă a „pumnalului pe la spate" — cauză principala care ar fi dus la înfrîngerea armatei germane.

Utilizînd cu totul impropriu formula folosită de Ludendorf [4] în primul război mondial, apologeții Wehrmacht-ului oricît de paradoxal ar părea — socotesc că Hitler, conducătorul statului fascist, a fost „pumnalul pe la spate" [5] în cel de-al doilea război mondial [6].

În cadrul desfășurării evenimentelor celui de-al doilea război mondial, arată zeloșii scribi ai marilor monopoluri, „pumnalul pe la spate" a constat din „intuiționismul lui Hitler în conducerea campaniilor și din ignoranța regimului nazist" [7]. Acestea ar fi fost deci motivele care ar fi împiedicat, chipurile, pe generali să cîștige războiul.

Pentru a demonstra atari „adevăruri", subiectivismul și iraționalismul au inspirat „imaginea istorică a timpului" [8], imagine făurită în mod conștient, pentru a falsifica istoria celui

---

[1] Sir Neville Henderson, *op. cit.*, p. 301 302.

[2] Shirer, *op. cit.*, p. 694 : arată că generalul Halder a elaborat de pildă o primă parte a operațiunilor, privind invadarea Belgiei și a Olandei.

[3] Hassel, *op. cit.*, p. 86.

[4] Ludendorff a dat vina înfrîngerii Germaniei pe masele populare care au luptat în revoluția din noiembrie 1918.

[5] John W. Wheeler Bennet, *op. cit.*, p. 573, citînd pe generalul Halder, arată : „Lovitura de pumnal în spate" a fost dată acum, nu de trădarea social-democraților, ci de „intuițiile Führerului".

[6] Colonel P. Jilin, *op. cit.*, p. 102 arată că : „acum promotorii vest-germani ai teoriei «loviturii în spate» emit o teză mai amplă : armata germană a fost înfrîntă nu atît datorită inamicului, cît din cauză că clasa muncitoare germană nu a dat dovadă de suficient patriotism, că ea a trădat guvernul hitlerist" etc. „Lovitura de pumnal în spate" a căpătat deci noi variante, menite să dovedească, cu orice preț, că Wehrmacht-ul nu e vinovat de înfrîngerea pe frontul sovietic.

[7] Bennet, *op. cit.*, p. 573, arată că, în 1949, generalul Halder a declarat în mod public că dacă Înaltul Comandament german nu ar fi fost paralizat de deciziile lui Hitler, ar fi cîștigat războiul sau ar fi împiedicat înfrîngerea completă. Vezi și Shirer, *op. cit.*, p. 658--659, care arată că, din noiembrie 1939, judecata „fostului caporal austriac" a fost singura judecată care a stat la baza acțiunilor militare.

[8] Ritter, *op. cit.*, p. 13.

de-al doilea război mondial. Aşa cum arată şi G. Deborin, elementul comun al acestor lucrări este tendinţa de a dovedi că „desfăşurarea evenimentelor ar fi avut un caracter accidental şi nu ar fi fost determinată de legi obiective"[1], că „evenimentele care au avut loc ar fi putut lua şi o altă întorsătură"[2], şi că generalii, de pildă, ar fi putut cîştiga războiul. În sprijinul acestei teze au fost publicate memoriile multor generali, memorii menite să demonstreze „superioritatea tehnicii de luptă" a marelui stat major german. De exemplu, victoria războiului fulger în campania din Polonia este pe larg exploatată în acest sens de generalul Guderian. În campania din Polonia, arată Guderian, „autoritatea înaltului Comandament a fost mai mult sau mai puţin completă"[3]. În consecinţă Guderian tinde să acrediteze ideia că tocmai datorită acestui fapt a putut fi cucerită Polonia în trei săptămîni. Această afirmaţie nu este altceva decît o falsificare a situaţiei istorice obiective.

Cercetînd cît de sumar cauzele înfrîngerii Poloniei, putem constata că în 1938 potenţialul industrial al acestui stat era extrem de redus, viaţa maselor de muncitori şi de ţărani fiind mai mult decît mizeră[4]. Este de asemenea pe deplin cunoscută politica antisovietică ca şi politica de fascizare desfăşurată de guvernul burghez polonez. De asemenea, se cunoaşte şi politica duşmănoasă, antipatriotică a burgheziei, datorită căreia Polonia a fost subminată pe plan intern de organizaţiile fasciste, de coloana a V-a care a pregătit terenul prielnic pentru cotropirea nazistă. Este pe deplin cunoscută şi lupta eroică a poporului polonez împotriva clicii fasciste de la conducere, în frunte cu Rydz Smigly şi Beck[5]. Se ştie că imediat după 29 aprilie 1939, cînd Germania nazistă a denunţat pactul de neagresiune polono-german, U.R.S.S. a propus convocarea unei conferinţe între Marea Britanie, Franţa, Romînia, Turcia şi U.R.S.S. pentru a ajuta statele ameninţate de fascism. Se cunosc de asemenea cu precizie acţiunile antipatriotice ale guvernului burghez polonez care „a declarat deschis că nu are nevoie

---

[1] G. Deborin, *Rezultatele reale şi aparente ale celui de al doilea război mondial*, Institutul de Studii Romîno-Sovietic, Bucureşti, 1960, p. 181.

[2] *Ibidem*.

[3] Guderian, *op. cit.*, p. 465.

[4] Victor Grosz, *La vérité sur le drame polonais de septembre 1939*, Ed. du Pavillon, 1951, p. 26. *Ibidem*, p. 27; Victor Grosz, ambasadorul Poloniei la Praga, a extras cifrele de mai jos din *Micul anuar de statistică*, Varşovia, 1938.

	Extracţia de cîrbune tone	Extracţia petrol tone	Producţie minereu fier tone
1913	41 000 000	1 114 000	1 065 000
1937	36 000 000	501 000	724 000

În 1938, lucra în industrie 16% din populaţie. În 1937, capitalul străin controla 89% din industria carboniferă, 88% din industria petroliferă, 82% din industria siderurgică, *ibidem*, p. 30. Clica lui Pilsudscki (Sanatzia) nu tindea la dezvoltarea unei industrii independente. *Ibidem*, p. 35: *Venitul pe cap de locuitor în zloţi în 1937—1938* în comparaţie cu situaţia din alte ţări:

Franţa	1830
M. Britanie	1770
Germania	1760
Polonia	610

[5] *Ibidem*, p. 99—100; în 1937: 2 100 greve cu caracter politic antifascist; aug. 1937: grevă politică ţărănească de 10 zile. La a IV-a sesiune a C.C. al P.C.P., ţinută în 1935, s-a arătat că: „Comuniştii leagă indisolubil chestiunea independenţei naţionale de abolirea jugului fascist, de eliberarea poporului oprimat de imperialismul polonez".

de ajutorul militar sovietic" [1]. Astfel, „Polonia nu a putut ține piept puternicului atac dezlănțuit de Germania hitleristă" [2], cotropirea ei sfîrșindu-se în mai puțin de o lună. Istoriografia sovietică, analizînd cauzele înfrîngerii rapide a Poloniei, a ajuns la concluzia că ele rezidă in slăbiciunea interioară a statului burghez polonez de atunci. I. Zaițev [3], G. A. Deborin [4], I. F. Ivașin [5] și mulți alții se situează pe această poziție. Cînd agresiunea hitleristă a pornit, guvernul trădător polonez ca și marele stat major și ofițerii, reprezentanți ai claselor dominante, nu au fost în stare să coordoneze mișcările tactice și strategice ale armatei, pierzînd cu totul orizontul și perspectivele bătăliei. În timpul acesta, aliații Poloniei, deși se aflau în stare de război cu Germania, nu au luat nici o măsură pentru a veni în ajutorul unui stat de care erau legați prin tratate de garanție și asistență mutuală. Churchill însuși recunoaște : „Franța și Marea Britanie au rămas impasibile, în timp ce mașina de război germană sfărîma Polonia cu toată puterea și o supunea" [6]. Chiar în zilele dramatice din septembrie 1939 s-a putut cunoaște cauza pentru care Marea Britanie, de pildă, a rămas impasibilă în fața agresiunii naziste. Guvernul englez ducea negocieri active, fiind gata să reediteze tratatele de la München și să sacrifice fără scrupule Polonia. În documentele recent publicate de Departamentul de Stat din S.U.A., surprindem, de altfel, o mărturisire revelatoare în sensul acestei afirmații. De pildă, la 26 august 1939, Bullitt, ambasadorul Statelor Unite la Paris, raporta Washington-ului : „La Paris există bănuiala că Chamberlain și Henderson sînt angajați în pregatirea unei trădări a Poloniei, utilizînd o variantă a tehnicii întrebuințată cu atîta succes în Cehoslovacia" [7]. Eroicul popor polonez a luptat cu o abnegație de neînchipuit, dar, lipsit de armament modern, avînd o conducere reacționară [8] și aliați neleali, a fost silit să capituleze la sfîrșitul lunii septembrie 1939. Iată deci care sînt adevăratele cauze ale „victoriei" generalilor germani. Ce legătură poate avea „autoritatea aproape completă a generalilor", despre care vorbește Guderian, cu înfrîngerea unui stat slab, condus de o clică de trădători ! Războiul din Polonia a fost un război ușor, căci poporul polonez a fost pus în condiții numerice și tehnice cu totul inferioare față de puternica mașină de război nazistă.

Factorul decisiv care a dus la victoria Wehrmacht-ului în campania din Polonia se găsește deci în însuși procesul de descompunere a acestui stat burghez, condus de un guvern profascist. În Franța, ca și în Polonia, victoria naziștilor a fost mai mult decît rapidă. În

---

[1] Victor Grosz, *op. cit.*, p. 118—119.

[2] *Istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, București, 1960, Ed. politică, p. 537.

[3] Colonel I. Zaițev, *op. cit.*, p. 180—181.

[4] G. A. Deborin, *Al doilea război mondial*, Ed. politică, Buc., 1960, p. 68, arată, de pildă, că la frontiera apuseană a Poloniei nu se aflau lucrări de apărare și că întreaga industrie poloneză era concentrată tot în spre apus. Acest lucru, subliniază Deborin, „o expunea loviturii din partea armatei germane și condamna Polonia la înfrîngere în războiul cu Germania".

[5] I. F. Ivașin, *Contribuții la istoria politicii externe a U.R.S.S.*, Buc., 1960, p. 298, afirmă : „principala cauză a destrămării atît de rapide a statului polonez a fost slăbiciunea lui internă".

[6] W. Churchill, *L'Orage approche*, vol. II, Plon, Paris, 1949, p. 21.

[7] *Foreigns Relations of the United States Diplomatic Papers. General. United States Government Printing Office*, Washington, 1956, vol. I, p. 377. Un document revelator se găsește și la p. 427 : Gunther, ministrul Statelor Unite la București, informează Washingtonul că „Marea Britanie și Franța s-au situat pe poziția de a face mai mult o demonstrație decît un atac serios".

[8] Se confirmă deci pe deplin ceea ce I. Zaițev, *op. cit.*, p. 180—181 preciza : „Cercurile guvernante reacționare din Polonia, care înainte de război duseseră o politică antisovietică și făcuseră tot posibilul pentru a zădărnici eforturile și măsurile privind organizarea securității colective și preîntîmpinarea agresiunii fasciste, pur și simplu au dezarmat țara în fața pericolului de agresiune din partea Germaniei fasciste".

mai puţin de două luni, Franţa a capitulat. Potrivit explicaţiilor date de Guderian cu privire la războiul din Polonia, ar însemna că şi în Franţa „autoritatea generalilor fiind deplină", succesul Wehrmacht-ului a putut fi asigurat. Din jurnalul generalului Halder, şeful marelui stat major al armatei germane, aflăm însă ştiri care infirmă acest fapt. Potrivit însemnărilor lui Halder, Hitler s-a amestecat mereu în conducerea campaniei, schimbînd multe dintre măsurile luate de generali, hotărînd chiar modificări deosebit de importante în direcţia tactico-strategică a luptelor [1]. Rezultă deci un lucru cu totul paradoxal, care spulberă argumentele apologeţilor Wehrmacht-ului. Generalii nu au mai avut mînă liberă ca în Polonia, căci Hitler le-a schimbat de multe ori planurile şi dispoziţiile tactico-strategice şi totuşi Wehrmacht-ul a obţinut în Franţa o victorie deosebit de spectaculoasă ! !

Cum se poate explica acest lucru ? Prin faptul că în Franţa războiul a fost uşor. Prin faptul că, în mod obiectiv, rădăcinile victoriei obţinute de nazişti nu au nici o legătură cu „arta militară", cu mult lăudata „măiestrie" a căpeteniilor Wehrmacht-ului. Prin faptul că în Franţa poporul a fost împiedicat să-şi utilizeze uriaşul potenţial de luptă. Pentru că vechea şi viguroasa tradiţie a poporului a fost călcată în picioare de clasa dominantă din Franţa [2]. Pentru că, aşa cum arată şi I. F. Ivaşin, „poporul francez, nu numai că nu a fost mobilizat pentru apărarea patriei, dar a fost dimpotrivă, dezorganizat de burghezia aflată la putere" [3]. Pentru că propunerile Partidului Comunist Francez privind înarmarea şi ridicarea în masă a poporului au fost respinse de guvern [4]. Pentru că, la 17 iunie, primul ministru al Franţei, Paul Reynaud, reprezentînd punctul de vedere al clasei dominante, şi-a îngăduit să declare Parisul oraş deschis, jignind demnitatea naţională a poporului. Chiar în această zi, mărturiseşte Churchill, Paul Reynaud a afirmat că „nici o lumină nu mai arde la capătul tunelului" [5] şi

---

[1] *Journal du general Halder.* Chef d'Etat major général de l'armée allemande, (extrase) în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale", 10—11/1953 p. 214. Însemnarea din 17 mai relevă faptul că Hitler socotea că ameninţarea vine din sud şi că într-acolo trebuie să se dea lovituri. Halder şi Brauchitsch nu împărtăşeau acest punct de vedere. Totuşi, Brauchitsch a dat dispoziţii pentru executarea mişcării strategice spre sud-vest.

[2] *Rapport du parti communiste au Xe Congres 26—30 juin 1945.* Maurice Thorez, *Une politique de grandeur française*, Ed. sociales, Paris, 1945, p. 269—270 : se arată că în mai 1939 C. C. al P.C.F., dîndu-şi seama de primejdie, a cerut un guvern de apărare naţională, fidel pactului franco-sovietic, ca şi urgente măsuri pentru modernizarea armamentului. Raportul dezvăluie că : „În mai 1940, armata noastră nu poseda decît un număr limitat de care de asalt şi de avioane, faţă de armata germană dotată cu un material mult superior în cantitate, dacă nu în calitate". Se cunosc împrejurările în care s-a desfăşurat războiul în perioada septembrie 1939 — aprilie 1940. Vezi Germaine Villard, *La drôle de guerre et la trahison de Vichy*, Ed. Sociales, Paris, 1960, p. 81—82; vezi şi Maurice Thorez, *op. cit.*, p. 286. Traficul materialelor pentru fabricarea obuzelor şi tunurilor a continuat să se facă chiar în martie 1940. Războiul nu se ducea cu Germania, ci cu poporul francez, cu cei mai buni fii ai săi, comuniştii. Redăm după Roger Céré şi Charles Rousseau, *Chronologie du Conflit mondial*, Paris 1946, p. 139—141, unele măsuri luate de guvern :

24 aug. 1939 : decret privind controlul presei şi al publicaţiilor.
27 aug. 1939 : se suspendă ziarele comuniste *l'Humanité*, *Ce Soir* etc.
1 sept. 1939 : stare de asediu. Decret privind oprirea publicării de informaţii care ar putea să exercite o influenţă supărătoare asupra populaţiei şi armatei.
26 sept. 1939 : se promulgă legea de luare a mandatului electiv al celor ce nu au rupt cu Internaţionala a III-a.
20 ian. 1940 : şaizeci din cei şaizeci şi şapte deputaţi comunişti sînt îndepărtaţi din parlament.
29 ian. 1940 : senatorul comunist Marcel Cachin este îndepărtat din Senat.

[3] I. F. Ivaşin, *op. cit.*, p. 311 ; vezi şi I. Zaiţev, *op. cit.*, p. 181.

[4] Jean Dautry, Louis Pastor, *Histoire de la Resistance*, Paris, Ed. de l'Union française universitaire, p. 11—12. La 6 iunie 1940 profesorul Politzer a adus guvernului Paul Reynaud propunerile C.C. al P.C.F. privind transformarea războiului într-un război de apărare a patriei.

[5] Winston Churchill, *La chute de la France*, Plon, Paris, 1949 p. 190.

in consecinţă, nu mai există nici o altă soluţie decît capitularea. În anii ce au urmat, eroicul popor francez a demonstrat însă, prin lupta sa plină de abnegaţie, că „lumina de la capătul tunelului" nu a încetat nici o clipă să ardă [1]. Cei ce au semnat ruşinosul armistiţiu de la Réthondes nu aveau nici o legătură cu Franţa cea adevărată. Cauza principală a tragediei naţionale a Franţei, subliniază G. A. Deborin, trebuie căutată în „politica trădătoare pe care au dus-o cercurile guvernante, în decursul unei lungi perioade de timp înainte de război şi chiar în cursul războiului" [2]. Aici se găsesc deci rădăcinile victoriei uşoare obţinute de Wehrmacht.

Înfrîngerea Franţei, conchide de asemenea Germaine Villard, nu a fost altceva decît „consecinţa logică a politicii antipopulare şi antisovietice duse de clasele dominante" [3]. A fost consecinţa logică a politicii münche neze; consecinţa logică a politicii defetiste duse de cercurile reacţionare ale celor două sute de familii, care se temeau de poporul înarmat; consecinţa logică a procesului de descompunere a statului burghez condus de reprezentanţii marilor trusturi. Iată care sînt rădăcinile, cauzele profunde care au îngăduit victoria uşoară a Wehrmacht-ului în Franţa.

Toţi cei ce au scris nenumărate tomuri în vederea reabilitării armatei germane au avut drept punct de sprijin tocmai succesele din Polonia şi din Franţa pentru a demonstra „deosebita capacitate de conducere" a generalilor. Pornind de la asemenea premise, apologeţii Wehrmacht ului au încercat să dovedească că înfrîngerea maşinii de război naziste în U.R.S.S. s-ar datora deci numai unor „întîmplări", care nu pot afecta întru nimic creditul ce trebuie să se acorde „însuşirilor profesionale deosebit de valoroase" ale căpeteniilor Wehrmacht-ului.

Shirer, de pildă, găseşte că dezastrul armatei naziste în U.R.S.S. ar fi rezultat din faptul că Hitler a amînat cu patru săptămîni punerea în aplicare a planului Barbarossa [4] din pricina ciudei sale personale împotriva Iugoslaviei [5]. Astfel, arată Shirer, el a pierdut „ultimul prilej fericit de a face din al III-lea Reich, creat cu o genialitate uluitoare, deşi barbară, cel mai mare imperiu din istoria Germaniei" [6]. Căci, subliniază în continuare acelaşi autor, dacă nu ar fi existat această „fatală amînare, generalii ar fi putut cîştiga victoria finală, victorie zădărnicită doar de zăpadă şi de temperatura scăzută din Rusia" [7].

Curînd însă Shirer, ca şi alţii, şi-a dat seama că această justificare este mult prea anemică şi de aceea şi-a continuat înşiruirea de sofisme aducînd pe tapet anumite argumente cu caracter pur militar. Moscova, de pildă — pretinde el —, ar fi putut fi cucerită chiar în condiţiile grele ale iernii, dacă planurile strategice ale generalilor nu ar fi fost respinse de Hitler. Însuşindu şi punctul de vedere al generalului Halder, Shirer susţine, cu lux de amănunte, că generalii au propus încă din august 1941 concentrarea tuturor trupelor numai în jurul Moscovei, înmînînd în acest sens un memoriu lui Hitler [8]. Hitler a răspuns însă printr-un contra-memoriu, arătînd necesitatea de a cuceri în spre sud Crimeea, ca şi bazinul Doneţului, iar în spre nord Leningradul [9]. De aceea, afirmă Shirer, bătălia de la Moscova a fost pierdută.

---

[1] Jean Dautry, Louis Pastor, *op. cit.*, p. 15. Chiar la începutul lui iulie 1940, o chemare a Comitetului Central al P.C.F. arăta neînduplecata voinţă de luptă a poporului: „niciodată un mare popor ca al nostru nu va fi un popor colonizat. Nici generalii învinşi, nici afaceriştii, nici politicienii plini de tare, nu pot ridica Franţa. Numai în popor rezidă marile speranţe de libertate naţională şi socială. În jurul clasei muncitoare, dinamică şi generoasă, plină de încredere şi de curaj, se poate constitui frontul libertăţii, independenţei şi renaşterii Franţei".

[2] G. A. Deborin, *Al doilea război mondial*, p. 116; vezi şi I. S. Kisselgoff, *Unele probleme ale istoriei Franţei din perioada celui de al doilea război mondial, prezentate în istoriografia burgheză franceză*, în „Probleme de istorie", 3/1961, Inst. de Studii Romîno-Sovietic, Buc., 1961, p. 69.

[3] Germaine Villard, *La drôle de Guerre et la trahison de Vichy*, Ed. Sociales, Paris, 1960, p.81.

[4] Shirer, *op. cit.*, p. 824.

[5] *Ibidem*.

[6] *Ibidem*.

[7] *Ibidem*.

[8] *Ibidem*, p. 856—857.

[9] *Ibidem*, p. 857.

Memoriile generalului Guderian tind să demonstreze acelaşi lucru : planurile marelui stat major ar fi fost în mod permanent respinse de Hitler. În decembrie 1941, de exemplu, Guderian ar fi avut o lungă discuţie cu Hitler, la cartierul general al acestuia din Prusia Orientală [1]. Acolo, la Rastenburg, Guderian ar fi ajuns chiar să cadă în dizgraţia lui Hitler, deoarece ar fi propus noi mişcări tactice ale trupelor, în scopul apărării lor de vicisitudinele iernii. Hitler, arată Guderian, i ar fi răspuns că, asemenea lui Frederic cel Mare, se crede îndreptăţit să ceară oricărui soldat german sacrificiul vieţii sale [2]. Astfel — arată în continuare Guderian — pornind pe drumul său, Hitler a nesocotit toate sfaturile date cu „competenţă profesională" de generali. Nici chiar bătălia de la Stalingrad nu ar fi fost pierdută — susţine Shirer — dacă sfaturile lui Halder, de exemplu, ar fi fost ascultate. Hitler însă i-ar fi răspuns atunci lui Halder : „Avem nevoie acum de pasiune naţional-socialistă, nu de abilitate profesională. Nu pot aştepta asemenea lucruri de la un ofiţer de şcoală veche ca Dvs" [3]. În concluzie, nici o bătălie, pe uscat, în aer sau pe apă [4] nu ar fi fost pierdută — declară în genere toţi apologeţii Wehrmacht-ului — dacă punctul de vedere al generalilor ar fi fost luat în seamă. Acestea sînt, prin urmare, argumentele cu caracter tactico strategic utilizate pentru a sluji la reabilitarea Wehrmact-ului.

O altă serie de justificări porneşte de la binecunoscuta teorie reacţionară privind poziţia armatei în problemele cu caracter politic. Liddel Hart, unul dintre cei mai zeloşi apărători ai lui Guderian, arată de pildă că, „acolo unde soldaţii încep să se întrebe dacă cauza pentru care luptă este sau nu dreaptă, armata aceea se prăbuşeşte curînd" [5]. În consecinţă, Guderian ca şi alţi generali, nu ar fi făcut altceva decît să „execute" ordinele lui Hitler. Deci din nou se încearcă să se ascundă strînsa colaborare dintre Hitler şi generali.

Fără să ne oprim prea mult asupra caracterului inconsistent al teoriei care arată meritele deosebite ale unei armate de roboţi, de oameni lipsiţi de dreptul de a cugeta asupra dreptăţii sau nedreptăţii cauzei pentru care luptă, considerăm că întreaga teorie are drept scop principal absolvirea generalilor de răspunderea dezastrului în războiul criminal purtat în U.R.S.S. De altfel, Ritter subliniază deschis acest lucru, afirmînd că generalii au lăsat „şefului lor suprem responsabilitatea de a urma sau nu părerea lor" [6]. Chiar dacă nu porneşte de la aceleaşi premise ca Liddel Hart, Ritter ajunge la aceleaşi concluzii : generalii nu poartă răspunderea înfrîngerii suferite în U.R.S.S. [7]. Uriaşul eşafodaj clădit, în vederea tragerii unor atari concluzii, este însă deosebit de vulnerabil. O singură atingere, o singură pătrundere în fondul problemelor răstoarnă în întregime „măreţul" castel al cărui unic material de construcţie este constituit din jalnice cărţi de joc şi încă şi acelea măsluite. De la bun început răspunderea generalilor nu poate fi tăgăduită pentru că, aşa cum reiese din nenumăratele lucrări şi memorii scrise chiar de fascişti în anii războiului, „generalii comandă şi ei nu vor admite decît evoluţia care le va conveni" [8], în conformitate cu

---

[1] Guderian, *op. cit.*, p. 266—267.

[2] *Ibidem*, p. 266.

[3] Shirer, *op. cit.*, p. 918.

[4] Kurt Assmann, *Deutsche Strategie in zwei Weltkriegen*, Heidelberg, 1957. Războiul naval nu ar fi fost pierdut dacă concepţiile amiralului Raeder ar fi fost urmate. În această lucrare se face o largă expunere apologetică despre competinţa lui Raeder.

[5] Liddel Hart, *Foreword* la lucrarea citată a lui Guderian, p. 13.

[6] Ritter, *op. cit.*, p. 101.

[7] Guderian, *op. cit.*, p. 465. Căutînd să se justifice mereu, încearcă să acrediteze idei noi, de aceea afirmă că începînd de la 19 dec. 1941, cînd Hitler, înlăturîndu-l pe Brauchitsch, a devenit unicul şef al armatei, se poate afirma că s-ar fi produs, în mod practic, „decesul" marelui stat major, de veche factură pruso-germană". În consecinţă, lanţul de înfrîngeri ce a urmat se datora pe deplin lui Hitler. În consecinţă, încearcă Guderian să se justifice în continuare, statul major pruso-german nu poate fi tras la răspundere pentru capitularea fără condiţii a armatei.

[8] Otto Strasser, *Hitler et moi*, Grasset, Paris, 1940, p. 244.

interesele lor de clasă. E lesne de înţeles că numai o „singură evoluţie putea să convină" generalilor. De aceea ei au condus războiul agresiv împotriva Uniunii Sovietice cu toată forţa, cu toată dorinţa de a cuceri „spaţiul vital" în vederea hegemoniei Reichului, distrugînd în acelaşi timp sperau ei şi primul stat socialist din lume. Nu este de mirare că, în nenumărate lucrari burgheze, se subliniază „duritatea de neconceput, fanatismul furios" [1] utilizat de Wehrmacht în campaniile purtate împotriva U.R.S.S.-ului. Marele stat major german se subliniază în *Istoria P.C.U.S.* — a azvîrlit în război o armată care şi-a pus în joc întregul său potenţial, întreaga sa capacitate de luptă [2]. Eroismul armatei sovietice, al poporului sovietic constă în faptul, aşa cum precizează mareşalul Eremenko, că a avut de luptat cu „un duşman puternic experimentat, versat în ştiinţa militară" [3]. Spre uimirea lor, generalii nazişti au fost obligaţi să constate, numai după două luni, că deşi atacul prin surprindere [4] avusese vremelnic unele rezultate pozitive, totuşi victoria Blitzkrieg-ului nu se profila la orizont. Chiar de la această primă bătălie, recunoaşte de pildă generalul Blumentritt, „conduita trupelor ruse contrasta în mod izbitor cu modul de a reacţiona al polonezilor sau al aliaţilor din vest, căci, chiar încercuiţi, ruşii nu cedau terenul, ci luptau încontinuu" [5]. Dacă asemenea mărturisiri pot fi surprinse chiar în lucrările recente concepute în vederea apărării Wehrmacht-ului, este, credem, de prisos să mai arătăm încă o dată cît de vulnerabilă este construcţia menită să servească la reabilitarea armatei naziste înfrînte.

De altfel, la o examinare cît de sumară, argumentele, justificările apărătorilor Wehrmacht-ului nu rezistă, dezvăluindu-ne, din primul moment, falsul lor conţinut. A putut, de pildă, iarna grea să ducă la eşecul războiului fulger? Dar, aşa cum remarcă G. Deborin : „ai zice că armatele germane se aflau într-o climă, iar trupele sovietice în alta" [6]. Fondul problemei constă în cu totul altceva decît puerila lamentaţie cu privire la „gerul rusesc". Este vorba de serioase erori de calcul ale comandamentului militar german privind desfăşurarea războiului fulger în cu totul alte condiţii decît cele ale războiului din vest. Ne aflăm deci în faţa unor noi coordonate care ridică cu adevărat marile, fundamentalele probleme ale conducerii războiului. Să ne oprim, de pildă, asupra greşelilor săvîrşite de generalul Guderian referitor la importanţa hotărîtoare a războiului cu tancuri. Analizînd această problemă, mareşalul Eremenko consideră că multe dintre erorile de calcul ale aşa-numitului război fulger se datorează tocmai vederilor sale [7] (ale lui Guderian). Guderian a impus [8] punctul său de vedere, potrivit căruia numai „loviturile masive cu tancuri au o însemnătate hotărîtoare pentru încheierea victorioasă şi rapidă a războiului" [9]. Înfrîngerile armatei naziste, eşecul războiului fulger se datorează deci şi unor grave

---

[1] Paul Ladame, *op. cit.*, p. 183.

[2] *Istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice.* Ed. politică, Bucureşti, 1960, p. 563—564 ; 566. „Industria de război a Germaniei avea la începutul războiului o bază tehnico-materială mai puternică decît industria de război a U.R.S.S.". Germania concentrase un efectiv de 190 divizii la graniţa apuseană a U.R.S.S. Fasciştii au ocupat o mare parte din teritoriul U.R.S.S. cu importante centre industriale.

[3] A. I. Eremenko, *op. cit.*, p. 13, 14 ; vezi şi 19 şi 28 — bătălia Moscovei.

[4] *Istoria P.C.U.S.*, p. 564, se arată : „În sfîrşit, extrem de mult a atîrnat în balanţă faptul că Germania a atacat Uniunea Sovietică prin surprindere".

[5] Shirer, *op. cit.*, p. 855. Citează din memoriile generalului Blumentritt, care a condus armata fascistă agresoare în luptele de la Minsk.

[6] Colonelul G. Deborin, *Scopurile şi orientarea falsificării celui de al doilea război mondial*, Ed. militară, Buc., 1960, p. 27.

[7] A. I. Eremenko, mareşal al U.R.S.S., *Împotriva falsificării istoriei celui de al doilea război mondial*, Ed. politică, Buc., 1959, p. 11.

[8] *Ibidem.* A. I. Eremenko arată că Guderian „şi marii monopolişti care stăteau în spatele lui şi care erau vital interesaţi să dezvolte pe toate căile producţia de motoare de oţel" ... au impus bătălia cu tancuri ori unde şi ori cînd.

[9] *Ibidem.*

lipsuri teoretice şi practice în ştiinţa militară germană. Mareşalul Eremenko conchide dealtfel, deosebit de categoric: „Prin urmare, Guderian poartă răspunderea pentru aceste înfrîngeri nu numai în calitate de comandant practician, ci şi în calitate de teoretician militar, care a elaborat metodele ducerii războiului cu tancuri" [1]. În consecinţă, înfrîngerile suferite de nazişti rezultă din faptul că: „în cursul unor lupte înverşunate, armata Roşie a smuls iniţiativa strategică din mîinile duşmanului, a zdrobit cele mai bune divizii de infanterie şi de tancuri ale inamicului" [2]. S-a putut contura de aceea „o cotitură în desfăşurarea luptei armate de pe frontul sovieto-german" [3]. Mitul războiului fulger ca şi al invincibilităţii armatei hitleriste a încetat să mai existe.

Oameni de stat burghezi care, incontestabil, erau adversari hotărîţi ai comunismului, au fost nevoiţi să recunoască deschis marile merite ale armatei sovietice, ale poporului sovietic.

Reamintim doar cîteva documente oficiale care dovedesc o înaltă preţuire pentru Armata Roşie, pentru poporul sovietic.

Franklin Delano Roosevelt şi Winston S. Churchill declarau, de pildă, la 15 august 1941: „Ne dăm seama perfect ce importanţă are pentru înfrîngerea hitlerismului eroica şi dîrza rezistenţă a Uniunii Sovietice" [4]. Sau afirmaţiile făcute de Churchill, duşman înveterat al U.R.S.S., la 16 decembrie 1941: „Nu am cuvinte să vă descriu sentimentul de uşurare pe care-l încerc aflînd zi de zi despre minunatele dumneavoastră victorii pe frontul rus. Nicicînd nu am avut atîta încredere în rezultatul războiului" [5]. Sau categorica apreciere a lui Roosevelt făcută la 19 august 1942: „Statele Unite îşi dau foarte bine seama că Uniunea Sovietică poartă pe umerii săi principala povară a luptei şi că a avut de suferit cele mai mari pierderi în cursul anului 1942. Vă pot spune că sîntem entuziasmaţi de admirabila putere de rezistenţă de care a dat dovadă ţara dumneavoastră" [6]. Există deci evidente recunoaşteri că puternica maşină de război a naziştilor s-a dovedit incapabilă de a lupta cu un popor care purta un război drept, un război de apărare şi de eliberare a patriei; s-a dovedit incapabilă de a lupta cu un popor care purta un război pentru apărarea „orînduirii de stat şi sociale sovietice, cea mai înaintată din lume, fiinţa de stat şi cultura naţională a popoarelor U.R.S.S." [7].

Ce bază de susţinere mai pot avea, în faţa acestor adevăruri de necontestat, argumentele potrivit cărora armata germană nu ar fi fost înfrîntă dacă planurile generalilor nu ar fi fost respinse de Hitler? Oprindu-ne cît de puţin asupra acestor declaraţii, surprindem unele mărturisiri deosebit de sugestive privind consistenţa acestor planuri.

Fabian von Schlabrendorff mărturiseşte, de pildă, că în iarna 1941 Guderian nu numai că nu a prezentat un plan contrar vederilor lui Hitler, dar că, dimpotrivă, s-a declarat de acord cu Hitler [8]. Între generali şi Hitler nu au existat, aşa cum reiese şi din ştirea de mai sus, nici

---

[1] A. I. Eremenko, *op. cit.*, p. 12.

[2] *Istoria P.C.U.S.*, ed. cit., p. 564.

[3] *Ibidem.*

[4] *Corespondenţa Preşedintelui Consiliului de miniştri al U.R.S.S. cu preşedinţii S.U.A. şi cu primii miniştri ai Marii Britanii din timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei 1941—1945*, E.P.L.P., Bucureşti, 1958, vol. II, p. 10.

[5] *Ibidem*, vol. I, p. 42.

[6] *Ibidem*, vol. II, p. 36—37.

[7] *Istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, ed. cit., p. 567.

[8] Fabian von Schlabrendorff, *Offiziere gegen Hitler. Nach einem Erlebnisbericht von Fabian von Schlabrendorff.* Bearbeitet und herausgegeben von Gero von S. Gaevernitz, Europa Verlag, Zürich, 1946. Schlabrendorff declară (p. 46) că deţine această informaţie de la generalul Halder. În orice caz, Schlabrendorff era în măsură să dea unele informaţii. Se găsea în 1941 în U.R.S.S. şi a auzit personal unele discuţii, pe cînd se afla la statul major al lui von Bock, care conducea grupul de armate agresoare împotriva Moscovei.

un fel de contradicţii esenţiale cu privire la diferitele planuri strategice şi tactice de purtare a războiului agresiv împotriva U.R.S.S. Aşa cum mărturiseşte în continuare Schlabrendorff, von Bock, de pildă, comandantul grupului de armate care opera în direcţia Moscovei, nu accepta nici măcar o discuţie care s-ar fi îndreptat cît de cît împotriva lui Hitler [1]. În consecinţă, putem trage concluzia că pivotul principal al tezelor istoriografiei burgheze, cheia de boltă a întregului complex de „argumente" se năruie, deoarece planurile strategice ale generalilor, planurile respinse de Hitler, *nu au existat de fapt, fiind doar scorniri ticluite ulterior, lipsite de orice temei.* În faţa realităţii de netăgăduit, care reiese din examinarea faptelor, rămîn cu totul lipsite de conţinut şi justificările formulate de Shirer, Ritter şi alţii, potrivit cărora generalii ar fi fost puşi în situaţia de a executa ordinele lui Hitler. Din moment ce nu au existat, în fond, noi planuri venind în contradicţie cu planul Barbarossa, atunci nu se mai poate vorbi despre o executare strictă a unor ordine. Am arătat, în prima parte a acestui capitol, că generalii au luat parte activă la întocmirea tuturor planurilor [2]. Shirer însuşi mărturiseşte că generalul Halder a lucrat cu mult zel [3] la elaborarea planului agresiv împotriva U.R.S.S. Dovezile în acest sens abundă şi este de prisos să mai insistăm. Înfrîngerea care a urmat este deci înfrîngerea nu numai a nazismului, ci şi a militarismului german. La Stalingrad (azi Volgograd), a fost lichidată nu numai o grupare de trupe fasciste „de elită", ci a fost lichidată şi mult trîmbiţata „artă militară" revendicată în mod exclusiv de militarismul prusac. Într-adevăr, „istoria războaielor nu a mai cunoscut un asemenea caz de încercuire completă şi nimicire a unei armate atît de mari" [4]. Prăbuşirea armatei naziste a avut loc deci sub semnul creşterii „măiestriei militare a Armatei Roşii şi a capacităţii organizatorice a comandanţilor ei" [5], sub semnul superiorităţii „artei militare sovietice faţă de cea a trupelor fasciste germane" [6].

Germania nazistă a putut înregistra succese militare doar împotriva statelor burgheze care se găseau şi se găsesc într-un proces de vădită descompunere. De aceea hitleriştii au putut cotropi în trei săptămîni Polonia şi în mai puţin de două luni Franţa. Înfrîngerea Germaniei fasciste în U.R.S.S. „a fost urmarea firească a trăiniciei şi viabilităţii orînduirii sociale şi de stat noi, socialiste, a marii ei superiorităţi faţă de orînduirea capitalistă, pe cale de dispariţie" [7].

II

Teza potrivit căreia Wehrmacht-ul ar fi fost „singurul reprezentant" al „rezistenţei" germane împotriva lui Hitler şi a nazismului în genere ocupă un loc deosebit de important în lucrările istoricilor reacţionari, constituind de aceea o importantă justificare pusă în slujba acţiunii de reabilitare a Wehrmacht-ului. În fond, sub această formă se ascunde tendinţa de a reabilita militarismul german şi de a escamota actuala lui politică neofascistă, revanşardă. În arsenalul nelipsit de inventivitate al apărătorilor Wehrmacht-ului, această născocire este considerată drept o armă ingenioasă, îndeplinind rol de artilerie grea în campania ce se desfăşoară pentru a restabili încrederea în armata fascistă germană iremediabil compromisă. În vederea acestui scop, trompeţi dibaci, meşteri pricepuţi în trîmbiţarea sunetelor celor mai înalte, celor mai ascuţite, îşi utilizează cu mult zel instrumentele suflate în culori strălucitoare. Şi totuşi, zidurile masive constituite din crimele Wehrmacht-ului nu numai că nu se năruie ca cele din legenda biblică, ci devin şi mai masive,

[1] Fabian von Schlabrendorff, *op. cit.*, p. 48. O asemenea discuţie a avut loc între generalul Henning von Tresckow şi generalul von Bock.

[2] Otto Strasser, *op. cit.*, p. 232, mărturiseşte : „să nu rămînă nici un echivoc. Ceea ce se întîmplă cu privire la Polonia sau la Rusia este fructul unic al politicii militarilor".

[3] Shirer, *op. cit.*, p. 799.

[4] *Istoria P.C.U.S.*, p. 597.

[5] *Ibidem.*

[6] *Ibidem.*

[7] *Ibidem*, p. 623.

mai neînduplecate. Există, de pildă, o încercare de a dovedi că numai Wehrmacht-ul putea fi în mod obiectiv singurul organism capabil să joace un rol determinant în lupta contra nazismului. Profesorul Karl Dietrich Bracher, de la Universitatea din Bonn, afirmă că, „după consolidarea prin seducţie şi teroare a regimului naţional-socialist" [1], nu ar fi existat în Germania de după 1934 decît o singură alternativă: „Lovitură de Stat de sus sau distrugere dinafară. De aceea, în orice caz atitudinea şi poziţia militarilor au trebuit să joace un rol determinant" [2]. Bracher a reluat în 1959 o veche teză a lui Rauschning. Acesta susţinea că „timpul răscoalelor populare şi a luptelor pe baricadă a trecut şi, de aceea, este indispensabil să se organizeze un centru de rezistenţă şi un stat major" [3]. După Rauschning „lucrurile stînd astfel" [4], nu se puteau găsi nici centrul de rezistenţă, nici statul major, în altă parte, „decît în Reichswehr" [5]. Gerhard Ritter ajunge şi el la concluzia că numai armata ar fi putut fi cu adevărat singurul organ eficient de rezistenţă împotriva nazismului. Premisele care i-au servit pentru tragerea acestor concluzii sînt multiple şi deosebit de sugestive pentru a înţelege esenţa de clasă a lucrării lui. Poporul nu s-ar fi putut opune nazismului pentru că, după Ritter, „masa vrea să fie condusă şi nu doreşte să cîntărească ea argumentele pentru sau contra" [6]. Şi, mai ales, „nu doreşte să fie liberă de a decide prin ea însăşi" [7]. Susţinînd plin de dispreţ că propriul său popor este o masă amorfă, lipsită de discernămînt, cu un simţ moral „elastic", Ritter ajunge la concluzia că de aceea numai în armată (în Reichswehr, şi apoi în Wehrmacht) s-ar fi putut găsi „forţa morală a rezistenţei". „Pentru că — arată el în continuare — naţional-socialismul a fost ultima consecinţă şi exagerare a tradiţiilor specific germane" [8]. Incontestabil, nazismul a fost întîmpinat cu simpatie de acest militarism, de esenţă reacţionară, unde „rămăseseră atît de vii tradiţiile vechiului stat militar prusac" [9]. Dar tot acolo, pretinde Ritter, în armată, decepţia resimţită din cauza caracterului „eterogen" al nazismului ar fi fost deosebit de puternică, armata devenind — după autorul menţionat — „focarul rezistenţei". Această ultrareacţionară poziţie de clasă a unui istoric burghez care îşi îngăduie să vadă astăzi în fascismul german „o ultimă consecinţă şi exagerare a tradiţiilor specific germane" este deosebit de elocventă, caracterizînd pe deplin esenţa mişcării pornite pentru reabilitarea Wehrmacht-ului [10].

---

[1] Prof. dr. Karl Dietrich Bracher, *La tragédie du 20 juillet*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale", 36/1959, p. 46—47.

[2] *Ibidem.*

[3] Herman Rauschning, *Hitler m'a dit*, Cooperation, Paris, 1939, p. 309.

[4] *Ibidem.*

[5] *Ibidem.*

[6] Ritter, *op. cit.*, p. 4. Se poate vedea dispreţul pe care autorul îl are pentru popor. Redăm întreaga frază: „masa *nu* cere discuţii ci fapte spectaculoase; masa *nu* este călăuzită de argumente raţionale, ci de sentimente; masa *nu* ascultă sfaturile oamenilor experimentaţi, ci chemările demagogilor; masa vrea să fie condusă şi *nu* să cîntărească ea, argumente pentru sau contra; ea *nu* doreşte să fie liberă de a decide prin ea însăşi, mulţimea uită repede şi se lasă sedusă de succese exterioare; simţul ei moral, dacă ştiu cum să o manevreze, este elastic" (sublinierile ne aparţin).

[7] *Ibidem.*

[8] *Ibidem*, p. 5.

[9] *Ibidem*, p. 4—5.

[10] Ritter afirmă că civilul Carl Goerdeler a fost conducătorul mişcării de „rezistenţă"; totuşi, din lucrare rezultă că întreaga acţiune a lui Goerdeler se întemeia în mod exclusiv pe armată. Schlabrendorff (*op. cit.*, p. 22) susţine aceeaşi teză, de pe poziţia omului care a activat în „rezistenţă": „Forţele civile ar fi fost cu mîinile legate, fără susţinerea de către armată. Munca noastră nu putea avea practic o urmare, dacă nu cîştigam de partea noastră armata". Iar la p. 32 adaugă: „Mişcarea de rezistenţă politică a găsit posibilitatea legăturii cu militarii. Astfel, pretinde Schlabrendorff, a pus mîna pe singurul, pe unicul instrument care putea da lovitura de moarte naţional-socialismului".

Alţi apologeţi ai armatei au utilizat argumente ceva mai „inocente” pentru a dovedi că numai armata ar fi fost capabilă „să reziste” lui Hitler. Shirer susţine, de exemplu, că numai armata avea „puterea fizică” de a se opune nazismului, căci muncitorii şi, în genere, masa nu ar fi avut practic mijloacele pentru o atare luptă[1]. Collenot vorbeşte şi el despre „opoziţia militară”, afirmînd că „statul major al armatei de uscat” ar fi fost „centrul acestei opoziţii” [2]. În dorinţa de a scoate mai bine în relief „rolul capital” al armatei, Henri Brunschwig afirmă că Gerhard Ritter nu ar fi trebuit să socotească pe civilul Goerdeler conducătorul rezistenţei, ci pe generalul Beck [3]. Situîndu-se pe aceeaşi poziţie, Bennet arată că singura acţiune de rezistenţă în Germania ar fi fost încercarea militarilor de a-l asasina pe Hitler la 20 iulie 1944 [4]. Acest atentat neizbutit împotriva lui Hitler este în general considerat de apologeţii Wehrmacht-ului drept cea mai concretă activitate a „mişcării de rezistenţă” a armatei împotriva nazismului.

Ca să putem aprecia însă dimensiunile acestei acţiuni, cît şi valoarea ei credem că este necesar să cercetăm mai întîi dimensiunile, cît şi valoarea intrinsecă a aşa-zisei „rezistenţe” a armatei împotriva nazismului.

★

Potrivit tezei prezentate de Bracher[5], unul dintre apologeţii „rezistenţei” Wehrmacht-ului, intensitatea unei mişcări în al III-lea Reich nu putea fi măsurată decît în funcţie de acţiunile duse în vederea răsturnării regimului existent. O atare mişcare, după Bracher, nu putea să opereze cu succes decît în mod sectar, ocupîndu-se poziţii cheie, politice şi militare. Astfel de acţiuni ar fi întreprins deci armata, care a colaborat strîns — arată Bracher — şi cu Abwehr-ul [6], in vederea realizării acestui scop.

Dacă cercetăm însă cît de fugar procesul istoric al acestei perioade, o serie de fapte concrete relevă netemeinicia afirmaţiilor lui Bracher. A vizat oare aşa-zisa „rezistenţă” să răstoarne nazismul—regimul existent? Puteau oare disensiunile dintre diverşii conducători a politicii naziste să schimbe cu ceva politica agresivă, ultrareacţionară a statului german fascist? *Hotărît nu.*

Să examinăm poziţia lui Carl Goerdeler [7], care, după Ritter, a fost conducătorul „rezistenţei”. Voia el să răstoarne nazismul? Ritter mărturiseşte că Goerdeler nutrea speranţa să

---

[1] Shirer, *op. cit.*, p. 372.

[2] R. Collenot. *L'opposition allemande contre Hitler*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale”, 36/1959, p. 38—39.

[3] Henri Brunschwig, *L'Allemagne entre l'Est et l'Ouest*, în „Revue Historique”, oct. — dec. 1956, p. 266—267. Pentru Brunschwig, personalitatea lui Beck este mai „seducătoare, în orice caz mai inteligibilă”. Ceea ce îi reproşează Brunschwig lui Ritter în legătură cu apologia „rezistenţei” este faptul de a nu fi scos în evidenţă caracterul „patriotic” al rezistenţei. De aceea îşi exprimă dezacordul, de pildă, cu această teză a lui Ritter; „rezistenţa germană a fost o autentică revoltă morală contra triumfului forţei răului — fără nici o legatură cu un pretins interes naţional”. Deci, Brunschwig ar vrea să se releve „meritele patriotice” ale Wehrmacht-ului. E interesant că şi M. Adler Bresse, ocupîndu-se de lucrarea lui Ritter, scoate în evidentă aceeaşi teză în recenzia despre cartea lui Ritter, *Carl Goerdeler und die Deutsche Widerstandsbewegung*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale”, 36/1959, p. 132—133.

[4] Bennet, *op. cit.*, p. 563, îşi însuşeşte o teză reacţionară mult răspîndită încă în octombrie 1945, potrivit căreia „singurii germani ai acestei perioade, care fără a fi solicitaţi din exterior, ci din proprie iniţiativă s-au revoltat” au fost autorii complotului de la 20 iulie 1944.

[5] Bracher, *op. cit.*, p. 45, 46, 47.

[6] *Ibidem*, p. 48. La serviciul secret al armatei, arată Bracher, acţiona generalul Oster, acoperit fiind de şeful său, amiralul Canaris.

[7] Ritter, *op. cit.*, p. 77—78, relatează că Goerdeler a lucrat în strînsă legătură cu armata pe care o socotea pivotul principal al „rezistenţei”.

schimbe doar unele hotărîri [1] ale lui Hitler, servindu-se în acest scop de Goering, care, în concepţia lui Goerdeler şi a altor „rezistenţi", ar fi fost un „pacifist" [2]. În orice caz, Ritter ne informează să Goerdeler trimetea rapoarte atît lui Hitler, cît şi lui Goering asupra numeroaselor sale călătorii în străinătate [3]. Despre simpatia lui Goerdeler pentru Goering [4] găsim de altfel date şi într-o serie de memorii ale „rezistenţilor" [5] care sînt de acord şi ei cu Goerdeler că Goering nu ar fi dorit un război [6] cu Marea Britanie. În genere, aceşti „rezistenţi" nu erau favorabili unui război cu Vestul, fiind absolut convinşi că îşi pot atinge ţelurile expansioniste cu asentimentul marilor puteri imperialiste occidentale. De aceea generalul Beck, şeful militar al „rezistenţei", a scris în acest sens lui Hitler [7].

S-ar putea, binеînţeles, replica că aceste legături ale „rezistenţei" cu conducerea nazistă au avut loc doar la începutul războiului şi că, într-un anumit fel, ar putea fi explicate; şi că, în orice caz, mai tîrziu, cînd „rezistenţa" s-ar fi bizuit în mod aproape exclusiv pe armată, s-ar fi dus acţiuni în vederea răsturnării nazismului, Wehrmacht-ul avînd „o poziţie foarte hotărîtă" în acest sens. Generalii afirmă în memoriile lor că armata, din pricina „repulsiei" ei pentru nazism, nu ar fi avut legături cu S.S.-ul, singur vinovat de masacre, ca şi de toate ororile şi torturile din lagărele de concentrare şi din teritoriile ocupate în genere [8]. Bennet informează, de pildă, că încorporarea diviziilor de Waffen S.S. în armată s-ar fi izbit de o vie opoziţie a conducerii armatei, care nu voia să aibă nici un fel de legătură cu S.S.-ul [9]. Totuşi, din memoriile lui Schellenberg, şeful serviciului de contra-spionaj nazist, aflăm că a existat o foarte bună şi amicală înţelegere între Wehrmacht şi S.S. [10]. O convenţie în toată regula a fost semnată la Ministerul de Război din Bendlerstrasse între Heydrich, ca reprezentant al S.S.-ului, şi generalul Wagner, ca reprezentant al Wehrmacht-ului [11]. De altfel, în memoriile generalului Guderian găsim confirmarea faptului, căci Guderian vorbeşte pe larg despre camaraderia dintre armată şi Waffen S.S. [12].

S-ar putea replica că aceste legături nu au putut fi evitate, că în condiţiile războiului această colaborare a trebuit să existe volens-nolens, dar că cercul de „rezistenţi" din Wehrmacht

---

[1] Ritter, *op. cit.*, p. 85.

[2] *Ibidem*, p. 137.

[3] *Ibidem*.

[4] Hassel, *op. cit.*, p. 77 şi Schlabrendorff, *op. cit.*, p. 31.

[5] Hassel, *op. cit.*, p. 68.

[6] Ritter, *op. cit.*, p. 179, lasă să se înţeleagă că a fost o perioadă cînd Goerdeler „nu se mai gîndea la o revoltă militară, ci la un cabinet de tranziţie cu Goering, idee aprofundată de Hassel şi de fostul ministru prusac de finanţe Popitz".

[7] Schlabrendorff, *op. cit.*, p. 25; vezi şi p. 31.

[8] Guderian, *op. cit.*, p. 448. Deşi Guderian a comandat diviziile de „panzeri" care au invadat Polonia, totuşi îşi îngăduie să declare că nu a ştiut nimic despre „purtările" brigăzilor Kaminski şi Dirlewanger, care au „curăţit" terenul cucerit de Guderian.

[9] Bennet, *op. cit.*, p. 565.

[10] Walther Schellenberg, *Le chef du contre espionnage nazi parle*, René Juliard, Paris, 1957, p. 226, 228, 229.

[11] Unităţile mobile ale SS-ului urmau să lupte în sectorul frontului sub autoritatea şefului militar în toate operaţiile cu caracter general. În spatele frontului, aceste unităţi trebuiau să capete o anumită „independenţă", dată fiind necesitatea „securităţii" frontului. Sub directa conducere a Wehrmacht-ului au avut loc bine cunoscutele masacre din Polonia, din U.R.S.S. şi din teritoriile invadate în genere.

[12] Guderian, *op. cit.*, p. 447 mărturiseşte despre: „sentimentul de camaraderie, care exista pe cîmpul de luptă între Waffen S.S. şi formaţiile armatei". Din aceeaşi lucrare aflăm că au fost create din cauza „necesităţilor" 35 de asemenea divizii, cu care armata a colaborat în mod armonios; în fruntea acestor Waffen S.S. a fost pus de altfel un general al Wehrmacht-ului, Hausser, despre care Guderian vorbeşte cu multă simpatie.

nu a avut nimic de-a face cu naziştii şi cu bandele S.S. Hassel[1] vorbeşte despre acest grup ca şi cum el ar fi alcătuit „cealaltă Germanie" [2]. Cercetînd numai în chip sumar situaţia acestei grupări, aflăm lucruri care nu ne surprind de fel: *„cealaltă Germanie" a întreţinut strînse legături cu căpeteniile naziste.* Există dovezi că „rezistenţa" se gîndea să răstoarne pe Hitler cu ajutorul lui Himmler. Langbehn, partizan devotat al lui Himmler, a avut legături strînse „cu opoziţia activă", mărturiseşte un bine-cunoscut nazist [3]. Prin intermediul lui Langbehn, ne informează altă sursă [4], s-a putut aranja o întîlnire între un reprezentant al „rezistenţei", Popitz, şi Himmler. Potrivit aceleiaşi surse de informaţii, Himmler ar fi fost favorabil acţiunii de răsturnare a lui Hitler [5]. Goerdeler s-a ocupat mult de această problemă, considerînd în mod pozitiv perspectiva conducerii Germaniei de către Himmler [6]. Oricum, ideea de a avea vreo contradicţie politică cu naziştii repugna „rezistenţei", căci, încă din martie 1943, Schlabrendorff mărturiseşte că, punînd o bombă în avionul lui Hitler, a vrut să evite orice presupuneri cu caracter politic [7]. Este evident că întregul „complot" a fost cunoscut de Himmler, care, după eşecul atentatului de la 20 iulie 1944, a mai putut să protejeze cîtăva vreme pe membrii complotului [8].

Faptele, mărturisite chiar de nazişti sau chiar de „rezistenţi", duc în mod firesc la concluzia *că au existat serioase, adînci legături ale cercului de aşa-zisă rezistenţă cu cele mai reprezentative figuri naziste.* De asemenea în urma examinării acestor fapte, reiese şi concluzia că, în asemenea condiţiuni, nu poate fi vorba de răsturnarea regimului nazist. Dacă, potrivit afirmaţiilor lui Bracher, intensitatea unei atari mişcări de „rezistenţă" poate fi măsurată în funcţie de acţiunile întreprinse pentru răsturnarea regimului nazist, atunci putem afirma că asemenea acţiuni nu au existat. Existenţa aşa-zisei „rezistenţe" a Wehrmacht-ului este deci infirmată prin fapte istorice de netăgăduit.

★

Pentru a putea delimita sfera de acţiune a acestei „rezistenţe" şi pentru a aprecia valoarea ei intrinsecă, credem că este necesar să examinăm şi alte laturi caracteristice ale „mişcării". Ce dorea „rezistenţa" să realizeze pe plan intern? Ce ţeluri urmărea în politica externă?

Ritter, de pildă, afirmă că „nu era, desigur, sarcina mişcării germane de rezistenţă să facă o revoluţie" [9], ci dimpotrivă: „de a înlocui arbitrarul ucigător şi haosul în permanentă fermentare cu o ordine strict legală, pe care am putea-o numi, dacă vrem, «burgheză»" [10]. Pornind de la acest punct de reper, *ordinea burgheză* despre care vorbeşte Ritter, drumul parcurs, ca şi perspectivele „mişcării de rezistenţă", se desemnează cu deosebită precizie. Din decembrie 1939 pînă în mai 1941, „cealaltă Germanie" a elaborat, de pildă, o serie de proiecte de „pace",

---

[1] V. T. Fomin, *Împotriva încercărilor de a reabilita pe diplomaţii Germaniei fasciste*, în „Probleme de istorie", 5/1958, Inst. de Studii Rom.-Sov., Buc., 1958, p. 230. Dă despre Hassel următoarele informaţii: era fiul unui mare aristocrat, ginere al amiralului von Terpitz; era strîns legat de grupul de monopolişti, generali şi funcţionari împotrivindu-se rupturii cu puterile occidentale şi stăruind pentru o agresiune imediată împotriva U.R.S.S.

[2] Titlul lucrării lui Hassel este *Vom andern Deutschland.*

[3] Walter Hagen, *Die Geheime Front*, Nibelungen Verlag, Linz und Wien, 1950, p. 95.

[4] Gerald Reitlinger, *The SS: alibi of a nation*, Viking Press, New York, 1957, p. 296.

[5] *Ibidem*, p. 299.

[6] *Ibidem*, p. 295. Reitlinger citează în sprijinul afirmaţiilor sale ştiri luate din ediţia germană a lucrării lui Ritter, p. 422 şi 548.

[7] Schlabrendorf,, *op. cit.*, p. 73.

[8] Schllenberg, *op. cit.*, p. 455. Himmler a evitat pînă în martie 1945 condamnarea la moarte a lui Canaris.

[9] Ritter, *op. cit.*, Introducere, p. XIV XV.

[10] *Ibidem.*

menite să consfinţească cuceririle nazismului. Punctul al doilea al unui proiect redactat de Goerdeler [1] revendică: „confirmarea dreptului Germaniei de a-şi fi ataşat Austria, ţara Sudeţilor şi teritoriul Memel" [2], iar punctul al treilea cerea „restabilirea frontierelor din 1914 între Germania, Belgia şi Franţa, pe de o parte şi între Germania şi Polonia pe de altă parte" [3]. Deci „Grossdeutschland" fără Hitler, care nu mai servea îndeajuns interesele anumitor pături ale burgheziei germane. Pătrunzînd şi mai adînc în concepţiile conducătorilor „rezistenţei", constatăm că nici în aprilie 1944, cînd războiul era evident pierdut, nici măcar atunci „rezistenţa" nu se gîndea să abandoneze planul unui Grossdeutschland, unde, de pildă, Alsacia şi Lorena continuau să figureze [4]. Care erau mijloacele prin care sperau încă aceste cercuri să-şi atingă ţelurile? Planurile de „pace" din 1943 şi 1944 relevă cu deosebită precizie modalitatea prin care „rezistenţa" era convinsă că îşi va atinge scopul. Punctele trei şi şase ale unui proiect conceput în 1943 stăruie asupra unor probleme de acest fel: „Europa are nevoie de o garanţie contra preponderenţei ruse" [5]. De aici „necesitatea pentru Germania de a deveni suficient de puternică din punct de vedere material pentru a putea rezista presiunii permanente a puterii ruse" [6].

„Rezistenţa" relua deci din nou în 1943 vechea teză antisovietică care dăduse cîndva la München în 1938, rezultate atît de „strălucite" pentru nazişti. A întrebuinţa metode cu caracter fascist — aceasta nu constituia un impediment. În politica „rezistenţei" exista o anumită „elasticitate" care permitea utilizarea oricăror metode, indiferent de nivelul lor etic. Proiectele de perspectivă sînt încă şi mai edificatoare. În numele solidarităţii imperialiste de clasă, ei propuneau un organism cu caracter mondial diferit de fosta Societate a Naţiunilor. Noua asociaţie urma să înglobeze doar statele „cu idei asemănătoare, ataşate unei ordini sociale şi juridice liberale" [7]. Într-o asemenea federaţie, „frontierele ar juca un rol din ce în ce mai mic" [8], căci noul organism ar veghea la o colaborare economică armonioasă a statelor participante [9]. Astfel, s-ar putea realiza profituri deosebit de importante: statele balcanice, de exemplu, ar putea fi exploatate în comun, stabilindu-se acolo un fel de administraţie de tipul Commonwealth-ului britanic [10]. Germania ar putea participa, de pildă, alături de Belgia, la exploatarea Congo-ului [11], o joncţiune pe plan economic prin Belgia şi Olanda s-ar putea face cu întregul grup de state de la Oslo, creîndu-se peste mări, mari spaţii economice europene [12]. Într-un cuvînt,

---

[1] Goerdeler s-a sfătuit în mod permanent cu generalul Beck.

[2] Ritter, *op. cit.*, p. 301—302. Plan de pace a lui Goerdeler, destinat guvernului britanic, 30 mai 1941. Conţine 15 puncte şi este asemănător proiectului expus de Hassel (*op. cit.*, p. 92—93) la 30 dec. 1939.

[3] *Ibidem.*

[4] Hassel, *op. cit.*, p. 283; Vezi şi Ritter, *op. cit.*, p. 178—179.

[5] Ritter, *op. cit.*, p. 303.

[6] *Ibidem.* La p. 237, Ritter adaugă că: „apărarea lumii libere din 1943 contra bolşevismului devine ideea dominantă a tuturor scrierilor lui Goerdeler". Este deci limpede că din 1943, cînd devenise evident că războiul este pierdut, burghezia germană, armata, ca şi alte pături exploatatoare mizau pe solidaritatea de clasă a puterilor imperialiste, occidentale.

[7] Ritter, *op. cit.*, p. 149, 156 şi 159. Arată că Goerdeler propunea mai întîi o comunitate anglo-franco-germană. O „comunitate de muncă" va înlocui fosta Societate a Naţiunilor, comunitate care trebuia să aibă rol de asistenţă caritabilă şi de arbitraj.

[8] *Ibidem*, p. 305.

[9] *Ibidem*, p. 142.

[10] *Ibidem*, p. 140—141.

[11] *Ibidem*, p. 83.

[12] *Ibidem*, p. 83. O atare idee, cu forme aproape similare, este expusă şi de Duff Cooper în lucrarea *Au delà de l'oubli*, Gallimard, Paris, 1960, p. 400. Propune o uniune a imperiilor coloniale ale M. Britanii, Franţei, Belgiei, Portugaliei, Italiei, „o federaţie a principalelor ţări maritime ale Europei occidentale şi a puterilor mediteraneene, care ar avea practic în mîna lor întreaga Africă. S-ar putea realiza astfel o alianţă pe picior de egalitate cu Statele Unite".

„rezistența" voia „să dizolve Germania într-o comunitate de interese și de cultură europeană"[1], unde profiturile marilor monopoluri ar fi fost pe deplin satisfăcute.

Conținutul deosebit de elocvent al acestor planuri și proiecte de viitor cu caracter net imperialist delimitează cu prisosință aria de acțiune a acestei așa-zise „rezistențe", dîndu-ne posibilitatea să-i măsurăm atît dimensiunile cît și valoarea intrinsecă.

Referirea la unele acțiuni politice, asupra cărora vom mai stărui o clipă, va contribui — credem — la înțelegerea țelurilor acestei „rezistențe", al cărei pivot principal ar fi fost Wehrmacht-ul. Păstrarea și întărirea legăturilor cu anglo-americanii au constituit una dintre cele ma importante acțiuni ale „rezistenței". Și în 1939, și în 1940, și mai ales, după înfrîngerea suferită la Moscova în 1941, contactul cu anglo-americanii a fost menținut cu multă consecvență[2].

În iarna 1941—1942, dezastrul suferit de Wehrmacht în U.R.S.S. a creat o conjunctură nouă care a necesitat acțiuni politice concrete urgente. Bracher arată că atunci ar fi început faza decisivă[3] a acțiunilor „rezistenței". În orice caz, în această perioadă, Himmler, ale cărui legături cu Wehrmacht-ul se cunosc, era de acord că trebuie să se înceapă negocieri de pace cu Anglia[4].

În sfîrșit, la începutul anului 1944 devenise atît de evident că războiul era pierdut, încît acești „destoinici patrioți" erau gata să accepte formula capitulării fără condiții, dar „numai față de puterile occidentale"[5]. S-au întețit de aceea discuțiile din Elveția, unde își avea sediul Allen Dulles[6], în vederea încheierii unei păci separate, fără U.R.S.S.[7]. Dulles s-a declarat de acord cu proiectul de pace al „rezistenților", susținînd că „Germania trebuie să continue să existe, ca un factor de ordine și de redresare"[8]. În afară de propunerea unei păci separate, „rezistenții" au mai trimis lui Allen Dulles, prin Gisevius, un plan[9] în vederea formării unui front comun cu anglo-americanii pentru continuarea luptelor împotriva Uniunii Sovietice. Ca să le capteze bunăvoința au hotărît că oricum trebuie să treacă la o acțiune cu caracter spectaculos, asasinîndu-l pe Hitler[10]. De fapt pregăteau terenul pentru capitularea fără condiții față de

---

[1] D. C. Watt, *op. cit.*, p. 80. Vezi și Ritter, *op. cit.*, p. 203: „Europa avea pentru grupul german de opoziție valoarea unei mari patrii".

[2] În februarie 1940, Hassel a avut o întîlnire cu un emisar al lui Halifax la Arosa. S-au stabilit acolo, așa cum reiese din însemnările lui Hassel (*op. cit.*, p. 104—105), unele condiții de pace, dintre care una este deosebit de sugestivă. Se referă (punctul 3) la faptul că pentru Germania, Europa are acum valoarea unei patrii comune în cadrul căreia Germania ar trebui să joace un rol de seamă împotriva Uniunii Sovietice (p. 105). Shirer, *op. cit.*, p. 648—649, arată că alte legături au fost stabilite de Abwehr prin Dr. Joseph Müller. Acesta a obținut o bună legătură prin ministrul Angliei la Vatican, izbutind să și aibă întreaga simpatie a lui Pius al XII-lea, care a intervenit în Anglia pentru „rezistenți".

[3] Bracher, *op. cit.*, p. 49.

[4] Schellemberg, *op. cit.*, p. 378 și 398.

[5] Ritter, *op. cit.*, p. 278.

[6] Shirer, *op. cit.*, p. 1018, arată că din noembrie 1942 Allen Dulles, șeful Oficiului de servicii strategice ale S.U.A., era în permanentă legătură cu „rezistenții" prin Gisevius, care lucra pentru Abwehr, avînd oficial titlul de viceconsul al Germaniei la Zürich.

[7] *Falsificatorii Istoriei*, Notiță istorică a Biroului Sovietic de Informațiuni. Ed. P.M.R., București, 1948, p. 70—71.

[8] *Ibidem*, p. 72.

[9] C. Watt, *op. cit.*, p. 83. Confirmă că acestea au fost și părerile lui Goerdeler și a unei mari părți din „opoziție". Despre legăturile cu Dulles, vezi și Gerald Reitlinger, *op. cit.*, p. 295—296. Vezi și știri în același sens și la Schlabrendorff, *op. cit.*, p. 101, care arată legătura făcută de Gisevius cu Allen Dulles.

[10] Ritter, *op. cit.*, p. 259, arată că: „furia împotriva dictatorului ajunsese la paroxism din cauza manierii catastrofale în care condusese războiul". Ca și cum nu Wehrmacht-ul pierduse bătăliile ! Din nou și mereu apar justificări pentru armată.

puterile occidentale[1], dorind ca, prin căderea lui Hitler, „să sfîrşească războiul pe mai multe fronturi" [2] şi să-l continue pe un singur front, împotriva Uniunii Sovietice[3]. Ritter mărturiseşte, de altfel deschis, că ceea ce îl nelinişte cel mai mult pe Goerdeler era „prăbuşirea armatei germane pe frontul de sud-est" [4]. Această situaţie a grăbit atentatul împotriva lui Hitler. „Rezistenţii" sperau că în ceasul al 12-lea „vor mai salva ceea ce mai putea fi salvat pentru imperialismul german"[5]. Aceasta este esenţa de clasă a atentatului de la 20 iulie 1944, despre care s-au scris nenumărate tomuri elogioase. Nimic altceva decît intenţia „de a scinda coaliţia antihitleristă şi de a salva fascismul de la zdrobirea totală" [6], deşi la această acţiune au participat şi adevăraţi patrioţi de talia lui von Stauffenberg.

Istoriografia marxistă germană subliniază dealtfel adesea că marile monopoluri au nădăjduit mult în acest atentat, menit, aşa cum arată Walter Ulbricht[7], să le deschidă calea unei ieşiri din război, în conformitate cu interesele lor de clasă.

Apologeţii Wehrmacht-ului, apologeţii „rezistenţei" ascund cu deosebită grijă acest adevăr, învăluindu-l în misticul înveliş al unei implacabile predestinări. „Misterioasa fatalitate care decidea atunci soarta Germaniei hotărîse acum din nou ca totul să se petreacă altfel" [8], declară Ritter. Nenumărate au fost şi sînt încercările care s-au făcut şi se fac pentru a dovedi că numai „forţe oarbe" invizibile, şi deci „de neînvins", au oprit succesul „rezistenţei". Puţini sînt însă aceia care să nu înţeleagă că adevăratele cauze ale prăbuşirii acestei aşa-zise „rezistenţe" se găsesc în procesul istoric al prăbuşirii fascismului, în procesul istoric al sistemului social-politic unde s-a născut şi s-a dezvoltat fascismul, deci în procesul de descompunere a modului de producţie capitalist.

III

O caracteristică a lucrărilor puse în slujba reabilitării Wehrmacht-ului este, de bună seamă, şi continua încercare de a dovedi că, în afară de „rezistenţa" condusă de Goerdeler, în Germania nu mai exista nici o forţă capabilă să se opună nazismului. Pentru mulţi dintre aceşti slujitori ai Wehrmacht-ului, lupta poporului german, a partidului comunist pur şi simplu nu ar fi existat deloc.

În dorinţa de a da un conţinut cît de cît concret acestei comice politici a struţului, Ritter, de pildă, afirmă : „nu există nici o îndoială asupra faptului că în covîrşitoarea ei majoritate

---

[1] Schlabrendorff, *op. cit.*, p. 129, arată că „rezistenţa" nu mai voia să lupte pe frontul de vest. Von Stauffenberg trebuia să plece în Franţa la generalul Speidel, şeful de stat major al lui Rommel, pentru ca acesta să uşureze anglo-saxonilor ruperea frontului spre Germania.

[2] Otto Winzer, *op. cit.*, p. 235.

[3] *Ibidem*. Winzer socoteşte că în spatele complotului pentru asasinarea lui Hitler stătea Allen Dulles.

[4] Ritter, *op. cit.*, p. 275 : „Dacă frontiera de răsărit a Poloniei nu putea fi apărată împotriva armatei sovietice, atunci se prăbuşea şi marea speranţă a lui Goerdeler, speranţa că britanicii împinşi de guvernul polonez exilat s-ar decide să lupte împotriva U.R.S.S. cu o Germanie reînnoită".

[5] Otto Winzer, *op. cit.*, p. 241. Vezi şi V. Daşicev, *op. cit.*, p. 148—149, care se situează pe aceeaşi poziţie ca Winzer.

[6] Ivaşin, *op. cit.*, p. 273 ; vezi şi G. A. Deborin, *op. cit.*, p. 470—472, care susţine aceeaşi teză.

[7] Walter Ulbricht, *Zur Geschichte der neuesten Zeit*, Band I, Dietz Verlag, Berlin, 1955, p. 41. W. Ulbricht arată că von Stauffenberg, autorul atentatului împotriva lui Hitler, a fost un patriot care a căutat să ia legătura cu organizaţiile de rezistenţă ale clasei muncitoare (p. 45).

[8] Ritter, *op. cit.*, p. p. 257. Adaugă : „Trebuia ca Germania să bea pînă la fund caliciul amar" etc.

clasa muncitoare, ca şi clasa burgheză dealtfel, a făcut pace cu noul senior" (Hitler) [1]. Închipuindu-şi că a dat un argument de neclătinat, el conchide, declarînd că din această cauză nu s-a putut iniţia o mişcare populară împotriva lui Hitler.

În ultimă instanţă, fiind puşi totuşi faţă în faţă cu faptele, apologeţii Wehrmacht-ului au mai dat înapoi, fiind siliţi să mărturisească, că în fond a existat o luptă activă a Partidului Comunist din Germania.

Cei mai „binevoitori" spun cu multă condescendenţă despre comunişti: „nu i se poate reproşa prea mult rezistenţei de stînga" [2] că nu a acţionat, „dacă se ia în consideraţie că persecuţia a oprit-o să se dezvolte, că nu a lăsat prea multe documente şi că, în fond, în ultimă analiză, numai conspiraţia Beck-Goerdeler s-a exprimat prin acţiuni" [3]. Vălul tăcerii fiind volens nolens ridicat, apărătorii Wehrmacht-ului au fost obligaţi să concedă că a existat deci o rezistenţă a comuniştilor dar au pornit atunci o întreagă campanie de calomniere, de minimalizare a acţiunilor lor. Dacă Brunschwig socoteşte că ea a fost neînsemnată pentru că nu s-a putut dezvolta din cauza persecuţiilor şi că, pe deasupra, nu a lăsat nici documente, C. Watt merge mult mai departe. El afirmă, de exemplu, că masa poporului nu s-ar fi putut ridica împotriva regimului nazist, deoarece „ea nu ar fi dorit să se elibereze cu preţul a ceea ce în ochii fiecărui german constituia cîştigul pozitiv al regimului" [4]; Watt insinuează pur şi simplu că masele populare „ar fi apreciat" tocmai anexiunile, cotropirile teritoriale făcute de Hitler. Mişcarea de stînga, cu adînci rădăcini în mase, ar fi nutrit deci atari sentimente. De aceea singurii care s-ar fi împotrivit, singurii care ar fi dorit eliberarea, chiar cu preţul pierderii „achiziţiilor pozitive ale regimului" ar fi fost „rezistenţii" [5]. Este de prisos să stăruim asupra mîrşăviei acestei declaraţii. Subliniem doar că planurile, proiectele „rezistenţilor" s-au publicat, dovedind că aceşti „idealişti" doreau chiar mai mult decît „achiziţiile pozitive ale regimului". Încercarea istoriografiei burgheze occidentale de a calomnia în atari forme masele populare şi mişcarea lor de rezistenţă merită să fie subliniată, căci ea reprezintă, într-un anumit fel, un etalon al metodelor utilizate de apărătorii Wehrmacht-ului.

Pentru a pătrunde şi mai adînc în concepţiile lor, credem util să relevăm încă o calomnie şi mai sfruntată la adresa comuniştilor în mod special: pretinsa lor „lipsă de patriotism" [6]. Ritter susţine, de pildă, că nici un rezistent „cu adevărat patriot" nu-şi putea îngădui vreo acţiune care ar fi pus în pericol operativitatea Wehrmacht-ului. El adaugă apoi, subliniind în mod deosebit: „Convingerea majorităţii combatanţilor din rezistenţă, în afară de comunişti, era aceea că această datorie nu putea suferi nici o încălcare" [7]. Calomniind şi condamnînd lupta comuniştilor împotriva cotropitoarei maşini de război naziste, Ritter face şi afirmaţii care dovedesc pe deplin ce înţelegeau „rezistenţii" prin patriotism: „De aceea ei („rezistenţii") nu au vrut niciodată să audă ceva despre un sabotaj al armelor, punînd absolut totul în joc pentru succesul Wehrmacht-ului, cu toate că ştiau că fiecare victorie, pe uscat sau în aer, însemna o întărire a autorităţii şi puterii tiranului" [8]. Am putea adăuga că fiecare succes al Wehrmacht-ului

---

[1] Ritter, *op. cit.*, p. 17.
[2] Henri Brunschwig, *op. cit.*, p. 267.
[3] *Ibidem.*
[4] C. Watt, *op. cit.*, p. 85.
[5] *Ibidem.*
[6] Ritter, *op. cit.*, p. 213. Arată că nu e de acord cu acţiunea generalului Oster, care în aprilie 1940 ar fi avizat Danemarca, Norvegia, Olanda despre invazia hitleristă: „Sigur, el nu voia să facă rău Germaniei, ci să-i fie folositor. Totuşi nu a pus în mod conştient Wehrmacht-ul în pericol? Datoria sa faţă de compatrioţi, faţă de camarazi, nu trebuia să treacă înaintea datoriei faţă de popoarele străine". Poziţia lui Ritter e limpede. Aprobă politica reacţionară ca şi crimele de război ale Wehrmacht-ului.
[7] Ritter, *op. cit.*, p. 213.
[8] *Ibidem.*

însemna o nouă cotropire, pe care bieţii „rezistenţi", luptători „paşnici" pentru Grossdeutschland, erau obligaţi „s-o suporte". Nu e de mirare deci că Ritter consideră ca o „trădare de patrie" lupta antinazistă a grupului Capela Roşie [1], grup care îndemna pe soldaţi să dezerteze din Wehrmacht, grup care furniza ştiri cu caracter militar, coaliţiei antifasciste [2]. Devine limpede că pentru „rezistenţi", patria era tot una cu statul nazist, cu statul marilor monopoluri, stat pe care în fond ei l-au apărat permanent, „punînd în joc totul" — aşa cum declară Ritter — „pentru izbînda Wehrmacht-ului" [3].

Patria, greu lovită de statul fascist, nu îngenunchiase însă în faţa „noului senior", cum afirma Ritter. Cei mai buni fii ai poporului ştiau că duşmanul lor de moarte era „dictatura teroristă, declarată, a elementelor celor mai reacţionare, celor mai şovine, celor mai imperialiste ale capitalului financiar" [4]. Adevărata rezistenţă condusă de Partidul Comunist din Germania cunoştea pe deplin caracteristicile „detaşamentului de şoc al imperialismului" [5] — nazismul — utilizînd de aceea împotriva lui metodele de luptă ce l-ar fi putut distruge cu adevărat. În ianuarie 1939, Partidul Comunist din Germania în adîncă ilegalitate a arătat maselor catastrofa ce va rezulta din războiul imperialist ce se pregăteşte, chemîndu-le la luptă împotriva acestui război [6]. Oricît a fost de greu, partidul comunist şi-a continuat lupta, organizînd forţele populare. În anii 1939—1941, încrederea maselor populare în Partidul Comunist din Germania a crescut, căci ele s-au convins prin proprie şi amară experienţă „că jefuirea şi înrobirea unor ţări şi popoare străine nu le-a îmbunătăţit situaţia, ci dimpotrivă le-a înrăutăţit-o" [7].

Rezistenţa poporului german a luat un avînt deosebit o dată cu izbucnirea războiului antisovietic. Perspectiva reală a eliberării de sub jugul hitlerist a început să capete forme concrete [8]. În faţa poporului apărea acum luminoasă calea pe care trebuia să păşească, pentru a zdrobi puterea fascistă: „alianţa cu cea mai puternică armată din lume, Armata Roşie" [9]. Sabotarea industriei de armament a crescut, organizaţiile antifasciste s-au înmulţit [10]. În 1942, documentele de partid apreciază că o adîncă schimbare [11] se simte în masa largă a poporului, care are din ce în ce mai multă încredere în victoria Uniunii Sovietice. Împotriva terorii naziste încep să se creeze comitete populare nu numai printre civili [12], ci şi printre soldaţi [13]. Puterea

---

[1] Walter Ulbricht, *op. cit.*, p. 21, 22, 23, arată că acest grup avea legături cu P.C.G. şi P.S.G.

[2] Ritter, *op. cit.*, p. 21. Declară deschis precizîndu-şi poziţia reacţionară: „Oricine care, într-o luptă unde e vorba de existenţa sau de exterminarea ţării sale, se detaşează de cauza patriei, este în spiritul legii un trădător şi nu numai un trădător". În fond, nu e vorba de o armată ce-şi apără patria, ci de Wehrmacht-ul cotropitor.

[3] *Ibidem*, p. 213.

[4] *VIIe Congrès de l'Internationale Communiste*, Ed. en langues etrangères. Moscou, 1939, p. 117. *L'Offensive du fascisme et les taches de l'Internationale Communiste.* Raportul lui Gh. Dimitrov. Fascismul a fost apreciat în aceşti termeni la a XIII-lea plenară a C.E. al Internaţionalei a III-a.

[5] *Ibidem.*

[6] Wilhelm Pieck, *Culegere de articole şi cuvîntări*, E.P.L.P., Bucureşti, 1954, p. 142—143.

[7] *Ibidem*, p. 107.

[8] *Ibidem*, p. 110.

[9] *Ibidem*, p. 105.

[10] Otto Winzer, *op. cit.*, p. 211—212, relatează, servindu-se şi de datele unor procese intentate de nazişti împotriva unor comunişti arestaţi, modul de lucru şi de organizare a comuniştilor din Hamburg.

[11] *Zur Geschichte der Kommunistischen Partei Deutschlands*, Dietz Verlag, Berlin, 1955, p. 423. Anruf der illegalen Konferenz der Kommunistischen Partei Deutschlands. Gebiet Niederrhein und Ruhr. Ende, Mai 1942.

[12] W. Ulbricht, *op. cit.*, p. 24, subliniază lupta grupelor comuniste conduse de A. Saefkow şi Franz Jakob.

[13] *Zur Geschichte der Kommunistischen Partei Deutschlands*, p. 424.

rezistenţei interioare a crescut şi mai mult cînd ea s-a împletit cu rezistenţa creată în afara patriei [1]. Oricît se străduiesc azi cei ce vor să nege adevărata înfăţişare a rezistenţei poporului german, crearea Comitetului Naţional „Freies Deutschland" constituie o dovadă concretă a creşterii, atît cantitative cît şi calitative, a mişcării de rezistenţă împotriva nazismului [2]. Apelurile radiodifuzate [3] ale Comitetului Naţional „Freies Deutschland" au grăbit acţiunile interne. S-au făcut noi legături, grupurile rezistenţei conduse de comunişti întinzîndu-şi reţelele de luptă în întreaga Germanie [4]. Platforma comună [5] a comuniştilor şi a Comitetului Naţional „Freies Deutschland" constituie o dovadă în plus a intensificării luptei populare pentru doborîrea regimului nazist.

Toate aceste fapte şi încă multe altele stau cu încăpăţînare în faţa apologeţilor Wehrmacht-ului, care, oricît s-ar strădui, nu pot să le înlăture, nici să le micşoreze. Tomurile ce elogiază în termeni superlativi meritele „rezistenţilor" conduşi de Goerdeler se pot îngrămădi pînă la proporţii astronomice, dar ele nu vor putea acoperi niciodată faptele istorice care dovedesc *că adevărata rezistenţă împotriva nazismului a fost rezistenţa poporului, condus de partidul comunist.*

★

Modelînd imaginea istorică în conformitate cu concepţiile lor de clasă, istoricii burghezi apologeţi ai Wehrmacht-ului nu au izbutit şi nu vor izbuti să schimbe fenomenul istoric obiectiv. În schimb, acţiunea adînc retrogradă de părăsire a oricărei legităţi istorice a dat rezultate care nu ne pot surprinde. Printre altele a apărut şi s-a dezvoltat în ultimul deceniu un curent cu caracter neofascist. Expresie pe plan suprastructural a intereselor de clasă ultrareacţionare, specifice vîrfurilor marilor monopoluri, noul fascism păşeşte zgomotos pe arena ideologică a Occidentului, susţinut fiind de pături importante ale burgheziei imperialiste.

Istorici burghezi reacţionari, în lucrări apărute în ultimii doi trei ani, îşi permit să facă în mod deschis chiar apologia lui Hitler. În numele obiectivităţii istorice [6], Shirer afirmă că „Adolf Hitler a fost probabil ultimul dintre marii aventurieri-cuceritori de talia lui Alexandru, Cesar şi Napoleon" [7]. El pretinde chiar că pînă în ultimul moment Hitler ar fi fost înconjurat de încrederea „remarcabilului său popor" [8]. Guderian, în memoriile sale, îl prezintă pe Hitler ca pe o ființă cu o asemenea „putere de voinţă" [9], încît ar fi putut duce după sine „întregul popor german" [10], popor care l-ar fi urmat „orbeşte". Alte lucrări merg însă şi mai departe, făcînd

---

[1] La 12 iulie 1943, se constituie în U.R.S.S. „Comitetul Naţional al Germaniei libere", iar la 12 sept. 1943 se constituie „Uniunea Ofiţerilor germani din U.R.S.S." Vezi Erich Weinert, *Das Nationalkomitee Freies Deutschland 1943—1945*, Rütten et Loening, Berlin, 1957, p. 15. Chemarea în vederea constituirii Comitetului Naţional „Freies Deutschland" a fost semnată de : Erich Weinert, Johannes Becher, Jacob Eschborn, Dr. Ernst Hadermann, Bernt von Kügelgen, Hans Mahle, Wilhelm Pieck, Herbert Stresow, Walter Ulbricht. La 21 iulie 1943 a apărut ziarul „Freies Deutschland".

[2] Herman Matern, în *Geleitwort* la lucrarea citată a lui Erich Weinert, p. 8, subliniază acţiunea pozitivă exercitată asupra poporului de către „Freies Deutschland". Collenot (*op. cit.*, p. 29) a încercat să calomnieze Comitetul Naţional „Freies Deutschland".

[3] Wilhelm Pieck, *op. cit.*, p. 235. Apel radiodifuzat la 20 mai 1943 : „Înfrîngerea lui Hitler este salvarea Germaniei. Terminaţi cu războiul hitlerist ! Refuzaţi să slujiţi războiul !"

[4] Otto Winzer, *op. cit.*, p. 213, arată legăturile directe dintre organizaţiile rezistenţei din Berlin cu Germania de mijloc, cu Ruhr-ul, Turingia, Saxonia, Tirolul etc.

[5] *Ibidem*, p. 221.

[6] Shirer, *op. cit.*, p. XII — prefaţă.

[7] *Ibidem.*

[8] *Ibidem*, p. 1082.

[9] Guderian, *op. cit.*, p. 431.

[10] *Ibidem.*

chiar apologia fascismului ca „doctrină" şi apologia „omului fascist" în genere. Henri Lemaitre ascunde adevărata origine a fascismului, acoperind-o cu fraze deosebit de obscure : „Fascismul apare astfel, ca o exasperare, dar exasperarea logică a unei doctrine de acţiune, izvorîtă direct din filozofiile moderne ale istoriei" [1]. Considerînd însă că aceste filozofii moderne nu pot justifica reapariţia fascismului, autorul merge pînă acolo încît îndrăzneşte să afirme că fascismul modern ar corespunde „unei tendinţe politice înscrise în natura umană" ; de aceea, în acest sens, „fascismul ar fi etern" [2]. Îndrăznind cu cinism să falsifice, să denatureze valori de seamă din ierarhia valorilor umane, noul fascism îşi dezvăluie astfel vechea, hîda lui înfăţişare. Alchimiştii reacţiunii mondiale, căutînd cu înfrigurare noi arme împotriva socialismului victorios, nu au găsit nimic altceva decît acest jalnic şi hibrid amalgam. Însuşirile fizice şi chimice ale „noului corp" se cunosc însă pe deplin. „Eficienţa" acţiunilor sale a fost verificată în mod practic, nu demult, în decursul celui de-al doilea război mondial, cînd Wehrmacht-ul zdrobit a capitulat fără condiţiuni.

Popoarele lumii, în general, poporul sovietic în mod special, au replicat atunci prin eroica şi neînduplecata contra-acţiune care a avut drept rezultat capitularea fără condiţii a armatei naziste.

De asemenea, s-a prăbuşit regimul fascist, rod al politicii marilor monopoluri, ca şi militarismul de esenţă reacţionară, colaboratorul principal al nazismului.

Dar apologeţii Wehrmacht-ului, ca şi apologeţii noului fascism nu au vrut şi nu vor să înveţe nimic din filele acestei nu prea învechite istorii. Dimpotrivă, strădania lor pentru reabilitarea Wehrmacht-ului nu este altceva decît dorinţa de a reabilita militarismul german, reînviat, de a ascunde politica lui reacţionară, revanşardă. Dar toate aceste acţiuni sînt zadarnice. Popoarele cunosc bine pericolul reprezentat de militarismul german. Ele stau de strajă, gata, dacă el va îndrăzni să atace din nou, să-i dea o replică nimicitoare aşa cum i-au mai dat-o, în frunte cu poporul sovietic, în cel de-al doilea război mondial.

Eliza Campus

---

[1] Henri Lemaitre, *Les fascismes dans l'histoire*, Ed. du Gerf. Paris, 1959, p. 26.

[2] *Ibidem*, p. 80. În continuare acest ultrareacţionar scrib al fascismului adaugă : „Unul dintre motivele care au dus la succesul fascismului, în perioada noastră este tocmai acela că în contextul politic şi în structurile economice ale secolului al XX-lea există o psihologie politică, izvorîtă tocmai din tendinţele permanente ale pasiunilor umane".

VIAŢA ŞTIINŢIFICĂ

ADUNAREA GENERALĂ A COMITETULUI INTERNAŢIONAL AL ISTORICILOR DE LA LONDRA

În zilele de 31 mai — 4 iunie 1962 au avut loc la Londra lucrările biroului şi adunării generale a C.I.S.H.-ului (Comitetul internaţional al ştiinţelor istorice). Au participat membrii comitetului, reprezentînd cea mai mare parte din cele 38 comitete naţionale şi 9 organizaţii internaţionale de istorici, care fac parte din C.I.S.H. Fiecare comitet şi organizaţie internaţională are cîte un reprezentant titular şi un adjunct ca membri ai adunării generale. Ţara noastră a fost reprezentată prin subsemnatul, în calitate de preşedinte al Comitetului naţional al istoricilor din R.P.R. şi membru titular al adunării generale a C.I.S.H.-ului.

În primele două zile au avut loc lucrările biroului C.I.S.H.-ului, care a pregătit ordinea de zi a adunării generale. După cuvîntul de deschidere al preşedintelui, profesorul Heinrich Schmid, care propune un moment de reculegere în amintirea celor doi dispăruţi — sir Charles Welster din Anglia şi Torvald Höjer din Suedia, membri ai biroului C.I.S.H. —, Michel François, secretarul general, prezintă darea de seamă a activităţii C.I.S.H.-ului pe perioada de doi ani, de după congresul de la Stockholm. Aminteşte şi despre participarea sa la lucrările C.I.P.S.H.-ului (Comité international de philosophie et sciences humanistes), organizaţie din care face parte C.I.S.H. şi care aparţine de U.N.E.S.C.O.

Congresul C.I.P.S.H.-ului a avut loc în 1961 la Tokio, hotărîndu-se între altele să se trimită doi delegaţi la viitorul congres al istoricilor de la Viena (1965); s-a stabilit că la viitorul congres al C.I.P.S.H.-ului, ce va avea loc la Mexico în 1963, unul din subiectele tratate să fie din domeniul istoriei.

După darea de seamă a casierului general, profesorul Junod din Elveţia, se trece la punctul de la ordinea de zi care priveşte admiterea de noi membri: comitetul naţional al istoricilor din Australia şi comitetul recent creat al istoricilor din Cipru.

Un alt punct al ordinei de zi se ocupă cu publicaţiile C.I.S.H.-ului. A apărut nr. 6 al „Buletinului", ce cuprinde date interesante cu privire la activitatea diferitelor comitete; este însă insuficient difuzat. A apărut vol. 27 din „Bibliografia istorică", foarte puţin cunoscută la noi; este în lucru vol. 28 care va cuprinde peste 17 000 notiţe. De asemenea, vol. II din „Mélanges", care cuprinde bibliografia lucrărilor de istorie din fiecare ţară; a apărut vol. III din „Excerpta nordica", ce se ocupă cu bibliografia istorică a ţărilor scandinave; au apărut două volume din „Repertoriul reprezentanţilor diplomatici". Comisia mişcărilor sociale a publicat două volume asupra istoriei mişcărilor sociale în sec. al XIX lea; vol. III va cuprinde actele oficiale ale tuturor organizaţiilor sociale între 1884—1914.

Cu privire la organizaţiile internaţionale, s-a luat legătura cu noul birou al Asociaţiei internaţionale a studiilor bizantine, ales la ultimul congres de la Ohrida. Mai complicată este problema cu slaviştii, deoarece sînt mai multe organizaţii internaţionale ce se ocupă cu studiile slave; C.I.P.S.H.-ul propusese o federaţie a societăţilor de studii slave. La lucrările de la Londra a participat însă prof. Gunnarsson, noul preşedinte al Asociaţiei internaţionale a slaviştilor, din care face parte şi ţara noastră. La acest punct s-a discutat şi s-a admis funcţionarea unei comisii interne, comisie de istorie economică.

Cel mai important punct la ordinea de zi a fost pregătirea congresului al XII-lea, ce va avea loc la Viena în 1965. Încă de la şedinţa adunării generale de la Upsala, imediat după congresul de la Stockholm, ca şi cu prilejul şedinţei biroului de la Istambul din 1961, s-a pus problema unei noi organizări a congreselor internaţionale a istoricilor, avîndu-se în vedere experienţa congreselor anterioare de la Roma şi Stockholm. Încă în cuvîntul introductiv al preşedintelui şi din raportul secretarului general s-au subliniat greutăţile de organizare sistematică a unui congres cu un număr atît de mare de participanţi (între 1200 1600). De multe ori, la unele secţii, lucrările s-au redus la expunerea rezumatelor, rapoartelor, publicate din timp în întregime, la lectura comunicărilor, numeroase şi uneori departe de tema raportului respectiv, discuţiile fiind reduse.

Luîndu-se în consideraţie propunerile comitetelor naţionale pentru reorganizarea lucrărilor congresului s-a ajuns la un nou profil, cu mult mai potrivit unui for internaţional ştiinţific. Am avut satisfacţia atît eu, cît şi delegaţii comitetelor naţionale din ţările socialiste — să constatăm că noul profil corespunde cerinţelor menţionate în observaţiile noastre, înaintate biroului după congresul de la Stockholm.

Lucrările congresului se vor desfăşura în trei secţii mari, la care se va putea alătura o a patra, cuprinzînd cîteva teme, în ordinea cronologică a vechiului sistem şi numai în şedinţe de după amiază.

S-au adunat cele peste 200 propuneri de teme înaintate la timp de fiecare comitet naţional şi organizaţie şi s-au reţinut 97, grupate pe baza înrudirii, pentru a fi tratate în cele patru secţii, care-şi ţin lucrările simultan.

Prima secţie va fi consacrată marilor probleme de cercetare istorică: „Aculturation" — termen aproape creat adhoc, prin care se înţeleg formele de cultură şi interdependenţă istorică; „Toleranţă religioasă şi erezii în epoca modernă"; „Naţionalism şi internaţionalism în secolele XIX şi XX"; „Clasele dirigente din antichitate şi pînă în epoca modernă"; „Structurile sociale şi literatura socială în secolele XIX şi XX" şi „Bilanţul lumii în 1815".

Sub prima titulatură s-au grupat propunerile făcute cu privire la diferite teme, ca: transformările concepţiei oamenilor datorită descoperirilor geografice (Portugalia), Marea Neagră în istorie (Romînia), cultura orientală în Europa occidentală în evul mediu (Spania), relaţiile culturale între Occident şi Orient după apariţia Islamului (Turcia), fenomenul colonizării (Franţa), colonialismul de la 1600 la 1900 (Olanda). La poblema „toleranţa religioasă", s-au grupat temele: humanism şi reformaţie (comisia de istorie bisericească), protestantismul radical german (Germania), „minoritas israelitana" în Occident în epoca modernă (Israel), erezii şi toleranţă (Anglia). În cadrul celei de-a treia probleme s-au grupat temele: dezvoltarea noilor state naţionale (Finlanda), mişcările revoluţionare în Austro-Ungaria (Polonia), rolul micilor naţiuni în istoria modernă (Cehoslovacia), naţionalism modern şi internaţionalism (S.U.A.), luptele pentru independenţă şi unitatea naţională în Europa în sec. al XIX-lea (Romînia), mişcările naţionale de eliberare în Balcani (Bulgaria), criza şi dezagregarea monarhiei austro-ungare (Ungaria), importanţa internaţională a revoluţiei de la 1848 (Cehoslovacia).

Cu privire la rolul claselor diriguitoare s-au reţinut temele : rolul claselor dirigente în imperiul roman tîrziu (Germania), „nobilitas" în istorie (Anglia), procesul dezvoltării claselor conducătoare (Belgia). Un singur subiect a fost reţinut la problema literară şi structura socială în secolele XIX şi XX, propus de S.U.A. şi Franţa. Tema „Bilanţul lumii în 1815", propusă de comitetul francez, va dezvolta un tablou larg al situaţiei politice, economice şi culturale din Europa în timpul congresului de la Viena.

A doua secţie va dezbate subiecte din istoria extraeuropeană, ceea ce înseamnă un progres, urmărindu-se a se da atenţie istoriei popoarelor din Asia, Africa şi America, atît de neglijate în genere de istoriografia de azi şi de congresele anterioare. Amintim cîteva teme reţinute : instituţiile chineze din epoca Sin şi T'ang şi influenţa lor în Asia (Japonia), schimbările economice şi politice din Asia şi Africa în sec. al XX-lea (U.R.S.S.), Africa neagră pînă la cucerirea europeană (Norvegia), geneza şi continuitatea vechilor civilizaţii americane (Austria), problema izvoarelor africane pînă la colonizarea europeană (Franţa), structura politico-administrativă spaniolă ca bază a statelor Americii latine (Spania).

A treia secţie va cuprinde lucrările comisiilor, care vor fi astfel integrate congresului, înlăturîndu-se vechiul sistem, cînd comisiile lucrau în afara congresului, de cele mai multe ori bucurîndu-se de-o aşa-numită independenţă, care a dus la lipsa de control din partea conducerii C.I.S.H.-ului şi a congresului, la lipsa de răspundere.

Din cele 15 comisii care funcţionează în cadrul C.I.S.H.-lui, 12 îşi vor ţine lucrările lor, cîte două pe zi, paralel cu celelalte lucrări ale sesiunii congresului. Din temele propuse enumerăm cîteva din cele reţinute : rolul Bizanţului între Orient şi Occident (Iugoslavia), influenţa culturală a Imperiului bizantin (Romînia), relaţiile economice şi culturale ale Bizanţului (U.R.S.S.) ; Bizanţul şi Europa (Bulgaria) ; etnogeneza slavă ; productivitate şi producţie agricolă în trecut (Belgia) — la comisia de istorie economică ; originea şi formarea oraşelor medievale (Ungaria), instituţiile urbane (Anglia), oraşele comerciale în evul mediu şi relaţiile lor internaţionale (U.R.S.S.) — la comisia istoriei oraşelor ; problema emigraţiei (S.U.A.), ca şi alte teme propuse de comisiile de istoria presei, de istoria maritimă, istoria universităţilor, istoria demografică, istoria mişcărilor sociale (la aceasta din urmă : „clasele populare" şi mişcările pentru independenţa naţională în secolele XIX şi XX în Europa, America latină, Asia şi Africa).

La secţia a IV-a s-au reţinut teme de metodologie şi istorie cronologică — după vechea organizare a congreselor. La metodologie : concepţii despre istoria lumii în sec. al XX-lea (S.U.A.), evoluţie şi revoluţie în istorie (Germania şi Romînia), rolul revoluţiilor în istoria umanităţii (Bulgaria, Suedia, Cehoslovacia). Pentru istoria veche : legăturile politice între oraşele greceşti antice (Germania), mişcările romane în epoca helenistică (Polonia şi Cehoslovacia), antichitatea şi creştinismul. Pentru evul mediu : geneza statelor în Europa centrală în evul mediu (Cehoslovacia), formarea popoarelor în centrul şi sud-estul Europei (Romînia), formarea statelor în Europa centrală (Polonia), rolul arabilor în istoria culturală (Germania), concepţii şi metode ale istoriei oraşelor medievale în ultima jumătate de veac (Belgia). Pentru istoria modernă şi contemporană : monarhiile absolutiste şi particularităţile dezvoltării lor în diferite ţări (U.R.S.S.) ; absolutism, oligarhii şi mişcări democratice în sec. al XVIII-lea (Norvegia) ; bazele economice şi sociale ale absolutismului (Romînia şi Ungaria) ; mişcările sociale în secolele XV şi XVI şi importanţa lor (Cehoslovacia) ; mişcările ţărăneşti în secolele XV—XVIII (U.R.S.S.) ; mişcările ţărăneşti din centrul şi sud-estul Europei în secolele XVIII XX (Romînia) ; importanţa mişcărilor populare în perioada de trecere de la feudalism la capitalism (Cehoslovacia) ; problemele politice şi sociale ale primului război mondial (U.R.S.S. şi Polonia).

15 — c. 3189

Din expunerea generală a temelor reținute rezultă un caracter mai științific al subiectelor, ele raportîndu-se la evenimente sociale, politice și culturale de caracter mai general, înlăturîndu-se, sau, în orice caz, micșorîndu-se numărul temelor de strictă erudiție tehnicizantă de la congresele anterioare. Aceasta trebuie considerată ca un progres, rezultat al influenței crescînde a istoricilor din țările socialiste, a istoriografiei marxiste. Au fost reduse subiectele legate de antichitate, dîndu-se atenție epocii moderne și contemporane. Nu întîmplător reprezentantul grupului istoricilor de la Vatican, nemulțumit, a cerut să se mărească numărul temelor cu subiecte din antichitate și evul mediu.

Avînd în vedere că aceste schimbări corespund cu cerințele comitetelor naționale ale istoricilor din țările socialiste, putem considera modificarea de profil și de conținut asigurată viitorului congres ca un succes al istoricilor marxist-leniniști. Putem aprecia ca un succes al comitetului nostru faptul că participarea istoricilor romîni la lucrările congresului a fost asigurată cu cinci teme din acele propuse de noi.

Situația generală a temelor admise a fost următoarea: din cele 97 teme totale, 29 teme sînt acele propuse de comitetele din țările socialiste, adică 1/4, deși numărul acestor comitete este de 7 față de 38 membre ale C.I.S.H., adică 1/6.

La propunerea delegatului polonez, s-a aprobat ca viitoarea ședință a biroului (1963) să se țină la Varșovia; este pentru întîia oară cînd are loc o sesiune a unuia din organele C.I.S.H. într-o țară socialistă.

Acad. P. Constantinescu-Iași

COLOCVIUL INTERNAȚIONAL DE CIVILIZAȚII BALCANICE DE LA SINAIA

Între 9 și 14 iulie 1962 a avut loc la Sinaia, în Castelul Foișor, Colocviul internațional de civilizații balcanice, desfășurat sub auspiciile Comisiei Naționale a Republicii Populare Romîne pentru UNESCO și Academia R.P.R. Au participat specialiști în probleme de istorie, istoria artei, istoria culturii, lingvistică și filologie, etnografie etc. din Albania, Anglia, Austria, Bulgaria, Cehoslovacia, Franța, Grecia, Iran, Italia, Iugoslavia, Liban, Polonia, Romînia, Turcia, Ungaria și Uniunea Sovietică.

Lucrările colocviului au fost deschise de acad. Athanase Joja, președintele Academiei R.P. Romîne și președinte al Comisiei Naționale pentru UNESCO. Salutînd pe participanții la lucrările Colocviului, președintele Academiei R.P. Romîne a subliniat însemnătatea lucrărilor programate pentru cunoașterea mai adîncă a formelor și structurii civilizațiilor care s-au născut și s-au dezvoltat în diferite perioade istorice pe teritoriul Peninsulei Balcanice. În acest fel — a arătat în continuare — comunicările și dezbaterile nu pot să fie decît prilejul unei mai bune cunoașteri a trecutului și ca atare a unei mai bune înțelegeri a prezentului, „al cărui imperativ categoric este: prietenia și respectul mutual între popoarele balcanice, prietenia și respectul reciproc între toate popoarele planetei noastre".

Acad. Tudor Vianu, secretar general al Comisiei Naționale pentru UNESCO, a expus într-o succintă prezentare sub formă de alocuțiune introductivă obiectivele și programul Colocviului, axat pe două teme fundamentale: „Unitatea și diversitatea civilizațiilor balcanice" și „Contribuția lumii balcanice la legăturile dintre Orient și Occident". În legătură cu aceste

teme, acad. Tudor Vianu a adus unele contribuţii menite să pună în lumină legăturile strînse ale civilizaţiilor balcanice cu celelalte civilizaţii şi aportul uriaş adus civilizaţiei mondiale. Reprezentantul directorului general al UNESCO, domnul N. Bammate a adus mulţumiri autorităţilor romîne din partea Consiliului executiv al UNESCO şi a directorului său general pentru buna organizare a Colocviului.

★

În cadrul primei teme au fost puse în discuţie următoarele comunicări :

Acad. George Oprescu a prezentat comunicarea „Arta romînească în contextul artei balcanice", în care a căutat să pătrundă natura legăturilor dintre arta romînească şi celelalte arte balcanice conform cu evoluţia lor istorică pînă la sfîrşitul perioadei medievale. În această comunicare s-a subliniat pe de o parte asemănările evidente dintre artele popoarelor balcanice, influenţa reciprocă a acestora, influenţa exercitată asupra lor de arta bizantină, şi pe de altă parte originalitatea lor profundă, elaborarea unor forme exterioare proprii şi a unui conţinut propriu ca urmare a împrejurărilor şi necesităţilor istorice specifice. Un aspect dintre cele mai importante al artei popoarelor balcanice — s-a arătat în comunicare — este remarcabilul substrat popular care explică vitalitatea şi prospeţimea lor.

Savantul iugoslav S. Radojcic, în comunicarea „Relaţiile artistice romîno-sîrbe în lumina recentelor descoperiri", a adus o serie de contribuţii documentare noi la cunoaşterea vieţii şi activităţii unor personalităţi sîrbeşti care au jucat un mare rol în istoria culturii romîneşti ca stareţul Nicodim şi tipograful Macarie. Autorul comunicării a omagiat aportul deosebit de important al istoriografiei romîneşti din trecut şi contemporane în elucidarea unor probleme importante ale istoriei artei popoarelor balcanice, oprindu-se în chip special asupra activităţii lui Gh. Balş şi N. Iorga. A stîrnit un interes deosebit orientarea de bază a acestei comunicări conform căreia n-au existat presupusele influenţe dinspre sud spre nordul Dunării, precizîndu-se originalitatea monumentelor artistice din ţinuturile romîneşti.

Istoricul grec A. Daskalakis în comunicarea „Elemente comune ale mişcărilor de eliberare ale popoarelor balcanice" a pus în lumină caracterul comun al luptei tuturor acestor popoare pentru independenţă, faptul că în momentele hotărîtoare ale acestei lupte popoarele balcanice s-au găsit întotdeauna împreună. În comunicare a fost reliefată în chip deosebit personalitatea marelui cărturar şi luptător pentru libertate Rigas, ale cărui idei iluministe scot în evidenţă tocmai această orientare către lupta unită, comună a tuturor popoarelor din Balcani. În încheiere, autorul comunicării a arătat că exemplul luminos al lui Rigas trebuie să fie şi în prezent un imbold pentru colaborare şi frăţietate în scopul perpetuării aceluiaşi spirit.

Istoricul bulgar N. Todorov, în comunicarea „Structura etnică a oraşelor medievale balcanice", a adus în discuţie interesante probleme de metodă în legătură cu modul în care trebuie folosite în această problemă izvoarele istorice. Autorul a subliniat faptul că în actualul stadiu al cercetărilor problema este încă departe de a fi rezolvată, că distincţia se poate face mai ales între populaţiile musulmane şi nemusulmane, dar că în cazul acestora deosebirile etnice sînt încă greu de desluşit pe baza actualelor date din izvoare. Un aspect important relevat de comunicare este dispariţia celei mai mari părţi a vechii civilizaţii urbane balcanice în urma instaurării dominaţiei otomane, în perioada căreia au apărut însă numeroase oraşe noi.

Un interes deosebit, firesc dat fiind problema tratată, a însoţit comunicarea istoricului turc Faik Reşit Unut, profesor la Universitatea din Ankara şi director al Arhivelor istorice Turce : „Importanţa arhivelor Imperiului otoman din punct de vedere al studiilor balcanice". Numărul uriaş de documente istorice inedite şi necunoscute nici măcar prin intermediul inventarelor şi repertoriilor (cca. 40 000 000) — a arătat vorbitorul — pune arhivisticii contemporane sarcini de seamă. E nevoie în această privinţă de o activitate colectivă susţinută,

de o contribuţie a turcologiei universale pentru ca acest tezaur de informaţii să ajungă a fi folosit de către ştiinţele istorice şi filologice.

Orientalista sovietică dr. A. I. Tveritinova de la Institutul de orientalistică al Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., în comunicarea „Importanţa izvoarelor orientale pentru studierea istoriei şi culturii popoarelor balcanice", a făcut o serie de propuneri în legătură cu necesitatea unei munci colective sistematice în ce priveşte adunarea şi publicarea izvoarelor de acest fel. Autoarea comunicării a arătat că pe acest drum se va ajunge la o cunoaştere mai bună a problemelor fundamentale şi se va putea pune în lumină adevărul istoric, unitatea şi diversitatea de formă şi structură a istoriei balcanice.

Savantul bulgar acad. Vladimir Gheorghiev, profesor la Universitatea din Sofia, s-a ocupat în comunicarea : „Problema lingvistică comună a popoarelor balcanice" de substratul lingvistic care se pare că a stat la baza formării tuturor limbilor balcanice antice, medievale şi contemporane. Au fost formulate idei noi cu privire la vechimea populaţiei balcanice indo-europene pe care savantul bulgar o consideră aşezată în Peninsulă cu mult mai înainte decît se crede în general. Cu această ocazie a subliniat necesitatea strîngerii legăturilor între specialiştii balcanologi, necesitatea găsirii unei forme de colaborare organizată.

Prof. Panayotis Georgountzos de la Universitatea din Atena a prezentat comunicarea „Limba şi literatura greacă mediator între Orient şi Occident în civilizaţia balcanică", în care a fixat locul pe care-l consideră hotarîtor al culturii antice greceşti. În această comunicare s-a formulat ideea că atît cultura medievală grecească, cît şi cea modernă sînt o continuare directă a celei antice cu acelaşi rol în raport cu ansamblul civilizaţiei balcanice.

Savantul polonez acad. W. Antoniewici, în comunicarea „Culturile neolitice ale ceramicii pictate în Polonia", a adus interesante contribuţii la cunoaşterea ariei de răspîndire a unor culturi neolitice îmbrăţişînd teritorii întinse ale Europei sud-estice, centrale şi răsăritene. În felul acesta — s-a arătat în comunicare — se poate observa din cele mai vechi timpuri existenţa unor elemente comune de civilizaţie ale aşezărilor omeneşti din aceste regiuni.

Arheologul turc Hamit Zübeyir Kosay, director al Muzeului de istorie şi arheologie din Istambul, în comunicarea „Identitatea şi diversitatea între preistoria anatolică şi cea balcanică (după cercetările de la Alacahöyük şi Güllüceg)", a adus la cunoştinţă rezultatele unor cercetări arheologice recente. Acestea — s-a arătat în comunicare — scot în evidenţă numeroase aspecte comune ale civilizaţiei preistorice din Asia Mică şi din Peninsula Balcanică, mai ales în epoca hitită şi protogrecească.

În comunicarea „Cultura poporului albanez ca element constitutiv al culturii balcanice", prof. A. Buda de la Universitatea din Tirana a expus o succintă istorie a poporului albanez din cele mai vechi timpuri pînă în zilele noastre în raport cu istoria celorlalte popoare. Comunicarea a arătat că de a lungul întregii sale istorii, deşi a suferit numeroase influenţe exterioare, poporul albanez printr-o luptă dîrză a ştiut să-şi păstreze fiinţa proprie de sine stătătoare.

Comunicarea acad. C. Daicoviciu — citită de H. Daicoviciu — intitulată „Civilizaţia dacică şi locul ei în cultura regiunii balcanice" a avut ca obiect expunerea în cadrul temei colocviului a cercetărilor de la Grădiştea Muncelului. S-a subliniat în această comunicare originalitatea dominantă a civilizaţiei dace, formele ei specifice şi în acelaşi timp legăturile evidente cu civilizaţiile sud-dunărene. Toate acestea fixează pentru civilizaţia dacă un loc deosebit de important în ansamblul civilizaţiilor balcanice antice.

În comunicarea „Cîteva aspecte ale coexistenţei civilizaţiilor balcanice între secolele XV şi XVIII", prof. Jozsef Perényi de la Universitatea din Budapesta s-a ocupat de problema legăturilor dintre cultura musulmană şi cea nemusulmană în regiunile balcanice organizate de Imperiul otoman sub forma paşalîcurilor. Autorul a arătat că datorită unor împrejurări spe-

cifice, aceste două culturi s-au influențat reciproc, s-au confundat fără să se poată contopi într-o cultură nouă.

Bizantinistul iugoslav Franjo Barisic, profesor la Universitatea din Belgrad, a prezentat comunicarea „Inscripțiile de pe monumentele artistice recent descoperite în Macedonia și Serbia", subliniind importanța unor date pentru cunoașterea mai bună a istoiriei balcanice din secolele XI—XII, mai ales în ce privește legăturile dintre popoarele balcanice în vremea dominației bizantine.

*

În cadrul celei de-a doua teme : „Contribuția lumii balcanice la legăturile dintre Orient și Occident" au fost puse în discuție următoarele comunicări :

Savantul bizantinist Dionyssos Zakythinos, profesor la Universitatea din Atena și director a centrului grec de studii bizantine, a prezentat în comunicarea „Sinteza bizantina în antiteza Orient-Occident" concepția sa proprie cu privire la locul lumii bizantine în ansamblul lumii medievale. Autorul comunicării a subliniat faptul că în nici un moment al istoriei sale Bizanțul n-a avut o existență izolată, că legăturile cu Occidentul și Orientul — și ca atare influentele reciproce — au fost continue.

În comunicarea „Influențe grecești și romane în Balcani", acad. Emil Condurachi a pus în lumină însemnătatea hotărîtoare — în dezvoltarea lumii balcanice — a influențelor exercitate de strălucitele civilizații greacă și romană. Comunicarea a prezentat sub o formă sintetica datele problemei în ce privește începuturile influențelor și primele contacte cu lumea balcanică autohtonă, confruntarea și apoi sinteza definitivă.

Savantul britanic, prof. Ronald Syme de la Universitatea din Londra, în comunicarea „Mari drumuri balcanice în timpul Imperiului roman", a pus în lumină importanța acestui factor în dezvoltarea lumii balcanice sugerînd că poate și pentru cercetarea situațiilor din Evul mediu ar fi bine să se ia în considerație unele din metodele folosite pentru cercetarea epocii antice.

În comunicarea „Contribuția literaturii grecești moderne la relațiile dintre Orient și Occident", prof. André Mirambel, directorul „Înaltei școli de limbi orientale moderne", a subliniat că literatura greacă păstrează în continuare și în epoca noastră tradițiile literaturii grecești antice și medievale de punte între Orient și Occident în ce privește receptarea influențelor respective, precum și vehicularea lor în ambele direcții.

Prof. Nurullah Berk de la Universitatea din Istambul a prezentat comunicarea „Pictura balcanică (curente internaționale și folclor)" în care a încercat să evidențieze anumite elemente comune în ce privește arta contemporană. Cu viu interes a fost primită propunerea sa de a se organiza în fiecare din marile muzee din regiunea balcanică expoziții permanente de pictură și sculptură ale diferitelor țări din această regiune.

Muzicologul Halil Bedi Yonetken de la Universitatea din Ankara, în comunicarea „Dimitrie Cantemir în istoria muzicii turcești", a adus interesante contribuții noi la această problemă prin punerea în lumină a faptului puțin cunoscut că marele cărturar romîn, în afară de lucrările sale despre muzica turcă, în același timp a compus unele bucăți de muzică turcă — pe care participanții la Colocviu le-au putut auzi imprimate pe bandă de magnetofon.

Comunicarea prof. Camille Aboussouan de la Universitatea din Beirut s-a intitulat „O etapă importantă în relațiile Orient-Occident : crearea tipăriturilor arabe în Europa occidentală și balcanică". Autorul comunicării a pus în lumină importanța în această direcție a contribuției romînești, locul deosebit pe care-l ocupă în tipărirea textelor arabe imprimeria de la

Snagov, precum şi meritele în această privinţă ale unor domni ca C. Brîncoveanu şi N. Mavrocordat.

În comunicarea „Cîteva momente şi aspecte ale contactelor culturale ale poporului albanez", prof. Mahir Domi de la Universitatea din Tirana s-a referit, mai ales pentru epoca renaşterii şi umanismului şi apoi pentru cea a mişcării naţionale, la numeroasele contacte albaneze de-a lungul istoriei atît cu lumea otomană, cît şi cu cea italică.

Istoricul italian Angelo Tamborra, profesor la Universitatea din Roma, s-a ocupat în comunicare „Lumea balcanică, Italia şi relaţiile dintre Orient şi Occident din epoca Reformei şi a Contrareformei pînă la trezirea naţionalităţilor în sec. al XIX-lea" de problema contactelor italo-balcanice şi a rolului acestora în dezvoltarea umanismului şi a mişcării naţionale în Balcani, de contribuţia cercurilor progresiste italiene la lupta popoarelor balcanice împotriva deznaţionalizării şi obscurantismului, pentru progres cultural şi spiritual.

Bizantinistul bulgar Dimităr Anghelov, profesor la Universitatea din Sofia, a prezentat comunicarea „Mişcarea bogomlilor în Balcani şi influenţa ei în Europa Occidentală" — arătînd că bogomilismul reprezintă principala manifestare istorică a poporului bulgar în Evul mediu ca mişcare de protest social şi spiritual, de unde ecoul atît de puternic pe care l-a avut în întreaga Europă. Autorul comunicării a subliniat caracterul complex al bogomilismului, deosebirile de vederi între masele bogomilice şi clericii fanatici lipsiţi uneori de realism politic.

Orientalistul ceh Ivan Hrbek de la Institutul de orientalistică din Praga, în comunicarea „Slavii balcanici şi ţările arabe", a făcut o interesantă trecere în revistă a menţiunilor ce se pot găsi în izvoarele arabe cu privire la slavii balcanici, mai ales în legătură cu traficul, atît de intens în Evul mediu, de sclavi proveniţi din Peninsula Balcanică şi vînduţi în tîrgurile diferitelor oraşe din Orientul apropiat, Africa de nord şi Spania musulmană.

★

În încheierea Colocviului, după cuvîntările domnului N. Bammate, reprezentantul directorului general UNESCO, acad. Tudor Vianu, secretar general al Comisiei Naţionale a R.P.R. pentru UNESCO, şi ale celorlalţi participanţi care au ţinut să mulţumească organizatorilor romîni pentru buna desfăşurare a Colocviului, s-a considerat, dată fiind importanţa şi complexitatea problemelor ştiinţifice în dezbatere — mai ales în domeniul ştiinţelor istorice şi filologice — în regiunea Balcanilor şi în general în sud-estul european, că este necesară o formă organizată şi continuă de colaborare. În acest sens s-a căzut de acord în unanimitate să se constituie un comitet provizoriu care va fi însărcinat să întreprindă demersuri pe plan naţional şi internaţional, tinzînd la crearea unor organizaţii internaţionale de studii balcanice în scopul promovării cercetărilor ştiinţifice în domeniul ştiinţelor umane în regiunea Balcanilor şi a sud-estului Europei.

Comitetul provizoriu se compune după cum urmează : Albania — A. Kostallari şi A. Buda ; Anglia — Ronald Syme ; Austria — E. Buschbeck ; Bulgaria — V. Gheorghiev şi N. Todorov ; Franţa — A. Mirambel ; Grecia — A. Daskalakis şi D. Zakythinos ; Italia — A. Tamborra ; Iugoslavia — S. Radojcic şi F. Barisic ; Liban — C. Aboussouan ; Romînia — T. Vianu şi Em. Condurachi ; Turcia — F. R. Unut şi H. Z. Kosay ; Ungaria — J. Perényi ; U.R.S.S. — A. S. Tveritinova.

Comitetul provizoriu ales de către participanţi a hotărît să desemneze în mod provizoriu pe acad. Tudor Vianu ca preşedinte.

Comitetul şi-a exprimat speranţa că UNESCO şi Consiliul internaţional de filozofie şi ştiinţe umane (C.I.P.S.H.) îşi vor aduce în cel mai scurt timp sprijinul lor la punerea în aplicare a acestui proiect.

E. St.

150 DE ANI DE LA NAŞTEREA LUI GHEORGHE BARIŢIU

În ziua de 29 iunie 1962 a avut loc la Academia R.P.R. o şedinţă festivă cu prilejul aniversării a 150 de ani de la naşterea lui Gheorghe Bariţiu.

Deschizînd şedinţa, acad. Athanase Joja, preşedintele Academiei R.P.R., a rostit un scurt cuvînt introductiv în care a subliniat activitatea multilaterală desfăşurată de a lungul mai multor decenii de Gh. Bariţiu — „unul din învăţătorii de seamă ai poporului romîn, luptător dîrz şi luminat pentru progresul social şi independenţa naţională".

Acad. D. Prodan a prezentat apoi comunicarea *Gheorghe Bariţiu. Cuvînt comemorativ la 150 de ani de la naşterea sa*. „Gh. Bariţiu — a subliniat la început acad. D. Prodan este personalitatea cea mai reprezentativă a istoriei romînilor transilvanici din secolul al XIX-lea, deoarece nici unul dintre cărturarii noştri nu s-a identificat ca el pe un timp atît de lung şi atît de multiplu cu viaţa şi aspiraţiile romînilor din Transilvania".

Născut în 24 mai 1812 în satul Jucul de Jos, aproape de Cluj, Gh. Bariţiu a învăţat între anii 1824—1827 la gimnaziul din Blaj, de unde a trecut la colegiul piarist din Cluj, ale căror clase superioare ţineau loc atunci de învăţămînt superior de filozofie. După terminarea studiilor este numit în 1834 profesor la clasele de filozofie ale liceului din Blaj, pentru ca în 1836 să plece la Braşov, la chemarea negustorilor de acolo. În 1838 scoate cele două foi ale sale „Foaie pentru minte, inimă şi literatură" şi „Gazeta Transilvaniei", cu care punea bazele presei romîneşti din Transilvania. Foile lui au trebuit să-şi ducă viaţa în condiţii deosebit de grele, sub o întreită cenzură : una locală (săsească), alta a guvernului (maghiar), şi o supracenzură a consilierului cancelariei aulice din Viena. Dar Bariţiu înfruntă cu tenacitate şi ocoleşte multe primejdii, ştie să-şi strecoare ideile în articole aparent inofensive şi prin aluzii discrete să-şi invite cititorul să citească şi printre rînduri.

An de an activitatea lui Gh. Bariţiu creşte tot mai mult în amploare ; el devine unul dintre conducătorii romînilor din Transilvania. În 1848 este, împreună cu S. Bărnuţiu, vicepreşedinte al Marei Adunări Populare din 3/15 martie de pe Cîmpia Libertăţii de la Blaj. Prin foile sale el devine unul din cei mai însemnaţi purtători de cuvînt ai mişcării revoluţionare romîneşti. Urmăreşte însă cu emoţie şi evenimentele din Moldova şi Ţara Romînească, fiind unul dintre primii care cuprind în orizontul lor revoluţionar toate cele trei ţări romîneşti.

După înăbuşirea revoluţiei, Gh. Bariţiu este invitat să-şi continue activitatea în „ţară", unde în 1859 a fost numit inspector general pentru şcolile din Moldova. Se reîntoarce însă în Transilvania, unde desfăşoară o bogată activitate politică în spiritul susţinerii revendicărilor maselor romîneşti, apărării intereselor ţărănimii. În 1861 este printre fondatorii „Astrei", asumîndu-şi sarcina cea mai grea, postul cel mai activ al societăţii, Secretariatul, şi redactarea organului ei de publicitate — „Transilvania". Gh. Bariţiu este, de asemenea, unul dintre membrii fondatori ai „Societăţii Academice", desfăşurînd o bogată activitate în calitate de preşedinte al secţiei istorice. Moartea îl surprinde la 2 mai 1893, în plină activitate, la numai cîteva luni după ce fusese ales preşedinte al Academiei Romîne.

În cei aproape 60 de ani de muncă, Gh. Bariţiu a desfăşurat o activitate cu totul neobişnuită, pe cît de bogată pe atît de multilaterală. Preocupările lui au fost deosebit de variate : de la filozofie, ştiinţele naturii, pînă la istorie, economie, literatură, artă, folclor şi chiar la mărunte sfaturi gospodăreşti pentru ţărani. Activitatea sa publicistică este impresionantă : o încercare recentă de bibliografiere cuprinde peste 6000 de titluri. Publicaţiile lui erau enciclopedice, îndeplineau multiple funcţiuni, ţinînd loc de ziar şi de carte, de organ de luptă şi de motor al propăşirii.

Gheorghe Bariţiu a fost un om al epocii, un iluminist prin excelenţă. În concepţia sa, condiţia primordială a ridicării unui popor, a oricărui progres, o constituia ridicarea culturală.

Activitatea sa era călăuzită de două noțiuni inseparabile. : *cultura* și *progresul*, care să cuprindă întregul popor romîn. Barițiu nu a stat nici un moment la îndoială să afirme că centrul culturii romînești trebuia să fie la București. Ziarele și revistele lui aveau colaboratori și cititori în toate cele trei țări romînești. Ideile sale își au desigur limitele lor legate de condițiile în care a activat, de clasa din care a făcut parte. În aceste limite însă el a năzuit mereu spre înainte și, înfruntînd obstacolele, a căutat drumul progresului.

Cu pasiune și însuflețire a urmărit Barițiu tot ceea ce s-a petrecut în cele două țări romînești, de dincolo de Carpați. S-a entuziasmat pentru Unirea Principatelor și a urmărit cu încredere și însuflețire desfășurarea și efectele războiului de independență. El și-a dat seama că unirea și independența erau treptele pe care poporul romîn pășea hotărît înainte spre desăvîrșirea unității sale naționale.

Activitatea lui Barițiu a fost străbătută de la un capăt la altul de un puternic simț al contemporaneității, de suflul permanent al actualității. Indiferent din ce domeniu își lua subiectele, ele aveau aceeași menire : să educe, să trezească conștiințe, să îndemne la acțiune. Istoria însăși, din care mai mult decît din oricare altă disciplină și-a făcut o specialitate, a pus-o în serviciul luptei. Pentru Barițiu istoria a fost o știință militantă, servind arme de luptă pentru prezent și viitor. Principala sa operă : *Părți alese din istoria Transilvaniei* înfățișează în toată amploarea luptele din secolele XVIII și XIX, și, cu deosebire, evenimentele anului 1848 și deceniilor următoare, la care el însuși a fost martor sau participant. Opera lui istorică intră deci în plină actualitate, servind temeiuri imediate luptei în curs.

Nimeni n-ar putea face o separație între Barițiu omul de cultură și omul de acțiune, între omul de știință și cetățeanul luptător social și politic. Nici el nu s-a gîndit nicicînd la asemenea distincție. În activitatea lui, idee și acțiune se completează în mod firesc, în mod necesar, se întrețes indisolubil, se încadrează în acel tot organic care e opera vieții sale. Barițiu a prins rădăcini întinse în solul vieții de toate zilele, a luptelor și năzuințelor poporului său, s-a identificat cu viața și aspirațiile lui de atunci.

„Nouă, celor de azi — a spus în încheiere acad. D. Prodan — Gh. Barițiu ne-a lăsat moștenire o operă care constituie o extrem de bogată și prețioasă documentație pentru epoca sa, și un nesecat izvor de învățăminte. Ne-a lăsat însă cu deosebire exemplul vieții sale : pasiunea pentru muncă, lupta pentru mai multă lumină, pentru continuu progres, optimismul robust, încrederea în virtuțile și puterea de viață ale poporului romîn, o inimă caldă care a bătut mereu în același ritm cu a poporului său".

A luat apoi cuvîntul prof. T. Bugnariu, membru corespondent al Academiei R.P.R., care a susținut comunicarea *Concepțiile social-politice ale lui Gh. Barițiu*. După o succintă, dar cuprinzătoare caracterizare a iluminismului și a curentelor politice și ideologice care s-au manifestat în Transilvania în prima jumătate a sec. al XIX-lea, prof. T. Bugnariu a arătat că studierea moștenirii lui Barițiu dezvăluie, ca una din trăsăturile definitorii ale activității teoretice și practice desfășurate de el, constanța și continuitatea, fără abateri sensibile sau reculări, a atitudinii sale progresiste. Îmbrățișînd din tinerețe idealurile burgheziei în ascensiune, el le va rămîne credincios pînă la moarte.

Valorificarea moștenirii culturale a lui Gh. Barițiu are ca obiect în primul rînd ideile sale social politice. El n-a scris lucrări teoretice de sociologie, dar a tratat teoretic probleme economice, politice, sociale și culturale ale luptei de eliberare socială și națională. Fără să fi ajuns la explicarea științifică a dezvoltării sociale, el a intuit, datorită situării sale pe pozițiile burgheziei în ascensiune și pe linia intereselor poporului, unele din legăturile acestea și a reușit să interpreteze just numeroase fenomene sociale.

Un loc central în opera lui Barițiu îl ocupă analiza și critica feudalismului. El și-a dat seama de rolul de frînă în progresul social pe care îl reprezentau relațiile feudale și de expresia

lor politică din acea vreme — absolutismul. De aceea el se pronunță — atît în timpul revoluției din 1848, cît și în anii următori — pentru înlăturarea radicală a iobăgiei și împroprietărirea țăranilor („Împroprietărirea și emanciparea țăranilor — scria el în 1861 — e singurul mijloc de a ridica națiunea romînă la stima cuvenită unei națiuni civilizate"). Demascînd diferite forme ale exploatării feudale, Barițiu a subliniat necesitatea luptei de clasă împotriva feudalilor, găsindu-i justificare din punct de vedere economic, istoric, juridic și uman. Totuși el nu i-a înțeles întreaga semnificație, apropiindu-se în această privință de istoricii francezi ai restaurației

În scrierile sale anterioare anului 1848, Barițiu arată necesitatea schimbărilor sociale pe cale pașnică. Totuși, el a ajuns să-și dea seama că, pe calea reformelor, masele nu se vor putea elibera de sub jugul iobăgiei. De aceea a salutat cu entuziasm revoluția din 1848 din țările romîne, desfășurînd o bogată activitate. El sublinia totodată rolul revoluției în ridicarea conștiinței maselor și justețea principiului autoadministrării. Cu toate acestea, limitele clasei sale nu i-au permis să depășească concepția iluministă despre revoluție și să vadă transformarea legică a orînduirii capitaliste. În aceasta constă, de altfel, și limita concepției sale despre progresul social.

Barițiu s-a ridicat cu hotărîre împotriva asupririi naționale. Față de tendințele de desnaționalizare a romînilor transilvăneni, promovate de clasele stăpînitoare, el a luat atitudine încă din primii ani ai activității sale. În același timp el a detestat ura națională și a protestat împotriva persecuțiilor rasiale.

Deși a luptat împotriva orînduirii feudale, pentru instaurarea și dezvoltarea relațiilor capitaliste, Barițiu n-a fost un apologet al capitalismului. Dimpotrivă, el a surprins multe din aspectele întunecate ale acestuia și le-a criticat (de pildă, procesul pauperizării clasei muncitoare și proletarizării țărănimii paralel cu accentuata îmbogățire a unui pumn de capitaliști și moșieri, demascarea și combaterea colonialismului etc.). În critica făcută acțiunii nefaste a marelui capital, se resimte influența socialismului mic-burghez.

În încheierea comunicării, prof. T. Bugnariu a subliniat că Gh. Barițiu, luptător pentru drepturile democratice ale poporului, îndrumător de seamă al vieții culturale, întemeietor al ziaristicei romînești din Transilvania, constituie una din marile personalități ale trecutului nostru, a cărui moștenire culturală este valorificată astăzi și inclusă în patrimoniul cultural al poporului romîn.

Acad. Athanase Joja a mulțumit, în încheierea ședinței, acad. D. Prodan și prof. T. Bugnariu pentru comunicările interesante și documentate ce au fost prezentate.

Gr. C.

CONSTITUIREA „ASOCIAȚIEI DE STUDII BIZANTINE DIN REPUBLICA POPULARĂ ROMÎNĂ"

În ziua de 28 iunie a.c. a avut loc în sala de ședințe a Institutului de istorie al Academiei R.P.R. o adunare a istoricilor și filologilor cu preocupări în domeniul bizantinisticei, adunare convocată de Secția de științe istorice a Academiei R.P.R. Ședința a fost condusă de un prezidiu din care au făcut parte prof. N. Bănescu, prof. V. Grecu, acad. Em. Condurachi, prof. D. M. Pippidi.

Acad. Em. Condurachi, în numele Secției de științe istorice a Academiei R.P.R., a deschis ședința transmițînd adunării salutul și urările de succes din partea acad. C. Daicoviciu, pre**ș**e-

dintele secției și al acad. P. Constantinescu-Iași, președintele Comitetului Național al istoricilor. În continuare a subliniat importanța contemporană a studiilor de istorie și filologie bizantină și, ca atare, necesitatea continuării tradițiilor valoroase ale bizantinisticei romîne. Pentru participarea în chip organizat a oamenilor de știință din țara noastră la dezvoltarea bizantinisticei contemporane, și pentru încurajarea eforturilor celor care s-au dedicat în total sau în parte acestui fel de cercetări, a propus în numele secției de științe istorice a Academiei R.P.R. constituirea „Asociației de studii bizantine din R.P.R.", asociația urmînd să-și desfășoare activitatea sub egida Academiei R.P.R. și a Comitetului Național al istoricilor din R.P.R.

Adunarea, în unanimitate, a aprobat înființarea Asociației și a ales un comitet de conducere alcătuit în modul următor:

Președinte de onoare prof. N. Bănescu, președinte prof. V. Grecu, vicepreședinți: prof. M. Berza, acad. Em. Condurachi, prof. Al. Elian; secretar general conf. univ. Eugen Stănescu; membri: Gh. Cronț cercetător principal, prof. arh. Gr. Ionescu, prof. D. M. Pippidi, prof. Gh. Ștefan, prof. V. Vătășianu. În continuare, salutînd însemnătatea înființării Asociației, prof. N. Bănescu, prof. V. Grecu, acad. Em. Condurachi, prof. D. M. Pippidi, prof. I. Coman au subliniat utilitatea intensificării activității în domeniul bizantinisticei și au făcut propuneri de natură organizatorică. În prima sa ședință comitetul de conducere constituit a luat o serie de hotărîri cu privire la elaborarea unui statut al Asociației, la activitatea acesteia prin ședințe, probabil lunare, de referate și comunicări precum și strîngerea de materiale pentru o publicație proprie.

P. O.

CRONICĂ

În luna iunie a.c., Institutul de istorie al Academiei R.P.R. a primit vizita dr. H. Gordon Skilling, profesor de științe politice la Universitatea din Toronto (Canada), specialist în probleme de istorie contemporană; din S.U.A. a sosit prof. Frank Manuel de la catedra de istorie universală (contemporală) de la Brandis University.

*

Prof. M. Berza, șeful secției de istorie universală a Institutului de istorie al Academiei R.P.R., a făcut, între 18 iunie și 10 iulie, o călătorie de studii în U.R.S.S. cu prilejul căreia a studiat problemele: manuscrise slavo-romîne din sec. XV—XVI cu miniaturi și ornamente, cît și organizarea studiilor de istorie universală în U.R.S.S. În acest scop, d-sa a făcut cercetări în Biblioteca „V. I. Lenin", la Cabinetul de manuscrise al Muzeului istoric din Moscova, la Biblioteca Saltîcov-Șcedrin din Leningrad și la Biblioteca de stat din Kiev.

În timpul călătoriei sale prof. M. Berza a ținut o comunicare la Institutul de istorie al Academiei de Științe a U.R.S.S. intitulată: „Cercetările de istorie universală în R.P. Romînă", iar la radio a vorbit despre „Relațiile romîno-sovietice în domeniul științelor istoriei". Domnia sa a stabilit de asemenea legături cu oameni de știință sovietici de specialitate.

*

În luna iulie a.c. au fost oaspeţii Institutului de istorie al Academiei R.P.R., prof. József Perényi, de la Universitatea din Budapesta — catedra de istoria popoarelor slave, şi prof. Angello Tambora, specialist în istoria balcanică, veniţi în ţara nosatră cu ocazia Colocviului internaţional de civilizaţii balcanice de la Sinaia (9—14 iulie).

★

De asemenea, ne-au vizitat Institutul, prof. I. Alexeev, şeful catedrei de logică de la Universitatea „Lomonosov" din Moscova, membru în Prezidiul Sindicatelor din U.R.S.S., venit în ţară la invitaţia prin Ministerului Învăţămîntului în legătură cu pregătirea materialului pentru simpozionul de la Moscova.

★

Prof. Theodor Ostaşko, directorul Institutului de cercetări ştiinţifice în domeniul şcolilor din Chişinău, a cercetat în iulie a.c., la Institutul nostru în colectivul Bibliografia istorică a Romîniei 1800—1900 şi la Biblioteca Academiei R.P.R., materiale privitoare la perioada 1856 1878.

★

La 21 iulie a.c. au venit în ţara noastră de la Moscova (Institutul de istorie al Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S.) dr. în ştiinţe istorice F. A. Grecul şi G. D. Kiriakidis, aspirant în ştiinţe istorice. F. A. Grecul a studiat în bibliotecile şi arhivele noastre materiale privitoare la problema relaţiilor agrare în Moldova în sec. XVI—XVII. D-sa a făcut cercetări în Biblioteca Institutului de istorie din Bucureşti, Biblioteca Academiei R.P.R., Biblioteca Institutului de istorie din Iaşi. F. A. Grecul a ţinut la Institut o comunicare privind aceeaşi problemă (rezultatul cercetărilor în domeniul raporturilor agrare în Moldova în secolul al XVI-lea şi prima jumătate a sec. al XVII-lea) — concluzii la studiul său : „Raporturile agrare în Moldova în veacul al XVI-lea şi prima jumătate a veacului al XVII-lea".

G. D. Kiriakidis a studiat materiale în legătură cu tema „Lupta de eliberare a poporului grec. 1940—1945".

RECENZII

Istoria Romîniei, vol. I*

Ed. Academiei R.P.R., București, 1960, LXXII + 889 p + XVI pl.

Răspunzînd sarcinii trasate de Congresul al II lea al P.M.R., Academia R.P.R. a trecut, sub îngrijirea unui comitet de coordonare, la redactarea unei *Istorii a Romîniei*, pe baza celor mai noi cercetări și în lumina învățăturii marxist-leniniste. Primul volum, de care ne ocupăm aci, a apărut la sfîrșitul anului 1960 și cuprinde istoria străveche și veche a patriei noastre, sub redacția unui comitet avînd ca responsabil pe acad. C. Daicoviciu.

În primul rînd, se cade a releva caracterul profund colectiv al muncii de redactare, la numărul impresionant de mare al colaboratorilor propriu-ziși fiind de adăugat numeroși participanți activi la discuțiile din diferitele faze ale procesului de redactare. De asemenea, merită a fi subliniată ideea întocmirii unor capitole introductive, menite a creea cadrul absolut necesar al lucrării. În afară de *Cuvînt înainte* notăm : *Caracterizarea geografică a teritoriului Republicii Populare Romîne* (T. Morariu); *Prefață* (în același timp o schiță istoriografică a istoriei Romîniei, parte, din acest punct de vedere, cam prea sumară) ; *Izvoare* (densă și mult mai completă, suplinind, în oarecare măsură, lacunele capitolului precedent).

În ceea ce privește lucrarea propriu-zisă, însumînd 890 p., ea este împărțită în 4 părți, fiecare cu o bogata bibliografie, iar la sfîrșit este prevăzută cu un amplu indice general, cu un indice de autori, un indice de cuvinte și termeni grecești și o triplă listă a figurilor, planșelor și vignetelor.

În partea I, *Orînduirea comunei primitive*, este expusă, pentru prima dată, în mod amplu evoluția societăților omenești de pe teritoriul țării noastre în vremurile străvechi. Vechile lucrări de sinteză, scrise în timpul regimului burghezo-moșieresc, tratau cu totul insuficient și lacunar, sub denumirea de preistorie, epoca orînduirii comunei primitive, „o epocă de cel mai mare interes pentru toate generațiile viitoare, pentru că formează temelia întregii dezvoltări superioare de mai tîrziu", după cum a arătat F. Engels.

În condițiile create de regimul de democrație populară, avînd la bază concepția materialismului istoric și valorificînd întreg materialul documentar existent, un colectiv format din cei mai buni specialiști a elaborat pentru prima dată istoria completă a orînduirii comunei primitive de pe teritoriul patriei noastre.

Orînduirea comunei primitive, prima formațiune social economică, este documentată pe teritoriul țării noastre între circa

* Recenzia de față a fost alcătuită în modul următor: pentru partea I a volumului I al *Istoriei Romîniei* — S. Morintz; pentru partea a II-a și a III-a — Iorgu Stoian, pentru partea a IV-a Eugen Stănescu.

600 000 î.e.n., de cînd datează cele mai vechi urme de activitate omenească, şi sec. I î.e.n., cînd apare statul sclavagist incipient dac. În acest mare interval de timp, între desprinderea omului de animalitate şi apariţia civilizaţiei, societatea omenească a parcurs în evoluţia sa ascendentă mai multe etape.

În capitolul I, *Constituirea şi consolidarea comunei primitive. Ginta matriarhală. Epoca pietrei*, este tratat intervalul de timp dintre aproximativ 600 000 î.e.n. şi 1800 î.e.n., cînd principalele unelte folosite de om erau cioplite din piatră. În acest răstimp, se disting, pe baza uneltelor folosite, trei perioade : paleoliticul, mezoliticul şi neoliticul. Primul subcapitol se ocupă de *Apariţia societăţii omeneşti şi începuturile organizării gentilice matriarhale. Epoca veche şi mijlocie a pietrei (paleoliticul şi mezoliticul)*.

Paleoliticul (redactat de C.S. Nicolăescu-Plopşor, p. 3—25). Primele manifestări de activitate omenească, datînd de la începutul *paleoliticului inferior* (circa 600 000—120 000), sînt bolovănaşi de rîu cu o muche tăioasă, aparţinînd aşa-numitei „culturi de prund". Asemenea unelte primitive au fost descoperite recent pe valea Dîrjovului (r. Slatina, reg. Argeş). Din aceste unelte au evoluat ulterior toporaşele de mînă caracteristice paleoliticului inferior documentat prin descoperirile de la : Căpuşul Mic (lîngă Cluj), Slatina, Mitac (pe Prut), Bucureşti, Valea Lupului (lîngă Iaşi), Ripiceni şi Giurgiu.

În *paleoliticul mijlociu* (circa 120 000—100 000), se constată progrese importante în evoluţia culturii materiale, care poartă denumirea de *musterian*. Cea mai însemnată realizare din această vreme este obţinerea artificială a focului, iar uneltele de piatră caracteristice sînt : vîrful de mînă şi răzuitorul pe aşchie. Aşezări musteriene în ţara noastră cunoaştem în peşterile de la Baia de Fier şi Boraşteni (Oltenia), Ohaba-Ponor, Nandru şi Peştera (Transilvania) şi Cheoc (Dobrogea). Există de asemenea şi aşezări în aer liber la Mitoc şi Ripiceni.

Omului de tip Neanderthal din paleoliticul mijlociu îi urmează în *paleoliticul superior* (circa 100 000—10 000) Homo sapiens fossilis. În această perioadă se remarcă un mare progres în confecţionarea uneltelor din silex, oase, fildeş şi din coarne de ren şi de cerb din care se făceau vîrfuri de suliţe, harpune şi pumnale. Paleoliticul superior din ţara noastră e reprezentat de cultura *aurignaciană* cu trei etape de dezvoltare. Primele două etape sînt documentate la Iazăşel, Ceahlău, Mitoc, Vădastra, Baia de Fier, Cioclovina etc. În cea de-a treia etapă documentată în aşezarea de la Ceahlău se dezvoltă aspectul cultural denumit *kostenkian*, care pătrunde în regiunile noastre dinspre răsărit. În paleoliticul superior organizarea socială se caracterizează prin ginta matriarhală. Atunci apar şi primele manifestări de artă.

Mezoliticul (I. Nestor, p. 25—27 ; C. S. Nicolăescu-Plopşor, p. 27—29) datează între aproximativ 8 000 şi 5600 î.e.n. Arheologia documentează între paleolitic şi neolitic existenţa unei perioade de tranziţie denumită mezolitic, corespunzînd geologic perioadei postglaciare. Paralel cu clima, s-au transformat flora şi fauna. Noile condiţii naturale au determinat adaptarea treptată a societăţii omeneşti. În mezolitic se generalizează folosirea arcului, a fost inventat toporul propriu-zis, barca dintr-un trunchi de copac şi se domesticeşte primul animal, cîinele. Uneltele de silex se remarcă prin dimensiunile lor mici (microlite).

La băile Herculane, în „Peştera haiducilor", s-au găsit urme de aşezări vremelnice ale unor vînători şi pescari azilieni, veniţi probabil dinspre sud-vest. În masivul Ceahlău, în poiana „La Scaune", s-a cercetat o altă aşezare aparţinînd swiderianului, cultură care s-a întins din nord-estul Germaniei pînă în bazinul Volgăi.

Deşi descoperirile privind mezoliticul sînt deocamdată rare în ţara noastră, şi încă mai există discuţie dacă această etapă trebuie ataşată paleoliticului final sau trebuie considerată ca o perioadă cronologică şi culturală de sine stătătoare, este de remarcat

felul în care a fost pusă problema în lucrarea de față.

Trebuie subliniat faptul că, datorită dezvoltării inegale a unor populații din regiuni cu condiții naturale diferite, în cursul holocenului nu era necesar ca în toate regiunile societatea omenească să parcurgă aceleași trepte de dezvoltare.

Al doilea subcapitol, *Perioada de înflorire a organizării gentilice matriarhale. Epoca nouă a pietrei (neoliticul)* (D. Berciu, p. 29–40, 42–60, 71–82; Vladimir Dumitrescu, p. 40–42, 60–71) expune perioada cuprinsă între mijlocul mileniului al VI-lea și sec. al XVIII-lea î.e.n., adică întreaga desfășurare a vieții neolitice de pe teritoriul țării noastre. Trecerea de la economia de vînători, culegători și pescari, din paleolitic și mezolitic, la economia de cultivatori de plante și crescători de vite, în neolitic, a constituit un uriaș progres în viața societății omenești. În neolitic se perfecționează și se generalizează tehnica șlefuirii uneltelor de piatră, apar și se dezvoltă meșteșugurile casnice: torsul, țesutul, olăritul. Către sfîrșitul epocii începe să se practice metalurgia cuprului. Descoperirile arheologice din așezările neolitice oglindesc structura organizării sociale, care era comunitatea gentilică matriarhală. În evoluția culturii neolitice din țara noastră au fost deosebite mai multe etape:

I. *Protoneoliticul* (mil. al — VI-lea) — perioada de formare a culturii neolitice — este în prezent puțin cunoscut.

II. În *neoliticul timpuriu* (circa 5500–3500 î.e.n.) economia se baza pe cultivarea plantelor și pe creșterea vitelor la un nivel relativ scăzut. Un rol important îl joacă încă vînătoarea. În această vreme se dezvoltă culturile: *Criș, cultura ceramicii liniare, Hamangia* (faza veche), *Turdaș-Vinča* și *Tisa* (faza veche).

III. În *neoliticul mijlociu* (circa 3500–2800 î.e.n.), constatăm aceleași ocupații, dar la un nivel mai ridicat. Apar primele obiecte de cupru. Acum avem culturile: *Hamangia, Vădastra*, un aspect mai nou al culturii Turdaș-Vinča, denumit *Rast*, și cultura *Boian*.

IV. *Neoliticul tîrziu* (circa 2800 1900 î.e.n.) e caracterizat printr-o stare economică înfloritoare, triburile locale atingînd cea mai înaltă treaptă a orînduirii comunei primitive. Creșterea producției și posibilitatea acumulării de rezerve de hrană au provocat lupte intertribale, care au determinat întărirea așezărilor cu șanțuri și valuri de apărare. Cuprul este folosit din ce în ce mai mult. Dezvoltarea forțelor de producție la sfîrșitul perioadei neoliticului tîrziu creează condițiile trecerii de la matriarhat la patriarhat, proces ce va lua amploare în perioada următoare. Culturile cunoscute în neoliticul tîrziu sînt: Gumelnița, Sălcuța, Cucuteni, Petrești și Decea Mureșului.

V. În *perioada de tranziție către epoca bronzului* (circa 1900–1700 î.e.n.) creșterea vitelor ia un mare avînt, devenind treptat principala ramură a producției. Noua orientare în economia neolitică, care a determinat și prima mare diviziune socială a muncii, a fost stimulată de pătrunderea triburilor de păstori din stepele nord-pontice.

Prin transformările petrecute în perioada de tranziție la epoca bronzului, o dată cu apariția patriarhatului începe și procesul de destrămare a comunei primitive întemeiată pe organizarea gentilică.

Al doilea capitol tratează *Începuturile societății gentilice patriarhale și ale destrămării orînduirii comunei primitive. Epoca bronzului* (I. Nestor, p. 90–113, 114–132; M. Petrescu-Dîmbovița, p. 113–114). Pătrunderea metalurgiei bronzului a constituit un factor important în dezvoltarea forțelor de producție, dar n-a transformat esențial relațiile de producție. Piatra, osul și alte materii prime au jucat mai departe un rol important în cadrul producției.

Populația epocii bronzului de pe teritoriul țării noastre prezintă variante de cultură materială proprii fiecărei grupări tribale.

Din lipsa unui sistem de periodizare documentat și amănunțit a epocii bronzului, pentru regiunile noastre s-a adoptat în lucrarea de față împărțirea în trei mari perioade.

În *prima perioadă* întîlnim aspecte de cultură materială uniforme pe mari arii geo-

grafice. În Oltenia, Muntenia și sud-estul Transilvaniei se răspîndește complexul denumit *Glina III - Schneckenberg*. În podișul Transilvaniei se menține un aspect evoluat al culturii Coțofeni, caracterizat prin ceramica cu „împunsături succesive". În Banat se mențin elemente de tradiție Coțofeni și apar probabil începuturile culturii Periam-Pecica. În Moldova și Dobrogea situația e mai puțin clară.

În *a doua perioadă* s-au constituit uniuni tribale mai închegate. În Oltenia avem cultura *Verbicioara*, iar într-o fază mai nouă, în partea sa de sud-vest, cultura *Gîrla Mare*. În regiunea de cîmpie a Munteniei se dezvoltă cultura *Tei*, iar în regiunea de dealuri cultura *Monteoru*, care va cuprinde și o parte din Moldova. În Dobrogea, această perioadă este foarte puțin cunoscută. În podișul Transilvaniei, cunoaștem cultura *Wietenberg*, pe Mureșul inferior cultura *Periam-Pecica*, în sudul Banatului *Vatina*, iar spre vest de Munții Apuseni cultura *Otomani*.

În *a treia perioadă* se petrec mari transformări, care se reflectă în constituirea pe un spațiu foarte întins a culturii *Noua*, care încheie epoca bronzului. Economia devine predominant păstorească, iar așezările au aspectul unor sălașe.

În epoca bronzului apar unelte și arme de bronz. Principalele unelte sînt toporul și secera, iar ca arme pumnalul și sabia. Armele tind să depășească ca număr uneltele, fapt care ilustrează caracterul războinic al epocii.

Ocupațiile de bază în epoca bronzului sînt cultivarea plantelor și creșterea vitelor. Meșteșugurile casnice, moștenite din neolitic (torsul, țesutul, olăritul, prelucrarea lemnului a pieilor etc.), se perfecționează în această vreme, iar ca noi realizări menționăm plugul și carul.

Prelucrarea locală a bronzului este documentată prin descoperirea unor tipare de turnat bronz în așezările de la Glina, Sărata Monteoru, Pecica etc.

Forma de organizare a societății este ginta patriarhală, care cuprinde în sine germenii destrămării orînduirii comunei primitive. Bogate tezaure de bronz și aur ilustrează existența diferențierilor sociale. Acestea sînt însă limitate de caracterul încă obștesc al principalelor mijloace de producție. După toate probabilitățile, acum se formează vaste uniuni de triburi înrudite, organizate în cadrul democrațiilor militare de tip incipient.

Pe baza legăturilor cu culturile contemporane și mai avansate din sud, începutul epocii bronzului din regiunile noastre se plasează între 1800 și 1700 î.e.n., iar sfîrșitul său în jurul anului 1200 î.e.n.

Capitolul II redă stadiul cunoștințelor actuale asupra epocii bronzului. Faptele sînt expuse în succesiunea lor istorică și în înlănțuirea lor cauzală, reușindu-se astfel să se dea o imagine generală, dar complexă a desfășurării vieții populațiilor din epoca bronzului de pe teritoriul țării noastre. Este urmărit procesul dezvoltării interne pe baza progresului forțelor de producție, fără însă a fi neglijate influențele externe și influențele reciproce dintre diverse complexe culturale.

Al treilea capitol prezintă *Etapa mijlocie a destrămării orînduirii comunei primitive. Prima epocă a fierului* (D. Berciu, p. 137—147, 149—160; M. Petrescu-Dîmbovița, p. 147—149). Răspîndirea fierului, ca rezultat al unui proces intern de dezvoltare la început sporadică și în funcție de anumite centre și apoi generalizată prin difuzarea însăși a metodelor tehnice de prelucrare, a realizat un uriaș progres în domeniul forțelor de producție. Perioada de adaptare și răspîndire a metalurgiei fierului se plasează în țara noastră între aproximativ 1150 și 800 î.e.n. Principala cale de pătrundere a metalurgiei fierului în regiunile noastre este calea cimmeriană dinspre Caucaz, peste stepele nord-pontice. Acest proces de difuziune a fost grăbit însă și de curentul mediteranian.

La începutul epocii fierului, predomina economia păstorească. În această vreme, procesul de diferențiere între traci și iliri era realizat. Din punctul de vedere al organizării sociale, democrația militară se află într o fază mai avansată. Războaiele de jaf devin o preocupare permanentă. Așezările sînt

întărite. Cultura primei epoci a fierului din ţara noastră aparţine tracilor, dar cu întrepătrunderi ilirice în regiunea sud-vestică.

Pe baza materialelor cercetate, prima epocă a fierului a fost împărţită în mai multe perioade: o perioadă timpurie cu două faze (Hallstatt A şi B), o perioadă mijlocie (Hallstatt C) şi o perioadă tîrzie (Hallstatt D).

Trecerea organică de la cultura epocii bronzului la epoca fierului propriu-zisă (Hallstatt C) este ilustrată de *depozite şi turnătorii* şi de fazele *Hallstattului timpuriu* (*A B*). Activitatea metalurgică ilustrată de depozite presupune o specializare a acestui meşteşug, care începe să se despartă într-o formă primitivă de agricultură. Aspectele timpurii ale primei epoci a fierului (Hallstatt A şi B) sînt cunoscute doar pe baza cîtorva descoperiri din vestul ţării.

În *perioada mijlocie a Hallstattului* (*C*), cultura primei epoci a fierului deplin formată se bazează pe exploatarea şi prelucrarea locală a fierului. Această perioadă, care datează între 800 şi 550 î.e.n., este reprezentată în partea sa mai veche de cultura *Basarabi*, care are o largă arie de răspîndire. Este documentată în Oltenia, în Muntenia, în Transilvania şi în Moldova. Purtătorii culturii Basarabi se ocupau cu cultivarea plantelor şi cu creşterea vitelor. Ritul funerar prezintă două aspecte: morminte plane de incineraţie şi morminte de inhumaţie în tumuli.

În *perioada tîrzie a Hallstattului* (*D*) (550—300 î.e.n.) se constată o dezvoltare inegală pe regiuni datorită unor influenţe diferite ca natură şi intensitate: influenţa elenică şi cea scitică. Populaţiile din Dobrogea, sudul Moldovei, cîmpia Munteniei şi Olteniei sînt de pe la 550 î.e.n. influenţate şi de civilizaţia elenică, într-un ritm rapid de dezvoltare, trecînd pe la 450 î.e.n. la a doua epocă a fierului. La nord de această zonă se dezvoltă între 550 300 î.e.n. grupe culturale cu particularităţi specifice, ca cele descoperite la Bîrseşti şi Ferigele şi în mai multe puncte din Transilvania, în care apar elemente de cultură scitică şi mai rar grecească.

Factorul scitic s-a manifestat în mod deosebit în zona istro-pontică. Documentele nu atestă aici prezenţa sciţilor înainte de sec. al IV-lea î.e.n.

În capitolul V sînt expuse *Etapa tîrzie a dezvoltării comunei primitive*; *începuturile îndepărtate ale sclavagismului*; *comunităţile geto-dace*; *istoria culturii lor materiale*; *epoca a doua a fierului* (R. Vulpe, p. 216 231; 237—248; Dorin Popescu, p. 232 237).

În vremea cînd pe litoralul vestic al Mării Negre se dezvoltau oraşele greceşti de tip sclavagist din perioada clasică şi elenistică, societatea geto-dacă trecea prin mari transformări, care au avut ca rezultat formarea culturii Latène-ului geto-dacic respectiv a doua epocă a fierului (sec. V I î.e.n.)

În a doua epocă a fierului au loc mari realizări în cîmpul forţelor de producţie prin intensificarea metalurgiei fierului. Folosirea plugului cu brăzdar de fier aduce un mare progres în agricultură. Tehnica lucrării vaselor la roată se generalizează treptat. Perfecţionarea meşteşugurilor şi specializarea unei categorii sociale duce treptat la separarea acestei categorii de masa agricultorilor şi păstorilor, ceea ce constituie a doua mare diviziune socială a muncii. Relaţiile de schimb cu grecii devin din ce în ce mai active. Ca o necesitate a acestei activităţi, se adoptă moneda metalică. Se formează uniuni de triburi pe teritorii întinse cu un caracter mai durabil (Dromichaites), ceea ce face ca anumite funcţii să se permanentizeze şi astfel democraţia militară, născută ca o instituţie a orînduirii gentilice, tinde să se transforme în organizaţie statală de tip sclavagist.

Progresele societăţii geto-dace se datoresc în parte şi influenţelor externe. În afară de factorul elenic şi de cel scitic, au intervenit în acest proces factorul celtic şi cel roman. Progresele tracilor din sud au jucat un rol important în difuzarea elementelor de cultură greacă în nord.

Ca rezultat, în jurul anului 100 î.e.n. cultura geto-dacă se află într-un stadiu foarte avansat. Pe întreg teritoriul pe care sînt

răspîndiți geto-dacii apar numeroase localități (davae), a căror importanță reiese din denumirea de polis pe care le-o dau autorii greci.

În cursul sec. al II-lea î.e.n., influența romană se face din ce în ce mai simțită, stimulînd relațiile comerciale și dezvoltarea producției interne, factori care au accelerat evoluția societății geto-dace spre forme de organizare sclavagistă și în același timp au nivelat diferențele regionale. În secolele următoare (I î.e.n. și I e.n.), centrul de greutate al culturii geto-dace se mută de la Dunărea de jos în Transilvania.

Am lăsat la urmă cap. IV — *Stabilirea pe teritoriul Dobrogei a primelor orașe-state de tip sclavagist*: *Coloniile grecești* (acad. Em. Condurachi și prof. D.M. Pippidi) — pentru faptul că el constituie totuși o problemă specială a istoriei vechi a patriei noastre. Posturi avansate ale sclavagismului, de la început destul de dezvoltat, ele vor păstra mereu acest caracter, nu fără a fi însă influențate și mai ales a influența mediul local, în care s-au dezvoltat, variind de la epocă la epocă, puse bine în evidență de autori, călăuziți de învățătura marxistă și de rezultatele istoriografiei sovietice în această privință. În special se cuvine a reține justa subliniere a condițiilor în care au fost întemeiate coloniile grecești, condiții nu numai general-grecești (ascuțirea contradicțiilor și a luptei de clasă în marile centre grecești din sud, printre care Miletul deține un loc deosebit), ci și local-getice (stadiul de dezvoltare a societății băștinașe și capacitatea sa economică).

Cu o curbă de dezvoltare nu mult deosebită de a cetăților tipic sclavagiste grecești, silite totuși a ține mereu seama de formațiile prestatale (diferiți dinaști traco-geți, ca Rhemaxos sau Zoltes), și chiar statale (Burebista), după o epocă de strălucire, în care Histria și, mai apoi, Callatis au jucat primul rol, criza orașului-stat (polis) grec se arată și aci, rezolvată, pînă la urmă, ca în tot restul lumii grecești, prin acceptarea de către oligarhia acestor orașe a stăpînirii romane. În felul acesta, clasele dominante grecești își asigurau păstrarea privilegiilor lor, iar statul roman căpăta un aliat în exploatarea populației băștinașe din Dobrogea și, mai ales, asigurarea spatelui frontului în lupta decisivă cu centrul puterii daco-gete din arcul carpatic, despre care tratează partea a II-a. Și aci se va verifica constatarea făcută de istoricul roman Titus Livius (XXXV, 34, 3), urmînd, fără îndoială, în această privință pe Polibios, anume că „era un lucru cunoscut că ... toți fruntașii și oamenii cu vază [din Grecia] sînt pentru alianțe cu romanii și partizani ai ordinii existente, pe cînd masele și cei nemulțumiți voiesc o răsturnare generală".

Partea a II-a și a III-a a lucrării, care se întind pe nu mai puțin de 321 p. și acoperă aproximativ patru secole (sec. I. î.e.n. — sec. al III-lea e.n.), sînt consacrate orînduirii sclavagiste de pe teritoriul patriei noastre. Unitară în ceea ce privește substratul etnic și condițiile generale de dezvoltare, epoca prezintă însă o serie de particularități legate de unele condiții specifice de dezvoltare a diferitelor triburi, dar și de vicisitudinile istorice externe, între care colonizarea greacă și, mai ales, cucerirea și administrația romană nu sînt cele mai puțin importante. Toate aceste particularități, care n-au scăpat autorilor tratatului, puneau o serie de probleme ce se cereau rezolvate uneori pentru prima dată, alteori de pe alte poziții decît ale istoriografiei burgheze idealiste. Reținem chiar de la început, problema periodizării și deci a distribuirii materialului, în general bine rezolvată. Ar fi fost totuși poate mai bine dacă, de pildă, capitolul II din partea a III-a ar fi fost scindat în: *Stăpînirea romană în Dobrogea*, care și-ar fi avut locul în fruntea acestei părți și *Stăpînirea romană în Muntenia și Moldova*, ca un capitol separat (al III-lea). În felul acesta s-ar fi înlăturat inconvenientul de a vorbi, fie și sumar, de *Înaintarea cuceririi romane la Dunărea de jos* (în sec. I î.e.n.) după ce s-a tratat nu numai cucerirea Daciei, dar și *Sfîrșitul stăpînirii romane în Dacia*. La o a doua ediție, care nu va întîrzia desigur mult, autorii vor re-

flecta poate asupra acestei observaţii. Dar problema cea mai importantă şi, în acelaşi timp, cea mai dificilă care stătea aci în faţa autorilor tratatului o constituia *Apariţia şi formarea relaţiilor sclavagiste în Dacia* şi, ca urmare, a statului dac. Ea este pusă şi rezolvată, atît cît se poate în stadiul actual de informaţie, în partea a II-a, fără îndoială una din cele mai închegate, documentate şi originale ale lucrării. Mai ales că puţine dintre problemele mari ale istoriei Romîniei au fost mai neştiinţific tratate de istoriografia burgheză, chiar cînd este vorba de un savant de talia lui V. Pârvan.

Scrisă în întregime de acad. C. Daicoviciu, (în afară de paragraful despre limba geto-dacilor – p. 260–262 — întocmit de I. I. Russu), a cărui contribuţie, mai veche şi mai nouă în această privinţă, este pusă în lumină de nu mai puţin de 15 titluri din ampla bibliografie a părţii, ea foloseşte întreaga documentare, arheologică şi literară, mult mai bogată (se înţelege cea arheologică) decît cea care a stat la baza *Geticei*, monumentală la vremea ei, a lui Pârvan, însă în cu totul alt spirit şi cu altă concepţie, deci şi cu alte rezultate.

Pornindu-se de la concepţia marxist-leninistă despre formaţiile social-economice, accentul este pus, în explicarea procesului istoric al societăţii dace în sec. I e.n., pe dezvoltarea forţelor de producţie şi a relaţiilor de producţie corespunzătoare, fără a se pierde însă din vedere rolul factorului extern, în speţă relaţiile, paşnice sau duşmănoase, ale dacilor cu romanii. Într-o pătrunzătoare şi viguroasă sinteză, în alcătuirea căreia nu s-a scăpat nici un element, ni se prezintă astfel tabloul sugestiv şi convingător al unei societăţi în care forţele de producţie, puse în lumină atît de bogat de rezultatele săpăturilor din cetăţile dace, sparg tot mai mult vechile relaţii de obşte şi impun noile relaţii sclavagiste, se înţelege incipiente, ca şi — în ultimă analiză — o nouă formă de stat a statului sclavagist din vremea lui Burebista, „statul dac în germene, pe care nu-l putem numi decît stat sclavagist începător, pentru că nu poate fi vorba încă în acest stat de o generalizare a relaţiilor de producţie sclavagiste sau de transformarea muncii sclavilor în bază a producţiei sociale".

Felul cum a fost rezolvată problema apariţiei primei societăţi împărţite în clase antagoniste şi, ca urmare, a primului stat dac este o dovadă a posibilităţilor pe care le a deschis istoriografiei noastre folosirea concepţiei şi metodologiei marxist-leniniste în rezolvarea celor mai importante şi spinoase probleme ale istoriei Romîniei. Mai mult, aşa cum subliniază acad. C. Daicoviciu („Lupta de clasă", seria a V-a, an. XL, sept. 1960, p. 33), „Rezolvarea justă a problemei caracterului statului dac are o mare însemnătate, care depăşeşte cadrul istoriei vechi a Romîniei. Ea are o valoare generală, deşi, fireşte, relativă, pentru înţelegerea esenţei statelor aşa-zise « barbare » (adică tocmai sclavagiste începătoare, neevoluate), de la periferia lumii clasice greco-romane".

Fără îndoială că, într-un chip sau altul, acest stat şi mai ales statul mult mai închegat şi mai centralizat, refăcut după o serie de vicisitudini de mai bine de un secol de către Decebal, ar fi evoluat sigur spre formele statului sclavagist obişnuit, dacă existenţa sa n-ar fi fost curmată prin intervenţia brutală a cuceritorilor romani. Cucerirea romană a pus pecetea sa specifică pe dezvoltarea ulterioară a sclavagismului în Dacia, care devine o parte integrantă a sclavagismului roman aflat în culmea puterii sale, nu fără a da însă semne din ce în ce mai evidente de descompunere.

Cu aceasta intrăm în a III-a parte a lucrării — *Epoca sclavagistă romană (sec. I III e.n.)* a cărei redactare se datoreşte acad. Emil Condurachi, prof. D. M. Pippidi (pentru Dobrogea), M. Macrea, D. Tudor (Dacia) şi R. Vulpe (Muntenia şi Moldova).

Deşi, cu probleme mai puţin spinoase decît în perioada precedentă, această parte nu reprezintă o contribuţie mai puţin valoroasă, atît prin noile date, puse la dispoziţie de monumentele noi arheologice şi epigrafice, dar mai ales prin noua interpretare marxist-leninistă — a materialelor de tot felul, mai

vechi sau mai noi. Semnificative din acest punct de vedere sînt rîndurile dense și bine orientate ale paragrafului care deschide capitolul I (*Dacia în timpul stăpînirii romane*), intitulat „Caracterul stăpînirii romane în Dacia", în care se scoate în evidență dublul caracter al acestei stăpîniri atragerea societății geto-dace spre forme superioare de viață (economică, socială și culturală), cu prețul însă al unei crunte exploatări a maselor, în zdrobitoarea lor majoritate băștinașe, ceea ce foarte adesea a fost uitat de istoriografia burgheză, romînă și străină.

Un merit al lucrării este că a subliniat acest caracter dublu al procesului istoric, în condițiile societăților împărțite în clase antagoniste, spre deosebire de istoriografia burgheză, care s-a întrecut în a sublinia numai rolul „binefăcător" al stăpînirii romane, e drept cu excepția lui N. Bălcescu și Cezar Bolliac. Prezentînd, din interese de clasă, societatea de pe teritoriul patriei noastre ca un tot nediferențiat și extinzînd asupra tuturor claselor și păturilor sociale ceea ce era adevărat numai pentru clasele și păturile privilegiate, mai ales orășenești, istoricii burghezi n-au înțeles sau n-au vrut să înțeleagă că „dat, fiind că baza civilizației este exploatarea unei clase de către altă clasă, întreaga ei dezvoltare decurge într-o contradicție permanentă. Fiecare progres al producției înseamnă, în același timp, un regres al situației clasei asuprite, adică a marei majorități" [1].

Se înțelege că autorii au avut grijă să scoată în evidență faptul că nu întru totul au fost aceleași condițiile de dezvoltare ale diferitelor părți din teritoriul de astăzi al patriei noastre. Nu ne referim numai la vicisitudinile politice, legate de intrarea sau ieșirea mai timpurie sau mai tîrzie a acestor părți (Dobrogea, Dacia, Muntenia și Moldova) din componența sau numai în orbita statului roman, cît mai ales, evident în legătură cu aceste vicisitudini, la generalizarea și intensitatea, mai mare sau mai mică, a relațiilor sclavagiste. Din acest punct de vedere nu se poate să nu rețină atenția numeroasele documente, deocamdată mai ales din Dacia, care pun în lumină forme foarte variate ale relațiilor sclavagiste. După cum nu se poate trece — așa cum a făcut istoriografia burgheză peste destul de bogatele informații, care ne vorbesc, încă de la începutul stăpînirii romane, despre variatele forme ale luptei băștinașilor împotriva asupririi romane, de multe ori în alianță cu dacii liberi și chiar cu alte populații „barbare".

Aceasta constituie însă o dovadă a prezenței elementului autohton, după cucerirea romană, și a netemeiniciei afirmațiilor istoriografiei burgheze romîne sau străine, indiferent de scopul urmărit, dar neavînd, nici într-un caz nici într-altul, nimic de-a face cu adevărul științific. Numeroasele descoperiri arheologice de pe urma cercetărilor întreprinse în anii puterii populare (Casolț, Colbar, reg. Brașov; Soporu de Cîmpie, reg. Cluj; Micia, reg. Hunedoara etc.), alături de altele mai vechi, vin mereu să întărească, în lumina concepției marxist-leniniste, adevărul ce se desprinde din unele știri epigrafice, numismatice, lingvistice și chiar literare, anume: continuitatea populației și culturii autohtone în Dacia. Ceea ce, firește, nu înseamnă că într-o măsură mai mare sau mai mică, procesul complex al romanizării Daciei nu și-a croit, adesea cu rezistențe serioase, drumul său lent, dar sigur. Așa că, la părăsirea Daciei, cu care începe o nouă perioadă în istoria patriei noastre, perioadă numită, în mod convențional, prefeudală, romanizarea era în aceste părți destul de avansată, pentru că, în lunga perioadă a „migrației popoarelor, nu numai că se menține, dar se și întărește", grație unor condiții asupra cărora se va reveni mai jos.

Partea a IV-a, intitulată *Perioada de trecere la feudalism* (*sec. IV–X e.n.*), a pus în chip firesc în fața autorilor diferitelor capitole și paragrafe dificultăți specifice legate de natura temelor în cercetare. Într-adevăr, în ce privește istoria străveche și veche a patriei noastre, pentru nici o perioadă moște-

[1] Fr. Engels, *Originea familiei, a proprietății private și a statului*, ed. a IV-a, E.S.P.L.P., 1957, p. 178.

nirea istoriografică nu este într-atît de săracă și confuză ca cea cuprinsă între secolele IV XII ale erei noastre. Nu se poate spune că istoricii din trecut nu s-au preocupat de problemele acestei perioade ; cu multă silință și pasiune mințile strălucite și erudiția unor Hasdeu, Xenopol, Pârvan, Iorga au zăbovit îndelungat în cercetarea acestora. Dar mărginirea metodelor și concepțiilor dominante în istoriografia burgheză au împiedicat ca „misterele" despre care se vorbește atît de mult în lucrările istoricilor vechi, în legătură cu primul mileniu al erei noastre, să poată fi destrămate. Și dacă unele aspecte au început să fie clarificate și în unele direcții s-au făcut totuși pași înainte, aceasta s-a datorat capacității marilor istorici din trecut de a depăși uneori metodica și filozofia burgheză a istoriei. Din această cauză progresele actuale înregistrate în cercetarea acestei perioade — și care sînt ilustrate de însăși posibilitatea caracterizării ei general-istorice ca trecere spre feudalism — se întemeiază pe folosirea creatoare de către autori a metodelor marxiste de documentare și interpretare a izvoarelor.

Ceea ce subliniază rezultatele pozitive ale cercetărilor privitoare la trecerea spre feudalism — prezentate sub formă de sinteză în capitolele părții a IV-a a acestui volum este în primul rînd bogăția documentării științifice. Pornind de la ideea justă a unei ierarhii în clasificarea izvoarelor din punct de vedere al veracității istorice, concepția metodologică a dat precădere izvoarelor documentare de caracter arheologic față de cele de caracter narativ literar, dat fiind lipsa izvoarelor documentare de caracter nearheologic. Astfel s-au putut utiliza toate datele din izvoare, nelăsîndu-se nimic esențial de o parte, însă ținîndu-se seama în fiecare caz în parte de locul ocupat pe scara infinită ce desparte incertitudinea de certitudine în silința apropierii neîncetate de adevărul istoric.

În primul capitol, intitulat *Stăpînirea romano-bizantină la sud de Dunăre* (redactat de Gh. Ștefan și I. Barnea p. 577 613), se tratează probleme importante legate de supraviețuirea și persistența romanității dunărene după evenimentele numite convențional „părăsirea Daciei de către romani". Nu se poate considera decît fericită și sugestivă ideea autorilor de a intitula primul paragraf al acestui capitol „Daciile sud-dunărene", tinzînd să sublinieze că în concepția politică romană întreg acest spațiu geografico-istoric de dincolo și de dincoace de Dunăre era în fond o vastă Dacie romanizată. De asemenea, trebuie reținută prezentarea de către autori a paragrafului 2, numit „Stăpînirea romano bizantină în Dobrogea". Pentru întîia dată în istoriografie se realizează un tablou de ansamblu, bogat în detalii, al istoriei acestei regiuni periferice a Imperiului roman de răsărit. Subliniem că istoria dobrogeană a secolelor IV—VII e.n. e prezentată conform dialecticii procesului istoric în legătură strînsă și cu celelalte teritorii bizantine de la sud, dar și cu cele de la nordul Dunării, neaflate sub stăpînirea directă a imperiului. În felul acesta se capătă imaginea reală a situației unui teritoriu care, istoricește, n-a fost niciodată izolat, ci s-a dezvoltat în strînsă legătură cu toate regiunile de la Dunărea de jos.

Considerarea întregului secol al VII-lea ca o perioadă de criză și prăbușire a stăpînirii bizantine în Dobrogea este în general justă, totuși necesită unele rectificări. Astfel, evenimentele din primii ani ai sec. al VII-lea reprezintă de fapt, din punct de vedere al situației externe a imperiului, prăbușirea graniței dunărene ; nu este vorba — după părerea noastră de o prăbușire lentă și îndelungată, ci de una bruscă și catastrofală, care are loc chiar la începutul sec. al VII-lea. Acest secol nu este al prăbușirii stăpînirii bizantine, ci un îndelungat interludiu între dispariția dominației bizantine și instaurarea celei bulgare. Considerăm de asemenea că noțiunea de „Imperiu romano-bizantin" pe care autorii o preferă celei folosite azi îndeobște de „Bizanț timpuriu" nu ilustrează întocmai realitatea istorică, pentru că pune prea mult accentul pe caracterul de tranziție de la romani la bizantini.

Realitatea istorică e mai complexă, şi Imperiul roman sclavagist ca structură socială şi formă de organizare a statului continuă să existe pînă în vremea împăratului Heraclius, cînd începe, şi abia atunci, adevărata perioadă de tranziţie de la sclavagism la feudalism o dată cu ceea ce se poate numi „Bizanţul clasic".

Capitolul II intitulat *Dacia în perioada de trecere la feudalism. Populaţia autohtonă din Dacia* (redactat de M. Macrea p. 615—637, B. Mitrea p. 637 647, D. Tudor p. 647—665) tratează problemele legate de situaţia teritoriilor de la nordul Dunării în secolele IV—VII. Autorii pun în lumină în mod ştiinţific caracterul daco-romanic al populaţiei din Dacia în epoca de după retragerea aureliană. Numeroasele atestări documentare folosite, mai ales arheologice, subliniază pe de o parte caracterul de relativ densă populare a teritoriului şi după părăsirea acestuia de administraţia romană, şi pe de altă parte supravieţuirea şi consolidarea romanizării culturale, de unde şi persistenţa caracterului profund daco-romanic al acestei populaţii. Importantă în această privinţă este contribuţia autorilor — şi prin folosirea valoroaselor lucrări ale lui V. Pârvan şi C. Daicoviciu — în prezentarea problemei răspîndirii creştinismului la daco-romani; dovezile introducerii din sec. al IV-lea la daco-romani a unui creştinism de factură populară sînt indiscutabile; ele învederează progresele nete ale societăţii daco-romane şi perspectivele excepţionale care-i stăteau înainte, dacă n-ar fi intervenit factorul cu caracter de frînă în dezvoltarea istorică reprezentat de migraţia popoarelor. Tratarea de către autor în acelaşi capitol a problemei carpilor şi dacilor liberi în secolele al III-lea şi al IV-lea şi a celei a legăturilor dintre Imperiul „romano-bizantin" şi teritoriul din stînga Dunării în sec. al IV-lea VI-lea subliniază două aspecte fundamentale ale aceleiaşi probleme: strînsa interdependenţă în care se aflau populaţiile din fosta Dacie romană şi cele din Dacia necucerită de romani pe întinsul teritoriu al Daciei decebaliene, corespunzătoare în linii mari cu teritoriul patriei noastre, şi — în acelaşi timp interdependenţa dintre toate aceste populaţii dacice şi cele balcano-danubiene de care au fost influenţate şi pe care le-au influenţat.

În legătură cu acest capitol se poate pune problema că autorii (deşi sînt aceiaşi) nu folosesc în chip suficient una din cele mai valoroase contribuţii ale acestui volum din tratat şi anume concepţia privind caracterul dublu al stăpînirii romane în Dacia. Or, acest caracter dublu al stăpînirii romane în Dacia, după retragerea aureliană, trebuia în chip firesc să capete forme deosebit de concrete şi de clare în ce priveşte consecinţele. Înlănţuirea aspectelor pozitive şi negative, cît timp a persistat stăpînirea romană în Dacia s-a menţinut într-un anumit echilibru, dar cum s-a prezentat posterior aceasta: dispariţia a dus la un progres mai mare în dezvoltarea societăţii, sau a dus la frînarea ei? Iată întrebări pe care autorii nu le pun şi care socotim că din punct de vedere al sensului istoric al unor evenimente majore trebuiau puse.

În capitolul III intitulat *Migraţia popoarelor* (redactat de Gh. Ştefan, p. 660—671, I. Nestor, p. 671 704, K. Horedt, p. 704—722), autorii tratează problemele legate de invazia sarmaţilor, goţilor, hunilor, gepizilor şi avarilor pe teritoriul ţării noastre. Problemele sînt cercetate şi rezolvate în lumina tezelor istoriografiei ştiinţifice, care cer să se precizeze în acelaşi timp rolul pozitiv şi negativ al acestor năvăliri în ce priveşte dezvoltarea societăţii. În acest sens autorii au pus în lumină rolul acestor popoare migratoare în lichidarea definitivă a relaţiilor sociale sclavagiste şi, totodată, distrugerile uriaşe provocate în sfera bunurilor materiale şi spirituale, cu toate consecinţele grave pe care le-au avut pentru viitorul aşezărilor omeneşti autohtone din aceste regiuni. Considerăm că autorii ar fi trebuit să pună şi să rezolve problema raportului dintre rolul pozitiv şi negativ pentru a preciza care din cele două precumpăneşte şi în ce măsură.

În capitolul IV, intitulat *Slavii*, autorul (M. Comşa) se ocupă de diferitele probleme ale migraţiei triburilor slave. În acest capitol, ca şi în celelalte, istoriografia nouă, marxistă, din ţara noastră arată cît de mult pot fi înnoite anumite puncte de vedere, o dată înlăturate prejudecăţile şi tezele neştiinţifice din trecut. Problema atît de importantă a pătrunderii şi aşezării slavilor pe teritoriul Romîniei este tratată de către autor în lumina ideii că avem de-a face cu un proces îndelungat şi treptat între secolul al VI-lea şi al X-lea. Pe baza datelor din izvoarele narative, întărite de cele ale documentelor arheologice, autorul stabileşte diferitele valuri ale migraţiei slavilor, şi totodată regiunile din ţara noastră în care s-au aşezat cu intensitate mai mare sau mai mică. Reţine în chip deosebit atenţia precizarea comunităţii de cultură dintre numeroase aşezări slave din ţara noastră şi cele de pe teritoriul Uniunii Sovietice. Toate acestea explică — aşa cum spune autorul — „puternica influenţă slavă pe care a suferit-o populaţia străromînească de la nord de Dunăre în această perioadă, nu numai în cultura materială, ci şi în limbă, obiceiuri, viaţa socială şi culturală".

În capitolul V, intitulat *Bulgarii. Stăpînirea primului stat bulgar asupra teritolui din stînga Dunării. Apariţia triburilor maghiare* (redactat de I. Barnea, p. 756—765, D. Popescu, p. 765 — 770, K. Horedt, p. 770—772), autorii se ocupă de influenţa exercitată de aceste două neamuri migratoare asupra dezvoltării societăţii din ţara noastră. În ce priveşte problema aşezării bulgarilor, autorii scot în evidenţă că aceasta a avut, pe întreg teritoriul ţării noastre, un caracter răzleţ şi vremelnic. Din această cauză, principala problemă ce se pune în legătură cu migraţia bulgarilor este aceea a stăpînirii statului protobulgar asupra regiunilor de la nordul Dunării. Deşi problema este controversată, autorii o rezolvă categoric ca o încorporare efectivă a tuturor teritoriilor carpato-dunărene în componenţa primului ţarat bulgar. În chip just se arată că această stăpînire era diferenţiată ca intensitate în ce priveşte diversele regiuni ale teritoriului Romîniei, dar considerăm că ar fi trebuit să se definească conţinutul real al noţiunii de stăpînire şi să se arate că această stăpînire nu a fost una directă, ci indirectă şi cîteodată chiar mai puţin decît aceasta, putîndu-se vorbi cel mult de o influenţă politică şi culturală puternică. De asemenea, credem că influenţa culturii vechi bulgare în această privinţă autorii îmbrăţişează tezele tradiţionale — trebuia oarecum periodizată, arătîndu-se că începutul se face spre sfîrşitul primului ţarat, că se înregistrează o oarecare încetinire în vremea dominaţiei bizantine restaurate în Bulgaria şi că influenţa creşte după formarea celui de-al doilea ţarat (sfîrşitul sec. al XII-lea).

Problema migraţiei triburilor maghiare este tratată pe scurt în acest volum, ea fiind reluată cu toată amploarea impusă de importanţa temei în volumul II al *Istoriei Romîniei*. În paragraful respectiv se stabilesc datele esenţiale ce interesează istoria ţării noastre, cum sînt: existenţa unui grup puternic în prima jumătate a sec. al IX-lea între Nipru şi Don, alcătuirea unei puternice uniuni de triburi în a doua jumătate a aceluiaşi secol, încheierea în 895 a alianţei cu Imperiul bizantin, pătrunderea în Europa centrală la începutul sec. al X-lea pe direcţia Kiev —Halici—Valea Tisei superioare (în paragraf se argumentează bogat imposibilitatea penetraţiei maghiare pe alte căi decît cea precizată aci), aşezarea în Cîmpia Panonică.

Cel mai important dintre capitolele acestei părţi şi unul dintre cele mai realizate din întreg volumul, este cel intitulat *Formarea limbii şi a poporului romîn* (redactat de C. Daicoviciu, Em. Petrovici, Gh. Ştefan). Problemă deosebit de importantă a istoriografiei noastre, ea a fost pusă şi rezolvată de autori în mod ştiinţific. Nicăieri în acest volum nu apare mai limpede ca aci diferenţa dintre metodele şi concepţiile istoriografiei burgheze şi cele ale istoriografiei marxiste, împletirea metodelor riguroase de cercetare cu concepţia idelologică înaintată. Se poate spune că istoricii care au contribuit la reali-

zarea acestui capitol au înţeles să îndeplinească cu cinste sarcina trasată de tovarăşul Gh. Gheorghiu Dej la Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Romîn, cu privire la necesitatea lămuririi problemei formării poporului şi limbii romîne. Trebuie subliniată logica argumentaţiei, claritatea şi bogăţia în dovezi a demonstraţiei. Deosebit de importantă este punerea de la început în mod limpede a problemei, prin fundamentarea ideii că despre poporul romîn deplin format nu se poate vorbi decît spre sfîrşitul primului mileniu al erei noastre şi că neputinţele vechii istoriografii au pornit tocmai de la confuziile existente cu privire la această idee. Se demonstrează netemeinicia teoriei imigraţioniste, sub toate aspectele acesteia : aşa-zisa evacuare totală, aşa-zisa evacuare organizată, aşa-zisa tăcere a izvoarelor etc. Se argumentează că ansamblul de izvoare nu permite în nici un fel stabilirea unei migraţii atît de numeroase de la sud la nord, aşa cum ar fi trebuit să fie cea de pe urma căreia să se fi născut poporul romîn.

Cea mai mare parte a acestui capitol este consacrată — continuînd în acest fel strădania neîntreruptă a întregii noastre istoriografii începînd cu bătrînii cronicari problemei continuităţii, dovedirii dăinuirii populaţiei autohtone pe teritoriul vechii Dacii. În această privinţă se folosesc în primul rînd argumentele arheologiei. Documentele rezultate din săpături arată pe de o parte caracterul continuu (în timp şi spaţiu) şi relativ dens de locuire a acestui teritoriu, şi pe de altă parte caracterul etnic autohton al majorităţii aşezărilor omeneşti. În acelaşi sens pledează şi totalitatea argumentelor de ordin toponimic şi lingvistic. Foarte important în ce priveşte toponimia este argumentul care arată că de obicei hidronimia este autohtonă atunci cînd alte toponimice se înstrăinează ; or,tocmai acesta este cazul ţării noastre unde hidronimia reprezintă o proporţie de 80 % de nume romîneşti.

Toate argumentele legate de prezentarea problemei şi de demonstrarea diferitelor ei laturi duc pe autori la o concluzie cuprinzătoare şi foarte clară în ansamblul chestiunii : „Rezultatele cercetărilor expuse mai sus, atît în ce priveşte continuitatea de viaţă a populaţiei băştinaşe daco-romane pe meleagurile Daciei, cît şi în privinţa dezvoltării sale continue în împrejurările migraţiei popoarelor şi aşezării slavilor, precum şi în condiţiile unor legături permanente între romanitatea dacică şi romanitatea dunăreană duc în mod necesar la următoarea concluzie : *poporul romîn şi limba romînească*, rezultat al romanizării elementului autohton daco-moesic, al asimilării treptate a slavilor şi a altor populaţii aşezate pe teritoriul Romîniei de azi, *s-au format în ultimele secole ale mileniului I e.n., în spaţiul de la nordul Dunării de jos, avînd ca teritoriu-nucleu ţinuturile de deal şi de munte ale Daciei*".

S. Morintz, Iorgu Stoian, Eugen Stănescu

ENDRE SIK, *Historie de l'Afrique Noire*, tome I, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1961, 406 p. + 3 h.

Lucrarea recent apărută în Editura Academiei de Ştiinţe a R.P.U. se impune ca o contribuţie de seamă la cercetarea istoriei popoarelor africane de pe poziţiile materialismului istoric. Rezultat al unui studiu amănunţit întemeiat pe o bogată bibliografie, primul volum al acestei opere este o adevărată sinteză a datelor cuprinse în numeroasele lucrări scrise pînă acum, date prezentate într-o sistematizare clară şi interpretate în lumina principiilor ştiinţifice menite să explice istoria popoarelor. Caracterul de compendiu al acestei lucrări îi asigură un loc important în rîndul lucrărilor de referinţă apărute în ultima vreme. Atît sobrietatea expunerii, care îl face pe autor să nu construiască ipo-

teze neîntemeiate pe mărturii concrete, cît și metoda folosită, marchează o deosebire netă între prezentarea lui Endre Sik și cărțile lui R. Cornevin, Baumann și alți istorici burghezi, care nu au reușit să înfățișeze o istorie concludentă a popoarelor africane în încercările lor de sinteză, în care materialul este subordonat unei teze false idealiste și risipit în capitole lipsite de unitate. Cartea cercetătorului maghiar este în același timp o expunere obiectivă a acestei istorii, deformată și falsificată de apologeții imperialismului. Bun cunoscător al politicii de jaf și cotropire purtate de țările colonialiste [1], Endre Sik arată în termeni preciși caracterul colonialismului și rolul său în istoria Africii.

Volumul de față cuprinde patru părți: Africa înaintea pătrunderii europenilor, Africa în epoca acumulării primitive, Africa în perioada capitalismului industrial și Africa în perioada trecerii de la capitalism la imperialism, așadar o istorie a Africii de la începuturi și pînă la sfîrșitul sec. al XIX-lea. Fiecare parte a lucrării este divizată în capitole consacrate diferitelor regiuni principale ale Africii subsahariene. Expunerea se întemeiază pe o serie de argumente concludente [2] indicate în introducere.

Înlăturînd de la bun început tezele rasiste care stau la baza separării istoriei „Africii negre" de istoria întregului continent, autorul expune argumentele ce justifică tratarea specială a istoriei popoarelor situate la sudul Saharei, sub limita latitudinii nordice de 20°: puternica asemănare ce se regăsește în desfășurarea procesului istoric din viața popoarelor africane, în mare parte izolate de restul lumii în antichitate și la începutul evului mediu, supuse, apoi, aceleiași exploatări crunte, care le-a divizat în colonii. Scopul acestei cercetări este de asemenea unic, întrucît, arată autorul, reconstituie din date risipite o imagine completă a adevărului, care pune în lumină rolul capitalismului mondial în această parte a lumii: cruzimile, provocările, înșelările agenților imperialiști constituie o „bază obiectivă a crimelor istorice monstruoase" ale capitalismului. Aceste principii determină adoptarea sistematizării noi menite să reliefeze istoria propriu-zisă a popoarelor africane și *nu* istoria colonizării europene, care se ocupă fie numai de această perioadă, fie de subordonarea întregului material faptic divizărilor teritoriale operate de colonialiști în Africa (de unde istoriile „colonizării portugheze" sau istoriile „coloniilor britanice din Africa occidentală"). Pentru atingerea acestui scop este necesar, se arată în continuare, ca expunerea să se desfășoare pe epoci istorice și nu pe diviziuni geografice, iar în cadrul acestor epoci să se urmărească înlănțuirea evenimentelor din diversele regiuni ale Africii, care cuprind, la rîndul lor, diferite țări și popoare. Epocile istorice se delimitează în funcție de unele evenimente hotărîtoare: prima perioadă se încheie cu sec. al XV-lea, apariția portughezilor; a doua cuprinde sec. al XVI–XVIII-lea, comerțul cu sclavi; a treia sec. al XVIII XIX-lea, perioada capitalismului industrial și a trecerii de la capitalismul industrial la cel monopolist, în care se disting fazele pătrunderii în interiorul continentului, a expansiunii și a ocupării cu forța a întregii Africi; perioada imperialismului, de la începutul sec. al XX-lea, în cadrul căreia se separă faza consolidării puterilor colonialiste, urmată de faza exploatării accentuate a popoarelor africane de după primul război mondial și a începerii luptei antiimperialiste sub influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și a mișcărilor de eliberare națională din China, Turcia, Iran, și, în sfîrșit, faza de după cel de al doilea război mondial, care marchează începutul descompunerii sistemului colonial. Ultima perioadă, care se desfășoară astăzi, este aceea a formării statelor independente. Diviziunile

---

[1] Vezi articolul său *Colonialism must go*, în „International affairs", 3, 1961, p. 3–11, 18.

[2] Cp. I. Potehin, *Problemele fundamentale ale istoriei popoarelor Africii*, în „Komunist", nr. 12, 1961, p. 121–133 și *Unele aspecte ale problemei naționale în Africa*, în „Probleme ale păcii și socialismului", nr. 11, 1961, p. 42–46.

operate de Endre Sik adîncesc așadar periodizarea adoptată în mod comun și de alți cercetători marxiști, care utilizează termenii de perioade precolonialistă, colonialistă și a independenței. Diviziunea pe regiuni, în cadrul cărora se urmărește procesul istoric din fiecare perioadă în parte, urmează acest plan : pentru perioada întîi teritoriile bantu (sud), sudaneze (vest și centru), hamite și semite (nord-est) Khoi-Khoi și Saan (sud-vest) malgașe (amestecul malaez-polinezian cu bantu din Madagascar) ; pentru perioada a doua teritoriile explorate de europeni, tratate separat de cele rămase necunoscute lor ; pentru perioada a treia, diviziuni pe regiuni geografice (Africa occidentală, orientală, ecuatorială, de sud, Sudanul oriental, Etiopia, Madagascarul) ; pentru perioada a patra tratarea va urma diviziunile colonialiste. În ceea ce privește sursele literare, autorul distinge sursele primare (documente, cronici scrise și orale, călătorii, lucrări geografice și etnografice) de scrierile istorice, care trebuie în mare parte abordate cu precauție. Asupra părții bibliografice vom reveni la sfîrșitul recenziei.

Organizată astfel, tratarea capătă o claritate deosebită și lectura atentă a cărții oferă o imagine aproape completă a istoriei africane pînă în pragul sec. al XX-lea. Ne limităm în rîndurile care urmează să relevăm unele aspecte generale.

În prima parte, autorul, care și-a propus să se refere continuu la date concret atestate, se simte obligat, în lipsa surselor, să trateze separat istoria propriu-zisă a popoarelor africane de istoria explorărilor și încercărilor de colonizare europene. În acest scop expunerea se face în cadrul zonelor menționate mai sus și sînt arătate statele apărute în special în sec. al XII–XIV-lea, punîndu-se la contribuție datele furnizate de etnografie. În al doilea capitol, sînt menționate încercările popoarelor antice de a intra în contact cu africanii, ca și primele explorări ale portughezilor de la sfîrșitul sec. al XV-lea. Ținînd seama, însă, de penuria de surse, credem că această primă parte ar fi căpătat mai multă consistență dacă separarea nu ar fi fost atît de netă. Evident că explorările portugheze marchează un moment hotărîtor în istoria popoarelor africane dar relatările acestor corăbieri nu pot fi utilizate în exclusivitate ca surse istorice. Totuși atît mențiunile antice, cît și unele referiri din lucrările exploratorilor trimiși de Henric Navigatorul pot contribui la cunoașterea vieții social-politice a popoarelor africane. Or tocmai scopul pe care și-l propune autorul, de a expune istoria propriu-zisă a popoarelor africane, ar fi fost mai deplin atins dacă s-ar fi ales din aceste surse scrise acele pasaje care se refereau la popoarele africane. Întrucît documentele interne lipsesc în mare parte și datorită faptului că actele oficiale erau difuzate verbal, orice referință din sursele scrise contemporane este deosebit de prețioasă. Considerăm că în acest fel s-ar fi pus și mai mult în lumină vitalitatea și caracterul marilor „imperii" băștinașe africane, care au cunoscut o puternică organizare și au ajuns la forme de cultură înaltă. Desigur că cercetarea viitoare a arhivelor din Europa și Asia, cît și analiza atentă a tradiției orale și a tuturor vestigiilor arheologice, vor arunca noi lumini asupra acestei perioade[1]. În rîndul acestor surse trebuie menționat în orice caz Leon Africanul, a cărui operă nu are numai un caracter pur geografic[2]. Referirile la datele culturii materiale vor contribui incontestabil să înlăture definitiv din acest domeniu conceptele rasiste, pur etnografice și a formulelor de tipul „Kulturkreislehre", permițînd în același timp o mai

---

[1] Unele date la D. T. Niane, v. „Studii", nr. 1 (an XV), 1962, p. 249 și la Raymond Mauny, *Tableau géographique de l'ouest africain au Moyen Age*, Dakar, IFAN, 1961. O încercare de sinteză la Kurt Büttner, *Bemerkungen zur Geschichte Afrikas*, în *„Deutsche Aussenpolitik"*, Sonderheft 1 (Afrikanische Gegenwartsfragen), 1960, p. 25–28.

[2] Așa cum se indică la p. 123. Trebuia indicată, de asemenea, ultima traducere (Paris, 1956, 2 vol. a lui A. Epaulard), care este mai completă și mai exactă decît aceea a lui Temporal și înzestrată cu un bogat aparat critic.

bogată reconstituire a istoriei acestor popoare care au trecut printr-o catastrofă istorică asemănătoare, în unele privințe, celei prin care au trecut incașii, aceștia aflați însă pe o treaptă superioară de dezvoltare. În ceea ce privește motivele care au stat la baza explorărilor organizate de Henric Navigatorul (p. 107), Gomes Eanes de Zurara le enumără în cronica sa [1], dar este probabil că din toate cele cinci motive numai două să fi fost reale : căutarea unor aliați postați în spatele arabilor, cu care portughezii purtau război și aflarea sursei aurului, care aflua pe piețele din Magreb.

O dată pătrunși pe teritoriul Africii, portughezii, și pe urma lor ceilalți „exploratori", și-au dat seama că cel mai avantajos comerț era cel cu material uman, pe care-l practicau pe scară redusă și arabii. În felul acesta începe perioada a doua, a monstruosului comerț de sclavi din sec. al XVI XVIII-lea. După o primă fază, a comerțului făcut de pirați, se trece din anii 80 ai sec. al XVI-lea la altă formă : „metodele primitive și grosolane ale piraților, criminalilor și semi-criminalilor (de tipul Howkins și alții) sînt înlocuite de un sistem de banditism perfect organizat" (p. 114). Vînătoarea de oameni se face pe litoralul apusean, dar ea se extinde spre interior, provocînd conflicte între triburi, distrugînd formele statale existente și organizînd formații militare specializate în procurarea mărfii umane. Tendința de expansiune spre interior este redusă, fiind suficientă înființarea comptuarelor și a bazelor de alimentare. Singura stabilire mai constantă este aceea din Africa de Sud. Puterile europene ajung adeseori la conflicte. Popoarele africane din interior rămîn multă vreme în afara pericolului apărut pe coastă și sînt înregistrate, astfel, apariția statelor Sonrhai, Bornu, Baguirmi, Uadai și Darfur, Așanti, a statului sclavagist Dahomey, precum și a formațiilor din bazinul Congo-ului, a statelor Wahuma din Uganda, care treptat au intrat în conflict cu colonialiștii portughezi, olandezi, englezi, francezi și apoi germani. În partea sud-estică a continentului, triburile grupate de tribul Mazimba vor purta lupte atît împotriva portughezilor, cît și a imperiului otoman (sec. al XVI-lea). Atacurilor arabe și portugheze, cît și infiltrării iezuite, va reuși să le facă față cu mai mult succes Etiopia. Un interesant capitol (p. 170—173) privitor la caracterul colonizării portugheze din sec. al XVI XVIII-lea arată că aceștia au fost primii care au dezvoltat comerțul cu sclavi, au folosit cele mai variate metode și forme ale sistemului colonial (în formă embrionară : coloniile litoralul sud-est, protectoratele Congo, Angola, semicoloniile Etiopia), au intrat în legătură cu popoarele bantu (și deci referirile lor sînt foarte prețioase), iar prin studiul istoriei pătrunderii lor se risipește legenda „rolului civilizator" al „companiilor" europene. În sud, după portughezi apar englezii și apoi olandezii, care întemeiază o colonie în 1652. La început bază de stocaj a mărfurilor necesare celorlalte baze navale ale Companiei Neerlandeze a Indiilor Orientale, acest punct se transformă în colonie, mulți funcționari fiind eliberați pentru a se ocupa de agricultură ; în 1682 erau 663 coloni la care se adaugă în 1689, încă 200 emigranți francezi ; în 1790, colonia număra 14 600 persoane. Ocuparea pămînturilor s-a făcut prin izgonirea și exterminarea triburilor Khoi-Khoi, prin luptă directă sau prin asmuțirea triburilor unele împotriva altora ; în interiorul coloniei au izbucnit, de asemenea, frămîntări, din cauza exploatării crunte a Companiei. Înlocuită de francezi, apoi de englezi (1795), colonizarea olandeză, stabilită din motive strategice, a jucat un rol deosebit în acumularea primitivă a capitalului, ca bază pentru obținerea bogățiilor din alte regiuni. Colonia Capului ocupă un loc special în istoria Africii și pentru relațiile care s-au stabilit între europeni și africani, ca și pentru seria de lupte provocate între puterile europene. În Madagascar, cele

[1] *Chronique de Guinée*, trad. de Léon Bourdon, Dakar, IFAN, 1960, 301 p. Cronicarul descrie și condițiile în care se făcea prinderea și împărțirea sclavilor, pe care nu se poate opri să nu o condamne (într-o adevărată „certare a celor mari", cap. XXV).

mai tenace încercări de colonizare au fost făcute de Compania orientală franceză, întemeiată de Richelieu, dar ele s-au lovit de rezistenţa eroică a populaţiei , cît şi de concurenţa anglo-olandeză.

Perioada a treia, a capitalismului industrial (1789 1870), marchează o schimbare generală în politica africană a ţărilor colonialiste, care se străduesc să creeze condiţii utile exploatării pe loc a maselor africane, în scopul dezvoltării producţiei de bunuri şi a materiilor prime necesare capitalului industrial. „În acest scop ele au încercat să acapareze cît mai mult teritoriu posibil şi să subjuge populaţiile". Una din consecinţe a fost campania de lichidare a comerţului cu sclavi şi a organizării explorării sistematice a continentului. În această perioadă penetraţia cea mai puternică are loc în Africa de Sud şi în Sudanul Oriental. Este incontestabil un merit al lucrării lui Endre Sik de a fi arătat adevăratul caracter al luptei împotriva comerţului cu sclavi (p. 197 şi urm.), dar considerăm că ar fi fost util să fie puse în lumină şi protestele sincere ridicate în Europa de opinia publică împotriva vînătoarei de negri şi a exploatării din colonii. Asemenea voci nu au lipsit în timpul Revoluţiei franceze şi mai tîrziu, şi ele au venit din partea celor care şi-au dat seama că, aşa cum spune K. Marx în „Capitalul" : „Munca în pielea albă nu se poate emancipa acolo unde munca în piele neagră este stigmatizată".

Explorarea şi ocuparea teritoriului african a determinat creşterea rezistenţei popoarelor africane : peulii conduşi de El Hadji Omar s-au opus francezilor, triburile Aşanti au oprit multă vreme înaintarea englezilor. Pe de altă parte, concurenţa dintre puteri creşte pînă la conflicte armate. Tendinţa Franţei de a contracara politica Angliei se va complica prin apariţia Germaniei şi mai tîrziu a Italiei. În colonia Capului englezii duc o politică de colonizare, ceea ce determină mişcările bure şi migrarea acestora spre nord : se formează uniunea din Transvaal (1858). Din 1867 începe însă goana după diamant, care a provocat invadarea republicilor bure de către tot felul de emigranţi şi a decis pe englezi să ocupe teritoriile cu asemenea mine ; paralel, se continuă încercările de a zdrobi rezistenţa triburilor Xosa, care în şase războaie („Cafre") au fost în mare parte exterminate, cît şi a zuluşilor, care sub conducerea lui Ciaka (1818—1828) se organizaseră într-o formaţie puternică militară. Pe coasta orientală se formează la începutul secolului sultanatul arab din Zanzibar, care după moartea lui Seid Said (1856) va fi acaparat treptat de englezi. Sudanul, ocupat de Mohamed Ali la începutul secolului, a căzut sub influenţa engleză, care se infiltrase şi în Egipt. În schimb, Etiopia va cunoaşte sub negusul Theodor o perioadă eroică ; după ce încercase să înfrîngă anarhia seniorilor feudali, el a fost silit să se opună trupelor engleze (1868). În Madagascar, francezii fac fortificaţii în 1804, sînt scoşi de pe insulă de englezi în 1811, dar o reocupă în mică măsură în 1818. Folosindu-se de această rivalitate, regatul Hova, întemeiat de Impoina (1787—1808), îşi menţine independenţa (sub conducerea reginei Ranavalona, 1828—1861) făcînd faţă intrigilor şi campaniilor militare organizate de franco-englezi.

Ultima perioadă tratată în volum cuprinde ocuparea şi împărţirea Africii, 1870 1900. Lupta economică pentru piaţa mondială a grupurilor monopoliste ale capitalului financiar va duce la ocuparea completă a teritoriului african, prin lupte împotriva unor remarcabili organizatori ca Samory, Rabah şi alţii. Este un merit al lucrării de a fi evidenţiat şi lupta surdă, dar continuă dintre puterile imperialiste, care prin tot felul de combinaţii diplomatice au încercat să-şi contracareze reciproc planurile. Perioada este marcată de înfiinţarea unor mari companii ca „L'Association internationale pour l'exploration et la civilisation de l'Afrique Centrale" (Belgia, 1879), „Societatea africană germană" (Berlin, 1878), „Compagnie de l'Afrique Equatoriale Française" (1880), „Asociaţia Companiei africane" (Anglia, 1881), „Compania Mozambic" (Portugalia, 1891). Expediţiile, călătoriile, misiunile se înmulţesc

şi ele deschid calea ocupării prin „acorduri" sau prin conflicte armate, care s-au desfăşurat în general în regiuni izolate, dar au căpătat adeseori formele unei lupte de mare amploare, rezistenţa din diferite puncte determinînd o tendinţă spre unire a africanilor împotriva ocupanţilor. După conferinţa de la Berlin (15 noiembrie 1884 26 febr. 1885), care a pus problema Africii centrale şi a reglementat statutul Congo-ului, puterile imperialiste au încercat să-şi realizeze planurile lor de expansiune: Anglia — un teritoriu de la Cap la Cairo, după formula Cecil Rhodes; Franţa — un teritoriu de la Atlantic la Marea Roşie; Germania — unirea posesiunilor din vest cu cele din est, prin ocuparea Rhodeziilor, supunerea republicilor burilor şi a sudului Congo-ului; Italia — ocuparea Etiopiei: Portugalia — unirea Angolei cu Mozambicul. Aceste planuri contradictorii au provocat războiul din Etiopia (1895—1896), din care Italia a ieşit învinsă, conflictul anglo-francez pentru Sudanul oriental (1899—Fachoda) şi războiul Angliei împotriva burilor (1899—1901), aceştia din urmă încurajaţi de germani. Cele trei mari focare de rezistenţă din acest răstimp au fost sultanatul lui Samory în Sudanul occidental (1891-1898), statul lui Rabah din Sudanul central (1897 1900) în regiunea lacului Ciad, şi statul mahdist din Sudanul oriental (1881—1900). Dar şi în numeroase alte puncte popoarele africane s-au opus eroic; astfel, în Dahomey istoria înregistrează războiul purtat de Behanzin (G'bedasse, 1892 1894), iar în Etiopia „cea mai importantă victorie obţinută de Africa în sec. al XIX-lea", aceea a lui Menelik împotriva italienilor (1895—1897). Guvernul Hova, condus de Rainilaiarivoni, după ce a ştiut să se folosească de rivalitatea anglo-franceză, a fost silit să facă război în 1883—1885; în 1895, în urma unei noi campanii, Madagascarul a fost anexat la Franţa.

Lucrarea lui Endre Sik reuşeşte astfel să redea o sinteză a istoriei Africii, distingînd cu consecvenţă istoria propriu-zisă a popoarelor africane de istoria pătrunderii colonialiste. Bogatul material pe care se întemeiază cercetarea este oglindit în bibliografiile care însoţesc fiecare capitol. Pentru îndrumarea cititorului credem că ar fi fost util ca listele bibliografice să fi fost organizate pe paragrafe, în cadrul cărora să se distingă indicaţiile indispensabile de cele recomandate unui studiu mai aprofundat, să se separe sursele mai mult sau mai puţin corecte de cărţile care slujesc apologiei colonialismului. Trebuie adăugată la generalităţi lucrarea lui I. I. Potehin, *Études africaines en Union Soviétique* din importanta culegere „Des africanistes russes parlent de l'Afrique" (Paris, Présence africaine, 1960, p. 7—26)[1]. De asemenea, puteau fi citate lucrările din seria „Colonies et empires" condusă de Ch. André Julien, a cărui carte despre Africa nordică a fost tradusă la Moscova în 1961[2].

Incontestabil că volumul recenzat intră în rîndul lucrărilor de referinţă şi ca atare va fi, probabil, înzestrat cu indicii necesari[3] la sfîrşit. Punerea în lumină a complexităţii istoriei africane, a necesităţii studierii cu atenţie a tradiţiei orale şi a tuturor vestigiilor păstrate pînă astăzi, îndemnul pe care-l dă unor studii parţiale (pe o anumită epocă), rolul împlinit cu prisosinţă de a arăta adevărata faţă a capitalismului monopolist imperialist în Africa, sînt numai unele aspecte ale acestei realizări a lui Endre Sik, care, de altfel, şi-a subordonat lucrarea unui scop ştiinţific de larg orizont: „istoria Africii negre trebuie să fie studiată în primul rînd din punctul de vedere al ştiinţei istoriei universale şi ca o parte a acesteia" (p. 18).

Al. Duţu

---

[1] Aportul sovietic în acest domeniu este prezentat şi într-o lucrare mai nouă, o bibliografie de recomandare: Страны Африки. Москва, 1961, 109 p.

[2] În volumul *Les politiques d'expansion impérialiste* (Paris, PUF, 1949) se află o prezentare a politicii coloniale a lui Leopold II, care socotea Congo-ul un fel de domeniu feudal propriu etc.

[3] Unele nume se cer unificate: Othman Dan Fodio (p. 208) este Osman Dan Fodio; Rabeh este Rabah (p. 311—312) etc.

P. P. PANAITESCU, *Cronicile slavo-romîne din sec. XV–XVI publicate de Ion Bogdan*

Ediție revăzută și completată de..., Ed. Academiei R.P.R., București, 1959, XIV+334 p.

În colecția „Cronicile medievale ale Romîniei" proiectată în prima serie cu 10 volume a apărut al doilea volum. El cuprinde izvoare narative interne privind istoria țărilor romîne scrise în limba slavă și este un monument închinat culturii feudale din aceste țări. Volumul reconsideră din punctul de vedere interpretativ, al editării originalelor slave și al traducerii lor tot ce s-a publicat pînă acum de istoricii romîni I. Bogdan, I. Minea, de specialiștii ruși A.I. Iațimirski, P.A. Lavrov, P. Sîrku și alții. Între acești savanți, întîietatea în problema ce ne interesează o deține slavistul romîn Ion Bogdan. În valoroasele și numeroasele sale lucrări, dintre care prima a apărut în 1891 (*Vechile cronici moldovenești pînă la Ureche*, XII + 291 p.) iar ultima, postumă, în 1922 (*C. Manasses, — cronica lui. Traducere medio-bulgară*, c. 1350, versuri, VIII+456 p.), Ion Bogdan a învins, la vremea lui, în mod științific, marile greutăți ce au stat în calea studiului istoriografiei slavo-romîne, fiind în același timp descoperitorul cronicilor (majoritatea în biblioteci străine, ruse), editorul lor emerit, traducătorul în romînește și comentatorul lor. Însă cronicile editate de Ion Bogdan în volume diferite, le avem acum adunate într-un singur volum, însoțite de aparatul științific necesar aprofundării cercetării lor. Volumul pe care-l prezentăm cuprinde și alte cronici care lipsesc din edițiile lui Ion Bogdan. Institutul de Istorie al Acad. R.P.R., sub auspiciile căruia s-a elaborat volumul, a pus la îndemîna istoricilor, istoricilor literari, slaviștilor și cititorilor din cercuri mai largi un prețios instrument de lucru, o carte plăcută la citire.

Volumul avînd un conținut atît de bogat și variat, socotesc că este necesară mai întîi o analiză critică a cuprinsului. El cuprinde următoarele 16 texte: 1. *Letopisețul anonim* al Moldovei pentru anii 1359–1507, editat după ms. slav nr. 649 din Biblioteca Academiei R.P.R. Editorul propune un titlu nou, în timp ce istoriografia mai veche l-a numit „Letopisețul de la Bistrița", titlu impropriu, care ar putea sugera ideea greșită că a fost scris la m-rea Bistrița a Moldovei. Analiza internă a cronicii dovedește că s-a scris la curtea domnească. 2. *Cronica moldo-germană* a domniei lui Ștefan cel Mare, dar numai pentru anii 1457–1499, de pe copia fotografiată a ms. din München. 3. *Cronica scurtă a Moldovei*, 1359–1451, de pe o pagină aflată în ms. slav 280 din Biblioteca Academiei R.P.R. 4. *Letopisețul de la Putna* nr. I, 1359–1526, de pe o copie scrisă de Isaia în 1561, la m-rea Slatina din Moldova, originalul fiind la Biblioteca Academiei Teologice din Kiev. Editorul recalculează anii de la facerea lumii începînd cu luna ianuarie, iar nu de la septembrie, cum a procedat Ion Bogdan, primul ei editor. 5. *Letopisețul de la Putna* nr. II, 1359–1518, de pe microfilm aflat la Bibl. Acad., originalul fiind la Leningrad. Deși se oprește cu nararea evenimentelor cu opt ani mai înainte decît *Putna I*, totuși narațiunea din *Putna II* este mai dezvoltată. Cronicile de la nr. 4–5 se numesc *putnene*, pentru că sînt scrise probabil la m-rea Putna, după cum dovedesc amănuntele referitoare la această mănăstire. 6. *Traducerea romînească a Letopisețului de la Putna*, de pe ms. rom. nr. 3560 din Bibl. Acad. R.P.R. Acest ms. este o copie făcută la m-rea Bisericani în 1800, dar de pe originalul din 1770. Traducerea a făcut-o Vartolomei Măzăreanu, la m-rea Solca, unde acest învățat scriitor și-a desfășurat o parte din activitatea sa cărturărească. Deci, de la această redacție putneană s-a păstrat numai traducerea romînească tîrzie, nu și originalul slav. Ca întindere, cronica aceasta se apropie de *Putna II* (ambele se opresc la anul 1518), dar prezintă evenimen-

tele ceva mai sumar. 7. *Cronica lui Macarie*, pentru evenimentele dintre anii 1504—1551, dar există şi o redacţie care se opreşte la anul 1541. Ediţia se face de pe microfilm, originalul fiind la Leningrad. Cronica s-a transmis în trei msse., astfel că editorul a dat şi variantele din celelalte două msse., întocmind astfel o ediţie critică. 8. *Cronica lui Eftimie*, 1541—1554, continuă pe Macarie din redacţia lui scurtă. S-a păstrat într-un singur ms., care e copia lui Isaia din Slatina, anul 1561, în compilaţia din care face parte şi *Putna I*. Această copie se află azi în Bibl. Acad. Teologice din Kiev. Cu acest prilej, editorul combate pe I. Bogdan care identificase pe autor cu Eftimie, fostul episcop de Rădăuţi. Panaitescu îl identifică cu Eftimie, egumenul m-rii Căpriana (ca şi P. Sîrku). 9. *Letopiseţul lui Azarie*, 1551—1574, continuă pe Macarie din redacţia lui amplă. Manuscris unic, azi la Leningrad şi microfilm la Bucureşti, Bibl. Academiei R.P.R. 10. *Cronica moldo-rusă*, transmisă în trei mss., azi toate pe teritoriul U.R.S.S. Ediţia este critică : în prima parte, tratează dezvoltat şi legendar originea romană a moldovenilor, iar partea a doua continuă sumar istoria de la Dragoş pînă la Bogdan, fiul lui Ştefan cel Mare. 11. *Cronica murală de la Suceava*, sub forma unei inscripţii pe zidul bisericii sf. Gheorghe, relatează patru ştiri dintre anii 1574—1590. 12. *Cronica moldo-polonă*, 1352—1564, în ediţie critică de pe trei manuscrise. 13. *Cronica sîrbo-moldovenească*, 1359—1512, cuprinde ştiri nu numai din istoria Moldovei, dar şi despre luptele bulgarilor şi sîrbilor împotriva turcilor. În timp ce I. Bogdan a editat ms. slav nr. 636 din Bibl. Acad. R.P.R., Panaitescu o editează de pe un ms. din Bibl. Acad. de Ştiinţe din U.R.S.S., cu variantele ms. nr. 636. 14. *Cronica murală de la Bucovăţ*, sub forma unei inscripţii de pe zidul bisericii, din anul 1574. Cuprinde ştiri despre fiii lui Mircea Ciobanul : Alexandru, Petru Şchiopul şi Miloş. 15. *Legendele despre Vlad Ţepeş*, domnul muntean între anii 1456—1462 şi 1477. Opera sfîrşeşte cu menţiuni despre evenimente din 1482. Manuscrisele fiind numeroase, editorul a ales copia lui Eufrosin, din anul 1490, făcută după alta din 1486. Ultimul text, al 16-lea, *Invăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, este editat de pe ms. din Sofia, cel publicat de P. A. Lavrov. Fiindcă Lavrov nu stabilise succesiunea logică, după conţinut, a paginilor din original, Panaitescu dă o ediţie slavă perfect restabilită şi o traduce în romîneşte, prima traducere a textului Lavrov.

Textele publicate ne duc la unele observaţii care găsesc necesar a fi subliniate. Pentru sec. al XV—XVI-lea, istoriografia slavo-moldovenească se ilustrează prin 12 cronici, iar istoriografia slavo-munteană numai cu 4 naraţiuni, care nu sînt cronici ; trei dintre cele patru au însă şi caracter istoric, iar a patra, *Invăţăturile . . .*, n-au măcar nici caracter istoric, fiind literatură parenetică, un gen bine definit în produsele literare feudale. Prin urmare, există un decalaj între titlul vo lumului şi cuprinsul lui, acesta fiind mult mai bogat decît spune titlul.

P. P. Panaitescu nu s-a mulţumit să reediteze textele slave de pe ediţiile lor mai vechi, ci, procurîndu-şi prin Academia R.P.R., microfilme şi fotografii de pe originalele aflate în alte biblioteci decît ale ţării noastre, ne-a dat ediţii revizuite, completate pe baza unei noi descifrări a textelor. Din introducerile scrise în fruntea textelor reiese că numai pentru *Putna I*, *Cronica lui Eftimie* şi *Invăţături* editorul a folosit ediţiile vechi, dar la *Invăţături* el a făcut lumină în paginile încurcate ale originalului slav.

Noi sînt şi traducerile, în sensul că ele sînt traduse de pe nişte texte noi, restabilite acum de editor. De aceea traducerile lui P. P. Panaitescu se deosebesc de vechile traduceri ale lui I. Bogdan. Cu privire la traducerea lui P. P. Panaitescu a cronicii lui Ştefan cel Mare din redacţia germană, s-au exprimat rezerve, propunîndu-se unele corectări (v. recenzia lui I. C. Chiţimia din „Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor", nr. 3 4, 1959, p. 736—742).

Introducerile monografice reconsideră ştiinţific textele respective în lumina mate-

rialismului istoric și a metodei dialectice, precum și în lumina ultimelor cercetări istorice, aducînd bibliografia pînă la zi. Excepție fac legendele despre *Vlad Țepeș* și *Invățăturile lui Neagoe*. Autorul considerînd, probabil, nejuste părerile altora, prezintă narațiunea *Vlad Țepeș* numai în lumina propriilor sale păreri, iar la *Invațături* lasă nerezolvate problemele cu privire la autorul, autenticitatea și timpul cînd s-a scris opera. Profesorul N. K. Gudzii, în cursul său de literatură veche rusă predat la Universitatea Lomonosov din Moscova analizează *Povestirea despre voievodul Dracula*, care a circulat în manuscrise slavo-ruse pe teritoriul Rusiei de la începutul sec. al XV-lea și pînă la sfîrșitul celui de-al XVII-lea. Iată ce scrie Gudzii în problema autorului (rezum): Prin anul 1840, Vostokov, bazîndu se pe sfîrșitul *Povestirii*, unde se vorbește de cei doi fii ai voievodului, spune că autorul trebuie să fi fost neapărat în Ungaria; și așa, cum, pe timpul domniei regelui Matei, țarul rus Ivan al III-lea trimisese în Ungaria, ca sol, pe Teodor Kurițin, el conclude că povestirea trebuie s-o fi scris chiar acest Kurițin, care a cules în drumul făcut spre Ungaria știri despre Vlad Țepeș. Mai tîrziu, s-a presupus că povestirea este de origine străină și doar tradusă în rusește. A. I. Sobolevski crede că această povestire poate fi una din manuscrisele sec. al XV-lea și că redactorul ei a fost Kurițin. Tînărul cercetător sovietic Sedelnikov, bazîndu-se pe date cronologice, nu-l admite pe Kurițin ca autor. El spune că autorul povestirii a fost, poate, împreună cu Kurițin în Ungaria, însă primul s-a întors mai devreme la Moscova. Deci încă nici pînă acum nu se cunoaște paternitatea acestei povestiri (N. K. Gudzii, История древней литературы, ed. a III-a, Moscova, 1945, p. 259—265; pasajul rezumat, la p. 263—264). P. P. Panaitescu duce mai departe rezolvarea problemei și cred că argumentarea sa este logică și trebuie acceptată: povestirea s-a scris în Ungaria, la Buda; aceasta se deduce clar din sfîrșitul textului. S-a scris după ce trecuse pe acolo solul Kurițin, de un transilvănean cunoscător al limbii slave, din informare personală orală, cît și din consultarea unor izvoare săsești, ceea ce explică analogia cu redacția germană a aceleiași povestiri. Data și tendința scrierii: s-a scris între 1482 (ultimele știri din povestire sînt din acest an) și 1486 (data primei forme scrise a povestirii), deci curînd după moartea eroului povestirii, ca mijloc de propagandă în favoarea numirii lui Mihnea cel Rău, fiul lui Țepeș, care solicita domnia în Țara Romînească.

În ce privește *Invățăturile*, cîștigă tot mai mult teren părerea că ele sînt contemporane epocii lui Neagoe Basarab și că domnitorul a avut un rol în elaborarea lor. Această opinie trebuia să o spuie P. P. Panaitescu, chiar dacă nu este admisă de d-sa.

Discutabilă mai este și opinia lui P. P. Panaitescu cu privire la autorul străin (un german) anonim al cronicii lui Ștefan cel Mare în redacția ei germană. I. C. Chițimia, în recenzia amintită mai sus susține cu argumente noi ideea sa mai veche că, cel puțin pentru partea finală a cronicii, pentru evenimentele dintre anii 1487—1499, critica internă a cronicii impune Polonia, ca loc de elaborare a ei.

Între textele publicate există și două inscripții murale de pe bisericile din Suceava și Bucovăț — Craiova. Rațiunea editării lor într-un volum de cronici este că au și ele elemente narative de cronică. Citind însă și alte izvoare vechi găsim și în ele numeroase elemente narative expuse în largi pasaje de cronică. De pildă, lectura documentelor din colecția *Documente privind istoria Romîniei* mi-a relevat multe pasaje cu conținut narativ istoric descrise în stil cronicăresc. Această interferență între document și cronică, pentru epoca mai veche a orînduirii feudale, o pot ilustra prin multe și convingătoare exemple; ea merită a fi studiată mai adînc și explicată științific.

Recitirea întregii istoriografii slavo-romîne, critica textului la care a supus-o, constatarea atîtor greșeli în vechile traduceri și ediții de la sfîrșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea și nevoia de a da noi traduceri și noi ediții au fost pentru slavistul și istoricul

P. P. Panaitescu un prilej de a reconsidera ştiinţific şi sintetic întreaga această problemă. A făcut-o mai întîi în studiul amplu *Les chroniques slaves de Moldavie du XV-e siècle*, publicat în revista *Romanoslavica*, I, 1958, p. 146—168, o face şi în *Introducere* la *Cronicile slavo-romîne din sec. XV—XVI*, în 1959, p. V—XIV. Aici o face în măsura în care această introducere lămureşte textele publicate.

Introducerea vădeşte orientarea sigură, posedarea deplină a subiectului. Iată ideile directoare din această reconsiderare: *Letopiseţul anonim* (zis de la Bistriţa), *Cronica moldo-germană* şi *Letopiseţul putnean* sînt primele noastre cronici. Ele s-au alcătuit sistematic şi oficial la curtea lui Ştefan cel Mare, dar descind dintr-un prototip comun. *Letopiseţul putnean* a fost mai răspîndit decît celelalte două, a fost mai popular, dar el însuşi nu ne este cunoscut decît din traducerea tîrzie a lui Vartolomei Măzăreanu şi, prin reconstituire, din *Putna I*, *Putna II* şi din *Cronica moldo-polonă*, căci toate aceste trei cronici descind din *Letopiseţul putnean*. Acestea, cu privire la corelaţia principalelor texte.

Cu privire la epoca naşterii lor, a scrierii celei dintîi cronici, P. P. Panaitescu admite vremea lui Ştefan cel Mare. Desigur, Ştefan cel Mare a dat impulsul scrierii sistematice şi oficiale a cronicii; dar nu ne putem închipui că sub Alexandru cel Bun, 2—3 decenii mai înainte, nu a fost un climat propriu naşterii şi dezvoltării istoriografiei moldovene, măcar sub forma simplelor „rodoslovii" (însemnări genealogice). De altfel, chiar în volumul ce prezentăm există o asemenea „rodoslovie" anterioară epocii lui Ştefan cel Mare: *este cronica scurtă a Moldovei, pentru anii 1359—1451*, de la p. 38—40. Dacă avem dovezi concrete că în timpul domniei lui Alexandru cel Bun s-a dezvoltat o literatură religioasă (Gr. Ţamblac) şi după părerea unora chiar juridică; dacă în timpul acestei domnii a existat o viaţă economică şi o bază materială care au generat elemente de conştiinţă socială, de ce n-am admite că printre acestea din urmă au fost şi însemnări istorico-cronicăreşti? (vezi în acelaşi sens, Eugen Stănescu, *Essai sur l'évolution de la pensée politique roumaine dans la littérature historique du moyen-âge*, Bucarest, 1960, p. 275—276)[1].

A treia idee, de necontestat, este în legătură cu locul şi împrejurările în care s-a născut letopiseţul, luat în sensul lui general: n-au fost mănăstirile, n-au fost cauze religioase, nici nevoia amintirii în pomelnic a personalităţilor, ci curtea domnească şi nevoia creării unui mijloc de întărire a puterii domneşti, a unui instrument de cunoaştere a faptelor lui pe plan intern şi extern.

Lucrarea lui P. P. Panaitescu cuprinde şi numeroase note istorice în subsolul textelor; ele lămuresc unele pasaje obscure, identifică personajele dubioase, corectează greşelile din cronici. Aceste note au o valoare practică mai mare decît notele lui I. Bogdan, care, deşi mai numeroase şi la un nivel ştiinţific de *specialitate* mai ridicat, fiind puse la sfîrşitul textelor, se consultă greu.

Volumul se termină cu un indice (p. 317—329) care totalizează, în mod practic, onomasticile, topicile şi noţiunile care caracterizează esenţa statului feudal (instituţii, dregătorii, stări economice, sociale şi culturale etc.). Lipsesc din volum ilustraţiile, atît de necesare pentru eventuale verificări; dar mai ales pentru evocarea vie, intuitivă, a culorii locale, a vremii oglindite în cronici.

Ediţia de texte şi studiile publicate de P.P. Panaitescu în acest volum constituie un aport însemnat al istoriografiei noi, ştiinţifice, din Republica Populară Romînă. Opera aceasta va deveni indispensabilă celor ce studiază pe texte de cronici trecutul nostru istoric, economic, social, cultural şi literar. Va fi tot aşa de indispensabil cum au fost, la vremea lor, ediţiile şi studiile lui Ion Bogdan, de mult epuizate.

---

[1] Extras din *Nouvelles études d'histoire*, vol II. *Publiées à l'occasion du XI-e Congrès des sciences historiques*, Stockholm, 1960.

Treptat, treptat istoriografia noastră nouă valorifică din moştenirea culturală ceea ce este pozitiv şi îl amplifică cu ştiri şi interpretări noi cu adevărat ştiinţifice. Aceasta este impresia pe care o lasă cititorului volumul îngrijit şi îmbogăţit cu date atît de multe de istoricul-slavist P.P. Panaitescu: o bună lucrare de reconsiderare asupra istoriografiei slavo-romîne din secolele XV-XVI.

Dan Simonescu

KODJA HÜSEIN, *Beda'i' ul-veka'i* (*Удивительные события*), Издание текста, введение и общая редакция A. S. TVERITINOVOI *Аннотированное оглавление и указатель* Iu. A. PETROSIANA

Moscova, 1961, P. I, 75+399 p.; P. II, p. 401—1116.

Începînd cu analistul Iakşi Fakih (m. cca 1400) şi pînă la Abdur-Rahman Şeref (m. 1925), istoriografia otomană enumeră peste 500 de reprezentanţi de valoare inegală. Dacă ne gîndim la faptul că mulţi dintre cronicarii şi istoriografii otomani nu s-au limitat la o singură operă, precum şi la numeroasele *Cronici anonime*, putem să ne dăm mai bine seama că istoriografia medievală a Turciei, de altfel ca şi cea modernă, luase o mare dezvoltare [1]. Datorită acestui fapt s-a păstrat pînă astăzi un mare număr de cronici turceşti, majoritatea în manuscris, unele originale, altele în diverse copii sau compilaţii, descriind evenimentele din diverse perioade ale istoriei turcilor osmanlîi. Deşi în cele mai multe predomină descrierea vieţii politico-militare, totuşi, unele din ele tratează chiar anumite aspecte caracteristice ale statului otoman în care povestirea este axată mai mult pe latura dezvoltării social-economice şi cultural-artistice. Desigur, interes deosebit prezintă cronicile în care autorii descriu evenimentele contemporane. Începînd din secolul al XVII-lea, în istoriografia otomană s-a încetăţenit obiceiul de a descrie evenimentele contemporane.

Un număr foarte restrîns de cronici turceşti au fost traduse în limbi europene (latină, germană, franceză şi italiană) încă din a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Aşa, de pildă, sînt cunoscute traducerile umanistului J. Leunclavius [2], a raguzanului V. Bratutti [3], orientalistului francez A. Gallant [4] sau a englezului Ch. Fraser [5], care au fost folosite ca izvor în istoriografia romînă. Cam de pe la mijlocul primei jumătăţi a secolului al XIX-lea s-a încetăţenit obiceiul de a publica extrase fie în texte originale, fie numai în traduceri privind anumite ţări din sud-estul şi centrul Europei. Cele mai cunoscute dintre acestea sînt desigur cele care privesc: Polonia [6],

[1] Cf. M. Süreia, *Sigill-i Osmani* ..., Istanbul, 1308—1315 H., 4 vol.; Bursali, Mehmed Tahir, *Osmanli mu'ellifleri*, Istanbul, 1338—1343 H., 3 vol.; F. Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, Leipzig, 1927, VIII + 477 p.

[2] Hans Löwenklau, *Annales sultanorum Othmanidarum*, Francofort, 1588; idem, *Historia Musulmanae Turcorum de monumentis ipsorum* ..., Francofort, 1591.

[3] *Chronica dell'origine e progressione della casa Ottomana composta da Saidino turco*, I (Wien, 1949), II (Madrid, 1652).

[4] *Suite de l'Histoire Ottomanne écrite par Saadud-Din Mehmed Hassan plus connu chez les Turcs sous le nom de Cogia Efendi*, mise en française par ... (Ms. Bibl. Nat., Paris, nr. 6074).

[5] *Annals of the Turkish Empire from 1591 to 1659 of the Christian aera by Na'ima*, translated from the turkish by ..., I (London, 1832), XVII + 467 p.

[6] J. Sękowski, *Collectanea z dziejopisów tureckich rzeczy do historii polskiej slujacych*, I (Warszawa), 1824; II (1825); J. Pietrăszewski, *Nowy przkład dziejopisów tureckich dotyczacych historii polskiej a szczególnie Tarychy Wasyf Efendiego*, Berlin, 1848; E. Zawalinski, *Polska w kronicach tureckich XV i XVI w.*, Stryj, 1938.

Ungaria[1], Austria[2] şi Rusia[3]. În ceea ce priveşte seria de ediţii constantinopolitane a cronicilor turceşti, publicate după introducerea tiparului în Imperiul otoman (1729), de renegatul clujan Ibrahim Muteferrika[4], sînt extrem de defectuoase şi bazate de obicei pe un singur manuscris ales la întîmplare, de obicei fără discernămînt critic.

Cu toate realizările obţinute sub raportul traducerii şi excerptării, cronicile turceşti au început să fie cercetate sub raport ştiinţific abia după primul război mondial. Astfel, Fr. Giese inaugură publicarea primelor ediţii critice din *Cronicile anonime* şi vechea *Cronică* a lui Aşîk Paşa-zade[5]. Această metodă ştiinţifică n-a fost urmată, de exemplu, la redactarea unei noi ediţii a *Cronicii* lui Orudj bin Adil[6] de către F. Babinger. Turcologul elveţian L. Forrer a publicat în acest timp ultima parte, mai originală, din *Cronica* marelui vizir Rustem paşa[7]. Mükrimin Halil publică o ediţie accesibilă a *Cronicii* rimate a lui Enveri, cu un valoros studiu introductiv[8]. Merită să fie reliefată publicarea textului, în caractere arabe, a *Cronicii* lui Mehmed Fîndîklîlî Silahtar aga (m. 1723 H.)[9]. Sad ed-Din Tokdemir dă o ediţie foarte defectuoasă a operei lui Mustafa Gelalzade[10], mai ales prin faptul că multe elemente au fost modernizate.

După ultimul război mondial, reluîndu-se editarea vechilor cronici turceşti au fost publicate operele lui M. Neşri (m. 1520)[11], Ibn Kemâl (1534)[12] „Cronicile expediţiilor" (Gazavatnâme), în frunte cu aceea a lui Mihaloglu Ali bei de Suzi Celebi, editat de S. A. Levend[13].

În 1959, R. Kreutel traduce *Cronica* lui Aşîk Paşa-zade[14], bazîndu-se pe ediţia lui F. Giese din 1929. După un an, urmă traducerea unei părţi din *Cartea călătoriilor* (*Seyahatnâme*) a lui Evliya Čelebi[15] privind Austria şi în deosebi cetatea Vienei (*Beč*). Istoricul orientalist A. Kh. Safrastian din R.S.S. Armenia a publicat o serie de fragmente din cronicarii şi istoriografii otomani (sec. al XVII XIX-lea) cu traduceri fidele privind Transcaucazia, în general, şi Armenia în special[16].

---

[1] J. Thyry, *Török történetirók*, I (Budapest, 1893), II (1896); I. Karacson, III (1916).

[2] W. Behrnaer, *Quellen für serbische Geschichte aus turkischen Urkunden*, Wien, 1857; Th. Nöldeke, *Auszüge Neśri's*, in „ZDMG" XIII(1859) şi XV (1861) etc.

[3] W. D. Smirnov, *Obrazcovija osmanskoj literaturî*, St. Petersburg, 1903.

[4] Cf. I. Muteferrika în *Encyclopédie de l'Islam*, t. II (1927), p. 465 466 (J. H. Mordtmann).

[5] *Die altosmanischen anonymen Chroniken*. Text und Übersezung. Teil I (Breslau, 1922), 421+174 p. (text turc); Teil II (Leipzig, 1925), 170 p.; *Die altosmanische Chroniken des Aşîk Paşa-zade* ..., Leipzig, 1929, 32+ 252 p.

[6] *Die Frühosmanischen Jahrbücher des Urudj* ... Hannover, „H. Lafaire", 1925, XXV+140 p.

[7] *Die osmanische Chronik des Rustem paşa von* ... Leipzig, 1923, VIII+207 p.

[8] *Düstürnâme-i Enveri*, Istanbul—1928, 98 p.; Medhal — 1930.

[9] *Silahtar tarihi*, Istanbul, „Evkaf matbasi", 1928, 2 vol. (T.T.K.).

[10] Celâloglu Mustafa (*Tabakat al-memalik ve daradjat al-mesalik*). Osmanli Imperatorlugun Yukseklik devrinde ..., în „Asker Mecmuasi", nr. 107, Istanbul 1937, II+257 p.

[11] Mehmed Neşrî, *Kitab-i Cihannuma, Neşrî Tarihi*, I (Türk Tarih Kurumu Yayinlarindan III. Seri — nr. 2, Hazirlayan. Faik Reşit Unat, Dr. Mehmed A. Köymen, Ankara „T.T.K., Basîmevi" 1749, XVI+419 p.; *Gihannuma, Die altosmanische Chronik" des mevlana Mehemed Neschri* ... herausgegeben von Franz Taeschner, I (Leipzig 1951), II (1952).

[12] Ibn-i Kemâl, *Tevârih-i Al-i Osman* VII, Defter. Önsöz, Indeks ve Içindekileri hazirliyan : Dr. Şerafettin Turan, Ankara „T. T. K., Basîmevi", 1954, XXI+ 625+51 p.

[13] *Gazavatnâmeler ve Mihaloglu'Ali beyin Gazavatnamesi*, Ankara „T.T.K., Basîmevi", 1956. VIII+392 p.

[14] Ahmed Derwisch (Aşik-Paşa-Sohn), *Vom Hirtenfeld zu hohen Pforte* ..., Graz, Wien, Styria (1959), 344 p. + 3 fol.

[15] *In Reiche des Goldenen Apfels. Des turkischen Weltenblummers Evliya Čelebi denkwurdige Reise in das Giaurenland und in die Stadt und Festung, Wien anno 1665* ..., Graz, Wien, Stiria 1957, 291 p.

[16] A. Kh. Safrastian, *Izvoarele turceşti privind Armenia, pe armeni şi pe celelalte popoare din Transcaucazia*, (în armeneşte), I (Erevan, 1961), 404 p.

După această incursiune, putem trece la prezentarea *Cronicii* lui Kodja Hüsein, după valoroasa ediţie sovietică de sub redacţia orientalistei dr. A. S. Tveritinova. Această ediţie ne permite să cunoaştem mai îndeaproape viaţa şi îndeosebi opera istorică a acestui istoriograf, introducîndu-se în ştiinţă un nou şi interesant izvor istoric necunoscut pînă acum.

Ca mulţi dintre cronicarii turci, K. Hüsein este de origine balcanică, fiind născut la Sarajevo (Bosnia), unde tatăl său a fost conservatorul bibliotecii moscheii lui Hüsrev paşa. Crescut la curtea imperială din Istanbul, la 1638/1048, şi nu la 1636 (ed. cit. p. 6), însoţind pe sultanul Murad IV (1623–1640) în campania împotriva Bagdadului, a fost însărcinat să traducă din arabă opera lui Ahmed Iusuf al-Karamani, intitulată *Ahbar ul-düvel* [„Ştiri despre state"], cuprinzînd o istorie a proorocilor şi califilor. În cursul acestui an a fost numit „prim cancelar al divanului imperial" (*reis efendi*) [1], post pe care îl deţine timp de 12 ani. K. Hüsein nu a murit în 1644/1054 H. o dată cu încheierea operei sale, după cum afirmă toţi autorii, ci între 1649 1650, fapt precizat de A. S. Tveritinova pe baza cercetării atente a operei (vezi *Introducere*, ed. cit., p. 9).

Kodja Hüsein a rămas cunoscut în istoriografia otomană printr-o cronică universală intitulată *Beda'i' ul-veka'i'* [„Evenimente minunate"], cuprinzînd o introducere alcătuită din trei părţi (*bab*) şi patru capitole (*fasl*). Amintim în treacăt că în partea introductivă se tratează: *preistoria Arabiei*, apariţia lui Muhammed (574–632), fondatorul islamului, prin emigrarea de la Mecca la Medina (622), califatul Omiazilor, Abasizilor etc. pînă la Čingis Khan (sec. al XIII-lea). Un interes mult mai mare prezintă al doilea volum în care se tratează istoria Imperiului otoman de la întemeierea lui în pragul sec. al XIV-lea şi pînă la moartea sultanului Selim I (1520-926 H.). Spre deosebire de mulţi alţi cronicari, K. Hüsein nu a fost folosit şi valorificat ca izvor în istoriografia otomană. Nu cunoaştem decît o sumară descriere a vieţii şi activităţii sale ca reis efendi, de Ahmed Resmi (1700–1783), autorul schiţelor biografice de mari cancelari sau miniştri de externe otomani [2].

Primul istoric european care a semnalat acest valoros izvor, pe baza unui manuscris din Biblioteca Naţională din Viena, a fost J. v. Hammer [3], descris apoi de G. Flügel [4].

Deşi în cele cîteva lucrări cunoscute, cu caracter bio-bibliografic [5], Kodja Hüsein este menţionat şi reliefat ca istoriograf, totuşi opera sa este cunoscută foarte vag. Cîteva ştiri în plus ale lui I. H. Uzunçarşili [6] n-au schimbat această situaţie. Abia din 1950, prin descoperirea unui alt manuscris al său în arhiva Institutului de orientalistică din Leningrad, opera lui K. Hüsein începe să fie apreciată la justa ei valoare. Folosit pentru prima oară de A. S. Tveritinova, care l a prezentat şi într-o comunicare la Congresul internaţional al orientaliştilor (1957) [7], ediţia Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S. constînd din 1034 facsimile, textul manuscrisului, *Introducerea* (p. 5–23) de A. S. Tveritinova şi cu adnotarea sumară a capitolelor (p. 24–75), alcătuită de Iu. A. Petrosian, ne dă posibilitatea să valorificăm această cronică.

Urmînd tradiţiile istoriografiei osmane K. Hüsein şi-a axat întregul material pe

---

[1] *Reis ul-Kuttab* pe la finele veacului XVII este deja ministru de externe cf. *Encl. Islâm.*, III, 1934, p. 1219–1221 (J. Deny).

[2] A. Resmi, *Sefine-i ur-rüesa*, Istanbul, 1269 H., p. 34.

[3] J. Hammer, *Geschichte des osmanischen Reiches*, Bd. V (Pest-1829), p. VII.

[4] G. Flügel, *Die arabischen, persischen und turkischen Handschriften der Kaiserlich-Königlichen Hochbibliothek zu Wien*, Bd. II, Wien, 1865, p. 94–96.

[5] M. Süreïa, S.'O., III, 42; B. M. Tahir, 'O. M., III, 46; GOW, p. 186–187.

[6] *Osmanli tarihi*, c. III, 2 Kisim (Ankara 1954), p. 500.

[7] A. S. Tveritinova, *The Turkish Manuscript of Qoca Husejn's Chronicle „Beda'i ul-Weqa'i"* (vol. II) *from the Collection of the Institute of Oriental Studies* (Leningrad Branch), U.S.S.R., Academy of Sciences, Moscow, 1957.

domniile sultanilor. Astfel, prima parte a textului (p. 1—399) tratează domniile a şase emiri şi sultani (Osman, Orhan, Murad I, Baiazid I, Mehmed I „Celebi” şi Murad II). În a doua parte (p. 401—1056) se descrie mult mai amănunţit domniile a trei sultani: Mehmed II (1451—1481), Baiazid II (1481—1512) şi Selim I (1512—1520). Se povesteşte aproape zi de zi evenimentele mai importante din domeniul vieţii politico-militare, social-economice şi chiar cultural-artistice, atît din Capitala imperiului, cît şi din provinciile din Asia, Europa şi Africa septentrională. La începutul capitolelor, descriindu-se domniile fiecărui sultan, K. Hüsein caută să contureze cît mai bine personalitatea acestuia, scoţînd în evidenţă înfăţişarea, vîrsta, perioada domniei, copiii etc. În continuare se insistă asupra situaţiei statelor învecinate, reliefîndu-se caracterul relaţiilor cu acestea, de obicei ostile, îndeosebi o dată cu Mehmed II turcii devin foarte agresivi. Fiecare capitol se încheie cu descrierea cît se poate de detaliată a vieţii marilor cărturari (*ulema*), şeicilor, vizirilor, emirilor, precum şi a tuturor oamenilor de stat (*rigiali devlet*) cunoscuţi în acea vreme. Nu se trece cu vederea nici faptele „binefăcătoare” ale sultanilor şi calităţile deosebite ale acestora.

Privit în ansamblu, conţinutul acestei opere, de altfel ca toate cronicile medievale, se referă mai mult la evenimentele politice şi militare. Cu toate acestea, ea conţine o serie de informaţii importante, cu caracter social-economic din viaţa Imperiului otoman. Amintim, de pildă, împărţirea pămîntului cucerit războinicilor (*gazi*), prin acordarea unor feude (*timar*, *zeamet* şi *haşş*). Organizarea forţelor militare, supunerea populaţiei la dări şi tribut (*giziye*), plata haraciului de către popoarele care nu acceptaseră islamul, costul produselor, situaţia internă a provinciilor otomane în ajunul şi în perioada cuceririlor turceşti etc. Astfel, *Cronica* lui K. Hüsein împreună cu alte izvoare otomane ne ajută să cunoaştem situaţia social-economică a ţărilor balcanice şi din sud-estul Europei, care a înlesnit cucerirea turcească. În acelaşi timp, acest izvor ne arată rezistenţa dîrză opusă de aceste popoare expansiunii turceşti. De asemenea, ele reflectă felul de viaţă al popoarelor supuse dominaţiei sultanilor, pre cum şi luptele diverselor grupe feudale pentru putere ş.a.

Multe amănunte interesante şi numeroase ştiri importante privesc diversele răzmeriţe şi marile răscoale populare musulmane şi nemusulmane împotriva exploatării şi tiraniei feudale.

Mărturiile lui K. Hüsein merită o deo sebită atenţie şi pentru faptul că el ocupînd mult timp funcţia de mare cancelar (*reis efendi*), a avut la îndemînă toată corespondenţa privind treburile externe şi alte probleme importante de stat. Astfel, autorul a avut posibilitatea să utilizeze, la întocmirea acestei lucrări, nu numai cronicile anterioare. ci şi anumite izvoare diplomatice păstrate în arhiva de stat. Se poate spune că *Bedai' ul-veka'i'* este printre rarele opere istorice care au avut la bază şi izvoare juridice: Codul legislativ (*Kanunname*) al sultanului Mehmed II de pe la 1479 , privind îndeosebi ierarhia politică şi administrativă a Porţii (v. facs. 277b 284a).

În partea introductivă, A. S. Tveritinova comparînd unele fragmente din această cronică cu citatele respective din operele lui Aşîk Paşa-zade (m. 1495), Idris Bitlisi (m. 1520), M. Neşri (m. 1520) şi S'ad ed-Din (m. 1599) ne arată că Hüsein s-a străduit cu o deosebită scrupulozitate în descrierea multor evenimente, completîndu-le cu alte izvoare, astăzi pierdute sau încă nedescoperite.

E de reţinut relatarea că Mehmed II, după cucerirea Constantinopolului, ar fi dispus traducerea în turceşte a multor opere greceşti, europene (*frînce*), arabe şi persane privind istoria Imperiului bizantin. Este imposibil ca fie K. Hüsein personal, fie prin intermediul lui Idris Bitlisi, pe care el se bazează să nu fi cunoscut şi aceste izvoare. Prin faptul că el are anumite relatări despre oraşele bizantine, o descriere mai amănunţită a relaţiilor dintre sultanii otomani şi împăraţii bizan-

tini, restaurarea și popularea Constantinopolului după cucerire (facs. 206b 226a) etc. înseamnă că anumite izvoare bizantine nu i au fost străine lui K. Hüsein. Descriindu-se unele evenimente din trecutul îndepărtat, K. Hüsein compară deseori numeroasele situații din operele predecesorilor săi cu faptele din viața politică și economică contemporană cu el. Deși sub raport cronologic această cronică se încheie cu anul 1520/926 H., totuși autorul are unele devieri și paranteze interesante care privesc anumite situații din perioada posterioară, deci și din vremea sa. Așa, de pildă, el relatează la un moment dat despre desființarea, sub Murad III (1574—1595), a vechilor organizații militare de pedestrași (*iaia*) și de milițieni (*musellem*), propune înlocuirea lor cu raiale, acordîndu-se acestora anumite parcele de pămînt în unele feude (*timar*) etc. (cf. facs. 44b 45a).

Deși a fost supus devotat al padișahului, totuși aceasta nu l a împiedicat pe K. Hüsein să și insereze în cronica sa unele fapte „nedemne", ca de pildă corupția și lăcomia demnitarilor Porții. La vreo jumătate de secol mai tîrziu, Dimitri Cantemir, care e mult mai categoric în această problemă, califică Poarta otomană pentru aceleași motive drept „templul lăcomiei"[1], E de reținut faptul că K. Hüsein își ia uneori atitudinea de apărător al „sărmanei raia", adică a țărănimii, pe care o considera un izvor al îmbogățirii visteriei împărătești. Din acest punct de vedere, el se apropie de concepția contemporanilor săi Mustafa Selāniki (m. 1599/1008 H.), Kiatib Celebi (m. 1658/1068 H.) și îndeosebi M. Koci-beg (m. cca 1650/1060 H.), opera sa avînd valoare și prin ideile sale *social-politice și didactice*[2].

Fapt cert este că opera lui K. Hüsein intrată în circuitul științific prin această ediție facsimilară, cu anexele respective, ne ajută să ne lărgim mult cunoștințele în domeniul istoriei medievale a Imperiului otoman, a țărilor și a popoarelor care au făcut parte din acest imperiu timp de veacuri, printre care se enumeră popoarele balcanice și într-o anumită măsură și țările romînești.

Luînd în discuție ediția de față, ne asociem aprecierii lui A. Jeltiakov[3] în ceea ce privește înaltul ei nivel științific. În partea introductivă, A. S. Tveritinova reușește printr-o serioasă analiză să ne dea o idee cît se poate de clară despre caracterul și importanța acestui izvor, despre istoricul redactării și descoperirii lui și o amplă descriere a manuscrisului. Conturînd mai bine figura lui K. Hüsein îl așază cu această ocazie la locul ce i se cuvine în istoriografia osmană. Astfel, comparîndu-se descrierea acelorași evenimente la predecesorii săi, ca Așîk Pașa zade, Neșri, Sa'd ed-Din, Solakzade, A. A. Kara-Čelebizade și Munedjgimbașî de mai tîrziu, se arată în mod concret că Hüsein dispunea, într-o serie de cazuri, de un material mai bogat și deseori mai interesant decît predecesorii, contemporanii și urmașii săi.

Mai este de reținut din *Introducere* că manuscrisul editat este nu numai un *unicat*, ci și un *autograf*, aparținînd lui K. Hüsein, completat pe alocuri , de el, pe margini după ce manuscrisul fusese terminat. *Introducerea* este urmată de o adnotare sumară a cuprinsului, alcătuită destul de minuțios de către J. A. Petrosian. Se face o foarte sumară expunere a conținutului principal al fiecărui capitol. Urmează un indice de persoane și altul de locuri care ușurează într-o anumită măsură folosirea manuscrisului editat de către specialiști și îl face mai accesibil și pentru un cerc mai larg de cititori.

Desigur, ar fi fost de dorit o analiză critică a izvoarelor istorice pe baza cărora K. Hüsein și-a fundamentat cronica *Evenimente minunate*. Majoritatea din ele sînt adesea citate, iar altele trebuiau identificate. O listă completă a izvoarelor folosite ar fi fost bine venită. E drept că Hüsein face com-

[1] D. Cantemir, *Istoria Hieroglifică*, p. 128, 131, 135 (cf. și P. P. Panaitescu, *Dimitrie Cantemir* . . . , 1958, Ed. Acad. R.P.R., p. 85).

[2] A. S. Tveritinova, *Social ideas in turkish didactic politico-economic treatisses of the XVI XVII Centuries*, Moscow, 1960, 17 p.

[3] Cf. revista „Narodî Azii i Afriki"..., Moskva „I. V. L.", nr. 2, 1962, p. 243—244.

pletări valoroase la diverse izvoare, dar completările acestea au și unele scăpări de știri importante din anumite piese folosite. Acest fapt este trecut cu vederea. Desigur o atare editare a unor izvoare istorice (*facsimile* și *introducere*) este extrem de utilă. Ceea ce se poate obiecta cu privire la edițiile facsimilare, cu sau fără *Introducere*, este aceea că se adresează unui număr prea restrîns de specialiști. Din acest punct de vedere ar fi de preferat o traducere bună a textului într-o limbă de largă circulație (rusă, engleză, franceză sau germană), însoțită de un bogat aparat critic, care să poată fi la îndemîna tuturor cercetătorilor. Trebuie să recunoaștem însă că astfel de ediții se realizează extrem de greu, iar modele de urmat în acest sens nu prea avem. Nu este recomandabil sistemul de a se edita lucrări de genul acesta pe bază de fotocopii, lipsite chiar de prefață sau introducere.

În concluzie, se cere ca o *ediție facsimilară*, dacă reprezintă un manuscris valoros, cum e cazul de față, să fie însoțit de o traducere cu aparat critic și identificările cuvenite din text. O traducere bună a unei cronici valoroase trebuie să fie urmată în mod simultan de o ediție facsimilară. Ar fi și mai bine dacă textul unei cronici în facsimile sau în transcriere cu caractere arabe s-ar da concomitent cu traducerea respectivă. Partea facsimilară, eventual, se poate da și în *anexă*.

După aceste considerente generale, prezentăm știrile mai semnificative din această cronică, care privesc țările romîne.

*

În ceea ce privește prima mențiune: participarea Valahiei (*Eflak*), alături de popoarele sud-slave, în lupta de la Cirmen de pe Marița, împotriva turcilor la 1365/766 H. (facs. 63 b), trebuie primită cu rezervă. În cronicile mai vechi (sec. al XV-lea) nefiind o astfel de știre, nu este exclus ca ea să fie inserată ulterior (sec. al XVI–XVII-lea), spre a mări numărul adversarilor.

Enumerîndu-se participanții la lupta de la Cossovo (iul. 1389) se spune: „. . .frîncul și ungurul, și valahul, și arnautul, și moldoveanul (*Bogdan*), precum și popoarele slave (*akvam-i sakalibe*) . . . cu toții au dat ajutor sîrbilor . . ." (fasc. 80). În continuare, descriindu-se ordinea de bătaie a aliaților, se afirmă: „Iar pe comandanții ungurului și valahului, și moldoveanului, și arnăutului, și adunătura cehilor i-au așezat pe ambele aripi . . ." (facs. 84 a). Participarea Moldovei este, desigur, un adaos ulterior, cît privește a Țării Romînești merită să fie luată în seamă, deoarece și cronicile mai vechi cu două veacuri (A. Şükrüllah, Enveri etc.) ca Beda'i ul veka'i cuprind această știre.

În paragraful privind „Expediția sultanului [Baiazid] împotriva Valahiei" (facs. 90 a 91 b) se arată că „domnul (*hakim*) Valahiei a atacat ținuturile islamice" sub instigarea lui Kötürüm Baiazid [1], dar nu se spune nimic despre dărîmarea cetății *Karînova*, fapt relatat de Enveri și de M. Neşri pe care K. Hüsein îl folosește ca izvor. Se descrie o luptă crîncenă cu „ghiaurul Mircea (*Emirgi*)" într-un loc greu de traversat (*sa'b*), fără însă a preciza că este vorba de *Arkași*, adică Argeș, relatat de Enveri, Neşri, Sa'd ed-Din și Leunclavius. K. Hüsein spune că Mircea fiind învins a fost iertat „cu condiția ca să fie înapoiați toți robii luați din Imperiul otoman și să-și mărească tributul (*giziye*)". De fapt nu Mircea a plătit atunci *haraci*, cum a relatat F. Babinger [2], ci Vlad I (1394–1397) omul turcilor, susținut de unii boieri mari. Este discutabilă și data bătăliei: 793 al hegirei (= 1391–1392). Or, se știe că lupta de la *Rovine* a fost în 1394 [3]. Aici sînt două ipoteze: sau că Hüsein anticipează, de altfel ca și alte cronici, unele evenimente pînă la 1421/824, cu 2–3 ani sau că au fost două sau chiar mai multe expediții la Dunăre. Un contemporan al lui K. Hüsein, globtrotterul otoman Evliya Čelebi (1611 1682) spune că

[1] Atunci domnea fiul său Isfendiar, Kötürüm Baiazid murise (1387).

[2] F. Babinger, *Beginn der Türken Steur in den Donau Fürstentümern*, în „Sud-Ost Forschungen", VIII (München-1943), p. 1–35.

[3] A. A. Bolșakov, *Localizarea bătăliei de la Rovine*, în *Studii și materiale de istorie medie*, vol. IV, (1960), p. 390–394.

pe timpul lui Baiazid, poporul valah s-a rasculat de şapte ori"[1].

Relaţiile emirului Musa Čelebi cu Mircea cel Bătrîn sînt tratate în mod amănunţit (facs. 132 a — 144 b): „Isfendiar l-a trecut cu toată cinstea din trecătoarea Sinope (*Sinob*) şi l-a îndreptat în ţara Valahiei. Fiind un vînt favorabil, în scurt timp a făcut ca (Musa) să ajungă la hotarul Valahiei. Domnul Valahiei [Mircea] întîmpinîndu-l cu oaste, în cîteva locuri, şi-a respectat promisiunea sa". Mircea voievod, domnul Valahiei, avînd supărare pe emirul Suleiman, *l-a ajutat* [pe Musa] *cu multă oaste* şi la cererea emirilor islamului l-a trimis în Rumelia (unde ocupă tronul).

Expediţia lui Mehmed Celebi în Ţara Romînească (facs. 146 b), în rezumat, este redată astfel: „. . .sultanul, auzind că voievodul Valahiei [Mircea] se îndîrji de a mai trimite *haraci*, a dat firman pentru adunarea de oaste ... Sultanul, în 819 (= 1416—1417), a descins cu oaste pe ţărmul Dunării. Din locul mai sus arătat trimiţînd oaste în Valahia, el însuşi a construit cetatea Giurgiu (*Ierkőy*), a reparat cetăţile numite *Isakci* şi *Ieni-Sale* . . .

Valahia fiind ruinată de domnul său, a trimis o scrisoare de supunere împreună cu haraciul pe trei ani. A trimis împreună şi pe renumitul Minnet bei, care aparţinuse suitei lui Musa Čelebi".

După cucerirea cetăţii Severin, urmează răscoala şeihului Bedr ed-Din (facs. 148 b— 149 a) care „neputînd să stea nici la Castamuni, urcînd într-o corabie a trecut prin Marea Neagră, pe coasta Valahiei (*Eflak iakasîna*). Avînd prietenie cu domnul Valahiei [Mircea], acesta l-a întîmpinat cu cinste. [Bedr ed-Din] a încheiat înţelegere cu domnul (*mir*) Valahiei cu gînd de a face nelegiuiri şi ipocrizii".

După ce se descrie amănunţit marile răscoale ţărăneşti din Anatolia, conduse de adepţii lui Bedr ed-Din, în frunte cu Börüklüge Mustafa şi Torlak Kemal, se revine la „halul mai sus-numitului Bedr ed-Din" (facs. 149 b). E de reţinut ştirea: „. . . în şesul Serresului a sosit la ordia imperială ştirea despre răscoala lui Simavinoglu Bedr ed-Din Mahmud ... Acesta, strîngînd din Valahia, în jurul său, un buluc de eretici (*melahidie*) foarte ipocriţi. . . şi cu gîndul de a pune mîna pe sultanat, venise într-un loc păduros în apropiere de *Deli-Orman*, de lîngă vilaietul Silistra (*Silistre*)". Pe adepţii şi discipolii săi îi trimise în toate părţile Rumeliei.

[Urmează prinderea şi spînzurarea şeihului la Serres în Macedonia] (facs. 150 b).

E de reţinut data acestei prime răscoale antifeudale din Imperiul otoman: „Şi acest eveniment s-a întîmplat pe la începutul anului opt sute douăzeci şi trei". Aceasta înseamnă începutul anului 1420 şi nicidecum 1416 cum afirmă F. Babinger în unele contribuţii. Se poate spune că ştirea: „Strîngînd în jurul său un buluc de eretici din Valahia . . ." pledează pentru participarea Ţării Romîneşti la această răscoală, care împreună cu cele din Anatolia au sguduit din temelie statul otoman.

După înăbuşirea marilor răscoale urmează: „Sultanul Mehmed a mers împotriva Valahiei şi deoarece domnul Ţării Romîneşti fugise la craiul unguresc, s-au îndreptat [turcii] asupra ungurului". [Urmează întoarcerea turcilor la Adrianopole].

Spre deosebire de alţi cronicari, K. Hüsein inserează un nou paragraf care merită să fie reprodus: „Incursiunea sultanului în Valahia şi în ţara ungurească" (facs. 151). Mai înainte de aceasta, se arătase supunerea domnului Valahiei. Marele sultan fiind ocupat un timp oarecare la Brusa . . ., „ajunse la auzul său că domnul Valahiei se răzvrătise iarăşi devenind neascultător şi că încheiase înţelegere cu craiul unguresc. Pentru că acel ghiaur foarte ipocrit călcase pactul şi tratatul (*ahid ve misak*), în anul 823 (1420), [sultanul] şi-a pus în gînd să meargă asupra lui şi să facă un mare război. Strîngînd oastea din Anatolia, cu oştile emirilor din Caramania şi Castamunia, şi oastea de Rumelia cu toţi conducătorii şi emirii lor, şi cu *gaziii* şi *acîngiii*, şi cu toată oastea de pedestraşi au trecut peste fluviul Dunărea în partea Valahiei. Şi la început cucerind cetăţile: Isaccea (*Sakgi*) şi Yeni-Sale, şi Turnul

[1] *Evliya Čelebi Seyahatnāmesi* (ed. Istanbul, 1928), VII, p. 466.

(*Turgün*) [1], şi Giurgiul (*Ierkökü*) au trimis înlăuntrul ţării Valahiei oaste numeroasă. Cînd au început să devasteze şi să pustiască, domnul Valahiei, un răufăcător, neputînd să reziste în faţa spahiilor luptători pentru islam, a plecat la hotarul unguresc cu gînd să ceară ajutor şi sprijin". [Urmează devastarea Ungariei].

Tratîndu-se începuturile domniei sultanului Murad II, după ce se aminteşte de prezenţa lui Firuz bei [oglu] la serhatul Valahiei (facs. 162 a), se consacră un fragment pentru : „*Sosirea domnului Valahiei şi iertarea greşelilor sale*" (facs. 163 a).

„. . .Dracula care era domnul Valahiei trecînd Dunărea a devastat ţinutul Silistrei. Dar îndată ce s-a luat ştire de răscoala sa, l-au trimis pentru nimicirea lui pe Firuz bei oglu' Ali bei. Ghiaurii neavînd putere să lupte şi ascunzîndu-se în locuri de pîndă, gaziii islamului au devastat şi au prădat ţara Valahiei. . . Răspîndindu-se zvonul expediţiei sultanului însuşi, domnul Valahiei a venit cu doi fii ai săi [Vlad şi Radu], cu haraciul pe doi ani şi cu daruri frumoase, închinîndu-se la curtea padişahului. Cerînd iertare şi dînd pe unul din fiii săi [Radu] ca ostatec, vina lui a fost iertată. Angajîndu-se ca în fiecare an să-şi dea haraciul, i s-a lăsat iarăşi domnia". Urmează anul 827 (1423—1424). Evident că este o anticipare a acestui eveniment, deoarece Vlad Dracul domneşte mai tîrziu (1436—1446). Pe atunci domnea Radu II „Prasnaglava" (1421—1427).

Vorbindu-se despre *cucerirea Semendriei* [2] se spune : „. . . Domnul Valahiei, Dracula, venise cu doi fii ai săi la ordia împărătească. S-a poruncit ca să fie legaţi şi aruncaţi în închisoarea fortăreţei Galipole . . . " (facs. 175b).

Urmează în continuare : . . .„Valahia rămasă fără stăpîn, craiul unguresc, în ciuda padişahului, a numit domn în acel vilaiet pe unul dintre principii moştenitori ai Valahiei, care trecînd Dunărea şi-a întins mîna asupra ţărilor islamice. În anul 845 H. (1441—1442), Mezid bei fiind numit serdar a fost trimis în Valahia cu unii emiri de Rumelia şi cu unii *acingii*". [Urmează înfrîngerea turcilor în Ţara Romînească şi omorîrea lui Mezid bei].

Descriindu-se a doua înfrîngere a lui Kula Şahin beilerbei de Rumelia, se spune : „. . . Cînd Şahin paşa a intrat în vilaietul Valahia, emirii ghiaurilor nu s-au arătat la început . . . Sosind apoi ajutor domnului Valahiei, Dracula, din partea lui Iancu, craiul unguresc, ieşind la iveală au dat atac asupra oastei islamice". [Se descrie înfrîngerea suferită de turci].

După descrierea luptei de la Zlatiţa (*Izladi*) din 1443/847 H., unde Iancu de Hunedoara repurtă o nouă victorie (facs. 177 a — 178 a), urmează o amplă povestire a luptei de la Varna (facs. 178 b—180 a). Amintindu-se de un apel pentru o nouă cruciadă împotriva turcilor, se spune : „Cei mai mulţi dintre împăraţii creştini şi mai ales craiul unguresc şi nemţesc (*alaman*), precum şi domnii Valahiei şi Moldovei (*Bogdan*) [3], au venit cu toţii la un loc. [După asedierea Nicopolului urmează ciocnirea de la Varna, unde la început aliaţii au succes]. Cînd ghiaurii au văzut capul craiului pe o prăjină, puterea lor a slăbit şi ceata lor s-a împrăştiat. Dar afurisitul de Iancu zicînd : « noi nu am venit pentru crai, ci am venit pentru triumful şi apărarea credinţii noastre creştine », i-a îmbărbătat pe ghiauri pentru luptă, totuşi nu a folosit la nimic". Lupta hotărîtoare e dată la 9 Regeb 848 (22 oct. 1444), în timp ce alţi cronicari, îndeosebi Orudj a înregistrat-o la 29 Regeb 848 (11 nov. 1444).

În legătură cu a doua luptă de la Cossovo din oct. 1448/852 H. (facs. 183 b), printre altele, se spune : „afurisitul de Iancu [de Hunedoara], instingîndu-i pe craii din vecinătate, era în fruntea unei cete de nelegiuiţi".

[1] În *Indicele de locuri* alcătuit de I. Petrosian (II, 1099) apare „Burgün"(?), însă din lipsa semnului diacritic : se putea citi şi *Turgün*, care corespunde cu Turnul. Acest toponim apare numai la I. Bitlisi.

[2] Se ştie că Semendria a fost cucerită în anul 1439/843 H. de Murad II.

[3] Cronicile mai vechi şi alte izvoare nu amintesc de participarea Moldovei, deci trebuie să fie o inserare ulterioară.

K. Husein luînd în discuţie alte izvoare relatează că : „Iancu afurisitul înfrînse pe Kula-Şahin paşa ..., şi că în acest timp omorîndu-l pe [Vlad] Dracula, domnul Valahiei, numise [ca domn] în locul său pe Lazoglu (sic). Mai sus numiţii ghiauri ai Valahiei devastară şi pustiiră împrejurimile Nicopolului ...".

Partea a II-a. Relatîndu-se situaţia diverselor popoare europene, după căderea Constantinopolului, se arată că : „...bosniacul şi sîrbul, şi valahul, şi moldoveanul, şi alţii nu ies din porunca Papei ..., dar cei mai mulţi dintre craii de mai sus, sînt legaţi prin firmane împărăteşti de sultanii dinastiei osmane. Dar ei nu se pot opune nici poruncilor Papei" (facs. 208 b).

În continuare, insistîndu-se asupra asediерii Belgradului în iulie 1456/960 H. (facs. 299 a b), se spune : „...craiul Iancu, ... auzind de strîmtoarea populaţiei cetăţii, a venit cu o flotă de două ori mai numeroasă decît corăbiile musulmanilor ..., a respins pe gaziii care veneau din spate şi i-au ucis pe ienicerii din interior. De asemenea, şi craiul Iancu a fost lovit în ochi de o săgeată ...".

Înainte de a descrie campania lui Mehmed II împotriva Ţării Romîneşti (1462), cronicarul face un portret sumbru lui Vlad Ţepeş (Kazîkl) care prin faptul că pe mulţi îi trăgea în ţeapă (facs. 239 a), „cu această metodă neplăcută îi înfrînse pe toţi stăpînii (*mulük*) şi pe căpeteniile ghiaurilor. Dar cu toate faptele sale ..., şi sultanul socotindu-l pe acest ghiaur că e viteaz, îl recomanda şi altora de o seamă cu el . . . : depăşindu-şi limitele [în răutate] el şi-a întins mîna sa prădătoare asupra raialei ţinuturilor islamice". Invitat la Poartă, Vlad Ţepeş răspunde : „Populaţia ţării mele e cu două feţe. În caz că plec la Curtea Fericirii, se va supune ungurului". La cererea unui emir de margine, l-au trimis acolo pe starostele de şoimari (*ceakîrgibaşî*) Hamza, bei de Nicopole ..., „împreună cu Ionus bei [1], emir de serhat". Aceştia sînt prinşi prin surprindere şi capetele lor tăiate „le-a trimis craiului unguresc [2] şi l-a înştiinţat de răscoala sa".

De aceea în primăvara anului 866 H. (—1462), sultanul porni o mare expediţie în Valahia, lansînd înainte pe Evrenosoglu Ali bei cu acîngiii ca să devasteze ţara (facs. 240 a), urmat de vizirul Mahmud paşa.

K. Hüsein este printre puţinii cronicari, care vorbeşte de relaţiile domnului Munteniei cu Ştefan cel Mare : „Deoarece Ţepeş avea anumite duşmănii vechi cu voievodul Moldovei, acela ştiind de sosirea padişahului s-a repezit să pustiască şi să devasteze ţara Valahiei. Dar şi acesta [Ţepeş], aflînd, trimise o ceată ca să închidă trecerea moldovenilor".

Descriindu-se pe larg atacul lui Ţepeş asupra taberei sultanului, se arată rezistenţa opusă de Turharoglu Ömer bei, Evrenosoglu Ahmed bei, Mihaloglu Ali paşa, Malkocioglu Bali bei, Nasuh bei ş.a. Desigur, autorul exagerează zicînd : „...şapte mii de ghiauri îmbrăcaţi în zale au fost făcuţi hrana săbiilor, iar ceilalţi au fost prinşi".

Cronicarul continuă (facs. 240 b) : „După această victorie şahul [Mehmed II] poposi în Valahia timp de o lună. Voievodul Ţepeş aflînd de nenorocirea care venise pe capul său ..., a înaintat într-o noapte asupra oastei otomane care lăsînd la mijloc oastea ghiaură şi-a repezit deodată săbiile. Mai multe mii de ghiauri au fost trîntiţi la pămînt". Amintindu-se de scăparea lui Ţepeş cu mii de vicleşuguri, se spune : „Dar mergînd la craiul unguresc, vechiul său duşman, şi-a găsit pedeapsa pentru faptele sale ... Mihaloglu Ali bei urmărise acea ceată nenorocită pînă la hotarul unguresc, dar nu reuşise să pună mîna pe el. Punînd însă mîna pe avutul său şi pe oamenii acelei ţări, au făcut robi populaţia Valahiei, pe care a devastat-o şi au jefuit-o ... Dar ţara Valahia a intrat sub stăpînirea padişahului. Eialetul Valahia a fost acordat cu cinste fratelui lui Ţepeş, voievodul Radul, care pe atunci se găsea în slujba Porţii ...".

Expediţia lui Suleiman Hadîm paşa împotriva Moldovei (*Kara-Bogdan*) este astfel redată (facs. 265 a—b) : „[Deşi oastea era obosită din expediţia împotriva arnăutului], neavînd însă altă cale decît să se supună

[1] Ionus bei era renegatul grec Catavulinos.
[2] Matei Corvin, 1458—1490.

înaltului firman, [turcii] s-au îndreptat spre părțile moldovenești. Apoi cu mii de greutăți au trecut Dunărea în fața Valahiei. Și șovăind timp îndelungat, pe cînd erau în Moldova, au început s-o devasteze și s-au săturat de pradă. Dar domnul Moldovei [Ștefan cel Mare] fiind meșter în lupte, avusese multe războaie cu hanii tătari din Deșt-i Kîpceac, era renumit printre regii ghiauri prin șiretenia sa și .. guvernase nouăzeci de ani (sic !). De aceea întărind interiorul și hotarele țării Moldovei și aducînd apoi pe cavaleri și pe pedestrașii săi, într-un loc, i-a repezit asupra oastei islamice. Oastea Rumeliei fiind însă o oaste obosită și necunoscînd situația acestei țări, din această pricină, cea mai mare parte din ea și-a găsit moartea de martir și cei mai mulți au pierit. Însuși Hadîm pașa abia a scăpat de la prăpastie ...".

La vestea zdrobirii armatei turcești în Moldova (10 ian. 1475), Mehmed II porni o campanie mare în primăvara anului 1476 (881 H). Descriindu-se sosirea armatei otomane la Dunăre, se spune : „Domnul Moldovei care era un ghiaur, a incendiat semănăturile propriei sale țări încît nu a lăsat nici o urmă de fînețe și grîne ..., retrăgîndu-și vitele în locuri prăpăstioase și-a ridicat privirile în locuri greu de pătruns. Apoi, intrînd într-un ascunziș păduros a stat acolo". În cele din urmă turcii îl descoperă : „Atunci au văzut că moldovenii se întăresc acolo cu copaci mari, că săpaseră șanțuri adînci și astupaseră trecătorile cu vreascuri. În același timp își așezaseră tunurile pe poziții și pe cei care apăreau în fața lor îi distrugeau ca pe niște mistreți".

Descriindu-se lupta crîncenă, la un moment dat cînd ienicerii se fereau de ghiulelele moldovenești, sultanul dojenind pe agaua de ieniceri, Trapzunlu Mehmed, se puse în fruntea oastei (facs. 266 b). Amintindu-se de marele număr de moldoveni căzuți la Valea Albă, se spune :

„În același timp însă, mulți gazii și-au găsit moartea de martiri .. ". În continuare, amintindu-se de victorie, numărul mare de robi și pradă bogată, se spune : „În această expediție, beiul Valahiei slujind cu oaste, a fost onorat și cinstit cu favoruri împărătești ..., turmele de porci care se găseau în această țară au revenit valahilor". Ultimul eveniment din domnia lui Mehmed II care ne privește este din 1478—1479/882 H. (facs. 274 a) : „Sultanul a însărcinat pe emirii islamului ca Huseinoglu Isa bei și Mihaloglu Ali bei și Malkocioglu Bali bei cu o ceată de treizeci de mii de călăreți să treacă prin țara voievodului Valahiei, care era tributar și să devasteze și să ruineze țara ungurească". [Urmează înfrîngerea turcilor din cauza neînțelegerii beilor]. Aici desigur este vorba de bătălia de la Cîmpul Pîinii în apropiere de Orăștie, pe care o descrie mult mai amănunțit cronicarul Kemal pașa zade (Ibn Kemal)[1], unul din izvoarele lui K. Hüsein. Trecerea celor trei Crișuri și asedierea cetății Oradea (*Varad*), mai înainte, de turci îi scapă lui Hüsein [2].

Motivîndu-se pornirea expediției lui Baiazid II din 1484/889 H. împotriva lui Ștefan cel Mare, se spune : „Ghiaurii din vilaietul Moldova care se aflau în cetățile Chilia și Akkerman aduceau multe pagube negustorilor care veneau acolo din Kaffa și Cîrîm, și din deștul tătăresc și apoi trecînd fluviul Dunărea atacau continuu țările islamice. Apoi mergîndu-se prin Dobrogea la țărmul Dunării, oastea a trecut prin schela Isaccei. Beiul Valahiei [Vlad Călugărul], devenind călăuzitor de drum, a descins cu o mie de ostași și a stat pregătit pentru aprovizionarea cu merinde". [Urmează cucerirea celor două cetăți].

În continuare, este de reținut descrierea a *două răscoale ale domnului Moldovei* care încearcă să reia Akkermanul (341a). După prima răscoală, urmează invazia lui [Mihaloglu] Ali pașa, beilerbei de Rumelia, împreună cu domnul Valahiei [Vlad Călugărul] care la 6 sept. 1485 (25 Șa'ban 890) pătrund în Moldova. «Mulți dintre boierii (*beii*) Moldovei

---

[1] Ibn Kemal, *Tevarih-i al-i Osman*, VII Defter, ed. Dr. Șeraffettin Turan, Ankara, 1954, p. 466 471.

[2] Orudj bin Adil, *Tevarih-i al-i Osman*, ed. F. Babinger, Hanover 1926, p. 129 (Ms. Cambridge).

se supun (facs. 341 b), ţara a fost prădată iar Bogdanoglu [Ştefan cel Mare] fugi în ţara leşească ... A fost luat mult plean şi doium ... » După a doua răscoală a domnului Moldovei „marele rebel" (341 b) a fost dat un firman lui Malkocioglu, bei de Silistra, care glăsuia : „Trecînd Dunărea cu acîngiii Rumeliei, să devastezi din nou ţara Moldovei. Şi în caz dacă va veni sus-numitul acela să te lupţi cu bravură ... Între timp însă iscoada moldoveanului, luînd ştire despre aceasta, comunicase domnului său. Acesta la rîndul său trimiţînd crainici (*feriadci*) de ajutor la craiul unguresc şi leşesc, le-a grăit (342 a) : « Dacă astăzi mie, mîine vouă » [ne va veni nenorocirea] ... ..Regii ghiaurilor l-au ajutat cu pedestraşi şi călăreţi ».

Malkocioglu cu gaziii săi au înaintat cîteva zile în Moldova, devastînd oraşul său Bulşa (Huşi?). Nevăzîndu-i pe duşmani, [turcii] s-au îngîmfat şi n-au fost prevăzători. Cînd iscoada duşmanului a văzut că Malkocioglu s-a despărţit de oaste, duşmanul s-a îndreptat spre locul unde stătea Malkocioglu. Ceata ghiaurilor repezindu-se în mare grabă pentru distrugerea oastei islamice, s-au războit". [Malkocioglu recurgînd la o stratagemă reuşeşte, în cele din urmă, să înfrîngă pe moldoveni]. Desigur, izvorul turcesc este tendenţios deformînd realitatea. Cronicile noastre interne şi îndeosebi folclorul romînesc descriu amănunţit înfrîngerea şi gerul lui Marcuş (<Malkoci>) paşa.

Lupta turcilor împreună cu moldovenii, din 1497, împotriva polonilor este o descriere interesantă : „Domnul Moldovei fiind tributar al [Porţii] şi care de multe ori văzuse urmările opoziţiei sale faţă de casa osmană, era un om înţelept ...Ştiind că fapta craiului leşesc este o nerozie, s-a gîndit că dacă îi permitea să treacă [prin Moldova] va călca tratatul [cu turcii] şi că la urmă ţara sa însăşi va fi distrusă, de aceea, mai întîi, l-a sfătuit prieteneşte pe craiul leşesc şi deşi s-a străduit să-l liniştească, totuşi nu a putut" (facs. 354 b).

K. Hüsein nu citează nici un izvor pentru această bătălie. Credem că s-a inspirat nu numai din Sa'd ed-Din, ci şi din cele două biografii (*menākibname*) ale sultanului Baiazid II. Prima a fost tradusă de istoricul polon O. Górka[1] şi alta semnalată de A. S. Levend[2].

În fine, ultima menţiune care ne priveşte este prezenţa unor solii la Poartă, după întronarea lui Selim I (1513), pentru felicitare (facs. 425 a).„ De asemenea de la beii Valahiei[3] şi Moldovei[4] ... au sosit peşcheşuri nenumărate pe lîngă haraciurile fixate". Credem că această închinare a lui Bogdan III Vv. Moldovei la noul sultan Selim I „cel Fioros" (*Yavuz*), s-a transmis şi în tradiţia populară. Astfel, cu vreo două secole mai tîrziu, Dimitrie Cantemir bazîndu-se pe această tradiţie a inserat în opera sa un paragraf : „Moldavia tributară"[5], încercînd să demonstreze că Bogdan, principele Moldovei a plătit pentru prima dată, prin solia logofătului Tautu, sultanului Suleiman I (sic) suma de 4 000 galbeni, 40 de cai şi 24 de şoimi. Or, primul tribut de 2 000 de galbeni a fost plătit în primăvara anului 1456.

Din această expunere se desprinde că ediţiile facsimilare de cronici turceşti, deşi se adresează unui număr extrem de restrîns de specialişti, au totuşi valoarea lor. Pe de o parte, ele pot fi folosite cu succes de turcologi, iar pe de alta, permit excerptarea şi traducerea unor părţi privitoare la anumite ţări, spre a fi la îndemîna tuturor cercetătorilor istorici. Urmînd această cale, am prezentat o serie de ştiri mai semnificative referitoare la ţările romîne. În folosirea lor se impune ca cercetătorul să fie prudent, deoarece K. Hüsein a scris de pe poziţiile clasei feudale otomane din care a făcut parte.

Mihail Guboglu

---

[1] *Nieznany zywot Bajezida II* ..., în : „Kwartanik Historyczny" LII, 3 (Lwow, 1938), p. 375–427.

[2] Agâh Sirri Levend, *Gazavatnāmeler ve Mihaloglu'Ali Beyin Gazavatnamesi*, Ankara „T. T. K. Basimevi", 1956, p. 20.

[3] Neagoe Basarab Vv. Ţării Romîneşti : 1512–1521.

[4] Bogdan III (cel Orb) Vv. Moldovei : 1504–1517.

[5] Dimitrie Cantemir, *Istoria Imperiului Ottoman* ... trad. J. Hodoş, I (Bucuresci, 1876), p. 271–276.

REVISTA REVISTELOR

„Вопросы истории КПСС". *Орган Института марксизма-ленинизма при ЦК. КПСС,*

Moscova, nr. 1 6/1961.

Ca şi în ceilalţi ani, revista „Voprosî istorii KPSS" a reuşit prin articolele, comunicările şi celelalte materiale publicate să generalizeze experienţa acumulată de P.C.U.S. în decursul glorioasei sale activităţi, să înfăţişeze momente importante din activitatea mişcării muncitoreşti internaţionale, să pună în discuţie probleme teoretice de o deosebită importanţă pentru activitatea tuturor partidelor comuniste şi muncitoreşti, să combată teoriile revizioniste şi dogmatice.

Documentele Congresului al XXII-lea al P.C.U.S. care au preconizat calea construirii celei mai înfloritoare orînduiri — societatea comunistă — au o importanţă primordială nu numai pentru P.C.U.S., pentru oamenii sovietici, dar şi pentru celelalte partide comuniste şi muncitoreşti, pentru întreaga omenire progresistă. Aceste documente şi-au găsit o largă reflectare în numeroase articole din cuprinsul revistei.

A. P. Kosulnikov, M. V. Ribakov, K. L. Seleznev semnează studiul *Măreţul program de construire a comunismului* (nr. 5). După ce subliniază importanţa Programului P.C.U.S. ca un nou şi important aport la învăţătura marxist-leninistă despre comunism, despre metodele şi formele concrete de trecere treptată de la socialism la comunism, autorii fac o succintă analiză a trei grupe de probleme principale cuprinse în program.

Primul grup de probleme se referă la sarcina economică principală a partidului şi poporului sovietic în etapa actuală: construcţia bazei tehnico-materiale a comunismului, reliefîndu-se că cea mai importantă condiţie pentru îndeplinirea ei este dezvoltarea maximă a forţelor de producţie, obţinerea celei mai înalte productivităţi a muncii.

Al doilea grup se referă la prevederile Programului P.C.U.S. în domeniul construcţiei de stat şi al dezvoltării pe mai departe a democraţiei socialiste. Atenţia principală este acordată transformării treptate a statului socialist în autoadministrare comunistă obştească.

În ultima parte a studiului sînt analizate principalele direcţii ale muncii ideologice a partidului pentru educarea omului nou.

D. S. Cesnokov în articolul *Programul P.C.U.S. şi unele probleme ale teoriei marxist-leniniste* (nr. 6) analizează trei grupe de probleme : A. Dezvoltarea forţelor de producţie şi transformarea relaţiilor de producţie în procesul construirii comunismului ; B. Despre organizarea politică a societăţii în perioada construirii desfăşurate a comunismului ; C. Umanismul comunist.

Crearea bazei tehnico materiale a comunismului este analizată pe larg în studiul *Principala sarcină economică a Partidului Comunist şi a poporului sovietic* (nr. 6), semnat de G. A. Koslov. Trecînd în revistă

succesele obţinute de poporul sovietic pentru dezvoltarea bazei tehnico-materiale a socialismului şi mai ales cele obţinute în perioada de după Congresul al XX-lea al P.C.U.S., autorul demonstrează că au fost asigurate toate condiţiile pentru crearea bazei tehnico-materiale a comunismului. În continuare, se analizează principalele măsuri preconizate de Program pentru crearea bazei tehnico-materiale a comunsimului, dînd o atenţie deosebită planului şeptenal — etapă importantă a creării bazei tehnico-materiale a comunismului.

A. I. Sidorov şi S. I. Fedoseev semnează studiul *Dezvoltarea principiilor leniniste despre construcţia de partid în statutul P.C.U.S.* (nr. 6). Pe baza experienţei P.C.U.S., autorii arată de ce Statutul ca şi Programul partidului constituie temelia vieţii de partid, legea pe care neşovăielnic trebuie s-o urmeze membrii partidului, toate organizaţiile de partid. Respectarea cu stricteţe a acestei legi asigură caracterul organizat al partidului, creează puternica unitate de acţiune a tuturor comuniştilor fără de care partidul n-ar fi putut să îndeplinească rolul de organizator şi conducător al maselor.

În noul Program al partidului şi-a găsit o dezvoltare creatoare concluzia Congresului al XXI-lea al P.C.U.S. despre posibilitatea trecerii mai mult sau mai puţin în acelaşi timp la comunism a ţărilor din sistemul mondial socialist. În articolul semnat de A. E. Ermolaev *Despre trecerea ţărilor socialiste la faza superioară a societăţii comuniste* (nr. 2) se tratează problema ridicării şi egalizării nivelului general al ţărilor sistemului mondial socialist. Posibilitatea acestui fenomen a fost determinată de formarea sistemului mondial socialist în care acţionează legi economice proprii lui. Prima etapă a acestui proces a început o dată cu crearea sistemului mondial socialist, etapă care în momentul de faţă este deja depăşită, întrucît în dezvoltarea economică a acestor ţări nu mai există acea mare diferenţă de la inceputul apariţiei sistemului mondial socialist. (În 1937, Polonia producea fontă de 4 ori mai puţin decît U.R.S.S. pe cap de locuitor, iar în 1959 — numai cu 25—30%). În continuare autorul analizează factorii principali care determină transformarea posibilităţii trecerii la comunism mai mult sau mai puţin în acelaşi timp a ţărilor socialiste.

Un alt grup de articole inserate în revistă dezbat problema dezvoltării creatoare a teoriei marxist-leniniste despre stat, în concordanţă cu condiţiile concret istqrice.

M. I. Kulicenko în studiul *V. I. Lenin despre federaţie şi rolul său în construirea statului sovietic multinaţional* (nr. 5) urmăreşte dezvoltarea ideilor leniniste despre formele de stat în condiţiile istorice concrete create după Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie.

În aceste condiţii noi, V. I. Lenin ajunge la concluzia necesităţii formării statului sovietic bazat pe federaţie şi autonomie de tip sovietic. Aceasta a constituit o importantă contribuţie la rezolvarea problemei naţionale şi a construirii statului sovietic multinaţional. Pe baza experienţei acumulate pînă la mijlocul anului 1918, V. I. Lenin ajunge la concluzia necesităţii folosirii federaţiei ca formă a construcţiei statale. În acea perioadă se schiţau numai tipurile federaţiei sovietice. În perioada intervenţiei străine şi a războiului civil, autorul stabileşte două tipuri principale de relaţii federative: a) federaţia contractuală, care stătea la baza relaţiilor republicilor independente; b) federaţia bazată pe autonomie, pe baza căreia s-au stabilit relaţiile dintre popoarele ce constituiau R.S.F.S.R. A existat şi o formă de tranziţie a legăturilor federale (exemplu: relaţiile dintre R.S.F.S.R. şi Turchestanul Sovietic) care îmbinau unele trăsături ale autonomiei cu ale federaţiei contractuale. Formele concrete de construire a statului sovietic s-au definitivat în procesul de refacere a economiei şi al trecerii spre construirea comunismului. Pînă în anul 1922 Uniunea statală a republicilor sovietice independente se baza tot pe principiul federaţiei contractuale. Autorul consideră pe bună dreptate înfăptuirea la începutul anului 1922 a alianţei diplomatice a republicilor şi formarea

în primăvara aceluiaşi an a federaţiei Transcaucaziene ca o etapă importantă în întărirea şi dezvoltarea federaţiei contractuale.

S. A. Laşin continuă tratarea acestei probleme în studiul *V. I. Lenin despre soviete ca formă de stat a dictaturii proletare* (nr. 3). Autorul scoate în relief importanţa hotărîtoare a acestei teze leniniste care constituie un remarcabil aport la dezvoltarea teoriei marxiste despre dictatura proletară, despre forma politică de organizare a puterii de stat a clasei muncitoare pentru toată perioada de trecere de la capitalism la socialism. În acelaşi timp, este subliniată ideea leninistă a dezvoltării continue a democraţiei, despre necesitatea desăvîrşirii continue a formelor şi metodelor de conducere a statului, a societăţii.

În articolul *Comunismul şi statul* (nr. 6), semnat de P. S. Romaşkin, este analizat rolul statului în epoca actuală a construirii desfăşurate a comunismului în U.R.S.S., perspectivele transformării statului socialist în autoadministrare comunistă obştească. Analizînd noua apreciere teoretică asupra dictaturii proletariatului cuprinsă în Programul P.C.U.S., autorul reliefează că ea : a) permite o delimitare precisă între noţiunea de „dictatură a proletariatului" şi cea de „rol conducător" al clasei muncitoare ; dictatura ca armă de transformare a societăţii este folosită de clasa muncitoare numai într-o perioadă limitată istoric : din momentul cuceririi puterii de stat pînă la îndeplinirea sarcinilor de bază ale revoluţiei socialiste ; conducerea de către clasa muncitoare a maselor muncitoare s-a înfăptuit înainte de revoluţia socialistă şi se menţine şi după ce statul dictaturii proletare se transformă într-un stat al întregului popor ; b) dictatura proletariatului este necesară nu pînă la faza superioară a comunismului, ci pînă la victoria deplină şi definitivă a socialismului şi intrarea societăţii în perioada de construire a comunismului.

În continuare autorul urmăreşte direcţiile principale de dezvoltare a statului socialist în autoadministrare comunistă obştească. Pe baza tezelor fundamentale ale marxism-leninismului, ale experienţei construirii socialismului şi comunismului, autorul demască încercările revizioniştilor de a minimaliza rolul statului în această perioadă, în speranţa slăbirii lagărului socialist, a frînării marşului triumfal al omenirii spre comunism.

În nr. 5 este inserat articolul lui P. Reiman (R. S. Cehoslovacia) intitulat *Despre aplicarea experienţei P.C.U.S. în opera de construire a socialismului în ţările Europei de răsărit şi centrale*. În studierea acestei teme actuale şi importante, autorul pleacă de la aprecierea înaltă ce o dă Declaraţia Consfătuirii reprezentanţilor Partidelor Comuniste şi Muncitoreşti de la Moscova 1960 experienţei acumulate de partidele comuniste şi muncitoreşti în opera de construire a socialismului. Autorul urmăreşte rolul exemplului şi al experienţei P.C.U.S. în opera de construire a socialismului în ţările Europei răsăritene şi centrale, avîndu-se în vedere esenţa şi conţinutul de clasă al transformărilor revoluţionare care au avut loc în aceste ţări după cel de-al doilea război mondial. În concluzie autorul arată că „întreaga istorie a ţărilor socialiste din Europa de răsărit şi centrală în perioada postbelică în mod convingător demonstrează că, în înaintarea lor cu succes pe calea socialismului, rolul hotărîtor l-a jucat fidelitatea partidelor comuniste şi muncitoreşti faţă de învăţătura marxist-leninistă, larga şi curajoasa folosire de către aceste partide a bogatei experienţe a P.C.U.S."

În această categorie de articole semnalăm pe cele semnate de : Jiri Hendrich, *Partidul Comunist al Cehoslovaciei în fruntea luptei pentru victoria orînduirii socialiste* (nr. 3), Ilie Rădulescu, *Caracterul ştiinţific al politicii Partidului Muncitoresc Romîn* (nr. 4) şi Ştefan Dörnberg, *Crearea Partidului Socialist Unit din Germania — eveniment important în istoria mişcării muncitoreşti germane* (nr. 2).

★

În paginile revistei este reflectată activitatea partidelor comuniste din ţările capitaliste pentru rezolvarea principalelor sarcini ce le stau în faţă în concordanţă cu sarcinile

generale ale etapei actuale, cu specificul concret al fiecărei țări.

Eduardo d'Onofrio, membru al C.C. al Partidului Comunist Italian, semnează articolul: *În avangarda luptei poporului italian pentru pace, democrație și socialism* (nr. 3). Analizînd cauzele interne și externe care au determinat crearea la 21 ianuarie 1921 a P.C.I., autorul urmărește lupta eroică a partidului pentru interesele vitale ale poporului, pentru lichidarea dictaturii fasciste, pentru unitatea clasei muncitoare, pentru strîngerea în jurul clasei muncitoare a tuturor păturilor sociale interesate în salvgardarea păcii, pentru instaurarea unui regim cu adevărat democratic, pentru socialism.

Analizînd condițiile extrem de grele în care a fost nevoit să activeze partidul, în condițiile ascuțirii luptei de clasă, cînd fascismul sprijinit de clasele dominante a reușit să cucerească și să mențină puterea politică timp de 20 de ani, autorul scoate în relief rolul de avangardă al P.C.I. în lupta întregului popor împotriva fascismului. În același timp sînt combătute abaterile liderilor socialiști de la învățătura marxist-leninistă, acțiunile care au frînat mult timp realizarea unității clasei muncitoare, a tuturor forțelor antifasciste. Autorul reliefează înțelepciunea și curajul de care a dat dovadă P.C.I. care a chemat masele largi populare la luptă deschisă pentru eliberarea patriei, pentru democratizarea ei. Noua democrație italiană a luat naștere prin voința poporului; noul guvern al țării a fost guvernul Eliberării. Cu toate presiunile reacțiunii interne și internaționale, la 22 decembrie 1947 a fost votată noua constituție a țării rod al luptei poporului italian în frunte cu comuniștii.

În ultima parte a articolului autorul analizează activitatea partidului în ultimii 15 ani, canalizată pe 3 direcții principale: a) împotriva influenței politice și economice a imperialismului american; b) împotriva partidului creștin-democrat, împotriva tuturor persoanelor și partidelor care vor să destrame unitatea națională a forțelor democratice antifasciste și amenință să destrame unitatea clasei muncitoare; c) pentru respectarea constituției, pentru realizarea de reforme structurale și ca atare pentru o dezvoltare pașnică și democratică a republicii.

Peter Karrigan semnează studiul *Partidul Comunist al Marii Britanii și problema mișcării sindicale*. Anglia este țara cu cea mai veche tradiție de activitate sindicală, trades-union-ul fiind cea mai largă organizație a proletariatului britanic. Dar această armată de aproape 10 000 000 de muncitori nu influențează pe măsura forțelor ei potențiale asupra întregii politici interne și externe a țării.

În articol autorul a încercat să precizeze principalele lipsuri ale mișcării sindicale engleze, demascînd în același timp rolul nefast al liderilor sindicali. Studiul relevă succesele obținute de partidul comunist pentru întărirea mișcării sindicale, pentru ca ea să poată să-și exercite deplina influență pozitivă în politica internă și externă a țării. „Noi ne concentrăm eforturile noastre pentru ca sindicatele engleze să poată ocupa locul ce le revine de drept în primele rînduri ale luptătorilor pentru pace, progres social și socialism".

Al treilea studiu din această grupă este semnat de E. M. S. Nambudiripad — membru în Comitetul Central Executiv al Partidului Comunist al Indiei — și se intitulează *Partidul Comunist și problema agrară din India* (nr. 5). În prima parte a articolului, autorul precizează poziția partidului în noua conjunctură politică a țării, arătînd că partidul comunist, fiind interesat în dezvoltarea patriei, recunoaște rezultatele pozitive obținute de India în condițiile independenței. În același timp partidul atrage atenția maselor populare, elementelor progresiste din cadrul partidului de guvernămînt că în cei 14 ani de la eliberare n-au fost îndeplinite promisiunile cu care liderii mișcării naționale s-au străduit să unească masele în lupta împotriva imperialismului. Datorită acestei situații, arată autorul, partidul comunist și-a propus să ajute poporul să lupte pentru ca pe de o parte să fie păstrate succesele obținute pînă în prezent, pe de altă parte, pentru a lichida cît mai repede neajunsurile ivite. Partidul ajută să se ducă

lupta împotriva înrăutăţirii condiţiilor de viaţă, pentru a nu permite transformarea libertăţii naţionale în „libertatea" pentru o şi mai accentuată exploatare a maselor populare. Dacă succesele obţinute de India se datoresc în primul rînd jertfelor aduse de masele populare în numele libertăţii naţionale, lipsurile se datoresc nu numai atacurilor burgheziei asupra poporului, ci şi marilor concesii ce ea le-a făcut imperialismului şi feudalismului.

În continuare, sînt analizate principalele prevederi ale constituţiei republicii adoptată la 26 ianuarie 1950, dovedindu-se prin cîteva exemple elocvente că ea garantează şi apără de fapt numai „drepturile" moşierilor şi capitaliştilor.

În a doua parte a studiului, autorul prezintă tabloul economic şi social al agriculturii Indiei, enunţă prevederile reformei iniţiată de guvernul central, demascînd caracterul ei de clasă, ineficacitatea ei cînd este lăsată să fie aplicată de moşieri şi aparatul birocratic al statului burghez.

Autorul îşi încheie articolul printr-un citat din rezoluţia politică a Congresului al VI-lea al P.C. al Indiei (aprilie 1961) care subliniază că : „Dezvoltarea economică a Indiei ca şi problema democraţiei indiene reclamă luarea de măsuri hotărîte pentru lichidarea tuturor rămăşiţelor feudalismului şi înfăptuirea reformei agrare în interesul ţărănimii ".

★

O deosebită atenţie este acordată studierii şi generalizării experienţei activităţii depuse de P.C.U.S. în diverse domenii de activitate, în diferite perioade istorice. Aşa, de exemplu, dacă pînă acum s-au scris materiale ce tratau în special din punct de vedere militar eroismul poporului sovietic în perioada războiului de apărare a patriei, în revista prezentată sînt inserate două articole ce studiază în mod amănunţit activitatea organizaţiilor de partid în perioadele de apărare ale Moscovei şi Odesei — A. B. Gromov : *Organizaţia de partid a Moscovei în perioada apărării capitalei* (nr. 3) ; P. N. Ivanov : *Organizaţia de partid a Odesei în perioada apărării oraşului* (nr. 4). În nr. 1 al revistei este inserat studiul semnat de S. P. Kneazev, care studiază activitatea depusă de *Comuniştii Leningradului în lupta pentru reconstrucţia oraşului* (1944 1945).

Cu ocazia împlinirii a 20 de ani de la invadarea patriei sovietice de către bandele fascismului german, G. A. Deborin, C. F. Zastavenko şi B. S. Telpuhovski semnează articolul *Învăţămintele istoriei* (nr. 3). După ce scot în relief ţelurile mîrşave ale fascismului german şi trec în revistă importantele etape ale războiului, folosindu-se de faptele cele mai elocvente, autorii articolului demască încercările istoriografiei imperialiste de a minimaliza rolul determinant al Uniunii Sovietice în obţinerea victoriei, aportul popoarelor iubitoare de libertate în cadrul coaliţiei antifasciste.

Desfăşurarea evenimentelor postbelice dovedeşte că cercurile reacţionare din ţările capitaliste nu vor să ţină seama de învăţămintele războiului precedent, că se străduiesc să ducă aceeaşi politică falimentară îndreptată împotriva libertăţii popoarelor, împotriva socialismului.

★

În toate rubricile revistei sînt publicate numeroase alte materiale extrem de importante pentru cunoaşterea şi studierea istoriei P.C.U.S. şi a mişcării comuniste şi muncitoreşti internaţionale. De exemplu la rubrica „Comunicări" sînt inserate articole ca cele semnate de : P. O. Mincev, *Întărirea ideologică şi organizatorică a partidelor comuniste şi muncitoreşti din ţările socialiste ale Europei*, I. M. Dajina, *Despre presa ilegală bolşevică în anii primului război mondial*, V. I. Starţev şi O. I. Skaratan, *Organizaţiile de partid în fruntea mişcării brigăzilor muncii comuniste* etc. La rubrica „Răspunsuri la întrebări", L. V. Sirikov semnează articolul *Acordul temporar al social-democraţilor ruşi cu liberalii burghezi*. Rubrica „Lecţii şi consultaţii" inserează comunicarea lui I. P. Lavreţki : *Mişcarea muncitorească catolică şi politica partidelor comuniste*.

V. Tănăsescu

„Zeitschrift für Geschichtswissenschaft",

Rütten & Loening, Berlin, nr. 1—8, an. IX (1961).

Cele opt numere apărute în cursul anului 1961 din revista istoricilor marxişti germani cuprind, ca şi în anii trecuţi, un bogat material de studii, dări de seamă, recenzii, note şi însemnări bibliografice, îmbrăţişînd aspecte ale mişcării muncitoreşti, combaterea revizionismului şi a ideologiei burgheze în domeniul istoriei, probleme de istorie veche, medie, modernă şi contemporană, metodologie etc.

Referitor la activitatea clasicilor marxism-leninismului, semnalăm în primul rînd articolul lui K. Obermann despre *Activitatea lui F. Engels în primăvara şi vara anului 1848* (nr. 2, p. 28—47). Este vorba de lupta lui K. Marx şi F. Engels în anul revoluţionar 1848 pentru o Germanie unificată pe baze democratice. În martie 1848, cînd revoluţia cîştiga din zi în zi mai mult teren în Germania, F. Engels îşi continua activitatea revoluţionară la Bruxelles, concentrîndu-şi atenţia asupra regiunii Rhinului şi Westfaliei, iar K. Marx pleacă la Paris unde pune bazele asociaţiilor revoluţionare „Uniunea comuniştilor" şi „Clubul lucrătorilor germani". Victoria revoluţiei la Berlin umple de entuziasm pe toţi militanţii: poetul G. Herwegh şi redactorul Bornstedt întemeiază „Societatea democratică germană", E. Cabet este invitat să popularizeze prin gazeta „Populaire" ideea ajutorării revoluţionarilor germani cu îmbrăcăminte, bani şi arme. În ciuda măsurilor de reprimare a mişcării revoluţionare, luate de liberalii germani în numele „ordinii", F. Engels propune cu ocazia întoarcerii lucrătorilor germani din Franţa, „întemeierea unui club comunist german, în care să pregătim pe muncitori... pentru ca întorcîndu-se în patrie să lucreze pentru mişcare".

Spre sfîrşitul lui martie 1848, sînt elaborate cele 17 teze ce vor constitui linia politică a clasei muncitoare din Germania şi, în general, a maselor în vederea unificării celor 38 de state germane pe o bază democrat-revoluţionară, republicană. Sosirea lui Marx şi Engels la Köln a avut drept urmare apariţia publicaţiei „Neue Rheinische Zeitung", care a jucat un rol însemnat în orientarea ideologică a „aripii stîngi" a mişcării, aripă ce avea să-şi dovedească din plin capacitatea în evenimentele din toamna aceluiaşi an.

În *Uniunea Comuniştilor şi încercarea de centralizare a sindicatelor lucrătorilor germani în aprilie şi mai 1848* (nr. 3, p. 577—614), W. Schmidt ne prezintă strădania lui Marx şi Engels de a face din „Uniunea comuniştilor" o organizaţie centrală a muncitorilor din Germania. Organizînd mişcarea muncitorească pe baza celor 17 teze şi a *Manifestului comunist*, întemeietorii socialismului ştiinţific îşi propuneau să scoată clasa muncitoare de sub influenţa ideologiei burgheze şi mic-burgheze, să-i dea un profil politic propriu şi să realizeze unitatea ei pe scară naţională.

În legătură cu istoria mişcării muncitoreşti, articolul *P.S.U.G. şi-a dat examenul său istoric* (nr. 2, p. 303—332), purtînd semnătura tovarăşului Otto Grottewohl, aduce o contribuţie însemnată la studierea unităţii de acţiune a clasei muncitoare germane. „Prin crearea P.S.U.G. — precizează autorul—lupta revoluţionară a clasei muncitoare din Germania s-a ridicat pe o treaptă nouă, calitativ superioară, a însemnat victoria istorică a marxism-leninismului în mişcarea muncitorească din Germania". Zdrobind manevrele oportuniştilor şi ale scizioniştilor, clasa muncitoare germană s-a pronunţat cu tărie pentru unitatea de acţiune. O platformă comună de cinci puncte a fost stabilită încă de la 19 iulie 1945, iar Conferinţele C.C. al P.C.G. şi P.S.G. din acelaşi an au însemnat un important pas înainte în acţiunea de unificare care a fost desăvîrşită în februarie 1946. Chemarea lui W. Pieck: „Fraţilor, mînă în mînă!" a devenit astfel o

realitate şi ea stă la baza primului stat german al muncitorilor şi ţăranilor.

Un interes deosebit îl prezintă tezele Biroului Politic al C.C. al P.S.U.G. cu prilejul celei de a XV-a aniversări a unificării P.C.G. şi P. S. G., prezentate sub titlul *Crearea P.S.U.G. — victorie istorică a marxism-leninismului* (nr. 2, p. 257—280). Unificarea celor două partide constituie o strălucită aplicare a teoriei leniniste în ceea ce priveşte realizarea unităţii clasei muncitoare. În document, se subliniază că „în cei cincisprezece ani care au trecut, justeţea politicii P.S.U.G., fundată pe teoria marxist-leninistă, a fost pe de-a întregul confirmată. În aceşti ani, au avut loc însemnate schimbări ale raportului de forţe pe tărîm internaţional şi naţional: consolidarea sistemului mondial socialist, prăbuşirea totală a dominaţiei imperialiste în colonii, apariţia primului stat paşnic din istoria Germaniei şi construirea socialismului în R.D.G. Istoria partidului nostru constituie o chezăşie că pacea va triumfa asupra războiului şi că socialismul va învinge în întreaga Germanie" (p. 280).

S. Thomas analizează într-un vast studiu *Rolul unităţii de acţiune dintre P.C.G. şi P.S.G. în începerea revoluţiei democratice antifasciste şi în lichidarea urmărilor războiului la Berlin* (*iunie — decembrie 1945*), (nr. 2, p. 373—404). Unitatea de acţiune dintre cele două partide, stabilită la 19 iunie 1945, a avut ca principal obiectiv în primul rînd rezolvarea sarcinilor multiple şi deosebit de acute ce stăteau în faţa Berlinului eliberat: curăţirea tuturor organelor politice şi întreprinderilor de elementele fasciste şi militariste, reorganizarea producţiei şi a transporturilor pe baza autoadministrării muncitoreşti, strîngerea rapidă şi fără pierderi a recoltei, înfăptuirea şi consolidarea reformei agrare, înlăturarea deficienţelor în aprovizionare, a mizeriei, şomajului şi lipsei de locuinţe, în sfîrşit, înfăptuirea reformei învăţămîntului.

În cadrul acţiunii de defascizare au fost înlăturaţi pînă la 23 iulie un număr de 25 740 foşti nazişti. Preluarea de către stat a o serie de întreprinderi particulare a fost de un real ajutor în opera de refacere a economiei. La sfîrşitul lunii iulie se aflau în funcţiune doar 600 de întreprinderi, faţă de 40 000 în 1938; în septembrie însă numărul lor a ajuns la 3 109, în octombrie la 3 437, iar la sfîrşitul anului la 5 000. Au fost luate măsuri împotriva actelor de sabotaj săvîrşite de monopoluri şi concerne (A.E.G., Osram, Siemens) şi de gruparea „Reichsgrupp Industrie", alcătuită din 60 de industriaşi pronazişti. „Cele petrecute în Berlin pînă la sfîrşitul anului 1945 subliniază autorul în încheiere — constituie o dovadă cît se poate de grăitoare că clasa muncitoare, acţionînd unită, este în stare să preia singură şi în cele mai bune condiţii puterea şi răspunderea în stat" (p. 404).

H. Mattern, în *P.S.U.G. — forţa conducătoare în activitatea noastră* (nr. 2, p. 333—356), analizează un interesant aspect teoretic al problemei şi anume unitatea de acţiune a clasei muncitoare din Germania ca necesitate legică a istoriei, în lumina tezelor clasicilor marxism-leninismului şi a Declaraţiei Consfătuirii partidelor comuniste şi muncitoreşti de la Moscova.

Lupta clasei muncitoare condusă de către P.S.U.G. pentru sporirea rentabilităţii întreprinderilor socialiste în 1955 şi pentru îndeplinirea cu succes a primului plan cincinal (nr. 7, p. 1509—1537) este analizată de W. Horn în cuprinzătorul său studiu. În 1954 „anul marei iniţiative" — economia Republicii Democrate Germane cunoaşte un nou avînt datorită sprijinului acordat de U.R.S.S. şi de ţările de democraţie populară. Cea de-a XXI-a Plenară a C.C. al P.S.U.G. (din 12—14 noiembrie 1954) a hotărît trecerea la rentabilizarea întreprinderilor, lansînd lozinca: „Cum vom lucra astăzi, aşa vom trăi mîine". Pentru a se stabili cele mai bune metode de lucru, au fost înfiinţate comisii de activişti aleşi din întreprinderile fruntaşe. S-au iniţiat întreceri socialiste de la om la om, de la brigadă la brigadă, o mişcare de masă pentru renunţarea la ajutorul de stat, precum şi o serie de conferinţe pe teme eco-

nomice. Cea de a XXI-a Plenară a C.C. al P.S.U.G. a avut de asemenea însemnătate și în lupta împotriva militarismului vest-german. Hotărîrile Plenarei a XXIV-a și a XXV a a C.C. al P.S.U G. au cuprins și ele o serie de măsuri referitoare la întărirea mai departe a R.D.G., ca răspuns la includerea statului de la Bonn în N.A.T.O.

Jiri Kòralka, într-un articol intitulat *Cu privire la începuturile mișcării muncitorești socialiste din Cehoslovacia* (nr. 1, p. 111—143), prezintă o amplă bibliografie referitoare la dezvoltarea economico-socială, la formarea clasei muncitoare, însemnătatea mișcării muncitorești, precum și la constituirea ideologiei și a partidului clasei muncitoare din această țară.

În privința criticii istoriografiei burgheze, se remarcă în primul rînd articolul lui E. Engelmann, *Teoria continuității în cercetările privind istoria municipală din Germania occidentală* (nr. 3, p. 628—644), în care se face o analiză de pe pozițiile materialismului istoric a lucrării unor istorici vest-germani care, propunîndu-și să „dezvolte metodele de cercetare și să le adapteze diferitelor probleme", pornesc, în timp, de la orașul antic la mișcările comunale din sec. al XII—XIII-lea, iar în spațiu de la orașele spaniole și ale Franței de apus pînă la cele ale Mării Baltice și Europei răsăritene.

Combătînd părerea acestor istorici că „nu numai populația orașului și întinderea ei în spațiu" s-au menținut, „ci și diferențierea ei variată", autorul arată că dezvoltarea aceasta este rezultatul unui proces mai profund de transformare revoluționară a tuturor relațiilor de producție. Între orașul antic, legat încă de viața agrară, și orașul medieval este o deosebire de esență ; ca atare, trecerea de la o formă la alta de așezare urbană a însemnat un salt calitativ, fapt ce se vede și în dezvoltarea orașului bizantin, deși aici procesul de transformare a fost mai îndelungat [1].

„Dispariția orașului antic — precizează E. Engelmann a fost o premisă necesară pentru apariția orașului feudal. Orașul feudal a apărut ca rezultat al dezvoltării noilor forțe de producție, provenite de la țară. Dezvoltarea sa integrală, orașul medieval și-a găsit-o în toate țările Europei apusene în comună, a cărei vitalitate a fost hotărîtă în mare măsură de însemnătatea economică a respectivului oraș. Atît la trecerea de la antichitate la evul mediu, cît și în cursul întregului ev mediu a stat dezvoltarea forțelor de producție în luptă cu forțele sociale antagoniste. Decăderea feudalismului și ridicarea comunelor este rezultatul unei înverșunate lupte de clasă. În această transformare revoluționară, masele populare asigură victoria forțelor de producție, care merg înainte. Acțiunea lor constituie o discontinuitate prin aceea că înlătură vechile relații sociale care și-au trăit traiul și frînează dezvoltarea forțelor de producție. În aceeași măsură însă masele populare ajută să se desfășoare și o reală continuitate istorică, prin aceea că se îngrijesc ca în cadrul acestei lungi și înverșunate lupte să se dezvolte forțele de producție și experiența dobîndită în producție, să nu se irosească moștenirea tehnico-economică și culturală, ci să fie păstrată de omenire și îmbogățită mai departe. Pretutindeni, orașele medievale au însemnat un pas înainte față de antichitate. Istoriografia marxistă referitoare la orașe privește, ca atare, formarea și emanciparea orașului medieval ca pe un proces ce constă

[1] Cf. E.E. Lipșiț, *Contribuții la problema orașului în Bizanț în secolele VIII—IX*, în „Vizantiskii vremennik", VI, 1953, p. 113—131 ; M. I. Siuziumov, *Relațiile de producție în orașul bizantin-emporium din perioada genezei feudalismului*, Sverdlovsk, 1953 ; E.E. Lipșiț, *Prăbușirea orînduirii sclavagiste și începuturile feudalismului în Bizanț*, în „Anal. rom. sov.", Istorie, nr. 2, 1956, p. 142—149 ; *Problema căderii orînduirii sclavagiste (rezultatele discuției)*, în „Anal. rom. sov." Istorie, 1956, nr. 3, p. 113—124. În legătură cu situația diferită a orașului în Bizanț, față de Occident, vezi și K. M. Setton, *On the importance of land tenure and agrarian taxation in the Byzantine empire from the fourth century of the fourth crusade*, în „American journal of philology", LXXIV, nr. 3.

într-o unitate dialectică a discontinuității și continuității. În cadrul său, transformările cantitative duc în mod revoluționar la transformări calitative. Procesul istoric apare deci ca necesar și legic" (p. 643 644).

Desigur, problema este prezentată sub principalul ei aspect — continuitatea forțelor de producție și discontinuitatea relațiilor de producție — însă procesul dialectic îmbracă aspecte mult mai variate, putîndu-se vorbi, de pildă, și de o continuitate a formei (concretizată în tipul de așezare, populație, instituții etc. și care sta la baza erorilor de raționament combătute mai sus) și de o discontinuitate a conținutului[1].

Cu privire la „un nou punct de vedere" referitor la istoria agrară de dincolo de Elba (nr. 4, p. 864—875), G. Heitz supune unei serioase critici lucrarea istoricului vest-german Henning Graf von Borcke Stargordt[2] consacrată particularităților dezvoltării istoriei agrare în regiunile de la răsărit de Elba. Urmărind problema agrară în sec. al XIX-lea și XX-lea, acest istoric, fără a aduce nimic nou nici ca interpretare nici ca material, se limitează de fapt la a reproduce o serie de teze mai vechi ale lui G. F. Knapp[3] și Th. v. d. Golz[4].

Ocupîndu-se de *Fascismul și rezistența: falsificare și realitate. Analiza concepțiilor istoricilor vest-germani Hans Rothfels și Walter Hofer* (nr. 8, p. 1847—1860) H. Laschitza combate lucrările lui H. Rothfels[5] și M. Hofer[6], care acoperind rolul monopolurilor în promovarea și susținerea regimului hitlerist, se mărginesc în a-l prezenta pe acesta doar ca o domnie a „forței întunericului" și „un atac de flanc dat prin surprindere". Interesantă este caracterizarea făcută de Laschitza rezistenței antifasciste germane: „Lupta rezistenței antifasciste în Germania este lupta muncitorilor, țăranilor și intelectualilor germani, precum și a altor forțe democrate-antifasciste din sînul burgheziei, pornită din răspunderea politică a clasei muncitoare pentru viitorul națiunii și din conștiința datoriei patriotice împotriva regimului lui Hitler, pentru pace, libertate și prietenie cu toate popoarele și pentru făurirea unei Germanii cu adevărat democrate" (p. 1854). Lupta aceasta constituie o parte integrantă a luptei popoarelor împotriva hitlerismului. Critica făcută de Rothfels guvernelor occidentale că de-abia după conferința de la Casablanca în iunie 1943 au realizat o unificare a forțelor, este îndreptățită, însă el scapă din vedere faptul că popoarele cu mult înainte și-au dat mîna împotriva hitlerismului. Un ajutor însemnat a primit lupta aceasta a forțelor patriotice germane din partea U.R.S.S., care, prin loviturile militare zdrobitoare date hitleriștilor, a grăbit sfîrșitul odiosului lor regim.

În legătură cu istoria medievală, B. Töpfer, în *Începuturile lui Treuga Dei în nordul Franței* (nr. 4, p. 876—893) face o analiză amplă a acestei instituții, în a cărei dezvoltare distinge două sensuri: 1. o *pax* ivită aproximativ în jurul anului 990, cuprinzînd o înțelegere relativă la anumite persoane, locuri și obiecte și care mai cu seamă în deceniul patru al sec. al XI-lea ducea în mod real la o deplină pace internă; 2. în preajma anului 1040 Treuga Dei își găsește în Franța o aplicație generală, sub forma unei păci interne absolute, cel puțin pentru un timp limitat.

---

[1] Cf. și O. O. Iahot, *Negația și succesiunea în dezvoltarea istorică*, în „Probleme de filozofie", 1961, p. 161—173; V. M. Kaganov, *Unitatea dintre continuitate și discontinuitate în procesul dezvoltării*, în „Anal. rom.-sov. filozofie", 1955, p. 39—53.

[2] *Die Agrarverfassung Hinterpommerans im 18. und 19. Jahrhunderts*, în *Baltische Studien*, 1957.

[3] *Die Bauernbefreiung und der Landarbeiter in den ältesten Teilen Preussens*, 2 vol., 1887.

[4] *Geschichte der deutschen Landwirtschaft*, 1903.

[5] *Die deutsche Opposition gegen Hitler*, Frankfurt a. M. — Hamburg, 1958.

[6] *Der Nationalsocialismus*, Frankfurt a. M. — Hamburg, 1960.

Împingînd cercetarea pe o treaptă superioară față de studiile anterioare[1], articolul abordează instituția în toată complexitatea ei, subliniind faptul că în cele mai multe cazuri ea servea ca un răgaz pentru regalitate de a-și organiza forțele.

În *D. E. Jablonski și epoca timpurie a luminilor la Berlin* (nr. 4, p. 819 863), E. Winter prezintă multilaterala activitate a eruditului orientalist și slavist german din sec. al XVII-lea, ajuns președinte al Academiei din Berlin, remarcabil organizator al muncii științifice. Orientarea sa, opusă lui A. H. Frenke și pietismului pe atunci la modă, îl situează pe Jablonski ca gînditor al burgheziei luministe între Leibniz și Chr. Wolff.

Problema dezvoltării agrare la răsărit de Elba și a celei de a doua iobăgii este reluată de R. Berthold în *Deposedarea țăranilor de către feudali în istoriografia occidentală* (nr. 4, p. 1298—1320). Combătînd poziția istoricilor vest-germani de interpretare a fenomenului pe bază de rasă și colonizare, autorul indică și cîteva din sarcinile cercetărilor viitoare; dacă Mecklenbergul a fost îndeajuns studiat, mai este încă mult de făcut cu privire la Brandenburg și în general pentru restul teritoriului de la răsărit de Elba.

În studiul *Dominația suedeză asupra Mării Baltice și schimbările în proprietatea funciară din Pomerania interioară* (nr. 1, p. 75 110), Jan Peters analizează politica dusă în sec. al XVII-lea de nobilimea suedeză și de rege în vederea consolidării pozițiilor lor în acest ținut german prin achiziționarea de proprietăți funciare.

Un interes deosebit îl prezintă articolul lui P. Hoffman referitor la *Locul lui Lomonosov în istoriografia rusă din sec. al XVIII-lea* (VII, p. 1554 1565), scris cu prilejul împlinirii a 250 de ani de la nașterea marelui om de știință rus. Obiectul studiului îl formează analiza concepției istorice cuprinsă în lucrările *Istoria vechei Rusii* și *Scurtă cronică a Rusiei*. Concluzia la care ajunge autorul este următoarea: „...Cu Lomonosov începe o nouă etapă în istoriografia rusă. De la Lomonosov istoricii s-au străduit într-o măsură din ce în ce mai mare să dea relatări mai ample, trecînd de la simpla descriere a faptelor la o interpretare ce nu se mărginea doar la remarci într-o măsură mai mare sau mai mică asupra datelor furnizate de izvoare... Contemporanii lui Lomonosov, cu o eficacitate mai mare sau mai mică, au folosit în întregime lucrările sale, însă în prima jumătate a secolului al XIX-lea ele au fost date uitării. În știința istorică a mai fost promovată încă cercetarea de amănunt. Numai după ce, în decursul timpului, a fost adunat un material mai cuprinzător decît cel pe care l-a avut la îndemînă Lomonosov, a putut fi valorificată moștenirea sa" (p. 1564).

În domeniul istoriei moderne, S. Safrnov se ocupă de personalitatea lui *François Boissel — iacobin și comunist* (nr. 1, p. 48—74) care a trăit între anii 1728—1807. „Ideile social-politice ale lui Boissel — arată autorul — constituie o verigă ce unește tradițiile comuniste ale perioadei prerevoluționare cu comunismul lui Babeuf și al adepților săi, încheind vechiul socialism și comunism francez din sec. al XVIII-lea și întinzînd o punte de legătură spre comunismul revoluționar al sec. al XIX-lea" (p. 74).

În articolul *Ludwig Börne și „regalitatea din iulie" în Franța* (nr. 6, p. 1278 1297), H. Bock prezintă opiniile cunoscutului critic, publicist și scriitor politic progresist, primul dintre mînuitorii de condei din Germania care a văzut în regimul instaurat în Franța în iulie 1830 o „guvernare a burgheziei financiare". Încă din acea perioadă, el și-a dat seama că burghezia liberală a pornit pe o cale

[1] G. Molinié, *L'organisation judicière, militaire et financière des associations de la paix : étude sur la Paix et la Trêve de Dieu dans le Midi et le centre de la France*, Toulouse, 1912; H. Pentout, *La trêve de Dieu en Normandie*, în „Mem. Acad. mat. des sciences artes et belles-lettres de Caen", N. S., t. VI, 1931; de Bouard, *Sur les origines* de la Trêve de Dieu en Normandie, în „Anal. de Normandie", 1959, 9; R. Bonnaud-Delmare, *Les institutions de paix dans la province ecclésiastique de Reims au XIe siècle*, în „Bull. phil. et hist. de Comité des travaux hist. et. scient." Paris, 1955 56.

antidemocratică, iar în *Scrisori din Paris* se străduieşte să demonstreze că monarhia, ca formă de guvernămînt, este incompatibilă cu libertăţile democratice şi ca atare recomandă germanilor să instaureze republica.

Pe baza unor însemnări inedite, E. Winter ne prezintă *O importantă conversaţie dintre ţarul Nicolae I şi Metternich de Anul nou 1846* (nr. 8, p. 1861—1870). Subliniind caracterul reacţionar al înţelegerii realizate cu această ocazie, autorul arată şi sprijinul din partea papalităţii pe care contau aceşti campioni ai feudalismului european în stăvilirea revoluţiei ce se apropia.

Politicii reacţionare, de lichidare a libertăţilor democratice, dusă de guvernanţii germani la sfîrşitul secolului trecut şi începutul secolului nostru îi sînt consacrate două însemnate articole : *Imperialismul german şi alegerile pentru Reichstag din 1907* (nr. 3, p. 538—576), semnat de D. Friecke şi, *Cu privire la dezvoltarea şi rolul antisemitismului în Germania în perioada 1871—1914* (nr. 7, p. 1592—1596), avînd ca autori pe H. Schleier şi G. Seeber. În primul articol este vorba despre alegerile parlamentare din 1907 — aşa-numitele „alegeri hotentote" — care ocupă un loc aparte în istoria Germaniei din preajma primului război mondial, prin amploarea luată de şovinismul micii burghezii germane pe tema expansiunii în Africa de sud, expansiune ce era prezentată ca o „problemă vitală", o „chestiune a poporului german". Aceste alegeri au constituit — după cum a arătat şi Roza Luxemburg — „o etapă aparte pe drumul antinaţional al imperialismului şi militarismului german", „un preludiu la 4 august 1914", „o provocare nu numai la adresa clasei muncitoare germane, ci şi a celorlalte state capitaliste, un pumn ridicat asupra nimănui în special, însă împotriva tuturor în general". În cel de-al doilea articol se arată că antisemitismul din Germania epocii preimperialiste servea ca o diversiune în special iunkerilor şi cercurilor conservatoare „în lupta pentru apărarea poziţiilor lor economice şi politice, pentru întărirea statului autoritar militarist, împotriva tuturor tendinţelor democratice şi liberale" (p. 1592). În epoca imperialistă, antisemitismul începe a fi folosit îndeosebi de capitalul monopolist pentru a abate atenţia maselor de la adevăratele cauze ale crizelor economice ce s-au abătut asupra Germaniei în anii 1873—1875, 1879—1884 şi la sfîrşitul secolului trecut. În ultima parte a articolului se arată rădăcinile tezelor antisemite, cu pronunţat iz rasist, promovate în acea perioadă de Stroecker, Treitsche şi Gobineau.

Uneltirile imperialismului german pentru acapararea de noi colonii la sfîrşitul sec. al XIX-lea sînt prezentate de H. Drechsler în articolul *Strădaniile Germaniei pentru încheierea tratatului germano-englez din 1898 referitor la coloniile portugheze* (nr. 7, p. 1619 1631), tratat prin care Germania spera să realizeze în sudul Angolei o punte de legătură între Africa germană de sud-vest şi Kamerun, mai mult chiar, să închegheze o „Mittelafrika".

Dintre materialele de istorie contemporană semnalăm în primul rînd articolul lui V. A. Varga, *Retragerea armatei germane din Romînia la sfîrşitul anului 1918* (nr. 5, p. 1014—1039), în care este analizată situaţia ţării noastre în timpul ocupaţiei germane din primul război mondial, poziţia trădătoare a lui Marghiloman, nemulţumirea maselor populare, precum şi represiunile colective ale ocupanţilor, în octombrie 1918, într-o serie de localităţi[1].

În articol se arată doar cîteva din principalele acţiuni împotriva ocupanţilor ; la acestea s-ar mai putea adăuga greva muncitorilor din diferite întreprinderi, starea revoluţionară din ţară şi grăbirea retragerii germanilor de teama unei ridicări generale a maselor[2].

---

[1] Vezi „Studii", nr. 4, an. XIV (1961), p. 873—896.

[2] Cf. *Lecţii în ajutorul celor care studiază istoria P.M.R.*, Buc., Ed. politică, 1960; Fl. Dragne, *Momente din activitatea desfăşurată la sate de militanţii aripii revoluţionare a mişcării muncitoreşti în frunte cu*

Politicii externe de pace a statului sovietic după primul război mondial îi sînt consacrate două studii de specialitate: W. Ruge, *Cu privire la problemele și la geneza Tratatului de la Berlin, din 1926* (nr. 6, p. 809—848), și H. Stoecker și G. Rosenfeld, *Propunerile facute de Uniunea Sovietică cu privire la dezarmarea generală și totală în 1927/28* (nr. 1, p. 13—27). Primul articol cuprinde o amplă analiză a contradicțiilor și aspectelor tratatului sovieto-german de prietenie și neutralitate de la 24 aprilie 1926, care a constituit un succes al diplomației sovietice în lupta pentru pace, împotriva planurilor războinice ale imperialiștilor și ale prevederilor antisovietice ale pactului de la Locarno. Cel de-al doilea studiu prezintă propunerile făcute de delegația sovietică la 30 decembrie 1927 la Geneva cu privire la dezarmarea generală și totală, propuneri care au stîrnit un val de furie în rîndurile reacțiunii internaționale cu atît mai mult cu cît ele găsiseră un larg răsunet în mase.

Sub titlul *Politica colonială a imperialismului german fascist (1933—1939)* (nr. 3, p. 513—537), H. Kühne analizează manifestările ideologice prin care guvernanții fasciști au încercat să sprijine falsa „problemă colonială" creată de ei în scopul reîmpărțirii pe baze imperialiste a lumii și inițiind pentru aceasta o puternică propagandă reacționară în rîndul maselor, studii și cercetări ample, publicații de specialitate, filme etc.

Politica externă a Marii Britanii în preajma celui de-al doilea război mondial formează obiectul unui vast studiu al lui A. Teichova, prezentat în două numere ale revistei (nr. 6, p. 1251—1277 și nr. 7, p. 1538—1553). Sînt analizate rînd pe rînd poziția Angliei în sistemul mondial imperialist, diversele ramuri ale economiei ei, strădania marii burghezii engleze de a sprijini pe Hitler cu scopul de a-l arunca asupra U.R.S.S., în sfîrșit lupta maselor de a impune guvernului englez o politică antifascistă, contrarie aranjamentelor de culise din preajma izbucnirii războiului.

În articolul *URSS și apărarea Cehoslovaciei împotriva agresiunii fasciste din 1938* (nr. 5, p. 1055—1071). Čestmir Amort se ocupă de ajutorul oferit popoarelor ceh și slovac de Uniunea Sovietică pentru rezistență împotriva agresiunii hitleriste, în special după „bîlciul fasciștilor germani" din 5—12 septembrie 1938, cînd s-a hotărît anexarea regiunii „sudeților". Conștient de ajutorul pe care îl putea da Armata Roșie, P.C. din Cehoslovacia a mobilizat masele pentru a se opune cu arma în mînă agresorilor; la o serie de posturi militare au fost chiar arborate laolaltă steaguri cehoslovace și sovietice. În urma acordului de la München, guvernul burghez cehoslovac cedează însă țara fără nici o împotrivire, deși U.R.S.S. era în măsură să-i garanteze integritatea.

Jeske Reinhold, în studiul *Anexiunea palatinatului polonez Silezia la Germania fascistă în timpul celui de al doilea război mondial* (nr. 5, p. 1072—1093), urmărește în amănunt exploatarea economică la care a fost supusă această provincie poloneză, căzută pradă hitleriștilor. Se arată rolul nefast avut în această acțiune de jaf organizat marile monopoluri și capitalul financiar și se demască planurile actuale ale faimosului Ostforschung, cu ajutorul căruia revanșarzii vest-germani încearcă să găsească temeiurile ideologice pentru noi agresiuni pe care le pun la cale în cadrul unui eventual război atomic.

E. Ragionieri, în articolul *Italia și atacul prin surprindere asupra U.R.S.S.* (nr. 4, p. 761—808), supune unei analize critice declarația de război a Italiei din 22 iunie 1941. În temeiul faimosului „pact de oțel", fasciștii italieni își propuneau, împreună cu hitleriștii, să ducă un „război paralel", preconizînd un marș „Roma-Moscova". Cîrdășia aceasta, pornită din dorința de a lua parte la prada comună, a primit însă o ripostă zdrobi-

---

grupurile comuniste (1917—1921), în *Studii și materiale de istorie contemporană*, vol. II, Buc., Ed. Academiei R.P.R., 1962, p. 10—11. Vezi și C. Bacalbașa, *Bucureștiul sub ocupația germană*, Buc., 1920.

toare din partea Armatei Roşii, soldîndu-se cu un lamentabil eşec.

Lupta eroică a poporului german, în frunte cu clasa muncitoare, împotriva planurilor războinice ale lui Hitler şi în general a fascismului este analizată de W. Bartel în articolul *Rezistenţa germană în timpul celui de al doilea război mondial* (nr. 5, p. 993—1013), Frontul antifascist era format din antifascişti, comunişti, social-democraţi, persoane fără de partid, clerici de diferite confesiuni. Dintre acţiunile duse împotriva regimului hitlerist sînt amintite : manifestul lui Heinz Kapelle din toamna anului 1939 adresat tineretului german, apariţia în noiembrie acelaşi an a publicaţiei „Berliner Volkszeitung", organizaţia ilegală „Brüderliche Zusammenarbeit der Kriegsgefangenen" care ajuta pe prizonierii de război ruşi şi grupul Schumann-Engert-Kresse din Leipzig, care lucra în comun cu „Comitetul internaţional antifascist". Format la 13 iulie 1943 la Krasnogorsk, Comitetul naţional „Germania Liberă" (NKFD) întocmeşte planul de construire a unei Germanii democratice, pe baza programului conferinţelor de partid de la Bruxelles (1935) şi Berna (1939), proiect cu totul opus faimosului „plan Morgenthau", fixat la conferinţa de la Quebec dintre Churchill şi Roosevelt şi care prevedea o Germanie divizată şi înapoiată.

Fărădelegile fasciştilor germani sînt analizate pe baza procesului Eichmann de către J. Kuczynski în articolul *Barbaria — expresia cea mai înaltă a dominaţiei monopolurilor în Germania* (nr. 7, p. 1484—1508), în care sînt demascaţi cei care au stat în spatele odiosului asasin : monopoliştii germani.

Situaţiei de după război din Germania îi sînt consacrate articolele : *Problemele şi sensul istoric al programului Ahlen al UCD vestgerman* (nr. 8, p. 1789—1824), de R. Bardsübner, în care se condamnă strădaniile Uniunii Creştin-Democrate vestgermane de a înhăma ţara la carul imperialismului agresiv şi al războiului atomic, şi *Reorganizarea socialistă a agriculturii în RDG* (nr. 2, p. 405—433), de O. Rühle, în care se dau o serie de date privind dezvoltarea bazei tehnico-materiale în această ţară, felul în care a fost folosită experienţa U.R.S.S., importanţa unificării politice şi situaţia ţărănimii muncitoare.

Dintre lucrările de m e t o d o l o g i e istorică, semnalăm în primul rînd contribuţia valoroasă a lui W. Berthold consacrată *Problemelor metodologice ale unei concepţii ştiinţifice asupra istoriei mondiale*, în care se expune — pornindu-se de la primele volume ale monumentalei *Istorii universale* apărute la Moscova — superioritatea metodologici şi periodizării sovietice faţă de cele ale istoricilor burghezi[1]. *Poziţia şi sarcinile ştiinţelor istorice auxiliare în istoriografie* sînt analizate de J. Sebànek într-un articol de specialitate (nr. 8, p. 1825—1835) în care se opreşte mai mult asupra diplomaticei şi paleografiei, M. Steinmetz, ocupîndu-se de *Sarcinile istoriografiei regionale în legătură cu elaborarea unei concepţii istorice naţionale* (nr. 8, p. 1735—1773), face o reuşită aplicare a dialecticei generalului şi particularului la studiul istoriei naţionale : „Există doar o singură istorie, în cazul nostru istoria Germaniei, care poate fi tratată din multiple puncte de vedere regionale, dar care rămîne în permanenţă şi în mod constant o istorie naţională, istoria poporului nostru în lupta sa pentru eliberarea naţională şi socială" (p. 1773).

Într-un articol consacrat *Tradiţiilor progresiste şi anacronismelor reacţionare în istoriografia germană* (nr. 8, p. 1774—1788), J. Streisand arată că dezvoltarea ştiinţei istorice germane cunoaşte în linii mari şase perioade mai însemnate : 1) istoriografia evului mediu pînă la revoluţia burgheză timpurie din sec. al XVI-lea : 2) de la revoluţia burgheză timpurie pînă la revoluţia franceză din 1789 ; 3) de la revoluţia franceză pînă la revoluţia de la 1848/49 ; 4) de la revoluţia din 1848/49 pînă la Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie ; 5) de la Marea Revoluţie Socialistă din

---

[1] Vezi şi E. M. Jukov, *Despre principiile scrierii „Istoriei universale"*, în *Critica unor aspecte ale istoriografiei burgheze*, Buc., 1959, p. 191—200.

Octombrie pînă la eliberarea Germaniei de fascism: 6) de la eliberarea Germaniei pînă azi. Pornindu-se de la biografia lui Carol cel Mare a lui Einhard (830—836) se ajunge pînă la sarcinile istoriografiei germane trasate de hotărîrea Biroului Politic al C.C. al P.S.U.G. referitoare la *Îmbunătățirea cercetării și studierii istoriei în R.D.G.* din 1955. „Tradițiile pozitive ale istoriografiei noastre — precizează autorul — sînt strîns legate de lupta poporului german pentru o cale democratică a națiunii germane, o luptă a cărei forță conducătoare trebuia să fie și a fost pînă la urmă clasa muncitoare a cărei puternică bază este astăzi Republica Democrată Germană" (p. 1775).

Cele opt numere apărute în 1961 ale revistei istoricilor marxiști germani au reușit astfel, ca și în anii precedenți, să pună la dispoziția cititorilor un material ce se impune printr-un înalt nivel științific și ideologic, prin bogăția și varietatea sa.

L. P. Marcu

„Kwartalnik historyczny" *(Revistă trimestrială de istorie)*

Ed. științifică de stat, Varșovia, nr. 1—4, LXVIII (1961).

În coloanele celor patru numere ale revistei Institutului de istorie al Academiei Polone de Științe apărute în anul 1961 se reflectă rezultatele cele mai de seamă ale activității depuse de istoricii polonezi în cursul primului an al manifestațiilor consacrate Mileniului statului polon.

Primul dintre cei șase ani dedicați sărbătoririi Mileniului polonez a început cu dezbaterile plenare de la 20 februarie 1960 ale Comitetului Național al Frontului Unității Poporului la care A. Zawadzki, președintele Frontului, a prezentat un referat asupra principalelor sarcini ale Frontului în ajunul aniversării acestui eveniment. Plenara a trasat sarcinile Frontului pentru primul an al aniversării Mileniului, între care sarcina de a se scoate în evidență momentele cele mai glorioase ale istoriei patriei, aportul poporului polonez la luptele sociale și de eliberare din diferitele țări ale lumii și la tezaurul culturii umane, toate acestea constituind un important factor de stimulare a societății poloneze la o muncă și mai susținută pentru înflorirea economiei socialiste poloneze în viitor.

Comitetul aniversării Mileniului a condus lucrările de pregătire și activitatea științifică dedicată acestui eveniment cu ajutorul a șapte comisii, și anume comisia arheologică, comisia pentru aniversarea bătăliei de la Grünwald, comisia istorică, comisia pentru organizarea de expoziții, comisia de popularizare, comisia de coordonare a inițiativelor locale și comisia de editare.

Comisia arheologică și-a propus să intensifice cercetările asupra începuturilor statului polon, asupra primelor lui forme de organizare și asupra culturii materiale a Poloniei în ansamblul culturilor slave și al legăturilor Poloniei cu alte țări. Comisia a considerat ca deosebit de importantă dezvoltarea cercetărilor asupra teritoriilor apusene ale R.P. Polone. Rezultatele cercetărilor arheologice vor fi prezentate în sesiuni și conferințe științifice, iar încoronarea lor va fi congresul internațional de arheologie slavă, convocat la Varșovia în anul 1965. Ca rezultat al acestor cercetări vor apare opere de sinteză ca: *Preistoria Poloniei, Istoria culturii Poloniei prefeudale, Polonia în epoca feudală,* precum și ediții de izvoare și monografii consacrate diferitelor regiuni, istoriei mijloacelor de producție și istoriei meșteșugurilor. Unele dintre operele de sinteză mai importante vor fi traduse în limbi străine. Se vor organiza și expoziții; prima dintre acestea a și fost deschisă la Varșovia în iunie 1960 sub titlul: *Începuturile statului polon. Istoria societăților de pe teritoriile poloneze*

din cele mai vechi timpuri pînă în secolul al XIII-lea. În 1963 se va deschide la Poznan expoziţia *Începuturile statului polon şi ale culturii lui.*

Comisia pentru aniversarea bătăliei de la Grünwald a popularizat aniversarea memorabilei lupte din anul 1410 dintre poloni şi cavalerii teutoni. În cadrul acestei aniversări a apărut ediţia a doua a lucrării *Marele război cu Ordinul teutonic* de M. Kuczyński, precum şi broşura de popularizare *Grünwald 1410—1960.* A mai apărut apoi o antologie cu titlul *Grünwald — 550 ani de mîndrie. Adevăr — tradiţie — legendă,* precum şi studiul lui M. Biskup *Din cercetările asupra „Marelui Război" cu Ordinul teutonic* publicat în „Kwartalnik historyczny", nr. 3, 1959. A apărut apoi albumul *Grünwald* şi o ediţie comemorativă a *Cavalerilor teutoni* de H. Sienkiewicz. La 6 iulie 1960 s-a deschis pe cîmpul luptei de la Grünwald un muzeu. La turnarea filmului „Cavalerii teutoni" au fost consultaţi şi istoricii polonezi.

Comisia istorică a elaborat un plan de cercetări ştiinţifice pe colective asupra istoriei culturii polone, asupra istoriei teritoriilor apusene ale R.P. Polone, asupra perioadei redobîndirii independenţei de stat (1918) şi asupra istoriei clasei muncitoare. Au fost organizate cîteva sesiuni ştiinţifice în vederea analizei rezultatelor acestor cercetări. La sfîrşitul lunii iunie 1960 a avut loc la Varşovia o conferinţă ştiinţifică pe ţară dedicată începuturilor statului polon. Rezultatele şi darea de seamă au fost publicate în „Kwartalnik historyczny" nr. 4, 1960. La începutul lunii septembrie 1960 a avut loc la Szczecin o conferinţă internaţională consacrată cercetărilor asupra literaturii. Comisia a elaborat apoi un plan de publicaţii, care urmează să fie realizat în perioada de şase ani a sărbătoririi Mileniului. Primul loc între aceste publicaţii este rezervat Tratatului de istorie a Poloniei (*Historia Polski*) elaborat de Institutul de istorie al Academiei Polone de Ştiinţe şi care va fi terminat tot în anii aniversării Mileniului. S-a trecut apoi la întocmirea unei sinteze privind istoria ştiinţelor polone. Pe lîngă acestea, s-a pregătit pentru tipar primul volum al *Documentelor referitoare la istoria clasei muncitoare din Polonia,* precum şi materiale privind istoria luptelor polone de eliberare. În 1961 a apărut primul volum al *Dicţionarului de antichităţi slave,* proiectat în patru volume, pentru sec. al X-lea şi al XI-lea. A fost pregătit şi *Atlasul lingvistic* şi s-a cules material pentru *Dicţionarul istorico-geografic.* Au apărut apoi *Izvoare, povestiri şi legende privitoare la istoria antică a Poloniei* şi albumul în limbi străine *O mie de ani ai statului polon.* Între lucrările de popularizare apărute semnalăm *Polonia Piaştilor.*

Comisia însărcinată cu editarea lucrărilor consacrate Mileniului a avut în vedere coordonarea diferitelor iniţiative de publicare de lucrări istorice şi de pregătire a bibliografiei acestor lucrări. Dintre operele prezentate pentru tipar, menţionăm *Monumenta Poloniae Historica* (o reeditare a celor 6 volume de documente medievale ale Poloniei), *Acta Tomiciana, Codex diplomaticus Silesiae, Materiale referitoare la istoria clasei muncitoare de pe teritoriile poloneze 1864 1904, Consiliile delegaţilor de muncitori din Polonia* (colecţie de documente), *Cronica anilor războiului şi ocupaţiei 1939—1944, Materiale pentru bibliografia mişcării muncitoreşti poloneze — 1918 1945, Tratatul de istorie a Poloniei,* tomul III şi *Schiţă asupra istoriei mişcării muncitoreşti poloneze 1929 — 1939.*

Comisia însărcinată cu organizarea muzeelor şi expoziţiilor legate de sărbătorirea Mileniului a prevăzut organizarea unui număr de aproximativ 10 expoziţii, între care o expoziţie cuprinzînd sec. al XIV-lea şi al XV lea, care se va deschide la Cracovia în 1964, şi expoziţia *Polonia în epoca modernă şi contemporană,* care va ilustra perioada începînd cu sec. al XVII lea şi pînă în prezent şi care se va deschide la Varşovia în 1965. În 1960 a fost deschisă în Muzeul de istorie din Varşovia o expoziţie dedicată provinciei Mazovia şi capitalei ei (Varşovia) pînă în sec. al XVII lea. Muzeul de istorie din Var-

şovia va organiza şi o expoziţie dedicată luptelor polonilor pentru independenţă. La Cracovia se va organiza o expoziţie consacrată aniversării celor 600 de ani de existenţă a Universităţii Jagellonice, iar la Frombork se va înfiinţa un nou *Muzeu N. Kopernik*.

Comisia de popularizare are scopul de a face cunoscute maselor largi publicaţiile apărute, precum şi cele ce se află sub tipar sau în curs de pregătire. Se va difuza o serie de mărci poştale legate de construirea celor 1000 de şcoli în cadrul sărbătoririi Mileniului, precum şi de evocare a unor personalităţi marcante de savanţi, exploratori şi revoluţionari. Se vor tipări cărţi poştale dedicate diferitelor regiuni, precum şi monumentelor arhitecturale poloneze. Cu participarea Oficiului cinematografic în cursul anilor 1962 şi 1963 se vor turna 20 de filme documentare şi culturale în legătură cu aniversarea Mileniului, iar Radio-ul polonez a organizat şi organizează diferite transmisii cu conţinut istoric. O contribuţie importantă o aduce şi Televiziunea polonă. Problemele Mileniului îşi află expresia şi în coloanele presei. Corpul didactic ia parte activă, mai ales în centrele provinciale, la manifestările Mileniului, scoţînd în evidenţă tradiţiile progresiste din domeniul învăţămîntului şi culturii. O muncă de popularizare depune şi Societatea pentru răspîndirea culturii şi ştiinţei generale, cu participarea istoricilor mai de seamă. La aniversarea Mileniului mai iau parte organizaţiile de tineret şi unităţile armatei. S-a organizat şi un concurs al cititorilor în scopul răspîndirii rezultatelor ştiinţelor istorice, concurs care s-a terminat la 1 mai 1961 şi ale cărui rezultate se vor publica în iulie 1962.

Comisia de coordonare a iniţiativelor locale colaborează cu Comitetul Naţional al Frontului Unităţii Poporului la elaborarea programelor sărbătoririi Mileniului de către Comisiile populare voievodale.

Organul executiv al Comitetului pentru aniversarea Mileniului îl constituie Biroul permanent, condus de secretarul Comitetului care-şi are sediul în Palatul Ştiinţei şi Culturii (nr. 1, p. 258—262).

În cadrul manifestaţiilor prilejuite de aniversarea Mileniului, Institutul de istorie al Academiei Polone de Ştiinţe a comemorat în 1961 centenarul morţii istoricului polonez Joachim Lelewel, în cadrul unei sesiuni speciale organizate în incinta Academiei, cu care ocazie s-a analizat contribuţia lui la progresul ştiinţei istorice poloneze. În cele 8 referate prezentate s-au analizat : locul lui Lelewel în istoriografia timpului său în legătură cu procesul de formare a ştiinţei istorice în Europa la sfîrşitul sec. al XVIII-lea şi începutul sec. al XIX-lea, ideea despre libertate şi democraţie în opiniile teoretice şi istoriografice exprimate de el în sinteza sa asupra istoriei generale ; Lelewel — cercetător al istoriei ţărănimii şi apărător al cauzei ţărăneşti ; opinia istoricilor polonezi asupra lui ; legăturile sale politice cu Cehia şi Slovacia ; contribuţia lui la studiul arheologiei poloneze şi la numismatica europeană ; activitatea lui în cadrul Societăţii Prietenilor Ştiinţei din Varşovia ; introducerile la istoria sa ; manuscrisele lucrărilor sale păstrate în colecţiile poloneze şi rolul său în educaţia politică din Polonia. Referatele de mai sus sînt publicate în nr. 4 al revistei „Kwartalnik historyczny" (p. 858—1002), număr care este consacrat în întregime comemorării marelui istoric polonez.

Centenarul morţii lui a fost comemorat şi de Universitatea din Lodz, printr-o sesiune ştiinţifică (24—25 mai 1961), în care s-a analizat activitatea sa ştiinţifică. Referatele prezentate s-au ocupat de cercetările lui Lelewel în arhivele din Belgia, de atitudinea sa faţă de insurecţia din noiembrie (1831), de activitatea sa ca ministru al culturii, de legăturile sale cu decembriştii, de actualitatea concepţiei republicane exprimată de el în opera sa *Istoria Poloniei* şi de ideea sa despre popor (nr. 4, p. 1002—1003).

De relevat este aportul adus de Republica Socialistă Cehoslovacă la manifestările legate de sărbătorirea Mileniului polonez, aport reflectat în expoziţia deschisă la Praga în decembrie 1961 cu tema *O mie de ani de relaţii culturale cehoslovaco-poloneze*. Expo-

ziţia a fost deplasată apoi la Bratislava, iar în 1962 în Polonia. Ea a expus materiale din domeniul literaturii şi al relaţiilor polono-cehoslovace din sfera ştiinţei, artelor plastice, teatrului şi muzicii. Un accent deosebit s-a pus pe tradiţiile progresiste ale relaţiilor reciproce din perioada mişcării husite şi a Renaşterii, din perioada renaşterii naţionale cehoslovace din sec. al XVIII—XIX-lea, precum şi din perioada răscoalelor poloneze din sec. al XIX-lea şi din cea a creşterii mişcării revoluţionare proletare de la sfîrşitul sec. al XIX-lea şi începutul sec. al XX-lea, ca şi din perioada construcţiei socialiste de după 1945 (nr. 2, p. 566—569).

Diferitele aspecte ale acestei vaste activităţi depuse de istoricii polonezi în cadrul aniversării Mileniului sînt oglindite în coloanele revistei „Kwartalnik historyczny", şi anume la variatele ei rubrici destinate studiilor şi articolelor, diverselor materiale („Miscellanea"), discuţiilor şi polemicilor, recenziilor, vieţii ştiinţifice interne etc.

Astfel revista prezentată consacră un loc din ce în ce mai larg materialelor privind istoria Poloniei medievale, moderne şi contemporane în cadrul istoriei generale europene.

Între studiile de istorie medie semnalăm pe cel semnat de Wl. Czapliński, *Teritoriile apusene în politica Republicii nobiliare poloneze (1572—1764)*, din care desprindem, între altele, că istoricii polonezi au remarcat de multă vreme dependenţa dintre politica de expansiune a nobilimii poloneze spre Răsărit şi retragerea ei de la Apus. Autorul caută să demonstreze, pe de o parte, că amintirea provinciilor (mărcilor) occidentale nu s-a şters niciclnd în Polonia nobiliară, iar pe de alta, că între revendicarea mărcilor apusene şi situaţia celor răsăritene a existat o strînsă legătură. Chiar de la începutul istoriei Poloniei nobiliare, unii dintre nobilii polonezi şi-au dat seama că o uniune eventuală între Polonia şi Rusia ar putea deschide celei dintîi posibilitatea de a redobîndi Silezia şi Pomerania. Politica antirusească a regelui Ştefan Bathory a făcut ca Polonia nobiliară să nu revendice la sfîrşitul sec. al XVI lea Silezia şi Prusia Ducală. Frapant este faptul că Silezia a început să intereseze nobilimea polonă tocmai în momentul începutului războiului de 30 de ani, adică atunci cînd ea a renunţat pentru prima dată la cuceriri în nord-est. Republica nobiliară a prezentat în ultimii ani ai „splendorii" sale, adică în timpul lui Wladyslaw al IV-lea, diverse proiecte de revendicare a provinciilor apusene, renunţînd la politica ei de anexiune la Răsărit şi gîndindu-se mai degrabă la o anumită colaborare cu Rusia. În timpul războaielor din 1655—1660 s-a născut ideea recuceririi teritoriilor apusene cu ajutorul Rusiei, iar pe timpul lui Sobieski, cu ajutorul Suediei. Începutul sec. al XVIII-lea a adus, odată cu slăbirea Poloniei nobiliare, şi slăbirea interesului ei pentru provinciile apusene. Un interes mai viu pentru aceste provincii s-a accentuat însă datorită politicii anexioniste a lui Friederic al II-lea al Prusiei şi atacului acestuia asupra Sileziei. În timpul războaielor europene duse de diverse coaliţii, diplomaţii englezi au prezentat proiectul de a se ceda Poloniei Prusia Ducală, proiect adoptat şi urmărit apoi de cancelarul ţarist Rumin, care propunea ca această provincie să fie ocupată de Rusia şi cedată apoi Poloniei, în schimbul concesiunilor ei teritoriale la Răsărit, fapt ce ar fi contribuit la stingerea definitivă a diferendelor mutuale dintre aceste două state. Proiectul n-a fost realizat, poate şi din pricina opoziţiei Franţei (nr. 1, p. 3 30).

Alt studiu, de astă dată consacrat istoriei economice europene şi intitulat *Variaţiile preţurilor în Europa Centrală în sec. al XVI—XVII-lea* este semnat de Stan Hoszowski. Autorul analizează tendinţa seculară de urcare a preţurilor produselor agricole din ţările dintre Marea Adriatică şi Marea Baltică şi ajunge la concluzia că în prima jumătate a sec. al XVI-lea această tendinţă este slabă şi variabilă, dar că ea se modifică către jumătatea secolului, cînd se remarcă o urcare a preţurilor, durabilă şi permanentă. Cea mai puternică urcare a preţurilor a fost obser-

vată în țările exportatoare de grîu. În prima jumătate a sec. al XVII-lea, tendința de urcare se menține, ea este însă slabă și întreruptă de perioade de scădere a prețurilor și deformată de perturbații monetare și politice. Produsele solului dețin și mai departe primul loc în acest proces de urcare a prețurilor, dar aceste produse sînt urmate de alte grupuri de mărfuri. Autorul se ocupă de cauzele variațiilor prețurilor (afluxul metalelor Americii, creșterea populației, inflația salariilor). El analizează consecințele ridicării prețurilor asupra păturilor sociale, ajungînd la concluzia că seniorii feudali au tras profitul din scumpirea produselor alimentare, întărindu-și astfel preponderența lor economică și socială asupra celorlalte clase. Variația prețurilor a devenit în unele țări, de pildă în Polonia nobiliară, unul din factorii care au favorizat dezvoltarea unilaterală a economiei regionale, tinzînd către producția agrară, adică unul din factorii care au dat naștere dualismului economic în Europa secolului al XVI-lea (nr. 2, p. 297—314).

Între materialele de istorie generală modernă se remarcă cel semnat de H. Wereszycki și intitulat *Alarma de război din anul 1875 în lumina unor izvoare nefolosite pînă acum.* Este vorba de agitația pentru război stîrnită în acel an de presa germană inspirată de Bismarck și prilejuită de propunerea făcută de Radowitz, trimisul cancelarului german, cabinetului țarist de a-i lăsa mîna liberă în Răsărit, în schimbul libertății de acțiune pentru noul imperiu german în Apus. Proiectul a fost însă adus de Gorceakov la cunoștința ambasadorului Franței, fapt ce a făcut pe Bismarck să-l nege și să arate că toată criza declanșată în acel an n-ar fi fost decît rezultatul intrigilor diplomaților țariste și franceze. Autorul ajunge la concluzia că amenințarea cu un război preventiv, de care s-a servit Bismarck în 1875, a provocat, ea însăși, pericolul războiului și a contribuit într o oarecare măsură la începerea cursei înarmărilor, care, în ultima instanță, a fost una din principalele cauze ale izbucnirii primului război mondial (nr. 3, p. 689—716).

Între studiile dedicate istoriei poloneze contemporane stîrnește interes cel semnat de L. Grosfeld: *Motivele și scopurile economice ale politicii puterilor centrale față de problema polonă (1914—1916).* Se arată că motivele economice, pe lîngă cele politice și strategice, au fost acelea care au determinat, în primul rînd, atitudinea puterilor centrale în problema poloneză în ajunul declanșării primului război mondial. Era vorba mai ales de a se anexa regiunea industrială poloneză, de a se pune în valoare întregul teritoriu de sub stăpînirea țaristă, ca sursă de materii prime industriale și agricole, ca forță de muncă, ca debușeu pentru mărfurile lor industriale, ca tranzit spre Orient, dar mai ales spre piețele rusești. În toate aceste probleme, interesele contradictorii ale celor două puteri aliate se întîlneau și se loveau între ele, fiecare tinzînd să-și asigure o influență hotărîtoare asupra economiei poloneze sau cel puțin — este vorba de Austro-Ungaria — să împiedice ca o asemenea influență s-o obțină Germania. Problemele economice constituiau în același timp o parte integrantă din concepțiile cele mai vaste asupra rezolvării problemei poloneze, precum și din concepția privind „Mitteleuropa", unul din principalele obiective ale războiului dus de Germania (nr. 1, p. 31—68).

Alt studiu de istorie polonă contemporană este semnat de Zb. Landau și J. Tomaszewski: *În legătură cu politica externă a Poloniei în anii 1924—1925,* în care autorii polemizează cu K. Laptev, autorul studiului *Prima perioadă de politică externă a lui Wladyslaw Grabski (19. XII.1923—27.VIII. 1924),* apărut în *Studii și Materiale,* vol. I, Varșovia, 1960. Articolul contribuie la lărgirea cunoștințelor despre politica externă a Poloniei în perioada premergătoare loviturii de stat înfăptuite de Pilsudski (nr. 3, p. 725 739). Interesant este și articolul *Premisele evoluției politicii economice a guvernului polonez în 1936—1939,* semnat de M. Drozdowski. Autorul ia atitudine în discuția cu privire la interpretarea politicii economice a ultimului cabinet al Republicii poloneze

burghezo-moşiereşti şi studiază evoluţia capitalismului polonez şi a politicii economice a guvernului după perioada marii crize şi depresiuni, analizînd schimbările economice şi structurale şi accentuînd influenţa conjuncturii mondiale asupra evoluţiei economiei şi politicii economice a guvernului. El constată că tendinţele autarhice mondiale au forţat guvernul să facă eforturi pentru a spori posibilităţile de absorbţie ale pieţii interne. În continuare se analizează atitudinea grupărilor şi claselor sociale faţă de politica guvernului. După autor, guvernul a căutat prin politica sa economică, să domine criza şi să întărească situaţia partizanilor lui (nr. 2, p. 345—379).

Revista „Kwartalnik historyczny" pe anul 1961 dă o atenţie deosebită şi istoriei mişcării muncitoreşti poloneze. Semnalăm, în primul rînd, articolul *În legătură cu participarea polonilor la Internaţionala I-a*, semnat de F. Romaniukowa. Se arată că deşi polonii n-au constituit o secţie specială în cadrul acestei Internaţionale, totuşi importanţa lor a trebuit să fie însemnată, devreme ce au ocupat mereu cîteva locuri în Consiliul General al Internaţionalei. De observat este însă şi faptul că uneori aceiaşi poloni, care participau la Internaţionala I-a, erau în acelaşi timp şi membri ai altor organizaţii internaţionale cu caracter liberal şi chiar burghez. Aceste organizaţii îi asigurau de păstrarea unei atitudini binevoitoare faţă de problema poloneză, dîndu-le speranţe în posibilitatea redobîndirii independenţei, cîtă vreme în prima perioadă de existenţă a Internaţionalei I-a proudhonniştii s-au opus oricărei acţiuni politice a maselor muncitoare, mai ales în favoarea Poloniei. Polonii urmăreau uneori destul de aproape tezele lui Marx referitoare, de pildă, la proprietatea comună asupra solului sau la greve, fără a se referi însă la el în problemele ridicate de ei în presă şi în conferinţe publice. Participanţii polonezi la Internaţionala I-a aşteptau o mare revoluţie politică, o gigantică răsturnare socială, economică şi culturală, sperînd în ajutorul muncitorilor din Apus pentru redobîndirea independenţei patriei lor (nr. 2, p. 321—343).

Alt material, intitulat *Formarea extremei stîngi din Partidul Socialist Polonez şi situaţia internă a partidului (noiembrie 1923 mai 1926)* şi semnat de L. Hass, arată că spre sfîrşitul anului 1925 exista în sînul Partidului Socialist Polonez o grupare de extremă dreaptă, cuprinzînd aderenţi de ai lui Pilsudski, două grupări de centru de tip reformist (una formată din aderenţi ai lui Pilsudski, alta din adversari ai acestuia şi care conducea partidul), precum şi aşa-zisa „stîngă oficială" a partidului, care trecea din ce în ce mai vizibil pe poziţii reformiste. Conducătorii partidului au susţinut ferm reforma monetară iniţiată de cabinetul Grabski (la sfîrşitul anului 1923 şi începutul anului 1924), precum şi politica guvernului de stabilizare monetară în ansamblul ei, care mai tîrziu a lovit în clasa muncitoare, fiind nevoită să facă faţă creşterii costului vieţii şi a impozitelor, precum şi scăderii salariilor. Fermentul politic din partid, care a cuprins masele muncitoreşti, ca urmare a situaţiei economice precare şi care a crescut din ce în ce mai mult o dată cu prăbuşirea monedei (28. VII. 1925), s-a manifestat la început prin părăsirea în masă a sindicatelor conduse de partid. Paralel, „stînga oficială" a devenit mai activă, iar partizanii lui Pilsudski au început să atace grupul de la conducere. Această luptă s-a înteţit din momentul în care partidul a hotărît să colaboreze cu guvernul de coaliţie al contelui Skrzyński, primind cîteva ministere (20. XI. 1925). Cea mai puternică se desena opoziţia activiştilor din mişcarea sindicală condusă de partid, care a început să se formeze de la jumătatea anului 1924 la Cracovia în cadrul Sindicatului Muncitorilor din Industria Chimică. La sfîrşitul anului 1925 ei au publicat o broşură ocazională, „Dzień Ludu" (Ziua poporului), în care şi-au formulat în mod hotărîtor atitudinea lor negativă faţă de politica conducătorilor partidului. Începînd cu luna februarie 1926, ei au publicat săptămînalul „Glos Pracy" (Glasul muncii), începînd să colaboreze cu

Partidul Comunist Polonez. Ei au cerut conducerii Partidului Socialist Polonez să rupă definitiv cu politica de colaborare cu grupările burgheze, să inițieze o luptă decisivă pentru apărarea intereselor economice ale clasei muncitoare și să colaboreze cu comuniștii în cadrul mișcării sindicale. O dată cu adîncirea crizei economice în primele luni ale anului 1926, opoziția din P.S.P. s-a constituit ca o fracțiune a stîngii naționale din sînul partidului. Desfășurarea ulterioară a evenimentelor, și mai ales proiectele partenerilor coaliției guvernamentale de a găsi o ieșire din criza economică numai pe spinarea clasei muncitoare, au dus la retragerea Partidului Socialist Polonez din această coaliție. P.S.P. a sprijinit gruparea lui Pilsudski, ca o contrapondere a blocului de dreapta, fapt ce a constituit unul din factorii care au dus în 1926 la lovitura de stat înfăptuită de Pilsudski. Numai după această lovitură au rupt elementele de stînga din partid legăturile cu conducerea acestui partid și au format stînga Partidului Socialist Polonez (nr. 1, p. 69—105).

Revista „Kwartalnik historyczny" aduce cu fiecare număr interesante informații asupra vieții științifice poloneze. Așa, de pildă, nr. 3 al acestei reviste cuprinde o amplă dare de seamă asupra discuțiilor purtate cu ocazia analizei machetei primei părți a tomului al III-lea al Tratatului de istorie a Poloniei, consacrat istoriei poporului polonez în orînduirea capitalistă, începînd cu reformele pentru împroprietărirea țăranilor (1850/1864) pînă la reconstrucția statului burghezo-moșieresc (1918). Prima parte a tomului ajunge pînă la anul 1900 și cuprinde 783 pagini, 224 ilustrații și 15 hărți. Discuțiile asupra machetei acestei prime părți, elaborată de un colectiv de istorici și apărută în 1960 sub redacția prof. Z. Kormanowa, au avut loc la Jablonna între 20 și 22 aprilie 1961, cu participarea la ele a 38 specialiști poloni și străini (din U.R.S.S., R.D. Germană, R.S. Cehoslovacă, R.P. Ungară) (nr. 3, p. 577—687).

În luna februarie 1961 a avut loc analiza activității Institutului de istorie al Academiei Polone de Științe pe anii 1960 1961. Cu această ocazie s-au trecut în revistă realizările obținute, cu indicarea lucrărilor apărute și a celor de sub tipar sau în curs de pregătire, și s-a prezentat planul de cercetări al Institutului pe anul 1962. Acest plan conține 30 de probleme (direcții de cercetare) și 191 teme (dintre care : 10 teme pentru lucrări de sinteză, 30 pentru publicații de documente, 97 pentru monografii, 21 pentru lucrări auxiliare, 5 pentru publicații în serie, 16 pentru dicționare și bibliografii, în frunte cu *Dicționarul biografic polon*, și 5 pentru lucrări cartografice). Cronologic, istoriei antice i s-a rezervat o singură temă, evului mediu timpuriu 30, secolelor XVI—XVII 43, 38 perioadei 1864—1918, 25 perioadei 1918—1945, 9 Poloniei Populare, iar istoriei generale aproximativ 20 teme. Tot pentru anul 1962 s-a planificat terminarea machetelor Tratatului de istorie a Poloniei pentru perioadele 1901—1918 și 1918—1926, precum și elaborarea primei versiuni pentru perioada 1926—1939. Planul de cercetări pe anul 1962 dă o deosebită importanță și istoriei teritoriilor R.P. Polone apusene. Tot în 1962 se vor continua și cercetările privind istoria Poloniei dintre cele două războaie mondiale și din perioada celui de al doilea război mondial, planificîndu-se totodată extinderea cercetărilor și asupra istoriei Poloniei Populare, atît în ceea ce privește publicarea de documente, cît și elaborarea de monografii etc. În planul de cercetări pe 1962 al Institutului s-a prevăzut înființarea unui colectiv pentru studierea problemelor colonialismului din sec. al XIX-lea și al XX-lea, primele cercetări asupra Americii Centrale, asupra Orientului Apropiat Arab și asupra problemei negrilor din Statele Unite ale Americii au și fost începute (nr. 4, p. 1108—1111).

La 26 iunie 1961, în Comitetul de redacție al revistei „Kwartalnik historyczny" a fost discutat noul program de studii istorice universitare, elaborat de Ministerul Învățămîntului. Noul program cuprinde o serie de

modificări, tinzînd la modernizarea și la o apropiere mai mare de practică a studiilor istorice, la ridicarea nivelului lor ideologic și la pregătirea mai bună a viitorului personal didactic (nr. 4, p. 1013—1028).

În anul 1955 a luat ființă în cadrul Institutului de istorie al Academiei Polone de Științe o comisie pentru editarea documentelor privind istoria clasei muncitoare de pe teritoriile poloneze de la începuturile ei (sfîrșitul sec. al XVIII-lea) pînă în prezent. Prima serie de documente va cuprinde perioada 1850/1864—1900 și va apărea în 2 tomuri (dintre care primul în 2 părți), mărginindu-se numai la colecțiile păstrate în arhivele din Polonia. Primul tom a fost dat la tipar în iunie 1961, al doilea la începutul anului 1962. La sfîrșitul anului 1962 și la începutul anului 1963 vor fi date la tipar tomurile seriei a doua de documente, cuprinzînd anii 1900—1914 (nr. 1 p. 263—264).

Revista „Kwartalnik historyczny" cuprinde în fiecare din cele patru numere recenzate și rubrici de „Discuții și polemici" în care se inserează materiale referitoare, de exemplu, la unele metode de cercetare a istoriei contemporane și la popularizarea istoriei (nr. 4, p. 1029—1041). Recenziile și notele bibliografice, care cuprind aproximativ o treime din totalul paginilor revistei pe anul 1961, stîrnesc din plin, ca și informațiile referitoare la viața științifică internă și externă, interesul cititorilor și ridică valoarea revistei, reflectînd, în general, întreaga activitate din domeniul științelor istorice din țara prietenă, activitate atît de fericit stimulată de sărbătorirea Mileniului statului polon.

Ilie Corfus

Î N S E M N Ă R I

ISTORIA ROMÎNIEI

I. BARNEA, *Date noi despre Axiopolis*, în „Studii şi cercetări de istorie veche", nr. 1, an. XI, 1960, p. 69—78 + 3 fig. + 1 pl.

Cercetările din ultimii ani în diferite aşezări dobrogene (Garvăn-Dinogeţia, Capidava, Isaccea etc.) oferă prilejul datării şi interpretării noi a unor materiale date la iveală în săpăturile mai vechi rămase încă nevalorificate.

Urmărind tocmai fructificarea acestei categorii de materiale, autorul studiului de faţă aduce o reală contribuţie la lărgirea orizontului de cunoştinţe asupra vieţii de la Dunărea de Jos în sec. X—XI.

În prima parte a articolului se face o discuţie referitor la origina şi evoluţia numelui aşezării, considerat a fi de veche origină iraniană, transmis populaţiei thrace şi coloniştilor greci. Ulterior, numele localităţii a fost tradus cu Cerna-Vodă de Slavi şi cu Kara-Su de populaţia turco-tătară a Dobrogei. Autorul urmăreşte apoi atestarea cetăţii Axiopolis în diferite izvoare greceşti, romane şi bizantine, pînă la mijlocul sec. al XII-lea, cînd caută s-o identifice cu localitatea Aniksuboli, amintită de geograful arab Idrisi. Sînt menţionate apoi, puţinele izvoare epigrafice în care cetatea Axiopolis este localizată în acest punct al Dunării.

După această parte de caracter introductiv, sînt prezentate pe larg materialele ceramice descoperite cu ocazia cercetărilor mai vechi făcute la sfîrşitul secolului trecut. Interesant este faptul că din materialul prezentat reiese clar că Cetatea Axiopolis a străbătut aceleaşi etape ca şi celelalte cetăţi dobrogene, mai bine cunoscute. Prima perioadă o reprezintă secolele IV—VI, iar a doua secolele X—XII.

Vasele din prima etapă sînt asemănătoare cu unele exemplare din Bulgaria şi cu acelea găsite în condiţii stratigrafice certe la Mangalia, datînd de la sfîrşitul sec. al VI-lea. Ar fi fost interesant ca autorul să facă o menţiune, cît de succintă, asupra cetăţii din apropiere care a străbătut şi ea aceleaşi etape istorice ca celelalte cetăţi dobrogene din epoca romană pînă în sec. al X-lea — fiind cercetată de Gr. Tocilescu. Deşi autorul s-a mai ocupat într-un alt studiu de pietrele cu inscripţii aflate aci din sec. al IX—X-lea, nu le aminteşte de fel. Legarea materialelor ceramice de celelalte mărturii din sec. al X-lea ar fi întregit imaginea vieţii aşezării de la Axiopolis.

C.N.

M. D. MATEI, *Unele probleme în legătură cu începuturile vieţii orăşeneşti la Suceava*, în „Studii şi cercetări de istorie veche", nr. 1, an. XI, 1960, p. 107—121 + 1 pl.

Cercetările arheologice recente în cadrul vechiului oraş al Sucevei şi în împrejurimile lui au dus la o serie de descoperiri noi, intere-

sînd istoria acestei așezări moldovenești. Autorul subliniază trei etape principale mai bine conturate în stadiul actual al săpăturilor. Prima este aceea dacică aparținînd secolelor II—III. Cea de-a doua începe în sec. al VI—VII-lea, caracterizîndu-se prin așezarea slavilor peste populația locală. Procesul de asimilare de către autohtoni a slavilor este evident în ceramica găsită la Suceava, care reprezintă o adaptare a olăriei slave la tehnica și sistemele decorative ale ceramicei locale. Cea de-a treia etapă, mai bogat documentată, o reprezintă sec. al XIII—XIV-lea, cînd așezarea de la Suceava dobîndește treptat caracter orășenesc.

Autorul încearcă pe baza unei cantități relativ reduse de ceramică să demonstreze tocmai acest proces de urbanizare a Sucevei, determinînd totodată momentul stabilirii aci a unor coloniști germani. Comparîndu-se ceramica din sec. al XIII-lea — XIV-lea de la Suceava cu aceea descoperită în alte așezări din Moldova, se desprinde concluzia mai largă de ordin istoric a transformării acestei așezări în oraș către mijlocul sec. al XIV-lea. Dat fiind caracterul unitar al ceramicii, autorul conchide că în această etapă nu a pătruns nici un fel de element străin în așezarea de la Suceava. Pe de altă parte, urmărindu-se evoluția olăriei se constată perfecționarea tehnică petrecută în a doua jumătate a sec. al XIV-lea datorită căreia ceramica de la Suceava se diferențiază din punct de vedere al tehnicii și calității ei de aceea rurală.

În ultima treime a sec. al XIV-lea, adică în timpul lui Petru Mușat, într-o singură zonă estică a Sucevei și la cetatea de la Scheia, apare o ceramică deosebită de aceea locală, ca tehnică și ornamentație, asemănătoare însă pînă la identitate cu aceea găsită recent în unele orașe poloneze, în care de timpuriu s-au stabilit coloniști germani. Prezența acestor materiale, mai ales în cadrul cetății Scheia, duce la concluzia că stabilirea acestor coloniști este legată de marile construcții militare inițiate de Petru Mușat pentru apărarea orașului Suceava. Deși rolul și numărul lor redus nu a putut determina transformări esențiale în cultura materială locală, studiul relevă faptul că ornamentația caracteristică acestei ceramici se găsește transpusă în olăria locală a sec. al XV-lea.

Tezele importante ridicate de autor, chiar în aceste limite reduse exclusiv la ceramică, puteau deveni încă mai concludente legînd mai strîns observațiile desprinse pe materialele de la Suceava, de acelea de la Baia. Este drept că este citată olăria de la Baia, dar numai aceea din sec. al XIV-lea. similară cu producția învecinată din aceeași etapă de la Suceava. Încă mai sugestivă pentru teza pe care o susține autorul ne pare ceramica de la Baia anterioară sec. al XIV-lea, care se încadrează perfect în ansamblul olăriei moldovenești. Faptul este deosebit de important, dovedind existența aci a unei așezări moldovenești, cu un nivel propriu de cultura materială, anterioară stabilirii sașilor.

Situația de la Baia constituie un argument în plus pentru teza autorului, infirmînd vechile teorii ale formării orașelor exclusiv de coloniștii străini veniți din Transilvania. Olăria orășenească din sec. al XIV-lea, la Baia ca și la Suceava, reprezintă treapta superioară de evoluție firească a ceramicei tradiționale. De asemeni, era poate locul de a lega de materialele de la Suceava atribuite coloniștilor, olăria descoperită în cercetări mai vechi la Cotnari, un alt vechi centru cunoscut pentru colonizarea germană.

C. N.

P. I. CERNOVODEANU, *Răscoala seimenilor și dorobanților din București la 1655*, București, 1962, 84 p.

La mijlocul sec. al XVII-lea izbucnește în Țara Romînească, mai întîi la Tîrgoviște și București, apoi și în restul țării, o puternică răscoală populară. Prilejul acestei ridicări a țărănimii asuprite și a maselor populare exploatate din orașe împotriva boierimii îl dă răzvrătirea seimenilor și dorobanților, două

bresle militare adăugate de Matei Basarab la vechile corpuri de oaste existente.

Autorul tratează pe larg condițiile economice ale dezvoltării orașului București în sec. al XVII-lea, insistînd asupra procesului de acaparare de către boieri a unor întinse averi constînd din terenuri, prăvălii, pivnițe. Poziția socială a seimenilor și dorobanților, legăturile lor strînse cu celelalte pături de oameni exploatați din orașe, încercarea domniei de a le anula privilegiile explică puternica nemulțumire a acestora și acțiunile de ucidere a boierimii din Tîrgoviște (1652—1654) și București (1655) de jefuire și ardere a curților acesteia. În lucrare se acordă un spațiu larg evenimentelor care se petrec în 1655 în București, puternica frămîntare socială a maselor, cu caracter antifeudal, al cărei plan cauzal se întretaie cu acțiunile de răzvrătire ale seimenilor. În lucrare sînt arătate cauzele diferite ale răzvrătirii seimenilor de cele ale răscoalei populare prilejuită de temporara slăbire a instrumentului de represiune boieresc.

Autorul folosește o bogată informație documentară bazată pe surse inedite, izvoare narative interne și cronica din Transilvania a lui G. Kraus. El critică istoriografia burgheză care sau n-a acordat atenție sau a explicat superficial, cu accente naționaliste răscoala populară din 1655. Era necesară o mai mare atenție pentru a se evita numeroasele și supărătoarele greșeli tehnice.

L. Șt.

ISTORIA U.R.S.S.

* * * *Русское государство в XVII веке. Новые явления в социально-экономической, политической и культурной жизни,* Сборник статей. Institutul de Istorie. Изд. Акад. Наук СССР. Moscova, 1961, 439 p.

Prețioasa culegere de studii privitoare la viața social-economică, politică și culturală în Rusia sec. al XVII-lea, alcătuită și publicată anul trecut, sub redacția lui N. V. Ustiugov, I. A. Tihonov și P. T. Iacovlev, constituie o realizare de seamă și un pas serios înainte în aprofundarea cunoașterii multilaterale a istoriei statului rus în perioada menționată.

Aceste probleme au fost cercetate și dezbătute pe larg în trecut, rezultatele lor fiind concretizate în opera de sinteză publicată de către Institutul de Istorie al Academiei de Științe a U.R.S.S., acum șase ani[1]. De atunci însă cercetările acelorași probleme au făcut progrese considerabile care și-au găsit oglindire într-o serie de monografii, articole publicate în reviste și volume de culegeri[2]. Culegerea de față pune la rîndul ei în circulație numeroase materiale noi, elaborate între timp, care reflectă specificul dezvoltării statului rus în sec. al XVII lea. După cum a arătat V. I. Lenin, acest secol marchează începutul unei perioade noi în istoria Rusiei, caracterizată prin dezvoltarea relațiilor burgheze. Desfășurarea mai departe a procesului de dezvoltare a feudalismului,

[1] *Очерки истории СССР. Период феодализма. XVIII век.* Sub redacția lui A. A. Novoselski și N. V. Ustiugov. Moscova, 1955.

[2] Printre acestea se găsesc monografiile: N. A. Baclanova, *Торгово-промышленная деятельность Калмыковых во второй половине XVII в. К истории формирования русской буржуазии.*, Moscova, 1959; A. T. Merzon, I. A. Tihonov, *Рынок Устюга Великого в период складывания всероссийского рынка* (XVII Vв), Moscova, 1960; culegerea *К вопросу о первоначальном накоплении в России* (XVII—XVIIIвв), sub redacția lui A. A. Preobrajenski, L. G. Bescrovnîi și E. I. Zaozerscaia Moscova, 1958. Vezi prezentarea acestora în revista," „Studii", nr. 6, 1960, p. 254—255 și nr. 4, 1961, p. 1099—1101.

concomitent cu apariţia relaţiilor capitaliste, determină caracterul contradictoriu al dezvoltării social-economice a Rusiei în sec. al XVII-lea. Această ideie fundamentală este prezentată în cea mai mare parte a materialului din culegerea de faţă care lasă drum deschis noilor cercetări în vederea lămuririi unor probleme cum sînt : diferenţierea socială, evoluţia absolutismului, dezvoltarea culturii ş.a.

Cele 18 studii, elaborate de 16 autori, cuprinzînd fiecare în medie cîte 20—25 pagini, tratează problemele muncii salariate, negoţului, producţiei de mărfuri, ale unor figuri de antreprenori, ale istoriei artei etc. Din punct de vedere al spaţiului geografic studiile se referă la sudul Rusiei, regiunile de pe cursul mijlociu al Volgăi, Siberia, Viatca, Ustiug, Nijni Novgorod, Iaroslav etc.

Menţionăm îndeosebi articolele : *Problema categoriei sociale a vecinilor*, de V. N. Kolocenkov (p. 201—207) ; *Munca salariată pe domeniile mînăstireşti în sec. al XVII-lea*, de G. N. Lohtev (p. 208—230) ; *Politica vamală în Siberia*, de A. N. Kopîlov (p. 330—370) ; *Biserica rusă în sec. al XVII-lea*, de N. V. Ustiugov şi N. S. Ceaev (p. 295—230) ; *Răzvrătirea slujitorilor în oraşele din sudul Rusiei*, de E. V. Cistiakova (p. 254—271). Mai semnează în această culegere : K. N. Scepetov, T. A. Riapuhina, A. A. Preobrajenski, A. N. Speranski, Z. E. Kalişevici ş. a.

De reţinut amănuntul că în volum sînt menţionate ţările romîne (p. 305) în legătură cu politica dusă în deceniul 7 de a stimula acţiunile clerului grecesc ca partizan al politicii ţarului, desfăşurate aici, precum şi în Serbia şi în Imperiul otoman. De asemenea, se face menţiune de faptul că în 1655, cînd la curtea Moscovei se discuta despre o eventuală unire a monarhilor creştini se socotea că muntenii şi moldovenii se vor putea separa de Imperiul otoman, ca să formeze un stat sub protectoratul ţarului (p. 314).

Merită să fie reţinută şi relatarea că în anii 1672—1674 spătarul Nicolae Milescu, tălmaci la Posolski Pricaz, împreună cu Petru Dolgovo, a tradus şi a alcătuit mai multe cărţi descrise la p. 401—402.

Culegerea de faţă, care poate fi socotită o mică enciclopedie a sec. al XVII-lea pentru Rusia, oferă destule analogii pentru înţelegerea unor fenomene din istoria ţării noastre.

S. I.

V. N. BERNADSKI, *Новгород и Новгородская земля в XV веке*, Изд. Академии Наук СССР, Moscova-Leningrad, 1961, 394 p. + 1 portret.

Monografia istoricului sovietic V. N. Bernadski reprezintă, după 20 de ani de cercetări, lucrarea sa de bază consacrată uneia din cele mai importante probleme ale istoriei statului rus centralizat. Faţă de alte lucrări de pînă acum, această monografie, prezentată de autor pentru doctorat în 1954, se impune prin rezultatele obţinute, prin faptul că explică condiţiile istorice ale decăderii republicii feudale a Novgorodului şi a integrării sale în hotarele statului centralizat rus.

Lucrarea cuprinde o „Introducere" şi două părţi principale. În „Introducere" istoricul sovietic face o succintă prezentare a dezvoltării Marelui Novgorod în perioada sa de înflorire (sec. al XIII — XVI-lea) cînd pe plan intern s-au constituit marile latifundii, au luat un avînt deosebit meşteşugurile şi comerţul şi s-a terminat procesul de cristalizare a principalelor clase sociale, iar pe plan extern cînd s-au consolidat relaţiile cu statele vecine. Cu acest prilej se face o analiză a „relaţiilor feudale arhaice" pe pămînturile Novgorodului.

În prima parte a lucrării intitulată „Dezvoltarea social-economică şi lupta de clasă în Novgorod în secolul al XV-lea" (p. 36—119) sînt tratate importante probleme,

fiecare din ele bucurîndu-se de o atenție specială.

„Campania ușcinicilor pe Volga și Kama din sec. al XIV—XV-lea," datorită căreia boierii novgorodieni au aservit regiunile din nordul Rusiei este comparată de V. N. Bernadski cu o „explozie violentă a expansiunii novgorodiene" și este considerată ca o formă a politicii novgorodiene prin care se urmărea extinderea relațiilor de exploatare feudale în noi regiuni.

În această etapă a politicii „colonialiste" a boierilor novgorodieni, arată autorul, a crescut numărul stăpînilor de pămînt boierești și mînăstirești în sec. al XIV—XV-lea, sugestiv demonstrată în lucrare pe baza tabelelor statistice.

De o deosebită importanță este capitolul „Diviziurea socială a muncii și renta feudală pe pămînturile novgorodiene în sec. al XV-lea". Călăuzit de tezele marxist-leniniste, istoricul sovietic stabilește, potrivit registrelor de cheltuieli ale boierilor, formele regionale pe care le-a luat aici renta feudală. În ceea ce privește diviziunea socială a muncii, el arată că aceasta a avut puternice urmări asupra relațiilor social-economice din statul novgorodian. Relativ la raporturile social-economice dintre orășenii novgorodieni și regiunile înconjurătoare, se acordă o atenție specială *așezărilor de tip semi-urban* (рядки) răspîndite ca o rețea pe pămînturile Novgorodului, cărora autorul le face o amplă analiză atît din punct de vedere al forțelor de producție, cît și din punct de vedere al populației.

Studiind structura socială a orașului Novgorod, istoricul sovietic stabilește care sînt cele trei principale clase sociale — boierii oamenii înstăriți (житьи люди) și negustorii — , care sînt tipurile de proprietate pe care acestea le stăpînesc, de ce condiție juridică se bucură fiecare în parte, ce raporturi social-politice erau între ele.

Problemei „Luptei de clasă de la Novgorod în prima jumătate a sec. al XV-lea" i-a fost acordat un capitol separat. Discutînd în mod critic lucrările anterioare consacrate acestei probleme istoricul sovietic precizează, comparînd diferitele texte ale letopisețelor novgorodiene, cronologia răscoalelor izbucnite la Novgorod în sec. al XIV—XV-lea și aduce unele noi amănunte asupra rolului pe care l-au avut Stepankov și Feodor Timofeevici în răscoala din 1418. Această răscoală este considerată de autor ca fiind de proporțiile marilor răscoale orășenești din Europa apuseană.

În partea a II-a a monografiei este tratată problema „Căderii republicii boierilor din Novgorod" (p. 200 384), studiată pe capitole speciale. De exemplu : „Lupta novgorodienilor pentru păstrarea independenței la sfîrșitul sec. al XIV-lea și începutul sec. al XV-lea (1380 1430)" ; „Politica Marelui Novgorod la mijlocul sec. al XV-lea (1430 1456)" ; „Falimentul politicii boierimii novgorodiene" ; „Sfîrșitul puterii vecei" ; „Sfărîmarea votcinei stăpînilor de pămînt novgorodieni". Combătînd vechile teorii potrivit cărora căderea Marelui Novgorod ar fi fost consecința politicii externe oscilante dusă de novgorodieni, V. N. Bernadski demonstrează cum decăderea acestei republici feudale rusești a fost rezultatul creșterii importanței clasei negustorilor, care era tot mai mult frînată în activitatea ei de politica anacronică a marilor boieri, și descompunerii clasei stăpînitoare devenită incapabilă de a mai ține piept maselor asuprite și de a apăra independența Novgorodului.

Monografia se încheie cu o listă de posadnici din Novgorod de la mijlocul sec. al XV-lea, deosebită de acelea publicate pînă acum. Lucrarea istoricului sovietic V. N. Bernadski, care cuprinde și indici de nume de persoane și denumiri geografice se remarcă prin bogăția problemelor ridicate și prin analiza critică făcută în special letopisețelor novgorodiene, pscoviene și moscovite.

C. Ș.

I. M. MAISKI, *Воспоминания советского посла в Англии*, Изд. института международных отношений, Moscova, 1960, 143 p.

Acad. I. M. Maiski a fost timp de 11 ani (1932—1943) ambasador extraordinar și plenipotențiar al Uniunii Sovietice în Marea Britanie. Istoric de profesie și diplomat, I. M. Maiski a început, în ultimii ani, să publice o serie de amintiri prețioase. Printre acestea o valoare deosebită reprezintă cartea, apărută în anul 1960, despre lupta diplomatică legată de denunțarea de către Anglia, la 16 octombrie 1932, a convenției comerciale provizorii anglo-sovietice. Această convenție, reînnoită în 16 februarie 1934, după 15 luni de la denunțarea ei, în urma unei îndîrjite și consecvente lupte dusă de diplomația sovietică, pentru normalizarea relațiilor între cele două țări, este și în prezent în vigoare.

Atmosfera politică din Marea Britanie, aproape neîntrerupt agitată de campanii antisovietice, îndeosebi în anii 1930—1932, a atins apogeul în octombrie 1932 prin denunțarea unilaterală și neașteptată de către Guvernul englez a convenției comerciale cu Uniunea Sovietică. Împotriva convenției se ridicaseră cele mai conservatoare grupuri ale aristocrației și burgheziei engleze. Baldwin, liderul Partidului Conservator, a expus limpede raționamentul acestor cercuri: „Creditele pe care le obține Rusia la noi, merg la înfăptuirea planului cincinal. Aceasta înseamnă că noi contribuim la finanțarea acelei arme care apoi trebuie să ne lovească în inimă. Rușii au deplin drept să gîndească că ei organizează revoluția mondială, dar eu nu doresc nici un fel de revoluție în Anglia". În ciuda evidenței faptelor, vîrfurile conservatoare engleze, în ura lor față de Uniunea Sovietică, se agățau de sloganul, devenit învechit și atunci, al „exportului" revoluției ruse, ridicîndu-se împotriva chiar a intereselor economice ale Marii Britanii. În convorbirea pe care a avut-o I. M. Maiski cu Lloyd George, acesta din urmă a declarat: „Eu cred că clasele conducătoare din țara noastră, luate în întregime, încă nu-și dau seama de însemnătatea faptului că Rusia Sovietică există de acum de 15 ani și se dezvoltă cu succes... Negustorii și industriașii noștri, de pildă, sînt pe deplin pregătiți pentru o politică de bun simț în «problema rusă»; ei doresc, simplu, să facă afaceri cu voi... În Partidul Conservator sînt fracțiuni; cei cu capete tari, ca și în trecut, doresc să dea foc Rusiei din toate patru colțuri, dar majoritatea din ce în ce mai pronunțată a acestui partid dorește relații comerciale avantajoase cu U.R.S.S.".

Politica Angliei față de U.R.S.S. era vădit neconsecventă și permanent în zigzaguri. În fața protestului cercurilor economice, guvernul englez a fost silit să înceapă tratative în vederea reînnoirii convenției. Din partea sovietică tratativele au fost conduse de I. M. Maiski și A. V. Ozerski. Încercînd să tergiverseze tratativele și să justifice totodată poziția sa în fața opiniei publice, guvernul englez a ridicat diferite incidente. Astfel, a condiționat reînnoirea convenției de satisfacerea pretențiilor societății „Lena Goldfields", chestiune care nu avea nici o contingență cu problema convenției (decît doar că societatea se făcuse pe vremuri faimoasă prin masacrul care avusese loc în 1912 la minele ei sau poate prin faptul că Austin Chamberlain era deținătorul unui pachet de acțiuni.

În martie 1933, au fost arestați în Uniunea Sovietică un grup de funcționari ai societății „Metropolitan Wickers" care fuseseră prinși ducînd acțiuni de sabotaj și de spionaj împotriva U.R.S.S. Guvernul englez s-a grăbit să folosească acest prilej și a rupt tratativele comerciale, stabilind și embargoul asupra mărfurilor sovietice. Un rol important în determinarea atitudinii Guvernului englez l-a jucat ambasadorul Marii Britanii în U.R.S.S., sir Asmond Obve. Plin de ură împotriva orînduirii sovietice, Asmond Obve, luînd dorințele sale drept realitate, zugrăvea în rapoartele sale realitatea sovietică în culori false.

M. M. Litvinov, bănuind că Asmond Obve transmitea la Londra, în mod cu totul

inexact, convorbirile sale cu Guvernul sovietic, a folosit o metodă originală, neuzitată în diplomaţie. Pentru a para manevrele lui Obve, M. M. Litvinov a început să-i trimită lui I. M. Maiski notele convorbirilor sale cu ambasadorul britanic prin poştă, ca scrisori simple. Evident aceste scrisori erau perlustrate de organele de resort engleze şi astfel Guvernul englez a fost pus în situaţia să cunoască conţinutul exact al convorbirilor ambasadorului său cu ministrul de externe al U.R.S.S.

Toate încercările de şantaj şi măsurile de intimidare de pe poziţii „de forţă" ale cabinetului britanic au fost respinse categoric şi hotărît de către Guvernul sovietic.

Economia Marii Britanii a avut de suferit pierderi sensibile de pe urma politicii mioape, antisovietice, adoptată de Guvernul englez. U.R.S.S. şi-a lărgit, pe seama Angliei, relaţiile comerciale cu alte state europene: Germania, Franţa etc. La 1 mai 1933 corespondentul lui „Daily Herald" din Paris comunica: „Industria franceză capătă mari beneficii în urma embargoului britanic asupra importului rus". Începînd din luna mai 1933 glasurile care arătau că Anglia ducea o politică sortită falimentului în relaţiile sale cu U.R.S S. au devenit tot mai insistente. Faptele se arătau mai încăpăţînate decît declaraţiile belicoase ale guvernului englez.

La 7 iunie, Congresul Cooperaţiei Britanice a adoptat în numele a opt milioane de membri o hotărîre care se termina cu cuvintele: „Congresul cere guvernului anularea imediată a embargoului, încheierea unei noi convenţii comerciale cu U.R.S.S. şi garantarea cu credite de lungă durată a comenzilor sovietice pentru înlesnirea lărgirii comerţului anglo-rus". În decurs de cîteva săptămîni cele mai largi cercuri ale opiniei publice engleze, laburişti, liberali şi mulţi conservatori cereau insistent guvernului lichidarea conflictului cu U.R.S.S.

La 1 iulie 1933 Guvernul britanic a ridicat embargoul asupra importului de mărfuri sovietice. Comentatorul „Pravdei", caracterizînd cele întîmplate, arăta: „Embargoul n-a fost altceva decît *un act de atac economic asupra Uniunii Sovietice*... Cele trei luni care au trecut din ziua declarării embargoului au arătat că orice încercare de a atenta la suveranitatea statului nostru proletar întîmpină cea mai hotărîtă ripostă. Ele au arătat totodată că Guvernul sovietic, care apără cu toate mijloacele munca paşnică a marii noastre ţări constructoare a socialismului, duce unica politică consecventă de pace, sprijinindu-se pe puterea şi tăria dictaturii proletare. *Această politică a obţinut şi acum un mare succes*".

După ridicarea embargoului au fost reluate şi negocierile pentru încheierea unei convenţii comerciale.

În ciuda a numeroase piedici şi felurite incidente, pricinuite de Guvernul britanic, după aproape douăzeci de săptămîni de tratative, la 16 februarie 1934 s-a semnat noua convenţie provizorie comercială anglo-sovietică.

Înainte de a pleca la Londra să-şi ia postul în primire, I. M. Maiski a avut două discuţii cu M. M. Litvinov în care a fost analizată şi problema caracterului relaţiilor anglo-sovietice. „Între Anglia şi Rusia Sovietică — spunea M. M. Litvinov — ca două puteri mondiale, în actuala perioadă istorică nu există nici un fel de contradicţii serioase nici teritoriale, nici politice, nici economice. În domeniul comerţului ele chiar se completează reciproc una pe alta".

Această caracterizare reprezintă o realitate valabilă şi în zilele noastre. Conducîndu-se după principiile leniniste ale coexistenţei paşnice, diplomaţia sovietică a depus eforturi remarcabile să dejoace uneltirile cercurilor imperialiste agresive din Marea Britanie. Ea a reuşit să dovedească lumii întregi viabilitatea şi caracterul real al acestor principii leniniste.

A. V.

ISTORIA UNIVERSALĂ

K. MARX, F. ENGELS, V. I. LENIN, *K dějinám Československa a československého hnutí* (Cu privire la istoria Cehoslovaciei și a mișcării muncitorești cehoslovace), Institutul de istorie a Partidului Comunist din Cehoslovacia, I, Praga, 1961, p. 557.

În 1933, la 50 de ani de la moartea lui K. Marx, Partidul Comunist din Cehoslovacia a luat inițiativa publicării unui volum în care s-au inclus majoritatea articolelor și studiilor scrise de clasicii marxiști despre *Austria și problema cehă*. Materialele au fost însoțite de două studii introductive alcătuite de Pavel Reiman și Jan Sverma.

Această idee, de a aduna laolaltă mențiuni, articole, studii, scrisori etc., din lucrările clasicilor marxism-leninismului privind direct sau indirect istoria cehilor și slovacilor, a fost reluată acum în condiții deosebite, cînd clasa muncitoare a devenit conducătoare în stat.

Pornindu-se de la constatarea că istoria cehilor și slovacilor a prezentat pentru Marx și Engels un deosebit interes și că materialul excerptat este, în această privință, foarte bogat, s-a planificat publicarea lui în trei volume, după cum urmează: primul volum începe cu cele mai vechi timpuri și merge pînă la revoluția din 1848; volumul al doilea va cuprinde materiale privitoare la istoria Cehoslovaciei și la istoria mișcărilor muncitorești începînd cu revoluția din 1848 și pînă la apariția imperialismului; ultimul volum va începe o dată cu imperialismul și se va opri în primii ani după crearea Partidului Comunist Cehoslovac (1921).

Cît privește materialul primului volum, a cărui prezentare o facem aci, a fost împărțit în șapte capitole, păstrîndu-se în general cadrul periodizării din tratatul de *Istorie a Cehoslovaciei*. Astfel, o serie de materiale, începînd cu existența familiei patriarhale la popoarele slave, formează primul capitol intitulat: „Cele mai vechi timpuri" (p. 17–34). Capitolul următor începe cu „Apariția statului ceh pînă la feudalismul dezvoltat" (p. 35–142), iar cap. III cuprinde materiale privitoare la „Mișcarea revoluționară husită" (p. 143–246). Urmează cap. IV, care pornește de la „Războaiele husite pînă la apariția Habsburgilor" (p. 247–342). Cap. V include evenimentele legate de „Răscoala stărilor cehe și Războiul de 30 de ani" (p. 343–404), iar cap. următor este intitulat „Monarhia centralistă absolută a Habsburgilor" (405 — 454). În sfîrșit, materialele ultimului capitol se referă la faptele istorice din „Preziua revoluției burghezo-democratice din 1848" (p. 455–514).

Fiecare capitol e precedat de o scurtă prezentare introductivă, în care se scot în evidență problemele mai importante. Textele sînt rînduite deci cronologic după fenomenele istorice la care se referă. Fiecare text extras sau scrisoare poartă un titlu scurt, care sugerează ideile din conținut. Colectivul de istorici, care a selecționat materialul și s-a îngrijit de publicarea volumului, a ținut să respecte întocmai grafia din original. Astfel, s-a redat textul cursiv, ca exprimînd o indicație inițială a autorului, sublinierile din original, ca și parantezele rotunde și ascuțite. Cuvintele adăugate de editori, pentru ca textul să devină mai inteligibil, au fost închise în paranteze drepte.

Ca o intervenție a colectivului pot fi socotite și notele din josul paginii. Ele completează, cînd e cazul, unele lacune din context. Identificarea unor nume de persoane, precum și a unor denumiri geografice, înlesnește orientarea cititorului în desfășurarea evenimentelor istorice. În sfîrșit, la urmă se reproduce textul original, după

care s-a făcut traducerea, apoi autorul și data cînd a fost scris.

Această publicație este de un real folos istoricilor care vor găsi aici teze prețioase ale clasicilor marxism-leninismului în numeroase probleme istorice.

Lucrarea e însoțita și de un indice onomastic.

Institutul de istorie a Partidului Comunist din Cehoslovacia a întreprins prin aceasta o muncă foarte utilă.

Tr. I. N.

J. KUCZYNSKI, *Die Geschichte der Lage der Arbeiter unter dem Kapitalismus*, vol. 9, *Burgerliche und halbfeudale Literatur aus den Jahren 1840 bis 1847 zur Lage der Arbeiter*, Akademie-Verlag, Berlin, 1960, 305 p.

Concepută ca o lucrare de mari proporții, *Istoria situației muncitorilor sub capitalism* va cuprinde 38 volume de studii și documente privind condițiile în care s-a dezvoltat clasa muncitoare din principalele țări capitaliste de la sfîrșitul sec. al XVIII-lea și pînă azi. Această amplă sinteză continuă și dezvoltă în realitate o lucrare care a apărut în 7 volume sub același titlu. Dată fiind diversitatea problemelor cercetate și marele număr al colaboratorilor angrenați în această activitate sub conducerea acad. J. Kuczynski, volumele nu respectă în apariția lor criteriile cronologice sau alte criterii impuse de aspectul final al colecției. Volumul de care ne ocupăm, conceput ca o anexă a primului volum[1] din această monumentală operă, cuprinde o crestomație de izvoare selecționate din literatura burgheză și semifeudală germană a anilor 1840—1847, oglindind situația proletariatului german în preajma revoluției din 1848.

În cadrul unui amplu studiu introductiv, J. Kuczynski se ocupă de problemele pe care le ridică acest gen de izvoare și de particularitățile germane ale literaturii burgheze și semifeudale despre proletariat. Cu toate că la jumătatea secolului trecut Germania nu se afla în fruntea țărilor capitaliste, ea a dat naștere celei mai vaste și mai interesante literaturi burgheze și semifeudale asupra situației muncitorilor din epoca revoluției industriale, în special înainte de 1848. Explicația, asupra căreia au atras atenția încă de acum un veac K. Marx și F. Engels, constă în puternicele contradicții care existau în această vreme între burghezia germană și semifeudalii prusaci. În această așa-numită *perioadă timpurie a capitalismului industrial*, capitaliștii utilizau metoda extensivă în dezvoltarea producției, folosind un număr tot mai mare de brațe de muncă atrase din mediul rural. Pentru transformarea domeniilor feudale în teritorii producătoare de mărfuri destinate pieții, junkerii aveau nevoie la rîndul lor de forța de muncă liberă a țăranilor ruinați. Cele două clase exploatatoare își imputau una alteia, prin scrierile cuprinse în acest volum, mizeria crescîndă a maselor populare din Germania, căutînd totodată să găsească în rîndul acestora aliați în vederea încleștării de forțe care se apropia.

Această împrejurare face ca în același volum să fie cuprinse extrase din lucrările unor publiciști cu cele mai variate origini sociale și poziții politice. Printre cei 32 de autori selecționați, găsim reprezentanți fermi ai burgheziei industriale, cu o concepție ideo logică cristalizată, ca Fr. Harkort, alături de intelectuali cu o poziție șovăielnică, animați de idei „umanitare", ca Biedermann, sau de reprezentanți autentici ai celei mai reacționare clase sociale germane — iunkerii prusaci — printre care se numără contele Hermann zu Dahna-Schlobitten.

Indiferent de origina socială a autorilor, de mobilul activității lor și de soluțiile pe care le-au preconizat, din scrierile selecționate în volum se desprinde o impresionantă frescă a mizeriei adînci în care se zbătea mun-

[1] J. Kuczynski, *Die Geschichte der Lage der Arbeiter unter dem Kapitalismus*, vol. I, *Die Geschichte der Lage der Arbeiter in Deutschand von 1789 bis 1849*.

citorimea germană în pragul revoluției burgheze. Dincolo de acest tablou general, izvoarele cuprind date interesante despre metodele de exploatare folosite de capitaliști și iunkeri, tabele statistice care oglindesc nivelul scăzut de trai al muncitorilor și ecoul acțiunilor din ce în ce mai organizate ale clasei muncitoare.

Volumul conține în același timp o replică convingătoare dată acelor istorici burghezi contemporani care, falsificînd adevărul istoric, încearcă să demonstreze că în epoca revoluției industriale s-a produs o continuă îmbunătățire a situației clasei muncitoare. În anexă, Ruth Hoppe publică o prețioasă bibliografie a literaturii burgheze despre clasa muncitoare, apărută în Germania între anii 1820—1850, precum și un indice dezvoltat și deosebit de util.

R. P.

* * * *Aus 500 Jahre deutsch-tschechoslowakischer Geschichte*, Rütten & Loening, Berlin, 1958, 432 p.

Comisiunea comună a istoricilor din Republica Democrată Germană și Republica Socialistă Cehoslovacă, creată în 1955 pe baza acordurilor culturale dintre cele două țări prietene, a pus premisele unei colaborări rodnice pe linia întăririi legăturilor și a sprijinului reciproc în domeniul cercetării istorice. Rod al acestei colaborări, volumul apărut sub îngrijirea istoricilor K. Obermann și J. Polišenský este primul din seria pe care comisiunea și-a propus să o editeze. El cuprinde 14 studii ale istoricilor din R.D.G. și R.S.C. legate de probleme de interes comun care au făcut obiectul unor ample comunicări și discuții în sesiunile de lucru ale comisiunii, organizate cu regularitate de două ori pe an, la Berlin și Praga.

În raport cu epoca de care se ocupă și cu tema lor, majoritatea studiilor cuprinse în volum pot fi împărțite în trei capitole care coincid de fapt cu cele mai importante probleme ce stau azi în fața istoriografiei marxiste din R.D.G. și R.S.C.

Un prim grup de studii se axează pe tradiția progresistă a celor două popoare în evul mediu și pe legăturile dintre ele în timpul marilor răscoale antifeudale din sec. al XV-lea — XVII-lea. Studiul lui H. Köpstein asupra influențelor mișcării revoluționare husite în Franconia analizează activitatea unor revoluționari germani, ca Friedrich Reiser și Friedrich Müller, în anii 1419—1450. Studiul lui P. Ratkoš are ca temă începuturile mișcării anabaptiste în Slovacia în anii 1528—1535. Pe temeiul unor documente inedite din arhivele cehoslovace, H. Härtel aduce noi precizări asupra conflictului pe care orașele din Oberlausitz l-au avut cu regele Ferdinand I în timpul războiului Ligii de la Schmalkalden (1546—1547). Un studiu deosebit de interesant al lui V. Sadova, bazat pe indicațiile clasicilor marxism-leninismului în legătură cu problemele celei de-a doua iobăgii, tratează despre exportul de cereale din Bohemia în Saxonia la sfîrșitul sec. al XVI-lea și în prima jumătate a secolului următor. Istoricul cehoslovac J. Polišenský pledează într-un amplu studiu pentru reconsiderarea studiilor asupra Războiului de 30 de ani, atrăgînd atenția că rădăcinile sociale ale acestuia au fost neglijate de istoriografia burgheză și continuă să fie minimalizate în favoarea conflictelor cu caracter religios. Tot în acest grup de articole poate fi încadrat și studiul lui E. Winter asupra legăturilor dintre centrul iluminist de la Halle și cercurile progresiste slovace la sfîrșitul sec. al XVII-lea și începutul sec. al XVIII-lea.

Un al doilea grup de lucrări are ca punct central revoluția burghezo-democratică din 1848 în timpul căreia legăturile dintre cele două popoare vecine au fost deosebit de strînse. Răscoala gărzilor din Frankfurt în aprilie 1833, de care se ocupă M. Hroch subliniindu-i caracterul social, face parte din așa-numita „preistorie" a revoluției de la 1848. Studiul lui E. Wolfgramm analizează agitațiile din sînul muncitorimii din Bohemia în anul 1844. Asupra raporturilor dintre burghezia cehă și Uniunea Vamală Germană în anul 1848 se oprește lucrarea lui V. Vomáčkova, în timp ce

contribuţia lui Z. Šamberger, bazată pe un vast material de arhivă inedit, tratează despre colaborarea revoluţionară dintre democraţii cehi şi saxoni în primăvara anului 1849.

Ultimul grup de studii se ocupă de legăturile revoluţionare dintre proletariatul german şi cel cehoslovac în a doua jumătate a sec. al XIX-lea şi începutul sec. al XX-lea. Despre începuturile acestor legături în anii 1850—1870 se ocupă studiul lui J. Kořalka O epocă ceva mai recentă, aceea a luptei comune a social-democraţiei din cele două ţări împotriva legilor anti socialiste ale lui Bismark (1878—1890) şi în condiţiile create de acestea, face obiectul amplului articol semnat de K. Obermann. În încheierea acestui capitol, K. Gajan aduce contribuţii noi pentru cunoaşterea legăturilor revoluţionare dintre proletariatul german şi cel cehoslovac în anii următori primului război mondial.

Volumul se încheie cu un articol de informare asupra izvoarelor istorice cehoslovace din arhivele germane, datorat lui H. Lötzke.

Strînsa legătură dintre tradiţiile progresiste de luptă ale celor două popoare, german şi cehoslovac, oglindită de acest volum pentru o perioadă de cinci veacuri, reprezintă o importantă contribuţie adusă cauzei întăririi prieteniei şi colaborării frăţeşti dintre Republica Democrată Germană şi Republica Socialistă Cehoslovacă. Remarcăm cu părere de rău lipsa unor studii de istorie contemporană, în special privind ultimii 15 ani şi sperăm că volumele viitoare vor împlini acest gol.

R. P.

EVLIYA ÇELEBI, *Книга путешествия* (Извлечения из сочинения турецкого путешественника XVII века). Перевод и комментарии. Выпуск I. Земли Молдавии и Украины. Академия Наук СССР. Institutul popoarelor Asiei, Moscova, 1961, 337 p.

Traducerea în limba rusă a părţilor referitoare la Ucraina şi Moldova din volumele V şi VII ale monumentalei opere în zece volume *Seyahatnamesi* a călătorului turc din sec. al XVII-lea Evliya Çelebi, constituie o contribuţie nouă la răspîndirea şi cunoaşterea acestui izvor oriental al istoriei patriei noastre şi a tuturor popoarelor vecine.

Cu începere din anul 1814, cînd Ioseph von Hammer a descoperit valoroasa operă a lui Çelebi şi a publicat primul său studiu asupra ei, au fost date la iveală o serie de studii în limba turcă şi rusă, precum şi în alte limbi europene. De o atenţie deosebită s-a bucurat opera lui Evliya Çelebi din partea specialiştilor din ţările balcanice, pentru care ea constituie un izvor bogat de informaţii istorice şi etnografice. De obicei, toţi cei ce s-au ocupat de această operă au tradus din ea doar unele fragmente, referitoare la diferite ţări şi popoare. O traducere completă din limba turcă în vreo limbă europeană nu există încă nici astăzi.

De multe ori traducerile s-au efectuat indirect, după o altă traducere şi nu după originalul publicat în limba turcă. Astfel şi la noi au fost traduse în trecut fragmentele referitoare la Dobrogea şi cucerirea Oradiei din limba bulgară, respectiv din cea maghiară. Doar Andrei Antalfi a tradus direct din turceşte (în „Buletinul Comisiei istorice", XII, 1953, p. 5—56) partea privind Moldova şi campania împotriva Ţării Romîneşti. Dar aceste traduceri nu înglobează toate informaţiile cîte se găsesc în acest izvor, referitoare la cele trei ţări romîne. Ele au fost traduse integral abia în ultimul timp în cadrul Institutului de Istorie al Academiei R.P.R., urmînd a fi publicate.

Traducerea rusă actuală are meritul de a fi cuprins, în afară de părţile menţionate mai sus, şi partea din tomul V privind drumul autorului din Moldova spre Crimeea. Ea include acum de asemenea descrierea evenimentelor care s-au desfăşurat pe teritoriul ţărilor vecine sau pe teritoriul Turciei, dar se leagă de istoria Moldovei şi Ucrainei. În rest, a fost folosit sistemul parafrazării părţilor care constituie legătura între capitolele traduse integral.

De un real folos pentru cercetător sînt comentariile la capitole, plasate la sfîrşitul *Cărţii călătoriei* (p. 249—268). Observaţiile privind ţările romîne (p. 260—262; pe alocuri şi la alte pagini, de ex. la p. 251, nota 13) în general sînt întocmite pe baza informaţiilor lui Paul de Alepp, fiind folosite prea puţin şi alte date. Poate că din această cauză unele date cronologice în comentarii nu sînt tocmai exacte, după cum nu sînt redate în forma cea mai corectă nici unele topice din Balcani (de ex. Plevno, în loc de Plevlie; Rudo, în loc de Rudnic, p. 263 ş.a.)

Notele, privind terminologia veche folosită în traducere, lămuresc o serie de termeni (p. 271—296) turceşti şi slavoni care aveau circulaţie în ţările romîne în sec. al XVII-lea. Pentru lămurirea terminologiei rangurilor din Moldova, editorii au folosit cronica lui Miron Costin.

Indicele de nume, denumiri etnice şi locuri (p. 299—322) uşurează depistarea referirilor la poporul nostru şi la ţările romîne, inclusiv Transilvania. O listă bibliografică (p. 323—330) cuprinde tot ce s-a scris în legătură cu opera lui Evliya Çelebi în diferite ţări, inclusiv ţara noastră. Unii autori străini s-au referit şi la ţara noastră, ca de pildă Gl. Elezović.

S. I.

N. BERITIĆ, *Pisma Stjepana Rajčevicá Johannesu Mülleru* (Scrisorile lui Stjepan Rajčević către Johannes von Müller) în „Anali Historijskog Instituta u Dubrovniku", VI—VII, 1959, p. 297—308.

Acest articol pune în circulaţie date biografice noi despre raguzanul Stjepan Rajčević, autorul cunoscutei lucrări despre ţările romîne intitulată *Osservazioni storiche naturali e politiche intorna la Valachia e Moldavia*, publicată la Napoli, în anul 1788.

Nada Beritić comunică şi prelucrează aceste date noi pe baza a 34 scrisori adresate de St. Rajčević cunoscutului istoric Johannes von Müller. între anii 1794—1798. Cunoştinţa lui St. Rajčević cu J. Müller s-a datorat tocmai cărţii sus menţionate despre ţările noastre care l-a făcut cunoscut pe St. Rajčević, iar pe J. Müller l-a impresionat profund, la fel ca şi pe alţi contemporani, fapt care a făcut ca această operă să fie îndată tradusă în mai multe limbi. Printre traducerile cărţii lui St. Rajčević despre ţările romîne, enumerate de autoarea studiului, se găseşte şi cea în limba germană, efectuată la Strassburg în anul 1790 (p. 299), care nu se găseşte în bibliotecile noastre.

Analizînd corespondenţa dintre J. Müller şi St. Rajčević, autoarea conclude că acesta din urmă, cu banii cîştigaţi din negoţul practicat în ţările romîne între anii 1774—1785 (cînd a fost reprezentant comercial al Raguzei la Bucureşti), a cumpărat ferma de la Himberg lîngă Viena, apoi a mers la Napoli, unde şi-a tipărit cartea despre Ţara Romînească şi Moldova. De prin anul 1793, stabileşte autoarea, St. Rajčević a trăit la Himberg şi la Viena.

Corespondenţa oglindeşte, printre altele, concepţiile politice ale lui Rajčević şi părerile lui asupra evenimentelor epocii. El ia atitudine împotriva cuceririlor lui Napoleon, dezaprobă împărţirea Poloniei.

În scrisorile lui St. Rajčević sînt citate titlurile unor lucrări pe care el le-a întocmit, dar s-au pierdut. Atît aceste lucrări, cît şi cele două opere ale lui Rajčević rămase în manuscris nu depăşesc prin importanţa şi calitatea lor opera principală a lui Rajčević, aceea despre ţările romîne, care, subliniază autoarea articolului, constituie un document al vremii despre obiceiuri, folclor ş.a. Ca atare lucrarea a atras atenţia, încît a fost tradusă imediat în alte limbi.

Datele noi scoase la iveală despre autorul valoroasei cărţi cu privire la situaţia ţărilor

noastre în ultimul pătrar al sec. al XVIII-lea contribuie la cunoaşterea lui St. Rajcević şi a operei sale.

S. I.

D. G. SEREMETIS, Ἡ δικαιοσύνη ἐπὶ Καποδίστρια. Α'. Πρώτη περίοδος 1828—1829. Μετ' ἀνεκδότων ἐγγράφων (Justiţia în timpul lui Capodistria. I. Prima perioadă 1828—1829. Cu documente inedite), Tesalonic, Tipografia Ellenismos, 1959, 484 p.

Sub conducerea profesorilor G. I. Petropoulos şi N. I. Pantazopoulos se publică în Grecia colecţia de lucrări istorico-juridice intitulată *Contribuţii la cercetarea istorică a dreptului grecilor şi romanilor şi a dreptului altor popoare din antichitate*. În această colecţie a apărut în 1959 lucrarea lui D. G. Seremetis, *Justiţia în timpul lui Capodistria*. Lucrarea, editată de Universitatea din Tesalonic, are ca obiect studiul justiţiei greceşti din anii 1828—1829, adică din primii ani de după eliberarea Greciei de sub jugul otoman.

Lucrarea cuprinde o amplă bibliografie (p. 3—10), o scurtă introducere (p. 11—16), examinarea regimului judiciar al Greciei de sub dominaţia turcilor şi din vremea revoluţiei greceşti (p. 17—42) şi studiul justiţiei greceşti din anii 1828—1829 (p. 43—288). În anexe, autorul publică documente inedite privitoare la organizarea justiţiei şi practica judiciară din perioada respectivă (p. 283—463). Lucrarea se încheie cu un indice al documentelor (p. 465—472) şi un indice de nume şi materii (p. 473—484).

Autorul pune în lumină lupta poporului grec pentru a-şi păstra instituţiile sale juridice în timpul dominaţiei otomane. Poporul grec a reuşit să obţină o anumită autonomie judiciară în cadrul Imperiului otoman şi să folosească dreptul bizantin pentru reglementarea instituţiilor de familie. Instanţele judiciare compuse din clerici au aplicat în general dreptul bizantin, folosind mai cu seamă codificarea din 1345 numită *Exabilul lui Armenopol*. S-a constituit totodată şi un drept postbizantin, bazat pe obiceiurile juridice.

Revoluţionarii greci din anii 1820—1828 au pus dreptul bizantin şi dreptul consuetudinar grecesc la baza justiţiei noului stat al Greciei. Ei au laicizat instanţele judiciare. Au căutat şi în afară modele de organizare, utilizînd mai cu seamă dreptul francez. Autorul atribuie lui Capodistria un rol important în organizarea justiţiei, şi în acest scop analizează măsurile legislative ale acestuia pentru organizarea tribunalelor, pentru recrutarea judecătorilor, pentru reglementarea procedurilor.

Sînt analizate foarte minuţios decretele şi instrucţiile Guvernului grec din anii 1828 1829 cu privire la organizarea justiţiei. Dar examinarea acestor acte normative are caracterul unui studiu tehnic, fără relevarea condiţionării lor sociale. Importantul decret din 15 decembrie 1828 referitor la organizarea tribunalelor, asupra căruia stăruie autorul, a adoptat ca legiuiri de bază: *Exabilul lui Armenopol* pentru materiile dreptului civil şi *Codul comercial francez* pentru materiile economice. Analiza conţinutului acestor legiuiri în raport cu stratificarea socială a poporului grec ar fi înlesnit justa înţelegere istorică a adoptării lor de către revolutionarii din 1828. Aceste legiuiri corespundeau necesităţilor sociale ale unui popor care ieşise din regimul feudal al Imperiului otoman şi se îndrepta spre organizarea unui stat modern, în care elementele burgheze aveau să domine.

Pentru a invedera încercarea revoluţionarilor greci de a adopta legiuirile Ţărilor Romîne de la începutul sec. al XIX-lea, autorul foloseşte însă informaţii indirecte cu privire la *Legiuirea Caragea* din 1818 şi *Codul Calimach* din 1817. Nu cunoaşte ediţiile recente ale acestor legiuiri, publicate de Academia R.P.R.

Lucrarea lui Seremetis se întemeiază pe o largă documentare şi foloseşte o bogată literatură istorică şi juridică.

G. C.

HENRY BLUMENTHAL, *A reappraisal of franco-american relations 1830 — 1871.* Chapel Hill „The University of North Carolina Press" (1959), XIV + 255 p.

Cartea lui H. Blumenthal arată că relațiile dintre Franța și Statele Unite ale Americii în perioada 1830—1870 nu au fost de loc amicale. Prietenia din timpul expediției lui Lafayette a fost serios umbrită de contradicțiile din deceniile de la mijlocul sec. al XIX-lea.

Franța și Anglia au luptat secole întregi pentru a-și asigura dominația mondială, ajungînd la începutul secolului trecut la un echilibru de forțe. La mijlocul sec. al XIX-lea pe arena internațională apare însă un nou competitor —Statele Unite— care putea strica balanța politică, echilibrată cu atîta greutate. H. Blumenthal arată că în anii 1830—1870 populația Statelor Unite — s-a triplat, ajungînd la 40 milioane, teritoriul s-a mărit depășind pe cel al Franței și Angliei la un loc, iar în 1850 tonajul marinei comerciale întrecea pe cel al oricărei alte națiuni. Astfel Franța care avea alături de Anglia partea ei la dominația mărilor, privea cu mare neliniște apariția noii puteri maritime. Se adăugau apoi și motive de neliniște de ordin ideologic. Monarhia franceză vedea cu teamă cum de cealaltă parte a oceanului se dezvolta economic și politic un stat republican ale cărui idei și existență ar fi încurajat tendințele republicane din Franța.

În primele patru capitole autorul tratează problemele economice, diplomatice și ideologice legate de relațiile franco-americane în perioada cuprinsă între revoluția din iulie și începutul războiului de secesiune. În anii 1830—1860 Franța a fost deosebit de ostilă expansiunii americane. Punctele de fricțiune dintre cele două state au fost Mexicul, Texasul, California, America Centrală. Aici burghezia franceză urmărea asigurarea unei zone de influență politică. În tratarea cuceririi Texasului și a altor provincii din nordul Mexicului, autorul caută să justifice politica expansionistă nord americană prin existența unui pericol francez. În realitate însă, așa cum arată W. Foster, războiul mexican din 1846—1848 poate fi considerat ca „cea mai cinică și mai distrugătoare" dintre acțiunile Statelor Unite din cadrul războaielor inter-americane. Acest „mare furt de teritorii", de pe urma căruia Mexicul a pierdut jumătate din teritoriul său spre folosul proprietarilor de sclavi și pămînt din nord, continuă și azi să fie resimțit. Cele mai bune terenuri pentru agricultură pomicultură și creșterea vitelor au încăput pe mîna latifundiarilor americani, care au fost adevărații inspiratori ai războiului mexican [1].

Altă cauză de nemulțumire a Statelor Unite împotriva Franței a fost atitudinea echivocă a lui Napoleon al III-lea în timpul războiului de secesiune. Temîndu-se de puterea economică a nordului industrial, Napoleon al III-lea ajuta sudul cumpărîndu-i bumbacul și livrîndu-i arme. Dar în același timp a nemulțumit și sudul prin abținerea lui Napoleon al III-lea de la o intervenție militară directă, de teama că i-ar fi creat mari complicații internaționale. Politica lui Napoleon al III-lea de a crea în Mexic un stat satelit al Franței, politică soldată cu eșecul total al expediției lui Maximilian de Habsburg sprijinit de trupe franceze, a fost o altă cauză de conflict. Statele Unite au fost gata la o intervenție armată împotriva trupelor franceze, în caz de nereușită a răscoalei mexicane pornită pentru a răsturna pe Maximilian. Așa se explică, arată H. Blumenthal în ultimul capitol, ușurarea pe care a simțit-o Guvernul american cînd în urma războiului franco-prusac, imperiul lui Napoleon al III-lea s-a prăbușit.

În cartea lui H. Blumenthal, bogată în fapte, lipsește însă o analiză mai adîncită a miezului contradicțiilor franco-americane din anii 1830—1870. E vorba de puternicele contradicții care încep să apară între burghezia din Franța și burghezia în ascensiune din Statele Unite, privind expansiunea eco-

[1] W. Foster, *Schiță a istoriei politice a celor două Americi*, E.P.L.P., București, 1954, p. 204.

nomică şi politică a celor două ţări. Capitaliştii de tip mai vechi din Franţa, la fel ca şi cei din Anglia şi mai tîrziu din Germania, priveau cu nelinişte crescîndă dezvoltarea noului capitalism nord-american. În aceste decenii dinaintea anului 1870 au început deci să se ascute marile contradicţii dintre principalele state capitaliste, conflicte care vor deveni deosebit de ascuţite în perioada imperialismului.

S. C.

R. R. PALMER, *The age of the democratic revolution. A political history of Europa and America, 1760—1800.* Princeton Univ. Press, Princeton, New Jersey, 1959, IX + 534 p.

Aşa cum o arată subtitlul, cartea lui R. R. Palmer urmăreşte să trateze istoria politică a Europei şi a Americii în ultimele patru decenii ale sec. al XVIII-lea. Autorul se ocupă de istoria instituţiilor politice din cele două continente şi de transformările survenite în urma celor două revoluţii burgheze: revoluţia americană şi revoluţia franceză.

R. R. Palmer trece în revistă statele provinciale şi parlamentele din Franţa, parlamentul şi adunările locale din Anglia şi din coloniile acesteia din America de Nord, consiliile şi adunările pe stări din Europa Centrală cu statele ei mici (princiare, eclesiastice, republicane) şi dietele statelor din Europa Răsăriteană. Autorul se ocupă apoi de ciocnirile acestor instituţii cu monarhia în perioada de după războiul de şapte ani, cînd guvernele, aflate în mare jenă financiară, se loveau de rezistenţa diferitelor magistraturi şi adunări constituite, cînd voiau să pună noi impozite. Perioada anilor 1763—1774 în Franţa e considerată de autor ca o „quasi-revoluţie”, deoarece parlamentele au început să publice observaţiile şi protestele lor la unele din decretele regale.

În continuare, autorul se ocupă de influenţa diferiţilor teoreticieni politici ai vremii ca Montesquieu, Rousseau, Blackstone, Warburton şi alţii. Capitole speciale sînt consacrate absolutismului luminat, încercărilor lui Iosif al II-lea de a introduce reformele de sus şi contraofensivei aristocratice din timpul lui Leopold al II-lea.

Alte capitole sînt dedicate luptei pentru reforma parlamentară din Anglia, luptei dintre tendinţele aristocratice şi tendinţele democratice din Olanda, Belgia şi Suedia şi revoluţiei polone din 1791.

În sfîrşit tratarea cea mai largă a fost rezervată celor două mari evenimente care au marcat această perioadă: revoluţia americană şi revoluţia franceză. De altfel, restul cărţii nu constituie decît un cadru politic pentru aceste două evenimente.

După cum se poate observa din prezentarea conţinutului cărţii, lipseşte în întregime cadrul economic şi social în care s-au desfăşurat marile transformări politice din această perioadă agitată. Autorul ignorează complet dezvoltarea economică a Europei şi Americii de Nord care a determinat pe plan suprastructural schimbări atît de profunde în orînduirea politică. De asemenea, în frămîntările acelor vremuri el nu vede decît disputele dintre nobilime şi burghezie, fără a pomeni nimic de acţiunile ţărănimii şi maselor populare de la oraşe împotriva feudalismului şi instituţiilor sale. R. R. Palmer nu vede în revoluţia franceză decît o mişcare politică, avînd ca scop reorganizarea statului. Abia după această reorganizare urmau să se petreacă şi celelalte transformări ale societăţii. Autorul caută să demonstreze că diferenţierile economice şi sociale din societatea franceză prerevoluţionară nu erau aşa de adînci cum încearcă unii istorici să le prezinte. Dimpotrivă, el face un tablou destul de idilic al situaţiei ţărănimii franceze şi apreciază în mod pozitiv formarea unei burghezii rurale, fără însă a spune nici un cuvînt despre consecinţele acestui proces. În ceea ce pri-

veşte revoluţia americană, avem de-a face cu o tratare adeseori neclară şi confuză. De pildă, autorul afirmă că nu e posibil de explicat diviziunea dintre patrioţi şi „loialişti" (partizanii dominaţiei engleze — *n.n.*). El atribuie nici mai mult, nici mai puţin, impulsului momentului, actele a o serie din exponenţii diferitelor grupuri sociale participante la revoluţie. Palmer nu vrea să vadă că în sînul societăţii americane din timpul revoluţiei se poate stabili cu precizie orientarea diferitelor pături sociale. Într-o istorie marxistă a Americii, se arată că erau în primul rînd micii fermieri şi păturile muncitoreşti de la oraşe, care constituiau forţele motrice ale revoluţiei şi totodată elementele cele mai radicale. Era apoi aripa liberală a elementelor burgheze în frunte cu Jefferson, Adams, Franklin şi aripa conservatoare în frunte cu Washington. De partea dominaţiei engleze erau elemente din clasa capitaliştilor negustori şi din clasa plantatorilor legaţi de metropolă, fie prin interese economice, fie prin diferite functii bine retribuite [1].

Cartea lui R. R. Palmer se remarcă printr-o interpretare cu totul neştiinţifică a esenţei revoluţiei. Pornind de la teza hegeliană a revoluţiei privită ca o emancipare a minţii, autorul pune accentul principal pe rolul ideilor şi al factorului psihologic („cucerire" a istoriografiei burgheze contemporane din S.U.A. — *n.n.*) în determinarea acţiunilor revoluţionare. De aici şi totala ignorare a factorilor social-economici care stau la baza desfăşurării procesului istoric. În asemenea condiţii cartea apare ca o acumulare de materiale faptice privind istoria politică în anii 1760—1800, materiale complet desprinse de realităţile economice şi sociale atît de interesante din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea.

S. C.

BIZANTINOLOGIE

PETER KAWERAU, *Die jakobitische Kirche im Zeitalter der syrischen Renaissance. Idee und Wirklichkeit*, Berliner Byzantinistische Arbeiten, vol. III, Akademie-Verlag, Berlin, 1960, 153 p. + 3 pl. + 1 h.

Lucrarea de faţă este o încercare de prezentare a cîtorva aspecte ale uneia din cele mai întîlnite forme de supravieţuire a civilizaţiei bizantine în timpul dominaţiei musulmane (arabe şi selgiucide) în Orient. Autorul porneşte de la ideea că încă în vremea prăbuşirii stăpînirii bizantine în Orient, biserica ortodoxă — asupra căreia patriarhia ecumenică de la Constantinopol nu mai exercita de mult o conducere coordonată şi unitară — s-a fărîmiţat în mai multe biserici „naţionale". În lucrare nu se adînceşte caracterul şi conţinutul acestei noţiuni se înţelege însă prin aceasta adaptarea unor organizaţii eclesiastice devenite autonome la condiţiile locale, mai ales de limbă şi cultură, legate în primul rînd de anumite grupuri etnice specifice. În acest sens lucrarea lui Peter Kawerau izbuteşte să clarifice, deşi se referă la perioada secolelor XI—XIII, într-o anumită măsură condiţiile care au determinat rapiditatea prăbuşirii dominaţiei bizantine în sec. al VII-lea.

Lucrarea cuprinde următoarele capitole împărţite în paragrafe : organizarea bisericii iacobite (patriarhul, mitropoliţii şi episcopii, abaţii, mînăstirile, comunităţile etc.); viaţa internă a bisericii iacobite (studiile ştiinţifice, formele credinţei religioase, construcţiile bisericeşti, descompunerea internă, tendinţele de reformă). Raporturile bisericii iacobite cu celelalte biserici creştine (copţii, armenii, nestorianii, grecii ortodocşi, occi-

[1] W. Foster, *Schiţă a istoriei politice a celor două Americi*, p. 134 - 135.

dentalii catolic); raporturile bisericii iacobite cu lumea necreştină (relaţine cu autorităţile musulmane, relaţiile cu autorităţile tătare etc.). Lucrarea se încheie cu interesante şi documentate anexe privind diferitele aspecte ale organizării acestei biserici.

Tratarea detaliată a tuturor acestor probleme pe baza materialului foarte bogat pus la îndemînă de autor — duce la concluzii care chiar dacă nu sînt explicit trase de către el, impun părerea că biserica iacobită din Siria, a putut să dăinuiască atîtea veacuri după dispariţia dominaţiei bizantine pentru că a ştiut în acelaşi timp să se păstreze ca formă a civilizaţiei bizantine şi totodată să se adapteze şi să se consolideze în acest fel conform cu împrejurările istorice şi cu cerinţele specifice ale regiunilor păstorite.

E. St.

E. E. LIPŠIC, *Byzanz und die Slaven. Beiträge zur byzantinischen Geschichte des 6 9. Jahrhunderts*, Weimar, Ed. H. Böhlaus Nachfolger, 105 p.

Studiile lui E. E. Lipşiţ asupra istoriei social-economice a Imperiului bizantin fac parte dintre acele realizări ale istoriografiei sovietice care continuă cele mai valoroase tradiţii ale bizantinologiei ruse. Traducerea şi editarea unora dintre ele în limba germană, prin îngrijirea lui E. Langer în cazul acestui volum, are drept scop informarea unui cerc mai larg de cercetători asupra celor mai importante realizări ale bizantinologiei sovietice din ultimii ani. Cele două articole cuprinse în volum — „Comuna slavă (obscina) şi rolul ei la formarea feudalismului bizantin" şi „Ţărănimea bizantină şi colonizarea slavă" au drept obiect aceeaşi problemă : dezvoltarea forţelor de producţie şi stadiul relaţiilor de producţie în societatea rurală din Imperiul bizantin în sec. al VI—IX-lea pe de o parte, rolul colonizării slave în cristalizarea trăsăturilor feudalismului bizantin pe de altă parte. Izvorul principal pe care se sprijină aceste cercetări este binecunoscuta lege agrară — νόμος γεωργικός. Autorul face o amănunţită analiză a stadiului actual al discuţiilor asupra acestui important document şi argumentează pentru datarea lui în a doua jumătate a sec. al VIII lea, relevînd totuşi că el oglindeşte un proces întreg de evoluţie a unor instituţii care s-au manifestat în imperiu deja din sec. al IV—VI-lea. Pe de altă parte, „legea agrară" a avut o largă răspîndire la popoarele balcanice, fiind tot timpul modificată şi adaptată la noile realităţi social-economice, ceea ce face ca cele mai vechi manuscrise ale ei cunoscute, datînd din sec. al XI XIII-lea, să oglindească şi împrejurările ulterioare redactării formei sale originare.

Pe temeiul informaţiilor furnizate de textele „legii agrare", coroborate cu datele altor izvoare — descoperiri arheologice, texte hagiografice, miniaturi contemporane —, E. E. Lipşiţ analizează nivelul de dezvoltare al forţelor de producţie în economia rurală bizantină în sec. al VI—VIII-lea, ca şi diferitele categorii care compuneau această societate. Este vorba, după cum demonstrează autorul, de obştiile săteşti teritoriale ajunse în faza de desagregare prin accentuarea diferenţierii economice şi sociale din sînul lor.

Pe răspîndirea şi înflorirea acestor comune în sec. al VI—IX-lea, proces ce s-a petrecut în legătură cu colonizarea slavă în Balcani şi Asia Mică, s-a întemeiat strălucirea economică, politică şi culturală a Imperiului bizantin.

R. P.

J. DARROUZES, *Epistoliers byzantins du Xe siècle*. Institut français d'études byzantines, Paris, 1960, 430 p.

În seria surselor privitoare la istoria, viaţa politică şi administrativă a Imperiului bizantin, lucrarea publicată recent, în colecţia

Arhivelor orientului bizantin, de Jean Darrouzès reprezintă o prezentare analitică a unor interesante informaţii de corespondenţă din sec. al X–XI-lea, informaţii care completează în general sursele cunoscute de istorie pînă la această dată. Alături de celelalte lucrări publicate în seria arhivelor privitoare la istoria orientului bizantin (ca de ex. R. Janin, *Constantinople byzantin. Dé reloppement urbain et repertoire topographique*; V. Laurent, *Les bulles métriques dans la Sigillographie byzantine*, sau *Mélanges d'Histoire et d'Archéologie byzantines*), textele epistolare ale manuscriselor redate într-o descriere şi analiză ştiinţifică în lucrarea de faţă reprezintă o contribuţie importantă la determinarea unor aspecte relativ secundare, dar sugestive în cunoaşterea diferitelor aspecte ale structurii şi relaţiilor sociale în Imperiul bizantin.

Majoritatea scrisorilor inedite sau cunoscute insuficient pînă la această dată, publicate integral cu traducere rezumativă în lucrarea de faţă. sînt cuprinse în două volume de manuscrise cunoscute sub numele de manuscrisul din Patmos (706) şi manuscrisul din Athos (126).

Autorul lucrării încearcă prin această prezentare să determine în limita posibilităţilor toate problemele privind textul, epoca redactării precum şi autorii manuscriselor amintite. În inventarul bibliotecii din Patmos, redactat în 1201 şi publicat de Ch. Diehl în „Byz. Zeitschrift" 1892 este consemnat şi manuscrisul din Patmos 706, manuscris care face obiecţia studiului de faţă.

Autorul remarcă de altfel că manuscrisul, aproape necunoscut pînă la redactarea catalogului lui *Sakkelion*, a fost consultat insuficient şi fragmentar de unii istorici şi bizantinologi. Aşa, de exemplu, J. Bidez l-a utilizat pentru două scrisori ale împăratului Iulian, Pasquali l-a utilizat pentru corespondenţa lui Grigore de Nyssa, iar mai recent Y. Azéma pentru corespondenţa pe care Sakkelion a publicat-o anterior într-un text separat. Paul Maas a fost singurul, aşa cum remarcă autorul lucrării, care a cercetat integral şi cu mai multă atenţie manuscrisul din Patmos (*Zu den Beziehungen zwischen Kirchenwärtern und Sophisten*) în „Sitzungsberichte d. Akad. d. Wiss." Berlin, 1912; Alexandros von Nikaia, în „Byz. Neur. Jahbr. 1922. Manuscrisul este fără îndoială anterior anului 1201. Paul Maas şi Sakkelion au considerat că manuscrisul a fost redactat în sec. al XII-lea; iar Pasquali şi Bidez au conchis, ţinînd seama mai ales de tipul redactării, că manuscrisul a fost redactat în sec. al XI-lea.

Pornind de la indicaţiile lui Ch. Diehl, autorul remarcă mai întîi faptul că fondul principal al bibliotecii din Patmos a fost adus de Christodul monarh cărturar, fondatorul de fapt al acestei preţioase biblioteci, probabil mai întîi la Constantinopol şi apoi de aici transmis la Patmos. Prezenţa în manuscris a unui grup de scrisori redactate de Ioan din Latros cunoscut în cercurile literare ale epocii sale, mai ales datorită unor acţiuni diplomatice întreprinse, constituie proba decisivă pentru concluzia că volumul n-a putut fi constituit decît anterior anului 1079. Corespondenţa în totalitatea ei nu conţine nici o scrisoare datată posterior primilor ani ai sec. al XI-lea. În ceea ce priveşte schema materialului cuprins în manuscris, aceasta, cu indicaţiile complete, au fost prezentate de autor încă din 1956 în studiul: *Un recueil épistolaire byzantin, le manuscrit de Patmos 706* în „Rev. des Ed. Byz.", 1956.

Al doilea manuscris, manuscrisul din Athos este considerat de autorul studiului, ca şi de alţi specialişti, ca redactat în sec. al XI-lea. Manuscrisul este constituit din unificarea a două volume separate iniţial, dintre care a doua parte prezintă o importanţă mult mai mare pentru cercetarea istorică. Conţinutul manuscriselor, aşa cum subliniază şi autorul în prefaţa lucrării, aparţine unei perioade de la jumătatea sec. al X-lea (pînă la începutul sec. al XI-lea) mai puţin cunoscută din prezentarea cronicilor oficiale; acest lucru face ca interesul pentru textul lor să depăşească interesul strict filologic şi să reţină în primul rînd atenţia cercetării istorice.

Publicate şi prezentate în condiţii tehnice ireproşabile, textele celor două volume de manuscrise sînt însoţite de bogate note explicative, indice, rezumate şi comentarii de text. Corespondenţa publicată indică, cercetării istorice, interesante date privitoare la istoria Imperiului bizantin, la relaţiile puterii imperiale cu biserica, date privind problemele de administraţie şi organizare, probleme legate de viaţa monahală etc.

Prezentarea textelor este însoţită de o introducere explicativă care lămureşte toate problemele (textul manuscriselor, identificarea autorilor, interesul de ordin juridic şi istoric al acestor texte, originea acestor colecţii, problema grupării corespondenţei pe probleme, prezentarea sub formă enunţiativă a întregului cuprins al epistolelor etc.).

P. S.

D. S. GHINIS, Νομικὸν ποιηθὲν καὶ συνταχθὲν εἰς ἁπλῆν φράσιν ὑπὸ τοῦ ἐλλογιμωτάτου ἐπισκόπου Καμπανίας, Θεοφίλου τοῦ τῆς 'Ιωαννίνων (1788) (Manual juridic compus şi redactat în limba simplă de către învăţatul episcop al Campaniei, Teofil din Ianina), ediţie critică, cu introducere şi indici, Tesalonic, 1960, 362 p.

Manualul juridic al lui Teofil din Ianina este un nomocanon postbizantin, redactat în limba neogreacă. Alcătuit în 1788, manualul a fost editat în 1887 la Constantinopol, cu lacune şi erori. Ediţia publicată de bizantinistul atenian D. S. Ghinis în 1960 are caracter critic, bazîndu-se pe cercetarea manuscriselor. Editorul arată că autorul manualului a fost un erudit influenţat de ideile luminismului şi ca episcop s-a dovedit a fi un luptător împotriva dominaţiei otomane.

Manualul foloseşte direct sau indirect principalele izvoare ale dreptului bizantin, precum şi numeroase surse teologice, literare şi istorice. Autorul manualului a făcut însă puţine trimiteri la izvoarele pe care le-a folosit, pe unele indicîndu-le greşit. Ghinis a identificat însă toate izvoarele manualului, ceea ce măreşte valoarea ştiinţifică a ediţiei sale.

În prima parte, manualul cuprinde dispoziţii canonice privitoare la clerici şi monahi. Partea a doua cuprinde dispoziţii de drept referitoare la logodnă şi căsătorie, succesiuni, comerţ şi procedură. Acesta este în esenţă dreptul aplicat în comunităţile greceşti din sec. al XVIII-lea în cadrul Imperiului otoman, manualul fiind destinat nu numai tribunalelor bisericeşti care judecau litigiile dintre creştini în materie de căsătorie, testamente şi filiaţie, dar şi clericilor care aveau sarcina de a îndruma pe împricinaţi să evite calea judecăţilor.

Editorul nu a cercetat însă practica instanţelor judiciare spre a arăta în ce măsură acestea au aplicat dispoziţiile manualului. Din marea masă a izvoarelor bizantine, autorul manualului a ales pe cele rămase în vigoare în sec. al XVIII-lea şi a utilizat obiceiurile juridice. Aflăm în această lucrare dispoziţii menite să înlesnească dezvoltarea economiei de schimb din perioada destrămării feudalismului.

Editorul a stabilit textul manualului pe baza a şase manuscrise. El nu cunoaşte însă manuscrisul păstrat în Biblioteca Universităţii din Iaşi sub cota III-103. Acest manuscris, intitulat *Prolegomene despre legile bisericeşti şi civile*, are formatul 17 × 24 cm şi cuprinde 4 foi liminare + 273 + 62 de pagini. Manuscrisul a aparţinut lui Mihail Kogălniceanu, al cărui autograf figurează pe foaia a treia liminară. Cu mici diferenţe, acest manuscris are acelaşi cuprins ca şi textul editat de Ghinis. Ca avocat al mănăstirilor din Moldova, Kogălniceanu a folosit manualul lui Teofil pentru a apăra privilegiile lor în ceea ce priveşte stăpînirile funciare. Manuscrisul ieşean fusese la 1814 în posesia unui grec din Bucureşti.

Ediţia publicată de Ghinis este binevenită deci şi pentru cercetătorii romîni care ar dori să studieze nomocanonul lui Teofil pe baza manuscrisului ieşean.

G. C.

BIBLIOGRAFIE, ARHIVISTICĂ, MUZEOGRAFIE

* * * Indice cronologic nr. 1, Arhiva Mitropoliei Țării Romînesti (1365—1890), Direcția Generală a Arhivelor Statului din R.P.R., 2 vol., Buc., 1961, 1472 p.

Indicii cronologici ai materialului documentar din Țara Romînească, concepuți la apariția lor pe un plan mai modest, au căpătat în ultima vreme o dezvoltare mai largă, care îi plasează mai de grabă în categoria inventarelor cronologice. În lipsa unui catalog al documentelor Țării Romînești, acești indici care cuprind rezumate mai largi, în care se scoate în evidență ce este mai important în documente — sînt mult mai utili în munca de orientare a cercetătorilor în arhivele istorice decît vechii indici.

Fondul Mitropoliei Țării Romînești — pe care I. Șucu și Maria Rănoiu îl prezintă în cele două volume recenzate — este unul din cele mai bogate fonduri de documente ale Arhivelor Statului; el conține un număr de peste 16 000 documente, din care 9408 originale. Se înțelege că alcătuitorii unui asemenea indice au avut de rezolvat probleme mult mai grele decît la indexarea documentelor din celelalte fonduri și ei au reușit să le rezolve cu succes, printr-o muncă migăloasă și pricepută. Considerăm drept un merit deosebit al lucrării întocmite de I. Șucu și M. Rănoiu faptul că au reușit să scoată în relief ceea ce este mai important în documente.

Indicele de documente prezentat ne este de un deosebit folos pentru completarea colecției de *Documente privind istoria Romîniei*, în care urmează să se includă o serie de documente care au fost omise (doc. nr. 279, 369, 390, 394 și 457).

După cum se arată și în prefața *Indicelui*, documentele din fondul Mitropoliei Țării Romînești cuprind date foarte bogate și variate despre dezvoltarea economică, socială și culturală a țării, îndeosebi în timpul orînduirii feudale și nașterii relațiilor capitaliste. Foarte multe documente ne oferă știri despre dezvoltarea meșteșugurilor și comerțului. În rezumatele acestor documente, am întîlnit nu mai puțin de 100 de categorii de meșteșugari și negustori, printre care : strungari, cazangii, tipsieri, cocători, cîrnățari, găitănari, conduragii, iminigii, papugii, pantofari, ceasornicari, pecetari, zețari, legători și negustori de cărți etc. În documente se găsesc apoi numeroase date despre înființarea „fabricii" de hîrtie de pe apa Sabarului (nr. 8657, 8676, 8701, 9198), despre manufactura de testemele de la Măreuța (nr. 12 410, 12530), despre un fabricant de pălării (nr. 14438), un altul de clopote (nr. 15673), despre exploatarea păcurii (nr. 1447, 3699, 4896, 14859, 14860), înființarea de tîrguri periodice (nr. 5502, 9293, 14541) etc.

Deosebit de bogat este fondul Mitropoliei în știri privind relațiile țăranilor cu proprietarii d moșii (nr. 4878, 5492, 5878, 5941, 6258, etc.), ca și lupta celor dintîi împotriva exploatării, prin refuzul de a plăti dările sau prin fuga de bir (nr. 2965, 2978, 3021, 3067, 3884, 4540, 9761, 12184), nesupunerea la clacă și dijmă (nr. 8226, 9011, 9043, 9086, 9308, 9368, 9395, 9399, 9585 etc.) sau răzvrătiri locale, ca cele amintite în documentele nr. 9886, 10157 și 11556.

Documentele din fondul Mitropoliei conțin apoi foarte multe date privind dezvoltarea arendășiei în Țara Romînească începînd de la mijlocul sec. al XVIII-lea. Cele peste 600 de documente referitoare la arendarea moșiilor Mitropoliei și metoașelor sale ne dau știri foarte prețioase privind condițiile în care se făcea arendarea, apartenența socială a arendașilor, abuzurile și silniciile acestora.

O serie de documente ne oferă știri importante privind organizarea fiscală a țarii și obligațiile diverselor categorii de contribuabili : desființarea văcăritului la 1714 (nr. 4131), regimul fiscal al preoților și mănăstirilor

(nr. 3399, 5599—5601, 10151, 11392, 11412, 11433, 11487—11493), veniturile dregătorilor (nr. 12437, 12439—12442 etc.).

În documentele rezumate în cele două volume prezentate se mai găsesc apoi unele știri privind obligațiile Țării Romînești față de Imperiul otoman (nr. 9961, 9962, 10654, 10655, 10682, 10833, 12480), precum și abuzurile săvîrșite de turci pe teritoriul țării (nr. 6069, 6255, 6421, 9257 etc.).

Numeroase știri se referă la starea sanitară a țării, îndeosebi la ravagiile făcute de ciumă și la măsurile luate pentru combaterea ei (nr. 8546, 8547, 8677, 8696 etc.), măsuri printre care cele mai eficace erau considerate rugăciunile pentru încetarea bolii (nr. 8594, 8660, 8661, 8663, 8707 etc.) sau blestemele împotriva celor care ascundeau hainele molipsite(nr. 8783, 8784 etc.). Documentele ne oferă știri despre construirea spitalului de ciumați de la Dudești, la 1795—1796 (nr. 8559—8563, 8565, 8569, 8571, 8592 etc.).

Foarte multe documente din fondul Mitropoliei se referă — cum este și firesc — la uriașa avere a Mitropoliei și a numeroaselor sale metoașe, la scutirile de care se bucurau acestea, precum și la exploatarea veniturilor mănăstirilor închinate de așa-zisele locuri sfinte (nr. 12855—12857, 12891, 12893, 12912, 12950, 12954, 12968 etc.). În aceste documente găsim multe știri și despre situația preoțimii în trecut (nr. 5017, 5058, 5069, 5432, 9241, 5037, 5152, 8198, 8589, 8725, 9109 etc.).

O serie de documente din arhiva Mitropoliei ne oferă știri cu privire la organizarea justiției în trecut. Mitropolitul fiind cel care judeca procesele de divorț, întîlnim multe documente referitoare la desfacerea căsătoriilor din diverse pricini (nr. 8966, 9045, 9046, 9048, 9060, 9067, 9075, 9077, 9080, 9255 etc.).

Foarte bogate sînt apoi știrile din documentele Mitropoliei care se referă la dezvoltarea culturii în Țara Romînească: existența unor școli la sate și orașe în sec. XVIII-lea (nr. 5122, 5391, 5564, 5602, 5712, 5813, 8063, 8095, 8104, 8162, 8258 etc.), trimiterea unor tineri la studii în străinătate (nr. 4005, 16006), tipărirea și circulația cărților (nr. 6329, 8412, 8518, 10373, 14091 etc.) monopolul Mitropoliei asupra tipăririi cărților bisericești (nr. 5174, 6329), tipografiile existente (nr. 5174, 11093, 11168, 12195) etc.

În sfîrșit, Mitropolia fiind unul din cei mai mari proprietari de pămînt, locuri de case, prăvălii, circiumi, hanuri etc. din orașul nostru, aproape jumătate din documentele aflate în arhiva sa conțin știri privitoare la trecutul Capitalei patriei noastre, la ocupațiile locuitorilor săi, la vechile mahalale și monumente ale orașului etc.

Acestea sînt unele din problemele mai importante a căror cercetare este ușurată de apariția indicelui cronologic al documentelor din fondul Mitropoliei Țării Romînești.

Pe lîngă meritele ei incontestabile, lucrarea are și o serie de mici lipsuri — unele din ele inerente unei opere de asemenea proporții — care trebuie sesizate. De pildă, unele rezumate sînt formulate mai puțin clar sau sînt incomplete, ca de exemplu nr. 2902 (un om care mănîncă stupi), 4010 (un popă care mănîncă fîn), 5098, 5399, 5596, 5677, 6449, 6616, 7163, 8563, 8753 etc. Apoi în foarte puține cazuri se motivează datarea documentelor, din care cauză nu se înțelege de ce unele documente au fost datate într-un anumit fel (vezi de pildă, grupul de documente nr. 5675—5682, datat <după 1750>. Unele documente ar putea fi mai precis datate, ținînd seama de alte documente aflate în același fond; de pildă, documentul nr. 2961, datat <1688—1714> poate fi datat în preajma anului 1711, după documentul nr. 3951, iar datarea documentului nr. 390 ar putea fi restrînsă la <1616—1617>.

O lipsă a lucrării este legată de felul cum a fost alcătuit indicele de nume și locuri. Deși este foarte bogat și ocupă peste 200 de pagini (p. 1251—1472), indicele este incomplet. Din cele peste 600 de cazuri de arendări de moșii sînt trecute la indice doar ceva mai mult de 200; dintre numeroșii arendași abuzivi și asupritori (nr. 9893, 11503, 11994, 12213, 12423 etc.) este trecut doar unul; lipsesc apoi din indice: copii de casă

(nr. 3436, 3903, 5899), argintarii (nr. 10380, 11316, 14028), bogasierii (nr. 10377, 10541, 11418, 12728). În afară de aceasta, sînt cazuri în care o localitate care apare cu două nume diferite în documente se trece în indice de două ori (ex. Copăceni și Copăcineanca din documentele nr. 4075 și 4083 se trece prima oară în Dîmbovița și a doua oară în Prahova). Apoi, unele trimiteri sînt incomplete, iar unele localizări greșite; de pildă, la hanuri se face trimitere doar la București și Rusii de Vede, deși există un han și la Focșani (nr. 14491 și 14695).

N. S. și *H. C.*

* * * *Zaključci Hrvatskog Sabora* (Hotărîrile Dietei croate), vol. III, 1714—1735. Arhiva de stat a R. P. Croate din Zagreb, 1961, 543 p.

Continuînd acțiunea începută în anul 1958 prin publicarea volumelor I și II din seria nouă a publicației ce cuprinde hotărîrile Dietei croate, Arhivele de Stat din Zagreb au tipărit în anul 1961 volumul al III-lea cu hotărîrile aceleiași Diete. Acestea se publică în limba latină a originalelor.

Fiind o continuare a volumelor precedente care înglobează perioada 1630—1714 (semnalate în revista „Studii", nr. 6, 1961), noul volum conține în ordine cronologică hotărîrile adoptate de Dietă între 5 III 1714 și 4 V 1735.

Materialul este luat din fondul principal al Arhivelor, intitulat *Acta et articuli dominorum Statuum et Ordinum*, cartea V, de la p. 112 în continuare pînă la p. 356 a cărții a VI-a a acestui fond. Redacția volumului atrage atenția cercetătorilor care vor folosi materialul publicat în acest volum că va fi necesar să-și completeze informațiile și dintr-o serie de alte fonduri ale Arhivelor de Stat din Zagreb, pe care le enumeră.

Unele din materialele publicate în noul volum au fost semnalate în trecut de Kukuljević-Sakcinski și de V. Klajić. Majoritatea din ele sînt însă acum aduse la cunoștință pentru prima dată.

În general, actele se referă la Croația, Slavonia și Dalmația. Se găsesc însă și mențiuni în legătură cu Albania, Bosnia, Bulgaria.

Deși în mai mică măsură decît volumele precedente, volumul de față cuprinde totuși date suficiente cu privire la vlahi (p. 70, 126, 143, 198, 206, 250, 270, 271). Vlahii din ținutul Varaždinului sînt menționați la p. 235. Hotărîrile Dietei se referă de asemenea la „valachi confinii" (p. 396, 404), la situația episcopului vlahilor „Szuibinenzens" (p. 235). Privilegiile vlahilor continuă să existe și sînt întărite în 1724 (p. 152 și 157). Nu este lipsită de interes pentru noi și menționarea pandurilor (p. 53, 85).

Indicele de nume, locuri și materii, ușurează orientarea în textele hotărîrilor, care conțin informații utile unui cercetător de istorie balcanică în sec. al XVIII-lea.

S. I.

Rubrica „Însemnări" a fost întocmită de: Corina Nicolescu, L. Ștefănescu, S. Iancovici, C. Șerban, Al. Vianu, Tr. Ionescu-Nișcov, R. Popa, Gh. Cronț, S. Columbeanu, Eugen Stănescu, P. Simionescu, N. Stoicescu, H. Chircă.

VASILE A. VARGA

În ziua de 2 iunie a încetat din viață dupa o îndelungată și grea suferință tovarășul Vasile A. Varga, șef de sector la Institutul de istorie a partidului și profesor de istorie la Școala superioară de partid „Ștefan Gh orghiu".

Tovarășul Vasile A. Varga s-a născut la 6 mai 1905 la Oradea. Cunoscînd condițiile grele de viață ale maselor muncitoare din Transilvania, exploatarea capitalisto-moșierească împletită cu împilarea națională în perioada 1929—1933, a luat legătură cu mișcarea muncitorească. El și-a desfășurat activitatea politică în presă, îndeosebi în gazeta „Korunk", publicație legală îndrumată de P.C.R., combătînd racilele orînduirii burghezo-moșierești și contribuind la educarea maselor în spiritul luptei de eliberare socială și națională.

În timpul ocupației horthiste a nordului Transilvaniei a fost arestat și internat în lagăr. După eliberare devine membru al Partidului Comunist Romîn și îndeplinește sarcini de partid la Oradea, apoi la București, la Institutul de istorie a partidului și la Școala superioară de partid „Ștefan Gheorghiu".

Folosind condițiile favorabile create de regimul democrat-popular pentru activitatea științifică și preocupat permanent de perfecționarea sa profesională, în ultimii ani, în ciuda vîrstei sale mai înaintate, a obținut titlul de candidat în științe istorice.

În cei peste 10 ani de muncă în Institutul de istorie a partidului s-a evidențiat ca un cercetător pasionat și perseverent al mișcării muncitorești din țara noastră, al istoriei partidului. El a elaborat și publicat o serie de studii și materiale în revistele de specialitate. Întreaga sa activitate, lucrările elaborate sînt pătrunse de spirit militant de partid, de dragoste pentru oamenii muncii.

Modest și neobosit, tovarășul Vasile A. Varga și-a adus contribuția la educarea și îndrumarea profesională a unor noi cadre de cercetători, carora le-a împărtașit cu dragoste tovărășească din experiența sa profesionala și politică.

Ca profesor la Școala superioară de partid „Ștefan Gheorghiu" în cei aproape zece ani de munca în colectivul catedrei de istorie a Partidului Muncitoresc Romîn, tovarășul Vasile A. Varga și-a adus contribuția la ridicarea conținutului teoretic și științific al acestui curs, la pregătirea aspiranților și a studenților.

Făcînd parte din diferite delegații de istorici la conferințe internaționale, el a reprezentat cu cinste punctul de vedere al istoricilor marxiști din țara noastra asupra diferitelor probleme din istoria poporului romîn.

Pentru munca sa perseverentă în slujba construirii socialismului, desfășurată pe tărîm ideologic, științific și didactic, tovarășul Vasile A. Varga a fost distins cu ordine și medalii ale Republicii Populare Romîne.

Prin moartea lui, Institutul de istorie a partidului și colectivul Școlii superioare de partid „Ștefan Gheorghiu" pierd un bun tovarăș de luptă și muncă, prețuit, stimat și iubit.

Amintirea tovarășului Vasile A. Varga va rămîne veșnic vie în inimile noastre.

СОДЕРЖАНИЕ

ОКОНЧАТЕЛЬНАЯ ПОБЕДА СОЦИАЛИЗМА В РНР

СТАТЬИ

ЗАМЕТКИ И СООБЩЕНИЯ

К ИЗУЧЕНИЮ МЕСТНОЙ ИСТОРИИ

ДОКУМЕНТАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

SOMMAIRE

ÎNTREPRINDEREA
POLIGRAFICĂ nr. 2
BUCUREȘTI

c. 3189

Lei 8 —